Szabó Miklós

Csendes háború

MÁSODIK KIADÁS

SZABÓ MIKLÓS

Csendes háború

SZABÓ MIKLÓS

Csendes háború

MÁSODIK KIADÁS

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST, 1986

Lektorálták:

DR. PINTÉR ISTVÁN
RÁKOSI SÁNDOR

Előszó:

BERECZ JÁNOS

© Szabó Miklós, 1986

ISBN 963 326 895 8

Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó
A kiadásért felel: Németh M. László igazgató
Zrínyi Nyomda, 86 1267/10
Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató
Budapest, 1986
Felelős szerkesztő: Eszes Máté
Műszaki vezető: Jordán Gusztáv
Műszaki szerkesztő: Cimpián Péterné
Fedélterv: Szabó Árpád
Terjedelem: 24,645 A/5 ív
25 (1657) Zi 1045-f-8788

ELŐSZÓ

Nagy a keletjük manapság az emlékiratoknak Magyarországon. Növekszik az érdeklődés a közelmúlt históriája iránt. Ez a korszak az idősebb nemzedék számára megélt sors, ám a felnőtt lakosság mind szélesebb rétege számára immár történelem: nincs róla személyes élménye, tapasztalata. Ha cselekvő részese volt is az utóbbi négy-öt évtized eseményeinek, akkor sem biztos, hogy olyan pozícióban volt, amelynek jóvoltából első kézből származó adalékokkal világíthatná meg a történteket és ezek mozgatórugóit.

Az önvallomások, visszatekintések szerzői nem történelemkönyvet írnak; inkább azt mondják el, miként találkoztak ők a maguk posztján a történelemmel. Ez a találkozás mindig egyszeri, amiként egyéni a szerzők sorsa, s ettől elválaszthatatlanul az ítéletalkotása is. Ezt a szubjektív elemet a történészek mindig is számításba vették, és ez így lesz a jövőben is. Az igazság – a históriai igazság is – vitában, s nem kinyilatkoztatásokban születik. Ez azonban nem változtat azon, hogy az olvasó számára éppen a tanúságtevő szubjektivitása a legnagyobb vonzerő, hiszen általa jut élményszerű közelségbe akár ismert, akár kevéssé vagy éppen egyáltalán nem ismert eseményekhez.

Ez a könyv, amelyet most az olvasó a kezében tart, a tanúságtételeknek ebbe a sorozatába illeszkedik. Van azonban egy vonatkozása, amely a műfajon belül egészen különleges érdekességet kölcsönöz neki. Az emlékiratírók ugyanis általában a barikádnak vagy egyik, vagy másik oldalán álltak a felelevenített történések pillanatában. Szabó Miklós könyve ezen a ponton lényegesen különbözik a többi emlékirattól. Ő ugyanis nemcsak a barikád egyik oldaláról látta az eseményeket, hanem – a másikról is, sőt pályafutásának egyik szakaszában mintegy „szimultán", mindkét oldalról egyszerre.

Ennek a lebilincselően izgalmas, helyenként egyenesen drámai emlékiratnak a szerzőjéről elmondható, hogy valóban kivételes pályát járt be. Igaz, nem ő az egyetlen polgári politikus, a kisgazdapárti vezető funkcionáriusok közül sem, aki, ha sok viszontagság után is, megtalálta a helyét a szocialista Magyarországon. Ám Szabó Miklós ennél tovább ment. Az ötvenes évek derekán olyan hírszerzői megbízatást vállalt, amellyel több mint másfél esztendőn át az életét kockáztatta a néphatalomért. Mint meghurcolt – valóban bebörtönzött, majd internált – egykori kisgazdapárti vezető (az 1945-ös titkos fegyverraktár szervezője), 1955 végén „disszidált", felvette a kapcsolatot Nagy Ferenc volt miniszterelnökkel és több más pártbeli mentorával, s rövidesen a politikai emigráció egyik ausztriai vezéregyénisége lett. Ebből a pozícióból az 1956-os magyarországi ellenforradalmat megelőző és követő hónapokban fontos értesüléseket szerzett és juttatott el a hazai állambiztonsági szervekhez a Magyar Népköztársaság elleni felforgató tevékenységről. Látszat-disszidálásának percétől nem egy alkalma lett volna, hogy átálljon, ő azonban mindvégig, 1957. őszi hazatéréséig becsülettel teljesítette a vállalt feladatot.

A szerző 1942-től 1957-ig idézi fel életének a kor politikai küzdelmeivel egybefonódó eseményeit. Visszaemlékezései így érdekes részletekkel szolgálnak a Hitler-ellenes magyar polgári ellenállásról, a felszabadulást követő időszak koalíciós harcairól, a kisgazdapárt orientációját kezdettől meghatározó nyugati kapcsolatokról, az ötvenes években vele együtt bebörtönzöttek, köztük a koholt vádak alapján letartóztatott kommunisták emberi magatartásáról, a Nyugaton élő politikai emigráció rétegződéséről, s – részben egzisztenciális, részben pártközi rivalizálásra visszavezethető – belviszályairól. S közben kimondva-kimondatlanul választ kapunk arra a kérdésre is, hogy miért fordult szembe Szabó Miklós a saját pártjának egykori vezetőivel, s miként jutott el a polgári eszmékből való kiábrándulástól a szocializmussal való azonosulásig.

Szabó Miklós emlékirata – témájánál és a szerző „emigráns politikusként" végzett hírszerző tevékenységénél fogva – igen bő terjedelemben foglalkozik az 1956-os magyarországi ellenforradalmi fegyveres felkelés időszakával, annak előtörténetével és a leverését követő első hónapok fejleményeivel. Ez indokolttá teszi, hogy röviden felidézzük az MSZMP Központi Bizottságának 1956. decemberi elemzését a történtek okairól és a bennük közreható

tényezőkről. Az elemzés legfontosabb megállapításai ezek voltak:

„Az eseményeknek négy alapvető oka, illetve meghatározó tényezője volt. Ezek az okok és tényezők már jóval az októberi események kirobbanása előtt egy időben, egymás mellett, egymásba kapcsolódva és egymással kölcsönhatásban hatottak, s együttesen vezették az eseményeket tragikus alakulásuk felé.

1. A Rákosi–Gerő-klikk, amelynek a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségében és a Magyar Népköztársaság kormányában döntő befolyása volt, 1948 végétől letért a marxizmus–leninizmus elvi alapjáról...

2. Az októberi események keletkezésében és azok tragikus fordulatában súlyos szerepet játszott a korábbi években kialakult és állandóan növekvő pártellenzéknek az a szárnya is, amely Nagy Imrét és Losonczy Gézát választotta zászlajául...

3. Az októberi események előkészítésében és kirobbantásában alapvető tényező volt a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom, amelynek jelentős erői működtek illegálisan idehaza, fő erői pedig Nyugat-Németországban gyülekeztek és szervezkedtek...

4. A magyarországi eseményekben végül döntő és alapvető szerepet játszott a nemzetközi imperializmus, amelynek céljai természetesen túlmentek a magyar kérdésen..."

Az a körülmény, hogy az MSZMP az ellenforradalom okai között az első helyre a párt, s korábbi vezetésének hibáit tette, tanúsította azt a nagyfokú erkölcsi-politikai szilárdságot, elviséget, amely az új vezetést eltöltötte, egyúttal eltökéltségét, hogy visszatér a marxizmus–leninizmus elvi alapjaihoz, ezeket alkalmazza hazánk viszonyaira, a párt szervezeti életében pedig visszaállítja a lenini normákat.

Mindezen túl, történeti-időrendi és logikai tény is, hogy az ellenforradalomra vezető okok között a korábbi pártvezetés súlyos hibái és vétkei azért az elsők, mert – bár az okok „egymás mellett, egymásba kapcsolódva és egymással kölcsönhatásban hatottak" – az elkövetett hibák miatt rendült meg a vezető párt, a kormányzat iránti bizalom és népi támogatás, ez szállított híveket a hamis prófétáknak, nyitott utat a belső ellenség egyre arcátlanabb tevékenységének és annak, hogy az imperializmus és a vele mindvégig együttműködő fasiszta és burzsoá emigráció az események alakí-

tásában – a határozat szavaival élve – döntő és alapvető szerepet játszott.

Szabó Miklós könyve – tárgyából következően – mindenekelőtt az ellenséges imperialista és emigrációs aknamunkáról közöl személyes hírszerzői tevékenysége során gyűjtött érdekes, tanulságos és elgondolkoztató adatokat. Noha nem vitairatot írt, visszaemlékezése eleven cáfolata annak a – reakció által „bedobott", de olykor tájékozatlan emberek által is terjesztett – mítosznak, hogy az 1956-os magyarországi ellenforradalom „spontán felkelés" volt, amelyhez – úgymond – „ellenséges ügynököknek semmi közük".

Ezzel szemben az igazság az, hogy ez az aknamunka nemcsak hogy létezett és – sajnos – hatásos volt, hanem szervesen illeszkedett – s korszerűsödve a mai „követelményekhez" igazodva illeszkedik napjainkban is – a nemzetközi imperializmus alapvető céljának elérését szolgáló intézkedésrendszerbe. Ez az alapvető cél pedig – a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmétől fogva – a kapitalizmus világrendszerének megerősítése, a szocializmus megsemmisítése. Az e politikai cél eléréséért folytatott harc során az imperialisták mindenkor igyekeznek figyelembe venni az erőviszonyok alakulását. „A hidegháború taktikája lehet olyan változékony, mint az áprilisi időjárás, de az alap, a stratégia és a célok változatlanok maradnak" – hirdette a Szabad Európa Bizottság egyik tanulmánya még 1956 tavaszán. Ennek megfelelően alkalmaztak már nyílt katonai intervenciót, gazdasági blokádot, diplomáciai nyomást, fenyegetést, politikai provokációt.

A második világháború után, különösen a szocialista világrendszer kialakulása és megerősödése idején, az imperialisták széles körű hadjáratot indítottak a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen. A hidegháború kidolgozásában az Egyesült Államok vezető politikai körei jártak az élen.

Az amerikai finánccoligarchia világuralmi terveitől vezettetve az Egyesült Államok irányító szervei hivatalos céljukká tették, és a kormánypolitika szintjére emelték a szocialista országok elleni bomlasztó tevékenységet. Ez a célkitűzés állt a kapitalista országok ideológiájának középpontjában.

A „feltartóztatás" doktrínájának politikai eszközeként hirdették meg 1947-ben a Truman-elvet, gazdasági eszközéül dolgozták ki 1947–48-ban a Marshall-tervet, és 1949-ben létrehozták az agresszív militarista blokkot, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét

(NATO). Az Egyesült Államoknak a NATO-ban sikerült saját vezetése alatt agresszív katonai szövetségbe tömörítenie a nyugat-európai kapitalista országok többségét a szocializmus ellen.

E szervezet katonai tervei azzal az elgondolással készültek, hogy 1954-ig számítani lehet a világháború kirobbanására. 1950-ben el is kezdődött Koreában az amerikaiak által támogatott, majd közvetlen és nagyarányú részvételükkel folytatott háború, Európában pedig hozzáláttak a Német Szövetségi Köztársaság felfegyverzéséhez, hogy a NATO legerősebb keletre tolt „védelmi" vonalává váljék.

Az Egyesült Államok vezető köreinek a szocialista országok elleni agresszív politikája különösen két törvényben nyert éles megfogalmazást. 1950 júniusában a Védelmi Bizottság elfogadta az ún. Lodge-törvényt: eszerint létrehozzák a „külföldi légiót", amelynek keretében 1953-ig 12 500 főt szándékoztak felfegyverezni a kelet-európai országokból elmenekült reakciós és fasiszta elemek közül. Később úgy döntöttek, hogy 1955-ig 25 ezer főre emelik a légió létszámát.

A másik sokatmondó törvényt 1951-ben hozták. Az Egyesült Államok kongresszusa 1951. október 12-én jóváhagyta az ún. Kölcsönös Biztonsági Törvény 101/a pontját; eszerint évi 100 millió dollár fordítható olyan tevékenység finanszírozására, amelyet „válogatott személyek" fejtenek ki, akik „a Szovjetunióban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Romániában, Bulgáriában, Litvániában, Lettországban és Észtországban laknak, illetve ezen országok menekültjei, vagy ha ilyen személyek a NATO-t támogató erők tagjaivá válnak, vagy más célból". A szenátorok kiegészítő felszólalásaiból világosan kitűnt, hogy „más célok" alatt kémkedés, szabotázs, felforgató tevékenység értendő. (A kongresszus 1956 nyarán újabb 25 millió dollárral egészítette ki a 100 millió dolláros összeget.)

Közben az 1952-es amerikai elnökválasztási kampány során Eisenhower és Dulles meghirdette a „felszabadítás" doktrínáját; a szocializmust építő országokat „rab nemzeteknek" nevezték, és megígérték: „minden rab népnek segíteni fogunk, hogy ellenálljon". Az amerikai elnök 1955. decemberi, hírhedtté vált karácsonyi üzenetében kijelentette: „A rab országok békés felszabadítása az Egyesült Államok egyik fő célja volt, most is az, az is marad mindaddig, amíg el nem éri." A „felszabadítás" hívei abból indultak

ki, hogy a „kommunizmust vissza kell vetni az 1939-es határok mögé", és fegyverrel vagy „békés" úton az „összes fontosabb területen: a katonai, gazdasági, pszichológiai, diplomáciai, politikai síkon alkalmazható eszközökkel" fel kell szabadítani a „rab népeket".

A „felszabadítás" agresszív imperialista beavatkozást jelentő doktrínájának meghirdetése után az Egyesült Államokban legalább egy tucat kormányügynökség és féltucatnyi magánszervezet kezdett hozzá a politikai hadműveletek megtervezéséhez és végrehajtásához. A magánszervezetek közül kiemelkedő és összefogó szerepet játszott az 1949-ben alapított „Keresztes hadjárat a szabadságért" (Crusade for Freedom) nevű szervezet, amely egy amerikai alapítvány hatékony támogatását és közadakozásból befolyt dollárok millióit használta fel a szocialista országok elleni harcra. Ehhez csatlakozott a Szabad Európa Bizottság is, amelynek vezető testületében a legnevesebb politikusok (Eisenhower, Dulles stb.) és a legnagyobb tőkések vettek részt.

A Szabad Európa Bizottság 1953–54-re rendelkezett azokkal a politikai tapasztalatokkal, dollármilliókkal és technikai felszereléssel, amelyet szükségesnek vélt az egyes európai szocialista országok elleni konkrét akcióprogram, illetve politikai hadjárat megtervezéséhez és végrehajtásához.

A Szabad Európa Bizottság három intézménnyel dolgozott „felszabadítási programjának" megvalósításán. A Szabad Európa Sajtó időszaki sajtótermékeket, a szocialista országokról írt ellenséges könyveket, uszító iratokat és röplapokat jelentetett meg; ezeket többnyire léggömbökkel juttatták a „célországokba". A Szabad Európa Rádió (akkor mintegy kétezer munkatárssal és 29 adóval) a felforgatás szócsöve volt. 1951-ben akkori elnöke, Charles D. Jackson félreérthetetlenül megfogalmazta ezt, amikor a The New York Times riporterének így nyilatkozott: „A belső zavargások feltételeit akarjuk megteremteni azokban az országokban, ahová adásaink eljutnak... Annak ideje, hogy e vállalkozások számára a lehetséges katonai segítségnyújtásra gondoljunk, majd akkor jön el, ha a csatlós országok népeinek sikerül hasznosítható katonai mozgalmat kezdeményezni saját otthoni talajukon." Végül, a Szabad Európa Száműzötteinek Kapcsolatai elnevezésű intézmény anyagilag támogatta azokat az emigránsszervezeteket, amelyek fenntartás nélkül követték az imperialisták „felszabadítási" politikáját,

és részt vettek a népi demokratikus országok elleni felforgató tevékenységben. Ez az intézmény pénzelte az ún. nemzeti bizottságokat, így a Magyar Nemzeti Bizottmányt is.

Az imperialista központok kifejezetten katonai, militarista egyesüléseket is pénzeltek és ösztönöztek. E szervezetek keretében készítették elő a volt katonákat, hogy fegyveresen vehessenek részt „rab hazájuk felszabadításában". A katonai emigráció szervezetei általában Európában jöttek létre, és a szocialista országokhoz közel eső területeken fejtették ki tevékenységüket. Ők próbáltak létrehozni az egyes országokban a földalatti ellenállási mozgalmakat; ügynökeiket rendszeresen igyekeztek eljuttatni ezekbe az országokba. Emellett aktívan segédkeztek a felderítőakcióknál is.

A Szabad Európa Rádió magyar szekciójához is erős katonai vonal tartozott. Jelentős szerepet töltött be a nyilas Zákó tábornok által vezetett Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK), amely emigráns katonatisztek felfegyverzésével és diverzió szervezésével foglalkozott. Az MHBK legerősebb egységei az NSZK-ban, valamint Ausztria és Franciaország területén működtek.

A Szabad Európa Bizottság 1954-ben FOCUS-hadművelet néven kezdett akciót Magyarország ellen; ennek végrehajtásában aktívan részt vettek a reakciós emigránsszervezetek is. Vezetőik előadó körutakon lelkesítő beszédeket tartottak híveiknek arról, hogy közeleg az idő, készüljenek a munkáshatalom megdöntésére Magyarországon. Az MHBK a tettek mezejére lépett. Zákó tábornok Kölnbe 1955. március 1-re megbeszélést hívott össze. A résztvevők elhatározták, hogy „Kiürítés" fedőnévvel akciót indítanak a harcra mozgósítható emigránsok összegyűjtésére Belgium, Hollandia, Franciaország és Spanyolország területén. Az akció célját a „Szervezési utasítás" így foglalta össze: a „Kiürítés" előkészületeinek feladata, hogy hazánk felszabadítása érdekében (önkéntesen vállalt katonai fegyelem alapján) egy szervezetbe fegyveres harcra tömöríteni az arra alkalmas és önként jelentkező MHBK-tagokat és egyéb, nemzeti irányzatú magyarokat. Másik fontos feladatuk abban állt, hogy aktivizálják az itthon maradt hajdani elvbarátaikat, szervezkedésre buzdítsák őket, és segítséget juttassanak el részükre. Amerikai kémiskolákon kiképzett futárokat küldtek hozzájuk, és egyes nyugati országok diplomatáinak segítségével vették fel az érintkezést velük.

Szemben azokkal az állításokkal, hogy 1956 őszén Magyarorszá-

gon az események spontán vezettek el a forradalomhoz, és a felkelés előkészítésében nem vettek részt számottevő szervezett erők, az illetékes szervek 1954-ben 53,-1955-ben 162 hírszerző ügynök ellen folytattak vizsgálatot, 1955–56-ban a magyar állambiztonsági szervek 15 nagyobb és 30 kisebb ellenséges szervezkedést lepleztek le, és 1956 első felében 40 kémet vettek őrizetbe.

Az ellenséges illegális mozgalom egyik általános tapasztalata, hogy a néphatalom ellenségei uralmuk megdöntése után azonnal, 1949–50-ben megkezdték földalatti szervezkedéseiket a hatalom visszaszerzése érdekében. Az ellenséges tömörülések másik közös vonása, hogy eszméiket, a stratégia és taktika kidolgozásához szükséges irányelveket a nemzetközi imperialista szervektől kapták. Harmadik jellemzőjükként említhetjük, hogy e szervezetek között sajátos munkamegosztás alakult ki: a lényegileg azonos célok megvalósításáért más-más módszerekkel, más közegben és más taktikával dolgoztak.

A belső ellenséges szervezkedések közül a legfontosabb a katonai, fegyveres, diverziós vonal. Bázisukat a volt horthysta katonatisztek, csendőrök, rendőrök és nyilasok alkották, de soraikba tartoztak volt horthysta közalkalmazottak és kulákok is. (Az MHBK aktív hatására jöttek létre a jelentősebb ilyen szervezetek közül: a Kard és Kereszt, Fehér Gárda, Botond Hadosztály, Hadapródok Szervezete.) Az illegális ellenforradalmi mozgalom másik fő területét a pártjellegű politikai szervezkedések, csoportosulások alkották, amelyek készültek a hatalom megszerzésére.

Magyarországon azonban nem működött olyan központ, amely ezt a sokágú illegális, ellenséges szervezkedést koordinálta volna. A „népi ellenállási központ" szerepét a Szabad Európa Bizottság és intézményei töltötték be. (A felfedett szervezetek kétharmada rendelkezett közvetlen nyugati kapcsolatokkal.)

Szabó Miklós könyve a személyes élmény hitelével mutatja be: hogyan. A szerző 1955 végétől 1957 őszéig a legkritikusabb hónapokat töltötte a politikai emigráció egyik vezetőjeként – valójában a magyar állambiztonsági szervek munkatársaként – a szomszédos Ausztriában. Ott volt, amikor 1956 húsvétján „határközelbe" siettek a horthysta és nyilas katonai vezetők, a burzsoá emigráció máskülönben a tengerentúl élő „nagyágyúi". Táborban „fogadott" disszidensek istápolójaként közvetlen ismereteket szerzett arról, hogyan szervezték be a CIA és a vele együttműködő imperialista

kémszolgálatok emberei a kiszolgáltatott „menekülteket", akiket később visszaküldtek diverziós feladatokkal Magyarországra. Első kézből értesült arról a tervről, hogy Nagy Ferencék „fegyverraktárt" készültek telepíteni a magyar határ közelébe. Az ellenforradalmi események kirobbanását követően tanúja volt szervezett egységek átdobásának Magyarországra; köztük voltak a már említett nyilas Zákó tábornok emberei is. Mi több, Zákó, akinek osztrák földön felütött főhadiszállása Szabó Miklóst a rossz emlékű magyar fasiszta különítmények hadiszállásaira emlékeztette, Szabó útján felajánlkozott Nagy Ferencnek, hogy ha elfogadja őket a „törvényes magyar kormány hadseregének", akkor ők „visszatérése esetén" vállalják Nagy Ferenc támogatását. A szerző a CIA pénzén (!), Nagy Ferenc megbízottjaként az ellenforradalom napjaiban maga is Budapestre utazott, hogy felvegye a kapcsolatot az akkor újjáalakuló Kisgazdapárttal...

De ne vágjunk Szabó Miklós szavainak elébe. Amit a szerző a „Dunántúli Köztársaság" országmegosztó tervéről, a „Magyar Forradalmi Tanács" strassburgi megalakításáról, a Szabad Európa Rádió véresszájú uszításáról, a „magyarkérdés" megvizsgálására kiküldött provokatív ENSZ-bizottság részrehajló tanúválogatási és -kihallgatási módszeréről elmond – önmagáért beszél.

Igaz, több mint negyedszázaddal az események után egy „másik": szilárd belpolitikai és nemzetközi helyzetű Magyarország olvasója hajlamos azt hinni, hogy ez a „csendes háború" már a múlté. Ezt a benyomást erősíthetik a politikai emigrációban végbement fejlemények is. Az utóbbi évtizedben ez az emigráció polarizálódott. A szélsőjobboldal a Mindszenty-mozgalom felélesztésével próbálkozott, hogy a volt hercegprímás által fémjelzett elvek alapján próbálja kikovácsolni a politikai emigráció egységét, de sikertelenül. A hetvenes évek végén a magyar–amerikai viszony rendezettsége közepette lehetetlenné vált a magyar korona visszatartása, s a visszaszolgáltatása körüli vita ismét felkorbácsolta az emigrációs kedélyeket. A szélsőjobboldal terroristákat keresett, hogy megakadályozza az ezeréves ereklye hazaszállítását. Másfelől viszont az idők jele is volt, hogy amikor az amerikai külügyminiszter Budapesten az Országházban átadta az ereklyét a magyar országgyűlés elnökének, az amerikai küldöttségben hat magyar származású tag is helyet foglalt, miután a washingtoni kormánynál támogatták a korona visszaszolgáltatását. Az a Nagy Ferenc, volt miniszterelnök,

akiről mint a burzsoá politikai emigráció egyik vezéralakjáról ebben a könyvben több elmarasztaló megjegyzés is olvasható, élete alkonyán azt tervezte, hogy hazalátogat, s ebben csak néhány nappal indulása előtt bekövetkezett halála akadályozta meg.

Mégse legyenek illúzióink: a „csendes háború" folytatódik. Az imperialista hatalmak korántsem mondtak le a világszocializmus elleni fellépésről. A nyolcvanas évtized fordulóján bekövetkezett lengyelországi események egyik-másik vonása kísértetiesen idézte azokat a módszereket, amelyekről Szabó Miklós az ötvenes évekből ad számot könyvében, ilyen például a Szabad Európa Rádió szervező-utasító szerepe a „spontánnak" kikiáltott megmozdulásokban. A külföldi eredetű, nagy teljesítményű rádióadók, illegális nyomdák lefoglalása Lengyelországban – a negyedszázaddal ezelőtti CIA-receptek továbbélésére vall.

Noha a Szabad Európa Rádió a – Szabó Miklós visszaemlékezéseiben idézett – keserű strassburgi emigráns-bírálatok óta – többször is hangot váltott, változatlanul annak a washingtoni kormánypolitikának az eszköze, amelynek szervezetileg is alá van rendelve. Napjainkban 32 rövidhullámú adóállomása (az NSZK-ba és Portugáliába telepítve) ontja a manipulált hírt és a személyes rágalmat, a célzatosan válogatott információt és az adott napi politikai helyzetben a „cégtulajdonos" szempontjából leghasznosabbnak vélt kommentárt. Mindezt bizonyos tények és események bemutatásával, egyes eredmények „elismerésével" igyekszik „objektívvá", hihetővé tenni. Ennek érdekében a nyugati világ egyik legnagyobb keletkutató intézete hetenként készít minden szocialista országról helyzetelemzést, az illető országok sajtójának, rádió- és tévéadásainak teljes „feldolgozásával". Egy igen kiterjedt ún. „közvéleménykutató" apparátus pedig, amely részben a célországok belső életéről szóló adatokat, részben kifejezetten katonai információkat gyűjtő hálózat, bizalmasabb természetű anyagokkal látja el a Szabad Európa Rádió ún. nemzeti osztályait, így a magyar osztályt is. A Szabad Európa Rádió müncheni központjában „titkos munkatársakként" kezelik a hazai ellenzéki körök Nyugaton publikáló tagjait. S aki vállalja ezt a szerepet, azt a legkülönbözőbb csatornákon igyekeznek támogatni Washingtonból. Például egyes, ellenzéki szerepkörben tetszelgő, s a Szabad Európa Rádióban gyakran idézett magyar állampolgároknak Nyugaton a szokásos havi összegnél három-, sőt olykor négyszer magasabb „ösztöndíjakat" juttat-

nak, „tanulmányok folytatására". S az Ausztriába látogató magyar turisták napjainkban is gyakran találkoznak olyan „Gallup-közvéleménykutatókkal", akik első pillantásra ugyan a Szabad Európa Rádió egyes műsorainak visszhangját firtatják, de további tapogatózásaikból kiderül, hogy valójában a CIA kikérdező ügynökei.

1982 októberében a washingtoni külügyminisztériumban kétnapos konferenciát rendeztek, szakértők és politikai emigránsok részvételével. Az AP amerikai hírügynökség „A demokrácia elősegítése a Szovjetunióban és a többi kommunista országban" című tanácskozásról szóló jelentését e szavakkal kezdte: „George Shultz amerikai külügyminiszter kijelentette, hogy a kommunista társadalmak talán megértek az ellenforradalomra (!), és fokozott amerikai segítséget helyezett kilátásba, hogy hamarabb érkezzen el a keleti tömbben a »demokratikus reform új korszaka«."

Shultz kifejtette, hogy a szocialista országokban meghatározott változásokra van szükség, és az Egyesült Államok – szavai szerint – „erkölcsi és stratégiai felelősséget érez, hogy segítséget nyújtson" azoknak az egyéneknek és csoportoknak, akik ilyen változásokra törekszenek ezekben az országokban. Ennek megfelelően az Egyesült Államok 44 millió dolláros költséggel modernizálja propaganda-rádióadóit. A külügyminiszter felszólított más szervezeteket és csoportokat is, hogy kövessék az AFL-CIO szakszervezeti szövetség példáját, amelynek aktív szerepe volt az időközben feloszlatott Szolidaritás nevű lengyelországi szervezet támogatásában...

Nehezen, buktatókkal érvényesül a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése. Bár többször lelepleződtek a hidegháborús módszerek, a durva uszítás és az ellenforradalmi szervezkedés, a szélsőséges reakciós erők ismételten előkotorják azokat. Nekünk is tanulnunk kell a régi tapasztalatokból. Mindezért elmondható, hogy Szabó Miklós fordulatos és érdekfeszítő könyve, éppen történelmi tanulságai okán, több mint negyedszázad előtti eseményekről szólva is friss, időszerű és elgondolkodtató olvasmány.

Berecz János

NYITÁNY A SORSHOZ

Budapest felett sütött a nap. A Lukács fürdő kertjében öregek üldögéltek. A csendes budai utcán járókelők jöttek-mentek, tették mindennapi dolgukat. A villamosmegállóban többen ráérősen ácsorogtak.

A repülőhadosztály kapuügyeletes tisztese néhány percen át tűnődve szemlélte ezt a békés, nyugodt képet, mielőtt visszaballagott szolgálati helyére, az egykori szálloda portási pultja mögé. A félhomályos hallban állva azon tűnődött, hogy a kedves idős pár egymás kezét fogva éppen azon a helyen álldogált a villamosra várva, ahol tegnap oly tragikusan meghalt az a kisgyerek.

– Érdekes – töprengett –, senki sem törődött azzal, hogy a lőmester számításai helyesek-e. Ha egy ilyen magas parancsnokságon, mint ez, csak egyetlen tisztnek eszébe jut, hogy ellenőrizze a Rózsadomb oldalában robbantandó óvóhely munkálatait, az a kisgyerek ma is élne...

Nem kellett a szemét behunynia ahhoz, hogy felidézze a történteket. A robbanást követő csöndbe úgy hasított bele a női sikoltás, mint egy vergődő madár jajkiáltása. Azután elhallgatott, és néhány másodpercre süket lett a világ. Ott állt a fiatal anya, pontosan ott, ahol ma a két kisöreg, karján tartotta a szétroncsolt fejű kisdedet, és nézte, csak nézte szótlanul. A döbbenetes az volt, hogy nem sírt. Száraz szeme tébolyultan meredt kicsinyére, aki az imént még oly vidáman rugdalózott a karján. Hagyta magát vezetni, ide az épületbe, amíg a mentő érte nem jött. Nem törődött semmivel, csak eszelősen meredt a csöpp testre, amely a karján feküdt mozdulatlanul.

Az őrvezető úgy elmerült az emlékezésbe, hogy nem vette észre a két férfit, akik megálltak vele szemben. Összerezzent, amikor rákköszöntek.

– Nagyon elgondolkozott? – kérdezte az alacsonyabbik barátságosan, s hozzátette: – vitéz Kásás alezredeshez megyünk.

A katona kihúzta magát és hivatalos hangon válaszolt.

– Kérem az igazolványaikat!

Szeme se rebbent, amikor átvette tőlük a teljesen üres, tiszta papírlapokat.

– Így van jól – gondolta –, csak a mozdulat a fontos, csak a formaság látszatának van jelentősége.

Egy gyors oldalpillantással meggyőződött arról, hogy sem az ügyeletes tiszthelyettes, sem a hadosztály-ügyeletes tiszt nem jött elő szobájából. Mégis nagyon vigyázott, hogy a külső szemlélő ne vehessen észre semmi gyanúsat.

– Rendben van – adta vissza a papírlapokat –, az urak fölmehetnek. De kifelé jövet is jelentkezniük kell.

– Természetesen – válaszolt most a magasabb, és rámosolygott az őrvezetőre.

Elléptek, és a katona magára maradt kétségeivel.

Gondolatban követte a felvonó útját.

– Most érnek fel... Belépnek az alezredes úr előszobájába... A titkárnő mosolyogva fogadja őket...

Hirtelen forróság öntötte el.

– Mi van akkor, ha tévedtek?... Ha a törzstiszt csak színlelte az együttműködést?... Miért, lehetetlen talán, hogy az alezredes, a Vitézi Rend tagja értesítette az elhárítókat?...

Kijött a pult mögül és kisétált az utcai kapuhoz. Érezte, hogy el kell terelnie a figyelmét arról, ami odafönt a parancsnokság ötödik emeletén történik.

Kiszámítani úgysem tudja az esélyeket. Okosabb hát másra gondolni! Csak másra!

Az utcán néhány Botond terepjáró haladt el, rohamsisakos, nótázó lövészekkel. Ettől eltekintve az utca éppoly verőfényes volt és békésnek látszó, mint az imént. Szemközt, a Lukács fürdő kertjében, az évszázados fák árnyékában fürdőköpenyes öregek sétálgattak botjukra támaszkodva, az uszoda felől gondtalan diákok jöttek zajongva, vizes fürdőnadrágjaikkal dobálva egymást.

– Talán az ő életük már jobb lesz! – gondolta a katona, és ettől a biztató, reményt keltő belső sugallattól váratlanul ismét elkomorult.

Elkomorult, mert a jelen jutott az eszébe; a jelen, amely az el-

képzelt jövőt hivatott megteremteni; a jelen, amely félelmet keltően bizonytalan.

Nyugtalan lett. Visszatért posztjára. Idegesen megnézte óráját és megállapította, hogy a két férfi érkezése óta tizennégy perc telt el.

– Örökkévalóság! Megbeszélésnek kevés, de várakozásnak...? Várakozásnak hosszú. – És kihallgatásnak? – ötlött fel benne. – Mi van, ha már ütik őket fönt a nyomozók? Vagy, ha csak azért tartják őket szóval, hogy a Vkf. 2. emberei ideérjenek?

Ekkor eszébe jutott, hogy megfeledkezett az utasítás egy fontos részletéről. Arról, hogy lebukás veszélye esetén annak a két bátor férfinak a maguk erejéből kell lejutniuk – ha tudnak – a földszintre. Itt azonban neki jut a feladat, hogy fedezze a menekülésüket. Lehajolt, mintha valamit keresne a fiók mélyén és kivette tokjából a pisztolyát, majd csőre töltötte.

– Sokat ugyan nem ér, ha rá kerül a sor – vívodott kétségeivel, de mindjárt meg is győzte magát. – Az üldözők aligha számítanak arra, hogy oldalról, a hadosztály-ügyeletes felől kapnak tüzet!...

Hirtelen arra lett figyelmes, hogy a csapóajtónál feltűnik az ügyeletes tiszt alakja. Egyenesen felé tartott, oly gyors léptekkel, hogy át sem gondolhatta a helyzetet, mire odaért.

– Őrvezető! Adja át a belépők naplóját!

– Parancsára, százados úr! – nyújtotta át a kötetet, és nagy erőfeszítésébe került, hogy a tiszt a legcsekélyebb izgatottságot se vegye észre rajta.

– Szóval lebuktunk! – Ez volt az első gondolata, miközben a százados, kezében a naplóval, távozott. – Most megállapítják, hogy a lefogottak nevét és adatait nem vezettem be a naplóba, tehát nyilvánvaló a cinkosságom. De mit tegyek? Rajtuk, kettőjükön eszerint nem segíthetek, mentenem kell hát a magam bőrét.

– Gyávaságból? – Az önmagának feltett kérdés gúnyos volt és számonkérő.

– Igen, gyávaságból. De nemcsak azért, hanem a többiekért is, akiknek szabadnak kell maradniuk, hogy folytathassák a küzdelmet.

Körülnézett. Megállapította, hogy egyedül az ügyeleti szoba ajtajából veheti fel, ha kell a harcot. Csak onnan tarthatja magát az egyetlen 7,65-ösével ideig-óráig, amíg el nem találja egy sorozat vagy egy jól irányzott lövés!

Az anyja jutott az eszébe, aki hazavárja. Vajon mi lesz vele...?

Ekkor, mintha a lámpákkal megvilágított óriási hallban a nem létező ablakokon át beragyogott volna a kinti napfény. Az emeletekről levezető lépcső alján megjelent és egymással beszélgetve, vidám arccal közeledett a két fegyvertárs.

– Végeztünk, őrvezető úr, és távozunk! – mondotta a magasabbik.

– Viszontlátásra! – köszönt az alacsonyabb és halkan odasúgta: – Este várunk az énekórán!

Az énekóra! 1944. március 19-e, a német megszállás után az ellenállás egyes csoportjai fiktív dalárdákat alkottak, énekóra ürügyén találkoztak, szervezkedtek.

A repülőhadosztály kapuügyeletes tisztese, a mindössze huszonegy éves, a politikai munkában már gyakorlott, de a fegyveres ellenállásban még igencsak tapasztalatlan kiskatona – én voltam. A két férfi pedig, akik a németek elleni ellenállás katonai vonalának megerősítése végett tárgyaltak a légierők egyes törzstisztjeivel, a Magyar Hazafiak Szövetségének a vezetői.[1]

Ez a könyv majd arról beszél, hogy 1942-től 1957-ig, másfél évtizeden át, kalandokban bővelkedő, drámai életút során miként váltam aktív szereplőjévé a magyar történelemnek. Közben – talán – olyan epizódokkal is megismertethetem az Olvasót, amelyeket eddig alig vagy másképpen ismert.

Nem történelemkönyvet írtam. Nem állt szándékomban tanulmányt írni az átélt történelmi időszakról. A magam személyes élményeiről szólok és akkori önmagam szemével nézem a múlt eseményeit.

[1] A Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége a németellenességben egységes, ám politikai programjában és összetételében heterogén polgári ellenállási szervezet volt. Szoros kapcsolatban állt a horthysták rendszermentő átállási kísérleteit irányító Kiugrási Irodával.

EGY EMLÉKMŰ SZÉTROMBOLÁSA

Alighanem hazulról hoztam magammal a magyarságszeretetet és a németellenességet. Nem tudom bizonyosan, de úgy gondolom, hogy korán elhunyt édesapám plántálta belém észrevétlenül kisgyermek koromban. Csak így lehetett, mert olvasmányaimban már gyermekként, majd ifjúkoromban is előnyben részesítettem azokat, amelyek szabadságküzdelmeinkről, a bukást követő Habsburg-megtorlás szívszorongató szenvedéseiről szóltak.

Ennek tudhatom be, meg fiatalságomnak, hogy egy olyan kiemelten fontos és katonai ellenőrzés alatt álló vállalatnál, mint a Gamma Művek, ahol előbb műszerészként, majd tisztviselőként dolgoztam, kifejezésre mertem juttatni rosszalló véleményemet a nagynémet expanziós törekvésekről, meg a hazai svábság egyre hangosabb, irányunkban mind agresszívebb nacionalizmusáról. Persze, sokan nem néztek rám jó szemmel, de akadt egy ember, az átképzős műhely csoportvezetője, aki egy napon bejött picinyke irodámba és így szólt hozzám:

– Régóta figyelem és gyűjtögetem össze magamban, amiket mond.

Támadásnak véltem, a fiatalság hevességével paríroztam tehát:

– És aztán? Mi köze hozzá?

– Csak annyi – mondta szelíden –, hogy egyedül nem sokra megy. El kellene jönnie egy olyan helyre, ahol elvbarátokra lel.

A kíváncsiság vonzott-e, vagy valami ösztönös megérzés? Lehet, hogy tudat alatt társakat kerestem a küzdelemhez, amelynek bekövetkezését még nem tudhattam, csak megsejtettem talán? Tény, hogy elmentem a megjelölt napon és órában a megadott címre.

Így csöppentem a Nemzeti Tábor[2] elnevezésű kis, alapjában na-

[2] A Nemzeti Tábor nacionalista, a demokratikus eszmék ellen nyíltan fellépő szervezet volt. A háború alatt egyre erősödő németellenesség jellemezte irányvonalát, s akkor baloldaliak is legalitást találtak keretei között.

cionalista politikai párt izzó hangulatú gyűlésébe. A szónok, Rákosy Jenő pénzügyi tanácsos ellenállhatatlanul ragadta magával hallgatóit, köztük engem is, aki életemben először vettem részt politikai összejövetelen. Tetszett, ahogyan beszélt és amit mondott. Magyarságtudatot hirdetett egy olyan korszakban, amelyben a nacionalizmust a fiatalok szinte az anyatejjel szívták magukba, de németellenességet is, amely akkor merészségnek számított, és találkozott az én érzéseimmel. Ebben a kicsiny politikai csoportosulásban a magyarságtudat ugyanis eltért a kurzus által meghirdetett, úgynevezett nemzeti gondolattól. Eltért abban, hogy a magyar népnek a pángermanizmus általi évszázados elnyomatását hangsúlyozta és erre építette fel a szellemi szembeszegülés stratégiáját.

Furcsa, heterogén gyülekezet volt ez a Nemzeti Tábor. Tagjai és hangadói közé éppúgy tartozott főispán, miniszteri tanácsos, mint kisvállalkozó és munkás. A párt vezetője, dr. Szüts Iván biztosítóintézeti jogtanácsos például egykori megalapítója volt a Nyilaskeresztes Pártnak, amelyet akkor hagyott el gyűlolettel, amikor Szálasi és garnitúrája kezébe kerult ott a hatalom. Rákosy Jenőt – a felszabadulás után, ha jól tudom, pénzügyminisztériumi osztályfőnököt – a MOVE (Magyar Országos Véderő Egylet) egyik alapító vezéreként tartották számon, s mi tobb, azt hirdette magáról, hogy ő alkotta meg a korszak legtitkosabb társaságát, a Magyar Közösséget,[3] amelyből aztán kibuktatták. Foljárt a pártba a vallásalapító paraszt-próféta, a zsellérsors ellen a maga érthetetlen, fanatikus módján tiltakozó, csendőrok verte Virrasztó Koppány is, akiről Szabó Dezső könyvet írt. Ezt az ossze nem illő csoportosulást egyetlen közos cél tartotta együtt: gyűlolték Szálasiékat és rettegtek a német hódítástól.

Tartozott azonban a Nemzeti Táborhoz egy határozottan haladó csoport is, akik e párt keretei kozott a működés legális lehetőségét találták meg. Kiemelkedő egyéniség volt közottük Szalay Sándor nyomdász – akit Horthy hadbírósága 1934-ben egyévi börtonbüntetésre ítélt munkásmozgalmi röpiratok kiadásáért –, valamint a külsejében és szellemében leginkább Petőfivel rokon,

[3] A Magyar Kozosség a harmincas években alakult németellenes, de az ellenforradalmi rendszert szolgáló szervezet, amely a háború alatt legfőbb feladatának a rendszer átmentését, 1945 után pedig a restaurálását tartotta. Nem általában a parasztság, hanem a kulákság korében volt némi bázisuk, éppen a Magyar Parasztszovetségen keresztul.

lelkes fiatal színművész, Szepesi Zoltán barátom, aki később a fegyveres ellenállás korszakában a Görgey partizánszázlóalj mártírjaként halt hősi halált. Engem, meg kell őszintén vallanom, nem a baloldaliságuk, hanem nyílt, emberi magatartásuk vonzott.

Amikor megbízást adtak arra, hogy hozzam létre a Nemzeti Tábor ifjúsági szervezetét, instruktorul Szalay Sándort kaptam. Hamarosan mindketten felfedeztuk a lelki rokonságot, és a korkulonbség ellenére igaz barátokká váltunk. Ez a barátság később, a német megszállás bekovetkezése után meghatározó lett sorsom alakulásában. Egyelőre azonban nekiláttam, hogy a Gamma Művek ifjúmunkásai kozul kiválasszam a megfelelőket és a szervezethez vonjam őket. Komoly programot dolgoztunk ki, a megsejtett nehéz történelmi időknek megfelelőt. Természetesen figyelembe kellett vennunk a fiúk előéletét, neveltetését is. Ezért nagy súlyt helyeztunk a történelemoktatásra. Igaz, nem marxista alapokon nyugvó történelem volt az, amiről beszéltunk, inkább a német befolyást erősítő hivatalos tananyag kiigazításának nevezném. Nem szabad ugyanis *ma* elfeledkeznünk arról, hogy *akkor* a Harmadik Birodalom korulfogta határainkat, az országon belül pedig mind hangosabb, kovetelőzőbb lett a sváb nacionalista szervezet, a Volksbund. Azt választottuk alapeszménkké, hogy a magyar népnek a németség okozta tobb évszázados sérelmeinek hangot adjunk, hogy ezeknek a fiataloknak szívében, gondolataiban visszhangra találjon a kuruc kori dal: „Ne higgy magyar a németnek, akármivel hitegetnek..."

Kiadtunk a fiúkkal néhány magunk sokszorosította roplapot is, de kényszerűségből mindent abba kellett hagynunk. A Gammában ugyanis, amely a Horthy-hadsereg, sőt a német és olasz hadseregek egyik legfontosabb hadiuzeme volt, megelégelték a fennálló rendszerbe nem illő tevékenységemet. Katonai parancsnoki figyelmeztetést kaptam, és áthelyeztek egy sokkal rosszabb beosztásba. A fiúkkal minden hivatalos kapcsolatom megszakadt. Ráadásul Szuts Iván is megnősult, és ezért vagy ennek az urugyén igénybe vette az ifjúsági csoport helyiségét. E két ok elegendőnek bizonyult arra, hogy munkánk kárba vesszen. Még néhányszor osszejottunk itt-ott, aztán a csoport szétoszlott.

A balszerencse azonban váratlanul szerencsével párosult. Már korábban, magam sem tudom megmondani, ki révén, de kapcso-

latba kerültem a Kálvin téri református cserkészcsapattal, ahol a fentiekkel párhuzamos munka kezdődött.

Bár cserkészmúltam nem volt, a csapat parancsnoka, Gyarmathy László református lelkész hosszabb beszélgetés után kinevezett helyettesének. Ezzel lehetővé vált, hogy a Kálvin tér nyolc szám alatt egy újabb németellenes kis góc alakuljon ki.

Egy vasárnapon, szokott kirándulásaink egyikén, Pesthidegkúton át Nagyszénásra indultunk. A nap forrón tűzött, és mi vidáman, énekelve, jókedvűen meneteltünk. Gyerekekhez illő kötetlenségben, tréfálkozva, dalolva gyalogoltunk a cigánymeggysor mellett, majd az érintetlenül szép erdő útjain. Egy kedves tisztáson letáboroztunk, megebédeltünk, játszottunk valamit. Ugyancsak elmúlt dél, mire a nagyszénási menedékházhoz értünk. Rövid pihenőnk közben valamelyik fiú felkiáltott:

– Ide gyertek! Ezt nézzétek meg!

A hang egyszerre volt döbbent és ingerült. Odasiettünk és megértettünk mindent. A hegygerinctől alig pár méterre, a Nagykovácsi felé néző oldalon talajba ásott és valamilyen kötőanyaggal rögzített nagy fehér kövekből kirakott, több méter átmérőjű emlékmű „díszlett": egy horogkereszt.

Még ma is emlékszem rá, az első pillanatokban csak álltunk és néztük szótlanul. A horogkereszt, mintha farkasszemet nézett volna velünk. Már a puszta ottléte is vérlázító volt; egy idegen és velünk szemben mindig ellenséges hatalom jelképe pöffeszkedett előttünk alig tíz kilométerre a fővárostól.

Nem tudom, ki esett neki elsőnek, csak arra emlékszem, hogy pillanatokkal később valamennyien azokkal a nagy fehér kövekkel birkóztunk. Először puszta kézzel estünk neki, mígnem valamelyikünk felfedezte, hogy a malter még nem kötött meg egészen.

Valami fékevesztett dühvel vájtuk, téptük, emeltük ki az egyes szikladarabokat, és mindegyiket harsány, diadalmas csatakiáltással legurítottuk a hegy oldalán.

Megszállottként dolgoztunk. Majdnem végeztünk, amikor az egyik fiú – azt hiszem, Vitéz Gábor volt – nagyot kiáltott:

– Oda nézzetek!

Lefelé mutatott, ahonnan a falu irányából barnainges volksbundisták karókkal és botokkal hadonászó csoportja közeledett futólépésben.

A figyelmeztetés szinte el sem hangzott, valaki máris rávágta:

– Csak az erdei úton mehetünk!

Éltem a későbbiekben illegalitásban. Aludtam havas zsombékok között, jártam csillagtalan éjjeleken a lápot. De futni...? Soha életemben nem futottam úgy, mint akkor, 1943 nyarán, Nagyszénástól a hűvösvölgyi végállomásig.

Persze, nem ment minden egyszerűen. A volksbundistáknak is volt magukhoz való eszük és kitűnő helyismeretük. Hamarosan több oszlopra tagozódva kísérelték meg bekerítésünket. Aztán megpróbálkoztak azzal, hogy leszorítsanak az országútra; gondolom, azért, mert ott kocsival, kerékpárral könnyedén utolérhettek volna bennünket. Ez lett az első eset, amikor hasznát vettük – és az elkövetkező évben még hányszor! – a céltudatos terepgyakorlatainknak, a hadijátékoknak, a terepismeretnek és az összeszokottságnak. Hol lapulva, hol rejtett ösvényeken szaladva, de kitörtünk a gyűrűből. Hogy az életünkért futottunk-e, nem állíthatom, bár akkortájt ennél kevesebbért is megbicskáztak egy magyart egy volksbundista faluban. De hogy kórházi ápolást igénylő veréstől s az azután következő rendőri eljárástól megmenekültünk, az bizonyos.

Tény, hogy sikerült egérutat nyernünk, és kimerülten, tépetten, lihegve, de a győzelem örömével másztunk fel a jó öreg 83-as villamos hátsó peronjára. (Azokban az években ezt a számozást viselte a mai 56-os.)

– Ezeket leráztuk! – ujjongta az egyik fiú mutáló kamaszhangon.

Ekkor, mintegy végszóra, feltűnt az üldözők svábul ordítozó rohanó csoportja. Mit tagadjam, halálra váltunk.

Ma sem tudom, a véletlen hozta-e így, vagy derék villamosvezetőnk ismerte fel a helyzetet, de hirtelen elindult a szerelvény, és szokatlan sebességgel lódult a város felé.

Megmenekültünk.

TERRORLEGÉNYEK KÖZÖTT

Huszonegy éves koromban, mint minden egészséges fiatalember, én is bevonultam tényleges katonai szolgálatra. A behívóparancs a mátyásföldi repülőtéren állomásozó 1. vadászrepülő-osztályhoz rendelt újoncnak.

Soha életem során, még később, rab koromban sem éreztem magam emberi mivoltomban oly mélységesen megalázottnak, mint a Horthy-hadsereg újoncaként. Voltaképpen nem is tekintettek bennünket embereknek, csupán kemény alaki kiképzéssel, alig elviselhető fegyelmező gyakorlatok tömegével, megszégyenítő bánásmóddal engedelmes eszközzé törendő ágyútölteléknek.

Már a kezdet is baljósan sikerült; körben ültünk a repülőtér gyepén, és egy, a kassai Horthy Repülőakadémiát frissen végzett hadnagyocska okított bennünket a repülés történetére.

– Jegyezzétek meg – magyarázta –, hogy a repülés iránti vágy több évezredes. Már a görög legendák is megemlékeznek Daidaloszról és Ikaroszról, de az első technikailag figyelemre méltó tervet Michelangelo készítette...

Rám nézett, ahogy – ennyi évtized távlatából hadd valljam be: rettentő naivsággal – felemeltem a kezem.

– Mit akarsz?

– Hadnagy úr, alázatosan jelentem, az Leonardo da Vinci volt.

Azt hittem, tüstént lenyel.

– Marha vagy! – ordított rám. – Ha egy magyar királyi hadnagy azt mondja, hogy Michelangelo, akkor Michelangelo!

E kis közjáték után egy tizedes pattogó vezényszavára egy órán át futottam, kúsztam, másztam a gyepen. És még nem is jártam rosszul; egyik társunkat azért kötötték ki, mert nem szabályszerűen adta a puskát a kiképzője kezébe.

A mai fiatalok szerencsére már nem tudják, milyen volt az a

kikötés. A „tettest" hátracsavart, összekötözött karjánál fogva húzták föl egy fára vagy rúdra, úgy, hogy a lába ne érje a földet. A test egész súlyát az a természetellenesen hátracsavart kar tartotta órákon át. El sem feledhetem a szerencsétlen arcát; a kín rándulásait, a leírhatatlan fájdalom vonaglását. Nem feledhetem jajveszékelését sem, és pribékjeinek embertelen örömét, ahányszor ha elájult, leöntötték egy-egy vödör vízzel, hogy önkívületben ne mulasszon semmit a szenvedésből.

A kiképzés eme szakaszában nem adtak a kezünkbe töltényt; a „tettes" – vagy inkább a valamennyiünk megfélemlítésére kiszemelt áldozat – puskája tökéletesen üres volt.

Addig csak a németek iránt éreztem gyűlöletet, ettől kezdve a Horthy-hadsereg tisztikarával szemben is.

Szerencsémre, az eskütétel után mint írástudó embert „kiemeltek" és osztályírnokká léptettek elő. E beosztásból vitt hamarosan az utam a repülőhadosztály parancsnokságára ugyancsak írnoktisztesnek. Ez azért volt jelentős esemény, mert otthon lakhattam, lehetőségem volt barátaimmal és a fiúkkal érintkezésben maradni, folytatni kiképzésüket. A véletlen úgy hozta, hogy a személyügyi osztályra vezényeltek. Így olyan anyagok mentek át a kezemen, amelyeket később jól hasznosíthattunk; bizonyos képet nyertünk arról, hogy akadnak derék repülőtisztek is, akikkel érdemes megkísérelni a kapcsolat felvételét, ha úgy hozza a sors.

Ez az időpont pedig mind nyilvánvalóbban közeledett. Az ország közvéleményének még csak sejtései voltak a várható eseményekről, de az értők előtt világossá vált, hogy a háborút a németek elvesztették, s hogy Horthyéknak, kivált ha át akarják menteni hatalmukat, cselekedniük kell.

Még régebben az ugyancsak vegyes összetételű Nemzeti Tábor pártigazgatója, tyuskai Papp Béla összehozott Laky Lászlóval – a Steaua Kőolajipari Rt. ügyvezető igazgatójával –, a Honszeretet Egyesület ügyvezető elnökével. A Honszeretet a Magyar Közösség elnevezésű titkos társaság fedőszerveként működött. Laky László révén kapcsolatba kerültem az ismert diákvezérrel, Fitos Vilmossal, Kiss Sándorral, a Parasztszövetség egyik vezetőjével, Szent-Iványi Domokossal (akinek lakásán jóval később, 1956. november 3-án Kovács Bélával találkoztam), Szentmiklósy Istvánnal, Dálnoki Veress Lajos vezérezredes segédtisztjével és Arany Bálinttal. Ők létrehozói és irányítói voltak a Magyar Függetlenségi Mozga-

lom nevű[4] ellenállási csoportnak. Különös jelentőséget az adott szervezkedésüknek, hogy titkos társaságuk, a Magyar Közösség tagjai már régóta beépültek a rezsim közigazgatási és gazdasági kulcspozícióiba; jó viszony fűzte vezetőiket olyan személyekhez, mint például ifjabb Bethlen István, ezáltal elfogadhatók lettek Horthy számára; főként paraszti és diákvonalon bizonyos tömegbázissal rendelkeztek; régtől való németellenességük miatt politikai intaktságukhoz nem fért kétség. A Magyar Függetlenségi Mozgalom vezetői szorosan kötődtek a kormányzó és környezete által létrehozott Kiugrási Irodához.

Engem, bár nem tartoztam sem a Magyar Közösséghez, sem ellenállási szervezetükhöz, baráti szálak fűztek a vezetők jó néhányához. Jóllehet, a dolgok természeténél fogva nem avattak be minden titokba, az el-elmondott, a megbeszélt részletekből képes voltam összeállítani az egészet. Így nyertem tájékoztatást az angolszászokkal megkezdett s végül is kudarccal végződött fegyverszüneti tárgyalásokról, Hadnagy Domokos repülő őrnagy Náday vezérezredessel közös római küldetéséről, és arról, hogy Horthy számára egyetlen utat hagytak: a szovjet kormánnyal való tárgyalást és a tőlük kérhető fegyverszünet lehetőségét. Ma már történelmi tény, hogy Horthynak hónapokra volt szüksége ahhoz, hogy felemás kiugrási kísérletére rászánja magát.

A március 19-én bekövetkezett német megszállás engem – és azt hiszem, nemcsak engem – meglepetésszerűen ért. Emlékszem arra a vasárnapra: mint mindig, ha lehetett, kihasználtuk szolgálatmentességemet, és a fiúkkal kimentünk a cserkészparkba. A cserkészparknak akkoriban – dr. Berek Istvánnak, a Cserkészszövetség szervezési osztályvezetőjének, majd a hatvanas években a Pest megyei Ügyvédi Kamara elnökének jóvoltából – én voltam parancsnoka. Ez a tisztségem nemcsak arra adott alkalmat, hogy egyes cserkészcsapatok ott táboroztassanak – és így rejtsenek – zsidó származású fiatalokat, mint tették például a 220. számú csapat parancsnokai – Vágássy Sándor és Zámbó István (utóbbi jelenleg a Magyar Rádió munkatársa) –, hanem arra is, hogy mi magunk gyakoroljuk a célbalövést, a harcászatot, a terepismeretet. S ha a célbalövésnek nem is, de az utóbbi kettőnek később nagy hasznát vettük, különösen a röplapozásnál, a felderítésnél, a futárszolgálatnál.

[4] Nem azonos a kommunisták vezette függetlenségi mozgalommal. Ez a kulugyminisztérium és a Kiugrási Iroda támogatásával létrejott Horthy-barát polgári ellenállási csoport volt.

A nap jókedvűen, gyanútlanul telt el. A Kis-Hárshegyen, amely akkoriban majdnem vadonnak számított, sejteni sem lehetett a tragédiát, amely közben a fővárosban, az országban végbement. Csak hazatérés közben, amint a 81-es villamos az Olasz fasorba ért (a mai Szilágyi Erzsébet fasor), kezdett feltűnni a nagy német gépjármű-mozgás. Aztán a Krisztina-telefonközpont előtt megláttuk az ott állást foglalt, rohamsisakos Wehrmacht-géppuskásokat, és megvilágosodott előttünk, hogy bevégeztetett.

A budapestiek általában értetlenül szemlélték a történteket, úgy tűnt, kevesen fogják fel, milyen változás történt az ország életében. Az állam akkori vezetőit legalább ilyen mértékben váratlanul érte az esemény. Horthy maga ezt írta erről jó néhány évvel később, a spanyolországi Escorialban töltött fényűző „számkivetettsége" idején „Ein Leben für Ungarn" című emlékiratában: „Hírszerzőink jelezték, hogy Hitlerék Magyarország megszállására készülnek, de Kállay miniszterelnök és én nem hittük ezt." S paradox módon egyetlen pisztoly dörrenése – Bajcsy-Zsilinszky Endréé – jelezte csupán, hogy a magyar nép csak szunnyad, de nem alkuszik a hódítókkal.

Nem sokkal március 19-e után Szalay Sándor nekem szögezte a kérdést:

– Miklós! Akarsz-e velünk dolgozni?

Barátságunkra való tekintettel nem lepődtem meg túlságosan. Az események és következményei higgadt értékelése – az általa elmondott cselekvési program – nagy hatást gyakorolt rám. Örömmel mondtam igent.

– Futárokra is szükségünk lesz. A srácokra számíthatunk-e?

– Kivétel nélkül mindegyikre! – válaszoltam jogos büszkeséggel.

Így lettem a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségének tagja.

Szükségesnek érzem, hogy e helyen pontosítsam a történetírás néhány megállapítását. A Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége[5] nevű ellenállási szervezetet a József körút és Népszínház utca sarkán levő Szimplon kávéházban – ma az Unió önkiszolgáló étterem van a helyén – Szalay Sándor nyomdász, Benke Miklós, a Wesselényi Lövészegylet főtitkára, valamint Magyari Ferenc ala-

[5] Az MHSZSZ alapítóinak névsora még ma sem tisztázott, úgyszintén az Ötös Bizottságé sem. Történetírásunk kétségbe vonja az ismertetett határozott politikai és katonai programot, hisz Horthy nélkül október 15-e előtt nem vállalta a „kiugrást". A szövetség tagjainak egy része még a demokratikus átalakulást sem óhajtotta.

pították, kifejezetten azzal a céllal, hogy minden eszközzel, de főként katonai akciókkal harcoljanak a fasizmus, a Harmadik Birodalom megszálló erői ellen. Valamivel később, a Tanácsköztársaság idején betöltött pozíciója miatt hosszú fegyházbüntetésre ítélt és Vácról szabadult Akácsos András tanár hozta be a szervezetbe Dudás József mérnököt.[6] Szalay Sándor révén pedig további két jelentős személy kapcsolódott be a munkába: Polgár Dezső, a Gépjárművezetők Szakszervezetének főtitkára és dr. Péter Ernő, az Országos Központi Hitelszövetkezet aligazgatója.

Ellenállási szervezetünknek öt főből álló vezetősége alakult, melynek tagjai Szalay Sándor, Magyari Ferenc, Dudás József, dr. Péter Ernő és Polgár Dezső lettek. Ebben az időben lépett kapcsolatba a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségével Somogyi Miklós, a MÉMOSZ[7] elnöke, valamint Hirossik János, aki a Tanácsköztársaság idején a KMP titkára volt.

Szövetségünk szinte megalakulásának első pillanatától kezdve számos illegális röplapot szerkesztett és adott ki. Megjelentetett két ellenállásra buzdító illegális újságot is; az elsőt „Munka és Társadalom" névvel Benke Miklós szerkesztette, a második a „Szabadságharc" címet kapta.

A fiúk – megérdemlik, hogy ide írjam a nevüket: Vitéz Gábor (a felszabadulás után a Lenin Intézet adjunktusa, ma filmrendező), Ramotsa Zoltán (ma építészmérnök és műegyetemi előadó), Böle Dezső (jelenleg a SZÖVOSZ osztályvezetője) és a többiek – hol velem, hol nélkülem buzgón terjesztették e lapokat. Szórták – szó szerint. Kitűnő stratégiát dolgoztunk ki erre. Az esti órákban, amikor már a kötelező elsötétítés is segítette az akciót, ketten-hárman felszálltak valamelyik külvárosi villamosra. Mindig úgy, hogy a legközelebbi peronon is legyen valaki közülünk, aki jelt ad, ha gyanúsat észlel. A szabály előírta, hogy legalább kétszer végig kell utazni a vonalon, és csak akkor, ha meggyőződtek arról, hogy nincs veszély, az utolsó peronon utazó a sötétség leple alatt szélnek eresztette röplapjainkat. Azon a vonalon aztán néhány hétig egyikünk sem mutatkozott. Mind ezekben az akciókban, mind később, a jóval veszélyesebb futár- és felderítőszolgálatokban nagyon nagy

[6] Dudás József ekkor kommunistának vallotta magát, később megtagadta eszméit és az ellenforradalom hírhedt, véreskezű vezéreként fejezte be pályafutását.

[7] Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége.

segítséget jelentett három fontos dolog: a fiúk őszinte lelkesedése, jólképzettségük és az, hogy csak 15–16 évesek voltak, akiket kevésbé ért a gyanú.

A szövetség vezetői eközben megkísérelték, hogy a Wesselényi Lövészegylet keretében fegyveres ellenállási központot hozzanak létre. Benke Miklós, az egylet főtitkára könnyen szót értett az elnökükkel, báró Aczél Edével. Céljuk az volt, hogy a „nemzeti" alapokon nyugvó lövészegylet segítségével, a Kiugrási Iroda tudtával fegyverekhez jussanak. Hiába volt azonban Aczél Ede származásánál fogva kifogástalan Horthyék szemében, hiába állott közeli rokonságban a felesége révén a rendszer szürke eminenciásával, gróf Bethlen Istvánnal, a kormányzó csakis a maga kezében kívánta összpontosítani a fegyvert és a hatalmat.

Mint ebből is kitűnik, a szövetség vezetőinek erős törekvése volt a katonai vonal kiépítése. Különösen Szalay Sándor szorgalmazta azt, aki előbb egymaga, majd Dudás Józseffel együttesen lépett kapcsolatba a légierő néhány tisztjével. Ezek közé tartozott Kásás Árpád alezredes, Tóth István őrnagy és egy Juhász nevű alezredes. Az én szerepem szerénynek mondható ebben: mindössze annyi, hogy a szabad bejutást és kijutást biztosítottam számukra, és néhány személyügyi adattal kiegészíthettem a kiválasztott tisztekről szerzett ismereteiket. Tény, hogy a légierő vezérkari és törzstisztjeivel a kapcsolatfelvétel időben jócskán megelőzte az őszi, a Légoltalmi Sziklaközpont elfoglalását célzó tervet.

A határozott cselekvést mindinkább sürgette a történelmi helyzet. Az ország az uralkodó klikk hazaáruló politikája következtében magatehetetlenül rohant a katasztrófa felé. Az 1944 áprilisában erőteljes német követelésre a Kárpát arcvonalon harcba vetett 1. magyar hadsereg fegyverzete korszerűtlen volt. Ugyanaz a sors fenyegette őket, mint korábban a 2. magyar hadsereget – a megsemmisülés.

Ilyen előzmények után érkezett el az óra, amikor Horthy és környezete tudomásul venni kényszerült a katonai és történelmi realitásokat. Igaz, még mindig abban a reményben, hogy a kormányzó átmenthető.

1944 szeptemberében Horthyék tapasztalva, hogy más megoldás nem maradt, hajlandónak mutatkoztak arra, hogy az ellenállás küldöttségével tárgyaljanak. Lehet, hogy a történészek másként ismerik e megbeszélés körülményeit, s lehet, hogy nekik van

igazuk. Én mindenesetre Aczél Edétől úgy tudom, hogy rokona, ifjabb gróf Bethlen István révén ő hozta létre azt a találkozót, amelyen a nemzeti ellenállás részéről Somogyi Miklós, Polgár Dezső, Takács József és Magyari Ferenc tárgyalt, átnyújtva egyben a kormányzónak azt a memorandumot, amelynek szerkesztésében Szalay Sándor is részt vett. Itt és akkor határozták el, hogy puhatolózó delegációt küldenek át az arcvonalon, megismertetni a Szovjetunió kormányával a magyarországi helyzetet, s egyben megtudni a szovjet kormány fegyverszünetre vonatkozó feltételeit. A delegációt egyszerre kell nem hivatalosnak és hivatalosnak minősítenünk: ugyanis Horthynak csak egyetértésével rendelkeztek, meghatalmazásával nem, viszont a magyar nemzeti ellenállás nevében jogosan szóltak.

1944 szeptemberében indultak el négyen: báró Aczél Ede, Dudás József, Magyari Ferenc[8] és a Horthyék fegyházait megjárt kommunista könyvkiadó: Faust Imre. Útjuk bővelkedett izgalmas kalandokban oda és vissza is. A Kiugrási Iroda ugyanis képtelen volt biztosítani a kockázat nélküli átjutást; így esett, hogy később – Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. magyar hadsereg parancsnokának átállása és kormányalakítása után – Aczél Ede ironikusan panaszolta, hogy a visszafelé vezető úton éppen Dálnoki Miklós Béla katonái lőttek rájuk és sebesítették meg őt.

A delegáció hazaérkezése után Mechlisz vezérezredessel, a Kárpátok előtt álló 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagjával, a Vörös Hadsereg Főparancsnokságának az adott területre kinevezett legfőbb politikai vezetőjével, majd a szovjet kormány képviselőivel folytatott megbeszéléseikről adott tájékoztatást, hangsúlyozva, hogy úgy fogadták őket, mint egy egyenrangú nép képviselőit. Örömmel újságolták, hogy a szovjet kormány rendkívül kedvező feltételeket szabott Magyarország részére a kötendő fegyverszünethez. Azt a tragikus történelmi következményt, hogy végül is a magyar nép nem egyenrangú partnerként ülhetett le a békeszerződés aláíróinak asztalához, kizárólag Horthy tétovázása és gyengesége, Szálasinak és bandájának gátlástalan fellépése és a magyar királyi tisztikar jó részének a hazával szemben, de tulajdon fővezérükkel szemben is elkövetett árulása idézte elő. A későbbiekben Magyariék az Egyetemi Nyomdában a Mechlisz vezérezredestől kapott

[8] Más visszaemlékezők szerint a küldöttség háromtagú volt, Magyari Ferenc nem volt tagja.

felhatalmazás alapján készítették el az ellenállási igazolványokat.[9] Itt egy fontos momentumra szeretnék rávilágítani: az Aczél–Dudás–Faust–Magyari küldöttség jóval október 15-e előtt hazaérkezett. A szovjet politikai és katonai hatalomtól nyert felhatalmazás alapján kinyomtatott ellenállási igazolványokon ennek a szervezetnek a neve állott: *Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság.* Ez tehát 1944 októberében autentikus elnevezés volt: a Magyar Frontnak és több ellenállási szervezetnek, köztük a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségének az egységes szándékot, a német megszállók elleni együttes harcot is kifejező közös neve.

Természetesen Horthy környezete és az ellenállás politikai vezetősége is számolt az országban állomásozó jelentős német katonai erővel, valamint kiszolgálóikkal, a volksbundista svábsággal és a nyilasokkal. Ismereteim szerint a terv az volt, hogy a kormányzó október 22-én proklamálja a fegyverszünetet: így elegendő idő marad arra, hogy a Horthyhoz hűnek vélt honvédalakulatok Budapestre érjenek, és az ellenállási szervezetek is felfegyverkezzenek.

A Gestapo és magyarországi besúgói azonban kiválóan működtek. Október 15-ének reggelén hamisított üzenettel Pestre – az akkori Erzsébet téri * egyik lakásába – csalták ifjabb Horthy Miklóst, a kormányzó fiát, volt brazíliai követet, aki közismert angolbarát beállítottsága miatt érdekeltté vált a németekkel való szakításban.[10] Ő lényegében a Kiugrási Iroda létrehozójának tekinthető. Az ifjabb Horthyt szőnyegbe burkolva hurcolták el a Gestapo pribékjei.

Ami ezután kovetkezett, azt sem egy megtört apa kétségbeesett lépéseként, sem egyfajta aggkori szenilitásként nem lehet értékelni. Horthy számára két út maradt: vagy az, hogy fia megmentéséért azonnal megalkuszik a németekkel, vagy, hogy – az ország érdekében, amelynek kormányzója volt – végrehajtja az eredeti tervet. Ő azonban, minden józan elme előtt érthetetlen logikai bukfenccel valamennyi variáns közül a létező legrosszabbat, mondhatnám úgy is, hogy államférfihoz méltatlanul a legostobábbat választotta: a megállapodást sutba dobva, a Magyar Rádióban beolvastatta fegyverszüneti proklamációját.

[9] Eddig olyan szovjet dokumentum nem kerult elo, amely bizonyitana

[10] Ifjabb Horthy Miklos valóban érdekelt volt a németekkel torteno szakitasban, de sajat népelnyomó rendszeruk atmentésében is.

* A tér akkori neve Esku tér volt, amelyen az Erzsébet-szobor állt.
(Az elso kiadas szovegének módositasat a tovabbiakban *-gal jeloljuk.)

Az ország lakosságának jóérzésű, becsületes és hazafias többsége felujjongott. Ismeretlenek ölelkeztek össze, ünnepelve a várva várt békét. A békét, amely éppen az elhirtelenkedett proklamáció folytán egy csapásra kiszámíthatatlan messzeségbe került.

A kormányzói tettnek egyetlen pozitívuma lett – milyen mérhetetlenül csekély kárpótlás az elvesztegetett, azonnali szabadságért! –, hogy a börtönökből több politikai rab kiszabadult, köztük Bajcsy-Zsilinszky Endre is. Ám a rádió rövidesen indulókat kezdett sugározni; indulókat, csakis indulókat. Meg se lepődtünk, amikor másnap Vörös János vezérezredes, a vezérkar főnöke visszavonulót fújt, és közölte az egyszeriben halálos csendbe dermedt országgal, hogy semmit sem úgy kell érteni, ahogyan az az államfői szózatban elhangzott.

Aztán elszabadult a pokol. Megjelentek az utcán a zöldinges, géppisztolyos, övüket kézigránáttal teleaggatott nyilas pártszolgálatosok. Őket egyre több tiszti járőr követte; parancsnokaik karján ott rikított az Árpád-sávos, nyilaskeresztes szalag. Horthyt cserbenhagyta a tulajdon tisztikara.

Akik ismerték a megállapodást, döbbenten, tanácstalanul keresték egymást. Értem Aczél Ede jött viharvert motorkerékpárján.

Többször vitt magával addig is, azután is, nemegyszer légibombák és tüzérségi lövedékek robbanó-szertefröccsenő záporában, amikor én legszívesebben a fal mellé lapultam volna. Ő nem! Nem ismerte a félelmet és a veszélyt. Mindig nagy gyorsasággal közlekedett és bámulatos lélekjelenléttel kerülte ki az éppen leomló törmelékeket vagy a robbanások nyomán az úton támadt tölcséreket. A hangját sosem hallottam ilyenkor, de amint hátra-hátrapillantott, hogy megvagyok-e, olyan volt az arckifejezése, mintha dúdolna.

Akkor, október 16-án a Teleki tér sarkára, Magyari Ferenc lakásához vitt. Az átellenben levő sárgacsillagos, zsidó ház ostrom alatt állott; egyetlen ellenállási fészekként, ahonnan felvették a harcot a nyilasokkal.

Magyariék pincéjében többen gyűltek már össze. Köztük a házigazda.

– Megkíséreltünk a csatornákon át eljutni odaátra – magyarázta Magyari és hozzátette: – Az a harc, ami itt folyik, egyenlőtlen és kilátástalan. De az asszonyokat és gyermekeket, ha egy mód van rá, ki kell mentenünk!

– Mi az én szerepem? – tettem föl a kérdést.

– Vagy a repülőhadosztálynál, vagy otthon, de bármikor megtalálható légy! És készülj fel arra, hogy megszökj, hogy illegalitásba vonulj, ha kell!

– Hadd maradjak veletek! – kértem, mert szívem mélyéből sajnáltam az ostromlott házban levőket, s mert fiatalságom szégyenkezett amiatt, hogy azok ott harcolnak, s én nem.

– Mi megtesszük itt, amit tehetünk. A fő gondunk mégsem az a néhány szerencsétlen ember, hanem a tízezrek, akik utánuk következnek és – az ország, a magyar nép maga. Sándor bátyád sincs itt, mint látod – Szalay Sándorra utalt –, és Ede is elmegy veled. Mindenkinek megvan a maga posztja, a maga feladata. Ha bennünket baj érne, a harcot azoknak kell folytatni, akik megmaradnak!

További vitának nem volt értelme.

Az elkövetkező napokat különben is a repülőhadosztály parancsnokságán kellett töltenem az elrendelt, úgynevezett összetartás miatt. Feküdtem homokzsáktorlasz mögött a szomszédos épület – napjainkban az ERTI (Erdészeti Tudományos Intézet) székháza – erkélyén, fenyegetően az utcára meredő golyószóróval a kezben, csak nem tudom ma sem, hogy minek. Mi lehetett a hadosztály vezetőinek a célja? Ki ellen, kivel szemben akarták a néhány szál fegyverrel megvédeni az intézményt, fel nem foghatom.

Türelmetlenül, az erősödő nyilashatalom láttán sokszor ingerültségbe csapó idegességgel, kétségek között vártam, hogy történjék végre valami, hogy szükség legyen rám. S eközben hányszor kellett arra gondolnom: vajon nem fogtak-e le valakit az enyéim közül, mikor jönnek el értem is?

Nem tudnám megmondani, miként jött létre a legközelebbi találkozóm Dudással és Magyarival. Valószínűleg Szalay Sándor révén, akivel rendszeres kapcsolatban állottam. A lényeg, hogy elkövetkezett a várva várt pillanat, amikor határozott és a helyzethez méltó feladattal bíztak meg.

– Figyelj rám – mondta Dudás –, megalakult a Prónay-különítmény.

Ha nem is túl sokat, de hallottam már a véreskezű Prónayról, a sastollas, bőrkalapos, kesztyűs kézzel gyilkoló tisztikülönítményes vezérről, Horthy egykori ellenfeléről a kormányzóságért vívott hatalmi harcban.

– Megtámadjuk? – csillant fel a szemem.

– Belépsz közéjük!

Dudás utasítása hallatán valósággal megszédültem.

– Mit beszélsz!? – Az első pillanatokban tényleg nem fogtam föl, hogy mit akar.

Nagyon bamba képet vághattam, mert ő is, Magyari Feri is elnevette magát. Aztán barátságosan megveregette a hátamat és megmagyarázta:

– Nézd csak, Horthy baromsága után új módszereket kellett találnunk arra, hogy viszonylagos biztonságban szervezhessünk és tarthassunk együtt fegyveres ellenállási alakulatokat. Prónay jó név a szélsőjobboldali érzelmű tisztek és a nyilasok előtt. Márpedig ha jó név, akkor kiválóan lehet mögötte dekkolni is...

– Szóval...?

Csak eddig jutottam, máris megállított a kérdezésben.

– Várj, légy szíves! Még nem fejeztem be.

– Prónay nemrég kezdte meg egykori különítményének újjáélesztését. Keretei már vannak, de azok feltöltésre várnak.

– Mi pedig feltöltjük azokat – fejeztem be a mondatot.

– Te sem tudod befogni a szádat – mérgelődött Dudás –, de eltaláltad. A feladatod az lesz, hogy belépsz Prónayékhoz, és beépülsz a parancsnokság törzsébe...

– De...

– Mondtam már, hogy hallgass végig! Tehát beépülsz. Mindenről tudnunk kell, ami ott történik. Érted? Mindenről!

– Ez azt jelenti, hogy szökjem meg az alakulatomtól?

– Ha másként nem megy – igen. Egyelőre azonban van jobb út is. Meddig vagy szolgálatmentes?

– Holnap délig.

– A Marcibányi téri lőteret ismered-e?

– Igen.

– Fölötte van egy tanonciskola, bejárattal a Felvinczi útról. Nem tévesztheted el, vörös téglás modern épület. Pontosan kilenc órakor ott bent megtalálod Mikó Zoltánt. Vár téged. Vigyázz azonban, légy óvatos, mert Prónayék több alakulata is beszállásolta magát. Ne bízz senkiben, csak akit Mikó megnevez.

Talán még mondott valamit, de a lényeg ez volt.

Mikót, akit jól ismertem, csakugyan a mondott helyen találtam a megadott időpontban. Az épületben mindenütt nagy volt a jövés-

menés; látszott, hogy tobb csoport szerveződik egyidejűleg. Mégis viszonylag könnyen ráakadtam, amint egy dublészemüveges, jovi-ális kinézésű főhadnaggyal beszélgetett egy ablaknál állva.

Amikor meglátott, intett, hogy várjak.

Rövidesen elkoszönt beszélgetőtársától és hozzám lépett. Egyen-ruhában voltam, kemény, előírásszerű tisztelgéssel fogadtam tehát. Így a külső szemlélő semmi szokatlant nem találhatott abban, hogy egy repulőtiszt beszélget egy repülős katonával, aki akár futár is lehet.

– Szervusz! – mondta halkan és így folytatta: – Itt nem feltűnő találkoznunk, viszont vigyáznunk is kell a „Kácsa" miatt.

Bevallom, fogalmam sem volt arról, mi az, ki ez a „Kácsa". Kérdésemre kurtán csak annyit mondott, hogy Gyulai-Molnárról van szó, aki Prónayval együtt a leggyilkosabb pribékje volt a Tanácskoztársaság leverését kovető fehérterrornak, s aki mit sem változott: konyorületet nem ismerő fasiszta gyilkos maradt. Az ő alakulata is itt szerveződik, hát úgy vigyázzunk!

Rövidke szünet után így folytatta:

– Tobb ellenállási gócot kell létrehoznunk a Prónayn belul. Van itt egy hadapród őrmester, Répa Pál, ő osszegyűjtott néhány meg-bízható embert. Kőbányán egy század van alakulóban. A legjelen-tősebb és a szervezés állását tekintve is a legelőrehaladottabb a Gorgey-zászlóalj. Nagyon jó emberanyag. Minden tekintetben megbízható, kitűnő ember a parancsnokuk, dr. Csóhány Endre hadnagy. Egyedül vele lépj kapcsolatba, ő tud rólad.

Órájára pillantott, majd folytatta:

– Indulj Pestre, a Kaplony utca háromba. Az első emeleten meg-találod Prónay főhadiszállását. Csóhány is ott lesz. Keresd meg és ő segít.

– És ha nem sikerül? – szóltam közbe.

– Akkor kapsz hamis papírokat és mész azzal. De be *kell* jutnod! Minden áron! Prónay szándéka még nem egészen világos előttünk, és nehéz elhinni, hogy a vén róka, aki egykor az államfői címre pályázott, most Szálasi szekerét kívánná tolni. De akkor mit akar? Viszont Vannay László, Gyulai-Molnár meg Szekeres főhadnagy Kovarcznak a bizalmas barátai, cinkosai. Egyik sem retten vissza az emberoléstől vagy vérfürdőtől. Különösen Szekerestől és fiától óvakodj, képzett elhárítók.

– Feladatom?

– Első és legfontosabb – feltéve, hogy sikerül a törzsbe jutnod –, nyitva tartani a szemed és a füled. Tudnunk kell, mi Prónay igazi célja. Tudnunk kell a Kovarcz-banda minden gondolatáról; ne téveszd soha szem elől, hogy a legderekabb fiataljainkat küldtük be a fenevad barlangjába. Az ő biztonságuk, úgylehet, a te ébersége-den múlhat.

Újabb kis szünetet tartott, majd így fejezte be a beszélgetésünket:

– Az sem kizárt, hogy a nyilasok afféle partizánalakulatként akarják felhasználni a Prónay-különítményt a Vörös Hadsereg hátában. A legkisebb részlet is, ami a törzsben történik vagy elhangzik, rendkívül fontos lehet.

Megállapodtunk még abban, hogy bejutásom esetén időközönként ő lép kapcsolatba velem. Ha különösen fontos információhoz jutnék, azonnal felhívom őt.

E célból egy telefonszámot adott, ahol Keleti-Kovács Mihály néven kellett bejelentkeznem. Ez a fedőnév az ellenállásban általánosan elismert és a munkásmozgalom kalapácsos emberét szimbolizáló Vörös Kovács elnevezésnek esetleges telefonlehallgatók számára kitalált változata lett. A Mihály keresztnév pedig a Miklóst helyettesítette. Amennyire visszaemlékszem, kétszer éltem e lehetőséggel. Először, amikor hírét vettem, hogy a Görgey-zászlóalj felszámolására készülnek. Másodszor karácsonykor a Dunakeszi–Göd környékén, a német első vonalban végzett felderítés eredményéről tájékoztattam.

Ám addig még sok minden történt.

AKCIÓBAN A BILGERISEK

A Kaplony utca hármas számú, akkor kimondottan előkelőnek számító belvárosi ház első emeletén nehézség nélkül rátaláltam a Prónay-különítmény főhadiszállására. Néhány fiatalemberen kívül egyenruhás tisztek és bilgericsizmás félcivilek sürögtek-forogtak mindenütt. Különösen az előszobából nyíló tágas teremben volt nagy a nyüzsgés.

Egyenruhám sokat segített abban, hogy feltűnés nélkül érdeklődjem: hol találhatom Csóhány hadnagy urat.

– Éppen itt van! – mutatott rá az egyik bilgericsizmás.

A Prónay-féle szedett-vedett népség inkább egy szabadcsapat, mint reguláris egység benyomását keltette bennem. Nyugodtan, különösebb formaság nélkül odaléphettem hát Csóhány doktorhoz és bemutatkozhattam.

– Baj van – simított végig a haján gondterhelten –, Beregffytől szigorú parancs érkezett. Mint tényleges katonát nem vehetnek át. Jobb, ha meg sem próbálod, hanem *másként* jelentkezel.

– Értettem!

– Szervusz!

Több szóra nem volt szükség. Csóhánynak tökéletesen igazat kellett adnom; ha akkor mégis megkísérlem a lehetetlent és elutasítanak, nyilvánvalóan nem jelentkezhetem másnap vagy harmadnap új névvel, új papírokkal.

Borús hangulatban távoztam, mert hozzá kellett edződnöm az alakulatomtól való szökés gondolatához. Korántsem a magyar királyi honvédségnek adott eskü okozott gondot. Annál inkább az, hogy a parancsnokság valószínűleg köröztet majd.

– Igaz, meglehetősen nagy káosz uralkodik a fővárosban, polgári, katonai értelemben egyaránt. Az is igaz, hogy az őrvezetői rendfokozatom miatt ugyan aligha méltatnának komolyabb figye-

lemre, hacsak – morfondíroztam magamban – azért nem, mert a személyügyi aktákkal foglalkoztam...

– Állj csak meg, fiam!

Az ajtónál jártam már, amikor utánam szóltak. A felszólítás barátságos volt, és a hang gazdájában azt a tisztet ismertem fel, akit Mikó Zoltán társaságában láttam.

– Parancsára! – jelentkeztem katonásan.

– Át akartál lépni hozzánk, ugye?

– Igenis, főhadnagy úr!

Alaposan végignézett, különösen az arcomat kutatta tekintetével. Kis híján megijedtem, hogy talán rájött Mikóval való kapcsolatomra..., hogy mindent felfedtek már..., hogy lebuktunk... Aki nem élt át hasonló helyzetet, aligha értheti meg, mennyi gondolat cikázik át ilyenkor az ember agyán.

– Irodai munkához értesz?

– Igen.

– Alakulatod? Beosztásod?

Megmondtam, mi mást tehettem volna.

– Akkor gépelni is tudsz.

Föllélegeztem. Ha ilyen kérdés foglalkoztatja, rossz szándéka aligha lehet.

– Nagyszerű – csapott a vállamra. – Pontosan ilyen emberre van szükségem. Gyere, én adok neked egy kikérőt a parancsnokodhoz.

Csodálatos levelet kaptam tőle. A kettős kereszttel ékesített prónaysta-címer szembetűnően kiemelkedett a papiros fehér színéből. Szinte boldog lettem, és bizonyos abban, hogy a sors segítségemre sietett, feladatom teljesítésének immáron nincs akadálya.

Másnap ezzel a jóleső tudattal állítottam be a hadosztály törzszázadának irodájába és nyújtottam át a levelet a szolgálatvezető tiszthelyettesnek. Átvette, elolvasta, visszaadta és pillanatok alatt leforrázott.

– A honvédelmi miniszter úr őexcellenciája által kiadott parancs értelmében teljesíthetetlen! Távozhat!

Úgy estem ki az ajtón, mint a holdkóros. Már indultam, hogy fölmenjek beosztási helyemre, amikor megállított a törzszázad írnoka, egy szakaszvezető:

– Hé, várj csak! Mutasd azt a papírt!

Odaadtam neki. Olvassa, ha kíváncsi rá. Hát nem mindegy?

– Nahát, bajtárskám, kapsz tőlem egy tippet!

A vállamra csapott jókedvűen, magas, szikár alakjától nem várt erővel.

– Eredj be a százados úrhoz, vágd össze a bokád, hogy kidőljön a tégla a falból, és nyújtsd át neki ezt az írást.

– Jó ötleteid vannak!?

Fanyarul feleltem, mert főtörzsőrmesterig bezárólag nem akadt katona a legénység között, aki a törzszázad parancsnokának szobájába hívás nélkül be mert volna lépni. Akit meg odarendelt, ahhoz már az isten sem lehetett irgalmas.

– Marha vagy, bajtárskám! – ez volt a szavajárása – Sala százados úrtól még cvikipuszit is kapsz, ha meglátja a Prónayék papírját! Eredj csak!

Sok választásom nem maradt, rászántam hát magam: belépek az oroszlánbarlangba.

Sala repülő százados alacsony, szinte jelentéktelen emberke volt. Az egyenruha és a snájdig tányérsapka nélkül szürke egérke lett volna. Többet láttuk részegen, mint józanul, de kíméletlen gorombaságával, szíre-szóra osztogatott súlyos fegyelmi büntetéseivel kivívta rettegésünket.

Amikor kopogtatás és engedélye után beléptem, úgy tekintett rám, mintha delirium tremensében egy zöld elefántot látna maga előtt.

Nem akadt jobb ötletem, mint szót fogadni a szakaszvezetőnek. Feszesen vigyázzba vágtam hát magam és keményen jelentettem:

– Százados úr! Szabó Miklós őrvezető alázatosan kérek engedélyt a Prónay-különítmény levelének átadására!

Rám meredt, kikapta az írást a kezemből és felderült az arca. Az oroszlán mosolygott!

– Nahát! – kiáltott fel harsányan, szinte jókedvűen. – Nem is tudtam, hogy te ilyen faszagyerek vagy! Eredj a századirodára, jelentsd, hogy elengedtelek!

Amikor tisztelgés és szabályos hátraarc után kiléptem, még utánam szólt:

– A kézifegyveredet megtarthatod. Neked adom, a bolsik ellen!

Egy óra múlva – mert közben haza kellett mennem a József körútra a civil ruhámért – leszerelt katona voltam, s ami a fő, a Prónay-különítmény törzsének tagja.

Dublészemüveges, jovális főhadnagyom örömmel fogadott,

amikor polgári ruhában jelentkeztem nála. Kezet nyújtott és bemutatkozott; ekkor hallottam a nevét először:

– Dr. Oláh Béla vagyok. Szervusz – s mert észrevette a katonai szolgálat során belém sulykolt gátlásosságomat, hozzátette: – Tegezz nyugodtan, hiszen együtt dolgozunk majd.

Akkor tudtam meg, hogy ő a Prónay-különítmény gazdasági főnöke. Oda jutottam tehát, ahová leginkább óhajtották megbízóim: a tűz közvetlen közelébe.

Oláh főhadnagy úr ezután bemutatott a törzs fontosabb tagjainak, mindenekelőtt az elhárítás főnökének, Szekeres főhadnagy úrnak. Mikó figyelmeztetett rá, legyek óvatos, nagyon óvatos ezzel a veszedelmes emberrel. Ha most azt mondanám, hogy megborzongtam, amikor kezet fogott velem, túloznék. Inkább félelemmel vegyes kíváncsisággal néztem meg azt az embert, akiről külseje nem árulta el, mennyire rászolgált a hírére. Még tartott a bemutatkozás, amikor megnyílt a fővezéri szentély ajtaja, és kilépett rajta egy kis híján kacagtató külsejű, szikár öregember. Prónay, a fehérlovas hadúr, lord Baden-Powel főcserkész, egy afrikai vadász és egy terrorista furcsa keverékeként jelent meg előttem. Búr kalapjából hatalmas toll meredt fölfelé. Civil zakóján keresztben töltényekkel teletűzdelt antantszíj-félét hordott, övén pedig óriási pisztolyt.

Mindennek ellenére ő volt a „nagy" Prónay, az úgynevezett „szegedi gondolat" előfutára, Horthy szálláscsinálója és az 1919-es kegyetlenkedések és vérengzések főhóhéra.

Rám ügyet sem vetett, de nem keseregtem miatta. Holmi kabátnak való bőröket sürgetett főhadnagyomnál.

A kis közjáték után újdonsült parancsnokom igazolványt állított ki Szabó Miklós hadapród őrmester részére, aki a szabad mozgáson kívül jogosult a Prónay-különítmény részére vételezni is.

Amikor figyelmeztettem arra, hogy az okmány téves, nevetett.

– Ejnye, Miklóskám – a későbbiekben mindig így szólított –, Prónay alezredes urat megilleti, hogy aki a nevében eljár, legalább hadapród legyen. Vedd úgy, hogy előléptettelek.

Amikor Mikó Zoltánnak beszámoltam arról, milyen szerencsével jutottam célba, elgondolkozott. Hallgatott egy sort, s utána ennyit mondott:

– Oláh Béla földim. Gyermekkorom óta ismerem. Bátor em-

ber, szépen dekorált tiszt. És okos is. Egészen bizonyos, hogy minden idegvégződésével érzi: a nácik elvesztették a háborút...

Félbehagyta a monológot és más témára tért.

– Csóhány hogy tetszik?

– Egyszer beszéltem vele, még nincs véleményem.

– Ha a Görgey-zászlóaljat érintő kérdésről van szó, számíthatsz rá. Másra senkire!

Dudás egészen másként reagált. Először is harsányan fölnevetett, amikor a gyors előmenetelemet bizonyító igazolványt meglátta, majd gyakorlatiasan kioktatott, miként hasznosíthatom a prónaysták között azt az előnyömet, hogy a húsosfazék fülét én fogom.

– Rablóbanda az! – magyarázta. – Doktor Oláh nyilvánvalóan ügyes ember, biztosan beszereztetnek vele különböző zárolt cikkeket. Mivel a jólétükről ti gondoskodtok, téged is hamar megszoknak és befogadnak. Ott lehetsz, ahol akarsz, azt hallhatod, amire kíváncsi vagy. Kitűnő pozíció.

Szalay Sándor pedig a szépen alakuló ellenállási csoportjainak gondját bízta rám ismét meg ismét.

– Répa Paliékat segítsd, meg a Görgeyt. Nagyon derék fiúk kockáztatják az életüket a szabadságért; például a Szepesi Zoli.

Szepesi Zoli!

Ma is, és hányszor az elmúlt évtizedek alatt és mindig, amíg élek, előttem áll petőfis arca, alakja, karaktere. 1941–42-ben a Nemzeti Tábor ifjúmunkásainak tartotta történelmi leckéit; lángoló németgyűlölettel és hazaszeretettel.

Érdekes módon egyszer sem találkoztam vele azután, hogy úgyszólván egy helyre sodort bennünket a sors. Ő a Szentkirályi utcában, én a Kaplonyban. Ugyanaz a cél – és mennyire más út. Álmomban sem gondoltam volna, hogy ez a nagyszerű ember néhány hónappal később, fiatalsága virágában – halott lesz. És még mennyien!

Csóhány Bandiék hamarosan leköltöztek a hegyről, mert nem élhettek közös fedél alatt „Kácsával" meg a bandájával. Megjegyzem, Répa Paliék is feladták a társbérletet, és a látványos szervezkedés helyett visszavonultak a Ráday utca 31. számú ház egyik udvari lakásába, ahol katonaszökevények meg üldözöttek számára rendeztek be segélyhelyet.

Szóval Csóhány Bandival megbarátkoztunk. Otthonába is felvitt, megismertetett apósával, a nagyszerű Mészáros István külügyi

tisztviselővel és kisbabát váró feleségével. Úgy hiszem, ösztönösen azért tette, hogy megbízható kapcsolatot teremtsen övéinek akkorra is, ha már nem lehet velük.

De legjobban bajtársaiért aggódott.

– Nézd – fordult hozzám –, tudom, hogy minden lényegeset jelentesz Mikónak. Az én gondjaimra azonban mintegy kétszázötven fiatal magyar életét bízták. Az országos problémán kívül, számomra ők a legfontosabbak. Harcolunk, ha eljön az idő, de meg kell óvnom őket, amennyire csak lehet. A biztonságunk követeli, hogy én is megtudjak mindent, amit Prónayék velünk kapcsolatban elhatároznak. Legyen ránk különös gondod.

Megnyugtattam, hogy elvégzendő feladatom többek közt éppen ez, és minden tőlem telhetőt megteszek értük.

Sajnos, túlságosan hamar tragikus leckét kaptam arról, hogy milyen kevés telik tőlem.

Délelőtt volt. A Prónay-törzs megszokott életét élte; futárok jöttek-mentek, csöngtek a telefonok, bent a vén tollaskígyónál tanácskozás folyt. Oláh Béla vételezési jegyzék összeállítását bízta rám, és én húztam az időt, amennyire csak lehetett. Azt reméltem, kiböjtölhetem a tanácskozás végét, és egy-egy elejtett szóból, elpusmogott hírből kihámozhatom: miről döntöttek odabent.

Arra figyeltem föl, hogy *valami* egyik pillanatról a másikra megváltozott körülöttem. Egyszerűen felforrósodott a levegő. Rossz érzésem támadt. Az ember ilyenkor ösztönösen saját bőrét menti, de látván, hogy körülöttem minden rendben, a következő gondolatom már a fiúké volt. Ugyanis cserkészeimet mint leventéket bevittem magammal Prónayékhoz. Ezzel kettős célt értem el: mentesítve lettek minden más, a hasonló korú fiúknak előírt kötelezettség alól, ugyanakkor minden pillanatban megbízható futárokként álltak rendelkezésemre. Oláh Béla elfogadta őket mint segéderőket a szalonna, lekvár, csokoládé és más – hol a katonai, hol a nyilas raktárakból vételezett – különlegességek szállítására.

Még végére sem értem töprengéseimnek, amikor Oláh Béla állt meg mellettem.

– Képzeld – mondta minden szenvedély nélkül –, Szekeresék zsidókat fedeztek fel a görgeysták között.

Rettentő önuralmamba került, hogy fel ne ugorjak. Így sem tudom, miként sikerült – és hogy sikerült-e – felindulásomat elrejteni.

Kérdezni akartam. Érdeklődni a részletek után, de folytatta kérdezetlenül:

– A zászlóalj kenyéradagjáért jöttek. Ide, ahol olyan orrok vannak, hogy szél ellen is megérzik a zsidószagot. Még be se tették a lábukat, máris lebuktak.

Nem tudom már, milyen ürügyet találtam arra, hogy a külső irodába siessek a fiúkhoz. Még ma is magam előtt látom Vitéz Gabi döbbent-rémült gyerekarcát, amint háttal egészen a falhoz lapulva, a szeme előtt zajló tragédiát bámulta.

Ott kint rettenetes volt a helyzet.

Fel nem foghatom, mi késztette a két szerencsétlen fiút, hogy önként a fenevad barlangjába lépjenek. Önként, s ami még tragikusabb: céltalanul. Virtuskodás volt ez a részükről? Kíváncsiság? Vagy valami más, kideríthetetlen cél vezérelte őket?

Záporoztak rájuk a pofonok és ütések. Szántam őket tehetetlenül és haragudtam rájuk. Lázas aggyal próbáltam felmérni a következményeket és megoldást találni; egyetlen lehetőséget, amellyel a Görgey-zászlóalj megmenthető. Mert semmi kétségem nem volt afelől, hogy Csóhányék ezzel a lebukással végveszélybe kerültek.

– Osonjatok ki! Egyikőtök rohanjon a Szentkirályi utcába, Csóhány hadnagyhoz, a másikótok pedig Szalay Sándor bácsit értesítse – utasítottam a fiúkat.

Magam is módot találtam rá, hogy felhívjam a Görgey-körletet.

– A hadnagy úr az alezredes úrnál van – jelentette az ügyeletes.

E pillanatban megszűnt számomra minden lehetőség, Prónay szobájába én nem nyithattam be. Már csak abban reménykedhettem, hogy hírvivőim valamelyike célt ér, és akkor még valamit tehetünk.

Gyötrelmes percek teltek el.

Megváltásnak éreztem, amikor kinyílt az ajtó, és Prónay mögött feltűnt Csóhány szikár alakja. Odafurakodtam mellé és odasúgtam, mi történt.

A „fővezér" előtt megnyílt a tömeg, és ő hideg, halált ígérő szemmel nézte a két véresre vert fiatalt.

– Alezredes úr! Engedélyt kérek, hogy a zászlóaljat ért gyalázat ügyében magam intézkedjem!

Csóhány kitűnő érzékkel és nyugalommal vágódott Prónay elé. Hangja – mintha ma is hallanám – semmit el nem árult felindultságából. Azt tette – akkor csodáltam érte –, ami egyedül segíthe-

tett: igyekezett túlüvölteni a farkasokat. Odalépett ahhoz a két szerencsétlenhez és lehordta őket mindennek.

– Majd én számolok veletek! – ordította. – Megtanítalak rá, miként furakodjatok be tisztességes magyar harcosok közé! Nálam megismeritek a magyarok istenét!

A megjátszott felháborodás szónoki lendületével fordult Prónayhoz:

– Alezredes úr, alázatosan kérek engedélyt arra, hogy e fölött a két hazátlan bitang fölött a zászlóalj, amelynek becsületébe gázoltak, ítélkezhessen.

Szándékosan kerestem-e a két fiú tekintetét, vagy éppen jókor néztem oda, s elkaphattam szemük egy villanását, amely arról tanúskodott, hogy elértették hadnagyuk tervét.

Röpke pillanatig úgy tűnt, hogy Csóhány csatát nyer. Aztán valamelyik Szekeres-pribék egyetlen mondattal szertefoszlatta a reményt.

– Ahol két zsidó volt, ott több is lehet!

Volt-e parancs? Rendelkezett-e Prónay vagy más? – meg nem mondhatom. A vadállatok ketrecébe valamiképpen becsöppent két elővigyázatlan, kiszolgáltatott ember, és ettől megvadulva, tombolva vért kívántak. Minél több vért. A vadállatnak ilyen a természete.

Egy csapásra összeállt a különítmény azzal a rendeltetéssel, hogy a Szentkirályi utcai körletbe kísérjen foglyot, hadnagyot, és helyszíni vizsgálattal, személyi motozással, valamint házkutatással tisztázza a helyzetet.

Csakis abban reménykedhettem, hogy a fiúk riasztani tudják a mieinket.

Ma már tudom, hogy kudarcot vallottak egymástól független intézkedéseink. Az enyém azért, mert Csóhány akkor már eljött alakulatától, az üzenetet pedig a hírvivő másnak – így hiszem –, talán halála árán sem adta volna át. Csóhány emberei pedig, akik mint biztosítók elkísérték az utcáig, nem tudták megelőzni a fasisztákat.

A tragédia – jól éreztem meg a hír hallatán – döntően befolyásolta a Görgey-zászlóalj sorsát.

EGY VÁLSÁGOS ÉJSZAKA

Ami várható volt, bekövetkezett. A sánta Vannay, a „Kácsa", Szekeresék – valamennyien Kovarcz Emil „testvérnek", a „totális nemzetmozgósítás miniszterének" régi fegyvertársai és cinkosai, – mind erőteljesebben követelték Prónaytól Csóhány letartóztatását és zászlóaljának beolvasztását más egységekbe.

Utólag lehetetlen megállapítani, hogy mi késztette az ősz bandita a mind erőszakosabb követelés elutasítására. Találgatás csak részemről, de magatartásának indítékait abban a hírben vélem felfedezni, amely letartóztatásakor kapott szárnyra. Prónayt ugyanis decemberben, egykori leghívebb tisztjei, Vannayék őrizetbe vették, és csak az alakulatából kivált Vannay-különítmény, a Gyulai-Molnár-különítmény, valamint a Szekeres-csoportból képződött Defenzív 3. osztály maradt fenn; valamennyien minden porcikájukban, minden sejtjükben megátalkodott fasiszták voltak. Akkor olyan hír járta, hogy Prónay kétkulacsos játékot űzött; amíg látszólag felajánlkozott a nyilasoknak, a valóságban valamilyen angol orientáció számára kívánt ütőképes katonai egységet megőrizni.

Igaz-e vagy nem, ki tudja ma már? Lehet, hogy csupán Csóhány karakán felépítése hatott rá kedvezően. Tény, hogy ideiglenes óráig védte – tartotta a Görgey-zászlóaljat.

Közben a Kaplony utcában tornyosultak fejünk felett a felhők, és ott zúdult ránk a vihar, ahol akkor egyáltalán nem vártuk.

November 22-ét mutatott a naptár. Késő délután felkerestem Szalay Sándort, hogy néhány kérdést megbeszéljünk, mielőtt „énekórára" indul.

Itt el kell mondanom, hogy Szalay Sándor, aki a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége megszervezésének pillanatától a katonai vonal megteremtésén fáradozott, Szilágyi Sándornak, a Vasárnapi

Könyv (irodalmi hetilap) szerkesztőjének Stáhly utca egy szám alatti irodájában már korábban találkozott és többször is megbeszélést folytatott Nagy Jenő ezredessel, Tartsay Vilmos századossal, Tóth István vezérkari századossal, Balogh Lajos mérnökkel.

Ezekből a megbeszélésekből és a kommunisták hasonló erőfeszítéseiből, valamint más csoportok kezdeményezéseiből született meg végül is a Nemzeti Ellenállás katonai vonala és vezérkara.

Szalay Sándor azon az estén ennek a testületnek az összejövetelére indult az Andrássy útra, ma Népköztársaság útja, a Tartsay-lakásba.

Különösebb nyugtalanságot, aggodalmat nem árult el együttlétünk alatt. Az addigi „énekórák" egytől egyig baj nélkül zajlottak le; a siker elaltatja a veszély érzetét. Mégis, későn éjszaka, kötelességszerűen átmentem Szalayékhoz, akik tőlem mindössze négyháznyira laktak.

Megdöbbentem, amikor feleségének kisírt szemét megláttam. A sírás azonban csak a férjéért érzett félelmét fejezte ki, a bátor asszony urának méltó társaként viselkedett. Nem küldött el riadtan, félve a kapcsolat további veszélyeitől, hanem valósággal berántott az előszobába, amelyet rögtön kulcsra zárt. Amíg a szobába nem értünk, egyetlen szót sem szólt, csak akkor szólalt meg, amikor már senki nem hallhatott bennünket.

– Sándort letartóztatták.

Érthetetlennek tűnt, hogy ezt az egyszerű, mégis katasztrofális mondatot nem követte semmi szörnyűség. Nem rendültek meg a falak, nem ugrott ki a szívem a helyéből. Nyugalmat erőltettem magamra.

– Honnan tetszik tudni?

– Nem jött haza. Aztán valaki telefonált, hogy a Margit körúton van a katonai ügyészségen.

– Ismerős volt?

Csak a fejét rázta tagadón.

– Iratok? Itthon, a nyomdában?

– Ahogyan ő hagyta. Házkutatás még nem történt.

Egyszerre világossá vált előttem, mit kell tennem: eltüntetni a bizonyítékokat, megmenteni mindazt, ami fontos.

Egy pillanatra felötlött bennem, hogy talán már késő, figyelik a házat és a nyomdát. Szerencsére a fiatalsággal együtt jár a veszélyek lebecsülése. Az aggodalom helyébe a tettvágy lépett.

Szalayék nem voltak híján az illegalitás tapasztalatainak. A veszélyes iratok egyetlen csomagban álltak. Csak táskába kellett tenni és már vittem is magammal – haza.

Természetesen ezzel még nem oldódott meg semmi. Ugyanis a nyomdában ott maradtak a Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság igazolvány-űrlapjának kötegei. Azonkívül számítanom kellett rá, hogy esetleg hozzám is elvezet a nyomozók útja. Végleges megoldást kellett tehát keresnem.

Ekkor vettem először használt, hogy Vitéz Gabiék lakásán állandó telefonügyeletet szerveztünk.

A fiúk jöttek is, olyan gyorsan, amint csak lehetett. Időnk nem maradt a konspirációs szabályok betartására, csak annyi, hogy érkezésükig igyekeztem megfigyelni minden mozgást a Kender utcai nyomda táján. Kockáztatnunk kellett, más választásom nem maradt.

Gondolom, lesznek, akik a történet olvastán szememre vetik felelőtlenségemet. Hiszen 15 éves gyerekeket tettem ki a veszélynek. S valóban: tisztában voltam vele, hogy életkoruk aligha óvja meg őket a fasiszta hóhérok dühétől, ha rajtavesztünk.

Mégis: ezt a feladatot meg *kellett* oldani. Így parancsolta a lefogottak, a még szabadon levők, az ellenállás és a haza érdeke. Mégis: ilyen megbízható gárdát és ilyen gyorsan sehonnan nem szerezhettem volna. Mégis: ha kijutunk a nyomdából, mielőtt rajtunk ütnek, az iratok és nyomtatványok senki másnál nincsenek oly biztonságban az utcai razziák idején, mint ezeknél a gyerekeknél.

Felelőtlen voltam a fiúkkal szemben? Ma sem tudom eldönteni, pedig azóta is sokszor föltettem magamnak ezt a kérdést. Viszont egyiknek sem görbült hajaszála akkor sem, a későbbi akciók során sem.

Gyorsan cselekedtünk.

Távozásunkat követően alig negyed órával a nyomozók felforgatták a nyomdát.

Mi viszont nem tudtunk mit kezdeni a megmentett, de veszedelmes papírokkal. Jómagam veszélyben voltam. A fiúktól és szüleiktől több kockázatot nem lehetett elvárni. Talán – mai szemmel nézve – súlyos taktikai hiba volt, de jobb lehetőség híján a teljes megmentett irat- és igazolvány-készletet felhordtuk Szepesi Zoltán barátom lakására.

Itt meg kell állnom a visszaemlékezésben, hogy adósságot rójak le. Az olvasó tudomására kell hoznom, hogy nemcsak a Görgey-zászlóalj későbbi harcaiban sebesülésébe belehalt Szepesi Zoltán volt hős, hanem hős volt édesanyja és várandós felesége is. Nemcsak átvették, megőrizték az irat- és igazolvány-kötegeket, de védelmezték szó szerint fegyverrel, életük kockáztatásával mindvégig.

Miközben a nemzeti ellenállás frontján – ma már tudjuk, árulás kovetkeztében – váratlanul kihulltak a legjobbak, a Prónay-különítményen belül mind kritikusabbá vált a Gorgey-zászlóalj helyzete. Nem győztem Mikót és Csóhányt figyelmeztetni a sokasodó baljós jelekre; arra, hogy a Szekeres–Vannay–Gyulai-Molnár nyilas klikk mind agresszívebben követeli Prónaytól a zászlóalj felszámolását. Amikor már Csóhány letartóztatását is elhatározták, Mikó belátta, hogy ellenlépéseket kell tenni. Egyébként ez volt az első eset, amikor Keleti-Kovács Mihály néven bejelentkeztem Mikó Zoltán telefonján.

Még aznap éjjel robbanások és géppisztolyok kattogása riasztotta fel a Szentkirályi utca lakóit. A Görgey-zászlóalj körletének kapuját sarkáig bedöntötte a robbanás. Csóhány fiai pedig kézigránátokat dobálva a néptelen utca kovére, a géppisztolysorozatokat túlharsogva kiáltották:

– Partizánok! Partizánok! Megtámadtak minket!

A jól megtervezett és végrehajtott általmadás kétségtelenül eredménnyel járt. Módot, indokot adott arra, hogy a görgeysták azonnal felszedjék a sátorfájukat, és új körletbe települjenek át. Ezen felül ismét melléjük állította Prónayt, aki másnap nyílt színen vágta Vannay szemébe:

– Lásd be, tévedtél. Ha Csóhányék bolsik lennének, nem érte volna éppen őket a támadás!

Mikó és Csóhány tehát időt nyertek. Csakhogy ez mindössze fontos, de kurta lélegzetvételre volt elég, semmi többre.

Egyébként magának Prónaynak is mindinkább megingott a pozíciója. Nemcsak tekintélye apadt szemlátomást, hanem a nyilasok részéről belévetett bizalom is. Így érkezett el az a furcsa pillanat, amikor az ő védelme inkább tehertétellé vált a görgeysták számára, mint haszonná. Különben is, amilyen mértékben mind szorosabbá zárult a Vörös Hadsereg ostromgyűrűje Budapest körül, oly mértékben hangosodtak fel a Vannay-félék és oly mértékben szabadult el a városban a terror.

Ennek a fékeveszett, megállíthatatlan terrorhullámnak a jellemzésére hadd beszéljem el az alábbi epizódot.

Szalay Sándornál jártam, velem volt Vitéz Gabi is mint az egyik állandó hírvivőnk. Semmi gyanúsat nem tapasztaltunk, nyugodtan léptünk hát ki az utcára, ballagtunk a József utcán a körút irányába. A csattanást és a lövedék süvítését egyszerre észleltük. Gabit a fal mellé taszítottam, és gondolkodás nélkül visszalőttem. A kapuból, amelynek szegletén porfelhőt kavarva gellert kapott a golyóm, egy férfi ugrott ki és rohanva tűnt el a szemközti keresztutcában. Ki volt, miért lőtt ránk, egyáltalán vezette-e valamilyen cél, sose tudtuk meg. Legvalószínűbb feltevésünk, hogy egyszerűen ölni akart, hiszen akkoriban semmi sem volt értéktelenebb az emberi életnél.

Ebben a légkörben egyre inkább a régi és az új terroristák kezébe került a hatalom. A görgeysták helyzete percről percre tarthatatlanabb lett. Ezért határozott úgy Mikó Zoltán és a mögötte álló, a lebukást elkerült katonai csoport – többek között Pálfy-Österreicher és Rajk László –, hogy a zászlóaljat azonnali hatállyal kivonják Budapestről.

– Miklós, az eddigi legnehezebb feladattal bízlak meg – magyarázta Mikó Zoltán, amikor tájékoztatott a döntésről. – Csóhányék ma éjjel elhagyják Budapestet és elindulnak Ipolydamásdra.

Kis híján kiszaladt a számon a kérdés: jó-e, ha én ezt tudom, de idejekorán lenyeltem. Ha Mikó így látja helyesnek, akkor annak oka van. Vártam hát türelmetlenül a folytatást.

– Tisztában kell lenned azzal, *merre* mennek, mivel neked kell *másfelé,* tévútra irányítanod a fasisztákat. Ezzel tudtodra is adtam, mit várok tőled.

– Tudtomra, hogy mit, de azt is mondd meg, hogy hogyan?!

Fanyarul elmosolyodott és így válaszolt:

– Mint hadapród, kerülhetsz tiszti ügyeletbe. Néhanapján egy géhásnak sem árt az meg.

Komoly lett újra.

– A többit magadnak kell megoldanod.

Valamivel később Csóhány Bandi keresett fel. Ő csak annyit közölt, hogy a Börzsönybe mennek, és kért, néha látogassam meg a családját, törődjek velük.

– És tedd meg Prónayéknál is, amit tudsz.

Hogyan érte el Mikó, máig sem értem, de tény, hogy éjszakára rám osztották az ügyeletet.

Életemben nem volt még olyan keserves, hosszú éjszakám! Az ártatlan zajokra is pattanásig feszültek az idegeim. A lövések hangjára úgy fületeltem, mintha kitalálhatnám: vajon a görgeystákra zúdul-e a tűz? A telefon csörgésére felugrottam, mintha bomba robbant volna a székem alatt. Szerencsére csak a fővezérség ellenőrizte a készültségünket, de utóbb ez mentette meg a helyzetet.

Reggel, amikor Prónay bejött, jelentettem, hogy az éjszaka folyamán távmondatban rendelték el a leggyorsabban mozgósítható egységnek a váratlan orosz támadás által veszélybe került váci frontra küldését. Jelentettem, hogy a parancs értelmében a Görgey-zászlóaljat útnak indítottam.

Prónay csendben hallgatta végig jelentésemet, hanem Szekeres főhadnagy, az elhárítás főnöke rám támadt:

– Szóval távmondatban?! Ruszki támadás?! És éppen az a Csóhány volt kéznél, mi?!

Prónayhoz fordult, agresszíven:

– Alezredes úr, kérlek, vizsgálatot követelek.

Már azt hittem, elvesztem, amikor nyugodt, higgadt hang avatkozott közbe, Oláh Béláé:

– Ugyan miért, Pistám? A hadapródom az igazat jelentette.

Szekeres ingerülten fordult hozzá:

– Te honnan tudod? Te nem voltál ügyeletben!

Oláh Béla szinte mosolygós nyugalommal válaszolt:

– Ez így igaz, Pistám. Viszont korán bejöttem, hogy ha már a munkatársamat nem kíméltétek meg a szolgálattól, kihasználva az időt, összeállítsuk a *ti* igényléseitek jegyzékét. Éppen akkor léptem be, amikor Csóhányéknak a fővezérség nevében megadta az utasítást.

Oláh aranyvitézségi érmes tiszt volt, aki az első világháborút követő zavaros időkben részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. Együtt harcolt Prónayval, Szekeressel, Vannayval, Gyulai-Molnárral, az ő szemükben tehát feddhetetlennek minősült. Mégis, Szekeresnek akadt még egy kérdése hozzám:

– És miért éppen a Görgey?

Nekem címezte a kérdést, azonban Oláh Béla felelt rá megelőzve engem, változatlan nyugalommal:

– Okos intézkedésnek tartom. Pro primo, mivel jelenleg a legnagyobb létszámú egységünk. Pro secundo, mert korletuk a veszélyeztetett frontszakaszhoz legkozelebb fekudt. Pro tercio, ha már pusztulni kell, inkább ez a megbízhatatlan sopredék pusztuljon, mint mondjuk Vannay Laciék.

– Hm – dunnyogte megenyhulten Szekeres –, ez logikus.

Prónayhoz fordult újra:

– Alezredes úr, kérlek, egyetértek az intézkedéssel.

Mikozben én azért hivatkoztam éppen a váci frontra, mert számolnom kellett azzal, hogy valakinek esetleg feltűnik az északra vonuló zászlóalj, azokban az órákban csakugyan bezárult az ostromgyűrű azon a tájon. Így, amikor a nap folyamán ennek híre jott, tokéletesen igazolva lettem.

Mindenesetre torhettem a fejem, hogyan mászok ki a csávából. Ha valaki, hát én tudtam, éreztem Szekeres szenvedélyes és Prónay hideg csillogású tekintetéből, hogy az életemről van szó. Pontosabban: a halálomról, s méghozzá milyen halálról a Szekeresék kezében?! De azzal is tisztában voltam – de még mennyire tisztában –, hogy Oláh Béla érdekemben, javamra – hazudott.

– Miért tette?

Belefájdult a fejem a toprengésbe. Kétségtelenul fura helyzet állt elő. Vitathatatlan, hogy Mikó megbízásának megfelelően a gorgeystákat sikerult az uldozéstől megvédenem. Másfelől dr. Oláh Béla, aki egyszerre volt Mikó és Vannayék barátja, megmentett engem. Mert megmentett, méghozzá tudatosan, hazugság árán.

Bármennyit tortem is a fejem, ugyanarra a kovetkeztetésre jutottam: semmiképpen sem vállalhatom, hogy egyoldalúan kiszolgáltatott legyek. Tehát tisztáznunk kell nyíltan, szemtől szembe a történteket Oláh Bélával.

Ő is így kívánhatta, mert megteremtette az alkalmat arra, hogy egyutt távozzunk.

Jobbnak láttam magamra vállalni a kezdeményezést. Nem annyira bolcsességből, mint inkább abból a meggyőződésből, hogv legjobb védekezés a támadás

– Koszonom – mondtam, amint léptemet az ovéhez igazítottam –, de szeretném érteni.

Cseppet sem ravaszkodott. Emberien, őszintén indokolta meg eljárását.

– Nézd, Miklós, e pillanatban mi ketten tisztában vagyunk

egymással. Én tudom, amit eddig csak sejtettem, hogy hová tartozol, te pedig meggyőződtél róla, hogy mellétek akarok állni. Egyébként ezért segítettem rajtad már belépésedkor. Ha visszaemlékszel, ott beszélgettem Mikó Zolival, gyerekkori barátommal, amikor te jelentkeztél nála. Már akkor csatlakozni akartam hozzátok, de a te kedvedért gyorsan elbúcsúzott és otthagyott. Ebből két dologra gondolhattam. Nevezetesen, hogy Zoli az én ostenburger-prónays múltam miatt bizonytalan irántam. És hogy te, a kiskatona fontosabb vagy számára a gyermekkori pajtásnál, tehát szükség esetén általad hozzá, illetve hozzátok vihet az út.

– Értem. Mit kívánsz most?

Aligha kérdezhettem egyebet a történtek után.

– Veletek harcolni tovább.

Úgy ítéltem meg, hogy ehhez jogot szerzett magának.

Mikó Zoltán nagyon várta a jelentésemet. Bár más forrásból már tájékozott volt a történtekről, első kézből akart az eseményekről pontos beszámolót kapni. Nem is elégedett meg az egyszerű elbeszéléssel, hanem a legapróbb részletek is érdekelték. Számtalanszor megállított, rá-rákérdezett dolgokra, vissza-visszatért elhangzott mondatokhoz, és arra ösztönzött, hogy minden elejtett szóra emlékezzek. Számára jelentéktelen apróságokból állt össze az egész.

Amikor befejezésül, szinte szó szerint elmondtam az Oláh Bélával lezajlott beszélgetést, egyetértett.

– Helyesen jártál el. Béla, úgy látszik, döntött. Akkor pedig számíthatunk rá és jó hasznát vehetjük. Főleg azért, mert gyanún felül áll a Kovarcz-félék előtt.

Dudáséknak Aczél Ede útján tettem jelentést és kértem felhatalmazást rá, hogy Oláh Bélának igazolványt adjak.

– Mindenkit be kell fogadnunk, aki fegyvertársunknak ajánlkozik a németek ellen – vélte Ede, s hozzátette fanyar humorral: – Nekem rokonszenvesebb az, aki önként kíván a barátunk lenni, mint akit hatökörrel is alig lehet a béke táborába vontatni.

S mert nem értettem a filozófiáját, elmagyarázta:

– Tudod, Dálnoki Miklós Bélánál kétszer jártam, hogy meggyőzzem őt az átállás szükségességéről. Mindent megértett, aztán át is ment, de egyedül, hadsereg nélkül. Vörös Jánossal mindössze annyival volt nehezebb a dolgom, hogy a második látogatásomkor kis híján lefogatott. Csak harmadszorra sikerült elhitetnem vele,

hogy mégis meg kell tennie. Akkor már sokkal inkább a te Oláh Bélád!

Persze, ez egyáltalán nem azt jelentette, mintha Aczél Ede egyenlőségi jelet tett volna a politikailag fontos és a kevésbé fontos személyek magatartása közé. Ha valaki, ő nagyon is tisztában volt azzal, hogy egy ismert kozéleti embernek, különosképpen egy magas rangú és beosztású katonának az átállása az egész ország kozvéleményét befolyásoló ügy. Ezért hallatlan energiát áldozva, a rangját és társadalmi helyzetét felhasználva igyekezett tekintélyes katonai személyiségeket az ellenállási mozgalom – akkor már a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága – szolgálatába állítani.

Azon túlmenően, hogy a Dálnoki Miklós Bélával és Vorös Jánossal kapcsolatos állításaiban soha, egyetlen percig sem kételkedtem, a felszabadulás után a bizonyítékok is napvilágra kerültek. Igaz, az Ideiglenes Magyar Kormánynak sem elnöke, sem honvédelmi minisztere nem beszélt a történtekről, valami mégis hitelesítette Aczél szavait. 1948. február 23-án a Népbíróságok Országos Tanácsa Szügyi Zoltán volt vezérőrnagy, a „Szent László" hadosztály parancsnokának perében, a NOT II. 1743/1948/21. számú ítéletében megállapította, hogy báró Aczél Ede Szügyi Zoltánt is beszervezte az ellenállásba és rávette, hogy hadosztályával együtt a németek ellen forduljon. A Szügyire kiszabott büntetést súlyosbította, hogy ennek a megállapodásnak pontosan az ellenkezőjét cselekedte.

Úgy érzem, nagyon előreszaladtam az időben. Mert a felszabadulás utáni népbírósági ítéletek, mint nemzeti történelmünk része, *ma* a múltat jelenti, de *akkor*, 1944 telén, még jovő volt.

A HÁBORÚ UTOLSÓ ÓRÁI

Amit Csóhány Bandinak ígértem, megtartottam. Hamarosan meglátogattam a családját, hogy elvigyem a megnyugtató hírt: Budapestről kijutott a zászlóalj. A sors úgy akarta, ne csak én mondjak újságot, hanem halljak is. Kiderült, hogy még azon az éjszakán, amikor a görgeysták rejtve elhagyták a fővárost, fegyveres nyilasok törtek rá a Horánszky utcai lakásra, és Csóhány hadnagyot követelték.

A gyerekeket halálra rémisztették, de a várandósan is bátor, talpraesett feleség kifogott rajtuk.

– A maguk felesége tudja-e, hol járnak, mit csinálnak most? Ugye nem? Hát vegyék tudomásul, az én uram is katona, mint maguk, és nem köti az orromra, hová szólítja el a parancs.

Jó érv, okos érv volt. Még a „pártszolgálatos testvérekre" is hatott. A kellemetlen közjátékból azért kiderült, hogy az elvonulás a tizenkettedik órában történt. Azután Csóhányékat többé senki sem zaklatta, amiből megbizonyosodhattunk, hogy taktikánk bevált. A Szekeres–Vannay–Kácsa triót megnyugtatta a tudat, hogy a görgeysták elvéreznek az arcvonalban.

Az események pedig rohantak megvadult lovaktól elragadott szekér gyanánt a végkifejlet felé.

És micsoda világ következett! Már Prónay sem volt eléggé fasiszta. Egyszerűen lefegyverezték és letartóztatták. Különítménye három önálló, bár szorosan együttműködő részre szakadt; hogy a Kácsáék hol rendezkedtek be, már nem emlékszem, de a Vannay-század a várbeli Toldy Főreál Gimnáziumot vette birtokba, míg Szekeresék tőle nem messze, a Donáti utca hat szám alatti polgárházba költöztek be. Egyéb változások is történtek. Vannay őrnagygyá lépett elő, és minden béklyót ledobva magáról, teljes szadizmusát kitombolhatta. Nem kevésbé a Szekeres-csoport, amely idő-

közben a „Totális Nemzetmozgósítás Minisztere mellé rendelt Defenzív 3. osztály" címet vette fel.

Mi Oláh Bélával és egy időközben mellénk adott hadapród őrmesterrel – Szentgyörgyinek vagy Szentgyörgyvárinak hívták, ha jól emlékszem –, Mikó és Szalay Sándor határozott kívánságára Szekeresékkel tartottunk mint gazdasági részlegük.

Több máskülönben elérhetetlen előny származott ebből. Hozzájutottunk néhány darab, a Defenzív 3. osztály bélyegzőjével ellátott „Nyílt parancshoz", amelyet átadtunk a mieinknek. Azt hiszem, hamarosan ez oltalmazta meg a menekülni kényszerülő Mikót attól, hogy a Gestapo vagy a Nemzeti Számonkérő Szék kezére jusson. Ugyanakkor félek tőle, hogy nehézségeket okozott neki a szovjet katonákkal való találkozásakor, mint erre vonatkozóan a későbbiekben jómagam is szereztem hasonló tapasztalatot. Bőségesen jutottunk élelemhez is, olyannyira, hogy a kötelező ellátáson felül élelmezhettünk katonaszökevényeket, üldözötteket, a fasizmus politikai ellenfeleit, akik közül néhányat megmentettünk és bújtattunk.

Az előnyök azonban jelentős hátránnyal is jártak, ugyanis időnként fel kellett mennünk a Donáti utcába. Volt bennem félelemérzet, amikor szembe kellett állnom a hentes külsejű, feltűrt ingujjú, bilgericsizmás verőlegényekkel. Jóllehet, nagyon barátságos volt köztünk a kapcsolat – hiszen jólétük kiszolgálói voltunk –, egyetlen percre sem feledhettem, hogy hol, kik között vagyok, s hogy mi várna reánk, ha kiderülne: valójában hová tartozunk. Erre pedig a nap minden percében volt esélyünk.

Történelmi tény, hogy a Tartsay-lakásban elfogott barátaink, fegyvertársaink közül többen, így Szalay Sándor, dr. Lonetz Gyula, Boldizsár Iván, Garay László, Tartsay Vilmosné, valószínűleg Somoczy Lóránt főhadnagy, katonai ügyész segítségével december 4-én kiszabadultak a Margit körúti katonai fegyházból. De az még szomorúbb történelmi valóság, hogy a nemzeti ellenállás gerincét összeroppantották, meglazult a kapcsolat az ellenállás szervezetei között. Tettük, amit lehetett, de erő, igazi erő már nem állt az oldalunkon.

Ennek ellenére végeztük tovább az illegális munkát, abban a szent meggyőződésben, hogy van esélyünk a sikerre. Szilárd hitem, hogy küzdöttünk volna reménytelenül is, pusztán azért, hogy

a Nemzetek Ítélőszéke elé népünknek ne úgy kelljen állnia, hogy javára semmi se szóljon.

Jóllehet, merész terv volt, de korántsem kivihetetlen, hogy az adott helyzetben a Vörös Hadseregnek kell utat nyitnunk a város szívébe. Ezt kívánta Budapest, a város és lakossága érdeke is.

Mikó, ennek megfelelően új utasításokat adott. Elrendelte, hogy gyűjtsünk össze minden adatot, amely a hidak felrobbantásának megakadályozásához kell, továbbá kutassunk és térképezzünk fel minden tankcsapdát, spanyollovast, aknazárat. Nyilvánvaló volt, hogy a Budapest-erőd leggyengébb pontját keresi a szovjet páncélosok számára.

E feladat véghezvitelére jó kilátásaink voltak. A fiúkat már az első naptól elláttuk az értéktelen Prónay-dokumentum helyett a Defenzív 3. osztály igazolványával, amely tanúsította, hogy mint leventék nemzetbiztonsági szolgálatot teljesítenek; s ez szabad mozgást biztosított nekik. Járták hát a hidakat, a külvárosi utcákat, megláttak minden lényegeset fiatal, éber, kutató szemükkel. S e feladatuk teljesítése közben egyszer csak Ramotsa Zoli felfedezte a cipősarkára szögelt patkót. A felfedezést tett követte. A fiúk beszélgető diákcsoportként körülállták, fedezték Zolit, aki a patkóvassal elnyiszálta a németek tábori telefonvezetékeit.

Persze gyűltek a rajzok, térképek is, és sorban Mikó Zoltánhoz kerültek. Sikerült-e átjuttatnia a szovjet felderítőkhöz, meg nem mondhatom.

A további utasítást közvetlenül karácsony előtt kaptam meg tőle. A példásan higgadt katona arcvonásai ekkor már kimerültségről tanúskodtak. Ám szelleme, katonai fantáziája ép és töretlen volt. Ahhoz a fajtához tartozott, aki még a végzetnek sem adja meg magát. Aki képes újra és újra túljutni a kudarcokon és új terveket szőni. Nem volt álmodozó, reálisan gondolkodó tiszt volt, tele jó ötletekkel, amelyeket alaposan kidolgozott.

Néhány nappal karácsony előtt így szólt hozzám:

– Testre szabott feladatom lenne számodra. Vállalod?

– Természetesen!

– Az oroszok észak felől Budapest közvetlen környékére értek. A jelentések szerint Gödig. Fel kell deríteni a szemben álló német és magyar erőket. Minden érdekel: számuk, elhelyezkedésük, fegyverzetük.

Jószerencsém, mint életem során annyiszor, most sem hagyott

cserben. Azokban a napokban tűnt el egyik cserkészem – futárunk, hű bajtársunk, Könczei Öcsi –, és éppen Alsógöd, Felsőgöd táján. Kétségbeesett édesanyjától megtudtam, hogy ott élő nagyszüleihez ment látogatóba s nyoma veszett.

Egy indokkal több, hogy menjek.

Markos István hadapród őrmestert vettem magam mellé, többek között azért, mert kitűnően beszélt németül. Együtt vágtunk neki az útnak.

Az újpesti vasúti összekötő hídig még csak eljutottunk valahogy, de ott egyszeriben, mintha más világba csöppentünk volna. Szinte minden száz méteren igazoltatás. Szerencsére a Defenzív 3. osztály magyar–német nyelvű nyílt parancsa megnyitotta előttünk az arcvonal felé vezető utat. Sőt, egy német tábori csendőrben oly mértékben felbuzdult a „bajtársiasság", hogy jó darabon elfuvarozott bennünket.

Ahol letett, egyszeriben forró lett a talaj a lábunk alatt. Kúszva és szökellve araszoltunk előre a fütyülve, süvítve becsapódó szovjet aknák és tüzérségi lövedékek tölcsérei között.

Így jutottunk el az országúton addig, ahol a Duna felől egy letarolt erdő választott el egymástól két távoli házsort. Olyannak tűnt, s úgy maradt meg emlékezetemben ez a néhány száz méternyi térség, mint egy megkövült, rideg zsombékos. Dunakeszi határában, a Révdűlőnek nevezett erdőben folyt a harc.

Jobbról lakóházak sorakoztak, úgy tudom, a MÁV-é. Már majdnem elhagytuk a házakat, amikor hátunk mögül valaki ránk kiáltott.

– Hé! Álljanak meg!

Egyáltalán nem katonás felszólításnak hangzott, de volt valami benne, ami megállásra késztetett.

– Maguk magyarok? – kérdezte a hang.

– Igen – feleltük a fal mellé lapulva, mert immár géppuskasorozat is beleszólt a tüzérség beszédébe. Nem is tehettünk mást, mint hogy egy pillanatnyi szünetet kihasználva visszaugrottunk a közeli sarokig.

Sötétkék posztóruhás idősebb férfi várt ránk.

– Hál' istennek, hogy ép bőrrel megúszták! – és veregette a vállunkat, szinte boldogan.

– De hát miért? – kérdeztem tőle.

Amint összenéztünk Markos Pistával, kiolvastuk egymás szemé-

ből a közös gondolatot: semmi kétség, magyarunk váratlan meglepetéstől óvott meg bennünket kiáltásával.

– Az isten áldja meg magukat, hát nem tudták, hogy odaát – és előrefelé bökött hüvelykujjával – a ruszkik vannak?

Végigfutott hátamon a hideg. Hiszen vártam én, persze, hogy vártam a találkozást a felszabadító Vörös Hadsereggel, de nem így. Magyarázhattam volna a frontkatonáknak, hogy a zsebemben a defenzív osztály nyílt parancsa csak arra szolgál, hogy elfedje a fasiszták előtt valódi arcomat, és lehetővé tegye az ellenállási munkát. Gondolom, ha tüsként agyon nem lőnek, akkor is eltart egy ideig, míg meggyőzöm őket, hogy nem az vagyok, akinek az átkozott irat mond. Megráztuk hát az öreg vasutas kezét, és visszafutottunk a már jócskán elhagyott német vonalig.

A legszélső ház, egy pékség – mint megtudtam, a Wiedermann-pékség – pincéjében német főhadnagy elé vezettek bennünket. Először ugyancsak zordan tekintett ránk, de amikor igazolványainkat megnézte és meghallotta történetünket, valósággal felröhögött. Még mutatta is fuldokló nevetése közben, miként kötöttek volna fel bennünket odaát.

Megittuk a pálinkáját, mi tagadás, jólesett. Ráadásul a német főhadnagy határozottan humorosnak találta históriánkat, és jókedve beszédessé tette. Úgyhogy a majdnem balul sikerült kiruccanásunk jóvoltából bőséges adatokkal egészíthettük ki útközben tett megfigyeléseinket.

A visszafelé utat nagyjából hasonló terepgyakorlatok közepette kellett megtennünk.

– Ide figyelj, Miklós – szólalt meg Markos, amikor a nyugodtabb zónába értünk –, nem messze innen lakik egy üzlettársam, jó kollégám. Pihenjünk meg nála egy kicsit, amúgy is lenne mit megbeszélnem vele.

Markos Istvánnak harisnya-körkötő kisüzeme volt Angyalföldön, nem messze a karmeliták rendházától. Ha ő eljött velem erre a nem minden veszély nélküli útra, nyilvánvalóan én sem tagadhattam meg tőle ezt a kis kitérőt. Talán különös, hogy ilyen előzmények után kísérőmnek még maradt kedve üzleti ügyeivel foglalkozni, de az én korosztályomnak még emlékeznie kell rá, hogy 1944 telén, amikor oly bőven aratott a halál, azt kevésbé vettük komolyan, mint napjainkban egy autóbalesetet. A halál, ha tömegesen jelentkezik, képes megszokottá válni, és nem riaszt vissza attól, hogy elvé-

gezzük a mindennapok tennivalóit. Ki hinné el ma már, hogy Budapest peremvárosaiban utcai harcok folytak, de a város belterületén még járt a villamos. Hogy 1945 januárjában a Pasaréten lakók telefonáltak Pestre a rokonoknak, ismerősöknek és elújságolták: képzeljétek, itt vannak nálunk az oroszok. Hogy bombazáporban, aknatűzben – egyébként gyáva, jámbor emberek –, éhségtől hajtva, félelem nélkül vágták ki az ebédrevalót az utcán heverő fagyott lótetemből.

Markos kollégája, egy Kalmár nevű kötödés szép villában lakott Rákospalotán. Már átléptük kertjének kapuját, már integetett nekünk, amolyan „gyertek, csak gyertek" – formán, amikor egy repülőgép húzott el fölöttünk, és lőni kezdte a környéket. Hasaltunk hát megint, míg meg nem unta s odébb nem állt. Akkor vette csak észre társam, amikor felálltunk s levertük magunkról a havat, hogy a szép kis ezüstfenyő törzsét, amelynek tövénél a földre lapultam, keresztülfúrta egy lövedék.

– Na, barátom, ha már az isten úgy akarta, hogy helyetted ez a fa haljon meg, legyen a tiéd, vidd magaddal.

Karácsony napja volt éppen. S karácsonyi ajándék a szép fa meg az életem.

Ekkor tettem jelentést „Keleti-Kovács Mihály" néven másodízben.

Mikó megörült a híreimnek. Számtalan kérdést tett fel. Érdekelte például, hogy milyennek láttam a viszonyt a lakosság és a németek között az arcvonalban, melyik oldalról volt erőteljesebb a tűz, s azon belül milyennek becsültem a tüzérségi és a gyalogsági tűzfegyverek arányát.

Egyébként ma, több évtized múltán is az a véleményem, hogy azon a frontszakaszon a mi segítségünkkel ki lehetett volna kényszeríteni az áttörést. Valószínű azonban, hogy a gerincetört ellenállásnak ekkor már csak szép tervei lehettek, de ereje a megvalósításukhoz nem.

Szalay Sándor, Magyari Ferenc és Dudás lendülete is megtorpant. A harcok a pesti külterületen folytak utcáról utcára, házról házra. Szervezett, nagyszabású akcióra már sem lehetőség nem maradt, sem idő.

Oláh Béla egy januári napon tőle szokatlan izgatottsággal fogadott Tömő utcai lakásán:

– Nagy meglepetésem van számodra.

Levezetett a földszintre, ahol afféle rejtjel szerint bekopogtatott egy ajtón, amely erre megnyílt. Az egyszerű konyhában betegesen sápadt fiatalasszony fogadott bennünket és vezetett a szobába, ahol az ágyon bekötözött testű, szenvedő arcú férfi feküdt.

– Bemutatom Dálnoki Miklós Lászlót és bájos nejét.

A bejelentés elérte a kívánt hatást.

– *Annak* a Dálnoki Miklósnak a rokona? – kérdeztem.

– A fia vagyok – mondta a sebesült, és ép kezét felénk nyújtotta.

– A Gestapo elől menekültek, amikor egy akna szilánkjai megsebesítették őket. Éppen hazafelé tartottam, szerencsére előttem történt az eset. Bevittem mindkettőjüket a szomszédban levő klinikára, ahol némi rábeszélésre ellátták a sebeiket. Most itt vannak, a védelmünk alatt.

Igaz, ami igaz, örömömre szolgált, hogy bújtathatjuk és védelmezhetjük az első demokratikus magyar kormány miniszterelnökének a fiát és a menyét. Örömünket még az sem rontotta el, sőt fokozta, hogy röviddel az Oláh-lakásba történt visszaérkezésünk után újabb meglepetés várt ránk.

Csengettek. Oláh Béla felesége ment megnézni, hogy ki az.

A szobába, ahol a további tennivalókat beszéltük meg, előbb halk, de megérthetetlen beszéd szűrődött, majd Oláhné felcsattanó, ideges hangja.

– Béla! Ez az ember erőszakkal be akar jönni.

Kirohantunk az előszobába, ahol az asszonyka egész testével nekidőlve a bejárati ajtónak igyekezett visszatartani egy férfit, aki lábát a résbe téve, csakugyan mindenáron befelé nyomakodott.

– Engedd be! – szólt feleségének Oláh Béla higgadtan.

A megnyíló ajtón át hárman is benyomultak.

– Dr. Oláh Bélát keresem – mondta erélyesen az, amelyik az imént az ajtót feszítette a lábával, és láthatóan a csoport vezetője lehetett.

– És ugyan miért? – érdeklődött a házigazda szinte nyájasan.

Az ember most már ránk mutatott egy legyezőszerű mozdulattal és kifejezetten gorombán közölte:

– Mindhárman velünk jönnek!

Elegendő volt Béla bácsi szemének villanása és máris pisztolyt szegeztünk a behatolókra.

– Egyetlen mozdulat, és biztos lehet benne, hogy találunk!

Oláh Béla tréfálkozott ugyan, mint mindenkor, a legkritikusabb

helyzetben is, de ezt úgy tette, hogy abban a háromban nem támadhatott kétség az iránt, hogy az első mozdulatra végük.

Most pedig beszéljen, mit akarnak tőlem!

Feljelentés érkezett, hogy katonaszökevény, és más katonaszökevényeket rejteget. Parancsom van a házkutatásra meg az előállításra...

– Hát akkor jól nyissa ki a szemét, kolléga úr! – tartotta a szeme elé igazolványát Oláh Béla.

A nyomozónak kerekre tágult a szeme, amikor a Defenzív 3. osztály fejcímét és bélyegzőjét meglátta. Csak hebegni tudott.

– Bocsásson meg, főhadnagy úr.

Idegességében ezt még megismételte kétszer, és engedélyt kért a távozásra. Oláh Béla azonban sokkal dörzsöltebb volt, mintsem elengedje anélkül, hogy minden tüskét kihúzzon belőle.

– Addig ugyan egy tapodtat sem mennek, kolléga úr, amíg meg nem kóstolják azt az ötcsillagos Gschwindt-konyakot, amit odabent tartogatok.

Negyed óra múltán a három nyomozó virágos jókedvűen, hálálkodva az akkoriban már ritka nedű hatása alatt, abban a biztos tudatban távozott, hogy *odabent* sem láttak idegent.

Szalay Sándorral már csak egyszer találkoztam. Szekereséktől tudtam meg a Donáti utcában, január 10-e táján, hogy lecsapni készülnek rá. Azonnal riadóztattam a Vitéz-lakásban levő telefonügyeletet. A fiúk, akikre mindig, minden helyzetben lehetett számítani, rohantak rögtön, vitték a hírt Sándor bácsinak. El is ment hazulról László fiával együtt szerencsésen; „bevonultak" a Homorodi százados, a becsületes hazafi által vezetett légvédelmi üteghez a Barcsay Gimnáziumba. Dekkoltak ott rajtuk kívül más baloldaliak is. Ott beszéltem vele is, a fiával is, ott vettünk búcsút egy közeli emberségesebb jövő reményében.

Mikó akkor már eltűnt Dudással, Magyarival és Aczél Edével együtt. Hiányzott a felsőbb kapcsolat, csak abban bíztam, hogy a tőlem kapott igazolványok menedéket jelentenek számukra a vesztüket érezve mind gátlástalanabbul vérengző nyilas és német gyilkosokkal szemben. Élénken emlékszem rá, hogy ha eszembe jutott is a lehetőség, hogy lebuknak, hogy számon kérik tőlük, miként jutottak az igazolványaikhoz – nem éreztem félelmet. Ismertem őket. Tudtam, hogy inkább száz halállal halnak, minthogy kiszolgáltassanak bárkit közülünk.

Maradtunk tehát Oláh Bélával a magunk eszére és lehetőségeire bízva. És már csak egyetlen alkalmunk adódott arra, hogy valamit tegyünk, hogy a számtalan gaztettből, amit a fasiszták még végvonaglásukban is elkövettek, egyet megakadályozzunk.

Dermesztő hideg január járta. Az utakon mindenütt, szerte a városban lövedék vagy repesz találta emberi és lótetemek feküdtek csontkeménnyé fagyottan. Az élők valahogyan közömbössé váltak a halál iránt, oly mindennapossá, megszokottá vált, hogy már se szánalmat, se félelmet nem keltett bennük látványa.

Ebben a légkörben szereztünk tudomást arról, hogy Vannayék vallatásra és kivégzésre szánt foglyokat őriznek a Toldy Ferenc Főreál Gimnázium óvóhelyén. Két foglyukról bővebb információt is kaptunk, ők különösen felkeltették érdeklődésünket. Mindkettő szociáldemokrata pártmunkás volt. Dr. Antal Gyula Bán Antalnak, a felszabadulás utáni miniszternek, a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagjának közeli munkatársa volt az egyik, Timár László, a Népszava újságírója a másik.

Az első értesülések véletlenül jutottak hozzánk, a többit nagy utánjárással szereztük meg. Nem kockázatmentesen, mégis egyszerűen. Rövid taktikai megbeszélés után Oláh meglátogatta Vannayt, a „régi barátot", és vigyázva arra, fel ne ébressze a bizalmatlan természetű ember gyanakvását, úgy intézte, hogy eldicsekedjen nevesebb foglyaival. Az már Oláh Béla élelmességén múlott, hogy az aznapi jelszót és jelhangot is sikerült Vannayból kicsalnia. Voltaképpen nevetségesen egyszerű módszerrel érte el célját: közölte, hogy a közelgő orosz csapatok elől kiürítendő pesti raktárakból sikerült különleges italokat, élelmiszereket, egyebet beszereznie, és még az esti órákban átszállítaná Vannaynak. A dúvad lépre ment.

Nekünk viszont váratlanul megszaporodtak a gondjaink. Ugyanis az is kiderült kettejük beszélgetéséből, hogy mintegy 18–20 foglyról van szó, és hogy nemcsak Vannayék, hanem az SS is őrzi őket.

Kevés időnk maradt megtervezni az akció minden részletét. Szerettük volna mind megmenteni a foglyokat. Ezért egy katonai mentőautót akartunk szerezni, de nem jártunk sikerrel. Nekünk viszont mindössze egyetlen személygépkocsi állt a rendelkezésünkre, egy hadtestparancsnoki jelzésekkel ellátott Pontiac.

Megjegyzem, ennek az autónak külön története volt. Egy na-

pon, még decemberben, a Tömő utcán igyekeztünk az Oláh-lakás felé, amikor egy szerény, sőt szegényes földszintes ház előtt megpillantottuk az oda sehogyan sem illő autót. Oláh Bélának kiváló szimata volt az efféle dolgokban. „Várj!" felkiáltással gondolkodás nélkül otthagyott az utcán, hogy percekkel később egy alázatosan utána kullogó szakaszvezetővel kerüljön elő. Szó, ami szó, a kocsi Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredest szolgálta mindaddig, amíg sofőrje, a derék szakaszvezető meg nem unta a háborút és haza nem kocsikázott a Tömő utcába. Szerencsés találkozás volt tehát; a kocsivezetőt „állományunkba vettük", a jármű pedig sok élelmet fuvarozott a védelmünk alá vett katonaszökevényeknek, munkaszolgálatosoknak, ellenállóknak is.

Mivel több ember szállítására alkalmas, fedett és mégiscsak vöröskereszttel védett járművet tehát nem sikerült szereznünk, ez a Pontiac állt rendelkezésünkre az akcióhoz. Sajnos, ebben rajtunk kívül legfeljebb két embert szállíthattunk el. A kérdés az volt, ha minden foglyot nem szabadíthatunk ki, mi legyen annak a kettőnek a sorsa, akiket talán megmenthetünk.

Csakhamar elhatározásra jutottunk. Magától értetődött, hogy a két baloldali politikust, a Magyar Front egyik pártjának funkcionáriusait nem hagyhatjuk veszni, ha esélyünk van a megmentésükre.

Csakhogy a dolog mégsem volt ilyen egyszerű.

Közismert a mese az egyszeri szegényemberről, akinek felajánlják, hogy hét éhező gyermeke közül az egyiket örökbe fogadják és megmentik a nyomorú sorstól. S ekkor a szegényember újra meg újra sorba veszi a kicsinyeit. Latolgatja: melyik legyen a szerencsés a hét közül? De nem tudja eldönteni.

Azon a délutánon mi is végigéltük a szegényember kényszerű helyzetét: hogyan szabadítsunk meg kettőt, otthagyva a többit áldozatul a gyilkosoknak?

Akit ilyen választástól megóvott a sors, aligha értheti meg igazán, milyen rettenetes, nyomasztó ebben a tragikus helyzetben a tehetetlenség érzése. Újra meg újra számba vettük a lehetőségeket. Egyszerűen nem volt erőnk, nem volt eséiyünk rá, hogy minden szerencsétlent kihozzunk Vannay és az SS együttes őrizetéből.

Döntenünk kellett – és döntöttünk.

A késő esti órákban kocsink megállt a Toldy főreál gótikus ihletésű, szép épülete előtt. Azóta többször megcsodáltam, mennyire

tömör és kecses, mennyire régiesen komor és barátságosan kedves egyszerre. Akkor, azon az 1945. január közepi estén észre sem vettem ezt a nyugalmat árasztó szépséget.

Úgy határoztunk, hogy Oláh Béla megy be az épületbe a gépkocsivezetőnkkel, én meg a kocsiban maradok. Látszólag logikátlan megoldást választottunk, mivel jómagam vezetni nem tudtam, veszély esetén tehát társaimat nem várhattam indulásra kész autóval. Az is nyilvánvaló volt, hogy két foglyot egyetlen embernek még akkor sem adnak ki, ha elhárítótiszt, ha minden jelszót, jelhangot ismer. A gépkocsivezetőnkben pedig nem bíztunk annyira, hogy az akció fegyveres fedezését ráhagyjuk.

A furfanggal megszerzett jelszó, a „Treppen" meg a válaszként ismert jelhang, a „Leiter" meggyőző érvnek bizonyultak az SS-őrség előtt. Kétségük sem támadt afelől, hogy a magyar elhárító főhadnagy meg az embere pisztolyukkal a kézben kihallgatásra-vallatásra veszik át a „két vöröskutyát".

Viszonylag simán kijutottunk a várnegyedből, át Pestre. Csupán a Kálvin téren tartóztattak fel bennünket. Ott néhány percen át támadt olyan érzésünk, hogy csakis fegyverrel vághatjuk ki magunkat, ami szinte reménytelennek tűnt a német géppisztolyokkal szemben. Egy német táboricsendőr hadnagy vitázott ingerülten, dühösen, hitetlenül. Azt hiszem, Oláh Béla kitűnő német beszéde és okos, ravasz, egyben határozott fellépése győzedelmeskedett – továbbengedtek.

Január 14-ét mutatott a naptár. Másnap a Józsefváros, ahol laktunk, felszabadult.

A KISGAZDAPÁRTBAN

A front olyan közelre jött már, mindössze néhány utcányira a József körúti otthonomtól, hogy értelmetlen és lehetetlen volt többé kimozdulni hazulról. S valóban, másnap éppen a földszint viszonylagos védelmet nyújtó árkádjai alatt álltunk néhányan, találgatva a fegyverek hangjából, hogy milyen messze dúlhat a küzdelem, amikor hátulról, a Nap utcai földszintes házacska kertje felől, teljesen váratlanul felbukkant egy magányos szovjet katona. Viselkedése olyan természetes volt, hogy félelem nélkül álldogáltunk tovább.

– Nyemecki? – kérdezte, amikor meglátott bennünket.

Csodálatos város ez a Budapest. Úgy hiszem, a világnak nincs olyan nációja, amelynek a nyelvén ne beszélne valaki. Így aztán alig jelent meg az első orosz katona, azonnal kiderült, hogy többen is tűrhetően beszélik a nyelvét. Ki azért, mert hadifogoly volt még az első világháború idején, ki felvidéki létére a szlovák nyelvvel boldogult, tény, hogy rögtön akadt, aki válaszoljon.

– Nyemecki nyet!

– Fegyvert, pisztolyt, akinél van, kitenni ide! – rendelkezett az egy szál orosz katona, és mutatta a helyet maga előtt a kövön, hogy oda.

Előkerült néhány pisztoly katonatiszttől, rendőrtől, civiltől is.

Nekem az járt az eszemben: vajon nem minősül-e katonai személynek, tehát hadifogolynak az, aki fegyvert viselt? Nyugtalanított ez a gondolat. Elővettem hát az ellenállási igazolványomat, és az orosz kezébe nyomtam.

Megnézte, elolvasta a cirillbetűs szöveget és felderült az arca.

Igen ám, de nemcsak nekem támadtak aggályaim, hanem a ház ottlevő lakóinak is, így némi pusmogás után újdonsült tolmácsunk

határozottan felszólított, tegyem én is pisztolyomat a többi közé, nehogy bajba sodorjam mindnyájukat.

Nehéz szívvel vettem ki zsebemből a derék, hűséges Tóbiást – így neveztem el a fiúk nagy örömére öreg 7,65-ösömet –, és tettem le a kis fegyverhalom tetejére.

Az orosz megütközve nézett rám.

– Miért csinálod ezt? – kérdezte, majd amikor megismerte az okot, lehajolt, felemelte és kezembe nyomta fegyveremet.

– A partizánnak joga van hozzá, hiszen azzal harcolt – mondta.

Így kezdődött számomra a szabadság első órája.

A többi az ismerkedésé, az újjal, a szokatlannal való találkozásé, a várakozásé volt.

Másnap reggel, óriási meglepetésemre katonaszökevények és zsidó munkaszolgálatosok társaságában beállított hozzám Répa Pali. Vele volt egy barátunk – akinek nevére, szégyenszemre nem emlékszem –, egy nagyabonyi származású fiatalember is. Mindnyájuk vállán lapát, csákány himbálódzott.

– Hát ez a szerszám minek kell nektek? – kérdeztem csodálkozva.

– Ez a dokumentünk – magyarázta Pali és nevetve hozzátette: – Malinki robot.

Mivel sehogy sem értettem, mit akar ezzel mondani, részletesen elmesélte, hogy alighogy néhány utcával távolabb jutott a front, a szovjet katonák máris befogták a lakosságot „kicsiny robotra", azaz eltakarítani a romokat, temetőbe vinni a halottakat, megkezdeni újra az életet. Nos, a lapátos-csákányos ember a legkevésbé feltűnő a város szabaddá vált részén.

Megbeszéltük, hogy másnap jönnek ismét, addig én megkísérlem tisztázni a helyzetet.

Nem kellett messzire mennem. Alig távoztak el Répa Paliék, máris hírvivő jött Oláh Bélától, hogy sürgősen keressem fel.

Én nem tettem a vállamra semmilyen szerszámot, mert a tapasztalat alapján rendíthetetlenül bíztam a Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság Mcchlisz vezérezredes által aláírt igazolványában. S valóban, sem akkor, sem később, a legszigorúbb igazoltatások során sem támadt nehézségem.

Meghökkentem, amikor az Oláh-lakás előszobájában zöldsapkás szovjet katonát láttam ülni. Félig a falnak, félig combjának támasztva kézügyében tartotta dobtáras géppisztolyát, ő maga pedig

az ósdi harmonikán szívét-lelkét beleadva érzelmes orosz népdalokat muzsikált.

– Hát ő? – kérdeztem, mert ebben a szempillantásban el sem tudtam képzelni, hogy Iván – valóban így hívták – jelenléte mit jelent.

– A Laci testőre! – mutatta be büszkén Oláh Béla.

Dálnoki Miklós Lászlót, mintha egyik napról a másikra kicserélték volna. Fensőséges lett és fennhéjázó.

Röviden tájékoztattak, hogy a budapesti szovjet városparancsnok teljes elismerésben részesítette az Ideiglenes Kormány elnökének fiát, sőt hozzájárult a további harc céljára szervezendő „Miklós-gárda" felállításához. Kérdés: csatlakozom-e?

Örömmel mondtam igent. Úgy éreztem, ezzel a lépéssel az ország újjáteremtésének cselekvő részesévé váltam.

Néhány nap múlva a „Miklós-gárda" már a Rákóczi úti Athenaeum-székházban rendezkedett be. Formailag minden a legszebben alakult. Dekoratív, óriási bélyegzővel ellátott kétnyelvű igazolvány tanúsította, hogy tulajdonosa a Vörös Hadsereg szövetségese, aki fegyverviselésre is jogosult. Még szabad mozgást biztosító karszalagot is kaptunk, amely szép, piros ejtőernyőselyemből készült. A vezetőség is kialakult, miután csatlakozott az ellenállás két ismert személyisége: Fábry Pál és Platty Győző.

Nehéz lenne ennyi idő távolából és az akkori időket is figyelembe véve megmondani, vajon irigylésre méltó vagy komikus volt-e a „vezérek" helyzete. Ugyanis őket, hármójukat egy-egy szovjet zöldsapkás személyi testőr kísérte, bárhová léptek is.

Érdekes, részemről akkor még nem értékelt kalandom támadt, amikor megbízást kaptam, hogy a Hitelbank (ma a pénzügyminisztérium) épületét tekintsem meg, s vegyem igénybe a „Miklós-gárda" jobb, végleges elhelyezésére.

Természetesen, első dolgom volt keresni valakit, aki illetékes a székház sorsában. Nos, a bank óvóhelyén aztán ráakadtam egy svájcisapkás férfira, akinek miután meghallotta, hogy mi szél vitt oda, felragyogott az arca.

– Uram, az isten küldte magát! – kiáltotta és úgy szorongatta a kezemet, hogy szinte szétlapította.

– Mikor jönnek? Lehet még ma?

Egyre ezt hajtogatta, miközben végigkalauzolt az emeleti csodásnál csodásabb termeken.

– Nem tudom, előbb jelentést kell tennem – válaszoltam az igazságnak megfelelően.

Ekkor a svájcisapkás ember, akiről már tudtam, hogy azonos báró Uhlmann Györggyel, Magyarország addigi pénzfejedelmével, szembefordult velem könyörgően.

– Uram! Tudja, mi érték van itt felhalmozva pénzben, kötvényben, aranyban? Az istenre kérem, legalább őrséget küldjenek!

Megígértem, referálok Dálnoki Miklós Lászlónak, de bevallom, már nem került rá sor. Ugyanis, amikor visszaértem az Athenaeumba, azonnal félrevont Répa Pali és így szólt:

– Mondd, Miklós, van tudomásod arról, mi folyik itt?

Meglepődve, kérdéssel válaszoltam:

– Miért? Mi folyik?

Pali őszinte felháborodással tört ki:

– Üzlet, öregem, piszkos üzlet. Napóleon-aranyért adják a „Miklós-gárda" igazolványokat. Bárkinek, aki lefizeti, bárkinek!

Meghökkentem. De Répa Palit ismertem annyira egyenes jelleműnek, hogy a hír igazában ne kételkedjem. Azonnal felkerestem Oláh Bélát, tájékoztattam a Répa Palitól hallottakról. Ő még nálam is jobban hitetlenkedett. Mindenesetre megkértem, közölje, az addigra már szinte kísértetiesen Prónay-utánzó Dálnoki Miklós Lászlóval, hogy én és barátaim azonnali hatállyal megszűntünk alakulatának tagjai lenni.

Bár időrendileg későbbre tartozna, de annyit nem ér meg, hogy visszatérjek az ügyre, ezért most beszélem el a „Miklós-gárda" végét. A pünkösdi királyság rövid életűnek bizonyult. Kilépésünk után néhány héttel a szovjet állambiztonsági szervek letartóztatták a fiatalembert, akiről kiderült, hogy csak unokaöccse és nevelt fia a miniszterelnöknek és hogy ő juttatta a Gestapo kezére Dálnoki Miklós Lajos főhadnagyot, a valódi fiút. Ezt a férget kár volt felszednünk az utca kövéről, ahol vérében feküdt.

Szalay Sándort hiába kerestem, csak feleségét és kislányát bátoríthattam. Ő maga a légvédelmi egységgel fogságba esett, s mint egyenruhás katonát a többiekkel együtt Foksaniba szállították, ahonnan az igazoltatások után tavasszal tért haza. Útbaigazítást tehát tőle nem kaphattam, és tanácstalanul kerestem a választ arra, hol a helyem, mit tegyek. Ekkor jutott eszembe Magyari Ferenc.

Felkerestem abban a Teleki téri házban, amelyből azon az emlékezetes október 15-én és 16-án megkísérelték a csatornákon át

elérni az ostromlott és egyre erőtlenebbul védekező sárgacsillagos épületet. Megorült nekem.

– Miért nem jottél eddig? – szinte szeretettel vont felelősségre. – Gyere el holnap az Andrássy út 43-ba. A második emeleten működik a pártunk.

Úgy nézhettem rá, mint az a bizonyos borjú az új kapura.

– Pártotok? Nektek?

– Magyar Szabadság Párt a neve. És szükségunk van egy olyan ifjúsági vezetőre, mint te vagy.

Persze, hogy elmentem másnap.

Az Adam étteremben, az akkor Párizsi Nagyáruháznak nevezett Divatcsarnok mellett Dudás várt rám

Ketten ultunk egy bokszban, és a pincér kulonos gondossággal szolgált ki bennunket, mert a tulajdonos tobbszor odajott hozzánk, s le-leult rovid időre.

– Ki ó? – tettem fel a kérdést kíváncsian, mert úgy éreztem, a kapcsolat inkább politikai jellegű, mint pusztán baráti.

– Reiszman Miklós. Ő és Zoltán, a testvére, ugyancsak a mi szovetségunk tagjaként tevékenykedtek az ellenállásban. Ezt tehát már tudod. Mi az, amit ezen túlmenően tudni akarsz?

A stílus jellemző volt Dudásra, nem sértődtem meg hát miatta.

– Mindenekelőtt azt, hogy mi a pártnak, amelynek tagja, sőt vezetőségi tagja lettem, a célkitűzése.

– Teljes szabadságot kovetelunk mindenkinek. Az előjogok eltorlését, a társadalom minden rétegének egyenjogúságát. A kozművelődés demokratizmusát. Szocializmust a magyar viszonyokhoz adaptálva.

Egy kérdés izgatott, amelyre választ reméltem, de nem kaptam addig.

– Te az illegalitás harcai kozepette mindig kommunistának vallottad magad. Most pedig, amikor torvényesen az lehetnél, pártot alapítottál. Sehogyan sem értem.

– Beismerem, látszólag bonyolult, pedig végtelenul egyszerű...

– Magyarázd meg...

– Már megint kozbeszóltál! Azt teszem! Szóval voltaképpen két kommunista párt létezik. Az egyik itthon élt, működott mindig. A másik az emigrációból jott haza Rákosival. Hát én őket, a moszkovitákat sehogy se szívelem!

Elfogadtam ezt a leegyszerűsített magyarázatot, annál is inkább,

mert együtt harcolva vele és barátaival, úgy éreztem, megértem ellenérzésüket azokkal szemben, akiknek nem a Gestapo meg a Nemzeti Számonkérő Szék árnyékában kellett küzdeniük az új Magyarországért, hanem messziről, a biztonságból érkezetten tartanak igényt a hatalomra.

Mit tudtam akkor arról, hogy az a távoli „biztonság" a legtöbb emigráns számára egyet jelentett a csatamezőkkel Moszkvától Budapesten át Berlinig. Mit tudtam arról, hogy a leegyszerűsített válasz mögött felmérhetetlen különbségek mélysége húzódik.

Néhány héten át tevékenykedtem a Magyar Szabadság Pártban. Ezalatt sokszor találkoztam Dudással munkahelyén, a Fogaskerékgyárban, amely vitathatatlanul az ő szervezői energiájának és mérnöki alkotóképességének is köszönhette gyors újjászületését.

Sokszor, sokat vitatkoztunk, és egyre kevésbé értettem, mit akar, mit miért tesz. Amikor egy napon arra akart rávenni, hogy látszólag megválva tőlük lépjek be a Magyar Kommunista Pártba, mert mint mondta, „belülről többet lehet tenni, mint kívülről", betelt a pohár.

– Nézd – feleltem –, nem vártam tőled, hogy ilyen ajánlatot tégy nekem.

Ez után a beszélgetés után már nem éreztem jól magam az Andrássy út 43-ban. Mint annyiszor, megint a véletlen jött segítségemre az egykori Nemzeti Tábor pártigazgatója, tyuskai Papp Béla személyében.

– De jó, hogy látlak – ölelt meg utcai találkozásunkon –, hol vagy, mit dolgozol?

Elmondtam röviden mindazt, ami történt.

– Akkor szerencsés pillanatban találkoztunk! – kiáltott fel. – Most azonnal velem kell jönnöd!

– Hová, Béla bátyám?

– Arany Bálinthoz. A Semmelweis utcába. A Független Kisgazdapárt székházába.

Említettem, hogy Arany Bálintot régóta ismertem, tiszteltem, szerettem; még a honszeretetbeli Laky László hozott össze bennünket.

Amikor tyuskai Papp Béla mellett fölfelé lépkedtem az egykori Nemzeti Kaszinó köríves márványlépcsőin, nem sejtettem, hogy az az épület hamarosan a szó igazi értelmében is második otthonommá válik.

Arany Bálint hatalmas dolgozószobában fogadott, a közelmúltból öröklött pompa közepette is olyan egyszerűen, szerényen, ami mindig jellemvonásai közé tartozott. Atyai volt és baráti egyszerre...

– Köztünk a helyed – ezzel fogadott –, már régóta el kellett volna jönnöd.

– Azt sem tudtam, hogy itt vagy, aminthogy nem tudom még a jelen pillanatban sem, hogy mi itt a funkciód.

Kedvesen mosolyogva tájékoztatott, hogy ő a kisgazdapárt budapesti intéző bizottságának tagja.

– Későn találtunk rád, kevesebb a választási lehetőség. Mindenesetre két fontos feladatot azonnal meg kell oldanunk. Először is kenyér legyen a kezedben, tehát állásod legyen, aztán meg képességeidnek megfelelő munkát kell találnunk.

Hosszú tanakodás után úgy döntöttünk, hogy a Nemzeti Segélyhez megyek.

– Nehéz dolgod lesz. A szervezet koalíciós jellegű, minden vezető posztot a négy nagy párt delegátusai együttesen töltenek be. Te a szervezési és személyzeti osztályra mész. Jól vigyázz! Az osztály vezetője Kárász Győző tunéziai emigrációból hazatért, képzett marxista. Művelt, amellett keménykötésű férfi, igazi vezető egyéniség. A szociáldemokrata meg a parasztpárti delegátusok nem jutnak mellette szóhoz. Te ne engedd, hogy bábbá tegyen. A te jogaid egyenlőek az övével, és élj is ezekkel a jogokkal!

A Nemzeti Segély központja a Munkácsy Mihály utca 19-ben működött. Bevallom, elámultam, amikor végighaladtam a városi méretekben mérve is hatalmas parkon és beléptem a volt főúri villa halljába. Szemkápráztató volt. Hatalmas, egyik oldalán a parktól üvegfallal elválasztott terembe jutottam. A térélmény semmihez sem hasonlított. Középen szökőkutas medence. Jobbra tolóajtós, egybenyitható beépített-foteles helyiségek, az egykori fogadások, bálok emlékeinek őrzői. Szemközt szépmívű falépcső vezetett az emeletre, a főtitkár, a négy titkár meg a szervezési és személyzeti osztály szobáihoz.

Kárász Győző nem túlzottan nagy lelkesedéssel fogadott. Részben – gondolom –, mert úgy kellett neki még egy kisgazdapárti társ, mint púp a hátára, részben gyerekember voltam még, sokat nem nézett ki belőlem. De munkát azonnal bízott rám: valamilyen nyilvántartás kartonjait kellett alfabetikus sorrendbe raknom.

Megjegyzem, ezzel foglalkoztatta a másik két párthoz tartozó helyetteseit is.

Én, a magam 23 évével, no meg a koromnak ellentmondó tapasztaltságommal a második napon fellázadtam és kikövetteltem magamnak, hogy minden iratot bemutassanak, amely beérkezik vagy amelyet kiadunk. Úgy vélem, ezzel végleg eljátszottam Kárász Győző és a kommunista párti titkár, Gerő Ernőné rokonszenvét. Megnyertem viszont a saját pártomét, ami végeredményben meghatározta további sorsomat.

Július közepe táján üzenetet kaptam Arany Bálinttól, hogy azonnal keressem fel a Semmelweis utcai székházban. Nem volt egyedül, hanem egy magas, sovány, nagyon intelligens arcú 30 év körüli fiatalember társaságában.

– Ismerkedj meg leendő főnököddel! – ezzel fogadott.

Ekkor találkoztam először Gyulai László gyógypedagógiai tanárral, a későbbi nemzetgyűlési képviselővel, a Független Kisgazdapárt propagandaosztályának vezetőjével.

– Nézd meg jól, róla beszéltem. Elfogadod? – kérdezte néhány percig tartó beszélgetés után Arany Bálint Gyulaitól.

– Igen – felelte szűkszavúan.

Később, amikor közvetlen munkatársak és barátok lettünk, alkalmam volt megismerni, hogy ez a kitűnő szónok általában szűkszavú. Minden mondata racionális és lényegre törő.

– Hát akkor, Miklósom – mosolygott rám Arany Bálint –, ezennel visszahívlak a Nemzeti Segélytől s mától kezdve Laci helyettese vagy.

Ezt követően bemutattak Kovács Bélának, a párt főtitkárának, Nagy Ferencnek és Varga Bélának, a párt elnökének, illetve alelnökének. A fogadtatás Arany Bálint beajánlása nyomán az első perctől fogva jólesően baráti volt. Így lettem 1945 nyarán alig 23 évesen az ország akkori legnagyobb politikai pártjának osztályvezetőhelyettese, és hamarosan, gyakorlatilag a legszűkebb pártkabinet tagja.

Ekkor keresett fel Csóhány Bandi felesége, aki szinte heroikus küzdelmet kezdett az előttünk rejtélyes okból a foksani hadifogolytáborba vitt görgeysták hazahozataláért. Sok ajtón kopogtatott hiába; voltak, akik érthetetlen közömbösséggel vagy gyávasággal – karrierjüket féltve talán? – megtagadták korábbi harcostársaikat. Mások, köztük olyanok is, akikre alig számított, akikhez csak a

mindent megpróbálás szándéka vezette, készségesen adták meg nyilatkozatukat. Ilyen furcsa és érthetetlen az emberi magatartás mechanizmusa.

Hozzám, úgy emlékszem, az elsők kozott jott és – remélem nyugodt lelkiismerettel állíthatom – nem csalódott. Nem csak azt tanúsíthattam, hogy a Gorgey-zászlóalj az ellenállás fegyveres alakulatává vált, de illetékesként állíthattam, hogy együtt működott a Vörös Hadsereggel az ország felszabadításában. Ezen túlmenően felkértem Nagy Ferencéket, hogy a szovetséges hatalmak, de elsősorban a szovjet kormány magyarországi képviselőivel folytatandó tárgyalásaikon szorgalmazzák a hozzánk tartozó alakulat elismerését és hazaszállítását. Mellesleg, ezzel az óhajommal nem álltam egyedul: hasonló kívánságot fogalmaztak meg Kiss Sándor, Fitos Vilmos és Horváth János, a parasztszovetség vezetői, a Szabad Élet Diákmozgalom alapító tagjai, a Gorgey-zászlóalj szervezői is.

Szalay Sándor is hazakerult Foksaniból és megnyitotta nyomdáját. Boldogan, szeretettel oleltem meg és igyekeztem nyomtatvány-megrendelésekkel átsegíteni az újrakezdés nehézségein.

Nagy meglepetésemre egy napon beállított irodámba Magyari Feri meg Dudás. Kozolték, hogy feloszlatták pártjukat és kértek, hozzam ossze őket Kovács Bélával vagy Nagy Ferenccel, mert csatlakoznának. Magától értetődően tettem eleget óhajuknak; így vált mindkettőjükből fővárosi torvényhatósági bizottsági tag a kisgazdapárt képviseletében. Így jártam dr. Szűts Ivánnal is, aki szintén a nagy párt keretei között kívánta folytatni politikai tevékenységét, megalapozni további politikai jovőjét. Nem feledhettem el, hogy a „mesterség" alapvető ismeretét, sőt a tudatos politikai gondolkodás ábécéjét nála sajátítottam el. Ivánból hamarosan pótképviselő lett, hogy a későbbi ciklusban – akkor én már nem voltam jelen – ezen a létrán át az országgyűlési képviselőségig jusson. Úgy tudom, hogy ebben a minőségében aktívan küzdott azért, hogy a magyar nemzeti tulajdont képező aranykincs az amerikai őrizetből visszajusson hazánkba.

Talán megbocsátható ez a kis kitérő. Végül is az akkori események *egy részletének* tisztázása segíthet *az egész* jobb megértésében azoknak is, akik akkor még nem éltek, és azoknak is, akik bár éltek, de a kulisszák mogé nem láthattak.

A VÁLASZTÁS ANATÓMIÁJA

Furcsa, rendkívül bonyolult, szinte kiismerhetetlen belpolitikai helyzetben zajlott minden. Önálló magyar külpolitika nem lévén, csak azokra az információkra szorítkozhattunk, amelyeket a szövetséges hatalmak budapesti misszióitól kaptunk.

Ezek az információk meghatározták a pártvezetőség döntéseit. Ugyanis nem hagyható figyelmen kívül, hogy a felszabadítási harcok befejeztével nagy létszámú szovjet haderő tartózkodott Magyarországon, így puszta jelenlétével is befolyást gyakorolt az erőviszonyokra. A kisgazdapárt – polgári párt lévén – a nyugati polgári demokráciát tekintette eszményének. A Janus-arcú Tildyről nem beszélve – aki egyidejűleg mutogatta barátkozó mosolyát mindkét oldal felé –, a kisgazdapárt legfőbb irányítói: Nagy Ferenc elnök, Varga Béla alelnök, Kovács Béla főtitkár a tényleges, a más pártok kontrollja nélküli hatalombirtoklást a választásoktól, a békeszerződés megkötésétől és a Vörös Hadsereg kivonásától remélték. A párt politikája szempontjából tehát hallatlan jelentőségű volt minden hiteles vagy hitelesnek vélt nyugati információ.

Ma már megállapíthatóan tragikus tény: a kisgazdapárti vezetőkkel kapcsolatban álló nyugati politikai és katonai személyiségektől származó tájékoztatás, biztatás határozta meg az ország akkor legnagyobb pártjának politikáját, választási stratégiáját, a választás utánra vonatkozó terveit és a Szovjetunióhoz fűződő viszonyát.

És itt, e helyen – és mert lelkiismereti kötelességemnek érzem – igyekszem leszogezni, hogy 1945-ben lényegében éppolyan felelőtlen apolitikus tájékoztatás áldozatává váltunk, mint amelyhez hasonlót az ötvenes évek kezdetén, de különösen 1956-ban a magyar nép közvetlenül is tapasztalhatott.

A kisgazdapárt vezetőinek – akikből még abban az évben az állam kozjogi vezetői lettek – soha egyetlen nyugati diplomata sem mondta el – amit odaát ma is széltében hangoztatnak –, hogy 1945

februárjában Jaltában a három nagyhatalom vezetői kettéosztották Európát, és mi, magyarok, a keleti feléhez tartozunk. Bátorítottak és biztattak bennünket egy olyan status quo ellen, amelyet ők hoztak létre, s amelynek megváltoztatását csak egy harmadik világháborúval érhették volna el.

Rajtahagyta lenyomatát a belpolitikai helyzeten az is, hogy mindegyik párt bizonyos értelemben a kialakulás, a formálódás feszülő energiáit magában hordozva létezett. A Kommunista Párt ekkor kezdte meg a harcot, a belső ellenzékkel. A párt itthoni, az illegalitásban kipróbált harcosai másod-, harmadrendű pozíciókba szorultak vissza. A szociáldemokraták eleve kettéosztott mozgalomként indultak, hiszen örökül magukkal kellett cipelniük Peyer Károlyt és a szervezeten belüli híveit. A Nemzeti Parasztpártban Veres Péter bácsi képtelennek bizonyult rá, hogy megszüntesse a rivalizálást az egyszerűségre törekvő Erdei Ferenc meg a hiúságig nagyravágyó Kovács Imre között.

A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Pártnak már ez a toldozott-foldozott elnevezése is jelezte, hogy teljesen heterogén alakulat volt. S valóban! E párt kerete fogadta be a dominikánusan konzervatív, a botbüntetést visszakívánó Slachta Margitot; a nagyiparos-feleség Stühmerné Oberschall Ilmát, az egykori úri társaság Zizijét, akiről kedvelt édességet neveztetett el a csokoládégyáros férj: a képzettsége mellett is politikailag korlátolt Pfeiffer Zoltánt; a szabadkőműves, de az ellenállásban bátor Kővágó Józsefet és a korábbi földhözragadt kubikost, a földmunkás szervezetek megteremtőjét, az igazán progresszív Dobi Istvánt.

Ebben a százféle, ezerféle akaratot és indulatot magában hordozó pártban volt elnökség, országos vezetőség s minden olyan testület, ami szükségeltetik a szabályszerű működéshez. De a tényleges irányítás az akkor már a Magyar Közösség tagjává avatott Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla és kicsiny munkatársi gárdájuk kezében összpontosult.*

Miután az országos propaganda Gyulai Lacira meg reám lett bízva, megkezdtük a megfelelő lelkes, fiatal, sokoldalú apparátus felállítását. Egyidejűleg nagyjából hasonló folyamat zajlott le a másik fontos területen, amennyiben Arany Bálint helyét a tehetsé-

* Nagy Ferenc, Varga Béla és Kovács Béla magyar közösségbeli tagságáról hiteles dokumentum nem került elő. Tény, hogy a Kisgazdapártban és később az emigrációban is a Magyar Közösség tagjaival vették körül magukat, akiknek befolyásuk volt döntéseikre.

ges ifjú tanár, Bognár József vette át a szervezési osztály élén. A Kiss Sándor és Horváth János vezette Parasztszövetség meg a B. Rácz István főtitkársága alatt álló ifjúsági szervezet egészítette ki a statikai vázat; ezen a négy oszlopon nyugodott a kisgazdapárt akkori tényleges hatalmi köre.

Közben egyre jobban kibontakozott, majd az ősz kezdetével élesedett a választási harc. Mi, kisgazdapártiak azt hittük: megnyerhetünk mindent, hogy megváltoztathatjuk a történelem menetét. Bennünket – Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla és Tildy Zoltán, pontosabban veje, Csornoki (Bun) Viktor (akit később, Rákosi követelésére maga Tildy hívott haza egyiptomi nagykoveti állomáshelyéről, Kairóból, és akit kémkedés vádjával letartóztattak, elítéltek, kivégeztek) révén – minden téren kemény magatartásra ösztönöztek nyugati „barátaink".

Tény, hogy bizonyos alapja volt annak, amiért a polgári puhányságot erőteljesebb magatartással kívántuk felváltani. Az okot részben a munkáspártok jól szervezett és a mi gyűléseinket többször is megzavaró Rendező Gárdái szolgáltatták. Az összeütközések a helyi államhatalmi szervek koalíciós megosztásából következtek. Minden megyei hatóság, minden rendőrkapitányság annak a pártnak adott támogatást, amely párt a vezetőjét delegálta. Ebből tobbnyire durva, néha tragikus események alakultak sorozatosan.

Egy napon előbb Gyulai Lacit hívatták Kovács Bélához, majd valamivel később engem. A főtitkár szobájában én lettem a negyedik résztvevője a megbeszélésnek, mivel a párt elnoke, Nagy Ferenc már ott ült.

A megbeszélés, amelybe bevontak, a kialakult és a választások után várható helyzetet elemezte. Gyulai Laci meg én tájékoztatást kaptunk arról, hogy a nyugati hatalmak budapesti misszióitól szerzett bizalmas értesülések szerint a kommunista párt felfegyverezte, párthadsereggé alakította a „Rendező Gárda" elnevezésű szervezetet. Mivel a politikai hangulat alapján számíthattunk pártunk választási győzelmére, de reálpolitikusként számot vethettek ezzel a munkáspártok vezetői is, Nyugatról azt tanácsolták Nagy Ferencéknek, hogy a kisgazdapárt gondoskodjon saját megbízható, erős és ütőképes önvédelmi erőről.

– Azért hívtunk ide – fordult hozzám Kovács Béla –, hogy a pártőrség megszervezését és irányítását rád bízzuk, ha elvállalod.

Megtisztelve éreztem magam, hiszen, mint mondottam már, 23 éves voltam mindossze. Átéreztem egyben a feladat súlyát is, mert az ellenállási küzdelem megtanított érett fejjel gondolkozni.

– Vállalom – feleltem –, de néhány kérdést tisztázni szeretnék.

– Kérdezz – biztattak.

– Tudnom kell, hogy mire gondoltok. Létszámban és fegyverben értem. Aztán, kapunk-e fegyvereket valahonnan, vagy nekünk kell-e gondoskodnunk róla, és ha igen, akkor miként és miből?

Nagy Ferenc és Kovács Béla egyetértően, mintegy a korábbi beszélgetésüket nyugtázón, bólintott Gyulai Laci felé. Aztán válaszoltak:

– A létszám a megbízhatóság függvénye. Csak annyi embert toborozz, amennyiért felelősséget tudsz vállalni. A többit erre a magra építhetjük fel. Fegyverekről neked kell gondoskodnod; alkalmas vagy rá, ezért esett rád a választásunk. A propagandaosztály kasszáját, természetesen választási célból, feltöltjük; ezzel a hivatali pénztár nélkül gazdálkodhatsz. Csak siess, az idő sürget.

– Utolsó kérdésem: milyen magatartást várhatunk a szovjet katonaságtól, ha fegyveres konfliktusra kerülne sor a koalíciós pártok között, valamint milyen támogatásra számítunk az amerikaiak és a többiek részéről?

– Kérdésed előrelátó és indokolt. Szakértők szerint a szovjet hadsereg mindaddig nem avatkozik be az ország belső ügyeibe, amíg az események a demokráciát, valamint az ő katonai jelenlétüket, stratégiai helyzetüket nem veszélyeztetik. A finnországi példára hivatkoztak, ahol ennek meggyőző bizonyítékát látni.

– Egyszóval elérkezett az ideje, hogy ne maradjunk védtelenek és kiszolgáltatottak. Különleges fontossága lesz ennek akkor, ha a választások után hatalomra jutunk, hiszen a belügyminisztérium, a politikai rendőrség és a katonapolitikai osztály a kommunisták kezében van. Viszont ha a sors úgy hozná, bennunket, mint kormányzó pártot, bizonyosan nem hagynak magunkra a barátaink.

Ezzel a kijelentéssel zárta Nagy Ferenc a megbeszélést.

Nem jelentett sok gondot számomra ez a feladat. Több olyan fiatalember is volt kádereim között, akikre rábízhattam a fegyverek beszerzésének ügyét. Tobbek között Binder Jenő doktor, aki báró Aczél Ede 15 esztendős fiával együtt keresett fel még a Nemzeti Segélynél.

Aczél Ede fia jól megtermett, fejlett fiú volt, azt hiszem, Bélának

hívták. Érdeklődve faggattam édesapja felől, mire ő szinte ridegen, az érzelmi kötődés legcsekélyebb jele nélkül felelt:

– Csak annyit tudok róla, hogy Erdélybe ment, és ott elfogták a románok. Olyan hír is érkezett, hogy kivégezték valamilyen irredenta szervezkedés miatt.

– Miért nem vagy édesanyádnál?

– Anyám Tiszaroffon él a kúrián, ami megmaradt. Mihez kezdenék ott?

– Mihez kezdesz itt?

– Tanul majd, apja rám bízta – magyarázta Binder Jenő. – Nálam lakik.

Képtelen vagyok felfogni, miért bízta Ede egy idegenre a fiát az édesanya helyett, aminthogy annak megítélésére is illetéktelennek érzem magam, vajon jó kézbe került-e az ifjú Aczél. Azt azonban tapasztalhattam, hogy Jenő meg mások – honnan, honnan nem,de jó pénzért – néhány rövid hét alatt csinos és korszerű fegyvergyűjteményt hordtak össze.

Első időben az íróasztalom fiókjaiba, majd a szekrényekbe helyeztem a Schmeisser-géppisztolyokat, az Stg 44 mintájú gépkarabélyokat, a kézi- és puskagránátok meg a lőszer tömegét. Amikor már oda jutottam, hogy idegenek jelenlétében ki sem nyithattam tulajdon íróasztalom fiókjait és még két villámgéppuska is érkezett, megszereztem a gondnokságtól azt az irodám mögött levő, még bennfentesek által is alig ismert kis raktárhelyiséget, amely attól kezdve arzenálunkká változott.*

Még néhány tucat gumibotot szereztek munkatársaim rejtélyes forrásaikból a könnyebb kézitusákhoz, és nyugodtan jelenthettem pártom vezetőinek, hogy megbízásom első részét teljesítettem.

Bizonyára ennek köszönhettem, hogy egy reggel ismeretlen fiatalember keresett fel azzal, hogy fontos, bizalmas katonai ügyben kíván egy illetékes funkcionáriussal beszélni.

A fiatalember minden mozdulata – polgári ruhája ellenére – elárulta a katonát. Szemmel láthatóan feszélyezte, hogy sokan nyüzsögnek körülöttem. De hát anélkül nem tudtam volna a tulajdonképpeni, a politikai feladatomat ellátni; a tomeggyűlések, a plakát- és nyalóka-ragasztás, a röpcédulázás korszakát éltük.

* A fegyverraktár létezését a szerző egykori munkatársai levélben igazolták. A levelnek közül többen a Kisgazdapárt volt székházának alaprajzán, az emlékirattal egybehangzóan jelölték meg a raktár helyét.

– Uram – állt meg előttem az ismeretlen –, közolnivalóm olyan természetű, hogy csakis egyetlen emberre tartozik. Adjon alkalmat, kérem, hogy négyszemközt beszélhessek onnel.

Akkorra megtanultam már, hogy mindenkit meg kell hallgatni, a legváratlanabb helyekről érkezhetnek bizalmas értesulések. Meglehetősen nagy termekből állt a Semmelweis utcai székház, minden munkatársamat nem küldhettem ki. Ezért magam vonultam félre látogatómmal.

Amikor kettesben maradtunk, egyszeriben leolvadt róla a magára erőltetett polgári máz. Összecsapta a bokáját és katonásan bemutatkozott:

– Béky hadnagy, vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy úr futártisztje, tisztelettel jelentkezem.

Egy pillanatra meghokkentem, az a gondolat is felvillant bennem hogy őrülttel állok szemben. Ahogy még egyszer, immár gondosabban megnéztem emberemet, ezt a lehetőséget elvetettem.

Mégis, olyan valószínűtlennek tűnt, hogy a hírhedt „Szent László" hadosztály parancsnokának futártisztje itt van Budapesten, s velem szemben áll.

– Bocsásson meg, hadnagy úr, tudja igazolni magát?

Bizalmatlanságomat nemcsak hogy nem találta sérelmesnek, hanem egyenesen folderult tőle.

– Természetesen, parancsoljon.

Kihajtotta zakójának a fazonját és paprlapot vett elő egy rejtekhelyről. Kicsiny, jól osszehajtható papírdarab volt, mindössze ennyi állt rajta: „Béky hadnagyot megbízom – vitéz Szugyi." Az egészet a „Szent László" hadosztály bélyegzője hitelesítette.

Nem lettem túlságosan lelkes. Annyit tudtam a hadijelentésekből, hogy a „Szent László" hadosztály volt az egyetlen magyar katonai egység, amely a fasiszta Németország mellett a végsőkig kitartott.

Meghökkenésem feltűnhetett a hadnagynak, mert mikozben elvette a papirosát, megszólalt:

– A vezérőrnagy úr nem magánszemélyhez kuldott, hanem a kisgazdapárt vezetőségéhez. A vezérőrnagy úr úgy véli, onoknek, ha a választások után kormányt alakítanak, szükségük lehet egy jól kiképzett, hadviselt, minden tekintetben nagy harcértékű hadseregre. Ezt ajánlja fel onoknek.

Amit mondott, kételkedést, egyszersmind megdobbenést váltott

ki belőlem. Értettem, amit közölt velem, mégsem akartam hinni, hogy igaz, hogy igaz lehet.

– Azt állítja, hadnagy úr, hogy a „Szent László" hadosztály létezik? Hogy nincsenek hadifogolytáborban?

– Biztosítom önt és a pártját, hogy az angol katonai hatóságok kivételes elbánásban részesítenek minket, s hogy a köztünk jelenleg folyó megbeszélés is a támogatásukkal jött létre.

A felismerés valósággal megbénított. Összefüggést véltem a korábban a nyugati hatalmak missziói által Nagy Ferencéknek adott biztatások és Béky hadnagy megjelenése között. Különben is a politika nem függvénye az egyéni érzelmeknek. Ezért, bár voltak kételyeim, hogy Szügyi valóban rendelkezhet-e egy valóságos hadosztállyal, az ügy végső elbírálása és a dontés joga semmiképpen sem engem illetett. Az időkozben megérkezett Gyulai Lacival bevezettük a futártisztet Kovács Bélához. A többi nem rám tartozott.

Azaz – mégis. Később megtudtam, hogy Raffay Sándort, püspök fiát ezzel a Békyvel együtt kiküldték Szügyihez. Még később Gyulai Laci panaszkodott, amiért Raffay odakintről kétes elemekkel küldi Budapestre életveszélyes jelentéseit, de a végkifejletnél már nem lehettem jelen. Később is foglalkoztatott a Béky-látogatás, gondolataim vissza-visszatértek hozzá, s tele voltam kétségekkel: vajon hihető-e, amit állított?

Kozel egy évnek kellett eltelnie, hogy saját magam győződhessek meg arról, ami hihetetlennek és lehetetlennek tűnt előttem, a „Szent László" hadosztály léteszése 1945 őszén Ausztria angol zónájában – igaz volt. De erről később, a maga idején.

Egyelőre még a választás előtti forró hangulatú hónapokban jártunk. Aki nem élte át, aligha tudja igazán elképzelni a helyzetet, megérezni az országban uralkodó atmoszférát.

Az ország népének kisebbik része a vesztett háború, a nagyobbik része pedig a felszabadulás kovetkezményének tartotta azt, ami történt. A fővárosban és az országban sok helyütt romok. A nagybirtokos osztály megszűnt, de kevesen voltak bizonyosak abban, hogy a fold azé lesz-e, aki megműveli. Még hatott a Horthy-korszak kommunistaellenessége is, mindaz, amit tanúsítottak, hirdettek és tudatunkba plántáltak huszonöt év alatt.

Olyan hónapokat, éveket éltünk, amelyek állandóan tartogattak – nem mindig kellemes – meglepetéseket. Ilyen volt, amikor kide-

rült, hogy az illegalitás évei után kimondottan nehéz, bonyolult feladat a hatalom gyakorlásába beletanulni.

Csak ebben a légkörben, ebben az országban, e között a szabadságtól egyszersmind félő és megmámorosodó nép között képzelhető el mindaz, amit elbeszélek. De így történt, így igaz

Egyik nap például azzal az ötlettel állott elő valaki, ha már mi nem növelhetjük nagyobb mértékben plakátjaink, nyalókáink számát, csökkentsük legalább az ellenfélét. Az ötletet tett követte; káderein k, főleg a fiatalok, utcatjával keresték fel a többi párt propagandaosztályait és ajánlották fel lelkesen szolgálataikat. Ennek következményeként ezres kötegekben szállították be hozzánk azok plakátjait, röplapjait, amelyekből annyival kevesebb jutott az utcára, a lakosság kezébe.

Hogyan született egy másik gondolat, már nem tudom (azon sem lepődnék meg, ha kiderülne valaha, hogy nyugati szél hozta a sugallatot), de hogy miként öltött testet, arra pontosan emlékszem. Röplapokat és nyalókákat nyomattunk, olyanokat, amelyek tartalmukban és stílusukban eltértek a szokványos, a legális választási kiadványainktól. Az emberekben szunnyadó nacionalizmusra akartunk hatni; égő gyufát dobtunk a puskaporos hordóba

Valamikor szeptember egyik estéjén kezdtük el az akciót. Előzőleg még kiadtam a taktikai utasításokat, majd azzal a jóleső tudattal tértem nyugovóra, hogy eredményes másnapra virradok.

Hosszú, fülsértő csöngetésre ébredtem. Álmosan, értetlenül pillantottam az órára; éjszaka volt. Annyira biztonságban éreztem magam, annyira a hatalom egyik birtokosának, hogy a legnagyobb felháborodással fogadtam a három férfit, akik a politikai rendőrség nevében az ajtónyitáskor benyomultak lakásomba. Még akkor sem illetődtem meg, amikor az orrom alá nyomták az általunk kiadott egyik, ugyancsak kényes tartalmú röplapunkat.

– Ön ennek a kiadója?

Tagadni értelmetlen lett volna, de nem is akartam. Végül is hatalmas erőket éreztem magam mögött.

– Princz őrnagy vagyok – mutatkozot be a csoport vezetője. Ő talán sejtette már, én nem, hogy találkozunk még, legfeljebb csak abban tévedett, hogy nem olyan hamar, mint ahogyan remélte.

Legerélyesebb tiltakozásom ellenére bevittek az akkor igen hírhedt Andrássy út 60-ba. Személyes megtiszteltetésnek kellett

tekintenem, hogy maga a politikai rendőrség vezetője, Péter Gábor fogadott.

Ő is az ominózus röpcédulát lobogtatta.

– Te mint politikus tisztában vagy annak a jelentőségével, hogy mit csináltál? – kérdezte.

– Természetesen – válaszoltam meglehetősen hetykén. – Ellensúlyoztam a krumpliosztás agitatív hatását.

Rögtön megértette, mire gondolok. Az éhező budapestiek részére ugyanis a szovjet hadsereg adott burgonyát, amelyet a villamos már helyreállított vágányain vontattak be a főváros szívébe, és a burgonyás vagonok oldalán mindenütt hatalmas tábla hirdette, hogy mindez a kommunista párt ajándéka. Ez minket, kisgazdapártiakat irritált.

– Csakhogy ennek a tartalma túlnő a pártharc keretein – felelte Péter Gábor.

Miután semmilyen nyilatkozatot és jegyzőkönyvet nem voltam hajlandó aláírni, mintegy félórás kihallgatás után levitetett a pincébe. Ott egymagam foglalhattam el egy nagyméretű, emeletes priccsekkel felszerelt, vadonatújnak látszó cellát.

Nyugtalanított a helyzet, de biztosra vettem: barátaim nem hagynak cserben. Ha mástól nem, édesanyámtól, akinek búcsúzóul meghagytam, siessen másnap Gyulaihoz, meg kell tudniok, mi történt, hol vagyok. Még szundikálni is tudtam a hideg, kemény, de legalább új és tiszta priccsek egyikén.

Reggel csörrent a kulcs a zárban és Princz őrnagy lépett be.

– Jöjjön velem, kérem!

Lépcsőkön, zegzugos folyosókon át vezetett. Ismét Péter Gáborhoz.

– Nos, gondolkoztál? – kérdezte a mindenható rendőrfőnök. – Hajlandó vagy írásos vallomást tenni, vagy itt tartsunk?

– Nincs mit leírnom.

– Meggondoltad? Jól meggondoltad? – kérdezte fenyegető hangsúllyal.

– Vigyétek! – rendelkezett Péter Gábor.

Princz őrnagy kivezetett. A titkárságon átnyújtottak neki egy kisebb csomagot. Azt tartotta az egyik kezében, a másikkal a karomnál fogva kormányozott a kapualjig. Ott a csomagból elővette a nadrágtartómat, cipőfűzőmet, tárcámat, irataimat, mindazt, amit a fogdában elvettek tőlem és így szólt:

– Öltözzön fel, kérem, és távozzék!

– Itt a kapuban? – kérdeztem megrökönyödve.

Gunyorosan válaszolt:

– Jobb itt, mint sehol. Siessen kérem, mert várják!

Valóban, az Andrássy út 60. előtt Gyulai Laci várt rám Nagy Ferenc gépkocsijában. Tőle tudtam meg, hogy miután a lefogásom híréről értesültek, a párt vezetői – Nagy Ferenc, Varga Béla és Kovács Béla – igen határozott formában közölték Rákosi Mátyással, hogy amennyiben azonnal szabadon nem bocsátanak, a kisgazdapárt nem vesz részt a választásokon.

Akkor azt hittem – és ez részben jólesett, részben önteltté tett –, hogy értem, miattam történt a kemény lépés. Jóval később, évek múltán bizonyosodtam meg arról – az 1947. évi, úgynevezett magyar közösségi összeesküvés aktáinak izgatott tanulmányozásakor –, hogy nem engem, Szabó Miklóst mentettek akkor, hanem azt az embert, akinek személyén át a Kisgazdapárt fegyverraktárához vezethetett volna az út.

Mindenesetre 1945 őszén Rákosi még meghátrált, és én újra szabad lettem.

Illetve hamarosan észre kellett vennem, hogy árnyékaim támadtak; figyelték a házat, amelyben laktam, a Semmelweis utcai székház kapuját és minden utamat, bármerre mentem is.

Az állandó megfigyeléstől egyszerű módon szabadultam meg: beköltöztem a tulajdon irodámba. És, mert a józan ész ezt diktálta, a többiek is ezt tették, akiket röpcédulázás közben őrizetbe vettek, majd többszöri közbelépésre kiengedtek.

Ilyen előzmények után érkezett el az első politikai erőpróba, a budapesti helyhatósági választás napja, 1945. október 7-e. Nem maga a budapesti képviselőtestület összetétele volt a legnagyobb tétje a napnak, hanem a prognózis, amit adott a novemberi országos, az első szabad nemzetgyűlési választás várható eredményéről.

A teljes pártvezetőség bent virrasztott. Vártuk, kerületi, körzeti térképeken jeleztük, számoltuk a beérkező jelentéseket. Úgy hittük – néhányan legalábbis –, hogy a polgári demokrácia és a kommunizmus között dönt – megelőzve az ország egészét – a főváros népe.

Visszatekintve az akkori eseményekre, meg kell állapítanom, hogy a választás nem volt teljesen reális. Nem azért, mintha bárki is csalt volna! Az embereknek ugyanis két olyan irányzat között kellett választaniuk, amelyek közül az egyikről – a polgári demok-

ráciáról – csupa jót *hittek*, míg a másikról – a szocializmusról, a kommunistákról – csupa rosszat *hallottak* előző életükben.

A fővárosi, helyhatósági választáson a kisgazdapárt abszolút többséget kapott. Mindnyájan örömmámorban úsztunk, durrogtak a pezsgőspalackok. Ünnepeltük a győzelmünket.

Azután mindenki elégedetten, de holtfáradtan hazatért, kivéve engem és munkatársaimat, minket a kényszerűség – ha szépíteni akarnám, fogalmazhatnék úgy is: a célszerűség – bent tartott a székházban. Persze, mi is aludni tértünk a pamlagokon.

Csakhogy a választáson csatát veszített munkáspártok nem ünnepeltek velünk. Ellenkezőleg! Általam akkor felfoghatatlan okból a vereséget erőfitogtatással kívánták ellensúlyozni. Az első hírhozót még nem vettem komolyan, talán vissza is feküdtem volna folytatni a győzelemtől édes álmot, ha be nem ront a következő hírnök.

– Tudod, mi történik a városban? – kérdezte.

Izgatottsága és feldúltsága kijózanítóan hatott rám, riasztó aggodalmam támadt.

– Honnan tudnám? Beszélj már! – ripakodtam rá ingerülten.

– Mindenütt tömeggyűlések. A Ferenciek terén egyenesen arra biztatják a szónokok a sokadalmat, hogy tanítsák móresre, a munkásököl megismerésére az olyan népárulókat, mint a kisgazdapártiak.

Amikor a harmadik értesülés már a felénk áramló, dühödt tömeg közeledéséről szólt, nem tétováztam tovább.

– Bezárni a fő- és mellékkapukat! Fegyvereket szétosztani!

Munkatársaim példás gyorsasággal cselekedtek. Néhány perccel később a mellékkapukat eltorlaszoltuk, és mindkét helyen két-két fegyverest hagytunk. A főkaput vélük az esetleges támadás célpontjának, mert arra számítottunk, hogy ellenfeleink az akcióból elsődlegesen propagandisztikus vagy külpolitikai tőkét óhajtanak kovácsolni. Ezért ezt a pontot tekintettük a védelem bázisának.

Az épületben a bejárattal szemben két ölelő karhoz hasonló, két félkörívű lépcső vezet az emeletre, középen, a félemelet magasságában – az akkori sárga teremnél – pihenő van. A pihenőn a főbejárattal szemben állítottuk fel az egyik villámgéppuskánkat, az emeleten, következő védelmi vonalként a másodikat. A legjobbnak vélt felállásban várakoztak géppisztolyosaink és gépkarabélyosaink.

A kisgazdapárt székháza készen állt arra, hogy fegyverrel fogadja az erőszakkal behatolókat.

Azok pedig jöttek. Kiáltozásuk, szavalókórusuk hangja mind közelebbről és egyre nekiduhödtebbnek hallatszott.

Tisztában voltam azzal, hogy a székház megvédésére képesek vagyunk. Minket az épület oltalmazott, és jelentős tűzerőnk volt. De számolnom kellett azzal is, hogy tragédia következhet be: emberéletek esnek áldozatául a politikai szenvedélynek.

Valamit tenni kellett. Kapcsolatba lépni Rákosiékkal, vagy rendőri karhatalommal eloszlatni a tömeget, esetleg a szovjet hatóságok intézkedését kérni! Mindegy, hogy mit, de cselekedni kellett, elhárítani a vérfürdőt, amely elkerülhetetlennek látszott.

Álltam a telefon mellett és kerestem Nagy Ferencet, Varga Bélát, Kovács Bélát a lakásukon. Ők illetékesek voltak arra, hogy ilyen szinten, azonnal tárgyaljanak. De micsoda véletlen!? Egyiket sem találtam otthon. Tildy Zoltán a minden fontos döntéskor menetrendszerűen bekövetkező betegségével bajlódott.

A tömeg közben ordítozva a vastag tolgyfa kaput dongette és elözönlötte a szűk Semmelweis utcát. A hangulat viharos volt, a támadás minden percben megkezdődhetett.

Egyetlen férfi akadt az intézkedésre jogosultak között, aki le sem tagadtatta magát, s tenni is mert és akart: Jékely László pártigazgatónk, később a kabinetiroda főnöke. Groteszk fintoraként a történelemnek – és talán intő figyelmeztetéseként is –, a korábbi kuplerájos tobb bátorságot és nagyobb fokú felelősségérzetet tanúsított a kisgazdapárt egész vezérkaránál.

Nem tudom, miként érte el, de perceken belul odaérkezett vele együtt Péter Gábor, a politikai rendőrség főnöke és Szviridov altábornagy, a Szovetséges Ellenőrző Bizottság elnokhelyettese. A tomeg, amely mit sem sejtett a veszélyről, azonnal fegyelmezetten visszahúzódott, hátrahagyva a kapunkon egy fémdobozt.

– Partizángyutacs – mondta a szovjet altábornagy, aki szakavatott kézzel onmaga szerelte le a robbanószerkezetet.

– Tobbé ez nem fog megismétlődni – ígérte Péter Gábor.

Jékelyben, amikor velem egyutt belépett a székházba, volt annyi vagányság, hogy szó nélkül tudomásul vette a látványt. Feljött velem az emeletre, ott megolelt és csak ennyit mondott:

– Azt hiszem, a fiúk folytathatják a pihenést. Neked sem ártana egy kis alvás.

NÉVVÁLTOZTATÁS

A budapesti helyhatósági választások után az országos választások előtt minden erőnket lekötötte a kampány. Jómagam is jártam az országot. Hol a hangszórós gépkocsink felavatása, hol pedig gyűlések szervezése foglalt el. Október végén vagy november elején választási nagygyűlést hirdettünk Pécsett. Ennek az adott különös fontosságot, hogy Nagy Ferenc és Kovács Béla baranyaiak voltak, sőt Béla mecsekaljai lakos, pécsi származású.

Mivel a gépkocsink elromlott, úgy döntöttünk Nagy Ferenccel, megvárom a javítás elkészültét, hogy személyes jelenlétemmel sürgessem a mestereket. Szüksége volt a pártnak a hangtechnikailag jól felszerelt járműre.

Jólesett az a kétnapi pihenés, a pécsi éttermek, a Nádor, a Pannónia, a Kakas bőséges ételválasztéka a pesti szegénység után. A műemlékekben gazdag, mindig diákzsivajtól hangos Pécs úgyszólván meg sem érezte a háborút. Oszlányi vezérőrnagy, a helybeli hadtest parancsnoka puskalövés nélkül, sértetlenül adta át a várost a Vörös Hadseregnek.

Jókedvűen, kipihenten utaztam vissza Budapestre folytatni a politikai munkát. Azt hittem, Gyulai Laci keblére ölel örömében, amikor találkozunk; ha másért nem, hát amiért ismét megoszlik kettőnk között a felelősség. Ehelyett összecsapta a kezét és rám ripakodott:

– Miért nem maradtál veszteg, te szerencsétlen?

Bambán-dühös képet vághattam. mert rám csodálkozott egy pillanatra, majd megkérdezte:

– Eszerint nem találkoztál a futárommal?

– Futárt küldtél utánam? – ezúttal rajtam volt a csodálkozás sora.

Laci belém karolt, félrevont egy öres szobába, és elmondotta,

hogy Péter Gáborék tudomást szereztek a fegyverekről. Miután a kisgazdapárt székházába nem jöhettek be házkutatást tartani, a bizonyíték megszerzése miatt reám vadásznak. Az én elfogásom irtózatos adu lenne Rákosiék kezében a kisgazdapárt és vezetői ellen, s viszály forrása a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjai között. Ezért leküldték Pécsre az egyik megbízható párttisztviselőt az üzenettel: feltétlenül maradjak odalent.

Még el sem rebegtem, a „Sajnálom, elkerültük egymást"-ot, amikor a kapuőrségtől értesítés jött, hogy nyomozók szállták meg a Semmelweis utcát, és mindenkit igazoltatnak, aki a székházunkból kilép.

Válaszút elé kerültünk. Amíg az épületben maradok, biztonságban érezhetem magam. Csakhogy lehet-e heteken, hónapokon keresztül így élni? Tudok-e bármiben használni, bármi hasznosat tenni szobafogságra ítélve? És végül is, a puszta jelenlétemmel kompromittálom a párt legfelsőbb vezetőit.

A Nagy Ferencből, Kovács Bélából, Gyulai Lászlóból, majd a külön behívott Arany Bálintból és természetesen belőlem alakult „válság-stáb" úgy döntött, hogy nem veszünk tudomást arról, amit hivatalosan nem közöltek velünk.

– Pártmegbízással visszamégy Baranyába, onnan irányítod a számunkra oly fontos dél-dunántúli agitációt. A pécsiek gondoskodnak róla, hogy soha senki ne tudja hol vagy, merre jársz! – mondta ki a döntést Nagy Ferenc és hozzátette: – Ha megnyertük a választást, és én leszek a miniszterelnök, minden megváltozik!

A döntés után egyetlen nyitott kérdés maradt: hogyan lehet észrevétlenül átjutni a nyomozók egész épületet körülvevő gyűrűjén?

A kérdést egyik munkatársunk, Földényi János volt berepülőpilóta oldotta meg. Amikor megtanácskoztuk a kialakult helyzetet közvetlen munkatársainkkal, János magától értetődő egyszerűséggel így szólt:

– Hol itt a probléma? Le kell zárni a főbejáratot negyedórára, rögtön összegyűlik harminc-negyven ember. Az majd mind egyszerre tódul ki, mihelyt lehet. Meglátjátok, akkora tumultus lesz, hogy a hekusoknak égnek áll tőle a hajuk. Én meg előbb odaállok a kapu elé a kocsimmal, járatom a motort, hogy amikor Miklós beugrik, már repüljünk is!

A terv mindenkinek tetszett, megvalósítottuk. Péter Gábor nyomozói azt sem tudták, kihez kapjanak, nekem pedig nem okozott gondot eljutni a kocsihoz a zűrzavarban. Földényi János rátaposott a gázpedálra, s a nagyszerűen karbantartott sportkocsi repülősmódra száguldott át a fővároson és le, a hatos főúton Pécsnek.

Ekkor azonban már nem Szabó Miklóst vitte, hanem Bödő Mihály Béla magántisztviselőt. Ugyanis Miska, régi munkatársam a saját iratait nyomta a kezembe az indulás előtti percben.

– Ha mégis igazoltatnának – mondta.

Hogyan is gondolta volna akkor, aminthogy én sem sejthettem előre, hányszor lesz hasznos számomra az ő neve, és mennyi bonyodalom forrása egyúttal az elkövetkező évek során.

Pécsett a megyei vezetőkkel, Kószér Nándorral, Samu Lászlóval, a csányoszrói Bráda Jóskával közösen úgy döntöttünk, hogy nem szállóban lakom, hanem a megyei pártközpont Munkácsy utcai székházában bocsátottak rendelkezésemre egy szobát. Eleinte egyáltalán nem fogtam fel tragikusan a helyzetemet. Teljesen szabadnak éreztem magam, és aszerint is éltem.

A megnyert választás után nehezebbé lett a várakozás. Hol Nagy Ferenc, hol Kovács Béla – akik Haza-hazajártak Pécsre – csillapítottak. Magyarázták, hogy a hatalom tényleges megragadására még várni kell, mivel Tildy mint pártvezér teljesen alkalmatlan a határozott kiállásra, a kemény döntésre. Különösen alkalmatlan Tildy a netán meghozott döntések keresztülvitelére. S mivel mind türelmetlenebbé váltam, öntötték belém a reményt, hogy minden jóra fordul, mihelyt elérjük célunkat és teljesen kezünkbe kerül a hatalom. Arról is tájékoztattak, hogy kizárólag azért óhajtják Tildy megválasztását a köztársasági elnök tisztségébe, mert azzal megszűnik pártfunkcionárius lenni. Attól kezdve a pártvezérség, a pártelnökség és a főtitkárság Nagy Ferencé, Varga Béláé és Kovács Béláé, tehát a miénk. Egyidejűleg a miénk lesz a nemzetgyűlés és a kormány, amely megkapja, ígéret van rá – mondták –, a nyugati hatalmak támogatását.

Ez világos beszéd volt. Megértettem, hogy addig várnom kell, de *csakis addig* kell várnom, amíg a hatalom teljes átvétele bekövetkezik. Nyilvánvalóvá tették, s magam is így hittem, hogy ez rövid idő kérdése csupán.

Mégis, amint teltek a hetek és közeledett a karácsony, úgy váltam mind ingerültebbé. Nagy Ferenc észrevette ezt, vagy talán

Samu Laciék hívták fel a figyelmét, tény, hogy egy napon bejött hozzám és így szólt:

– Tudom, Miklós, hogy nehéz a várakozás, de meg kell lennie. Mondhatnám, hiszen igaz lenne, hogy a pártunkért meg a magyarságért, mégis, inkább arra hivatkozom, hogy az adott helyzetben így politikus. Viszont találtunk módot rá, hogy az ünnepeket, ha nem is otthon, de édesanyáddal töltsed.

– Hogyan? – csillant fel a szemem.

– A Semmelweis utcában biztosítottunk a számodra egy kis lakosztályt. Az én autómmal mégy föl, azt a miniszteri jelzés miatt senki föl nem tartóztatja. A többit meglátjuk újév után.

Valósággal meghatott a figyelmessége. Feniczy Gyurka, a budapesti székház gondnoka valóban minden igényt kielégítő apartmant bocsátott a rendelkezésemre az épület harmadik emeletén. Ha nem is otthon, de megünnepelhettük a karácsonyt, majd, úgyszólván gondtalan vidámsággal a szilvesztert.

Valószínűleg saját könnyelműségem okolhatom (bár az árulás sem kizárható), túlságosan vidáman és nyilvánosan szórakoztam munkatársaimmal az épületben levő belső lépcsőn megközelíthető Magyar Világ étteremben, mert az Andrássy út 60-ban beosztott rendőrtisztjeinktől hamarosan megérkezett a jelzés: tudják, hogy előkerültem. S ami végérvényesen veszélyessé tette a helyzetet, Péter Gáborék a szovjet állambiztonsági szerveket is bevonták felkutatásomba.

A Semmelweis utca egyes számú ház egyszeriben kemenceforróságú lett számomra.

Oly gyorsan kellett eltűnnöm, hogy nem tanácskozhattam senkivel, nem várhattam senkire. Kiosontam az egyik mellékkapun.

Még szabad voltam, de micsoda szabadság volt ez? Lázasan kutató agyamban ekkor egy név villant elő: egy emberé, aki évekkel korábban lángoló szónoklatokkal beszélt a magyarságszeretetről és alázatos, halálig tartó szolgálatáról.

– Rákosy Jenő! Hozzá kell mennem!

Biztosra vettem, hogy segít. Rákosy Jenővel évek óta nem találkoztam. Tudtam, hogy a felszabadulás után előlépett, pénzügyminisztériumi osztályfőnökké nevezték ki. Gyanún felül állt.

Csöngetésemre egy kis ablak nyílt meg az Ilka utcai lakás ajtaján. Jenő nézett ki rajta. Megismert és menten bizonyságát szolgál-

tatta annak, mennyire jól tájékozott, de annak is, mit ér a legszebb szónoklat, ha mögötte üresség van.

– Megőrültél, hogy idejössz? Veszélybe döntesz engem is!

Mindössze ezt a két rövid, de velős mondatot suttogta ki, és bevágta előttem a kisablakot.

A lángoló lelkű, gyújtó beszédű hazafi a kockázatvállalás első pillanatában megtagadta önmagát, és hitvánnyá változott.

Elgondolkozva, tépelődve mentem le a lépcsőn. Akkor még fájt a keserű tapasztalat, mert még nem szoktam hozzá. Később az évek megtanítottak rá, hogy Rákosy Jenő nem kivételes eset. Ugyanakkor mélységesen aggasztott a saját pillanatnyi sorsom.

Járnom kellett, sétálni a néptelen herminamezei utcákon, hogy elpárologjon belőlem a csalódottság meg a düh gőze, és legyen időm lassan kitisztuló aggyal valami épkézláb megoldást találni. Bizonyára sokat segített rajtam, amikor néhány háznyi gyalogút után felfedeztem, amit addig is tudtam, csak nem gondoltam rá, hogy hazai tájakon visznek lépteim. Ott gyerekeskedtem a szomszéd utcában. Odajártam elemibe a Hermina úti kedves iskolába. A Városliget akkor még háború által el nem pusztított százados platánjai alatt játszottam...

Mire észbe kaptam, merre is vitt a lábam az ismerős, barátságos kis utcákon való bolyongás során, az Abonyi utcában voltam. A véletlen hozta-e így? Mindenesetre ott álltam, bámultam, mint egy csodát az utcatáblát, és úgy éreztem magam, mint a veszélyes zátonyok között hajózó tengerész, ha révbe ér. Hiszen az Abonyi utca hat számú házban lakik Arany Bálint.

Lehet, hogy meglepődött, amikor becsöngettem, de abból semmit sem árult el. Beengedett, megölelt, azonnal vacsorát hozatott, mert besötétedett közben, és ott tartott szívesen látott vendégként.

Néhány napon át élveztem vendégszeretetüket. De mindketten tisztában voltunk vele, hogy más megoldást kell találni. Bálint is elmagyarázta – vagy inkább megerősítette –, amit korábban Nagy Ferencék: vezérkarunknak a nyugati tanácsadók sugallotta stratégiáját. Azt, hogy Tildynek köztársasági elnökké történő megválasztásával megszűnik minden befolyása a kisgazdapártra. Hogy a Nagy Ferenc vezette kormány, a Varga Béla vezette nemzetgyűlés, a Kovács Béla vezette kisgazdapárt alkotmányos jogával élve majd felbontja a koalíciót, és – ha kell – segítséget kér az Egyesült Álla-

mok, Nagy-Britannia és Franciaország kormányaitól. Csak addig kell kibírnom türelemmel, idegekkel.

Csak addig!

Szavai hol rövid időt sejtettek, hol meg komor megérzések kerítettek hatalmukba. Ilyenkor kétségbeejtőnek láttam a jövőt. Megalázónak éreztem a bujkálást és azt, hogy mások otthonát foglalom el, mások kenyerén élősködöm. Keserűségem tört ki abban a levélben, amelyet Gyulai Lacinak küldtem, de amely pártom vezetőinek szólt.

Ekkor már nem az Abonyi utcában laktam, hanem a református Skót Misszió angol védnökség alatt álló otthonában. Rendes szobát kaptam, jó ellátást és egy petróleumkályhát, amely alig-alig adott annyi meleget, hogy ágyban, paplan alá húzódva meg ne vesszek a hidegtől, viszont annál bővebben ontotta orrfacsaróan büdös és mindent belepő fekete füstjét. Sűrű smog feküdte meg az egész szobát, belepve az ágyneműt, arcomat, kezemet, tüdőmet, mindent. A jószándékkal nyújtott menedék sem volt képes feledtetni velem a valóságot: ez lettem, ez a sorsom. Csupán a fiúk, egykori cserkészeim, akikkel együtt harcoltunk az ellenállásban, látogattak meg néha, ők jelentették a kapcsolatot a külvilággal, és teremtették meg percekre az otthon atmoszféráját.

Egy napon izgatottan állítottak be:

– Dezsőt bevitték az Andrássy út 60-ba!

– Megfenyegették és meg is akarták vesztegetni! Pénzt ígértek neki és sok mindent, ha elárulja, hogy hol vagy!

Egymás szavába vágva beszélték el a történteket.

– Engem is bevittek, kaptam két nagy pofont, amikor azt mondtam, nem tudok rólad semmit. Kértem, engedjenek el, mert délre Kecskeméten kell lennem a nagymamámnál. Magam is meglepődtem, amikor teljesítették a kívánságomat. Csakhogy alig csókoltam meg a Nagyit, amikor két autó állt meg a ház előtt és jöttek befelé négyen, talán öten is.

– Kik ezek? – ijedezett a nagymamám.

– Óh – mondtam flegmán –, régi jó ismerőseim. Azt hiszem, búcsúzkodunk, Nagymami.

Szegényke semmit sem értett az egészből. Semmiképpen sem ment a fejébe, hogy miért túrják fel az egész házat.

Ramotsa Zoli mesélte ezt el lelkendezve. Amennyire beijedt,

annyira fel is dobta az izgalom: a játék, hogy hőse lehet egy kalandnak.

– Látom, megúsztad – nevettem rá. Ekkor eszméltem rá, hogy egyikük hiányzik.

– És Dezső? – kérdeztem aggódva.

– Kivágta magát! Megígérte, hogy elárul. Ő küldött minket, hogy beszámoljunk és megmondjuk: tűnj el innen, mert kénytelen lesz néhány nap múlva megadni ezt a címet.

Gyors üzenetet küldtem Arany Bálintnak, aki még aznap este értem jött és elvezetett a Ferencesek terén álló rendházba, ahol páter Pusztai Gábor rendházfőnök öccseként helyeztek el. Ez a változás mindössze annyi előnnyel járt, hogy kinézhettem harmadik emeleti ablakomból az utcára és láthattam a járó-kelő embereket, örülhettem annak, hogy legalább azok, ott lent szabadok. Ennek azonban ára volt, mivel Arany Bálint egyébként józan kívánságára minden kapcsolatot meg kellett szakítanom az otthoniakkal. Üldözőim ezzel hosszú időre nyomomat vesztették.

Sose felejtem el 1946. február 1-ét, amikor a Magyar Köztársaság első elnökeként beiktatták Tildy Zoltánt, és az ünnepi felvonulás ott áramlott ablakom alatt az utcán.

Tragikomikusnak nevezhetem csak, nem egyébnek. Odalent haladt az elnök, kíséretében Jékely Lacival, újdonsült kabinetirodájának főnökével. Mögötte Varga Béla, a magyar nemzetgyűlés elnöke, Nagy Ferenc miniszterelnök, Kovács Béla, Mistéth Endre és mások mint miniszterek, államtitkárok, képviselők, Kővágó Jóska a főváros polgármestereként – pártom krémje, az állam legfőbb közjogi méltóságainak viselői. Én pedig egy szerzetesi cella ablakából bámultam őket, elvbarátaimat, küzdőtársaimat, akiknek többsége személy szerint is barátjának vallott.

Gombócot éreztem a torkomban, a sírás fojtogatott, de ez aztán hamar elmúlt.

Annál is inkább, mert magányomban át- meg átgondolva a történteket, kezdtem tudatára ébredni annak, hogy azoknak ott lent aligha jut eszükbe, mi van velem.

Valami azért mégis történt az érdekemben. Egy napon aligha lennék képes megmondani, hogy néhány órával vagy több héttel az elnökavató ünnepség után beállított hozzám Arany Bálint Gyulai Laci társaságában. Én sértődötten fogadtam Lacit, még üdvözlését sem viszonoztam, pedig utólag már látom, hogy nem

ő volt vétkes abban, ami velem történt. Utólag meg merném kockáztatni, hogy ő is, Kovács Béla is voltaképpen éppolyan beugratott és cserbenhagyott áldozat volt, mint mi, a többiek.

– Ne bolondozzatok itt egymással! – igyekezett békét teremteni közöttünk Arany Bálint. – Értsed meg, Miklós, hogy Laci nem tehet semmiről. Az, hogy itt van, a legjobb bizonyíték erre.

Kibékültünk. Annál szívesebben tettem, mert alapjában kedveltem, s jóbarátként szerettem Lacit, s mert, mint mondtam is, a magam elmélkedései sok mindent tisztáztak, a helyére tettek. Jóllehet, korántsem ismertem az események hátterét és semmit sem sejthettem abból a gyalázatosságból, amelyet pártvezéreink tesznek majd a következő hónapokban.

Gyulai Laci beszámolt a belpolitikai helyzet alakulásáról és kihatásáról. Szegény, épp olyan naiv hiszékenységgel várta a jövőt, mint én, éppen úgy hitt a kisgazdapárt ismeretlen tanácsadóinak, mint – engem is beszámítva – valamennyien. Bennem akkor már éledezett ugyan a kétség aprócska csírája, ez helyzetemnél fogva természetesnek tekinthető, de azért, mit tagadjam, hittem még és reménykedtem.

Megtudtam, hogy a belpolitikai kibontakozás bonyolultabb folyamatnak bizonyult, mint számítottuk és még hosszú, kemény tárgyalások során lehet csak eljutni a névleges hatalomtól a ténylegesig. Ezért, felismerve, hogy ennyi időt nem tölthetek el bezárkózva egy szobába, megoldást kerestek és találtak.

– Holnap hajnalban érted jövök Kovács Béla autójával – közölte Laci –, és kiviszlek Budapestről. Elutazol Zalába, pontosabban Zalaszabar községbe, ahol megkeresed Szabó József gazdálkodót. Józsi bácsi jóbarátunknak, doktor Csordás Mihálynak az apósa, vár téged. Ott emberi feltételek között húzhatod ki az időt az ügyek jórafordulásáig.

Másnap valóban elvittek Székesfehérvárig. A miniszteri gépkocsi akadálytalanul jutott át a Budapest határánál akkor még meglevő vám- és közrendészeti záróvonalon. Bizonyára érthető, amiért kifejezetten jókedvem kerekedett, kiszabadulva a négy fal közül, gyönyörködve az elsuhanó táj tavaszi pompájában.

Székesfehérvárott némileg lelohadt a lelkesedésem, amikor kiderült, hogy a nagykanizsai vonat túlzsúfoltsága miatt csak a vagonok tetején utazhatok. Sok mindent csináltam már rövid, de hányatott életem során, de ezt még nem próbáltam eddig. Jobb

lehetőségem nem adódván, feltornáztam magam. Felkerültem újra a tetőre, méghozzá – ha belegondolok – nagyjából úgy, ahogyan pártom a hatalom csúcsán utazott.

Sokan szorongtunk odafent, a tobbség az akkori kozellátásban nélkülozhetetlen batyuzókból került ki, természetesen a tevékenységükhoz szükséges zsákok, kosarak, kasok sokaságával. Szokatlan, érdekes élményt jelentett ez az utazás. A szél át- meg átjárta vékony kabátomat, és minduntalan hátracsapott a mozdony szikrája, füstje is. De ez enyhe pipafüstnek tűnt a skót misszióbeli petróleumkályha bűzéhez képest. A négy fal kozé zártság után újra kitárulkozott előttem a világ zold mezőivel, erdőségeivel, legelésző gulyáival, piros cseréptetős paraszthazaival, majd a Balaton szélkorbácsolta, tajtékos hullámaival. Az útitársaimmal lefolytatott beszélgetések szintén élményt jelentettek számomra. Az utóbbi évben általában helyi pártfunkcionáriusokkal találkoztam, akik mint a pártvezetőség egyik tagjával beszéltek velem. Ott, a vonat tetején megszűnt minden kulonbség, egy osztályon utaztunk, a vagon tetején, egyforma volt a sorsunk és kozos a nyelvunk. Az ő szájukból hallva, az ő szemukon át nézve sok minden másnak látszott, mint addig. Akkor találkoztam a felszabadulás óta először és igazán az egyszerű emberek világlátásának meglepő józanságával.

Tokéletesen átfázva, megdermedt, merev végtagokkal kászálódtam le luxusvonatomról a komárvárosi vasútállomáson.

– Mondja, kedves bátyám – szólítottam meg egy középkorú gazdaforma férfit –, miként juthatok el Zalaszabarba?

– Hát gyalog – felelte az kurtán.

– Autóbusz, vonat, semmi nem visz oda?

Végignézett rajtam, majd gyámoltalanságom megszánva tovább fűzte a szót:

– Felkéredzkedhet egy kocsira, ha éppen talál arrafelé tartót. Egyébként induljon el le-nek. – Szerencsére mutatta az irányt, kulonben soha rá nem jovok, hogy ez mit jelent. – Más koves utat úgysem talál, el nem tévedhet róla.

– És milyen messze van?

Kicsit eltűnődott, mintha azt mérlegelné, mifajta mértékegységben fejezze ki magát, amit megert ez a járatlan nadrágos ember. Aztán kibokte:

– Ha jól kilép, meg erő is van a lábába', hát éjfélre éppen odaérhet.

Este hét óra volt.

Elindultam, mi egyebet tehettem volna.

Gyalogoltam egy óra hosszat, amikor kocsizörgést hallottam mögöttem. Felkészültem rá, hogy integessek, megállítsam, de nem volt rá szükség, megállt mellettem kéretlenül is.

– Adj' isten! – köszönt barátságosan a legény, aki kemény kézzel fogta a két jóvérű nóniuszt. – Hová tart, ha meg nem sértem a kérdésemmel?

Meglepődtem az előzékenységén meg a tapintatán. Meglepődtem, mert csak később, amikor alaposabban megismertem ezt a népet, tanultam meg, hogy a zalai embert, akárcsak a székelyeket, a furfangos észjárása mellett a finom tapintat és vendégszeretet jellemzi.

Mondtam, hogy Zalaszabarba.

– Odáig ma ugyan el nem jut a fiatalúr, de ha eljutna is, minek? Csak nem zörgetné ki az ágyból a háziakat?

Már készültem tudtára adni, hogy ugyan mi mást kezdhetnék ezen az ismeretlen vidéken, amikor kérés nélkül választ adott:

– Hanem tudja, mit? Ide megyek én, Garaboncra, a sógoröcsémhez esküvőre. Jöjjön velem, háljon meg náluk.

Előbb szabódtam, de végül is elfogadtam a szíves invitálást. Egy kicsit persze féltem, milyen képet vágnak majd a lakodalmas háznál a rosszkor érkezett idegen láttán, de fölösleges volt az aggodalmam. Úgy fogadtak, oly gazdagon megvendégeltek, mintha a legkedvesebb családtag jött volna a leggazdagabb nászajándékkal. Jó ágyat is vetettek, és útnak bocsátottak másnap tisztességgel.

Gyalogoltam tovább, akkor ismeretlen, később nagyon is ismerőssé vált falvakon át Kisrada, Nagyrada (ott kellett megtudnom, hogy a radai rosseb egyáltalán nem somogyországi illetőségű, hanem zalai), majd elérkeztem a szinte körben dombok ölelte, kedves, szép Zalaszabarba.

Vasárnap volt. A népek ünneplőben igyekeztek a templom felé. Megállítottam egy idős embert.

– Jó napot, kedves bátyám. Legyen szíves útbaigazítani, merre találom Szabó Józseféket.

A bácsi rám nézett ártatlanul és kérdéssel válaszolt:

– Szívesen, fiatalúr, csak azt tessen megmondani, melyik Szabót keresi.

– Hiszen mondtam, a Józsefet.

Erre már megvakarta az üstökét és kioktatott nagy türelmesen.

– Azt itten senki meg nem mondja a keresztnevéről, azt kéne tudni, hogy melyik Szabó. A Púpos? A Turó? A Bóha? Az Ökrös? Mert ha azt nem tudja, nehezen tanálja meg!

Csakugyan nehezen találtam rá a „Bóha" ragadványnéven közismert Szabó József bácsira és feleségére.

Ha életemben rendes, dolgos, örökkön robotoló, de mindig jókedvű emberpárt ismertem, ők voltak azok. A náluk töltött néhány hónap életem legmaradandóbb szép emlékei közé tartozik. Abban, hogy befogadtak, semmi politikai motívum közre nem játszott; erre kérte őket egyetlen leányuk férje, hát megtették. Elhelyeztek a tisztaszobában, amely azonban nem a jéghideg, falusi tisztaszoba volt, hanem derűs, a zongora alatt tárolt piros pogácsaalmától jóillatú, otthon-hangulatú.

Eleinte tiltakoztak, amiért a vendég erőnek erejével velük tartott, de aztán belenyugodtak, hogy ellesem tőlük és csinálom a paraszti munkát. Különösen a szőlőben akadt nehéz dolgom; aligalig voltam képes megszokni, hogy a vesszők összekötözésére használt, vízben áztatott, majd sodrott csíksás a beretvánál is élesebb. Az ujjam úgy összevagdalódott, mire beletanultam, mintha a hírhedt kínai ezervágásos halált gyakorolták volna rajtam. De csináltam jólesően és boldogan, örülve annak, hogy hasznomat veszik.

Józsi bácsi nemcsak dolgos, hanem góbés fifikájú és ízes humorú ember is volt. Emlékszem, az első szénagyűjtésen a berekben oly melegen sütött a nap, hogy lekívánkozott rólam az ing. Józsi bácsi nézett egy nagyot, majd megkérdezte:

– Aztán mit veszen le magáról, ha meleggé válik az idő?

Tőle tanultam meg, hogy a vonószéknek, amelyen a szerszámnyelet, vendégoldalt, lőcsöt faragják, „nagyfejes ükelme" a becsületes elnevezése. Meg azt is, hogy amikor a pogányvári, a vasfurkói vagy egyéb szőlőhegyen levő présházban a fiatal fokhagymával fogyasztott szalonna után kitöltik a bort a kispoharakba, úgy illik áldomást mondani: „Adjon isten holnap is *ezt!*"

A szinte édeni nyugalmat és békességet zavarta meg Csordás Miska, aki egy rólam szóló újságcikkel, Arany Bálint üzenetével meg tíz dollárral érkezett hozzám.

– Bálint tudatja, hogy Szügyi vezérőrnagyot meg Béky hadnagyot mint háborús bűnösöket hazaadták az angolok. A cikkből is megtudsz egyet s mást. Küldi ezt a pénzt és üzeni, hogy azonnal

hagyd el az országot. Eredj Ausztrián át Olaszországba, Rómába, ahol a Via Giulio 1. szám alatt keresd Hadnagy Domokost.

Egy jelmondatot is adott, amelyben Isti üdvözletét küldte Dodónak.

A hír hallatán felment a vérnyomásom.

– Megőrültek ezek az angolok. Először fegyverben tartják Szügyi teljes hadosztályát. Azután elősegítik kapcsolatfelvételét a kisgazdapárt vezetőivel. S ezek után átadják a magyar politikai rendőrségnek? Hiszen ez gyalázat! Ez egyértelmű a kisgazdapárt legfőbb vezetőinek lebuktatásával!

Miska a maga jámbor, végtelenül higgadt módján, halkan enynyit felelt a dühkitörésemre:

– Erre Bálinték is rájöttek. De abban bíznak, elháríthatják a veszélyt, ha téged le nem fognak, és a fegyverek nem kerülnek elő. Menned kell hát.

Amikor elolvastam az újságközleményt, belesápadtam. Arról tudósított, hogy Budapesten, az akkori Oktogon – ma November 7. – téren, a háztetőről orvlövészek lelőttek két orosz katonát. S ami a legmegdöbbentőbb volt: e galád gyilkosság megszervezésével engem gyanúsítottak.

Borzasztó érzés volt. Én a küzdelmet mindenkor politikainak éreztem, a gyűlölködés és aljasság szándéka nélkül. A merénylet felháborított; az, hogy rám fogták, aggodalommal töltött el.

Fájó szívvel vettem búcsút a derék öregektől és indultam el, az ugyancsak Csordás Miska hozta címre, Szentgotthárdra, ha memóriám nem csal, doktor Erdélyi paptanárhoz.

Addig nem is volt semmi baj, amíg oda nem értem. Hanem Erdélyi főtisztelendő úr ugyancsak megrökönyödött bemutatkozásom után.

– Nagy baj van, kedves barátom, a múlt héten kaptak el a határőrök két fiút, akik tőlem indultak. Most vigyáznak rám. Nemcsak tehetetlen vagyok, de veszélyes is.

Valóban az volt. Amikor másnap – mert előbb nem indult vonat – visszafelé utaztam, végigrazziázták a szerelvényt a határőrök. Nem állítom, hogy engem kerestek, legalábbis személy szerint biztosan nem. Hanem keresték, gondolom, azt az embert, aki főtisztelendő Erdélyi tanár úr látogatója volt. Persze lehet, hogy tévedtem és csak egy rutinellenőrzésbe csöppentem; bár a razzia mérete ellentmondott ennek. Mindenesetre nem vártam be,

amíg hozzám érnek, hanem az első alkalommal, amikor esélyt láttam a sikerre, leugrottam a vonatról.

Nem panaszkodhatok a szerencsémre. Bicegve, horzsolt és zúzott sebekkel tele, de sikerült visszatérnem Zalaszabarba.

Csakhogy ezzel még nem oldódott meg semmi. Ekkor állt elő Józsi bácsi keresztfia, egy Tóth Károly nevű fiatal kőműves azzal, hogy ő a Passau melletti Pocking község hadifogolytáborából tért haza, de ott német menyasszonya maradt. Szívesen eljön velem, ha társul fogadom.

Kifejezetten örültem az ajánlatnak. Kettesben barátságosabb és biztonságosabb is az út. Hamarosan kialakult a szökés terve is; első bázis Szombathelyen, a második és egyben magyar területen az utolsó: Horvátzsidányban, ismerősöknél, már járt és bevált úton.

Amikor osztrák vezetőnk közölte: Burgenland területén járunk, fájdalom és öröm törtek rám egyszerre. Fájdalom a haza elvesztése miatt, öröm a megszabadulásért. Még szovjet zónában jártunk, de közel a zónahatárhoz, amelyen túl angol katonákat találunk; nyugatiakat, szövetségeseinket.

Vonaton, de főleg gyalog közelítettük meg a helyet, ahol időközben tőlünk elvált vezetőnk útmutatása szerint simán, kockázatmentesen érhetünk az egyik zónából a másik zónába. Meg is találtuk azt a szép vadregényes, rohanó hegyi patak partjára települt vízimalmot, amelynél a várt, nagy pillanat bekövetkezett.

Dalolni való kedvvel gyalogoltam tovább, hiszen annyi hányatottság után révbe értem.

Nos, a „révről" hamarosan kiderült, hogy hitvány, sőt alattomos zátony, amelyen könnyen hajótörést szenved, akit nem a világítótorony fénye vezérel. Bár útitársam, Tóth Károly, az egykori hadifoglyok ösztönös irtózásával mindenáron le akart beszélni tervem megvalósításáról, Grazba érve egyenesen az angol megszálló csapatok parancsnokságát kerestem fel. Mivel nagyon határozottan emlegettem a „General"-t, előkerítették a tolmácsot, mint hamarosan kiderült, éppen a „Szent László" hadosztály egykori őrnagyát.

Amikor meghallotta, ki vagyok, miért jöttem, így szólt:

– Én bejelentem önt az ezredes úrnak, a grazi brit helyőrség parancsnokának, de kétlem, hogy sikerrel jár.

Igaza is lett. Az angol ezredes türelmesen végighallgatta a mondókámat, majd megkérdezte:

– Vannak önnek iratai?

– Saját nevemre nincsenek. Illegálisan jöttem el a hazámból.

– Megbízólevele sincs?

Nehezemre esett visszafogni a kifakadást. Igyekeztem udvariasan megmagyarázni a helyzetemet.

– Értse meg, ezredes úr, hogy engem otthon üldöztek. Nem járkálhattam a nevemre szóló okmányokkal.

Széttárta a karját, kicsit sajnálkozóan, kicsit amolyan „mit tehetek akkor én"-formán.

– Meg tudná nevezni, uram, az államának vezetőjét?

– Aha – gondoltam –, ez afféle teszt. Úgy látszik, mégis célba jutunk.

– Természetesen – feleltem –, Tildy Zoltán református lelkész.

– És a miniszterelnököt?

– Nagy Ferenc. Ő pártom vezére is.

– Hát a parlamenti elnököt?

– Varga Béla, pápai prelátus és trónálló.

– Ők milyen párthoz tartoznak?

– A kisgazdapárthoz.

Az angol ezredes legyintett a kezével.

– No, lássa be, kérem, nem hihetek önnek. Ön idejön olyan igazolványokkal, amelyek ön szerint nem sajátjai. Kiadja magát kisgazdapárti vezetőnek, akinek menekülnie kellett egy országból, amelyben saját pártja van hatalmon.

Rövid szünetet tartva elgondolkozott, majd így fejezte be:

– Voltaképpen le kellene önt tartóztatnom, de méltányolni kívánom, hogy önként keresett fel. Menjen tehát, én nem segíthetek.

Úgy jöttem ki a szobájából, mint akit leforráztak. Tombolt bennem a düh, csak azt nem tudtam, kire haragudjak voltaképpen, az angol ezredesre-e, aki joggal várta el állításaim bizonyítását, vagy Nagy Ferencékre, akik ha már elküldtek, jó előre igazolhattak volna a budapesti angolszász missziók útján.

Az őrnagy, meglepetésemre meghívott magához. Graz egyik külvároskájában lakott, hegyektől övezett villanegyedben. Tőle meg néhány társától, akiket áthívatott a hazaiak meghallgatására, megtudhattam az igazságot a „Szent László" hadosztályról.

Kérkedő büszkeséggel beszélték el, mint törtek ki a Vörös Hadsereg által mindkét kijáratánál lezárt völgykatlanból. Mint vonult át a teljes hadosztály szűk és meredek hegyi ösvényeken, nesztele-

nül az Alpok egyik hegységén, hogy angol csapatok közé érjenek. Megtudtam tőlük a szinte hihetetlen valót, hogy Szügyi, akinek katonai képességeit oktalanság lenne tagadni, körülfogta hadosztályával a megszálló hadserege közepén magát teljes biztonságban vélő angol parancsnokságot és kierőszakolta, hogy alakulata érintetlenül fegyverben megmaradjon. Ez volt hát a bázis, amit Szügyi vezérőrnagy eszerint indokoltan és az angolok hozzájárulásával ajánlott fel a kisgazdapártnak.

A történet hallatán olyan lett a fejem, mint a méhkas. Amiben Budapesten még kételkedtem, annak bizonyságát elsőkézből kaptam meg Grazban. Sehogyan sem értettem viszont az angol politikai és katonai vezetés szándékai és cselekedetei közötti ellentmondást. A tolmács-őrnagy oly fényes világosságot teremtett, hogy minden kuszává, zavarossá vált tőle. Annyi lett csak tiszta és félreérthetetlen, hogy az angol hatóságok egyfelől biztattak bennünket, polgári politikusokat, másfelől kapcsolatfelvételre bátorították a harckész állapotban maradt „Szent László" hadosztály parancsnokát, majd logikai és politikai bukfencként ugyanazt az embert kiadták Péter Gáboréknak.

Minden félreértés elkerülése végett leszögezem, hogy nem a háborús bűnös Szügyi Zoltán kiszolgáltatása háborított fel, azt önmagában természetesnek, jogosnak tartottam. Csakhogy Szügyi *akkor is* háborús bűnös volt, *amikor támogatták* azt a tervét, hogy hadseregként bocsássa egységét egy kisgazdapárti kormány rendelkezésére.

Ép ésszel ezt képtelen voltam megérteni.

Ma már azonban nyugodtan kijelenthetem, hogy Rákosi Mátyás úgynevezett szalámi-taktikájában, amellyel feldarabolta a koalíciós és az ellenzéki pártokat, elsőként a kisgazdapárt került terítékre, és a Szügyi-affér révén nyugati „barátaink" segítettek szeletelni a koalíciós szalámit.

IRÁNY: RÓMA

Kísérőm és köztem komoly vita alakult ki a továbbiakról. Én mindenképpen Olaszország felé akartam folytatni az utamat, de végül meg kellett hajolnom a józanul gondolkodó ember érvei előtt.

Lényegre tapintón azt kutatta, vajon a történtek után bízhatok-e abban, hogy Rómában várnak. Nem szólva arról, hogy egy államhatáron is át kell jutni, immár nem szabályszerűen, mint reméltem, hanem illegálisan. A terep sem könnyű, hiszen a két és fél ezer méter magas havasok között csak néhány jól ellenőrzött hágón át vezet út.

– Ezzel szemben – bizonygatta – Pockingba egyszerűbben juthatunk át, mert mind az ausztriai, mind a bajor rész amerikai megszállási zóna. Azonkívül menyasszonya szülei módos gazdák, ahol biztonságos megélhetést találhatok én is, amíg telefonon vagy más úton megtudakolom, hogy mi a helyzet a római címmel: mehetek-e, vagy sem?

Az előzményeket és grazi tapasztalataimat figyelembe véve, igazat kellett adnom neki. Elindultunk tehát Bajorországba.

Ha útleírást szándékoznék adni, teljes könyvet írhatnék a megtett út, a táj varázslatos szépségeiről. A hatalmas fenyvesek ózondús, gyantás illatáról. A tobozokat két kis mancsukkal fogó vagy fürgén kergetőző mókusok kedves látványáról. A helyenként másfél méter magasra emelkedő hangyabolyokról. És, ami az egészet páratlanul csodálatossá tette, a hol sziklák közt csobogva-csattogva rohanó, hol magas bércről dübörögve aláhulló, hol elcsendesedve folydogáló hegyi patakok sokaságáról.

Rengeteget meneteltünk – szó szerint, hiszen tíz nap alatt jutottunk el Graztól Leobenen, Liezenen, Welsen át Schärdingig –, de a természet nyújtotta szépségnek nem állhattunk ellent. Megcsodáltuk, és segített nekünk elviselni a megpróbáltatásokat.

Joggal kérdezik most tőlem; ugyan, miféle megpróbáltatásról fecsegek? Nos, például az éhségről. Gyalogolni napi tíz-tizenkét órán át, többnyire hegyi meredélyeken, pénzen meg nem vásárolható, csak erdei tanyákon meg faluszéli házakban ajándékként kapott tejen, kenyéren élve nem könnyű dolog. Aztán hol a Tauernhágó, hol pedig az Eisenerzi-Alpok felől váratlanul lezúduló, bővízű esők, fák ágait törő vad viharok, amelyekkel szemben tapasztalatlanságunk és silány öltözékünk nem nyújtott védelmet. Végül az egyszerű tény, hogy jogtalanok voltunk; voltaképpen bűntelen is üldözendők egy szabadnak nevezett világban.

Liezen városkánál találtuk szembe magunkat az első olyan akadállyal, amelyet csak újabb vitával lehetett megoldani. Az akadály a Pyhrn-hegység volt. A havason átvezető hágón, mint a helybeliektől megtudtuk, lavinaveszély fenyegetett. Ezzel szemben választhattuk másik megoldásként a hegy gyomrában épített vasúti alagutat. A vita tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor egy, a városka melletti kis falunál elértük az alagút bejáratát.

A vasúti őrházat könnyűszerrel elkerültük, de meghökkentett bennünket az alagút vaksötét, tágra nyitott szájként ránk meredő torkolata és a több nyelvű, így magyarul is írott tábla, amely közvetlen egyszerűséggel közölte, hogy a túloldalon már az amerikai megszállási zóna kezdődik, ahol minden határsértőre felszólítás nélkül rálőnek.

Miután nem rostokolhattunk ott ítéletnapig, végül is nekivágtunk.

A Pyhrn-alagút mintegy öt kilométer hosszú borzalomnak bizonyult. Semmilyen világítóeszközt nem vittünk magunkkal, vakon botorkáltunk a talpfák között, kezünkkel a nyirkos, néha éles sziklákat tapogatva. A mennyezetről sok helyütt apró erekben folyt a víz, állandó mormolás visszhangzott, szinte az őrületbe hajszolva bennünket. Már akkor is közelgő vonatot véltünk hallani, amikor semmi sem jött. Amikor pedig – egyetlenegyszer – utolért bennünket a dübörgő szerelvény, a téboly határán fülünk semmit nem fogott fel a zajából. A legutolsó pillanatban lapultunk az alagút falához, kapaszkodva tíz körmünkkel minden kiszögellésbe, hogy a kerekek alá ne rántson a szívóhatás.

Dante pokla gyerekjátéknak tűnt ahhoz a háromórányi úthoz, amelyet a hegy gyomrában tapogatózva megtettünk. Hinni sem akartunk a szemünknek, amikor előbb derengeni kezdett, majd

szürkülni, végül kivilágosodni. Annyira elfásultunk, hogy már azzal sem törődtünk, lőnek-e az amerikai őrszemek. Egyetlen vágy élt bennünk – még az életösztönnél is erősebben –, kijutni innen.

Az alagút túlsó végén senki nem lőtt ránk, egyetlen katonát sem láttunk sehol. Egy paraszt kaszálta a rétet, és mi ázott ruháinkat levetve boldogan élveztük az áldott, meleg napsugarakat.

Bájos üdülőhelyre értünk, Spital am Pyhrnre, amelyet szerencsénkre padoktól zsúfolt, gondozott erdei sétány ölelt át félkaréjban. Ezen a sétányon egy magyarra bukkantunk, aki tanácsokkal látott el bennünket további utunkra. Emberünk a Magyar Nemzeti Bank tisztviselőjeként került oda; tőle tudtuk meg, hogy nevezetes helyre értünk, mert ott őrizték nemzeti vagyonunk nagy részét.

Az utazásról még annyit, hogy néhány napi gyaloglás után elértük Schärding városát. Fogalmunk sem volt róla, miként csináljuk majd, de egyetlen cél lebegett előttünk: átjutni a hídon, amely ott, az Inn folyón átívelve, összekötötte Ausztriát Bajorországgal. Az egyik amerikai zónát a másik amerikai zónával.

Térképünk nem lévén, kérdezősködnünk kellett. Ez lett a vesztünk. Egy idősebb férfi akadt az utunkba, tőle tudakoltuk, hol van az átkelőhely a folyón. Nehezen értettünk szót, ezért nehéz eldöntenem, az ostobaság vagy a rosszakarat vezette-e, amikor egy ösvényre mutatott.

A satnya erdőcskéből kiérve váratlanul egy vízmosta partoldalon találtuk magunkat, ahol szinte a lábunk alatt zúgott, tajtékzott a megáradt határfolyó. Rossz érzésem támadt. Nemhiába. Az ösvény kanyarulatánál osztrák csendőr jött velünk szembe. Ki sem kellett a szánkat nyitnunk, már intett is, hogy induljunk előtte.

Bevallom, mindkettőnkben felvetődött a gondolat: ketten vagyunk, szabaduljunk meg a zsandártól. Az Inn átúszására, még így megáradtában is vállalkoztunk volna, s pontosan átellenben – mint Tóth Károly mondta – ott várt reánk Pocking. Meghánytuk-vetettük a dolgot, de végül is egyikünket sem vitte rá a lélek, hogy folyóba öljünk egy ártatlan embert. Az pedig mit sem sejtve, szinte sajnálkozva kísért be a schärdingi fogdába.

Tisztáznom kell, hogy ott, az amerikaiak megszállta városban miért nem álltam elő az igazsággal. Miért nem követeltem kapcsolatot a parancsnoksággal? Miért nem mondtam el, hogy valójában ki vagyok?

Dacára a grazi rossz tapasztalatnak, végül is megtettem. Abban bíztam ugyanis, hogy az osztrák csendőrök nem merik megtagadni tőlem, hogy az amerikaiak elé vezessenek. Reméltem, hogy a praktikus gondolkodásmódú amerikaiak kevésbé lesznek bükkfafejűek az angoloknál.

Az első kihallgatáson közöltem a csendőrtiszttel, hogy kérem az USA kémelhárító szervezetéhez történő átszállításomat. Megkérdezte, hogy miért.

– Mert magyar képviselő vagyok – válaszoltam –, és a nácizmussal szembeni ellenállási mozgalom résztvevője.

Még ma is szégyenkezem akkori naivságomon.

A tolmács egy Magyarországról kitelepített sváb asszony, az első pillanattól ellenszenvvel viseltetett irántunk.

– Mi az, hogy ellenállási mozgalom? Ezt nem tudom lefordítani.

– Partizán – vágtam rá a nemzetközivé vált kifejezést.

– Szóval gyilkos? – kiáltott rám a sváb nő és visongva, gyűlölködőn ismételgette:

– Gyilkos! Gyilkos!

– Az istenért! Egy szót se többet! – ráncigálta hátulról a kabátomat útitársam.

Igazat adtam neki. Ezek után a valódi nevemet sem emlegettem többé, örültem, hogy elfogadták az irataimat és Michael Bödőként csuktak zárkába. Ami az amerikai titkosszolgálatra történő elővezetésemet illeti, így nyugtatott meg a kihallgatónk:

– Legyen nyugodt, találkozik majd velük.

Találkoztam.

Pár nap elteltével egy amerikai katonai bíró elé állítottak egy olyan teremben, amelynek őrségét rohamsisakjukon CIC feliratos katonák képezték. A bíró szemüveges, fiatal, intelligens arcú ember volt, abból a fajtából, amelyet manapság „tojásfejűnek" hívnak az Egyesült Államokban. Mégis a lehető legnagyobb közönnyel, meghallgatásunk nélkül darálta le a már előre elkészített ítéletet:

– Tiltott határátlépés kísérletéért két hónap!

Tolmács nem lévén – a ceremónia célját és eredményét is csak később tudtuk meg – meg sem kísérelhettük az ítélet megváltoztatását.

Így esett, hogy engem, az amerikai szabadság és polgári eszmék tisztelőjét kéthónapi börtönbüntetéssel fogadott a „szabad világ".

A két hónap letelte után Linzbe mehettünk, a munkavállalás jogával. Szállást biztosítottak egy volt laktanyában, ahol a véletlen összehozott a Zalaszabarhoz közeli Kisrada községbe való Szabó Kálmánnal. Tóth Károly azonnal megismerkedett vele. Ő szerzett mindkettőnknek munkát: az amerikai hadsereg Caterpillar traktorait javító üzemben, szerelőként.

Előbb azonban megrázó élményben volt részem, nekem is, s gondolom Bödő Miska barátom rokonainak is.

Ahhoz, hogy munkakönyvet és élelmiszerjegyet kapjunk, jelentkeznünk kellett az Arbeitsamtnál, vagyis a Munkaügyi Hivatalnál. Benyújtottuk a megfelelő ablakon át iratainkat, és vártunk a sorunkra türelmesen. Hallom ám egyszer a „nevemet" kiáltani hangosan. Mentem hát a hölgyhöz, aki szólított.

– Ön a Michael Bödő? – kérdezte.

– Igen – feleltem magától értetődőn, hiszen nem is tehettem mást, meg bele is szoktam már a bödőmiskaságba.

– Várjon, kérem!

Ezzel eltűnt, hogy néhány perc múlva egy hozzám hasonló korú fiatalember lépjen ki az irodából és se szó, se beszéd, a nyakamba boruljon.

– Én lenni a Ferdinánd, az unokaöcséd! – mondogatta könnyeslelkesen.

Régen éreztem annyira kényelmetlenül magam, mint akkor. Különösen fokozódott rossz érzésem, amikor invitált, látogassam meg őket, sőt költözzem hozzájuk, mert szülei – tehát Miska nagybátyja és nagynénje – boldogok lesznek, ha annyi év után viszontlátnak.

Hát én igazán nem voltam boldog. Először is szégyelltem magam, azonkívül csak veszélyt hozhatott rám a váratlan találkozás. Örülhettem, hogy a szerencsétlen Ferdinánd soha életében nem találkozott az unokabátyjával, így a kegyes csalásra csak a szüleivel való találkozás deríthetett volna fényt.

Szerencsémre a „bácsikáméknak" a Duna bal parti részén volt az otthonuk, az pedig akkor még szovjet zónához tartozott. Ez adott okot, hogy a meghívás elől kitérjek. Az innenső parton való találkozást pedig halasztgattam különböző ürügyekkel mindaddig, amíg egy hazatérő transzportot össze nem állítottak.

Akkorra eldöntöttük már, hogy visszajövünk Magyarországra. Tóth Károly azért, mert eszébe jutott, hogy itthon is talál magá-

nak asszonyt. Én pedig teljes mértékben kiábrándultam derék „szövetségeseinkből", de Nagy Ferencékből is, akiknek nyilvánvalóan csak az volt a fontos, hogy a határon túl tudjanak, tehát számukra veszélytelen legyek. Hogy velem mi történik odakint, arra – bár lehetett volna – éppúgy nem volt igazán gondjuk, mint ahogyan később egyetlen bebörtönzött jóbarátjukra, azok nélkülöző családjára sem; Kovács Bélát is beleértve.

Elviselhetetlennek éreztem, hogy én amerikai katonák cselédje legyek, míg példaképeim és egyben barátaim az ország bársonyszékeiben ülnek jómódban, kényelemben. Azért döntöttem így, mert figyelmeztetni kívántam sorsom előtárásával mindazokat a társaimat, akik jóhiszeműségében nem kételkedtem, mert kezdtem látni, hogy tragikus tévedés, *ha ugyan nem megtévesztés* áldozatai velem együtt.

A hazatérő egykori katonákat, leventéket, polgári személyeket szállító vonat lassan, de eljutott Magyarországra. A határtól a kísérő amerikai katonákhoz magyar rendőrök is csatlakoztak azzal a feladattal, hogy az állomásokon megakadályozzák a lemorzsolódást. A szerelvény utasait ugyanis a nagykanizsai igazolótáborba vitték annak eldöntésére, nincs-e köztük háborús és népellenes bűnös.

Jómagam, ha más okból is, de nem óhajtottam az igazolási eljárás alá vetni magam, ezért a szombathelyi állomáson eltávozást engedélyeztem magamnak.

Mérlegelve, hogy a zalaszabari tartózkodási helyemnek azóta nyomára juthattak, és hogy a falujába Nagykanizsáról majd hazatérő Tóth Károly se ismerje tartózkodási helyemet, Zalavár községbe utaztam. Szerettem ezt a falut, amely szigetként emelkedik ki a Zala menti meg a kis-balatoni lápvilágból. Tulajdonképpen Szabó Józsi bácsiék révén váltam itt otthonossá, akiknek közeli rokonaik Mészárosék és Királyék laktak az ősi településen.

Nem tévedésből nevezem a községet ősinek, hiszen éppen abban az időben, 1946 végén kezdték el vallatni a falut és határát. A mocsárban megtalálták a rómaiak építette cölöphíd rönkjeit. A földben X. századi székesegyház alapjaira bukkantak. A faluban pedig, pontosabban a disznó- meg tyúkólakba beépítve az évezredes faragott köveket.

Még Mészárosék révén ismertem meg az egyik tanítót, a somogyi zsellérgyerekből lett nagy tudású, rokonszenves polihisztort,

Lantos Hilárt. Csodálatos emberrel hozott össze a sors. Pedagógussal, aki a maga gyerekszeretetével és emberségével akár egy Gárdonyi-regényből is előléphetett volna. Szenvedélyesen kutatta a természetet, kicsiny faiskolájában örökkön újabb, a tájhoz alkalmazkodóbb csemetéket nevelt. A falu múltjának, történelmi emlékeinek lelkes és értő ápolója volt, akinek segítsége nélkül nehezebben boldogultak volna a hivatásos régészek.

Ehhez a Lantos Hilárhoz tértem be hát, és ő befogadott. Azt hiszem, egyetlen indíték vezette: hallatlan jóhiszeműsége. Nála lakva vettem fel a kapcsolatot Arany Bálinttal. Levelemben leírtam tapasztalataimat és megkértem, közölje pártom vezetőivel, hogy csakis kölcsönös szolidaritást fogadok el, az egyoldalú áldozathozatalomra a történtek után ne számítsanak.

Bálint sietve és csillapítóan válaszolt. Védte Nagy Ferencéket, akik egyre inkább csatát vesztettek a jelentős parlamenti kisebbségben lévő Rákosiékkal szemben.

Újabb levélben fejtettem ki álláspontomat, de felelet helyett egy újsághírt hozott haza Lantos Hilár, amelyből értesültem Arany Bálint letartóztatásáról, az úgynevezett magyar közösségi összeesküvés felgöngyölítéséről.

A per kapcsán kezdték országszerte körözni Saláta Kálmán nemzetgyűlési képviselőt, aki idejében elszökött az őrizetbe vétel elől. A napisajtón kívül kiragasztott hirdetések adták a lakosság tudtára, hogy kézrekerítője vagy nyomravezetője 5000 forint jutalomban részesül. Állítom, hogy ha a politikai meggyőződés nem is, de a kilátásba helyezett, akkor igen magas jutalom megmozgatta a derék falusiak fantáziáját. Ennek két alkalommal is kis híján magam váltam az áldozatává.

A zalaváriak egyszeriben felfedezték, hogy egyébként szeretett tanítójuknál egy idegen tartózkodik, és rögtön kisütötték, hogy az nem lehet más, csak az a bizonyos Saláta Kálmán. Őrséget szerveztek, mert biztosra akartak menni. Szerencsémre Lantos tanító urat értesítette erről egyik volt tanítványa, így sikerült kijátszanom az őrszemeket.

Sürgőssé vált a távozásom.

Kemény hidegben, hófúvásban indultam útnak. Úgy határoztam, hogy Dióskálba megyek, a falu plébánosához, ahová beajánlottak. Okulva a tapasztalatokon, felmértem, hogy mostantól fogva

engem mindenütt Saláta Kálmánnak vélhetnek. Abban bizonyos voltam, hogy a politikai rendőrség nekem legalább oly mértékben megörülne, mint Kálmán barátomnak.

Zalaváron már nem várhattam meg a sötétség beálltát, nekivágtam hát a Zalaszabar és Egeraracsa közötti szőlőhegynek. Nem számítottam arra, hogy valakivel is találkozom azon az elhagyottnak vélt vidéken. Csakhogy az egyik présház irányából teljesen váratlanul felbukkant két férfi; egyikük idősebb, másikuk fiatal. Apa és fia. Látásból ismertem a két Mukicsot.

Köszöntöttük egymást, s megkérdezték, hová, merre tartok. Mondtam valamit, persze egészen mást, mint célomat. Invitáltak a pincéjükbe egy pohárka borra. A meghívást elhárítottam, mire ők Saláta Kálmánra terelték a szót.

– Ugyan – legyintettem –, hol van az már!?

A két Mukics összenézett.

– Lehet, hogy éppen itt, a hegyen – jelentette ki félreérthetetlenül az ifjabb.

Semmi kétség, hogy ezek Salátának vélnek, és jó, ha le nem ütnek egy karóval, hogy átadhassanak a hatóságnak. Gyorsan cselekednem kellett, és én nem is haboztam. Elővettem pisztolyomat a zsebemből és gúnyos játékossággal, mintha méricskélném a súlyát, lengettem a tenyeremen.

– Az meglehet!

Csak ennyit mondtam. De hogy az a két ember miként volt képes oly bámulatos gyorsasággal futni a félméteres hóban, ma is rejtély előttem. Néhány perc múltán már csak apró, sötét pontokban látszottak a végtelen fehér mezőn.

A közjáték még nagyobb óvatosságra intett. Nagy kerülőt téve rátértem az Alsórajk felől Dióskálba vezető útra, hogy a sok nyom között elvesszen az enyém. Így menekültem be Koppányi főtisztelendő úr parókiájára, ahol végre kipihenhettem magam.

A hírek azonban eljutottak ebbe a kis zalai faluba is, melyek egyre elkeserítőbbek, egyre nyugtalanítóbbak lettek. Szinte napról napra lemérhettem, hogy Tildy, Nagy Ferenc és Varga Béla – köztársaságunk alkotmányjogilag három legfőbb pozíciójának birtokosai – egyfelől képtelenek a hatalmukkal élni, másfelől mindenkit, a leghűbb barátaikat is, szemrebbenés nélkül feláldoznak, csak önnön bőrüket menthessék.

A plébános, aki látta vívódásomat és ismerte az okát is, egy napon a következő kérdéssel lepett meg:

– Nincs szándékában Balatonboglárra utazni?

Első pillanatban azt gondoltam, hogy ugrat, olyan érthetetlennek tűnt a kérdése.

– Hiszen tudja, plébános úr, hogy ha akarnék sem mehetnék oda. Hogyan tehetnék meg mintegy hatvan kilométert, amikor mindenki engem akar rendőrkézre juttatni Saláta Kálmán helyett?

– Ha volna megoldás, elmenne?

– Kevés dolog van a világon, amit jobban kívánnék, mint Varga Bélával találkozni.

– Gondoltam – bólintott. – Nos, módomban áll teljesíteni a kívánságát.

Hitetlenkedve néztem rá, de komolyan állta a tekintetemet. Bennem felvillant a remény, hiszen Varga Béla – a nemzetgyűlés és egyben a kisgazdapárt elnöke – régóta Balatonboglár plébánosi tisztét is betöltötte. Ha beszélhetnék vele, bizonyára magyarázatot kapnék mindarra, ami számomra érthetetlen. Elmagyarázná a taktikájukat, amely csak egy lehet: átmenetileg engedtek, de most már kimondják, hogy eddig és nem tovább! S bizonyára segítene is nekem. Talán – bár ebben nem vagyok biztos – még annak a lehetősége is megfordult a fejemben, hogy házában marasztal, hogy az ügyek jobbra fordulásáig oltalmat és menedéket nyújt nekem.

Ábrándozásom szemvillanásnyi ideig tartott csupán. Aztán az elképzelés kezdett érdekelni.

– Miként? Miként véli megoldhatónak?

– Sokkal egyszerűbb, mint gondolná – magyarázta a házigazda –, ugyanis a szüleim Bogláron élnek, én odavalósi vagyok. Holnap útnak indítok egy kocsit lucernaszénával megrakva az öregeimnek. Nagy út, igaz, de a széna tetején, pokrócok között meleg is lenne, meg olyan magasban meg sem látná senki.

Kis híján a nyakába borultam örömömben.

Így esett, hogy másnap sötétedéskor fárasztóan egyhangú, de biztonságos utazás után megérkeztem Balatonboglárra. Semmi gyanúsat sem tapasztalva, becsöngettem a plébánia ajtaján.

Amikor az inas ajtót nyitott, egyből felment a vérnyomásom. Az jutott az eszembe, hogy a Varga Bélával közös barátainkat talán éppen ezekben a percekben vallatják, meg – mit tagadjam – a tu-

lajdon cipőm is eszembe jutott, amelyet magam varrogattam egy ideje, de így is belefolyt a hólé. Az inas látványa rádöbbentett a köztünk levő különbségre.

– Jelentse be, kérem, az elnök úrnak, hogy a miniszterelnök úrtól hoztam sürgős és fontos üzenetet.

Úgy viselkedett, ahogyan egy angol komornyikhoz illik. Nem lepődött meg és viseltes ruhám sem riasztotta el. Bejelentett. Egy perccel később szemben álltam Varga Bélával.

A gazda sem bizonyult kevésbé hidegvérűnek az inasánál. Csak szemének rebbenése jelezte meglepődését, semmi más.

– Isten hozott! – mondta és kinyitotta a dolgozószobájába vezető ajtót.

– Parancsolj, fáradj be!

Leültünk, és látva elcsigázottságomat, valamilyen itallal kínált.

Nem kerteltem. Egyenes szóval kértem számon a történteket.

Magyarázkodott. Hivatkozott arra, hogy sok minden másként alakult, amint azt a kapott információk alapján várták. Ezzel nem mondott újat nyugati szövetségeseinket illetően, tapasztalataimat elsőbb kézből szereztem be, mint ő.

– De Bélám, akkor is, hogyan tűrhettétek el, hogy Gyulai Laciékat, Kiss Sanyiékat, Arany Bálintékat lefogják?

Mellbe ütött a válasza.

– Rákosi ragaszkodott hozzá.[11]

Akkor már kiabáltam vele:

– Ezt ki merted mondani? Nekem?

– Légy szíves lehiggadni – intett –, nem lehet tudni, ki hallgatózik odakint. Egyébként, amíg *mi* a helyünkön vagyunk, addig nincs baj.

Tényleg lehiggadtam. Nem, nem a figyelmeztetéstől, hanem az undortól, amely elfogott.

– Mondd, Béla! Tényleg azt remélitek, hogy őutánuk nem ti következtek? Te meg Feri, meg Tildy? Hogy a gyávaságotokkal megmentitek a bőrötöket?

– Értsd meg, kérlek, hogy mást nem tehettünk. Azt a tanácsot kaptuk, hogy taktikázzunk. Az idő nekünk dolgozik – válaszolta fölényes-kioktatón, majd megkérdezte:

[11] Gyulaiék letartoztatasat nemcsak Rákosi kovetelte, helyzetuk az osszeeskuvésben való reszvétel miatt tarthatatlanná vált.

– Ugye velem vacsorázol?

Fellobbant a gyűlölet bennem.

– Veled? – álltam fel. – Ha éhen halnék, akkor se!

Kikísért. Az ajtóban még mindig volt egy meglepetése számomra.

– Ne haragudj – búcsúzott –, nem tudom, ki vagy.

Ezek után talán bocsánatos bűn, hogy minden jólneveltségről megfeledkezve, a keserűségtől és a dühtől rekedten, így válaszoltam neki:

– Piszok alak vagy! Dögölj meg!

A körülmények dacára becsaptam az ajtót. A döngés, amely ingerült cselekedetemet követte, úgy hatott az éjszakai csendben, mintha koporsófödelet eresztettek volna előző életemre.

Azokban a percekben nem bántam volna, ha lecsapnak rám, ha elhurcolnak és a barátaim közé csuknak.

Nem ettem semmit, mégis megcsömörlöttem. Hányingerem volt.

KESERVES, SZÉP ÉVEK

A szalámi – harmonikus összmunka eredményeként – felszeletelődött.

Ott álltam egyedül. Ha élni akartam, az alaptól kellett megteremtenem azokat az új kapcsolatokat, amelyek segítségével átvészelhettem a rám váró nehézségeket.

Az indulás roppant viszontagságos volt. Ruházatban nagyon rosszul álltam; a cipőmet csak jelképesnek mondhatom. El lehet képzelni egy fordított sarut; felsőrésze jól simult a lábamra, de a talpát csakis népmesei kifejezéssel illethetem: hol volt, hol nem volt.

A Gyulai Laci–Csordás Miska-féle ismeretséget kerülnöm kellett, helyette újat teremteni csak gondos körültekintéssel lehetett.

1947-ben és még az azt követő néhány esztendőben a szövetkezetesítéstől – amint ott falun mondták, a kolhozosítástól - való félelem riogatta az embereket. Mégpedig nemcsak a régi gazdákat, hanem legalább ilyen mértékben, ha nem jobban az újakat, az egykori nincstelenekből, zsellérekből, uradalmi cselédekből a földosztás révén gazdává előléptetteket. Igásállat nem lévén, ki voltak szolgáltatva a nagygazdáknak; kétkezi munkájukkal drágán fizették meg a fogatos munkát, amely nélkül nem művelhették meg újonnan kapott birtokukat. Mégis ragaszkodtak hozzá éppolyan keményen, mint a régi, a telkes vagy féltelkes gazdák, mert élt bennük a magyar paraszt földéhsége és földimádata.

Egyedül ez lehet a magyarázata annak, hogy mind több támogatóm akadt Zalában és Somogyban is. Közössé váltak érdekeink. Én sorsom jórafordulását, ők tulajdonuk megtarthatását csak a rendszer megváltozásától remélhettük.

Külön, közös tragikomikus vonása helyzetünknek, hogy közben én már kiábrándultam polgári eszményeimből, ők, a parasztok pedig vágyták vissza az elmúlt világot. Beleálmodva saját nagygazda-

ságukat, megfeledkezve a leglényegesebbről: hogy hiszen a földet éttől a rendszertől kapták. Én a jelentkezéstől féltem, a vallatók kínzásaitól, amelyeknek híre járt, a falusiak pedig a csajkarendszertől, amellyel ijesztgették őket és ők egymást. Az is a történelem furcsa fintora, hogy végül is mindnyájunkat a kényszer sodort arra az útra, amely keserves és megpróbáltatásokkal telített volt, de helyesnek bizonyult, jóllehet kapálóztunk ellene és küzdöttünk foggal-körömmel.

Nagyradán éreztem magam a legjobban, ahol két roppant értelmes könyv- és színházkedvelő fiatal parasztember fogadott be olykor-olykor, amikor a hómezőkön barangolás (sőt sokszor alvás), az éhség és a testet-lelket őrlő magány hatására megkívántam az emberi környezetet és létet. Ők a vajúdás éveiben meghökkentően okos érveléssel, vitázva kutatták-keresték a jót, a helyeset a régi és az új, a maradi és a haladó között. Fönt, a Szelemi-hegyen levő pincéjük kicsiny ivószobájában sokszor órákat beszéltünk át, s míg kint tombolt a tél, bent, a duruzsoló kemence melegénél forrongtak bennünk a jövőt puhatoló gondolatok.

Hasonlóan alakult minden Zalaapátiban és Alsópáhokon, majd Balatonmagyaródon is, ahol a kis-balatoni mocsárvilág évekre rideg, mégis kedves otthonommá lett.

Jóslatom időközben beteljesült. Kovács Béla letartóztatása után alig több mint két hónappal előbb Nagy Ferenc távozott Svájcban élő Júlia leányához – szabadságra, majd néhány nappal később Varga Béla is külföldre szökött. Igaz, Nagy Ferenc a Sztálintól ajándékba kapott ZISZ luxusautó visszaszolgáltatása, valamint *hivatalos lemondása* ellenértékeként megkapta itthon hagyott kisfiát, de ez nem változtatott a tényeken. Barátaik sorozatos feláldozása árán is csupán a puszta életüket menthették meg.

Bujdosásomban is hallottam arról, hogy kint, Nyugat *számukra* biztonságos földjére érve, a legnagyszerűbb nyilatkozatokban magyarázták kényszerhelyzetüket, az ebből fakadó tehetetlenségüket és sirattak bennünket, elveszett barátaikat és munkatársaikat. Nekem akkor Juhász Gyula sorai jutottak eszembe: „Pilátus azért mossa a kezét, mert nem tiszta a lelkiismerete."

Amíg Varga Béláék a maguk új jövőjét építve odakint mosakodtak, Kovács Béla szovjet, a többiek magyar börtönben ültek, jómagam illegalitásban kerestem a puszta lét lehetőségét itthon, a legvadonabb vadonban, a mocsárvilágban.

Azt hiszem, nagyradai barátaimtól kaptam az ötletet, hogy a Kis-Balaton zsombékosában biztos menedéket s talán valami megélhetést is találhatok. Mivel sokkal többet ők maguk sem tudtak a – mint rövidesen kiderült – legközelebbi falvak népe számára is ismeretlen, rejtélyes vízi világról, úgy döntöttem, személyesen nézem meg, alkalmas-e számomra vagy sem.

Odautazásom nem jelentett gondot: mindig, mindenhová gyalog közlekedtem, s lehetőleg toronyiránt. Átgázolva a Nagyradát Balatonmagyaródtól elválasztó folyónyi árkok rendszerén, eljutottam – meseországba.

Bizonyára meglepő, hogy hányatott sorsom és a viharzó politikai, mondhatnám történelmi események sűrűjében emlékiratomban minden előzmény és látható ok nélkül mesébe illőnek nevezem ezt a tájat.

Egy legalább százötven négyzetkilométer nagyságú terület volt ez, amelyen a víz, a nád, a gyékény, a sás meg a zsombék az úr. Szárazság idején, látszólag, a tavak víztükréig járható az egész, csak annak jaj, aki az egyformának tetsző növényzeten ismeretlenül, a szilárd tőzeg helyett a lápra tévedt.

A zimányi berek – így hívják a Kis-Balaton előterét – valóban meseországnak bizonyult.

Az országútról befelé a töltésen kanyargó dűlőút néhol homokbuckákra, amint a helybeliek hívták, szigetekre kapaszkodott, elhaladt a Bézsenyi-féle tanya mellett, be a Ráczék kőrises-fenyves erdejébe, hogy 15 kilométeres kanyargását a jelentéktelen sávolytőzegtelepi vasúti megállónál fejezze be.

Amikor odakerültem, sehogyan sem ment a fejembe, hogy mitől *sziget* az a néhány szélhordta futóhomokból álló dombocska. Megtanultam hamarosan; az első nagyobb eső megtanított rá. Akkor ugyanis a mély fekvésű helyeken feljött a talajvíz, és egyik napról a másikra végeláthatatlan víztükör csillogott ott, ahol nemrég a falvak gulyái legelésztek. A dombok tényleg szigetként emelkedtek ki az összefüggő víztükörből.

A belvizet hamarosan hatalmas áradás követte, amely házroncsok meg fürdőkabinok között egy közúti fahidat is magával hozott, majd letette és ott feljtette a berekben.

Számomra ez mégis jótékony árvíz volt. Ettől teljesen nekemvalóvá vált a környezet. Nem akadt emberfia a halász-pákász élet-

módot is folytató Bézsenyiéken kívül, aki lemerészkedett volna a töltésről. Kilométerekről észlelhető volt a közeledő idegen.

Mellesleg a helyzetet jellemzi a kis tréfa is, amit az árvíz csínytevését kihasználva a Bézsenyi fiúkkal együtt elkövettünk. Összemelegedtünk már, megbarátkoztak velem, amikor a szélhajtotta hullámok egy táblát sodortak a parthoz. Árpád, az idősebbik fiú halászta ki és nagyot nevetve mutatta felénk.

Ez állt rajta: „Mély víz, csak úszóknak!"

– Nem kell magának, fiatalúr? – ugratott a fiú.

Egyébként nem tiltakoztam a megszólítás ellen, amely mintha személynevem lett volna, rám ragadt és így hívtak később a somogyi falvakban is; nem tiltakoztam, mert *névtelen* maradhattam általa.

Bolondos ötletem támadt.

– Tudja mit, Árpád? Tűzze ki!

Elértette a gondolatomat. Belegázolt a kötésig érő árba, és mintegy három-négy méterre a töltéstől, az iszapba szúrta.

Komikus látványt nyújtott kimeredve a sekély vízből.

Meglepetés akkor ért bennünket, amikor jöttek – ki kocsin, ki szekéren – a szigetekre mentett szénájukért a falubeliek.

– Hinnye, csakugyan ilyen mély a víz? – kérdezgették cseppet sem tréfálkozón, aggodalmaskodva.

– Legalább kétméteres – felelték a Bézsenyi gyerekek, és alig tudták visszafojtani nevetésüket.

Ilyen volt a berek! Aki nem benne lakott, az előtt bezárkózott, az ki nem ismerte soha.

Alig valamivel az árvíz előtt heteken át égett a tőzeg. Valószínűleg egy mozdony szikrája gyújtotta meg. A láng előbb nagy lyukakat égetett a talajban, majd a parázs alattomosan a felszín alá bújt, kúszott észrevétlenül, hogy a szél első fuvallatára több száz méterrel távolabb és egyszerre sok helyen jelenjen meg. A keletkezett csúf mély sebektől himlőhelyes lett a táj.

A vízáradat véget vetett a tűzáradatnak, és befedte csillogó leplével a sebhelyeket is; csupa tó lett belőlük, ponttyal, süllővel, csukával, compóval, kárásszal, keszeggel teli. Visszaállt a természet ősi rendje. Az, ami volt, mielőtt az ember kontármunkával gátak közé nem szorította a folyókat ott is, ahol ezt semmi nem indokolta, sőt ártott.

Mindenütt vadmadarak vertek tanyát: a legkülönfélébb récék,

szárcsák, gémek, kócsagok, bíbicek, nyári meg téli ludak. A vízpartokon a gátakat birtokba vették a pézsmapatkányok, és zsákmányoló kedvűbbek lettek az egyébként félénk vagy inkább óvatos okos vidrák.

Csodálatos birodalom volt! Még üldözötten és éhezve is csodálatos!

Valamikor egy olasz üzletember bérelte a berket Festetichéktől. Bíborsást szedetett, szárittatott, kötöztetett kévékbe. Kellemetlen, veszélyes munka volt ez; olyan a sás, mintha minden szál beretvaéles tőr volna. De jó bért fizetett az olasz, és kiszállította az egészet vagonszám a hazájába. Neki megérte; mi, úgy tudom, abbahagytuk a természet ingyen ajándékának felhasználását.

Ennek az olasznak állt egy háza a legnagyobbik szigeten. Csak egyik sarkán maradt tető, a többit széthordta már a kapzsiság. Ott ütöttem fel a tanyámat. Béreltem egy kis földet a balatonmagyaródi Csikós Gyuri bácsitól, s vetettem belé kukoricát, sárgarépát, fehérrépát s gyeptéglákba palántázott görögdinnyét. Valami nagy termést ugyan nem eredményezett, hiszen nemcsak a megművelésére nem maradt pénzem, de a mindennapi betevő falatra sem. Hét hónapon át napi két liter birkatejből állt a táplálékom, meg nagy ritkán a birkalegelőn kora hajnalon szedett gombából készült finom paprikásból, amivel a fenyvespusztai Böröczék leptek meg néha-néha. Amikor már nagyon elviselhetetlennek éreztem az éhséget, átvágtam a berken, át a zalavári, a sármelléki földeken Zalaapátiig, ahol Vörös Alberték vendégszerető konyháján erőt meríthettem a következő éhezéshez.

Ott, Zalaapátiban ismerkedtem össze Köckl Szeverin bencésrendi plébánossal. Meglehetősen sok pappal volt azokban az években találkozásom, köztük nagy képzettségű tudósokkal; a meggyőződésükért kockázatot vállalókkal – mint a búcsúszentlászlói ferences rendfőnök Labanc Medárd – és okos számítókkal, akik a későbbi viszonzás reményében segítettek. Ez a Köckl Szeverin valahogyan az első pillanattól fogva ellenszenves volt előttem. Ösztönös megérzés vezetett, amikor távol tartottam magam tőle és óvatosságra intettem barátaimat is.

Az események rövidesen engem igazoltak. Köckl plébános úr ugyanis politikai ellenállásra buzdította a vallásos gazdákat. Ezen akkor még nem botránkoztam meg. Azon annál inkább, hogy a – ma sem tudom, hogy véletlenül vagy szándékosan túl hangos –

szervezkedésük felfedezése után híveit a legteljesebb mértékben cserbenhagyva egyenesen Dél-Amerikába távozott. Brazíliában a hazai „ellenállás" glóriájával a feje körül a legreakciósabb komité egyik vezéralakja lett, s akiről később, 1958 októberében 700, általuk kicsábított magyar közös nyilatkozatban állapította meg, hogy társaival együtt milliós érték elsikkasztója, továbbá rabszolga- és leánykereskedő.

„A már régen itt élő magyarok szerint akárcsak őket, bennünket is eladott a Magyar Komité és az organizáció. A Magyar Komité, amelynek vezetője dr. Jordán Emil perjel, dr. Köckl Szeverin páter és dr. Jancsó Albert volt hadbíró százados, több milliót sikkasztottak a »menekültek« részére összegyűjtött pénzből. E hatalmas sikkasztás ma már a brazil bíróság előtt van...

... A Magyar Komité a csinos, fiatal lányokat és asszonyokat, akik a szörnyű nélkülözést érzik, megfelelő ellenérték mellett egyedülálló gazdag úr háztartásába helyezi el" – ezt a jellemrajzot adta a Brazíliából érkezett levél.

Megint előreszaladtam az időben, de ez a kis kitérő idekívánkozott.

Visszatérve bujkálásom éveihez, hadd mondjak el egy történetet, amelyet érdekesnek vélek, mert tanúsítja, hogy a megfelelő fellépés képes válságos helyzeteket is megoldani. Kis kalandom elgondolkoztató bizonyítéka annak, hogy embertársaink, ha politikai meggyőződésből nem, hát anyagi érdekből többnyire készen állnak valakit feljelenteni. Legalábbis velem az utóbbi eset többször előfordult.

Egy alkalommal Zalaapátiból jövet, a Keszthelyről lovas kocsiján hazafelé tartó Bézsenyi Jánossal találkoztam. Biztonságban éreztem magam mint földbérlő, aki jogosan tér vissza kertészetéhez. Csakhogy az egy szem híd tövétől váratlanul előlépő rendőröknek nem egyezett a véleményük az enyémmel. Igazolásra szólítottak fel, ám minden igyekezetük hiábavaló volt, mert Ausztriából történt „hazatérésem" után a Bödő-féle okmányokat megsemmisítettem. Erőnek erejével be akartak kísérni az őrsre, olyan kitartóan, hogy csakis a legnagyobb fokú pimaszság segíthetett.

– Jól van, tizedes úr, magukkal megyek, de követelem, azonnal hívják fel telefonon az országos főkapitányt, aki jól ismer és igazol. Aztán nézzék meg, mit kapnak tőle! – közöltem felháborodással a járőrvezetővel.

Hatásszünet után még hozzátettem:

– Azonkívül feltartanak az esedékes munkákban, a drága dinnyésem tönkremegy. Akkor pedig megfizetik a káromat!

Tudni kell, hogy a dinnyét messzi földről, a somogyi homokról szállították e vidékre; a berki termelésben az úttörők közé számíthattam magam. Valószínűleg ez az érv hatott leginkább a két rendőrre. Meg hát az országos főkapitánnyal sem tudták, hogyan állnak, annyira határozottan nyilatkoztam meg. Ezért visszatáncoltak – félig.

– Jól van, no – bólintott a tizedes –, hiszen igazat mondhat, hogy a mezei munkára nem hordja magával a papírjait, de kötelezem, hogy egy héten belül azokat nálunk az őrsön mutassa be!

Elővette a jegyzetfüzetét, ceruzát és kérdezte:

– Mi a neve?

Hamarjában, meg az izgalomtól is, nem jutott jobb az eszembe, mint a „megszokott":

– Bödő.

– Keresztneve csak van?

Mivel Miskának kettő volt, gondoltam, igénybe veszem most a másodikat.

– Béla. Bödő Béla.

– Hová való?

Villámgyorsan száguldott át rajtam a gondolat, hogy túl közeli helyet nem mondhatok, mert könnyen ellenőrizhető, de túl távolit sem, mert megkérdezhetik, miért jövök el földet bérelni ilyen messzire. Valami belső sugallattól vezérelve vágtam rá:

– Zalacsányba.

Ekkorra már a hangulata kedvezőbbé változott, észrevehetően megenyhült. Különösen, amikor Bézsenyi gazda, akit ismertek és tisztelettel voltak iránta, megkérdezte:

– Mondja már, tizedes uram, mi bajuk van ezzel a derék kertésszel?

– Há-át – felelte pironkodva –, feljelentették, hogy jogtalanul tartózkodik az olasz házában.

A rejtély megoldódott: útjában álltam a tolvajnak.

Továbbengedtek. Ám ettől a perctől fogva nagyon éberen kellett figyelnünk a töltést. A többes számot nem véletlenül használtam. Segítettek a fenyvespusztaiak, a pásztorok meg Bézsenyiék is, akiknek a szénapadlására időközben „beköltöztem". Ha útra kel-

tem, csak éjjel tehettem, amikor a csillagok meg a közben megszerzett helyismeretem vezérelt a mocsáron át.

Bézsenyiék Somogyból származtak a berekbe. A parcellázás során, a felszabadulás előtti években, olcsón vásároltak vagy százötven holdnyit a senkinek sem kellő homokos-zsombékos birodalomból. A szigetek silány legelőjére telepítettek néhány száz cigája meg fríz birkát. Neveltek saját keresztezésű, igénytelen, de jól tejelő szarvasmarhát a svájci deres meg a holland lapályfajtákból; olyan jószágot, amely tele pofával ette a sás-szénát, és a gyenge, édes gyékényért bement a tavakba is. Szinte hihetetlen látvány volt, amikor esténként az akkor 14 éves kisebbik Bézsenyi fiú, Miki hajtotta haza a jószágot. Elöl úszott, csak szarvukat meg orrukat kiemelve a vízből a nyolc-kilenc tehén meg üsző és bikaborjú. Mogottuk úszva, csaholva Fickó, a legokosabb pásztorkutya, amelyet valaha is láttam. Őket követte a gyerek, pákászmódra, rúddal taszítva a part felé ladikját. Elbűvölő volt ez a látvány, az ősi vízivilágra emlékeztető. A gazdasághoz tartozott még néhány szép járású ló, meg Mircsi és Peti, a két 'orokkon marakodó, de egymás nélkul – ha valamelyiket befogták és a faluba vagy a városba mentek vele – búskomor szamárcsődör.

Amint megszereztem a jártasságot a Kis-Balaton nád- és vízrengetegében, mindjárt jobbra fordult a sorsom. Ételt adott a vadkacsafészek tojásaival, csak látó szemmel kellett megtalálni a zsombékok tetején, elrejtve művészien a sás kozott. A kispuskával, amit szereztem, lőhettem magamnak vadludat, tőkésrécét, cigányrécét, csorgőrécét, szárcsát, bár az utóbbi kettőt nem kedveltem, mivel a csorgőréce aprócska volt, a szárcsa pedig még megnyúzva is ugyancsak halízű.

Kovetkező tavaszon kibéreltettem egy odavalósi halásszal magamnak az Ormándi folyót, a Zala egyik bővizű mellékvizét, amelyet a térképen hivatalosan Határároknak neveznek, lévén valóban határ Somogyország és Zala kozott. A bérleményhez tartozott vagy kétszáz hektárnyi tőzegégés alakította tó; pontosabban tobb tucat kisebb-nagyobb tónak lagúnákkal osszekotott rendszere.

Hálót is hozattam Szegedről, negyvenméteres húzóhálót. Kottettem kemencehálót, turbókhálót, építtettem sekély járású ladikot, amely tenyérnyi vizen is elment.

Halászlegényeket is szerződtettem: a legjobb komárvárosi cigánybandát. Jóakaróim tanácsolták, hogy őket fogadjam fel két

okból: egyrészt, mert nincs az a földi vagy akár égi hatalom, amelyel távol tarthatom őket, másrészt, ők viszont elriasztanak, ha kell, tettlegesen elüldöznek majd minden rabsicot.

Jól jártam velük. Húzták a hálót, osztoztak becsületesen. Soha, a legkisebb halacskával meg nem csaltak.

Igaz, akadt hal bőven. A pontyot a húzóhálóval a folyón meg a tavacskák vízmosta oldalában fogtuk. Nemritkán 5–17 kilósakat. A csukákat az ormándi partszegélyén az egyszerű, ügyes kemencehálóval, míg a süllőt és a kősüllőt az ősi kis-balatoni halászeszközzel, a zseniálisan megalkotott turbókhálóval halásztuk. S mivel a zsákmányt értékesíteni kellett, átjáratos lettem a számomra immár veszélytelenebb Somogy megyei Főnyedre, Titkosra, Szegerdőre.

Így telt el, viszonylag nyugalomban az 1948-ik esztendő. Ám 1949 baljóslatú jelekkel kezdődött.

Csikorgó, kemény tél volt. A hó szüntelenül szakadt. Méternyi fehér paplan borította a berket, vastag jégpáncél a tavakat és a mocsarakat.

Valamelyik Bézsenyi fiú figyelt fel a kutyák dühödt ugatására. Kinézett az ajtón és döbbenten ugrott vissza.

– Jönnek a rendőrök a berken át!

Csakugyan, a járhatóvá fagyott mocsáron már egészen a tanyáig ért a megerősített járőr. Szoborrá dermedtem egy pillanatra, házigazdáim döbbenten néztek hol rám, hol a közeledőkre. Az asztallap simaságú terepet teljesen belátták a rendőrök. A fehér hómezőn mozgó embernél jobb célpontot elképzelni sem lehet.

Maradni nem maradhattam. Menekülni. De hová? Sürgősen cselekednem kellett.

A kijárat felé egyenesen a rendőrök karjaiba rohanok, kiugrottam hát az átellenes oldalon levő konyhaablakon. Óriási ugrásokkal a zsombékok közé vetettem magam és odalapultam az egyik mögé. Browningomat a kezemben szorongattam, ha kell, megvédem magam és Bézsenyiéket is. Egyenlőtlen harc lett volna, nem vitás, de mást nem tehettem, ezt kívánta tőlem a becsület.

Meddig feküdtem a hóban, nem tudom. Vannak helyzetek, amelyekben megszűnik az ember időérzéke, és végtelennek tűnik a kevés vagy röpke pillanatnak a sok.

Bézsenyiék kiáltozására figyeltem föl és álltam talpra, nehézkesen, dermedtté vált tagjaim csak nehezen engedelmeskedtek. Nem láttam az egyenruhások távozását, a ház takarta őket.

Bézsenyi gazda, aki egyébként szenvedélyes vadász lévén egy téli lúd vagy őz lelövéséért képes volt hason kúszni óraszám, a terepjáró ember elismerő csodálkozásával kérdezte meg:

– Itt lapult egész idő alatt?

Hihetetlennek tartotta, hogy nem futottam világgá, hanem mindössze tizenöt-húsz méterre a háztól húzódtam meg.

– Hát persze, Bézsenyi bátyám – magyaráztam –, ez volt az egyetlen esélyem arra, hogy meg ne lássanak.

Az esemény egy ideig foglalkoztatott. Azután megkezdődött az enyhülés, ismét járhatatlanná vált a berek. Az első napsütés meghozta a dologidőt is, hiszen február végén megindul a Mátyás-napi csukák ívása, amit követ március elején a József-napi. Márpedig én a halból, és kizárólag a halból éltem.

A halászás közben tökéletesen megfeledkeztem a téli rendőrkalandról.

Március volt, olyan télbúcsúztató, napsütéses, szeles idő járta. Húztuk cigányaimmal az Ormándit, de a szokásosnál jóval szerényebbnek bizonyult a zsákmány. Pedig ugyancsak keményen megdolgoztunk érte. Hogy mennyire keményen, azt csak az értheti meg, aki megpróbálta már vontatni a nyolcvan négyzetméter vizet megmozgató hálót.

– Hallja-e, fiatalúr – szólt át Jóska, a prímás a zalai partról a somogyira, ahol én dolgoztam –, ha halat is akarunk, akkor csak bele kell vinnünk a szerszámot a kilométeresbe!

A folyó torkolati, tehát a Zalába érő utolsó kilométeres szakaszát ugyanis nem adta bérbe az állam, fenntartotta azt védett ívási területnek.

Persze akkoriban, 1949 elején nemigen vették komolyan az efféle tilalmakat a falusiak. Az éjszakában szinte egymást érték a Zala töltésén az emelőzők. Azok, akik kilenc-tizenkét négyzetméteres hálóikat a víz fenekéig engedve, időnként felhúzták, hogy a gyorsan felszaladó széle meg a lassabban érkező öble közé akadt halat zsákmányul ejtsék. Mások vasvillákkal szigonyozták az árvizektől a vetésekre zúdított és sokszor disznó gyanánt a naptól átmelegített híg iszapban hentergő óriás pontyokat. Még a karbidos halász sem volt ritka, bár a robbanások hangját csak távolról hallottuk, mert az én területemet jól megőrizték a zenéjükről éppúgy, mint verekedéseikről két megyében híres cigányaim.

A tilosba húzni a hálót, különösen az én körülményeim között,

amikor mindenért, sokszor a hallgatásért is, jócskán fizetnem kellett, bizony bocsánatos bűnnek számított.

– Jól van – adtam beleegyezésemet, ám hozzátettem óvatosságból –, de előremegyek a Zaláig, megnézem, nem zavar-e meg bennünket valaki.

Egy kilométer, az egy kilométer. Hálóhúzás nélkül is, gyalogolva, a több helyütt átszakadt töltés tetején – elég. Mégis megérte a fáradságot, megérte volna a halászás nehéz munkáját is, mert azon a szakaszon mindig zsúfoltan került a partra a húzóháló öt méter hosszan elnyúló zsákja.

Annál nagyobb bosszúsággal tapasztaltam, hogy a torkolatnál, a másik, a zalai oldalon két viharkabátos férfi álldogál. Azaz csak egyikőjük állt és nézelődött a tájon, a másik tűzifának valót hasogatott egy kisfejszével.

Talán komikusnak hat, de engem, a jogtalant felbőszített, hogy azok ketten ott téblábolva utamba álltak. Átkiáltottam hát eltanult rideg szóval:

– Hé, maguk! Mit csinálnak itt?

– Halászok vagyunk – jött készségesen a válasz.

Még bosszúsabbá lettem. Sose láttam azt a kettőt egyik víz partján sem.

– Szóval halászok? Aztán hová valók, ha szabad kérdeznem?

A válasz most is gyorsan érkezett:

– Zalaváriak.

Ettől a választól elöntött a pulykaméreg. Dühös felháborodással, igazam tudatában ordítottam át:

– Ez pedig hazugság! Valamennyi zalavári halászt ismerem.

És hozzátettem, most már a birtokon belüliség biztonságával, hiszen nekem volt halászati engedélyem (ha nem is arra az utolsó kilométerre, s nem is a saját nevemre), amazoknak pedig nyilvánvalóan nem.

– Egy kilométernyire ide, az Ormándin ott a csónakom. Jöjjenek oda és mutassák fel az engedélyüket!

Azok pedig jöttek szófogadóan a túlsó parton egészen addig, ahol csónakot, hálót, halászsegédeket hagytam.

Nekem több idő kellett, hogy odaérjek, az ő oldalukon kevesebb gátszakadás akadályozta a járást. Amikor átjutottam ladikommal a zalai oldalra, mindjárt feltűnt, hogy az egyébként csöppet sem ijedős vagy meghunyászkodó cigányaim ugyancsak alázatosan

vonnak félkört a két idegen köré. Rosszat sejtettem, de nem volt visszaút.

– Nos, uram – dugott egy igazolványt az orrom elé az egyik viharkabátos –, azt kívánta, hogy igazoljuk magunkat. Tessék, nézze meg.

Megnéztem. Nyomozó főhadnagy volt Budapestről, a másik pedig őrmester a pacsai járási kapitányságról.

Szerencsémre ők megelégedtek a látottakkal. Azzal, hogy keményen dolgozó, hálót húzó halászok vagyunk. Kérdésemre, mivel érthető kíváncsiság vezérelt, elmondották, hogy rablógyilkos kóborcigányokat szorítottak a berekbe, azokat keresik.

Megkönnyebbültem és nagylelkűvé váltam. Mivel több felé, így az Ormándi töltésén is állott félig földbe ásott, gyékénytetővel és földdel fedett, tűzhellyel ellátott kunyhóm – többszörös háziúr voltam tehát, először s utoljára életemben –, felajánlottam az egyiket. Kényelmesebb volt és melegebb a puszta partnál, alkalmasabb a megfigyelésre. Elfogadták köszönettel.

Másnap jó reggelre virradtunk, s bár a kora tavaszi víz ugyancsak hideg maradt, a nap melegen sütötte felsőtestünket, ahol kiért a vízből. A bő fogás reménye ugyanis belekényszerített minket az egyik nagyobb, halban rendkívül gazdag tóba.

Húztuk a turbókhálót, szorítottuk valamelyik öbölszerű zugnak, vertük a bukálóval a vizet, tapostuk lábbal az elkerített részt, hogy nekiriasszuk a halat a hálónknak.

Éppen a tó közepén álltunk, új irányt kutatva, amikor megelevenedett a berek. Amerre a szemünk ellátott, mindenfelől különféle ruhákba öltözött emberek csoportjai tűntek fel, majd rendőrök is gyalog, kocsin, biciklin, motorkerékpáron. Olyan razzia bontakozott ki megdöbbent szemem előtt, hogy még a parasztokat is leemelték a trágyás-szekérről, és – ki hordott akkoriban papírt magával? – bevitték a balatonmogyoródi községházára igazoltatni.

Még rá sem értem eldönteni, mit tegyek, máris megállt néhány kerékpáros a tó szélén és egyikük harsányan felszólított:

– Halló, halászok! Kifelé és hadd lássuk a dokumenteket!

Cigányaim rám néztek, én meg a vízre. Azt latolgattam, van-e esélyem elérni a gyékényest, amelyben eltűnhetek.

– Túl messzi van az, fiatalúr! – mormogta Jóska, a banda prímása, aki mindig büszke volt tucatnyi gyereke tisztaságára, mindig patyolatfehér asztalkendőben hozta a sonkát, szalonnát és kifeje-

zett intelligenciával rendelkezett. Ebben a pillanatban is velem egy időben ismerte fel a menekülés lehetetlenségét.

Esélytelen voltam. Az övig érő vízben úszni nem lehetett, csak gázolni. Egyébként a legközelebbi gyékényes, amely csak kétes biztonságot jelentett volna, olyan messze bólogatott a gyenge szélben, hogy már félútnál szitává lőnek.

– Rögvest! Csak összeszedjük a hálót, nehogy összegubancolódjon és kár érjen bennünket – kiáltottam vissza.

Nem tudom, milyen csodára vártam, de tény, olyan lassan szedtük fel a hálót, hogy annál lassabban aligha lehet.

Amikor már semmi reményem sem maradt, motorberregés hallatszott, hogy néhány másodperccel később lefékezzen a parton az én előző napi nyomozó főhadnagyom.

Feltolta homlokára a védőszemüvegét és így szólt hangosan, hogy a berregő motor zaján át is megértsék:

– Hagyjátok dolgozni a halászokat, fiúk. Aki olyan goromba mer lenni, mint tegnap a mesterük volt velem, annak rendben kell legyen a szénája!

Vidáman, barátságosan intett felénk, majd továbbmotorozott.

– Jóska, a prímás rám meredt, erősen megszorította a karomat, hogy kis híján felszisszentem, és inkább önmagának, mint nekünk azt mondta:

– Van Isten! Sose hittem vóna, de van Isten!

Újra elkezdtük a munkát, de nemsokára abbahagytuk megint. Fickó kutya csaholása, Miska kos csengőjének csilingelése, bégetés, a vonuló nyáj zajai közepette Miki gyerek jelent meg a parton. A birkák szétszéledtek a gyepen, mintha megannyi bodor, fehér virággal hintették volna tele, a fiú pedig integetett, hogy jöjjek oda.

– Idesapám rám parancsolt, nézzem meg, nem esett-e baja a fiatalúrnak.

– Mondd meg az édesapádnak, a sors mindig vigyáz rám annyira, hogy tovább tudjon kínozni.

Rám nézett, nem szólt semmit. Kis idő múltán hazafelé irányította a jószágot, megvinni a hírt: megúsztam.

Hanem azon az éjjelen elindultam a több mint húsz kilométerrel távolabbi, Keszthely melletti községbe, Alsópáhokra, hogy kedves barátaimmal, Ruzsics Ferenc kádármesterrel meg Feri fiával megtanácskozzam a helyzetet.

A CSAPDA

A falu szélén, ott, ahol az országút elágazása összeköti Keszthelyt, Hévízt, Sármelléket meg Zalaapátit, az egykori betyárcsárda falai között már hónapok óta szívesen, szeretettel fogadtak. Így történt akkor is. Meg sem engedték elmondanom, mi végből jöttem, amíg fel nem tálalták a finom tyúklevest meg a házi specialitást, a rántott nyulat.

Ebéd után, hogy az asszonynép ne hallja, kimentünk a kertbe, ahol magas hasábokban száradt a tömérdek dongafa. Leültünk az egyik hasáb tövébe a fűre. Ruzsics Feri bátyám megkínált a szokásos jóízű nemesboldogasszonyfai borral, csak azután kérdezte:

– Baj van?

– Magam sem tudom.

– Azt hogyan értsem?

Elbeszéltem nekik a történteket. A télit is, amikor alig menekültem el, meg a legutóbbit is, amelynél az önnön türelmetlen természetemnek köszönhettem csak – meg a véletlennek, hogy nem én akadtam fenn a másoknak kivetett hálón.

– Világos, hogy nem maradhatsz Zimányban – állapította meg Feri, a velem nagyjából egykorú fiatalabb Ruzsics.

– Magam is úgy gondolom.

– Van valami terved?

– Méghozzá komoly. Átmennék a jugókhoz.

1949 kora tavaszán jártunk.

Ruzsicsék a Kerka mentéről származtak Alsópáhokra. Azt hiszem, az igazságot írom, amikor azt mondom, a legnagyobb barátság mellett is tehertételt jelentettem nekik. A rendszer megerősödött, rendőrsége mind szervezettebbé vált, az állampolgárok ellenőrzése gyakoribbá és módszeresebbé. Ha mindehhez hozzáteszem az országon belül megkezdett koncepciós pereket és a jugoszláv–

magyar határon kibontakozó, egyre inkább egy háború előtti állapotra jellemző helyzetet, nyilvánvalóvá válik, hogy veszélyt jelentettem mindenkire. Mihelyt eloszlattam aggodalmukat, mert valószínűnek tetszett őelőttük is, hogy az én személyem odaát feltehetően persona grata lesz, készséggel segítettek tervem megvalósításában.

Már nem emlékszem, milyen utakon jutottam el a bázakerettyei olajmezőn át, a mindenfelé álldogáló és bólogató olajkutak között előbb Muraszemenyére, majd onnan Tornyiszentmiklósra, de odaértem.

Azért esett éppen erre a kis falura a választás, mert ott jó ismerősök laktak, s főleg, mert ott száraz határon lehetett Jugoszláviába jutni.

Házigazdáim alaposan megismertettek, persze csak szóban és rajzban a határsávval, amelyen majd át kell szivárognom. Előnyömre szolgált, hogy a temérdek folyó vidékén erdőségben léphettem át a határt, meg, hogy Alsólendvára szóló rokoni címet adtak. Felmérhetetlenül nagy kezdeti előny ez, ha az ember fejest ugrani készül az ismeretlenbe.

Késő délután kalauzoltak el a határig.

Ugyancsak alkonyodott már, amikor a ritkás erdőség után széles tisztásra, azon hazafelé készülő disznócsordára akadtunk. Kísérőm megtorpant és így szólt:

– Az a konda már odaáti. No, Isten segélje tovább!

Bevallom, rossz érzés fogott el, amint áthaladtam a jól belátható területsávon. Minden pillanatban eldördülhetett egy puska akár erről az oldalról, akár a túlsóról. Ahogy ott lépdeltem a disznók mellett, valami ösztönös félelem vett erőt rajtam. Sok mendemondát hallottam a jugoszláv katonák kegyetlenségéről, amelyek hírét, úgy lehet, éppen hivatalos propaganda terjesztette. Mindenesetre bennem egyre inkább nőttön-nőtt a bizonytalanság, ahogy beljebb haladtam a jugoszláv államterületen.

A kondás mit sem törődött velem. Mintha meg se látott volna. Mégis, amint fogyott lábam alatt az út, mind gyakrabban arra kellett gondolnom, vajon nem jelentett-e már a határőrségükön. Talán díjat is kitűztek a határsértő fejére, és egyáltalán nem mindegy, hogy ők fognak-e el, avagy – mint szándékomban állt – én jelentkezem.

Alsólendvára kívántam eljutni minden áron, arra számítva,

hogy egy magasabb parancsnokságon jól képzett, művelt, politikailag értőbb és emberségesebb tiszteket találok.

Óvatosságból,meg a kondás iránti gyanakvásból minden közeledő jármű elől letértem és meghúzódtam az út menti árokban. Közben besötétedett.

Lassan haladtam. Úgy tíz óra körül járhatott az idő, amikor Alsólendván bekopogtattam a megadott címre.

Egy asszony nyitott ajtót. Amikor meghallotta, ki küldött és honnan jöttem, első mozdulatával leoltotta a villanyt. Csak a sötét előszobába engedett be.

– Az isten szerelmére, tudja, hogy hova érkezett?

– Alsólendvára – feleltem kissé együgyűen.

– A pokolba. Itt most minden magyar megbízhatatlan. A legrosszabbra számíthatunk – hangjában valóban ijedtség bujkált.

– De hiszen én jóbarátként jöttem. Harcoltam a fasiszták ellen és Rákosi ellen is.

– Számít is ez valamit! Hallott egy Belső nevű magyar nemzetgyűlési képviselőről?

– Hát persze, Belső Gyula párttársam volt. Zala megyei. Csak nincs ő is Alsólendván?

– Itt volt. Aztán elvitték Mariborba, majd tegnap átadták a magyar hatóságoknak. Akar még jelentkezni?

Nem akartam.

Amit mondott és ahogyan mondta, tökéletesen meggyőzött alapvető tévedésemről.

Kértem ugyan a hölgyet, hogy legalább egyetlen napra fogadjon be, hiszen fáradtan és ismeretlenül miként vágjak neki a visszavezető útnak, de hallani sem akart róla.

Mit tehettem egyebet, mint lemondtam a remélt barátságos fogadtatásról, a biztonságos élet ábrándjáról és elindultam vissza.

Hiába kockáztattam tehát. Keserves volt az út visszafelé, különösen azzal a tudattal, hogy boldog lehetek, ha az ismeretlen veszélyből sikerül ismét a hazai, ismert veszélybe jutnom.

A határfaluig mégcsak elvezetett az országút. De ott végképp tanácstalanná váltam. A vaksötétben a terep ismeretlenül feküdt előttem. Mennyire más volt, mint vonalakkal ábrázolt rajzként a fehér papíron! Pár órával előbb alkonyatkor, félhomályban jártam itt először, fogalmam sem volt róla, hol húzódik a határ.

A jugoszláv és a magyar járőrök útvonala, mozgása ismeretlen volt számomra.

A kétségbeesés vakmerővé tett. Addig kerülgettem a falut, amíg az egyik szélső ház ablakában pislákoló fényre nem leltem. Elszántan zörgettem az ablakon, rábízva magam a jószerencsémre.

Mindketten megrökönyödtünk, amikor a megnyíló ajtóban a kondással felismertük egymást. A szegény ember tisztességével tessékelt be nyomorúságos viskójába.

Egyetlen szobácskájukban a felesége éppen szoptatott.

Pálinkával, kenyérrel megkínált az ember, de arról, hogy a határra elvezessen, vagy pláne át, hallani sem akart. Pedig komoly összeget kínáltam fel szolgálataiért.

Bele kellett törődnöm, hogy teljesen vaktában vágjak neki az útnak, még azt sem tudva, hol, merre keressem azt a láthatatlan, mégis oly fontos vonalat, amelyen átlépve, odaát vagyok.

Kis csomagomat, hogy szabaduljak a fölösleges tehertől, neki ajándékoztam. Némi elemózsia, borotvakészlet, egy vagy két pipereszappan, ennyiből állt az egész.

Pénzért, szép szóért nem segített a kondás; a szappanért, amely ritka kincs volt akkor náluk és kellett a pici fürdetéséhez, megtett annyit, hogy elmagyarázta, miként jutok a határra, meg hol találom a jugoszláv őrség házát. Ez utóbbit azért, hogy elkerülhessem.

A búcsúzás után újra kint álltam a koromsötét éjszakában, az agyam lázasan dolgozott. Mit tegyek, merre induljak?

Az erdőségnek nem vághatok neki, hiszen ismeretlenül nappal is eltévednék benne, nemhogy csillagtalan éjszakán. A falu és a határ között elterülő keskeny kaszáló biztonságosabb utat ígért. Csakhogy nem ismertem a járőrözés időpontját. Annyit tudtam mindössze, hogy a jugoszlávok kutyákkal járnak. Tehát el kellett vetnem ezt a megoldást is, hiszen egy betanított eb nagy távolságról is felfedez.

Egyetlen lehetőség maradt hátra, a legképtelenebb: közvetlenül az őrház mellett megkísérelni az átjutást.

Volt ebben a képtelennek látszó elhatározásban azért reális számvetés is. Először is: közel az őrség laktanyájához nem téveszthettem irányt. Másodszor: a kutyák ugatása a közeli faluban történő mozgásra is utalhat. Várhatóan nem tulajdonítanának jelentőséget neki. Végül, de nem utolsósorban: ott bízhattam leginkább

az őrség éberségének hiányában; miért is gondolnának arra, hogy bárki józan fővel éppen ott merészeljen átlépni az országhatáron.

Leültem egy bokor tövébe és lestem, mikor indul a következő járőr. A kinyíló ajtó világos négyszögében, mintha filmvásznon nézném, pontosan láttam a távozó határőröket.

Vártam néhány percet. Számítanom kellett a visszaérkező katonákra.

Sokkal könnyebben ment, mint gondoltam. A jugoszlávok biztosak voltak a dolgukban, nálunk, a magyar őrháznál pedig mély csend uralkodott.

Felkészültem arra, hogy magyar járőrrel találkozhatok. Elhatároztam, ebben az esetben részegnek tettetem magam, aki a megye távoli vidékéről érkezett rokonlátogatóba és némi italozás után eltévedt. Megesik városon is, faluhelyen még inkább az ilyesmi, ha jól adom elő, talán elhiszik.

Szükségtelenül készültem a szerepre. Úgy értem vissza ismerőseim házához, hogy egy lélekkel sem találkoztam.

Hosszasan kellett kocognom az ablakon, míg felébredtek első, legmélyebb álmukból és beengedtek. Az asszonyok gyakorlatiasan rögtön ételt tettek elém, de a férfiak csak ültek velem szemben, és bámultak, mintha kísértet volnék.

– Szent Kristófra! – dörmögte délutáni útikalauzom. – Ha nem a magam szemével látom, hogy csakugyan átment, el nem hinném semmiért se!

A rövidre sikerült jugoszláviai látogatásom után nem maradt más hátra, mint visszatérni a megszokott vidékre, a jóbarátok, ismerősök közé.

Azaz mégsem egészen.

Zala túl melegnek tűnt, tehát úgy határoztam, hogy Somogyban telepszem le. Ismerős ajánlott ismerősnek, így jutottam Hollád községbe.

Kétholdas, földhözragadt szegényember adott otthont. Otthont, a szó igazi értelmében. Otthont, amilyen szépet, emberit ő és családja önmaguknak teremtettek.

A kétszobás kis ház, de a kert és az udvar is ragyogott a tisztaságtól. Mégsem a külső szemlélőnek szóló pedantéria volt ez, hanem egyszerű, magától értetődő, emberarcú tisztaság. Ilyenekké varázsolták szobáikat, és emellett barátságossá, meleggé, otthonos-

sá. Az egyéniségükből a megerőltető, testet-lelket őrlő paraszti munka ellenére is derű áradt.

Péter Boldizsárékhoz méhészként költöztem. A hét Hunor-kaptárnyi méhet Főnyeden vásároltam, részletre. A legszükségesebb felszerelést kölcsön adták hozzá.

Eddigi és ezutáni életem aligha nevezhető túlzottan nyugodtnak, izgalomtól mentesnek. Mégis életem egyik legaggasztóbb élményét furcsa módon ezek a szorgos, voltaképpen kedves bogarak okozták. Ráadásul nem is az enyémek, hanem a máséi.

Egy délután, a Kéthelyi-hegy falu széléig nyúló öreg erdejéből hazatérőben, örvendezve szaladt elém az egyik szomszédasszony.

– Jaj nekem, a jó Isten vezette haza a fiatalurat – lelkendezett.

Jómagam egy cseppet sem lelkesedtem azonban, amikor hadarva-kapkodva elbeszélte, miért örült meg annyira a jöttömnek.

– Kirajzottak a méheim. Ott csüngenek nagy, sötét gomolyagban az ómafa öregágán. Az uram bement Szentgyörgyre, jó, ha sötétedésre megtér. Jaj Istenem, világgá repül a drága méhe, hacsak a fiatalúr be nem fogná őket.

Kocaméhész létemre sose végeztem ilyen munkát. Annyit tudtam, hogy nem veszélytelen hozzá nem értőn nyúlni az új otthont kereső, a királynőjét féltő, izgatott és harcias kedvű bolyhoz. Viszont el sem utasíthattam a kérést, hiszen az egyértelmű lett volna önmagam leleplezésével. Felöltöttem hát a sűrű drótból készült védőálarcot, a kesztyűt, magamhoz vettem a füstölőt, a permetezőt és elindultam mindenre elszántan.

Talán komikusnak tűnik mindez és egy ősméhész megmosolyog miatta. Tény azonban, hogy kétszáz méh csípése megölhet egy lovat, a raj pedig nyolcvan-százezer méhből állt. És én annyit értettem hozzájuk, mint hajdú a harangöntéshez.

Hogyan csináltam? Nem tudom – de sikerült. Amikor a kasba besöpört családot helyére tettem, mindannyian megkönnyebbültünk: az asszonyka is, a méhek is, én meg egyenesen boldog voltam, amiért megúsztam az egészet néhány, a drótfonat alá bejutott méh szúrásával az arcomon. Szakmai tekintélyem egy csapásra megteremtődött, s vele legalitásom is.

Eközben a zalai oldalon is egyenesbe jöttem a törvénnyel. Az előző évben, amikor az olasz háza miatt, amelynek további bontását és széthordását a jelenlétem egyesek számára megnehezítette és feljelentettek, Bödő Béla zalacsányi lakosnak vallottam magam

a rendőrök előtt. Nos, egy napon a több kilométeres, sietősen megtett úttól fáradtan, lihegve rontott be Bézsenyi János holládi otthonomba.

– Mikor történt? Hogyan jutottak a fiatalúr nyomára? – kérdezte az ámuló, értetlen házigazdámtól, Péter Boldizsártól.

Amikor a felindultságtól harsogó szavára kiléptem a szobából, valósággal megdermedt a csodálkozástól. Aztán komor parasztarcán felengedett a feszültség, hogy átadja helyét az őszinte örömnek.

– Nahát, ugyan jól rám ijesztettek a rendőrök!

Szavaiból megtudtuk, hogy az egyik rendőrjárőr dicsekedett el náluk azzal: elfogták azt a berekben bujkáló furcsa embert. Nem okoz már több gondot sem nekik, sem a tanyasiaknak!

Próbáltuk közösen megfejteni a történteket. Sikertelenül. Csak másfél év múlva, már rabként jutottam nyitjára a titoknak.

Az történt ugyanis, hogy a sors kiszámíthatatlan tréfájaként Zalacsányban lakott egy Bödör József nevű egykori csendőr-tiszthelyettes. Ha pontos volt az információm, a nyomozóosztályhoz tartozott a háború alatt. Ezt a Bödört körözték már jó ideje, míg rá nem bukkantak rejtekhelyére a saját portáján.

A többit magától értetődőnek tekintették a rend őrei. Kerestek egy Bödőt Zalacsányból, találtak egy Bödört Zalacsányban. A létszám stimmelt, kipipálhatták ügyemet az elintézendők közül.

Túl békés, túl családias volt Hollád község és környéke, házigazdámékról nem is szólva. Emberi gyarlóság, hogy a nyugalom állapotában hajlamosak vagyunk megfeledkezni a veszélyről. Ahogyan a katona feledkezik meg két ütközet között a halálról, és képes tréfálkozni, muzsikálni, táncolni, szeretni.

Nekem is megnőtt az önbizalmam. Szinte naponta kétszer – oda s vissza – legyalogoltam a nyolc kilométert, a falutól Balatonszentgyörgyig. Az erdő szélén jártam, fűvel benőtt, árnyas kocsiutakon, évszázados diófasor alatt, a Csillagvár mellett, hogy Kesthelyre vonatozzak.

A Csillagvár említése egy komikus kalandomat juttatja eszembe. Az önbizalmam, még inkább vakmerőségem nagyobb lett ugyan, de ostoba nem voltam. Ismertem a veszélyt. Láttam, mint szilárdul a közbiztonság. Tudtam, hogy valamit tennem kell, mert helyzetem hosszú távon tarthatatlan. Amikor egy vörsi újgazdától azt hallottam, a Csillagvár pincéjében a régi korból maradt hosszú

alagút vezet az erdő alá, feltámadt érdeklődésem. Az üldözők előli esetleges menekülésnek s talán egy korszak átvészelése végső eszközének véltem.

– Aztán csakugyan létezik az az alagút? – kérdeztem a gazdát.

– A saját két szememmel láttam. Az erdész, ki a várban lakik, sógorom. Ő maga mutatta meg nekem. Bele is bújtunk vóna, de a cug elótotta a petrollámpát. Hát a sötétbe csak nem mentünk bele.

– S nagy lehet?

– Nem látszott a vége, szent igaz.

Elballagtam a Csillagvárhoz, együtt, nagy barátságosan az emberemmel. Az erdész tisztességgel fogadott minket. Csakhogy kérdésemre megrázta a fejét.

– Bolond beszéd ez!

Gondoltam, félti a titkát. Addig erősködtem, míg indulatba jött. Fogott egy lámpást, levezetett bennünket a pincébe.

– Győződjön meg róla a fiatalúr. Kopogtassa meg bátran a falakat, kong-e valahol.

Nem találtam alagútnak még a nyomát se!

Néztem emberemet, akinek még csak a szeme se rebbent.

– Pedig vót – jelentette ki egykedvűen, a mesemondók szent meggyőződésével.

Haragudni sem lehetett rá. Ő is mástól hallhatta, megálmodta, hitte, elbeszélte. Megőrizte a legendát, talán tódított is rajta egy cseppet.

Hollád és Szentgyörgy között, az útelágazás után feküdt a Batthyányi-major. A szép kis kastélyban és vagy ötezer katasztrális holdnyi földbirtokon Festetichék nagybérlője, Nemestóti-Szabó volt az úr. Okos, értelmes, főiskolát végzett gazda volt az uraság, de amíg ő rendelkezett vagy öt falu felett, cseléd vagy zsellér csak kendővel foghatta meg a kilincsét. Nehogy trágyaszagú legyen.

A nagybirtokot szétosztották már, és új házakból – még ha vert falúakból is – új utcák nőttek ki a földből. De az uraságnak több száz birkáját, tehenét mentette, etette a magáéval együtt, a saját takarmányából az öt falu, Vörs, Hollád, Sávoly, Tikos, Szegerdő népe.

Megkérdeztem egyszer Péter Boldizsárt, házigazdámat és néhány szomszédját, akik összejöttek nála:

– Magukat emberszámba sem vették. Miért teszik ezt mégis?

– Igaz – válaszolt házigazdám –, de hát az uraság mégiscsak uraság vót.

A többiek bólintottak rá, igazat adóan; a több évszázados beidegződés még bennük élt.

Egyszóval bejártam Keszthelyre, amelyet nagyon szerettem. A város is vonzott, meg a hírek is, az emberek ellesett véleménye. Ebből pedig az világlott ki, hogy az új rend napról napra erősebbé válik, ellenőrzése pedig egyre inkább szervezett.

Nekem, aki a berekből csak békaperspektívából nézhettem a világot – Hollád is a berek szélén feküdt –, magamnak kellett határoznom cselekedeteim felől. A jelentkezés lehetőségét régen elvetettem. Részben, mivel nem olyan fából faragtak, hogy feladjam a küzdelmet, részben, mert hírek keringtek a politikai rendőrség kegyetlen vallatási módszereiről. Tanácstalan voltam, nem láttam az utat, amely az emberi életformához visszavezethetne.

Összehozott a sors egy Czapáry László nevű, velem egykorú nagykanizsai fiatalemberrel. Hamar megértettük egymást. Nos, Czapáry Laci vállalkozott rá, hogy felutazik Budapestre, felveszi a kapcsolatot Csordás Mihály barátommal, akinek apósánál, Zalaszabarban három évvel korábban vendégeskedtem, illegalitásban.

Czapáry azzal a hírrel érkezett vissza, hogy Csordás Mihály előbb nagyon meglepődött jelentkezésemen, majd készséggel hozzájárult, hogy összehoz szervezkedő budapesti kisgazdapártiakkal. Időt kért csupán. Megállapodtak egy jelszóban, amelynek legközelebbi találkozásukkor azt kell bizonyítania, hogy minden rendben van, nincs veszély.

A megbeszélt napon Budapesten létrejött az újabb találkozó, és Czapáry Laci azzal az üzenettel érkezett vissza, hogy két hét múlva Zalavárott, Mészáros Józsefék házánál találkozhatom illetékesekkel. A cél: lehetőségeink összehangolása és a szervezkedés meggyorsítása.

Ha jól emlékszem, 1949. július 24-én érkeztem Zalavárra. Rég jártam ott, mégis mintha haza érkeztem volna, olyan érzés fogott el.

Azért az illegalitásban kötelező óvatosságról nem feledkeztem meg. Körüljártam Mészárosék portáját, még az udvarhoz tartozó veteményeskertet is, majd behúzódtam egy kazal oldalába, és hosszasan figyeltem minden rezdülésre a ház körül.

Így, csak alapos körültekintés után, egyórás késéssel indultam Mészárosék utcai szobája felé.

Az egyszerűségében is szép, oszlopsoros tornácra szinte jókedvűen, magabiztosan léptem. Lépteim kopogására kinyílt a tisztaszoba ajtaja, és Mészárosék 15 éves gimnazista fia, Viktor nézett ki rajta.

– Jaj, de jó, hogy jön, Miklós bátyám, a vendég már el akart menni.

Belépéskor ismeretlen fiatalember nyújtott kezet.

– Szervusz. K. Nagy István vagyok. Sokat késtél – mondta szemrehányón.

Bár azelőtt sohasem találkoztunk, jólesett a barátságos szigor.

– Ne haragudj, de én gyalog közlekedem, a berken át. Ha ingoványosabb a talaj, hosszabb ideig tart az út.

– Igaz, erre nem gondoltam – mentegetőzött. – Tudod, én autóval jöttem, és aki kényelmesen utazik, nem gondol a bujdosók körülményeire.

Viktor odakínált két pohár bort, ittunk egy kortyot.

– Térjünk a tárgyra – kérte. – Ugyanis egy barátom hozott le a gépkocsiján, és a túl hosszú várakozást nem kívánhatom tőle.

– Kiket képviselsz?

– Azokat, akik közülünk még szabadok. Azt hittük, külföldön vagy, de örömmel számítunk rád. Különösen, ha rendelkezel valamilyen erővel.

– Tudni szeretném, ti hogyan álltok, és milyen realitásokra számíthatunk.

– A második kérdésedre felelek először. Az amikra. Nem, ne szólj semmit, tanultak a történtekből. Mellettünk állnak, támogatják szervezkedésünket.

– Ezt mondták negyvenötben is.

– Mondom, hogy tanultak az eseményekből. Ha nem tudnád, azóta létrehozták az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, a NATO-t. Fel akarják szabadítani Európát. Mi ennek a jegyében dolgozunk.

– Hol tartotok?

– Egyes országrészekben kész szervezeteink vannak. Tolnában már bicskázzák a legények a rendőröket is.

– Ez helytelen. Ezzel nem értek egyet!

Csodálkozva nézett.

– Éppen te mondod ezt? Háromévi üldöztetés után?

– A csalódások meg a magány megtanítottak az elmélkedésre.

Az erőszakkal szemben alkalmazhatunk erőszakot, a fegyverrel szemben fegyvert. Ezt helyeslem. Ehhez csatlakozom. De ítélkezni sem bicskázással, sem gyilkossággal nem lehet. Ez a bíróságok dolga lesz, ha győztünk.

– Furcsa filozófiát tanultál a berekben, ám lehet, hogy igazad van. Leállítjuk a legényeket. De még nem mondtad, hogy mögötted milyen erő áll.

– Nézd, konkrét szervezeteim nincsenek. Ennek ellenére kapcsolatban vagyok minden kulcsemberrel egész Zalában és Somogyban Böhönyéig.

Órájára nézett:

– Szent isten! Nem várnak meg!

Kezet nyújtott.

– Isten áldjon, Miklós. Jelentem a megbeszélésünk lényegét, és Csordás Miska útján megküldjük az intézkedési tervet.

Megöleltük egymást és sietősen távozott.

– Nagyon türelmetlen volt már – jegyezte meg Viktor –, attól félt, el sem jön Miklós bátyám...

Teletöltötte poharamat.

– ... Édesapám reméli, megvárja, amíg hazaérnek az aratásból.

– Örömest. Jólesik majd szót váltani vele.

Közben az udvarra nyíló ablakon át egy ismeretlent láttam sietősen közeledni. Már az udvaron volt.

Felugrottam.

– Ez ki?

Viktor az ablakhoz futott, kinézett.

– Semmi baj – hangja megnyugtatóan csengett. – K. Nagy barátja, a sofőr.

A szőke fiatalember eközben belépett a szobába.

– Pista nincs itt? – állt meg csodálkozva.

– Néhány perce elment.

– Úgy látszik, elkerültük egymást. Hű, de pokoli hőség van, kaphatnék egy pohár vizet?

Valóban kánikula volt, igazi aratásidő. Viktor szolgálatkészen kínálta.

– Egy pohár bort adnék szívesen...

– Ne... nem... Vezetek. Micsoda hőség...!?

Olyan panaszosan mondta, hogy természetesnek tűnt, amikor a zsebébe nyúlt. Magától értetődőnek tetszett, hogy meg akarja tö-

rölni verejtékező arcát. Ám a zsebkendő helyett egy TT-pisztolyt rántott elő. Ránk szegezte. Hangja parancsoló lett.

– Kezeket fel! Álljatok a sarokba!

Cselekvésre már nem maradt idő. Az ajtóban megjelent egy fekete hajú férfi, ugyancsak TT-vel a kezében, az ablakon át pedig benyomult egy géppisztoly csöve.

A fekete hajú végigkutatott:

– Nincs nála fegyver! – szólt társának és hangjából kiérződött, hogy nem hisz a szemének.

Pedig valóban nem volt. Ugyanis a hatalom megszilárdulásával egyre kilátástalanabbá vált, hogy egy igazoltatásból fegyveresen vágjam ki magam. Viszont meggyőződhettem róla, hogy ésszel, furfanggal, határozott fellépéssel még célt érhetek.

Semmi fényesebben nem bizonyította, hogy elfogóim maguk sem bíztak sikerben, mint az, hogy bilincset sem hoztak magukkal. Egyikük nadrágszíjával kötözték össze a kezemet. A holtra vált gyereknek még visszakiáltottak:

– Egy szót se senkinek, mert meghalsz! – máris betuszkoltak az udvarra betolató Pobedába.

Évekkel később jutott tudomásomra, hogy Zalavárott és környékén elhíresztelték, hogy engem az amerikai titkosszolgálat rabolt el, hogy kijuttasson Nyugatra.

Megdöbbentett és még inkább megzavart, amikor a község szélén megálló járműbe beült a Nagyként bemutatkozó férfi; az, aki Csordás Miska küldötteként tárgyalt velem.

Rosszullét fogott el. Talán az idegesség okozta vagy az éhség, hiszen hajnal óta, amikor elindultam Holládról, nem ettem. Mindenesetre megálltunk egy tanyánál, valahol Balatonberény táján és elfogóim egyike nagy darab kenyeret hozott ki a házból.

– Egyen valamit, ettől jobban lesz.

AZ ÁVH ŐRIZETÉBEN

Jócskán besötétedett, amikor gépkocsink begördült az akkor már ÁVH-nak hívott politikai rendőrség Csengery utcai kapuján.

Elindultunk az Andrássy út–Csengery utca sarkán álló hatalmas épülettömb lépcsőin, zegzugos folyosókon át, míg végül bevezettek – Péter Gáborhoz. A mindenható ember természetesen már nem a politikai partner udvariasságával fogadott.

– Szóval mégiscsak idekerült?! Figyelmeztettem idejekorán, nem?

Mit válaszolhattam volna erre?

– A sorsa a saját kezében van – folytatta. – Minden az őszinteségétől függ. Azt hiszem, hallott róla, hogy vannak eszközeink.

A fenyegető kérdésre óhatatlanul eszembe jutott, milyen borzalmakat beszéltek az emberek az ÁVH vallatási módszereiről. Határozottan kilátástalannak éreztem a helyzetemet; mondhatnám úgy is: féltem.

– Az első alkalom, amellyel bizonyíthatja őszinteségét, hogy megmondja, hol járt, miben mesterkedett az elmúlt három év alatt.

Megkönnyebbülten válaszoltam a majdnem igazat:

– A legutóbbi időkig a Kis-Balaton mocsárvilágában éltem.

– Úgy látom, nem képes fölmérni a helyzetét! Hazugsággal nem jut semmire!

– Az igazat mondtam.

Akkorát csapott az asztalra, hogy azt hittem, megreped a vastag deszka.

– Hazudott! Bizonyítékaink vannak rá!

– Nekem pedig arra, hogy ott éltem.

Ekkor taktikát változtatott.

– Nézze – magyarázta barátságosan –, a régi ismeretség miatt

meg akarom kímélni attól, hogy komolyabb módszerekhez kelljen nyúlnunk. Ezért tájékoztatom, hogy mi az év elején jelentést kaptunk arról, hogy a Kis-Balatonon tartózkodik. Gondolhatja, hogy érdekelt bennünket az az ember, aki hadsereget szervezett ellenünk.

– Párthadsereget – jegyeztem meg.

Péter Gábor nem zavartatta magát.

– Körülzártuk az egész vidéket. Jelentős erőt mozgósítottunk a kézre kerítésére. Záróvonalainkon a madár sem repülhetett át észrevétlenül! De maga nem volt ott!

Hirtelen világosság gyúlt az agyamban. Szóval ez rejlett a tavaszi akció mögött. Dehogyis rablógyilkos kóbor cigányokat kerestek! Nem tűnt fel, hogy értük aligha mozgósítottak volna akkora erőt. Én voltam tehát a vad, aki ellen a hajtóvadászat folyt!

Elmondtam Péter Gábornak őszintén a történteket. Azt, hogy miként akartam tilosban húzni a hálómat, miként igazoltattam én a nyomozótiszteket és miként mentett meg fellépésem magától az igazoltatástól.

Az arca vörösre változott. Nem tudtam megítélni, a gutaütés kerülgeti-e vagy a nevetést fojtja vissza nagy önuralommal.

Egyetlen intésére kivezettek az előszobába. Ott kellett várnom hosszú ideig. Amikor visszahívott, annyit mondott csak:

– Ha továbbra is őszinte lesz, megmenekül. Azt azonban ne feledje el, hogy senki nem tudja, hogy nálunk van. Érti, amit mondok? Senki! Ha eltűnik örökre, nyoma sem marad. Hát ennek megfelelően viselkedjen!

Az első heteket egy második emeleti udvari szobában töltöttem, állandó felügyelet alatt és szinte állandó kihallgatás közben. A hang és a bánásmód udvarias volt, valószínűtlenül udvarias. Étteremből hozták papírtálcán a bécsi szeletet sült burgonyával, annyit, hogy a második héten már megcsömörlöttem a kitűnő ételtől. Megengedték egy alkalommal azt is, hogy az utcai szoba ablakából megnézzem a VIT énekes-táncos, vidám felvonulást. Igaz, ezt lélektani hatásnak szánták, mert utána rögtön így szóltak hozzám:

– Látja, milyen jó a szabad embereknek? Miért nem igyekszik mihamarabb szabadulni? Csak magától függ.

Ez a „csak magától függ" persze nem volt ilyen egyszerű.

Péter Gáborék kezébe személyemben egy olyan ember került, akiről tudták, hogy fegyveres alakulatot szervezett pártja számára.

Ha ehhez hozzáadom, hogy az idők folyamán letartóztatott és elítélt kisgazdapárti politikusok – abban a hiszemben, hogy én amúgy is odakint vagyok, nekem nem ártanak vele – rám hárítottak mindent, azt is, amihez semmi közöm nem volt, érthető, ha Péter Gábor és nyomozói úgy vélték: nagy halat fogtak. Nem kisebb feltételezéssel kezdték meg a kihallgatásomat, mint hogy én vagyok az országban működő diverzánsalakulatok parancsnoka.

Hamar rá kellett jönnöm, hogy ilyen előzmények után – s egy létező szervezkedés árnyékában lebukva – a tagadás nem segít rajtam, s a kihallgatás keményebbé válik. A világ bármely állambiztonsági szervénél eddig sem vártak volna ezzel.

Még egy gonddal küszködtem. Szerettem volna menteni azokat, akik rejtegettek, segítettek az elmúlt nehéz évek során.

Tagadni nem lehetett. Azt, hogy senkinél sem jártam, senkivel sem beszéltem, épeszű ember amúgy sem hitte volna el. Meg sem kísérelhettem tehát a nevek elhallgatását.

Hosszú-hosszú éjszakák töprengése vezetett rá az egyetlen lehetséges megoldásra: mindent bevallani, amit csak kívánnak tőlem.

Ezzel kezdetét vette egy kriminológiai Ezeregyéjszaka meséjének megalkotása. Ők többre tartottak engem, mint aki voltam. Egy diverzánshadsereg létezését tételezték fel, és én kitaláltam ezt a nem létező diverzánshadsereget.

Nem tudhattam, hogy mászom ki a magam ásta veremből, de arra számítottam, hogy a sok név között elvész támogatóim szerény névsora. Abban is reménykedtem, hogy ilyen módon sikerül hírt adni a világnak hollétemről.

Afelől semmi kétségem nem volt, hogy élve innen ki nem juthatok. Minden emellett szólt, elhurcolásom körülményei, és az is, hogy semmilyen nyilvántartásba be nem vettek.

Rettenetes félelem fogott el, amikor egy nap, talán három hét után, így szólt a kihallgatásomat vezető alezredes:

– Itt az ideje, hogy levigyétek a pincébe megborotválni!

Kétségtelenül sűrű, piszkos borosta fedte az arcomat, de ki gondolt volna akkor és abban a helyzetben valóban borotválásra? Lélekben felkészültem – ha ugyan lehetséges felkészülni rá! – a kínzásra, a legszörnyűbb testi borzalmakra és a halálra is. Minden egyes lépcsőfok, ami a mélybe vezetett, lelket sorvasztó gyötrelem volt.

Kísérőm az úgynevezett moziteremben egyenruhásoknak adott át. Nem messze a bejárattól lefüggönyözött vasrácsos ajtókat láttam; később megtudtam, hogy ott tartották Rajk Lászlót fogva. Engem a pincébe vezettek.

– Érthető – gondoltam –, onnan nem hallatszik ki a jajkiáltás.

Annál nagyobb meglepetésként valóban borbély várt rám meg jóleső meleg zuhanyfürdő. Viszont nem vezettek vissza a második emeleti szobába, hanem a csomagolópapír helyett, amelyen addig feküdtem, egy priccs lett az ágyam. A „szobám" azonban megkisebbedett. Kitárt karral elértem a falait: két méter hosszú és másfél méter széles volt mindössze.

Éjszakáról éjszakára róttam a parányi cella betonját. Egyre kimerültebben igyekeztem továbbgondolni mesémet a másnapi folytatáshoz. Mert ügyelnem kellett arra is, hogy vallomásom logikusan illeszkedjék az előzőkhöz.

Ma sem tudom, mi adott erőt arra, hogy végigcsináljam!? Miként tudtam észben tartani a szövevényes mesét? Ügyelni arra, hogy beleszőjek olyan szereplőket, akik léteznek, azok közé, akik sose voltak. Elérni, hogy az „összeesküvés" olyan nagyszabásúnak tűnjön, amelynek teljes felgöngyölítése mellett eltörpüljenek a részletek.

Az IDŐ-ért futottam versenyt!

Jól működhetett a fantáziám – persze segített óriási személy- és helyismeretem is –, mert kihallgatóim feszült figyelemmel hallgatták a szavaimat.

Hónapokon át tartott ez a kétségbeesett macska–egérjáték. Nekem egyre nehezebben ment, kifogytam az ötletekből. Kimerültem.

Sokat rontott helyzetemen a kihallgatások fokozódó intenzitása is. Amilyen arányban csökkent vallomásom mennyisége és minősége, olyan arányban kívántak mind többet és többet tőlem. Ez hagyományos nyomozói fortély: akkor fokozni a tempót, amikor az űzött vad erejének végére ér.

Megesett, hogy négy napon és három éjszakán át tartott a kihallgatás. Több mint nyolcvan órán át váltott, friss nyomozókkal, szünet nélkül. Ha mégis elmentek, fegyveres őr maradt velem, aki géppisztolyának tusával döngette az asztalt, ha a fáradtságtól ráborulva aludni akartam. Aztán elérkezett a pillanat, amikor már ez sem tudott felébreszteni; ekkor visszavittek a cellámba.

A cellám szűk, kényelmetlen és hideg, de legalább jó fekvésű volt. A pincelabirintust ugyanis – mint egy demarkációs vonal – gyakorlatilag kettéválasztotta egy nagy átmérőjű szennyvízleeresztő cső. Ahhoz, hogy alatta kozlekedni lehessen, néhány lépcsőfokkal lesüllyesztették a padlót. Ugyanakkor a zárkák vasajtóit úgy tervezték, hogy alul – a szellőzés végett – mintegy háromujjnyi rés maradjon. Rájottem, hogy letérdelve kényelmesen ráláthatok az aluljáróra. Ellenőrizhetem a mozgást.

Ezen a módon lemérhettem gondosan kitalált „vallomásom" eredményét; hiszen az őrizetesek kozott senkit sem láttam barátaim, segítőtársaim kozul, ami egyértelműen azt jelentette, hogy elbeszélésem hitelre talált, Péter Gáborék várják a nagy fogást.

Nekem ugyan mondhatták a kihallgatásokon, hogy ez vagy az mit vallott ellenem! Tudtam, hogy nem igaz. Hogy senki sincs bent az enyéim kozul!

Vannak események, amelyek jókor, mások rosszkor keresztezik egymást az ember életében. Nekem rovid időn belul mindkettőben volt részem.

Sosem felejthetem el. A hosszú kihallgatások egyikén elbóbiskolt a vallatótiszt. Ült mereven a székén, de a feje időnként lebillent a mellére. Mélyen és hosszan lélegzett, bizonyítékául annak, hogy nem színlel, hanem valóban elnyomta a fáradtság. Bennem azonnal felotlott a remény, talán megkaparinthatom a pisztolyát Arra persze nem gondoltam, hogy megszokhetek, hisz jól tudtam, erre semmi esélyem sincs. Félelmemen felulkerekedett a józan megfontolás: inkább harcban elesni, magamnak szánva az utolsó golyót, mint bortonben rabként elrohadni.

Felálltam, óvatosan a kályhához lopóztam. Kezemben fogtam már a piszkavasat, elszántan arra, hogy lesújtsak vele, amikor hangosan kopogtattak az ajtón. A tiszt felriadt. Egyetlen pillantással felmérte a helyzetet. Megértett mindent. Belépésre szólította a kiskatonát és visszavitetett a pincébe. Nem szólt, sőt, meg sem buntetett.

Mégsem onmagáért beszélem el ezt a történetet, hanem azért, mert pontosan azon az éjszakán hangos kiáltozásra ébredtem. Valakit erőszakkal tuszkoltak végig a folyosón. Persze, hogy azonnal megfigyelőhelyemen termettem.

Nem sokat láttam az új emberből, annyi egyenruhás vette korul.

Viszont éppen az én zárkám előtt, a folyosófordulóban sikerült megkapaszkodnia a fal sarkában.

– Elvtársak! – ordítása kétségbeesett jajkiáltásnak hangzott, s visszhangozva töltötte be az egész pincét. – Elvtársak, hová visztek? Meg akartok ölni?

Majd hozzátette, mintha varázsigét mondana ki:

– De hiszen most jöttem Rákosi elvtárstól. Értsétek meg, csak tévedés lehet!

Elvonszolták egy távoli zárkáig. Orvos érkezett és nyilván nyugtató injekciót adott, mert az ordítás rövidesen abbamaradt, és nagy csend maradt utána.

– Ki ez? – kérdezte odakint a folyosón az egyik kiskatona a másiktól.

– Pártmunkás – felelte amaz.

Bennem nyomasztó félelmet keltett a jelenet. Mit várhatok én, ha itt egy pártmunkás is reszket az életéért?

Ezzel a rossz előjellel kezdődött a következő nap. Egyike a legborzalmasabbaknak életemben.

Megkeményedett a kihallgatás. Kifogytam az ötletekből, gondolataim is alig voltak már. Mintegy öt hónapja ment ez a játék, miközben – a kihallgatásokat kivéve – egyedül voltam cellámban, örökkön egyedül.

Ketten felváltva kérdeztek, majd bejött az alezredes is. Egyikük kicsiny, játékszernek tűnő készüléket vett elő az íróasztal fiókjából. Két hosszú drót vezetett ki belőle, a drótok végén bilinccsel.

– Fogja meg a bilincset! – parancsoltak rám.

Vonakodás nélkül engedelmeskedtem. Elképzelni sem tudtam, mit akarhatnak.

Egyik vallatóm akkor lassan tekerni kezdte a készülék karját. Ujjaimon kis bizsergést éreztem, amely lassan áramlott szét az egész testemben. Aztán felüvöltöttem, olyan, semmi máshoz nem hasonlítható fájdalom hasított belém. Egész testem rázkódott, amint mind gyorsabban és gyorsabban forgatta a hajtókart, és egyre erősebb áramütések hatoltak belém.

– Ne félj – ekkor már tegeztek –, nem öl meg. Legalábbis most nem. Csak a szíved készül ki tőle.

Amikor, fogalmam sincs róla, mennyi idő elteltével visszakísértettek a zárkámba, úgy éreztem, itt a vég. Elborzadva szemléltem

ujjaimat, amelyeket képtelen voltam kiegyenesíteni, ha megkíséreltem, nyomban görcsbe rándultak.

Még egyszer végig kellett élnem a villanyozás szörnyűségét, aztán elhatároztam: véget vetek az életemnek.

Az őrület határán voltam. Ennek az állapotnak feleltek meg a tetteim is. Kiszedtem a cipőm gumisarkából a szegeket és lenyeltem valamennyit. Lehetett tíz-tizenkét darab. A dühtől, hogy még élek, egészen elborult az elmém, kezdtem saját fogaimmal feltépni az ereimet. Sose gondoltam volna, hogy ez ilyen nehezen megy. Már két nagy és mély sebet rágtam a húsomba – ilyesmire csak tébolyult állapotban képes az ember –, de az erek visszahúzódtak tépő fogaim elől. Végre sikerült felszakítanom az egyik ütőeret. Vérem lüktetve kezdett ömleni. Rajtam akkor valami érthetetlen és csodálatos nyugalom áradt el. Győztesnek éreztem magam. Vártam a halált.

Odakint ekkor zűrzavar támadt. Ajtók csapódtak, zárak kattantak, futó lábak dobaja hallatszott mindenfelől.

Egyszer csak megfordult ajtóm zárjában a kulcs. Feldúltan, kezében papírdarabkákkal Princz alezredes, az őrszemélyzet parancsnoka jelent meg. Rám nézett, odaugrott és elmarkolta a csuklómat.

– Orvost! Azonnal! – akkorát kiáltott, hogy hárman is rohantak az orvosért, aki pillanatokon belül megérkezett.

Bekötötte a csuklómat. Közben Princz alezredes észrevette a földön heverő gumisarkokat.

– Ide nézzen, doki!

Az orvos sok mindent megérhetett már, mert nem különösebben izgatta fel annak tudata, hogy tucatnyi hegyes suszterszög van a gyomromban.

– Ugorj, fiam – szólt oda az egyik kiskatonának –, és hozz egy tele csajka zsíroskrumplit. Aztán tömd belé ebbe az alakba! Egy óra múlva még egy csajkával, estére a harmadikkal!

Ezzel távozott.

Princz alezredes azonban maradt és az orrom alá dugta a papírdarabkákat.

– Ez a maga műve?

Itt vissza kell térnem egy két vagy három héttel korábbi eseményhez. Oly régóta raboskodtam már a pincében és mindig társak nélkül, egyedül, hogy az őreim megszántak. Legalábbis ennek tudom be, hogy rám bízták a folyosósöprést reggelente.

Jólesett a mozgás, de még jobban a kínálkozó alkalom, hogy hírt adjak magamról.

Cselekedetemre, hisz visszaéltem az őrök jóindulatával, magyarázatot ad lelkiállapotom és a félelem, hogy tudtommal semmilyen nyilvántartásban nem szerepeltem. Ezt hozta tudomásomra Péter Gábor is, az ÁVH vezetője. A halállal számoltam tehát! De azért, hogy sorsom ne maradjon ismeretlen hozzátartozóim és barátaim előtt, küzdeni akartam. Akit minden jogától megfosztottak, annak egyetlen, elidegeníthetetlen joga mindenkor, élete utolsó pillanatáig megmarad: bármilyen eszközzel harcolhat életéért.

Ezt tettem én is.

Vécépapírt csempésztem be magammal a cellámba. Először a falon húzódó vízvezeték kátrányszigetelését felhasználva, majd az ujjam hegyét az akkor még meglevő szögek egyikével felszúrva, vérrel leveleket írtam. Ezekben közöltem nevemet, a kisgazdapártban betöltött funkciómat, és kértem, tájékoztassák a közvéleményt eltűnésem körülményeiről.

Romantikus, ponyvaízű történet?

Mégis, manapság tudományos kísérletek során át vizsgálják, mint tűri el az ember a bezártságot, a világtól való elszigeteltséget, az információk hiányát, csupán néhány társával összezárva 30–40 napon át. Én, amikor az elmondott esemény történt, már ötször harminc napja gyakoroltam ezt a kísérletet – egyedül. A kihallgatások csak súlyosbították helyzetemet, felőrölték pszichikai erőmet. Úgy éreztem, ezt lehetetlen tovább bírni. Fogalmam sem volt arról, hogy még további hét hónapot kell majd egyedül eltöltenem. Négyszázhúsz napot – tizennégyszer harmincat – mindenféle betű, hír, majd emberi beszéd nélkül!

Ám akkor még csak az ötödik hónapnál tartottam, és harcoltam előbb társaimért, majd önmagamért. Ahogy lehetett.

Nagyon sok cédulát csúsztattam be a zárkákba. Bizonyára a sors akarta úgy, hogy egyik őrizetes társam kiadja az őröknek a cédulámat, méghozzá éppen akkor, amikor cellám magányában feltéptem ereimet.

Miért tette?

Sokat gondolkoztam erről azóta is. Talán provokációnak vélte. Azt hihette, próbára akarják tenni. Persze, az sincs kizárva, hogy gyenge jellem volt, aki csupán jópontot kívánt szerezni.

Ki tudja? Ki mérhetné fel tettének indítóokát?

Bármi vezette is, nekem megmentette az életemet.

A többi cédulámat rutinmunka eredményeként tarthatta elém Princz alezredes.

Elfelejtettem fájdalmaimat, a megaláztatást. Nem érdekelt, mit tesznek velem ezután. Diadalérzet vett erőt rajtam; kimondhatatlan, kifejezhetetlen boldogság, amiért én, a pincébe zárt rab, íme, túljártam fogva tartóim eszén. Hogy végezhetnek ugyan velem, de ez többé nem marad titokban. Győztem.

Az alezredes végigmért, majd hosszan az arcomba bámult. Láttam a szemén, hogy megértette, mi zajlik le bennem.

– Kössék ki az ágyhoz! – rendelkezett.

Levetkőztettek és kezemet, lábamat a priccs négy sarkához bilincselték.

– Büntetésből így marad három napig! Legalább a kötését sem tépheti le! – rendelkezett az alezredes, majd megkérdezte:

– Van valami mondanivalója?

– Igen. Visszavonom a vallomásomat.

Bólintott.

– A maga dolga. Én jelentem.

A három nap alatt csak addig engedtek szabadon, amíg az orvosi rendelőbe vezettek kötözésre. A szögek – bizonyára a zsíroskrumpli hatására – semmi kárt sem tettek bennem. A kiszabott idő elteltével levették bilincseimet, felöltözhettem, minden helyreállt. Csak az őrszemélyzetet cserélték le az utolsó emberig.

Alig ocsúdtam fel meglepetésemből, hogy ennyivel megúsztam, kihallgatásra vezettek elő.

Ahogy haladtunk fölfelé a lépcsőkön – két géppisztolyos meg én –, felkészültem minden borzalomra: a villanyozásra, a körmök alá szúrt gombostűkre, a harapófogókra, melyekkel letépik ujjaim ízeit, s befejezésül a húsdarálóra. Mindarra, aminek létezésében saját élményeim és a hallottak alapján már nem kételkedhettem.

Hogy féltem-e? Kimondhatatlanul. Ám tudván tudtam: végig kell járnom utamat.

A szobában, ahová bevezettek, hárman vártak: az alezredes és korábbi vallatóim.

– Ülj le! – rivallt rám az alezredes, majd vészjósló hangon megkérdezte:

– Szóval visszavontad?

– Vissza.

– Eszerint eddig hazudtál nekünk?

– Igen.

De nehéz volt ezt az „igent" kimondani!

– Tudod, milyen következményekkel jár: hazudni nekünk? Fasírozottat csinálunk belőled!

Felváltva kérdeztek, fenyegettek, rémisztettek órákon át. Elővették a villanyozógépüket is.

– Még meggondolhatod magad!?

– Már megtettem.

Úgy vezettek vissza a pincébe, hogy csak egyetlen ütést kaptam; búcsúzóul, nyilván mérgében egyikük ököllel tarkón vágott, lefordultam a székről.

A pincében másik zárkába csuktak, egészen hátul, a folyosó végén. Szerencsémre elődömtől, Justus Páltól, aki üzenetként a falra karcolta a nevét is, pontosan vezetett naptárt örököltem. Lelkileg fontos, szinte felbecsülhetetlen értékű ajándék volt ez; piciny kapcsolat az élettel.

Mellesleg itt éltem át életem egyik legcsodálatosabb, legromantikusabb kalandját is, jóllehet nem velem történt, csak fül- és szemtanúja lehettem.

Bizonyára természetesnek tartják, hogy e helyen is, ahol fekvése miatt az alsó, szellőző réssel mit sem értem, kutattam egy parányi nyílás után, amelyen át kitekinthetek. Akit egymagában tartanak fogva hónapokon át, annak könnyet fakasztó élmény az emberi arc látványa is.

Őreink között akadt egy jóképű, szőke szakaszvezető, aki kitűnt emberséges bánásmódjával. Éjszakánként, ha ő volt szolgálatban, sokszor fölriadtam a szomszédos zárka vasajtajának nyikordulására. Viszont lépteket nem hallottam, tehát nem kihallgatásra vezettek elő valakit.

Kíváncsi lettem. S addig lestem kifelé ajtóm parányi résén, amíg megláttam a csodát. Mert ezt másnak nem nevezhetem. Először a szakaszvezetőt pillantottam meg, majd az ajtó nyílásában szomszédomat – akkor láttam először –, egy norvégmintás pulóvert viselő, szép alakú, mintegy 18–20 éves fiatal lányt. Alig akartam hinni a szememnek: az ávós őr meg a politikai fogoly ott ölelkeztek és csókolóztak a folyosón. A salétromos pincefalak között kivirágzott a szerelem valószínűtlenül szép virága.

Három hét elteltével értem jöttek. Bilincsbe vertek. Az udvaron

lefüggönyözött autó várakozott, be kellett szállnom. A fejemre pokrócot terítettek és körben megkötötték a mellemen.

– Istenhozzád, világ! – gondoltam, és elszorult a szívem.

Biztosra vettem, ütött az utolsó órám.

Mondják, ilyenkor az ember lelki szemei előtt végigpereg egész élete. Én nem tapasztaltam ezt. Inkább azon törtem a fejem: miként esik majd meg? Felakasztanak? És ha igen, hol, miként? Egy börtönudvaron vagy valahol egy erdőben? Esetleg belém lőnek és kilöknek valami félreeső helyen? Vagy mégis most jön, finálékent a húsdaráló?

Féltem.

A gépkocsi sok-sok kanyargás után egy nyíló vaskapun behajtott valahová.

– Szálljon ki! – parancsolták, újra magázva.

Levették fejemről a takarót. Egy udvaron álltam, amelyet két oldalról öreg, börtönszerű épület határolt. Közepén egyetlen nagy lombú fa állt.

Bevezettek az épületbe, amelynek ajtajában fegyveres őrök előtt egy ávós őrnagy várt.

– Az őrizetest átadom!

– Az őrizetest átveszem!

Az őrnagy utasítását követve, mögöttem a géppisztolyosokkal mentem utána.

Vastag, öreg tölgyfa ajtó előtt állt meg, kinyitotta. Az ajtó mögött meglehetősen nagynak tűnő, világos cella nyílott, egyszerű vasággyal, tiszta ágyneművel, lavóros mosdóval és alumínium kancsóban ivóvízzel. Egy fedéllel ellátott kübli és – ami óriási luxusnak tetszett – egy kívülről fűtött cserépkályha tette teljessé a berendezést.

– Ezentúl ez a zárkája – mondta az őrnagy. – Hetenként fürdés, naponta fél óra séta.

– Őrnagy úr, kérdezhetek valamit?

– Tessék.

– Mire ítéltek?

– Még nincs elítélve. Egyebet nem mondhatok.

– Kérhetek könyvet?

– Nem.

– Őrnagy úr – folytattam könyörögve –, hat hónapja nem láttam betűt. Egyedül voltam. Mindig egyedül.

– Itt is úgy lesz. És könyvet én sem adhatok. Magának nem.

Amikor megismerkedtem új környezetemmel és megtaláltam az ajtó deszkái között az első aprócska rést, amelyen át a hatalmas hallszerű előtérbe láthattam, el kellett ismernem, hogy igazat szólt.

Az előtérből velem szemben udvarra néző ajtó, jobbról egy folyosó, balról még két zárka nyílott. A közvetlenül mellettem levő üres volt, de a harmadikban egy idős asszonyt tartottak fogva. Amennyire egy gombostűnyi résen át fel lehet ismerni valakit, én Kéthly Annának véltem; legalábbis hasonlított rá. Ennek az asszonynak adtak olvasnivalót, és rendszeresen cserélték is.

Ha az életben valaha irigyeltem valakit, ez az asszony volt az.

Nekem nem jutott más szórakozás, mint a hangyák, amelyek az ajtó alól jöttek végeláthatatlan sorban, keresve-kutatva a legparányibb morzsa után is.

Elkezdtem etetni őket. Minél jobban összeszoktunk, annál inkább csodáltam, nem is szorgalmukat, hanem az eszüket. Tudják önök, mit tesznek a hangyák a náluk sokszorta nagyobb és nehezebb rizsszemmel? Nem, nem húzkodják végig a földön; az túl primitív megoldás volna intelligenciájukhoz képest. Felállítják a rizsszemet a hegyére – úgy, hogy oldalával a falnak támaszkodjék –, és ráengedik lassan, óvatosan a teherhordók hátára. Így viszik el, talán azzal a módszerrel élve, amellyel első ház- és sáncépítő őseink cipelhették a gerendákat, fatörzseket.

Érdekes volt megfigyelnem, mennyire szerették a hangyák a gyümölcsízt. Az átlagosnál többen siettek elő és valósággal megrészegedtek tőle. Megtanulták azt is, hogy a lavórba bemászhatnak, de a vizeskancsóm tilos a számukra.

Azt, hogy hol vagyok, régen kitaláltam már; heteken át lekötött ez a szellemi játék. Napi sétáimon szemembe ötlött egy furcsa, ismerős torony, amelynek csak a csúcsát engedték látni a háztetők. Keresztet, buzogányt nem láttam rajta, nem egyházi célokat szolgált. A déli harang kongása is ismerősnek tűnt. Végre, hosszas töprengés után még más, apró jelekből is összeállt a mozaik.

Jóságos isten! Hiszen majdnem otthon voltam!

Valamikor, kisdiák koromban, két éven át laktam a József utca 52. számú sarokházban, amelyet aztán megsemmisített a háború. Egykor a ház tűzfalához támaszkodott a Conti utcai katonai fegyház; ez lett tehát a börtönöm, ide hurcoltak pokrócba burkolt

fejjel. A mély kongású harang a Józsefvárosi templomban szólt; oda jártunk kötelező misére a Tavaszmező utcai Zrínyi gimnáziumból. A torony pedig a József-központ épületét díszíti ma is.

Rájöttem tehát, hol vagyok. Ezzel azonban elvesztettem a játék lehetőségét, egy olyan játékét, amely lekötött, foglalkoztatott. Utána emlékeket szedtem elő, ismerős utcákon jártam képzeletben, különböző ötleteim támadtak, majd lassan – éberen – álmodozni kezdtem, végigéltem a fantáziám-teremtette jövőmet. Azt hiszem, kevés választott el a megőrüléstől.

Tragikus esemény mentett meg az elborulástól. Ami másoknak halált jelentett, engem a legutolsó pillanatban visszaráncigált az életbe.

Felélesztett szinte végtelen ábrándozásomból és kíváncsivá tett egy nagyobb fogolyszállítmány érkezése. Csak az élő ember kíváncsi; érdeklődésem feltámadása gondolataimat természetes medrükbe terelte újra.

Különösen így lett ez, amikor napról napra hallottam ablakom alatt legalább hat-hét pár láb lépteinek kopogását. Csoportos sétáltatás? Itt?

Kimondottan izgatott lettem, amikor sétára nem a szokott kisudvarba vezettek, hanem a nagyba, amelynek közepén a terebélyes öreg fa állott.

Fokozódott izgalmam, amikor néhány nap elteltével észleltem, hogy fagerendákat illesztenek össze és szerelnek a falra. Még sosem láttam akasztófát, de kétségem így sem lehetett, hogy több akasztófa készül.

Érdekes módon, bizonyára ösztönszerűen a legcsekélyebb félelemérzet sem támadt bennem. Eszembe sem jutott, hogy az egyiket talán nekem szánják. Visszatérő logikám egyértelműen összefüggésbe hozta az eseményt az odaszállított csoporttal.

Rátapadtam az ajtóra. Lestem minden hangot, minden mozdulatot. A csak hosszú magányosságra kárhoztatott rab szemével felfedezhető, úgyszólván mikroszkopikus méretű lyukacskán át beláttam a teljes előteret.

Nem tudnám magyarázatát adni, mi vonzott oda. Csak egy megérzés késztethetett rá, ösztönös megsejtése annak, hogy valami rendkívüliben lehet részem. A rejtély foglalkoztatott: kik lehetnek a halálra szánt szerencsétlen sorstársaim?

Éber figyelmemnek köszönhettem, hogy tanúja lehettem, amikor

a csoport tagjait egyenként az előtérbe vezették – borotválkozni, hajat nyíratni. Idegen arcokat láttam. Egyetlen arc akadt, amelyet felismerve kis híján felkiáltottam: Sólyom László altábornagyot láttam magam előtt, Budapest egykori rendőrfőkapitányát.

A falra karcolt naptáram 1950. augusztus 19-ét mutatott.

Másnap újra a kisudvarban sétáltattak. Többé nem hallottam a csoport tagjainak egyenletesen koppanó lábdobogását.

Még egy hónapot töltöttem egyedül, de álmaim már tovaszálltak. A tragédia elgondolkoztatott, megfejthetetlen, mégis megfejtésre ösztökélő rejtvényt adott fel nekem. A halál, amely ismét oly közel járt hozzám, paradox módon az élni akarásomat támasztotta föl.

Mivel semmit sem közöltek arról, mi a szándékuk velem, és állandóan a kivégzések szörnyű élménye motoszkált a fejemben, minden bizonytalan volt, s bármire fel lehettem készülve.

Amikor nyílt a zárkám ajtaja és a börtönparancsnok őrnagy jelent meg, karján egy öltönnyel, aggodalom fogott el. Talán nem is egyértelműen aggódás, hanem valami megmagyarázhatatlan, furcsa ellentmondásosnak tűnő, mégis őszinte örömmel keveredő, keserű érzés. Az öltöny hozatalát ugyan indokolta az, hogy az 1949 júliusában viselt ingem és nadrágom nemcsak hűvös téli viseletnek bizonyult, hanem le is szakadt rólam az eltelt tizennégy hónap alatt. Mégis, az aktus – vagy még inkább az, ahogyan az őrnagy hozta – kétségtelenné tette: valami történik.

Aggodalomra a Sólyomék kivégzése adott okot; a logikai gondolatsor, amelyet elindított bennem. Az egyidejű örömre a négyszázhúsz napi magány adta meg a választ: még a halál is megváltást jelentett az egyedüllét poklából.

Az irodában ismét Princz alezredes várt rám. Jó pszichológusként pontosan tudta, mi mehet végbe bennem, mert lehetőségének keretei között, de kétségtelenül emberségesen azonnal megnyugtatott.

– Egészen jól néz ki. Itt az ideje, hogy átadjuk az igazságügyi szerveknek.

Valóban, a Markó utcába szállított.

Nem függönyözte le a kocsi ablakait. Ami valamiképpen megnyugtatott, másfelől csodálatos élményben részesített. Budapestet látni, az utcák színes forgatagát, embereket annak, aki élőhalottként vegetált – aki nem élte végig, hogyan is érthetné meg?

Egy apró közjátéknak köszönhettem az első, emberek között töltött napom élményét. A Markó utcai börtön felvételi irodájában Princz alezredes diktálta be a szükséges adatokat. Ám, közben bejött a büntetőintézet egyik magas rangú tisztje, és mint régi jó ismerősök, melegen üdvözölték egymást. Az írnok, mivel nem akadt más, akitől a szükséges átvételi nyomtatvány kitöltéséhez a további információkat megkaphatta volna, hozzám fordult:

– Miért van itt?

Gyakorlatlan lévén a börtönügyekben, meg túlságos megilletődésemben, lakonikusan így feleltem:

– Fegyveres ügy miatt.

Átvettek a smasszerek – akkor még nem tudtam, hogy belevaló rab így nevezi a fegyőröket –, vittek magukkal, belöktek egy nagy zárkába.

Rengeteg ember között találtam magam. Lehettek húszan, talán többen is. Első pillantásra látszott, hogy a földön heverő szalmazsákokból nem juthat mindenkinek.

Amint ott álltam az ajtóban, tanácstalanul, el nem képzelve, hogy most mit kell tennem, örülve az ismeretleneknek és egyben félve tőlük, odabicegett elém egy nagydarab, féllábú férfi.

– Na, mit bámulsz, mint a borjú az új kapura? Én vagyok a zárkaparancsnok, és itt az történik, amit én akarok. Mondd, hogy ki vagy, honnan jöttél és miért?

Keményen, mondhatnám gorombán szólt.

– Az Andrássy út hatvanból jöttem. Tizennégy hónapot töltöttem ott...

Félbeszakított. Valósággal felhördült a csodálkozástól.

– Tizennégy hónapot? A hatvanban?

Kis szünetet tartott, mert nem hitt a fülének.

– Szóval politikai vagy?

Elmondtam a nacionálémat, meg röviden a történetemet.

A féllábú rámutatott két férfira:

– Ti ketten átadjátok a szalmazsákot. Aki ezt végigcsinálta, annak szerzett jogai vannak!

Egy csajkában ételt tettek elém, unszoltak, hogy egyek.

A köztörvényesek közé kerültem. Vegyes társaság volt: zsebmetszők, üzemi tolvajok, garázdák és olyanok is – például egy csillagtelepi ember –, aki családi házának építéséhez vett igénybe valamilyen vállalati gépet. Mellesleg értelmes fiatalember volt

és jó családapa. Folyton két piciny gyermekének a fényképét mutogatta, könnyes szemmel kérdezgetve mindenkitől: most mi lesz velük?

A féllábú kirakatbetörésnél szerzett szakmai tekintélyt. Hogy felvidítson, elmesélte legutolsó kalandját:

– Tudod, a körúton, az Erma kézimunka-szaküzlet kirakatát nyitottam ki. Már teleraktam két bőröndöt, mikor megjelent egy vamzer...

– Kicsoda?

– Persze, te egészen zöld vagy! Majd belejössz, hacsak nem kapsz hatvan centit...

– Ezt sem értem.

– Ennyi kötelet szán rád az állam, ha már nem kellesz neki. Szóval a vamzer, az egy besúgó. A mi foglalkozásunk mellett még zsaroló is. De mindjárt megérted, csak hagyd folytatnom.

– Hallgatok.

– Tehát megjelent a vamzer és azt mondta, ha nem osztom meg vele a szajrét, szóval a zsákmányt – zsaruért kiált. Hát ide figyelj, kispajtás – feleltem erre én –, helyetted nem melózok. Itt a kirakat nyitva, mássz be és szedd össze, amit akarsz. A balhét én csináltam, még kockázatod sincs. Az ipse léprement. Belépett abba a szép, nagy kirakatba. Jól lázba jött, ahogy válogatni kezdett az áruban. Én meg rácsuktam az üveget, még kulcsra is zártam. Aztán lógtam, ahogy ezzel a rossz lábammal lehetett.

– Na és?

– Mit na és? Hallottad volna, milyen dörömbölést csapott a marha! Az egész körút felriadt. Képzelheted, amikor a zsaruk ott találták az összeszedett szajréval az üveg mögött...!?

– Hát akkor te miként kerültél be mégis?

Legyintett.

– Áh, ez a hírnévtől van. Felismerték a hekusok a kezem munkáját.

Úgy bántak velem, mintha én lettem volna a császár. Sajnos, csak másnap reggelig tartott ez az állapot – akkoriban a köztörvényeseknek jobb sorsuk volt a politikaiaknál –, rájöttek a tévedésre. A véletlen ugyanis úgy hozta, hogy a felvételemkor bemondott „fegyveres ügy", azaz a fegyverrejtegetés akkoriban nem minősült államellenes bűncselekménynek. Szemben az összeesküvéssel, amellyel, mint kiderült, vádoltak.

A politikaiak között az első ember, akibe belebotlottam, Józsa Béla pécsi elektromérnök volt, Kovács Béla keresztfia. A többiek: egy építészmérnök, egy egykori gazdatiszt, két háborús bűnös, egy alezredes meg egy rendőrtiszt. Tőlük olyan politikai leckét kaptam, amely mélyen elgondolkoztatott, megdöbbentett és arra kényszerített, hogy nagyon kritikusan vizsgáljam azokat az embereket, akikkel sorsom összehoz.

Józsa Béla nem okozott problémát. Olyannak bizonyult, mint a mindenkor jóhiszemű keresztapja, a kisgazdapárt volt főtitkára és jómagam is: jót akarónak, lelkesnek és naivnak. A gazdatiszttel sem akadt bajunk, attól eltekintve, hogy furcsán keveredett benne a vallásosság a spiritizmusba vetett rendíthetetlen hittel.

A mérnök emberileg lehetetlen alak volt. Lelkes és harcos polgári felfogása annyira elfogadhatatlan és gusztustalan magatartási formákkal párosult, a mások érzelmeinek, ízlésvilágának oly mértéktelen semmibevevésével, hogy elvei iránt is ellenszenvet keltett. A polgári világnézet tökéletes, megszemélyesített antipropagandájaként élt közöttünk gátlástalan, csak istállóba illő primitív szokásaival. Nyilván ebből a jellembeli tulajdonságából fakadóan a világban zajló események – kivált a koreai háború – megítélésében közösséget vállalt a háborús bűnösökkel, egy húron pendült velük.

A véres koreai háborúról – a magánzárkába hozzám nem jutott el a hír – tőlük hallottam először. Felforrósodott szenvedéllyel magyarázták el nekem, a tájékozatlan és laikus civilnek, milyen hatalmas erőkkel és fegyverekkel küzd Amerika a kommunizmus ellen. Talán még örültem is volna az általuk felvázolt lehetőségnek: a kommunizmusra váró nyilvánvaló vereségnek, hiszen ez számomra is a szabadulást hozta volna el, ha nem zavar egy fontos momentum: a napalmbomba által megsemmisített, élve elégő emberekről – függetlenül nemüktől és koruktól – a legnagyobb gyönyörűség hangján beszéltek.

Tervezték, mit tennének ók, ha ott lennének, s mit, ha Magyarországon alakulna ki hasonló helyzet. Hitték – ha másként nem, az önszuggesszió erejével –, hogy eljön egy ilyen szituáció.

Szadizmusuk távol tartott és elriasztott tőlük. Az általuk megálmodott változások nem illettek az én világképembe.

A két volt tiszttől undorodtam, de a mérnök úr, pártom egykori kerületi funkcionáriusa miatt szégyenkeztem. Együtt pedig eszem-

be juttatták Tamási Áron szép mondatát: „Aki embernek hitvány, magyarnak sem alkalmas!"

Akartam én is a változást – hiszen milyen rab az, aki nem reménykedik a szabadulás valamilyen módjában, s mi más lehetőséget vélelmezhettem volna? –, de nem így, nem ilyen áron és főleg: semmiképpen sem velük.

Még nem tudtam, nem tudatosodott bennem, de újabb nagy utat tettem meg, mert megtétették velem.

BÖRTÖN ÉS KIÁBRÁNDULÁS

Amikor kézhez kaptam a vádiratot – az 1947. évi VII. törvény 1. szakasza alapján, az állam elleni többrendbeli összeesküvés szervezésével vádoltak –, zárkatársaim egyöntetűen így nyilatkoztak:

– Rendszerfogytiglan.

Ami a politikai foglyok szóhasználatában annyit jelentett: amíg a szocialista államrend fennáll.

Nagyjából ennyit saccolt a két fegyőr is, akik a tárgyalásra kísértek.

Kirendelt védőmet akkor láttam először és utoljára. Sok vizet nem zavart. Mégis, örülhettem ennek is, mert furcsa, nehéz idő járta akkor: az ügyvéd, mégha kirendelték is, önmagát védte elsősorban. Hallottam esetet, melyben a védőbeszéd ekképpen hangzott: „Nem kételkedem abban, hogy a tisztelt bíróság védencemet a megérdemelt büntetésben fogja részesíteni."

Védőm, szerencsémre, nem mutatkozott ennyire buzgónak. Az azonban mind engem, mind a fegyőröket teljesen váratlanul ért, hogy az egyébként kemény ítéleteiről ismert Jónás-tanács mindössze két és fél évi börtönbüntetésre ítélt. Úgy vélem, az akkori jogszolgáltatás történetében példátlan módon arra hivatkozott ítéletének indokolásában, hogy „a vádlott saját hibáján kívül rendkívül hosszú időt töltött el az Államvédelmi Hatóság őrizetében".

Zárkatársaim azzal vigasztaltak, hogy sebaj, az ő diagnózisuk ettől még helyes, hiszen büntetésem letöltése után úgyis internálnak majd.

Egy epizód villant fel bennem. Még az Andrássy út 60-ban, kihallgatásaim közben egy alkalommal Péter Gábor – akihez többször elővezettek – így szólt hozzám:

– Miért nem őszinte? Még megmentheti magát. Még az sem lehetetlen, hogy egyszer majd nekünk dolgozik.

Akkor nem tulajdonítottam különosebb jelentőséget az egésznek. Mégis, a meglepően enyhe ítélet után, ha csak egy pillanatra is, eszembe jutottak az altábornagy szavai. Aztán megfeledkeztem róla, mert képtelenségnek tartottam, meg a kovetkező bortonévek nem utaltak semmiféle kivételezett bánásmódra.

Honnan sejthettem volna akkor, hogy az állambiztonsági szervek nagyon is céltudatosan választanak, megfigyelnek, dontenek; hogy a vallatási fogásnak vélt kijelentést ők komolyan vették?!

Addig azonban, amíg magam is rájottem, keserves esztendőknek kellett eltelni.

Ítélet után átszállítottak a Fő utcába. Az első délelőttot – bár szigorú őrizetemet rendelték el – helyhiány miatt kisebb politikai vétségért elítélt foglyok kozott toltottem. Akkoriban az állam és a társadalom elleni politikai bűncselekménynek tartották, ha valakinek a lakásán például tobb kilogramm szappant vagy kakaót vagy cukrot találtak. Tulajdonképpen a kisburzsoázia szétzúzásának eszkozeként kell értékelni ezt a jogszabályt. Mindenesetre érdekes találkozást koszonhetek a véletlennek.

Szó szerint beloktek a zárkába. Egyenesen egy embernek zuhantam, aki először átkozódott, majd hogy jobban megnézett, hangosan felkiáltott:

– Nahát! Megismer?

Kalmár úrral hozott ossze a sors. Azzal a kotodés kisiparossal, akivel 1944 karácsony délutánján találkoztam először, amikor a Mikó Zoltántól kapott megbízást teljesítve a dunakeszi front felderítéséről visszafelé tartottam. Tőle kaptam karácsonyi ajándékként azt a lovedéktől kidontott, sérult ezustfenyőt, amely a háború és az ostrom pusztításának poklában a béke hangulatát hozta el néhány órára.

A másik illusztris „vendég" a városszerte jó hírű Aranykacsa étterem tulajdonosa volt. Akkor és ott ismertem fel először, hogy a régi világ gazdagjainak még a bortonben is konnyebb sors jut osztályrészul, mint a nincsteleneknek. A kijáró elítéltek – mint a gépkocsivezetők, szeméthordók, kőművesek és mások – kozott éppúgy, mint a fegyőrok kozott mindig akadt olyan, aki egy ingyenebédért vagy pénzért vállalkozott uzenetek kozvetítésére, csomagok bejuttatására.

A magam részéről nemcsak azt a tanulságot vontam le ebből, hogy a legelvhűbbnek tűnő gárdában is vannak megvesztegethe-

tők, hanem mást is. Fel kellett ismernem, hogy a magam sorsát – és az akkor 55 éves, jövedelem nélküli édesanyámét –, valamint az ugyancsak börtönben, internáló táborban sínylődő barátaim és a hozzátartozóik sorsát közömbösen szemlélik azok, akik bőrüket idejekorán Nyugatra mentették.

Pedig ismerték helyzetünket. Fel is használták ezt az ismeretet a Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja Rádió magyar nyelvű adásaiban, felsorolva, ki, mikor, hogyan bántalmazott minket vagy bánt velünk. Ragyogó politikai műsort szerkesztettek ebből. Ám arra, hogy akárcsak egyetlen csomaggal is enyhítsenek életkörülményeinken, hogy éreztessék szolidaritásukat velünk, arra semmilyen példát sem tudok.

Anyám sorsáról beszéltem már. Gyulai László barátom, a kisgazdapárt egyik legkiválóbb egyénisége feleségét és három piciny gyermekét hagyta eltartatlanul. Várkonyi László repülő őrnagy felesége Kecskeméten taxisofőrnek ment – nagy szó volt ez még akkor! –, hogy felnevelhesse gyermekeit. Kovács Bélának, pártunk főtitkárának, aki kétszázhatvanas vérnyomással került haza, senki nem küldött egyetlen tabletta gyógyszert sem odakintről.

Ez a hideg, számító közöny tette előttem mind gyűlöletesebbé azokat, akik bennünket áldozathozatalra ösztönöztek, de a maguk számára a biztonságos jólétet választották.

Nehéz minderre szenvedély nélkül emlékezni. Bizonyára azért van, hogy gondolataim vissza-visszatérnek ezekhez az eseményekhez.

Ami korábban a Markó utcában történt, megismétlődött a Fő utcában is. Hamarosan áttettek egy olyan zárkába, amelyben csak ketten „laktunk". Rosszabbul is jártam, meg jobban is. Társam, mint magát bemutatta, bölényesi Bihari János egykori alezredes, a politikai elítéltek borbélyaként működött. Ezért a nap nagyobbik részében magányos lettem ismét. Ezzel szemben János bátyám, akivel hamar összebarátkoztam, ellátott minden földi jóval, amit tevékenysége közben összeszedett; nem utolsósorban hírekkel.

Fura szerzet volt a kisöreg, szentigaz. Később, szabadulásunk után nemegyszer meglátogattam nagyon szerény fehérvárcsurgói otthonában és ámulva néztem temérdek sportérmét. Ha jól emlékszem, birkózóként szerezte őket világversenyeken. Nyolcvanévesen is megőrizte erőnlétét, fiatalos maradt.

Alezredesnek mondta magát és Horthy futártisztjének. A börtön-

bén egykori tiszttársai azonban nem álltak szóba vele. Lenézték, mert alantas munkát végzett, borbélykodott.

– Nem is tiszt, csak zupás őrmester! – súgta a sétán figyelmeztetően egyikük.

– Szégyent hoz a magyar királyi tisztikarra! – háborgott a másik.

Pedig Bihari János olyan kulisszatitkokat mesélt el nekem a frankhamisítási botrányról, a marseille-i királygyilkosság magyarországi előkészítéséről és egyéb politikai intimitásokról, amelyek valódiságáról módomban állt meggyőződni, és amelyeket nem tudhatott csak bennfentes résztvevő.

Hamar rájöttem, mi a baj: az öregember kivonta magát a börtönben meglevő hierarchiából. Nem tisztelte többé a tekintélyt, de a maga számára sem várta el. Ez főbenjáró vétség egy olyan zárt kaszton belül, amely még a börtönben is a hatalom visszaszerzéséről álmodik. Kiközösítették érte.

Ha már az álmoknál tartunk, hadd mondjam el, hogy amikor nemsokára Márianosztrára vittek bennünket, az udvaron többször találkoztunk egy mániákus nyilassal. Népellenes bűntettért ítélték el a felszabadulás után. Mi, többiek a nagy körben róttuk monoton léptekkel az előírt sétát – ő belül egy kis körben egyedül. 1951-et írtunk.

A mi nyilasunk a történelmi valóságból semmit sem akart tudomásul venni. Amikor csoportunk az udvarra ért, vagy őt vezették el érkezésünkkor, magasba lendítette karját és hangosan így kiáltott:

– Kitartás! Éljen Szálasi!

Nevetséges volt és tragikus. Magában hordta a bukott rendszer teátrális pózait és teljes korlátoltságát.

Márianosztrát, amely kolostornak épült, a Rákosi-korszakban pedig nekünk, politikai elítélteknek adott helyet, csodálatos, szelíd szépségű táj övezte. Ennek komor kontrasztjaként a falakon őrtornyokat építettek felhúzható létrákkal. A szolgálatot géppisztolyos őrök látták el, és sötétedéstől reggelig hatalmas fényszórókkal világították meg az épületet. A bánásmódot keménynek, sőt gorombának minősíthetem. Azokban az években a politikai elítéltekkel keményebben bántak, mint a rablógyilkosokkal. Mégsem ez fájt nekem a legjobban. Ha nem szerettem is, legalább megértettem. Ellenségek voltunk, akként bántak velünk.

Más volt a helyzet önmagunk között. A hatalmas zárkában ötvennél többen zsúfolódtunk össze; néha két ágyon hárman aludtunk. Ez a félszáz ember azonban legalább nyolc-kilenc kicsiny világot alkotott. A nyilasokon kívül külön klikket képeztek az egykori katonák és a Horthy-rezsim tisztségviselői. A következő kaszt a klerikálisokból verbuválódott; az egyik zugban összebújva, naphosszat imádkoztak. Hozzájuk hasonlítottak, mégis eltértek tőlük a politikus keresztények, a kereszténydemokrácia valamelyik frakciójának harcos hívei. Aztán néhányan mi, kisgazdapártiak meg a Sulyok- és a Pfeiffer-pártiak. Végül a legkülönfélébb összeesküvések tagjai, mint a Kettős Kereszt, a Kard és Kereszt s mások. Az egyedi esetekről: fegyverrejtegetőkről, szabotőrökről, hűtlenség miatt vagy kémkedésért elítéltekről nem is szólva.

Pokoli ötletnek kell neveznem összezárni a fasiszta háborús és népellenes bűnözőket az egykori ellenállókkal, majd később a kommunistákkal. Az imádkozó sáskák többnyire fanatikus hadát a jakobinusok és Voltaire, Hegel és Marx követőivel.

Egy időben hárman aludtunk két ágyon: dr. Szabó József, a nemzetközi jog marxista világnézetű tanára a szegedi egyetemen, Somogyi Károly, a Diósgyőri Ázsia Lőszergyár horthysta katonai parancsnoka, háborús bűnös, meg én, a volt ellenálló kisgazdapárti politikus.

A börtönben tulajdonképpen mindenkit elítélhettek volna újra meg újra államellenes szervezkedésért, összeesküvésért. A volt földbirtokos a kastélyát, jószágait, földjét kívánta vissza, s természetesen az uradalmi cselédeket. Az egykori nagykereskedő azt tervezgette, mivel honorálja majd az állam a koreai háború következményeként kirobbanó harmadik világháború után a szenvedéseit. Hosszú, végeláthatatlan közgazdasági viták folytak arról, mit kell majd az országtól követelni: az ecet, a só vagy az élesztő monopóliumát?

Akkor hallottam arról először, hogy Horthyék a politikai szolgálatok fejében ilyen kizárólagos jogokat adtak híveiknek. Hogy ecetet, sót, élesztőt s ki tudja még mit, meghatározott körzeten belül csak egyetlen ember gyárthatott, illetve forgalmazhatott. Fantasztikus jövedelmekről hallottam és elképesztő számításokat arról, mennyit jövedelmez majd rendszerváltozás után egy-egy ilyen koncesszió.

Mégsem a börtönélet volt számomra a legkeserűbb, hanem a

rabtársakkal való együttlét. A zsibvásár, amellyé züllesztették az általam addig magasztosnak vélt politikát.

A politikusok a leendő mandátumokon osztozkodtak, kormányokat szerveztek, miniszteri tárcák sorsát döntötték el.

Nem börtönnaplót írok. Ezért nem események feljegyzésére törekszem, hanem az ok és okozat közötti összefüggések feltárására. Szeretném elmondani, milyen hatások taszítottak el polgári világnézetemtől és melyek vonzottak lassan a szocializmus felé.

Figyelni kezdtem a mind gyakrabban érkező kommunistákat. A fasiszták, a horthysta rezsim egykori urai, a kispolgárok általában kitörő károrömmel fogadták őket.

– Ti sütöttétek, hát egyétek is meg! – ez volt a legenyhébb sértésük.

Én más szemszögből méregettem őket. A magatartásukat vettem nagyító alá; azoknak az embereknek a viselkedését, akik az akkor már a hatalmat birtokló munkásosztály soraiból váltak rabokká, nem kevesebb megaláztatáson, nem kevesebb szenvedésen menve keresztül, mint bármelyikünk.

Mégis, ők nem beszéltek bosszúvágyról. Ők egymás közt elméleti beszélgetéseket, néha vitákat folytattak arról, milyen lesz a szocialista állam építése, ha rendszerük kigyógyul a gyermekbetegségből. Hittek abban a rendszerben, amely meghurcolta, börtönbe zárta őket. Pontosabban: tudták, hogy a szocializmus nem azonos egyes vezetők által elkövetett túlkapásokkal, hitték, hogy társadalmi rendjük túléli a szocialista elveket eltorzító klikket.

Egyre rokonszenvesebbé vált előttem ez a higgadt, politikailag és emberileg teljesen érett szemlélet és magatartás. Kezdtem felfogni, hogy Rákosi és a szocializmus nem egy és ugyanaz, hogy egyetlen személy vagy csoport hibái nem háríthatók sem a pártra, sem az eszmére.

Nyár lett. Forró, kalászérlelő nyár. Ablakainkból sóvárogva néztük a börzsönyi tájat. Irigyeltük a házimunkásokat, a kőműveseket, akik legalább kint, a szabadban dolgozhattak; a mi fehérre fakult bőrünk szinte fájdalmasan kívánta a napfényt, amelyből nekünk csak a látványa jutott.

Annál nagyobb izgalmat okozott a hír – elsőrangú hírszolgálattal rendelkeztünk –, hogy több tucat embert elvisznek valahová munkára.

Nekem, aki letartóztatásomig gazdálkodtam, rettenetesen hi-

ányzott a fizikai munka öröme. Mert csak az képes megérteni, hogy a fizikai munka igazi öröm lehet, akit valaha is tartós tétlenségre kárhoztatott a sors.

Mégis, tudva, hogy szigorú őrizetes vagyok, nem ábrándozhattam arról, hogy én is a szerencsések közé kerülhetek. Csak irigyeltem őket. Boldogan vállaltam volna bármit; a legnehezebb munka is jobbnak tűnt a tespedésnél.

Néhány napi hol reménykedő, hol csüggesztő várakozás után hallanunk kellett a szomszédos zárkák ajtóinak csapódását. Neveket olvastak fel. Fatalpú bakancsok koppantak odakint a folyosón.

Idegtépő negyedóra múltán nálunk zörrent a kulcs, csikorogtak a tolóreteszek. A börtönparancsnok lépett be Princz alezredes társaságában.

– Aki a nevét hallja, összeszedi a holmiját és kimegy a folyosóra!

Az írnok monoton hangon olvasta a neveket.

– Sándor Jenő, Semsey László, Szabó Miklós...

A börtönparancsnok kiáltására rezzentem fel:

– Szabó Miklós elítélt! Nem hallja?

Annyira valószínűtlennek tartottam, hogy azon a listán legyek, hogy egyszerűen nem hittem a fülemnek. A tétovázást azonban legkevésbé sem tűrték, sietve kapkodtam hát össze kis motyómat és rohantam a folyosóra, odaállni a többiek mellé, arccal a fal felé – ahogyan már belénk rögződött.

– Vajon hová vihetnek minket? – súgta szomszédom.

Én is ezen törtem a fejem. Aggódni kezdtem a magam és társaim sorsáért, hiszen ha engem, aki szigorú őrizet alatt állok, kiszólítottak, ebből jó dolog aligha lehet.

Az éjszakát egy üres cellában töltöttük száztizenketten. A hely ugyancsak szűk volt. Alvásra egyikünk sem gondolt. A kiszolgáltatottak félelme hatalmasodott el rajtunk, félelem az ismeretlentől, amelynek elébe néztünk.

Alig virradt, amikor reggelit osztottak. Utána párosával összebilincseltek, majd a bilincseken áthúzott lánccal összefűztek minket. Ily módon két emberfüzért képeztek belőlünk.

Az út viszonylag kényelmesen kezdődött, teherautóval vittek el a szobi révhez. Kompon átszállítottak a Duna túloldalára. Onnan gyalogszerrel kellett tovább indulnunk. Fogalmunk sem volt róla, hová.

Reggelre járt az idő, amikor elértük Pilismarót községet. Lán-

caink csörgésére kifutottak az emberek a házakból. Hozzánk nem jöhettek, távol tartotta őket a kísérő géppisztolyos fegyőrök gyűrűje, de hogy az asszonyok megsirassanak bennünket, nem akadályozhatták meg.

Gyorsított menetben vonultunk át a falun. Csak amikor kiértünk a házak közül, enyhült az iram.

Meredek úton kapaszkodtunk felfelé: turistáknak sem könnyű terepen. Ám így, összeláncolva, valósággal emberfölöttit kívántak tőlünk. Ráadásul az ég is ellenünk fordult. Két ízben is akkora zápor zúdult ránk, hogy rohanó hegyi patakként ömlött a víz a lábunk alatt, sártengerré változtatva az ösvényt.

Dagasztottuk a sarat. Fatalpú bakancsainkra minden lépésnél több kilós koloncok ragadtak az agyagos masszából. Néhányan kidőltek, azokat a mellettük levők támogatták, amíg bírták.

Délutánra már a smasszerek is kikészültek. Azt hiszem, még soha ennyire nem értette meg egymást, ennyire nem érezte a sorsközösséget rab és fegyőr. De menni kellett, mert így szólt a parancs, és nem is lett volna hol megállnunk.

Éjszaka volt, úgy hiszem, közel az éjfélhez, amikor erős villanyfény tűnt elő a fák lombjai közül.

Fellélegeztünk volna, ha a rémület azonnal úrrá nem lesz fölöttünk.

Ávósok. Futólépésben jöttek, körülfogták csoportunkat. Tüskés drótkerítéssel körülvett térségbe tereltek, amelyen belül két fabarakk állott.

Addig őreink előírásszerűen átadtak bennünket egy ávós alhadnagynak, aki elénk állt és harsányan, félelmetes keménységgel rövid szónoklatot tartott. Ha emlékezetem jól őrizte meg a jelenetet, nagyjából ezt közölte velünk:

– Maguk mostantól az Államvédelmi Hatóság őrizetében lesznek. Munkabeosztásukat reggel megkapják. Tájékoztatom magukat arról, hogy az őrséggel szóba állniuk, az őröket megszólítaniuk tilos. Aki a kerítést három lépésnyire megközelíti, arra felszólítás nélkül rálövünk. Kérdése van valakinek?

Meglepetésünkre a holtfáradt tömegben valakinek akadt kérdezni valója.

– Alhadnagy elvtárs... – kezdte, de a fiatal tiszt máris ráordított.

– Nem vagyok az elvtársa!

– Igenis, alhadnagy úr...

A próbálkozás hasonló eredménnyel járt.

– Jegyezze meg, hogy urak nincsenek!

Mivel erre nem lehetett mit felelni, legalábbis a mi helyzetünkben nem, csönd támadt.

Ezután a kis, s bevallom baljós közjáték után elosztották köztünk az egyébként kényelmes, tiszta ágyakat.

Leroskadtunk.

Egyikünknek sem maradt ereje azon töprengeni, hogy mit hoz a másnap.

SORSDÖNTŐ AJÁNLAT

A másnap meg a következő napok is munkát hoztak. Kemény, de jóleső munkát.

Dobogókőre kerültünk, a belügyi üdülő építkezésére. Kubikosok lettünk. Megtanultuk, miként kell a kiásott területen a teljesítmény mérésére szolgáló földoszlopokat, a „babákat" a lehető legmagasabb helyen meghagyni, hiszen tizenöt-húsz centiméter szintkülönbség a több száz négyzetméternyi munkaterülettel beszorozva jelentős bértöbblettel járt. Mert a munkánkért éppúgy bért kaptunk, mint az építővállalat dolgozói. Igaz, ebből levonták eltartásunk költségeit, meg hát szakembereknek sem számíthattuk magunkat, de annyi legalább megmaradt, hogy „speizolhattunk". Ez azt jelentette, hogy vásárolhattunk magunknak cigarettát, tisztálkodási szereket, ha kívántuk, élelmiszert. Legalább ezzel sem terheltük hozzátartozóinkat.

A kubikosmunkán kívül megtanultuk a vasbetonszerelést, betonkészítést és bedolgozást, az útépítést a kőtöréstől az aszfaltozásig.

Egy-két héttel a megérkezésünk éjszakáján elhangzott félelmetes szónoklat után sok minden megváltozott. A drótkerítésre teregettük kimosott ruháinkat, elbeszélgettünk ávós őreinkkel, hetenként vagy kéthetenként vasárnap fogadhattunk látogatókat. Akik akkor ott voltak, tanúsíthatják, hogy őreink – legalábbis ott, Dobogókőn – emberségesebben bántak velünk, mint a fegyőrök a büntetőintézetben.

Igaz, dolgoztunk is. Mi, fiatalabbak, az öregebbek helyett is. Mert ugyan mit lehetett elvárni az akkor hatvanéves Sándor Jenő bácsitól, a magyar nóták közismert szerzőjétől, akit persze nem szép dalaiért, hanem a horthysta belügyminisztériumban betöltött vezető állásáért ítéltek el.

Élénken emlékszem arra a napra, amikor – talán egy hónapja lehettünk ott – nagy nyüzsgés, készülődés után magas beosztású látogató érkezett, Princz Gyula alezredes. Megszemlélte munkánkat, felvilágosításokat kért őreinktől meg a kivitelező vállalat építésvezetőjétől. Mindössze egyetlen rabnál állt meg – nálam.

Éppen légkalapáccsal dolgoztam, félmeztelenül, négerbarnán. A többiektől eltérően kedveltem ezt a munkát. Élveztem, hogy a véső a maga apró, egyenletes, szívós lökéseivel szétzúzza a sziklákat.

– Hogy van, Szabó?

Leállítottam a gépet. Előírásszerűen vigyázzba vágtam magam.

– Köszönöm, alezredes úr, kitűnően.

– Hallom, jól dolgozik.

– Gyűlölöm a tétlenséget.

– Hát igen, volt része benne. Remélem, tudja, hogy mint szigorú őrizetes nem lehetne itt.

Felötlött bennem a kétségbeejtő gondolat, hogy vége a szép napoknak, visszavisznek Márianosztrára. De eszembe jutott az is, hogy hiszen Princz is ott volt, amikor nevemet olvasták.

Némán ránéztem.

– Én vállaltam a felelősséget magáért. Azt akartam, hogy némi kárpótlást kapjon megromlott egészsége miatt. Ha baj lenne magával, nekem okozna kellemetlenséget...

Szólni akartam, de nem hagyta.

– Egyébként utasítottam az őrszemélyzetet, hogy magára fokozottan vigyázzanak.

Ezzel továbblépett.

Az epizódnak azonban később számomra kedvezőtlen fordulata lett.

Először Sennyei Laci említette meg; az egyetlen arisztokrata, akit becsültem azért, mert mindenki másnál többet és jobban dolgozott, és mindig a legnehezebb munkát vállalta.

– Te, Miklós, ma megkérdezte tőlem az őrmester, hogy ki az a Szabó, akit az alezredes elvtárs megszólított, és miért vagy olyan veszedelmes, hogy külön parancsban hívták fel a figyelmüket rád.

Hertelendy Laci, szegről-végről unokatestvérem Sümegről – akit ott láttam először életemben –, másról tájékoztatott:

– Az a hosszú tizedes rám szólt, mutassam meg, melyikünket hívják Szabónak, hogy jól megnézhessen magának!

Még néhány héten át tartott ez a viszonylagos boldogság. Amikor az ősz beköszöntött, s a hegyek reggelre kelve tejfehér ködbe burkolóztak, „fellázadt" az őrség. Nem vállaltak tovább engem.

Eljárásuk az ő szempontjukból nézve teljesen logikus: minek vegyenek púpot a hátukra?

Visszakerültem Márianosztrára, és ott is maradtam „szabadulásomig".

Nem, nem sajtóhiba vagy tévedés az idézőjeles meghatározás! Kiszabott büntetésem ugyanis lejárt, de mégsem szabadultam. Számomra meg sorstársam, Dénesfalvi soproni honvéd ezredes számára a szabadulás annyit jelentett, hogy megbilincselve vonatra ültettek és fegyveres őrök kíséretében Budapestre szállítottak.

Édesanyám és Dénesfalvi felesége, akik elénk jöttek nagy naivan, ott ültek egy vagonban velünk. Mi az egyik ablaknál, ők átellenben a másiknál. A fegyőrök nem engedték meg, hogy akár egyetlen szót is váltsunk egymással.

A Nyugati pályaudvarról rabszállító autó vitt minket a Csokonai utcai ÁVH-ra. Egy hónapot töltöttünk ott. Én voltaképpen jól jártam ezzel az egy hónappal, ha már kedvezőbben nem alakult a sorsom. Afféle házimunkás lettem, aki takarította a pincezárkák folyosóját, osztotta a reggelit, ebédet, vacsorát és elmosogatta az edényeket. Egyrészt nem unatkoztam, másrészt annyit ehettem a maradékból, amennyi belém fért. Természetesen ennek társam is hasznát látta, mivel az én hivatalos ételadagomat ő kapta meg.

Kétszer hallgattak ki.

Az első alkalommal arra irányultak a kérdések, mennyi volt igaz az Andrássy út 60-ban megtett, majd visszavont vallomásaimból. Ebből láttam, hogy a kényszerűség jó meseszövőt faragott belőlem, hiszen ennyi idő távlatában is nyitott kérdésként kezelik. Az igazsághoz tartozik, hogy mindezt abból is megállapíthattam, hogy rejtegetőim, barátaim közül miattam senki letartóztatásba nem került. Taktikám tehát bevált, túlmeséltem ügyemet, a hatóság maga sem tudta, mit tartson felőle.

Ennek – akkor természetesen még nem tudtam – messzemenő következménye lett, amely kihatással volt egész további életemre. Ám addig még sok hónapnak kellett eltelnie.

A második és egyben utolsó kihallgatás alkalmából közölték velem, hogy állambiztonsági okból internálnak.

Megint rabszállító. Megint utazás. Kistarcsán kötöttem ki.

Alighogy elhelyeztek a fogadóépületben, odalépett mellém egy magas, rendkívül sovány férfi:

– Szervusz, Miklós! Nem ismersz meg?

Szégyelltem magam, hiszen ismerősnek tűnt, mégsem tudtam rájönni, hogy ki ő.

– Laci vagyok. Gyulai Laci.

Azt hittem, elsüllyedek, amiért nem ismertem fel. Ám ő megölelt szeretettel.

– Sok év eltelt azóta, hogy utoljára láttál. Megváltoztam egy kissé.

Csak soványabb lett, sokkal soványabb. Pedig korábban is meglehetősen ösztövér volt.

A következő mondatával a lényeget hozta tudomásomra:

– A fegyvereket Nagy Feriék elszállították. Semmi nem került idegen kézbe.

Tagadhatnám, talán politikusabb lenne és korszerűbb, mégis bevallom, örültem találkozásunknak. Különösen újraéledt a rokonszenvem, amikor – húsz hónapot adott erre a sors nekünk! – beszélgetéseink során meghallottam, lemérhettem, hogy ő, valamint Kovács Béla éppúgy áldozatai „barátaink" lelkiismeretlenségének, mint jómagam.

Ez is egy volt a lépcsőfokok közül, amelyeken végig kellett haladnom, eltávolodnom azoktól, akik jósorsukban, biztonságukban oly könnyen feledkeztek el rólunk.

A fogadóépület felügyelője, egy internált arisztokrata nyitott be az ajtón, hogy kiválassza közülünk azokat, akikkel felmosatja a mosdót meg a folyosót. Hármunkra esett a választása: reám, a pesterzsébeti plébánosra meg egy harmadikra, akinek a nevére már nem emlékszem.

Sejtelmem sem volt arról, hogy ezt afféle kitolásnak szánta, sőt, mint később bebizonyosodott, olyan utasítása lehetett neki és más épületekben levő társainak is, hogy az értelmiségieket tanítsák munkára.

Én mit sem tudtam erről. Örömmel teljesítettem a rám bízott feladatot. Bármennyire „szőrözött" is a kápó, kifogásolnivalót nem talált.

– Jól van – mondta –, bemehet.

Én azonban elébe vágódtam.

- Legyen szabad valamit kérnem.

Meglepődött, aztán kegyesen engedélyt adott a szólásra.

– Szeretnék lehetőséget kapni arra, hogy ezt a munkát mindennap elvégezhessem.

Úgy nézett rám, mint manapság egy földi ember bámulna egy ufóra.

– Mindennap? De miért?

– Szeretek dolgozni.

Őszintén mondtam ezt, őszintén adtam elő kérelmemet is. Ám, ha előre kitervelten, azzal a céllal teszem, hogy ellenkező döntésre késztessem, akkor sem érhettem volna el számomra kedvezőbb eredményt. Soha többé nem hívott munkára sem ő, sem később, állandó helyünkön, a „D" épületben parancsnokló társa sem. Ezzel szemben szinte mindennap adatott repetát, amelyet – nem kis rábeszéléssel – beletukmáltam Gyulai Laciba. Nála létkérdés volt, hogy feljavuljon, nekem pedig nem hiányzott; a Csokonai utcában szinte kövérre híztam.

Az internáló tábor jó iskolának bizonyult. Megfigyeltem társaimat, hallgattam elbeszéléseiket életükről, reményeikről, terveikről. Ámbár az utóbbiakat akkor, 1952/53-ban inkább ábrándnak lehetett nevezni. Közülünk senkinek sem volt – úgy tűnt – semmi esélye a szabadulásra.

Pedig a társaság összetétele már nem a börtönbeli volt. Legalább a fele kommunistákból állt. Köztük olyan emberekből, akik életük nagy részét áldozták munkásmozgalmi elveikért. Néhány név a sokból: az azóta elhunyt dr. Lee Tibor főügyész, Patkós Lajos, mint mondták: vasutas vezérornagy, a MÁV egyik vezető egyénisége; Pehr Sándor külkereskedelmi minisztériumi funkcionárius, Gubicza Mihály rendőr ezredes és mások. De oda zárták közénk Hoffman Lajost, a nagy lexikális tudású jobboldali újságírót, Somogyvári Gyula írót – Gyula diákot –, aki a Horthy-rendszerben a Magyar Rádió elnöke volt, a Vkf 2. néhány besúgóját; Körmöczi Gyurkát, aki Izraelnek toborzott és csempészett katonákat; dr. Szabó Lajos ügyvédet, a Magyar Közösség tagját, akit e szervezet – célja elérése esetén – államfői posztra szánt és egykori tisztségviselőket, köztük polgármestereket. S hogy el ne felejtsem, közénk helyezték a haspók, a pár jó falatért társai besúgására is vállalkozó gróf Széchenyi Györgyöt, Balatonfüred egykori főszolgabíróját, 1956 után az ENSZ úgynevezett „magyar ügyet vizsgáló

bizottságának" magyar tagját, aki később jutalomként a Szabad Európa Rádió Klubjának igazgatója lett.

A kirívó eseteket – mint Széchenyi György – nem számítva Kistarcsán jobban elmosódtak a különbségek a más-más ideológiát valló csoportok és személyek között. A fogva tartottak műveltségi szintje általában magasan kvalifikált volt. Ebből következett, hogy emberibben alakult az egymás közötti érintkezés, és finomabban, árnyaltabban folytak a viták.

Az internáló tábor annyiban enyhébb intézménynek bizonyult a börtönnél, hogy engedélyezték könyvek beküldését. Hogy ez milyen óriási kedvezmény, csak az értheti meg, aki valaha az életben már szenvedett hosszú időn át betűéhségtől. Másfelől viszont jóval szigorúbb, keményebb helyzetben voltunk. Az ablakokat bemeszelték, azokon se be-, se kilátni nem lehetett. A fénytől, naptól és az örökké változó égbolt látványától megfosztottak minket. A hírforrások pedig tökéletesen elapadtak; úgy éltünk Budapest határában, mint Robinson Crusoe a „Kétségbeesés szigetén".

Ilyen körülmények között a legvérmesebb kispolgárok is értelmetlennek tartották a jövő tervezését. Ez is minőségi változást jelentett Márianosztrához képest. Természetesen, mindegyikünk várta, vagyis inkább remélte a szabadulást, hiszen anélkül értelmetlenné vált volna a mindennapos küzdelem önmagunk keserűségével szemben. A reménység újra és újra átélt csatája volt ez a reménytelenség ellen.

A két tábor – talán túlzott egyszerűsítésnek tűnik, mégis így igaz –, a kommunisták meg a nem kommunisták között döntő különbséget jelentett, hogy az utóbbiak az előbbiek egyre növekvő számából olyan illúziókat kezdtek táplálni, miszerint a kommunizmus belső hatalmi harcai közben felfalja, megsemmisíti önmagát. Ezzel szemben kommunista internált társaink nem a rendszer megszűnésétől, hanem a rendszeren belüli konszolidációtól várták a jövő jórafordulását. Nem az eszmében keresték a hibát, hanem az emberben; a hatalomtól megrészegült, a munkásvezetőből diktátorrá vált emberben.

Ugyanakkor csöppet sem idegenkedtek magától a diktatúrától.

– A diktatúra – mondták – nem cél, hanem szükségszerű eszköz. Ha ti, polgári politikusok tanulmányoztátok volna Marxot, számíthattatok volna a bekövetkezett eseményekre. Hiszen Magyarorszá-

gon megszűnt a több évszázados társadalmi rend, amelyet egy kialakulatlan, ideiglenes államberendezés követett. Az ehhez hasonló helyzet, az ebből adódó konfliktusok és problémák megoldására kizárólag a határozott, sőt erélyes proletárdiktatúra képes. Ennek törvényszerűen be kellett következnie.

– Csakhogy ti is itt vagytok velünk. Ugyanennek, az általatok magasztalt diktatúrának az áldozataiként – vetettük ellen.

– Lenint sem ismeritek, és ez is nagy hibátok – felelték. – Az afféle történelmi helyzetben, amely nálunk a felszabadulással bekövetkezett, a népnek saját magából kell megteremtenie hatalmi szerveit. Miután minden tapasztalat híján teszi ezt, a népi hatalmi szervek természetesen kezdetlegesek, kialakulatlanok, tehát osztonosen cselekszenek. Így kovetnek el hibákat is.

– Például kivégeznek vagy lecsuknak a soraik közül valókat!

– A francia forradalom alatt Robespierre kivégeztette Dantont, majd ő is a vérpadra lépett. Ettől a Grand Revolution még az maradt, ami: a nép szabadságvágyának kifejezője, egy új, haladó világ megteremtésének hajnala. A mi népi forradalmunk – történelmi távlatban szemlélve – ugyancsak az emberiség eszményképévé válik, illetve annak része lesz. Hibáit kinovi, elfelejtik, de eredményei az egész társadalom javára válnak.

Megdobbentő és egyben tiszteletre méltó volt, ahogyan ítélet nélküli elítéltként hittek abban az eszmében, amelynek nevében fogva tartották őket.

Természetesen, ennyi hittel magam is rendelkeztem – korábban. Ez, az ovék, mégis más volt. Alapvetően kulonbozott a helyzetünk. Ők ugyanis elvesztették a személyi szabadságukat, de megmaradt az ideológiai meggyőződésük. A kommunistákat elvbarátaik nem csapták be, nem árulták el, nem hagyták cserben. A bűnok, amelyeknek szenvedő alanyai lettek, a személyi kultuszhoz kapcsolódtak.

Nálam egészen másként álltak a dolgok. És minél tobbet toprengtem, a különbség annál nyilvánvalóbbá vált. Bennunket olyan politikai lépések megtételére osztonoztek, amelyek zsákutcába vezettek. Segítséget nem kaptunk, és kint is, az úgynevezett „szabad világban" csak azt a politikai szovetségesüket támogatták, aki hasznukra volt. Erre a kovetkeztetésre vezettek ausztriai tapasztalataim, sokéves börtönelmélkedésem, s ezt a kovetkeztetést vontam le későbbi élményeimből is. A jaltai és a potsdami egyezmények is-

meretében tudnunk kellett, hogy a Nyugat részéről nem adhatunk hitelt semmilyen bátorításnak.

Politikai gondolkodásomat óhatatlanul befolyásolták emberi indítékok is. Ezeknek csak egyikét említem meg. Jelentéktelennek tűnő história, mégis nagyon jellemző.

Havonta egyszer csomagot kaphattunk. Fél kiló cukor, ugyanennyi zsír vagy szalonna, kenyér és a dohányosoknak némi cigaretta. Akadtak azonban közöttünk olyanok is, akiknek vagy megszakadt a kapcsolatuk a családjukkal, vagy anyagi helyzetük ekkora tehervállalást sem engedett meg. A módosabbak rövidesen megtalálták a megoldást. Elkérték a címünket, és attól kezdve az ő hozzátartozóik küldték a csomagot szegény rabtársaink hozzátartozói nevében.

Ugye megható bizonyítéka ez a sorstársi együvétartozásnak? Az emberi szolidaritás szép kifejezése a másik, a gyengébb ember iránt.

Csakhogy ebben a csomagküldési akcióban az önzetlenségnek és az áldozatkészségnek csírája sem lelhető fel. Sőt! A legszennyesebb, a legaljasabb tett tanúi lehettünk, amelyet a besúgáson kívül ezen a helyen sorstársak elkövethettek egymás ellen. Tudniillik a küldemények fele illette meg a címzettet. A másik felét át kellett adni az ügyeskedő „sorstársnak". Legszegényebb internált társaink így legalább hozzájutottak fél-fél csomaghoz. A rafinált gazdagok jutalma pedig havi két-háromszoros adag cukor, zsír, szalonna, cigaretta lett.

Talán szükségtelen bizonygatnom, hogy nem a magamfajták tették ezt, de mégcsak nem is a kommunisták.

Mind világosabbá vált előttem, hogy a kommunisták illegalitásban, börtönben, internáló táborban kitűnő társak, kemény, fegyelmezett, összetartó, a sorsközösséget vállaló emberek.

Kezdtem hinni abban, amit a lefogott kommunisták hajtogattak: gyermekbetegségben szenved rendszerük, amelyet egyszer majd kinő, és rokonszenves felnőtté válik.

– Semmilyen kilátás nincs erre! – mondtam mégis egyszer beszélgetés közben Pehr Sándornak és Lee Tibornak.

Sándor találóan a bemeszelt ablakra mutatott.

– A várost, Budapestet sem látod, pedig itt van mindössze néhány villamosmegállónyira innen. A létezést és a történéseket a mi békaperspektívánkból egyszerűen lehetetlen megítélni.

– Úgy gondolod, hogy e falakon kívül haladnak a dolgok, méghozzá éppen az általatok képzelt irányba?

Lee Tibor avatkozott közbe:

– Látszik, nem foglalkoztál, vagy csak felületesen a marxista dialektikával. A társadalom mozgásának léteznek törvényszerűségei...

– Hogy érted ezt az adott helyzetben?

– A szovjet nép és állam egészen más alapokon és hagyományokon nyugszik, mint a magyar. A szovjet gazdasági irányítás, a megtermelt nemzeti javak összetétele, valamint elosztása a társadalmi követelmények szerint merőben más, mint amit a magyarság a szocializmustól közép-európai helyzetében igényel. A Szovjetunióban mindez kiállta a második világháború próbáját is, de a mi népünkre alakítás nélkül ráhúzni ezt a gúnyát, bizony súlyos hiba volt.

Nem állhattam meg közbeszólás nélkül:

– Ebben egyetértünk!

– Csakhogy mi, kommunisták, tudjuk, hogy hiba történt, és azt is tudjuk, hogy ezt helyre kell hozni.

– Viszont éppen itt ültök néhány hónapja, s ki tudja meddig?

Pehr Sándor vette át a szót a maga csöndes, halk módján:

– A történelmet nem hónapokkal mérik – te ezt legalább olyan jól tudod, mint mi. Mi, kommunisták, tisztában vagyunk azzal, milyen erők, milyen hatások tették Rákosit Sztálin szánalmas epigonjává, de ez az állapot a szocializmustól idegen. Biztos lehetsz benne, hogy örökké nem tartható fenn.

– Tehát Sztálin halálában bíztok?!

Megrázta a fejét.

– Az eszme erejében bízunk, amelyért kommunista mártírok az életüket adták. A törvényszerű fejlődésben bízunk, amelynek során társadalmunk kiveti azt, ami megtarthatatlan, ám megőrzi a szocializmusban meglevő jót és szépet. A magyar nép soha többé nem kívánja vissza sem a földbirtokosokat, sem a gyárosokat. A feudalizmus és a kapitalizmus történelmi korszaka Magyarországon lejárt, és helyette csakis az igazi szocializmus korszaka képzelhető el.

– Rákosival?

Gúnynak szántam, de komoly válasz érkezett:

– Ő csak egy ember. Alkalmatlannak bizonyult, ezért így vagy úgy, de egyszer el fog tűnni.

Bizonyára meglepő, talán hihetetlen is, hogy így beszéltünk, de hát egyfelől bíztunk egymásban, másfelől mi már bent voltunk, és ez - bármilyen ellentmondásnak látszik is – bizonyos értelemben nagyobb gondolati szabadságot biztosított nekünk, mint amilyennel a kint levők akkoriban rendelkeztek.

Mellesleg, a beszélgetésünket valamivel később követő események – Rákosi leváltása, az internáló táborok felszámolása stb. – a lefogott kommunisták szavainak igazát tanúsították; azt, hogy Rákosi és klikkje eltávolodott az igazi szocializmus elveitől. Rokonszenvet ébresztett bennem az igazinak mondott szocializmus iránt az a tény, hogy nagyon rendes, egymással balsorsban is összetartó emberek csoportjai bebörtönzötten és internáltan is hittek benne, s feltették rá a sorsukat, az életüket.

Körülbelül egy évet tölthettem már Kistarcsán, amikor egy napon, teljesen váratlanul a táborparancsnokságra szólítottak. Egy szobába vezettek, ahol ketten vártak rám.

– Emlékszik még az Államvédelmi Hatóságon tett vallomásaira?

Ezt a kérdést szögezték nekem rögtön belépésem után.

– Te jó ég! – gondoltam. – Mit akarnak ezek megint tőlem?

– Többé-kevésbé – válaszoltam.

– Mit ért ezalatt?

– Nem emlékszem minden részletre.

– Szóval kitart amellett, hogy vallomásait a képzelet szülte?

– Igen.

– Meggondolta jól a válaszát?

A kérdés nem hangzott gorombán. Az egész kérdés–felelet játék egyébként is meglepően udvariasan zajlott le.

– Meggondoltam.

– Tehát?

– Vallomásaimat kitaláltam.

– Miért?

– Hogy időt nyerjek, mentségére azoknak, akik bújtattak.

Kis szünet következett, majd egyikük több papírlapot és írószert tett az asztalra.

– Üljön le, írjon ide fel minden olyan személyt, aki a pártjában vagy az államapparátusban fontos pozíciót töltött be, és akikhez barátság vagy jó viszony fűzte. Külön sorolja fel azokat, akikről

biztosan tudja, hogy külföldön vannak. Ezeknél külön-külön tüntesse fel a kapcsolatuk jellegét.

Felálltak.

– Ideje van, bármeddig tartson is. De ki ne hagyjon senkit. Ha kész, kopogjon ki az őrnek.

Nekiültem. Mi egyebet tehettem volna? Annak sem láttam értelmét, hogy valakit is kifelejtsek a névsorból, hiszen nyilvánvalóan többszörösen ellenőrizhetik mások vallomásaiból igazmondásomat. Meg aztán, őszintén szólva, okom sem volt a hazugságra.

Átvették a teleírt oldalakat.

– Ami itt történt, arról egyetlen szót sem szól senkinek. Ha kiderül, és elhiheti, hogy megtudjuk, megnézheti magát. A társaival csak annyit közöljön, hogy kihallgattuk időközben lefogott zalai összeesküvők ügyében.

További másfél-két hónap múltán egymást követő napokon néhány társunkat kihallgatásokra vitték. Mi, többiek, kíváncsisággal és izgalommal vártuk, mi sül ki ebből. Semmilyen összefüggés nem lehetett a velem korábban történtekkel, hiszen az említett névsorban a kihívottak semmilyen formában sem szerepeltek.

Hogy miért történik mindez, nem derült ki; akiket visszahoztak, hallgattak, mint a sír.

Aztán rám került a sor megint. Ugyanaz a két fiatalember várt. Komolyak voltak és barátságosabbak, sokkal barátságosabbak, mint előzőleg.

– Foglaljon helyet! – már a kezdet is meglepően hangzott.

Leültem. De nagyon feszélyezett lehettem.

– Eressze el magát! – biztattak.

Pontosan felmérték érzelmeimet. Mosolyogtak a merevségemen. Nem kinevettek, hanem mosolyogtak. Méghozzá nem fölényes szakmai mosollyal, amely céltudatosan változik egyik pillanatról a másikra keménységgé, sőt durvasággá, hanem ahogyan egyenrangú emberek teszik ezt egymás között természetes módon.

– Persze, nehéz levetkőzni egyik pillanatról a másikra többéves beidegződéseket. De nemsokára túl kell tennie magát rajta.

Ültem a széken. Hallottam, amit mondanak, de semmit nem értettem belőle.

– Nézze, mi megértjük a lelkiállapotát. Felkészültünk a gyanak-

vására is. Mégis, szeretnénk elhitetni magával, hogy megbízhat bennünk.

– Miért?

A kérdés önkéntelenül tört ki belőlem. Felfoghatatlan volt számomra: miért ők kérnek bizalmat tőlem?

– Nyíltan beszélünk magával, mert csak úgy érthetünk szót. Tanulmányoztuk a maga egész karakterét, képességeinek skáláját. Az ellenállásban tanúsított antifasiszta magatartása, a koalíciós időkben fiatal korát meghaladóan elért pozíciója, az a bizonyos szervezkedés, ahogyan évekig képes volt bujkálni előlünk és a közel ezeroldalas visszavont vallomása mind azt tanúsítják, hogy alkalmas arra a feladatra, amelyet magának szánunk.

– Elnézést, de nem értem...

– Várjon! Figyeltük és figyeltettük megnyilvánulásait őrizetbevétele óta. Úgy értékeltük, hogy ha nem is tudatosan, de lényegileg visszatalált a munkásosztályhoz, amelyből származik. Maga nem osztályellenség.

A másik, aki eddig hallgatott, kategorikusan tette fel a kérdést:

– Akar velünk harcolni?

Ettől az egyetlen, kurta, lényegre törő mondattól azonnal megértettem mindent. Nemcsak a hosszú és részletes listát, amelyet kapcsolataimról kívántak, de azt is, hogy már a Csokonai utcai „feljavítás" is tudatosan történt, s talán a dobogókői vendégszereplésem is. Egy pillanat alatt világossá vált előttem, hogy egy idő óta semmi sem történt velem véletlenül, hanem egy kijelölt célnak alárendelten.

Megbénított a céltudatosságnak, a tervszerűségnek ez a mélysége.

– Természetesen jobban is meg akarjuk ismerni. Szabad emberként, velünk egyenrangú társként. Aztán, amikor elérkezettnek látjuk az időt, kiképzést kap és külföldre megy. Vállalja?

– Vállalom.

Ekkor ismét a másik vette át a szót.

– Várjon, ne hamarkodja el a választ. Előbb meg kell tudnia, hogy mindenképpen szabadul. Az internáló táborokat felszámoljuk. Lesznek, akiket bíróság elé állítunk, de magát ez a veszély sem fenyegeti. Nem kell igent mondania ahhoz, hogy kikerüljön innen. Sőt, ha vállalja, átmenetileg hátrányosabb helyzetbe kerül

a társainál! Kedvezményt nem kap, és az utolsók között engedjük el.

– Ezt nem értem.

– A maga jövendő biztonsága érdekében. Nos? Így is igent mond?

– Igen!

Éreztem, hogy őszinték hozzám. Hogy megbízhatok bennük. Aminthogy később mindketten jó barátaim, jó harcostársaim lettek.

HÍRSZERZŐK KÖZÖTT

Lelkileg nehéz, nagyon nehéz hetek következtek.

A kistarcsai internáló tábor megbolydult. Az addigi szigorú, merev rend érezhetően fellazult. Ebbe a zárt világba beszivárogtak a hírek. A mi körletünkben, sőt szobánkban is mind több társunkra szólt rá az őrség:

– Szedje a holmiját, és jöjjön!

Néhányan maradtunk csak.

Tudtam, hogy így lesz. Megmondták. Mégsem gondoltam volna, hogy ennyire nehéz napok, hetek várnak rám. El sem tudtam képzelni, hogy a több mint négy év börtön és internálás után milyen mérhetetlenül nagy lelkierőt kíván majd tőlem: kivárni, amíg szinte mindenki elmegy. A hosszú évek elrepülni látszottak ehhez a néhány héthez képest.

Aztán eljött a nehezen várt nap. „Hivatalosan" közölték velem, hogy a hatóság hosszas mérlegelés után nem kívánja a korábbi ítélet felülvizsgálatát, hanem szabadon bocsátanak. Az utolsó csoporttal hagytam el Kistarcsát.

Mindössze néhány napot töltöttem még csak otthon, amikor buzgó házmegbízottunk az udvaron rám kiabálva értésemre adta, hogy ha nem helyezkedem el órákon belül, visszajuttat a börtönbe. Honnan sejtette volna a maga együgyűségében, hogy a nyilvánosság előtt tett rosszindulatú kijelentésével akaratlanul letette a következő téglát legendám alapjához.

Természetesen ezt csak nyolc-tíz nap elteltével ismertem fel, amikor idézést kézbesített a posta. Jelentkeznem kellett a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában irataim ellenőrzése végett.

Egy őrnagynő fogadott, aki tüstént átvezetett az övével szomszédos szobába. Meglepetésemre és örömömre az internáló táborban megismert két hírszerzőtiszt várt rám.

– Nos, mint ízlik a szabadság? – tették föl a kérdést a kézfogás után.

– Mint a vackor! – feleltem fanyarul.

Csodálkozásukra elbeszéltem a házmegbízottunkkal történt összezördülésem.

Karcsi – az örökké jókedvű, tréfára mindig kész, de sohasem könnyelmű férfi – hangosan felnevetett.

– A buta emberek nélkül sokkal nehezebb lenne okos dolgokat csinálni! – mondta. – Ez jó nekünk. Mintha rendelésre történt volna.

– Munkába kell állnia. Van valami elképzelése?

Bevallottam, hogy nincs semmi. Mivel a korábban közöttünk lefolyt megbeszelés e témára nem terjedt ki, vártam, mit határoznak ők.

Anti, a másik vette át a szót. Csendes, higgadt, szerény, mindig szolgálatkész barátra találtam benne a későbbiekben.

– Miután csakis fizikai munkáról lehet szó, tájékozódtunk az eredeti szakmája területén. Nézzen el néhány gyárba, de kössön ki a Fővárosi Finommechanikai Vállalatnál. A főmérnök, a személyzetis, több művezető egykor a Gammában dolgozott. Bizonyára talál közöttük ismerősöket, és akkor felveszik. A saját lábán kell megállnia, csak ez esetben válik a legendája teljessé és kifogástalanná.

Azután megbeszéltük a kapcsolattartás módjait. Már búcsúzkodtak, amikor megkérdeztem:

– És a konkrét feladat?

Összenéztek, mosolyogtak.

– Egyelőre magunk sem tudjuk. Majd a főnökség kellő időben dönt. Addig meg kell ismernünk egymást, hogy megtanuljunk egymásban bízni.

Karcsi nagyon komolyan tette hozzá:

– Nekünk csalhatatlannak kell lennünk abban, hogy alkalomadtán az ellenség között is magára bízhatjuk az életünket vagy elvtársaink életét. És magának is bizonyosságot kell szereznie arról, hogy csakugyan közénk tartozik és reánk is számíthat mindhalálig.

Kicsit gondolkozott, majd a következő mondat kíséretében nyújtott kezet:

– Ez az első, de alapvető lecke!

Tény, hogy főnökeim jól számítottak: az egykori gammások nem hagytak cserben. Így 1953 telén a Fővárosi Finommechanikai Vállalat műszerésze lettem.

Műszerész! Te jó ég, hiszen alig szereztem meg a segédlevelet – vagy tizenkét esztendővel ezelőtt –, máris abbahagytam a szakmát. Ráadásul első munkaként egy istentelenül nagy, félkemény rézlemezt adtak, hogy abból vonalzóléceket készítsek.

Hólyagosra tört tenyérrel fűrészeltem a konokul ellenálló anyagot. Mind kétségbeesettebben láttam, hogy ezzel a „műszerész munkával" a hideg vízre valót sem keresem meg. Aztán valaki „jó tanácsot" adott:

– Ott a lemezolló, szakikám. Csak le kell szabni és kész!

Hát kész is lett. Olyan összevissza hajlott, kínbatekeredett szalagokat kaptam, amelyeket többé nem voltam képes kiegyengetni.

Szerencsémre az optikai üzemben megüresedett egy műszerész hely.

Akkoriban az üzletek nem roskadoztak úgy az iparcikkektől, mint most. Slágernek számított az a roppant egyszerű box-fényképezőgép, amelyet gyártottunk, s amelyet Útitárs néven hozott forgalomba a vállalat.

Balszerencsés konstrukció volt. A zárlemezt mozgató rugót vékony falú, rideg anyagszerkezetű bakelit házban kellett szilárdan rögzíteni. Ezt a műveletet csakis kalapálással lehetett elvégezni. A bakelit ház százával tört össze, a kitűzött norma elérhetetlennek tűnt, a selejt aránya meghaladta a 30 százalékot.

Ezt a munkát bízták rám.

Mindig konok természetű és kitartó voltam. A legreménytelenebb helyzetben is. Az állatvilágból máig a pisztrángot becsülöm a legtöbbre, amiért mindaddig nekiindul a vízesésnek alulról fölfelé, ha kell százszor vissza-visszahullva, mígnem eléri a patak felsőbb szintjét – a célját.

Napokat áldoztam a feladat megoldására. Nem érdekelt, hogy még több bakelit ház törött, mint addig, hogy gúnyos arcok szemlélték asztalomon a selejthegyet. De megtaláltam a titok nyitját. Egy héttel később – s azután hónapokon át – a selejt 2 százalék alá csökkent, teljesítményem pedig meghaladta a 180 százalékot.

Nem tudom, a cég – így neveztük magunk között az állambiztonsági szervet – munkatársai honnan, milyen forrásból szereztek erről tudomást, de regisztrálták ezt is.

Anti főnöke hozta szóba egyik találkozásunkkor:

– Örülök, amiért újabb bizonyítékát adta, hogy jól választottunk.

Amikor értetlenül néztem rá, megmagyarázta szavait.

– Nem ismeri ezt a szót: megtorpanás. Ha nekivág az útnak, végig is megy rajta. Az a kis ócska fényképezőgép, amelynek a szerelését elképesztő makacssággal kikísérletezte, a mi számunkra pályaalkalmasságának újabb bizonyítéka.

Mosolyognom kell akkori önmagamon, milyen büszkeséggel töltött el ez a dicséret. Fogalmam sem volt még róla, hogy egyes adottságokon kívül mennyi mindent kell tanulni ahhoz, hogy valakiből olyan hírszerző legyen, aki az ellenség között képes életben maradni és eredményt elérni.

Ott, a Fővárosi Finommechanikai Vállalat Nagydiófa utcai üzemében ismertem meg a feleségemet. Megszerettük egymást őszinte, tiszta szerelemmel.

Magánéletemnek ez vált a legégetőbb és legfájdalmasabb pontjává. Hiszen eljött a perc, amikor elébe kellett állnom választottamnak, és meg kellett mondanom, hogy köztünk a jóbarátságon kívül más, szorosabb kapcsolat, kivált házasság nem jöhet létre. Mit hozhattam volna fel egyebet indokul akkor, mint a nyilvánosság számára fenntartott társadalmi helyzetemet. Azt, hogy egy volt politikai elítéltet aligha fogadhat be egy olyan család, amelyben 1929 óta kommunista az édesapa és az édesanya is.

Nem tehettem mást. Előttem akkor olyan út, olyan feladat állt, hogy a legedzettebb kapitalista biztosítóintézet, a mindenre vállalkozó Lloyd sem kötött volna életbiztosítást velem.

Keserves, alig elviselhetően keserves beszélgetés lett ez mindkettőnk számára. Hosszú éveknek kellett eltelniük ahhoz, hogy megértethessem, igazolhassam eljárásomat: aki a halál lehetőségének tudatával indul útjára, felelősséggel nem kötheti magához annak sorsát, akit szeret.

Valóban egyre közeledett a számomra kijelölt feladat teljesítésének időpontja. A hidegháborús uszítók hangja mind élesebbé vált. Feketelistákat állítottak össze és közöltek nemcsak állambiztonsági tisztekről és katonákról, de párttagokról és pártonkívüliekről, funkcionáriusokról és egyszerű kétkezi dolgozókról – mindazokról, akiket a rendszer szilárd híveinek tudtak vagy véltek. Szörnyű megtorlással, bosszúval fenyegették meg ezeket az embe-

reket, ugyanakkor nyíltan biztattak egyfelől a szülőhaza elhagyására, másfelől szabotázsra. S nem volt ez lebecsülendő propaganda; a lélektani hadviselés legjobb nyugati, főleg amerikai szakértői adták hozzá a receptet. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a személyi kultusz utolsó éveiben jártunk; az ellenség által hozzáértéssel elhintett magok a bizonytalanság és a félelem termékeny talajába hullottak.

Itthon még alig mutatkoztak a változás jelei. Pedig a belső megtisztulás folyamatában már megingott és recsegett-ropogott a személyi kultusz építménye.

Tudták ezt már a hidegháború stratégái is. A CIA akkor még kiválóan működött. De az ő érdekük nem a békés fejlődést kívánta, hanem a szocializmus valamiféle „bukásának" látványos demonstrálását.

Az 1954–55-ös években a Szabad Európa Rádió uszító hangú felhívásai vagy a Nyugatról léggömbökkel hazánkba juttatott röplapok szövege bárki előtt világossá teszik, hogy mögöttük felforgató szándék, nyílt ellenforradalmi biztatás állt.

Ugrásszerűen megnőtt a határainkon átdobott ügynökök száma is. 1955 első hónapjaiban – az előző évekhez képest – 30 százalékkal több, nyugatról az ország belseje felé igyekvő határsértőt vettek őrizetbe.

Mindez egyértelműen a külső erők aktivitásának fokozódását mutatta.

Megkísérlem egy példán bemutatni az ellenséges aknamunka által kialakított helyzetet.

Ha egy megszokott útján haladó sünt megpiszkálnak, az megáll, összegömbölyödik, kimereszti a tüskéit. Védekezésre kényszerül. Bármilyen furcsa, de hasonlóképpen reagál az államhatalom is.

A hidegháború stratégái külső és belső ügynökeik révén két lényeges céljukat feltétlenül elérték: a békés kibontakozás útján megtorpanásra kényszerítették a népi Magyarországot és arra, hogy „kimeressze tüskéit". Azaz, hogy belpolitikájában védekező, tehát kemény legyen.

A hírszerzés és a kémelhárítás vezetői azonban nem hitték el, hogy a fantasztikus pénzügyi költséggel, valamint az ügynökök elképesztő méretű feláldozásával járó akcióknak csak ennyi a céljuk.

Éppen a „mi rejlik emögött?" kérdése tette időszerűvé, hogy a kellő időben, helyen és módon Nyugatra telepítsenek. Feladatom

– leegyszerűsítve – az lett, hogy keressem meg e kérdésre a valóságos, dokumentálható választ.

A megvalósítás tervét és menetrendjét a legjobb szakértők dolgozták ki.

Karcsival és Antival időközben barátivá mélyült a kapcsolatom. Ők közölték velem a tennivalók legapróbb részleteit is.

– Ne lepődj meg, ha néhány napon belül elbocsátanak. Ennek később hasznát veszed mint emigráns. Elmondhatod, hogy üldöztek idehaza. Most pedig lesz időd a felkészülésre.

– Hiszen eddig is azt tettem.

Összenevettek.

– Az csak óvoda volt. Most mindjárt a főiskola következik – biztatott a mindig tréfás szavú Karcsi.

Anti a maga megfontolt módján szelíd szóval biztatott:

– Az amerikai, az angol, a francia és a nyugatnémet titkosszolgálatok emberei között elhárításuk állandó ellenőrzése mellett dolgozol majd. Meg kell ismerned a módszereiket, aprólékosan és alaposan. Csak akkor biztosíthatod magad. Csak akkor érhetsz el eredményt. Üldözött vadnak mész a farkasok közé, hogy üldözhesd őket a saját erdejükben.

Karcsi vette át a szót.

– Az elbocsátásodat megfellebbezed. Elutasítanak. Ezen a papíron itt megtalálod nyolc vállalat nevét és címét. Legalább négyhez-öthöz menj el, kérd tőlük a felvételedet. Természetesen, nem alkalmaznak. Akkor iparengedélyért folyamodsz. Persze, hiába. De amíg a végére jutsz, eltelik néhány hónap. S az a miénk.

Szó szerint így történt minden. A gyárakban, amelyekben jelentkeztem, többnyire ezt mondta a személyzetis:

– Nézze, kérem, nekem családom van. Az én helyemben felvenné magát ezzel a politikai múlttal?

Volt, ahol csak annyit ígértek: „Visszatérünk a kérdésre", de ez sohasem történt meg. Mindenesetre, még a vak is láthatta, hogy itthon lehetetlen egzisztenciát teremtenem. Ennek a kinti elhárítás ellenőrzése miatt rendkívüli fontossága volt.

A telepítésemre alkalmas idő még mindig nem érkezett el. A vezetők döntését – sok egyéb más szempont mellett – olyan körülmények is befolyásolták, mint az alig függetlenné vált Osztrák Köztársaság fiatal rendőri-csendőri szerveinek kialakulatlan magatartása a disszidensekkel szemben.

– Nézze – magyarázta a hírszerzés vezetője, amikor megnézte a kiképzésem, és tudomására jutott, hogy türelmetlen vagyok –, az osztrákok jelenleg börtönbe zárják azokat, akik átjutnak a határon. Csak hosszas vizsgálat után engedik szabadon. De ez nem régóta van így, és nem fog sokáig tartani. Még nincs kiforrott gyakorlatuk. Nem akarjuk, hogy börtönben kezdje. Nem tenne jót pszichikailag magának. Meg aztán más pozícióból kezdi a politikai tekintélyét építeni egy szabad ember, és megint másból a vizsgálati fogságból szabadult. Szóval várnunk kell.

Elhallgatott. Úgy tetszett, azt mérlegeli, mondjon-e ennél többet vagy sem. Aztán mégis így zárta le ezt a témát:

– Jelentették, hogy nagyszerűen halad a felkészülésben. Ebben a szakmában tanulnivaló mindig akad. Egy parányival több tudásnak válságos helyzetben, amely bármikor bekövetkezhet, az életét köszönheti majd.

Megint szünetet tartott. Olyan ember volt, aki hosszasan fontolgatott. Mérlegelt minden kimondandó szót. Figyelembe vette annak jelentőségét, várható hatását. Szavait kinyilatkoztatás-értékűnek tekinthettük.

– Csak az élő hírszerző használhat az ügynek. Ne feledje, hogy majd egyszer egy sikeres és főleg ép, egészséges elvtársat akarunk itthon üdvözölni. Azért, hogy így legyen, maga teheti a legtöbbet!

A kiképzés részleteit még ma sem írhatom le. Annyit mégis elárulhatok, hogy a lehető legalaposabban ismernem kellett mindazokat a módszereket, amelyeket az ellenséges szervezetek alkalmazhatnak majd személyem ellenőrzésénél. Tudatában voltunk ugyanis, hogy hozzám hasonló súlyú politikai emigráns hosszú ideje nem érkezett a – mint magukat nevezték – Szabad Világba.

Tudnom kellett, mint ismerjem fel a reám irányított „szem"-et és „fül"-et. Függetlenül attól, hogy az ember vagy technika formájában jelentkezik. Oktatásomban súlyponti helyre kerültek a magatartási formák különböző helyzetekben. Másként kellett viselkednem az ellenséges figyeléssel szemben, ha azt akartam, hogy követhessenek és így meggyőződhessenek arról, hogy minden utam nyílt, ártatlan, természetes. Másként, ha úgy kellett megszabadulnom tőlük, hogy azt saját balszerencséjüknek vagy ügyetlenségüknek tudják be. Megint másként, ha az ellenséges elhárítás provokációjával kerülnék szembe. Ezeknek a „helyzetgyakorlatoknak" munkám során igazán hasznát vettem.

Állandóan és minden helyzetben ügyelnem kellett arra, hogy a szakszerűséget ne ismerhessék fel; az egyértelmű lett volna a lebukásommal.

Bizonyos értelemben ahhoz az indiánhoz hasonlítottam, aki harci ösvényen járva azért és akként hagyott nyomot, hogy ellenségét megtévessze, vagy úgy tüntette el a saját nyomait, hogy a szakavatott kéz munkáját a másik szakmabeli szeme ne ismerhesse föl.

Csakhogy én a valóságban éltem. Méghozzá modern nagyvárosokban, a tömegtermelés tárgyai, az egyforma autók, az egyforma konfekcióöltönyök, a tucatnyi egymáshoz hasonló használati tárgy között. Ez megnehezítette az ismeretlen figyelők azonosítását és lerázását. Ugyanakkor megkönnyítette az ő dolgukat; elvegyülhettek a járókelők forgatagában.

Egész működésem során ez a szüntelen résen lét bizonyult az egyik legnehezebb feladatnak. Eljutottam az idegfeszültség olyan állapotába, amikor belső kényszer támadt fel és hatalmasodott el bennem:

– Itt egy átjáróház. Lódulj! Rohanj, rohanj, rohanj! Át a szomszédos kis utcáig. Tűnj el a sikátorban! Mire vársz?

Egyetlen másodpercig tartott ez a lélektani, sokkszerű állapot. Ám ez alatt az egyetlen másodperc alatt kegyetlen csatát vívott bennem az önfegyelem meg a józan ész – a gyengeség és ostobaság ellen.

Két lépéssel odébb a régi voltam ismét. Pontosan tudtam, hogy az a rossz sugallat nem menekülést kínált, hanem bukást; önmagam szolgáltattam volna ki titkomat az ellenségnek.

De hát ez később történt. Egyelőre még a kiképzésnél tartottunk, közel egy éve már.

Szeptembert mutatott a naptár, 1955 szeptemberét, amikor Karcsi ekképpen kezdte a foglalkozást:

– Ma ismét eljön a főnök. Hamarosan indulhatsz.

Hetek óta vártam ezt a pillanatot, mégis hevesebben dobogott a szívem. Szoronigtam. Ugyanakkor türelmetlenül vártam a percet, amelyben életem új, minden addigitól eltérő, reményem és akaratom szerint hasznos szakasza elkezdődik.

NYUGATRA TELEPÍTENEK

Ültem a széken. A szemembe lámpa világított, több mint egy órája már. Körülöttem ingujjra vetkőzött emberek álltak, jártak fel s alá, szíjjal, bottal csattogtattak és ütemesen kopogtattak a hátam mögött.

– Kikkel raboskodott együtt? – harsant, ki tudja hányadszor a kérdés.

– Elmondtam már.

– Kezdje elölről!

Soroltam a neveket. Ketten a korábbi magnetofonfelvételt egyeztették az újjal.

– Állj! – csattant föl egyikük. – Nem felejtett ki senkit?

– Az isten szerelmére – fakadtam ki elgyötörten –, mindenkire nem emlékezhetek.

– Ne feleseljen! – ripakodtak rám.

– Akit egyszer már megemlített, arra emlékeznie kell, hacsak nem hazudik! – mondta fenyegetően egy másik.

Újrakezdtem. Kínosan ügyeltem rá, senkit ne hagyjak ki a névsorból. Ez alkalommal egyezhetett is az első vallomásommal, mert kihallgatóim más kérdésre tértek.

– Azt állítja, hogy felvételét kérte a Fehér úti Finommechanikai Vállalathoz.

– Kértem.

– Hogy is képzelte, hogy egy, a hadseregnek dolgozó üzembe felveszik? Éppen magát?

– Azt a vállalatot a Gammából választották le. Sok régi gammás dolgozik ott. Reméltem, segítenek.

Egyszerre ketten is felcsattantak.

– Neveket! Mondjon neveket!

– Egyetlennel beszéltem csak, egy üzemvezetővel.

– A nevét! Azonnal mondja meg a nevét!

Megmondtam.

Feljegyezték, és az egyik ingujjas kiment a szobából a cédulával.

– Másokkal miért nem lépett kapcsolatba?

– Felesleges volt. Egyértelműen tudtomra hozta, hogy hiába próbálkozom.

– Ott van maga előtt a papír és golyóstoll. Rajzolja le a gyárat.

– Csak a „D" üzemben jártam.

– Egyetlen épület van?

– Nem. Meglehetősen sok.

– A „D" üzem hol fekszik?

– Nem értem a kérdést.

– Dehogynem érti! Érti maga nagyon is jól. Azt akarjuk tudni, hogy az a bizonyos üzem, ahol járt, a terület elején van-e vagy a közepén, esetleg a végén... Egyáltalán: hol?

– Az utolsó épület.

– Na látja! Akkor ahhoz, hogy odajusson, végig kellett mennie a gyártelepen. Igaz?

– Igen.

Pontosan rajzolja föl az egyes épületeket, amelyek mellett elhaladt.

Felháborodtam.

– Nem tudom, mit akarnak tőlem. De tiltakozom!

– Csak ne pattogjon. Örüljön, hogy finoman bánunk magával. Egyelőre leadott nekünk egy mesét...

– Az igazat mondtam!

– ...Egy mesét – folytatta zavartalanul, nyomatékosan hangsúlyozva a szót –, amelyet mindaddig annak kell tartanunk, amíg a valóságáról meg nem győz bennünket.

– Vallatnak, mint egy bűnözőt. Mit akarnak még?

– Bizonyítékot.

– Mire?

– Arra, hogy az, akinek mondja magát...

– Közöltem már, hogy Nagy Ferenc, volt miniszterelnök úr, monseigneur Varga Béla és a politikai emigráció más prominens vezetői tanúsítják majd ezt, ha megkérdezik őket.

– Ne szóljon közbe, ha én beszélek! – intett le, valamivel enyhültebb szigorral a kérdező, majd így folytatta: – Tegyük fel, hogy az, akinek mondja magát. De tud-e bizonyítékot adni arra nézve, hogy

nem hódolt be a vörösöknek? Hogy valóban hozzánk, a Szabad Világhoz tartozik?

– Börtönbe, internáló táborba zártak otthon. Ez nem elég?

– Nem! – jött a lakonikus válasz. – Segítenie kell. Olyan adatokat szolgáltatni, amelyek erősítik a mi védelmi felkészülésünket.

– Adatokat? Miről?

– Ne játssza a naivat. Katonai és gazdasági információkra van szükségünk.

Szédülés fogott el. Hirtelen felment a vérnyomásom; a halántékomon tompa, fájdalmas nyomást éreztem.

– Ön a naiv, uram! Hiszen nem az imént kérdezte meg tőlem; mint képzeltem el, hogy az én múltammal alkalmaznak egy katonai üzemnél?

Az izgalomtól mind magasabbra emeltem a hangom.

– Vajon miként juthat olyan balga gondolatra, hogy bármiféle államtitkot ismerhetnék?

Ekkor már kiabáltam vele.

– Különben pedig, jegyezze meg, hogy én politikus vagyok, egykori magyar nemzetgyűlési képviselő. Kikérem magamnak, hogy kémkedésre akarjanak felhasználni! Érti kérem? Kikérem magamnak!

Hirtelen kihunyt a szemembe világító lámpa. Néhány másodpercen át sötétség, jóleső sötétség ülte meg a szobát. Azután félrehúztak egy nehéz függönyt és a természetes fénnyel együtt erőtlen, mégis kedves téli napsugár tört be az ablakon.

– Elég! – mondta a kiképzés vezetője, és gyengéden megszorította a vállamat. – Nyugodtan engedjük el, megállja majd a helyét minden helyzetben.

Ezen a napon közölték indulásom időpontját is.

Édesanyámnak nem akartam újabb izgalmat, aggódást okozni, hiszen kijutott abból neki az előző években bőven. Ezért azt mondtam, Csehszlovákiában kaptam munkát, oda megyek.

Elbúcsúztam attól az őszinte, igaz embertől, aki egy idő óta betöltötte az életemet, s akit – mint mondtam – akkor nem köthettem magamhoz, csak hazatérésem után lehetett a feleségem. Nem volt könnyű búcsú.

1955. december 9-ét mutatott a naptár. Gépkocsink úgy közelítette meg a határterületet, hogy a késő esti órákban érjünk a Kőszeg és Horvátzsidány közötti országút meghatározott pontjára.

Nem véletlenül esett éppen erre a tájra a választásunk, hanem nagyon is megfontoltan és tudatosan. Ugyanis kilenc esztendővel korábban, útban Graz felé, ezen a szakaszon léptem át a határt. Emiatt – a kinti elhárításra gondolva – logikusnak látszott, ha olyan terepet választok „disszidálásra", amelyen jártam már, amelyet ismerek.

A megbeszélt helyen félrehúzódva az út padkájára, ott állt egy másik gépkocsi. Benne a hírszerzés vezetője, az elhárítás egyik magas rangú munkatársa, valamint a határőrség parancsnoka. Természetesen nem valamiféle udvariassági gesztusról volt szó. A helyszínen akartak meggyőződni arról, hogy az akció sikerült.

Kegyetlenül hideg, kemény tél járta akkor. A vezérőrnagy elvtárs – a hírszerzés főnöke – mégis ragaszkodott ahhoz, hogy a találkozási ponttól gyalog tegyük meg a több kilométeres utat a határig.

– De hiszen többször végigjártuk már az egészet. Szabó elvtárs minden ösvényt, minden fát ismer.

Anti szeretett volna megkímélni a fáradságtól.

– Nincs vita, elvtársak. Szabó elvtársnak úgy kell megérkeznie Ausztriába, mint egy valódi disszidensnek. Pontosan olyan fáradtan és megviselten, mint amilyennek ilyen út megtétele után lennie kell!

A főnöki döntéssel szemben nem volt apelláta. Különben is, a vezérőrnagynak igaza volt.

– Elindultunk hát gyalog, hóval borított szántóföldeken át, erdők szélén, majd öreg fák között. A határ mintegy három kilométerre lehetett. Országunkat nyugat felől akkor műszaki zár védte, amely voltaképpen három fő részből állott: szögesdrót széles kusza sövényéből, alatta aknamezőből, mellette több méter széles felszántott nyomsávból, amelynek felgereblyézett talaján élesen kirajzolódott minden lábnyom és egy jelzőrendszerből. Törtük a helyenként félméteres havat. Azazhogy én tapostam elöl az ösvényt, a többiek egymás után a nyomomba lépve követtek. Anti szegény hiába igyekezett többször is elébem vágni, hogy átvegye az addig járatlan szűz hó taposását, minden kísérlete megbukott a főnök éberségén és következetes tiltásán.

Bizonyos távolságra a nyomsávtól, az erdő szélén megálltunk.

– Hát akkor, bányászköszöntéssel: Jó szerencsét! – búcsúztattak.

Kezet fogtunk. Több beszéd szükségtelen volt. A kézfogás ki-

fejezett mindent: azt, hogy aggódnak értem, sikert kívánnak és azt is, hogy számíthatok rájuk mindig, mindenben.

Tudtam, hogy ez a kimondatlan ígéret kevés is, sok is egyszersmind. Kevés, mert jöhetnek olyan helyzetek, amelyben az ellenség között kiszolgáltatott és megvédhetetlen a magányos hírszerző. Sok, mert éppen a magányban jó tudni, hogy a távoli hazában egy egész apparátus mozdul meg érdekemben, ha bajba jutnék. Ők nem hagynak cserben. Ennek a biztos tudata önmagában is elég erőt adott a búcsú pillanatában és később is hírszerzői munkám idején.

Elindultam, immár egyedül a műszaki zár felé. Ismertem a helyet, megtanultam, hol van az aknamezőben a nekem szánt kapu; a keskeny sáv, amely aknamentes.

Kúszva közelítettem meg a drótsövényt. Átvágtam a drótokat, amelyek húrként, halkan pengve pattantak szét. Csak arra vigyáztam, nehogy a szemembe vagy arcomba csapódjanak.

Kúsztam a kapu keskeny sávjában és vágtam a drótot. Közben számolgattam a másodperceket, mert minden azon múlott, menynyire vagyok képes tartani az előre kiszámított és megszabott iramot. Hiszen, ha ott érnek a mit sem tudó kiskatonák, mindennek vége. Az akció másodszor nem ismételhető meg.

Persze, az is felvetődött bennem, hogy: vajon hogy viselkedne a járőr, ha a határsértésen tetten érne? Elfog? Rám lő? Az emberi magatartás kiszámíthatatlan egy adott válsághelyzetben. Nem a könyörtelenségre gondoltam, hanem a meglepetés által kiváltott indulatokra. Olyanokra, mint a félelem, a bizonytalanság, a parancsnoki dorgálástól való rettegés és ki tudja, mennyi más.

Önmagamban sem bíztam igazán. Kivert a veríték, ha arra gondoltam, vajon nem tértem-e le kúszás közben az aknamentes folyosóról. Kevéske eltérés – és máris az aknamezőn vagyok!

Fellélegeztem, amikor az utolsó szál drót pendülését meghallottam. Nem láttam, inkább éreztem, amint a ráfagyott jégbevonat üvegként törött el és szilánkjai szertepattantak.

Mintegy tízméternyire előttem ott kanyargott a patak, a tulajdonképpeni államhatár Magyarország és Ausztria között.

Nem kellett kúsznom többé. Sőt! Órámra pillantva láttam, hogy az előírtnál hosszabb ideig tartott átjutásom a műszaki záron. Rohannom kellett tehát.

Elkéstem mégis. Hátam mögül zaj, majd hangos kiáltás csattant: „Állj!"

Egyetlen lendülettel a patakba ugrottam.

A patakba, amelynek túlsó partja már osztrák terület.

A patakba, amelyről úgy tudtam, hogy alig fél méter mély. Ám amint az ugrást követően testem súlya alatt reccsenve beszakadt a vékony jég, máris éreztem, hogy hiba történt. A sekélynek hitt patakban egyre mélyebbre merültem. Mire feneket ért a lábam, már mellig álltam a dermesztően hideg vízben!

Kicsiny volt a patak, keskeny. Azon a helyen, ahol beléptem, mégis szélesebb a vártnál. Ráadásul a túlsó part alámosott; lehetetlennek bizonyult felkapaszkodni rajta!

Mindez néhány másodperc alatt zajlott le.

Határőr-kiskatonáink megtettek mindent, amit a szabályzat előírt. Jóllehet, magamban fortyogott bennem a düh – nem panaszkodhattam rájuk. A rakéták oly sűrűn röppentek a magasba, hogy nappali világosságot derítettek a tájra. Ráadásul, lehet önmaguk megnyugtatására végigpásztázták géppisztolysorozataikkal a határ magyar oldalát. Ám szitkozódásom mellett még áldottam is őket, amiért olyan akkurátosan vigyáztak arra, nehogy a lövedékek a szomszédos országot érjék.

Közben a színes rakéták jelzése nyomán kiérkeztek néhány gépkocsival a parancsnokság képviselői is.

Mire befejezték a szemlét, már vacogni sem tudtam. Még mindig éjszaka volt. A rakéták fényének kihunyta után alig maradt erőm arra, hogy tovább gázoljak a patakmederben addig, amíg kikapaszkodásra alkalmas partszakaszt találok.

Ott álltam hát Ausztria földjén. Valamennyi ruhám, beleértve a télikabátom fölé húzott tréningruhát is, amelynek a ruhadarabok libbenését, beakadását kellett megakadályoznia, teljesen átázott.

Elindultam lakott települést keresni. Csakhogy az egyetlen ösvény, amelyre rátaláltam, félkörívben szelte át az erdőt, és a határpatakig vezetett.

Vacogtam. Úgy éreztem, ember ezt nem bírhatja ki. Az öltözékem minden lépésnél egyre inkább zörgött – legalábbis harsogó zörejnek hallottam akkor, abban a néma, kihalt december hajnali osztrák erdőben –, amint fokozatosan jégpáncéllá dermedt.

Legszívesebben nekirohantam volna a világnak toronyiránt. Mindegy merre, mindegy hová, csak födél alá, melegbe. Rettenetesen féltem attól, hogy megfagyok.

Az értelmem azonban fölébe kerekedett a menekülési ösztönnek.

– Hová is futhatnék? Az ismeretlen erdőben könnyű eltévedni. A vaksötétben szakadékba, árokba, gödörbe zuhanhatok és ott fekhetek törött taggal, míg el nem jön a vég.

– De mit tegyek? – kérdeztem önmagamtól. – Várd meg a szürkületet. Mozgasd addig a tested, amennyire csak bírod. Aztán, ha kivilágosodik, indulj el úgy, hogy a napkelte mindig mögötted legyen!

Így tettem. Hihetetlenül hosszúnak tűnő órákon át tornáztam, ültem egy fa tövénél, futottam az ösvényen oda-vissza, majd ültem ismét elgyengülten.

Félhalottként értem meg a virradatot. Elindultam, hátam mögött a határpatakkal, neki az ismeretlen erdőnek.

Jó ideig gyalogolhattam félig eszméletlenül, amikor egy falu szélső házának udvarára értem. Éppen akkor lépett ki az istálló ajtaján egy parasztasszony, kezében teli fejősajtárral.

Egymásra néztünk. Bámultuk egymást másodperceken, perceken át szótlanul. Nekem végtelenül hosszúnak tűnt a hallgatás.

– Es ist Österreich? Ez Ausztria? – kérdeztem elgyengülten, bizonyára nagyon halkan.

Az asszony elejtette az edényt. A habos, fehér tej szétfolyt a földön.

– Jessus Maria! – csapta össze a kezét.

Neveket is kiáltott, mire többen futottak ki a házból. Egyébre nem emlékszem.

Amikor később felébredtem eszméletlen, mély álmomból, ágyon feküdtem, vastag dunnával betakartan. A bokámnál meg a vesémnél, a derekam alatt melegvizes gumipalackok gömbölyödtek. Hogy megúsztam a kalandot épségben, sőt betegség nélkül, csakis a derék frankenaui parasztcsaládnak köszönhetem.

Az ágyam mellett pedig egy osztrák csendőr ült türelmesen; várta, hogy teljesen magamhoz térjek.

Úgy tettem, mintha ismét elnyomott volna az álom. Lényegében a várt helyzet következett be, mégis a találkozás az idegen hatalom képviselőjével némi szorongást keltett bennem.

Soha nem beszéltem álmomba. Viszont ennyire megviselt, szinte önkívületi állapotban sem voltam még. Egyszerűen nem tudtam, hogy mielőtt ájulásszerű álomba zuhantam, mondtam-e bármit is házigazdáimnak, s ha igen, mit. Amikor az ember elveszti az ellenőrzést önmaga felett, minden előfordulhat.

Ez nyugtalanított, amint behunyt szemmel, de immár mind éberebben feküdtem az ágyon. A csendőr csöndesen, türelmesen ült mellettem a széken. Lassan, amint kitisztultak előttem az előző órák emlékképei, megnyugodtam. Követtem a gondolataimban sebesen pergő eseményeket, kritikusan meg-megállva, újra meg újra felidézve a homályos részleteket. Végül, amikor megállapítottam, hogy nem követtem el hibát, felnyitottam a szememet.

– Gott sei Dank! – lelkendezett a csendőr és tüstént megkérdezte: – Sprechen Sie deutsch?

Még az elindulást megelőző végső eligazításnál utasítottak, hogy kezdetben felejtkezzem el a gyenge német nyelvtudásomról is. Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a majdani nyomozók, tisztviselők kevésbé lesznek elővigyázatosak a jelenlétemben, ha úgy tudják, hogy semmit nem értek a nyelvükből. Így esetleg fontos, személyes biztonságom szempontjából talán nélkülözhetetlen információkhoz juthatok. Megráztam hát a fejem és így válaszoltam jó budapesti akcentussal:

– Nein.

Az osztrák nem jött zavarba, hanem bekiáltotta a háziakat. Tőlük tudtam meg, hogy több mint huszonnégy órát aludtam át, miközben a derék emberek rendszeresen cserélték a melegvizes tömlőket.

– Az uram már azon tanakodott a Hansszal – mutatott az asszony a csendőrre –, hogy orvost hívunk. De olyan nyugodtan, egyenletesen lélegzett, mondtam nekik, várjanak még. A legjobb orvosság az alvás.

A csendőr, akiről immár tudtam, hogy Hansnak hívják, közben a gazdával beszélgetett. Aki, mihelyt párja elhallgatott, hozzám fordulva magyarázta:

– Ha eléggé erősnek érzi magát, akkor beviszi az őrsre. Felveszik az adatait, ez a törvény. A többit megtudja náluk; a parancsnokuk beszél magyarul.

Felöltöztem a szépen megszárított, kikefélt, kivasalt ruhámba. Még a szakadásokat is bevarrták, amelyeket a tüskésdrót meg az ágak téptek rajta. Hans betessékelt a Volkswagenjébe és beszállított az őrsre.

Az őrsparancsnok – középkorú, jovális tiszthelyettes – csakugyan beszélt magyarul. Igaz, kerékbe törte szép nyelvünket, akárcsak én – ha beszélni akartam volna – az övét. De nagy igyekezet-

tel és a tőle telhető legnagyobb tisztelettel fogadott. Reggelivel kínált, afféle bőséges, kisüstivel meglocsolt, jó szívvel adott paraszt-reggelivel, és megismerve a nacionálémat, minden mondatába beleszőtte a megszólítást: képviselő úr. Ettől ő boldogabb lett, s talán arra gondolt, mit szólnak majd az elöljárói, ha a jelentésében elolvassák, hogy egy igazi magyar nemzetgyűlési képviselőt vezetett át a sorsa éppen az ő őrsük területére. Én pedig, bevallom, nyugodtabb lettem és több bizakodással néztem az eljövendők elé.

Kezdetleges adatfelvétel után, ugyancsak Hans kísérete – és nyilván felügyelete – mellett bevittek Oberwart járási székhelyre.

A főjegyző a frankenauinál alig alaposabb kérdezősködés után kezembe nyomta a politikai menedékjog megadását tanúsító igazolványt. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ezt az okmányt voltaképpen csak Eisenstadtban, a tartományi kormány székhelyén állíthatnák ki, ő azonban kivételt tesz, mert nyilvánvaló, hogy az osztrák néppárttal rokon kisgazdapárt egykori parlamenti képviselőjét az azonnali elismerés joga illeti meg.

– Hát ez egyre biztatóbb – örültem magamban, s bizony kezdtem az egészet sima, szépen elegyengetett diadalútnak tekinteni.

Milyen könnyen elalszik az ember ébersége! Mennyire semmivé teheti a mégoly tökéletes felkészülés eredményét is a gyakorlat, a praxis hiánya! Mennyire hajlamos az ember arra, hogy a realitások felett elnézve reményei szemüvegén át lássa a jövőt!

Amikor az oberpullendorfi főjegyzőtől megtudtam, hogy az ebenfurt–soproni vasúton, tehát magyar területen át akarnak Eisenstadtba vinni, csak ösztönösen tiltakoztam.

– Abszurdum, amit kíván, főjegyző úr! – erősítgettem. – Leszednek a vonatról a magyar határőrök.

– Ugyan, dehogy. A vagon osztrák felségterület. Nyugodtan utazhat.

Ekkorra már éber lettem ismét. A főjegyző rábeszélésében nem találtam semmi taktikázást, egyszerűen, jó bürokrata módjára, túl akart adni rajtam a tiszteletreméltó, ám kényelmetlen politikai emigránson. S minél előbb. Csakhogy kiképzésem mindenre kiterjedő volt; megtanultam különösen felfigyelni arra, amit – talán így jellemezhetem leginkább – a szakmai ösztönöm sugall. A belső megérzés pedig azt súgta, hogy majd a szakképzett elhárítók nagyítója alatt sorsdöntő lesz a kérdésben tanúsított magatartásom.

Merev lettem hát és elszánt.

– Sajnálom, főjegyző úr, de vonattal nem megyek.

– Nem? – tágult kerekre a szeme. A hatáskörét figyelembe véve, gondolom, ritkán kapott tagadó választ.

– Ha kényszeríteni akar, vállalnia kell a felelősséget is. Méghozzá nemcsak Ausztria kormánya, hanem a szabad világ közvéleménye előtt is.

Bizonyára elvitatkoztunk volna egy ideig, ha a derék Hans, a csendőr, aki addig némán, tisztelettudóan hallgatott, váratlanul közbe nem avatkozik. A tolmács-fordította beszélgetésből megértette, miféle „veszélyre" hivatkozom. Kategorikusan közölte a főjegyzővel, hogy ő inkább áthelyezteti magát vagy leszerel, de semmiképpen nem vállalkozik arra, hogy velem magyar területen utazzon keresztül.

Így esett, hogy a nagyot kerülő, de végig osztrák földön haladó menetrendszerű autóbusszal utaztunk tovább elismertetésem következő állomására, Eisenstadtba, Burgenland fővárosába.

TALÁLKOZÁS AZ ELHÁRÍTÓKKAL

Az egykori Kismarton, osztrák nevén Eisenstadt, évszázadokon át a több százezer hektárnyi Esterházy uradalom egyik központja volt. 1945 után Ausztriában a fél Burgenland továbbra is Esterházy Pál tulajdonában maradt. A birtok kormánybiztosa – a herceg ugyanis Magyarországon börtönben ült – egyben a tartományi székhely nemzetgyűlési képviselőjének tisztét is betöltötte.

Miért volt ez lényeges a számomra? Azért, mert ebben a közegben kellett első csatámat megvívnom. Olyan emberekkel szemben, akikben még élt a feudális főúr iránti tisztelet hagyománya.

Okos, értelmes, rendkívül gyanakvó csendőrnyomozó tiszt elé kerültem. Ha nem is vakított a szemembe erős fényű lámpával, ha nem is viselkedett fenyegetően, érezni lehetett a bizalmatlanságát.

– Miért hagyta el a hazáját? – kérdezte.

– Elmondtam már az élettörténetemet. Ön maradt volna a helyemben?

– Hogyan jutott el a határig?

– Gyalogszerrel. Előbb az utak mentén, majd szántóföldeken, erdőkön át. Éjjel.

– Beszélje el, miként tájékozódott a sötétben?

Elnevettem magam. Őszintén, jóízűen.

Felkapta a fejét, csodálkozva szemlélt.

– Mitől ilyen vidám?

– A kérdéstől, Herr Inspektor.

– Nevetségesnek tartja?

– Az én esetemben igen. Évekig bujkáltam Rákosi nyomozói elől. Mocsárvilágban éltem, ahol egy rossz lépés halálos lehetett volna. Csak az éjszaka volt a barátom. S ön azt kérdi tőlem, miként tájékozódtam.

Nem válaszolt. Félbehagyta a kihallgatásomat. Hanem ebéd után beültetett a kocsijába és meglehetősen tekervényes úton elvitt egy ismeretlen községbe. Ott nézelődtünk, sörözött velem, mindenféléről beszélgetett, a saját családjáról s az enyémről, de semmiről, ami a kihallgatás folytatását jelenthette volna. Amikor besötétedett, így szólott váratlanul:

– Itt hagyom a kocsimat. Gyalogoljunk vissza Eisenstadtba. Ön vezet.

Mivel sohasem jártam ezen a vidéken, szó sem lehetett olyan bravúrról, hogy erdei-mezei ösvényeken jussunk vissza. Az országutat követtem tehát, amelyen életemben először nappal és autón utaztam. Egyetlen alkalmam mégis adódott a meggyőző bizonyításra. Emlékeztem rá, hogy egy helyütt nagy ívű kanyart vett az út. Felfedeztem egy ösvényt, amelyen át valószínűleg a gyalogos falusiak rövidítették le a kanyart. Kis manőverem sikerült, s ettől kezdve kísérőm felengedett. Meglehetősen jó hangulatban érkeztünk vissza Eisenstadtba.

A város felett gyönyörű fenyveserdő közepén, panorámás kilátással állt a Gloriette. Az Esterházyak egykori vadászkastélya akkor ifjúsági szálló volt. Oszlopsoros bejárata fölé gazdagon díszített timpanont emelt az építész. Nagyvonalúnak tetszett, pedig szerény volt. Vagy fordítva? Sosem tudtam eldönteni.

Otthon helyesen ismerték a pillanatnyi állapotokat. Az osztrák csendőrség itt helyezett el engem s még egy fiatalembert, bizonyos Mentes Pált, akinek lesz még szerepe történetemben.

A ház ragyogott a tisztaságtól. A gondnokasszony meg leánya olyan megbecsüléssel fogadtak, hogy a későbbiekben is sokszor visszatértem hozzájuk. Jól éreztem magam közöttük; picit, nagyon picit pótolták az otthon hangulatát. Szükségem is volt nemegyszer a kikapcsolódásra; hallgatni beszédjüket, felébredni úgy, hogy szobám ablaka előtt vidám mókusok hancúroznak a faágakon. És jó lett ez a kapcsolat ürügynek, alibinek is. Amikor feltétlen át kellett jutnom hazánkba, mindig el tudtam hitetni környezetemmel, hogy burgenlandi látogatásra megyek.

A kihallgatások másnap folytak tovább. El kell ismernem, alapos munkát végeztek. Nemcsak a határ osztrák oldalát vizsgálták végig, szinte centiméterenként, de beszerezték az 1946-os sikertelen ausztriai látogatásom írásos dokumentumait is.

Persze, ezt nem simán, egyszerűen adták tudtomra. Talán ottartózkodásom harmadik napján történt:

– Ugye, most először jár Ausztriában? – kérdezte a nyomozótiszt.

– Szó sincs róla. Már voltam itt.

– Nálunk?

– Nem Eisenstadtban, de Grazban, Steyermarkban, Felső-Ausztriában, Linzben.

– Nahát! – csodálkozott. – Mik derülnek ki?! Aztán mikor?

– Meglehetősen régen. 1946-ban.

– Miért?

Elbeszéltem neki a történetet. Rövid ideig tűnődött, majd papírt tolt elém.

– Írjon fel minden települést, ahol akkor megfordult. A legkisebbet is.

Megtettem.

Kiment a szobából és csak jó félóra múlva tért vissza. Kezében irattartót hozott. Úgy tett, mintha éppen az imént fontos dokumentumokhoz jutott volna.

– Mondja meg, kérem, mit keresett ön Schärdingben?

Megmondtam.

Keresgélt az iratok között. Némelyikbe beleolvasott, majd elölről kezdte az egészet. Ügyesen előadott szánalmas komédia volt. Végre megjátszotta, hogy talált valami fontosat.

– Mindig a saját nevét használta?

Vártam a kérdést. Mégis, mérhetetlen szorongás fogott el. Rádöbbentem, mennyivel könnyebb volt hasonló kérdésekre barátok között, vizsgán felelni!

Az öngúny, paradox módon, előzte félelmemet, amelyen – gondolom – minden kezdő átesik egyszer. Magabiztosan válaszoltam:

– Természetesen nem.

Felhúzta a szemöldökét.

– Miért tartja ezt természetesnek?

Ismertettem vele találkozásomat a grazi angol tábornokkal.

– Ettől kezdve tehát Bödő Mihály néven utazott?

– Miután csakis erre a névre szóló iratok álltak rendelkezésemre.

Úgy csapott le rám, mint az összezárt szárnnyal zuhanó ölyv a kis mezei pocokra.

– Most megfogtam! A schärdingi kihallgatása során az eredeti

nevét használta! – kiáltotta diadalittasan. De akkorra már nyoma sem maradt bennem a bizonytalanságnak.

– Ez is természetes. A CIC-hez (a CIA elődje) akartam kikerülni, az ő védelmükre számítottam. Az igazat kellett tehát mondanom.

– Csalódott bennük?

– Nem került rá sor, hogy beszélhessek velük. A tolmácsnő kitelepített volksdeutsch volt. Amikor az önök rendőreinek magyaráztam, hogy ellenálló voltam, rákérdezett: az ellenálló az partizánt jelent? Úgy hittem, nyelvi nehézséggel küzd, készségesen ráfeleltem hát az igent. Ekkor kiáltozni kezdett, hogy gyilkos vagyok. Jobbnak láttam visszavonulni a Bödő név mögé.

Csönd ereszkedett közénk.

Elgondolkozva ült. Kis idő múltán felállt, az ablakhoz lépett. Oly hosszan bámult ki rajta, hogy azt hittem, megfeledkezett rólam. Aztán váratlanul megfordult. Kezet nyújtott és nagyon barátságosan így szólt:

– Köszönöm, képviselő úr. Fáradjon haza a Gloriettébe és pihenje ki magát. Kérem, hogy holnap csak délben jöjjön be hozzám.

A hang, a stílus teljesen megváltozott, szinte barátságos volt. A hegyen levő szállásom felé baktatva mégis szüntelenül azon törtem a fejem, hogy: ügyem elrendeződését sejthetem-e mögötte, vagy valamilyen nyomozói trükköt, esetleg csapdát?

Minek tagadjam, ez a kérdés foglalkoztatott egész éjszaka. Volt a Gloriettének másik magyar „vendége" is. Egy tényleges disszidens, az esterházai születésű Mentes Pál.

– Érdekes – jegyezte meg vacsora közben –, veled sokkal többet foglalkoznak. Engem egyszer kérdeztek meg, azóta a kutya sem szól hozzám.

– Érthető – feleltem –, aki Nagy Ferenc egykori miniszterelnök barátjának vallja magát, annak alapos ellenőrzése kézenfekvő.

A gondos felkészítés ellenére hiányzott még a gyakorlati tapasztalat. Kezdő voltam és ráadásul ideges – ez az igazság. Úgy véltem, a lehető legokosabb választ adtam kihallgatómnak.

Nehezen telt az éjszaka. Lassan megvirradt. Kisütött a nap. A havas táj szinte felragyogott. A hókristályokon villództak a napsugarak.

Szorongásomat ez sem oldotta fel. Akkor szűnt csak meg, amikor

kihallgatóm szobájába lépve az addig mogorva csendőr őszintén barátságos ábrázattal fogadott.

– Gondolom, Bécsbe megy, képviselő úr?

– Ha tehetem...

– Természetesen. A vizsgálatot lezártuk, ön vendég nálunk. Ám, ha nem tekinti tolakodónak a kérdésemet, mihez kezd most?

Talán csak egy rándulás az arcomon, esetleg szemem egy villanása jelezhette érzelmemet a kérdés hallatán, de észrevette.

– Félre ne értsen. Mindössze baráti tanácsot szeretnék adni. Hiszen vadidegen nagyvárosba érkezik.

Felderültem és megköszöntem a jóakaratát.

– Az autóbuszról a Mariahilferstrasse elejénél szálljon le. Három okból is célszerű lenne, ha tüstént felkeresné a Szabad Európa Rádió bécsi központját. Első ok: a Mariahilferstrasse közvetlen közelében van. Második: ott politikai barátokat talál, általuk kapcsolatba léphet Nagy Ferenc kegyelmes úrral. Harmadszor pedig: segítséget nyújthatnak önnek a szálláskeresésben és a megélhetésben.

Felállt. Megszorította a kezemet és az előbbiekhez még hozzátette:

– Mi pedig mindenkor szívesen látjuk itt Eisenstadtban. A Glorietteben is, az én családomnál is.

Volt időm Bécsig azon gondolkozni, milyen forgandó a szerencse. Bizony, nem tudom, miként kezdtem volna hozzá elismertetésemhez, s lám a csendőrtiszt jóvoltából az ölembe hullott a megoldás. Utam a Szabad Európa Rádión keresztül a politikai emigrációhoz nemcsak egyszerűvé vált, hanem szinte hivatalossá is.

Az elsuhanó ismeretlen tájat nézve befészkelte magát a kétely gondolataimba.

– El ne bizakodj! – figyelmeztettem magam.

Pedig még nem sejthettem, hogy hamarosan érnek kellemetlen meglepetések is.

A Szabad Európa Rádió lindengassei irodájában először ugyancsak félvállról kezeltek. Amikor elmondtam, hogy ki vagyok, előkerült egy magas, sovány, kimondottan értelmes fiatalember.

– Thomas vagyok, a bécsi kirendeltség újságírója – mutatkozott be. – Ne haragudjon, amiért ajtóstól rontok a házba, de kötelességem megkérdezni, hogy mivel igazolja azt, amit a titkárnőnknek elmondott.

– Nem mivel, hanem kivel – feleltem.

– Megmagyarázná?

– Nagy Ferencre gondoltam, aki a barátom.

– Ne haragudjon, de ezt bárki állíthatná.

– Kivéve azt, akit Nagy Ferenc sosem igazolna.

– Önt sem fogja! – a halk, szinte rezignált kijelentése meghökkentett.

– Most én kérek magyarázatot.

– Nézze, mi itt a Rádiónál tudjuk, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök úr még soha, egyetlen emigráns levelére sem válaszolt. Miért éppen ön lenne kivétel?

– Egyszerű. Nekem válaszolnia kell.

– Kell? – valósággal elnémult a magabiztosságomtól. Bizonyára pimaszságnak vélte, hogy egy frissiben érkezett alak ilyen magabiztosan beszél a politikai emigráció legbefolyásosabb személyiségéről. – Aztán mi kényszerítheti erre?

– Esetleg a becsület...

Alig észrevehetően elhúzta a száját.

– ...de a saját politikai renoméja mindenképpen – folytattam.

– Honnan ez a hihetetlen önbizalom? – kérdezte csodálkozva.

Elnéztem árulkodó vonásait. E pillanatban megértettem ezt az embert. Fásult arca elárulta korábbi megpróbáltatásait, talán megaláztatásait és erőfeszítéseit, amelyeket pozíciója megszerzéséért tennie kellett. Akit felhasználtak, hiszen hasznos munkát végzett megbízóinak, de akivel – s a hozzá hasonlókkal – a „nagyok" nem állnak szóba. S most itt ül vele szemben valaki, aki szinte még meg sem érkezett, se pénze, se otthona, és így beszél a bálványok egyikéről.

– Szóval honnan? – ismételte meg a kérdését, amikor késtem a válasszal.

– Mondja, szerkesztő úr, olvasta ön az 1947-es összeesküvési perről kiadott Fehér könyvet?

– Természetesen, de...

– Keresse meg benne Gyulai László országgyűlési képviselő róla szóló vallomását. Akkor mindent megért majd.

Kis türelmet kért és kiment. Legalább negyedóra eltelt, mire visszajött.

– Kedves képviselő úr – először szólított így –, Mr. Hill, irodánk amerikai vezetője várja önt.

A BEÉPÜLÉS TAKTIKÁJA

Odaadták Nagy Ferenc amerikai, herndoni címét. Interjút készítettek velem, amelyért megkaptam életem első kinti honoráriumát. Thomas pedig meghívott ebédelni a szomszédos kisvendéglőbe.

Már az ebéd kezdetén felajánlotta a barátságát. Ekkor mondta meg igazi nevét: Fehérváry Árpádnak hívták.

Tulajdonképpen derék embert ismertem meg benne. Ezt mi sem tanúsítja inkább, mint az, hogy jóval később, az ellenforradalom után önként feladta a szabadeurópáéknál betöltött állását.

– Hol alszol? – kérdezte a búcsúzás előtt.

– Eisenstadtban megadták egy menekülttábor címét.

– A haidestrasseit?

- Igen.

– Nem lesz örömed benne. Sajnos, én nem hívhatlak meg, mivel albérletben lakom. Meg a mi szabályzataink is meglehetősen szigorúak; tudod a mi biztonságunk, de főleg az információink biztonsága miatt.

– Ellenőrzik a vendégeiteket?

Bólintott.

– A barátainkat és a barátnőinket is. Legalább félévenként pedig Münchenben a hazugságvizsgáló gép elé kell ülnünk.

Otthon mindent elmagyaráztak nekem az úgynevezett hazugságdetektor működéséről. Érthetően fel kellett készülnöm rá, hogy egyszer nekem is oda kell ülnöm. Ismertem a készülék gyengéjét is: a kérdések váratlan felcsattanása, megfogalmazása, a sokk-hatás a neuronban keltett rezdüléseket jelezte. Voltaképpen pszichotechnikáról volt szó, amely ellen – a fentiek ismeretében – lehetett védekezni.

Úgy tettem, mintha először hallanék a dologról. Sőt, felháborodtam.

– Ugye nem akarod velem elhitetni, hogy itt, a Szabad Világban ilyen eszközökkel... Te ugratsz engem.

Szomorkásan ingatta a fejét.

– Majd meglátod. Ha kapcsolatba kerülsz az amerikaiakkal, előbb-utóbb téged is megvallatnak.

A jólzűen elfogyasztott ebéd, az érdekes beszélgetés után szinte vidáman indultam új szállásomra, a Simmering kerületi lágerbe. Előbb azonban ráérősen, kényelmesen végigbámultam a Mariahilferstrasse pompás kirakatait.

Valósággal elképesztett a bőséges választék. Az emberek jól-öltözöttek voltak. Az úttestet teljes szélességében elfoglalták az autók; mindössze egyszer szakadt meg soruk, amikor négy szép póni lovacskától vontatott díszes, korhű miniatűr hintó sorolt be közéjük: a Palmers harisnyagyár termékeit reklámozta. Kedves látvány volt. A járókelők megálltak, megcsodálták – akárcsak én. Ki gondolta volna akkor, hogy két évtizeddel később Palmers nevét emberrablók áldozataként ismeri meg a világ?

Amikor ugyancsak hosszú ideig tartó villamosozás után leszálltam, külvárosi utcán találtam magam. Többszöri kérdezőskodéssel, egy vasúti aluljárón áthaladva, bolgár kertészetek után rátaláltam a haidestrassei úgynevezett menekülttáborra.

Legkevésbé sem tett jó benyomást rám. Nagy, drótkerítéssel körülvett területen néhány tucat fabarakk állt. Az egyik előtt, a fagyos havon csúszkáló gyerekek éktelenül kificamított német nyelven beszéltek; ott kitelepített sváb családok laktak. De szerbekbe, horvátokba is botlottam, mire meghallottam az első magyar szót.

– Most érkeztem. Hová kell mennem, kihez?

A fiatal férfi, akit megszólítottam, nem tanúsított különösebb érdeklődést irántam. Sovány emberke volt, rókára emlékeztető arccal. Később megtudtam, hogy Mandácskó Gyulának hívják. Otthon szabómester volt meg pincér, majd szövetkezeti üzletvezető, aki nagy összegű leltárhiány következményei elől szökott Nyugatra. Kérdésemre a vállán át az egyik közeli barakkajtó felé bökött a hüvelykujjával.

– Mátyássy tábornokhoz forduljon. A méltóságos asszonytól mindent megtud.

Kopogtatásomra idős hölgy nyitott ajtót. Betessékelt.

A kicsiny szobában, amelyben barátságosan duruzsolt a vaskályha, rajta kívül egy fiatal nő is lakott.

– Az unokahúgom – mutatta be, és hellyel kínált. – Melegedjen meg kissé, hiszen a mienken meg a volksdeutschokén kívül csak hideg szobákat talál.

– Azt akarja mondani, hogy itt, a táborban nincs fűtés?

Végignézett kíváncsi, kutató tekintettel.

– Ki maga?

A környezet világosan elárulta, hogy a tábornokné nem tartozik a Bécsben élő politikai emigráció tényezői közé. Ám itt, ebben a Valéria-telepszerű lágerben ő jelenti az elitet. Az én utam következő lépcsőfoka pedig ez a hely.

– Engedje meg, méltóságos asszonyom, hogy bemutatkozzam: Szabó Miklós, volt nemzetgyűlési képviselő vagyok.

A megszólítástól öröm ragyogott fel az arcán. Addigi merevsége feloldódott, nagyon barátságossá vált.

– A kisgazdapártból vagy a parasztpártból?

– A kisgazdából.

– Látja, képviselő úr, ha önök összefogtak volna a mi Nyugaton rekedt derék katonáinkkal, most nem kellene szökniük hazulról! – mondta szemrehányóan, de tüstént, minden összefüggést mellőzve a korábbi kérdésemre válaszolt. – Természetesen, akinek van tüzelőre pénze, az fűthet. De hát a havi 394 schilling segélyből erre senkinek sem telik.

– Nicsak – töprengtem –, az öregasszony sokkal tájékozottabb, mint gondoltam. Eszerint tud az 1945. őszi Szügyi-féle ajánlatról.

Addig nem sokat törődtem a két nővel, de az elejtett mondat éberré, figyelmessé tett. Egyetlen szemvillanásnyi idő alatt ráébresztett, hogy mindenütt ellenséges földön állok és a legártatlanabbnak tűnő helyen is csapdába eshetek.

Jó lecke volt. A legjobbkor kaptam, a legelején. Többé nem engedtem el magam soha, senkivel szemben sem.

Az osztrák Lagerleiter – táborparancsnok – irodájának előszobájában egy szolgálatos csendőr üldögélt. Jelenléte azt tanúsította, hogy a hatósági beavatkozásra a nap minden szakában szükség lehet. Később meggyőződhettem róla, hogy ez az intézkedés legfeljebb az osztrák tisztviselők személyi biztonságát garantálja. A táborban, a környező kocsmákban és utcákon zajló, nemegyszer véres verekedéseket éppúgy nem akadályozhatta meg, mint a legkülönbözőbb nyugati kémszervezetek iratokat, sőt, embereket vásárló tevékenységét sem.

Kijelölték a szobámat. Adtak pokrócokat is. Máig sem tudom – és most már örökké rejtély marad számomra –, hogy kettőt, hármat vagy négyet-e. Olyan szutykosak voltak, hogy összetapadtak.

A hatágyas barakkszoba méltó keretet adott a kezemben szorongatott pokrócoknak. A hideg vaskályha tágra nyitott ajtóval ásított a sarokban. Az egyik ablaküveget felrajzszögezett újságpapírral pótolták; ettől olyan lett az egész, mint a kancsal gyermek arca, félszemén leragasztott szemüveggel.

Közönyösen, barátságtalanul fogadtak. Nehéz munkámba került szóra bírni őket. Egy idő után mégis felengedtek, és sok adattal szolgáltak helyzetükről, sanyarú, valósággal kilátástalan sorsukról. Majd az egész éjszakát átbeszélgettük. Egyrészt, mert őket is érdekelte, mi újság otthon. Másrészt, mert képtelennek éreztem magam arra, hogy a szutykos takarók alá bújjak. A megdöbbentő élmények olyan tömege ért ezen az éjszakán, amelyek hatására meghatározhattam magamnak az utat, amelyen – akár a politikai emigráció ellenére is – célt érhetek.

Mire megvirradt, tisztában voltam tennivalóimmal.

Másnap első utam egy közfürdőbe vezetett. Onnan a Lindengasséra, a Szabad Európához.

– Nos, miként telt az első szabad napja? – fogadtak a munkatársnők kedvesen. A kedvességük természetesen nem a „Flüchtlingnek" szólt, hanem az amerikai főnök előző napi vendégének.

– Vérlázítóan! – feleltem.

Vártam a hatást, amely nem maradt el.

– Mindannyian így kezdtük – magyarázta egy szőke asszony. – Lágerben, nélkülözve.

– Látja, mi lett belőlünk – tódította egy fekete hajú szépség. – Megbecsült, jól fizetett újságírók, tisztviselők. Csak kitartás és szorgalom kellett hozzá.

– De mikor volt az, amikor így kezdték? – szögeztem nekik a kérdést.

– A háború után. Éveken át.

– Mindaddig, amíg a Szabad Európa Rádió meg nem alakult. Ugye?

Kis csönd következett. Azután Tormay Gábor, egykori földbirtokos, a szőke asszonyka férje felcsattant:

– Miért? Mit várt tulajdonképpen?

Előre megfontoltam a válaszomat a kiprovokált kérdésre.

– Emberi szállást, élelmezést, lehetőséget. Mindazt, amit éppen a Szabad Európa Rádió ígér a magamfajtáknak, ha emigrálnak.

Árpád, aki közben besietett a vitára, belém karolt és betuszkolt Mr. Hillhez, aki maga is megjelent a hangzavarra.

A párnázott ajtó mögötti csendben Árpád beszámolt főnöküknek az eseményről. Az amerikai a tojásfejűek jellegzetes képviselője volt. Tanult, okos, higgadt. Közbeszólás nélkül hallgatta végig beosztottja tájékoztatóját. Elgondolkozott, csak azután kezdett beszélni. Időnként megállt, hogy Árpád lefordíthassa nekem, amit mondott.

– Mr. Hill teljes egészében átérzi a felindultságodat. Néhány dologra azonban szeretné felhívni a figyelmedet, és egy jó tanácsot is adna. A propaganda meg az élet nem mindig vannak egymással szinkronban. A fellazítás stratégiájától a kommunista tábor bomlását várják. A vasfüggönyön túli népek, köztük a magyarok elégedetlensége közelebb hozhatja szabadulásuk óráját. Hinteni kell tehát az elégedetlenség magjait...

– Bocsánat – szakítottam félbe a tolmácsolót –, ezzel egyetértek. Csakhogy a Szabad Világba érkezők nem kerülhetnek rosszabb körülmények közé, mint amilyent elhagytak.

A tojásfejű a maga csendes módján valamit mondott.

– Mr. Hill szerint – fordította Árpád – tiszteletre méltó a szenvedélyességed. De éppen e tekintetben adna egy jó tanácsot. Ugyanis másként fest a legerősebb kritika is, ha megfelelően csomagolják. Ha például előbb dicséred a jót, a szépet, amit találtál: az emberek jóltápláltságát, eleganciáját, a Szabad Európa Bizottság áldozatkészségét, amellyel fenntartják a Rádiót, amely hibái ellenére mégis a kelet-európai népek felszabadítását szolgálja. Csak ezt követően szabadna kritizálni.

Jól játszottam-e a szerepemet vagy rosszul, nem tudom, de előre megfontolt szándékkal kitörtem, mint a hosszú ideig szunnyadó vulkán.

– Nem azért jöttem át az aknazáron, kockáztatva az életemet, hogy itt is elnémítsanak, mint otthon. Ha itt, önöknél a Szabad Világban szintén óvakodni kell a kritizálástól, mi a különbség akkor? Hol van hát az a demokrácia, az az életforma, amelyért annyian börtönben voltunk, s vannak? És hol van a tisztes emberi lét?

Mr. Hill rendíthetetlen nyugalommal várta ki a tolmácsolás végét.

– Ön politikus – hangzott a válasza. – Tudnia kell tehát, hogy az óhajtások meg a realitások között többnyire szakadék tátong. Az ön bátorsága, szókimondása segíthet áthidalni ezt. De számítson rá, hogy nálunk is emberek dolgoznak. Ezért lesznek barátai a küzdelmében és lesznek ellenfelei is. Engem az előbbiek közé sorolhat.

Árpád valósággal extázisban volt, amikor kiléptünk Mr. Hill ajtaján. A nyugodt alaptermészetű, az ingerültségeit és vívódásait – mint tapasztaltam később – a flegmatikusság álarca mögé rejtő ember valósággal lelkendezett.

– Nahát, meghódítottad a főnököt!

Újabb interjút készített velem, s ezért újabb tiszteletdíjat fizettek. Végezetül a következő megoldást javasolta:

– Amíg biztos egzisztenciád nincs, addig önálló lakásra sem gondolhatsz. Van azonban a Wurtlitzergassén egy Ledigenheim...

– Az mi?

– Szó szerinti értelmezésben magányos férfiak otthona. A valóságban afféle átmeneti szállás. Nem sokkal jobb a lágernél, de legalább tiszta. Nekünk írhatsz három-négy cikket, ebből néhány hétig megélsz. Addig csak történik valami.

Így jutottam el, az ő protekciójukkal a Ledigenheimbe.

Álmomban se jöjjön elő!

A háromemeletes épületkolosszus mindegyik szintjét – a szükséges higiéniai helyiségeken kívül – egyetlen óriási terem foglalta el. Ebben két és fél méteres magasságú deszkafalakkal határolt, mintegy öt négyzetméteres szobácskák sokasága húzódott. Felül – hiszen maga a terem lényegesen magasabb volt – e cellácskákat drótháló fedte. Az egész inkább fantasztikus méretű nyúlketrecekre hasonlított, mint emberi szálláshelyre. A tetőt helyettesítő rács a „bérlőket" megvédte ugyan a meglopástól, de a fülsértően horkolók és a részegen hazatérők zaját, az emberi test izzadó, a bort, kevertet, rumot kilehelő, alig elviselhető szagát annyi év elmúltával sem feledhetem.

Mégis, a tiszta ágynemű, a fürdési lehetőség miatt többet ért a lágernél.

Megtanultam életem során, de a kiképzés alatt külön is ráirányították a figyelmemet, hogy a portások, házmesterek véleménye

rendkívüli fontosságú lehet. A rendőrség mindenkori első informátorai ők, nem közömbös tehát véleményük. Az első perctől kezdve alkalmakat kerestem arra, hogy tényleges anyagi lehetőségemet meghaladó módon borravalózzam őket. Ennek köszönhetően már a második hét után bizalmasan fülembe súgta egyikük, hogy van a házban önálló szoba is a „jobb emberek" számára.

Egy lépcsőházból nyíló kis szobához jutottam ilyen módon. Fejlődésem történetének jelentős állomásához értem tehát.

Ez persze csak egyéni szempontomból volt lényeges. Jóllehet, a hírszerzőnél nagy jelentősége van személyi körülményeinek, hiszen betegen, leromlottan, de kivált rossz pszichikai állapotban feladatának teljesítésére képtelenné válhat. Munkája nemcsak eredménytelen, hanem veszélyt hozhat önmagára, esetleg társaira is.

Sokkal fontosabb, mondhatnám sorsdöntő eseményt jelentett Nagy Ferenc levelének megérkezése.

Meleg, baráti hangon írt. Mégis, többször átolvasva, kielemezve szavait, fel kellett fedeznem, hogy a válaszadás gyorsasága, a barátság azonnali felújítása egyfajta kényszerből is következett. Amellett, hogy kifejezte örömét megérkezésem fölött, információkat kért tőlem a hazai helyzetről. Nem is titkolta, hogy e tekintetben olyan autentikus személynek tekint, aki mindenki másnál előbb, első kézből és neki adhatom meg a szükséges tájékoztatást. Fogalmazhatnék úgy is, hogy a politikai emigrációt olyanféle energiafogyasztónak kellett tekinteni, amelynek telepei kimerülőben voltak. A szülőfölddel való élő kapcsolat hiánya okozta ezt. Nos, Nagy Ferenc akkumulátorainak feltöltését remélte tőlem. Ez neki potenciális előnyt adhatott a többiekkel szemben. Számomra pedig megteremtette azt a bizonyos szilárd pontot, amelyen megvethettem a lábamat...

Nagy Ferenc két nevet és címet is küldött, kérve, hogy keressem fel őket. Ábrányi Aurélé volt az egyik és Mr. Fausté, az International Rescue Committee nevű amerikai segélyszervezet bécsi igazgatójáé a másik.

Szabadeurópáéknál alig akartak hinni a szemüknek, amikor felmutattam Nagy Ferenc levelét. Tekintélyem egy csapásra megnőtt.

Megint kis híján beleestem a kezdők hibájába: úgy véltem, megnyílt előttem és akadálytalan az út. Mielőtt azonban elbíztam volna magam, történt valami, ami kijózanított, elgondolkoztatott, és a Budapesttel való sürgős kapcsolatfelvételre késztetett.

KEZDŐDIK A JÁTSZMA

Idézést kaptam. Az eisenstadti csendőrnyomozó küldte, felszólítva az azonnali megjelenésre.

Bevallom, ideges lettem. Fogalmam sem volt róla, mi történhetett. Gondolatban újra meg újra végigkövettem vallomásaimat, szavaimat, tetteimet; ellenőriztem magam, amennyire tehettem. Sehol nem találtam hibát. Azt sem értettem, miért rendelnek vissza. Mi lehet az ok, amely a kismartoniakat teszi meg illetékessé bármilyen ügyemben?

A választ a helyszínen kaptam meg, és nem is mindjárt.

A nemrég barátságosan búcsúzó, a Szabad Európa Rádió címével útnak indító nyomozótiszt ugyancsak mogorván fogadott.

Megvárakoztatott a folyosón, s amikor végre szobájába hívott, szinte úgy bánt velem, mint egy bűnözővel.

– Üljön le oda! – az asztala előtt álló székre mutatott.

Fellapozta a dossziémat, olvasgatott benne.

– Mesélje csak el, hogyan jött át hozzánk!

– Úgy tudom, már lezárták az ügyet.

Olyan dühbe gurult, hogy tenyerével nagyot csapott az asztal lapjára.

– Nem a maga dolga, hogy ezzel törődjék! – kiáltott rám. – Különben is soha, semmit nem zárunk le véglegesen.

Ma már nem tudnám megmondani, hogy elvesztettem-e az önuralmamat, vagy a helyzetet gyorsan felmérve reagáltam hasonlóképpen, de én is felcsattantam.

– Kikérem magamnak ezt a hangot! Panaszt teszek ön ellen, felügyelő úr, a miniszternél!

Úgy elképedt, ahogy még soha talán. A száját kinyitotta, majd becsukta. Aztán megismételte ezt a műveletet; tátogott, mint a szárazra vetett hal. Én pedig folytattam az ellentámadást.

– Önök elismertek engem politikai menekültnek. A Genfi Konvenció előírásait be kell tartaniuk, és az meghatározza a jogállásomat.

Már nem tátogott. Nem is kiabált. Csupán arcának vörösre vált színe meg a nyakán kidagadó erek mutatták, hogy robbanás előtt áll. De ismét uralkodott magán.

– Azt a döntést megsemmisíthetjük – közölte, szinte halkan.

– Meg – ismertem el, átvéve a tónust –, de csakis akkor, ha a státusomat meg tudják cáfolni.

– Éppen erről van szó! Alapos kételyek merültek fel önnel kapcsolatban.

Fogalmam sincs róla, miként sikerült ezen közlés dacára megőrizni nyugalmamat. Illetve, hogy pontos legyek: a nyugalom látszatát. Elérni azt, hogy ne verjen ki a verejték, amikor – úgy éreztem – forróság öntött el; hogy ne váljon az éberen figyelő nyomozó előtt nyilvánvalóvá, hogy jóval százon felül lüktet a pulzusom.

– Megtudhatnám a kételyek okát?

A hangom kissé rekedtebbnek tűnt, mint máskor, legalábbis én ilyennek hallottam. De nem remegett.

A nyomozótiszt rövid ideig töprengett, majd így szólt.

– Ön olyan múltra hivatkozott és olyan személyi kapcsolatokra, amelyek nem igazolhatók. A menekültek körében rövid idő alatt bizonyos vezető szerepet vívott ki. Ugyanakkor egyesekben aggodalmat és kétséget keltett. Felvetődött annak az alapos gyanúja, hogy ön nem az, akinek mondja magát.

Megkönnyebbültem. Még nem tudtam, honnan fúj a szél, de az bizonyossá vált, hogy sem dekonspirációról, sem általam elkövetett súlyos hibáról nem lehet szó.

Minden magyarázkodás nélkül elővettem irattárcámból Nagy Ferenc levelét – milyen jókor érkezett! – és átnyújtottam.

A nyomozótiszt átvette, elolvasta. A légkör egy csapásra megváltozott. A kihallgatást közös ebéd követte a városka leghangulatosabb kisvendéglőjében. A merev, szigorú, hivatalos hang pedig barátságosra változott. Még azt is elárulta – dühösen, amiért beugratták –, hogy a bejelentést az a Mentes Pál tette, aki velem egy időben érkezett ki.

Az eset azonban így is elgondolkoztató volt. Visszatérve Bécs-

be, sürgősen kapcsolatba léptem Budapesttel. Utasítottak, hogy tegyek határozott lépéseket pozícióm végleges megerősítésére.

Elsőként a Szabad Európa bécsi központjába mentem. Mr. Hillel sikerült megértetnem, mennyire fontos számukra, hogy a propagandájuk hatására mind nagyobb számban érkező disszidensek az első percektől érezzék az ő segítő jelenlétüket. Döntő indoka volt javaslatomnak, hogy az osztrák hatóságok a 8–9 napos vizsgálat tartamára ismét zárkákba tették az érkezőket.

Az amerikai azonnal felfogta ajánlatom jelentőségét. Kocsit adott, tisztálkodási szereket, narancsot vásároltatott és mindezt leküldte velem meg Tormay Gáborral együtt Eisenstadtba.

Mr. Hillt azonban hamarosan más váltotta fel és szabadeurópáék – sem a bécsi irodájuk, sem a müncheni központjuk – többé még egy olvasnivaló könyvvel sem támogatták az érkezőket.

Engem szerencsémre az eisenstadti csendőrség nyomozóosztálya előtt véglegesen igazolt ez az akció.

Hamarosan felkerestem Mr. Marcell Faustot is, akihez Nagy Ferenc ajánlása szólt. A tőle kapott élelmiszer-segélyt kiosztottam a haidestrassei láger magyar, jugoszláv és cseh disszidensei között. Ezzel a segítséggel és az ezután következő hasonlókkal végleg magam mellé állítottam őket. Elmondhatom, hogy szívesen tettem mindezt, hiszen az esetek többségében a felelőtlen nyugati propaganda áldozatain kellett segíteni. Mégis, ez az emberbaráti cselekedet jól átgondolt taktika része volt. Általa szereztem meg azt a tömegbázist, amellyel egyetlen emigráns politikus sem rendelkezett. Oly mértékben semmibe vették a nyomorult tömeget, hogy csak akkor vették észre: erőt jelent, amikor az az erő már énmögöttem állt.

Más haszna is lett a magam által megteremtett pozíciónak. Méghozzá többszörös haszna. Minden friss információ elsősorban hozzám jutott; felmérhettük tehát, mi kerül az ellenség fülébe. A legkülönbözőbb szervezetek megbízottai érezték a szükségességét, hogy a velem való kapcsolatot keressék; az információhiányban én jelentettem a bőséget. Természetesen, ez alkalmat adott a magyar hírszerzésnek arra is, hogy megtévesztő híreket bocsásson útra, illetve, hogy kétségessé tegyen Nyugatra jutott fontos adatokat. Végül, de nem utolsósorban, lassan feltérképezhettük mindazokat, akik nyugati kémszervezetek ügynökeiként a disszidenseket

megkörnyékezték és azokat is, akiket ügynökké-képzés szándékával beszerveztek.

Természetesen, viszonylag hosszú ideig érlelődő események eredménye volt mindez. Kezdetben sok nehézséget kellett leküzdeni és sok apró lépést tenni az odáig vezető úton.

Ezek egyike volt, hogy meglátogattam Nagy Ferenc ajánlására Ábrányi Aurél újságírót.

Amikor először olvastam a nevét a levélben, fogalmam sem volt róla, ki lehet. Azt sem tudtam, hogy az ismert költő, Ábrányi Emil unokájáról van szó. Minderről Budapest tájékoztatott. Arról is, hogy Ábrányi fedő foglalkozásként a Szabad Európa Rádió Irodától független riporter, aki a valóságban az amerikai titkosszolgálat egyik legjobban képzett s egyben nagy műveltségű munkatársa.

Tudtam, hogy kezdő vagyok a szakmában, ezért szorongással vegyes kíváncsisággal csöngettem be az Am Modena parki elegáns lakás ajtaján.

Középtermetű, kisportolt, negyvenöt év körüli férfi nyitott ajtót. Kvarctól barnított arcából gyermekien szelíd, barátságos szempár nézett rám. Annyira jámbornak látszott, hogy szinte kételkedni kezdtem a hazulról kapott tájékoztatásban. Megbízni egymásban mindig, minden körülmények között – jutott eszembe. Ez eloszlatta a joviális, kedves arc láttán támadt kételyeimet; ha Budapest azt állítja erről az emberről, hogy a CIA ügynöke, akkor az úgy is van.

Furcsa érzés kerített hatalmába, életemben először léptem barátságot tettetve valaki otthonába, akivel valójában ellenségek voltunk. Ugyanis Relli – így becézték Ábrányi Aurélt – ténylegesen barátként fogadott. A Nagy Ferenchez fűződő kapcsolatom minden gyanakvását eloszlatta.

De vajon tényleg így volt-e? A CIA jól képzett emberéről nehezen tételeztünk fel ilyen nagyfokú naivságot és elővigyázatlanságot. Ugyanakkor otthon, Budapesten fontosnak ítélték meg Ábrányi működési területének és kapcsolatainak felmérését. Utasítottak hát, hogy igyekezzek mindent megtudni, amit lehet.

Az alkalmat maga Relli szolgáltatta. Mikor meghallotta, hogy hazai tapasztalataimról könyvet szándékozom írni (sosem született meg, csak néhány oldal alibiként), felajánlotta a lakását.

Mérhetetlen dilemma elé kerültem, amikor először maradtam

egyedül a lakásban. Nem tudom, képes leszek-e érzékeltetni a bonyolult helyzetet, de megkísérelem.

Le kellett győznöm önmagam szégyen- és becsületérzetét. Végül is az az ember vendégként fogadott, megbízott bennem, rendelkezésemre bocsátotta otthonát. Szabad-e, lehet-e visszaélnem ezzel?

Lehet, hogy az olvasó most legyint, s azt gondolja: ki hallott már valaha is „lelkiző" hírszerzőről? Mégis, a vártnál nehezebbnek bizonyult számomra megtenni a szükséges lépést.

Végül nem a fegyelem győzött gátlásaim fölött. Nem is a kötelességteljesítés puszta akarása. Mondhatnám azt is, hogy a hazafiság, de ez csak annyiban igaz, amennyiben az adott helyzetben a józan, logikus gondolkodást annak lehet nevezni. Ugyanis számot vetettem azzal, hogy az én érzelmeimmel szemben népünk biztonsága a tét.

Amikor gondolataimban eddig jutottam, a dolog technikai oldala kezdett foglalkoztatni. Miért hagyott Relli a lakásában egyedül? Lehet, hogy megbízható berendezések védik titkait?

Számolnom kellett azzal is, hogy a feltételezhető készülékek nem riasztó, hanem regisztráló jellegűek. Hogy mindez éppen arra jó, hogy megismerjék a magatartásom és tevékenységem a magányosságban.

Elsősorban végigvizsgáltam tehát a szobát, amelyben az íróasztal állt. Sehol nem fedeztem fel olyan eszközt, amely mozgásom rögzítésére alkalmas lehetett volna. Ezután nagyon gondosan átvizsgáltam a fiókokat, még a papírkosár tartalmát is. Néhány jelentéktelen adaton kívül semmit sem találtam. Falba épített páncélszekrénynek semmi nyoma.

Nem értettem a dolgot. Az eredménytelenség elkeserített és boszszantott. Hónapokkal később bukkantam rá a titokra.

Önnön biztonságomat és egyben pozíciómat védő-megerősítő legjelentősebb lépésemként beállítottam az Osztrák Néppárt központjába. Sikerült kivívnom, hogy dr. Smekal, a kormányzó párt parlamenti titkára fogadjon. Amikor megtudta, ki vagyok és meglátta Nagy Ferenc – az általuk akkor még nagyrabecsült, egykori miniszterelnök – baráti levelét, egyszeriben jelentős látogatónak tekintett. Annyira jelentősnek, hogy haladéktalanul áttelefonált pártjuk főtitkárának, dr. Alfred Malétának, aki akkor – ha jól emlékszem – egyben a nemzetgyűlés elnöki tisztét is betöltötte.

Át is vittek hozzá. Maléta úr jó politikushoz illő módon fogadott:

tisztességgel, türelmesen meghallgatott és támogatási készségéről biztosított. Ám hangsúlyozta azt is, hogy náluk koalíciós kormány lévén, Oscar Helmer a belügyminiszter, a Szociáldemokrata Párt tagja, s mivel a menekültügyek az ő hatáskörébe tartoznak, a Néppárt cselekvési lehetősége erősen korlátozott.

Mindenesetre rábízott két képviselőjükre, a csendes és jóindulatú pinkafeldi faárugyáros Ernst Guthra, valamint az eisenstadti Franzl Stroblra, aki – egyéb pozíciói mellett – történetesen a burgenlandi Esterházy-birtok vagyongondnoki tisztét is ellátta.

Mindehhez a véletlen segítségével még egy, a későbbiekben különösen sokat jelentő kapcsolatra is szert tettem.

Egy napon üzenetet kaptam Karl Herzogtól, az Osztrák Szociáldemokrata Párt magyar osztályának vezetőjétől. Az üzenet meghívást tartalmazott a neubaugassei irodába.

A meghívás meglepett, de egyben feszült várakozást is keltett bennem. Ez volt az első alkalom, hogy egy fontos találkozót nem én kezdeményeztem, hanem más keresett velem kapcsolatot.

S nem is akárki. A rendkívüli helyzetekre biztosított úton gyors konzultáció következett Budapesttel. Hamarosan minden szükséges információ a rendelkezésemre állott ahhoz, hogy ne tájékozatlanul menjek a váratlan randevúra.

A szerényen berendezett, udvarról nyíló irodában sovány, okosan-ravasz nézésű öregember fogadott.

– Karl Herzog – mutatkozott be.

– Szabó Miklós.

– Sok mindent tudok magáról – kezdte a beszélgetést.

– Valóban? – válaszoltam meglepetést színlelve, s el kellett hallgatnom, hogy én csakugyan mindent tudok róla.

Azaz – mint kiderült –, majdnem mindent. Vendéglátóm – vagy ahogyan a politikai küzdőtéren emlegették, Oroszlán Pál – ismert figurája volt az első világháború után a szociáldemokrata pártnak. Mint emigráns, az elmúlt évtizedek során magának nevet, tekintélyt vívott ki az osztrák politikai életben. Általában Pittermannhoz, a későbbi kancellárhoz közel álló személynek tartották.

– Nézze – magyarázta barátságosan –, Ausztria még csak kóstolgatja az önálló államiságot. Nincsenek kiforrott intézményei. Ugyanakkor ablak és határkő két világrend között. Érthető, ha ilyen körülmények között érdekel bennünket mindenki, aki meglepetésszerűen tűnik fel a politikai emigráció egén.

Elhallgatott. Fürkészve méregetett, mintha belém akarna látni. Mint aki arra kíváncsi, vajon milyen gondolatok fordulhatnak meg a fejemben, s képes rá, hogy azokat kilesse vagy apró rezdüléseimből kikövetkeztesse.

– Maga, fiatal barátom, ugye megbocsátja egy öregembernek, ha így szólítja, üstökösként tűnt fel. Mi kicsit tartunk az efféle csillagoktól, mert kiszámíthatatlan az útjuk, s lángjuk tüzet okozhat.

– Azért hívott ide, hogy ezt közölje velem, uram?

– Kérem, hívjon engem Herzog bácsinak. Megteszi?

– A legnagyobb örömmel.

Úgy éreztem, hogy az öregember a bizalmába fogadott. Az Osztrák Néppárt-kapcsolat mellé íme, megteremtődött Ausztria Szocialista Pártjával is a kapcsolatom. Természetesen, akkor még nem sejthettem, milyen rendkívüli jelentősége lesz ennek néhány hónap múlva.

Sokáig beszélgettünk. Érdeklődött a terveimről, a disszidensek helyzetéről, személyes sorsom és szándékaim felől. Óvakodott attól, hogy akár egyetlen kérdést is feltegyen, amely a múltamra, hazai körülményeimre vonatkozik, s amelyet én esetleg ellenőrzésnek, afféle leigazolásnak vélhetnék. Igaz, erre szüksége sem lehetett, hiszen a belügyminisztérium szociáldemokrata irányítás alá tartozott.

Hosszú idő elmúltával, váratlanul nekem szögezte a kérdést:

– Akar együtt dolgozni velem?

Meglepetésemben csak ostoba válasz tellett tőlem:

– Úgy gondolja, hogy a szociáldemokrata pártban?

Elnevette magát. Addig komoly arcát először láttam vidámnak. Sőt, gyermekes huncutság villant a szemében.

– Nem arra gondoltam, hogy lépjen át a kisgazdapártból.

– Akkor nem értem.

– Azt látom – évődött. De ismét komolyra fordította a szót:

– Nézze – folytatta –, szerkesztek én egy közlönyt. Ebben a magyarországi helyzetről tájékoztatom az illetékeseket. Fontos, hogy a híreim viszonylag frissek, megbízhatóak legyenek. Az eddigi munkatársammal elégedetlen vagyok. Vállalja?

Amilyen meglepően kezdte, úgy is fejezte be. Talán fél percig várt, majd hozzátette:

– Havi ezer schillinget fizet a lap. Tisztességes jövedelem.

Ami igaz, az igaz, az ügy anyagi részét tekintve valóban kedvezően hangzott az ajánlat. Ausztriában akkortájt öt és fél schilling órabért kapott egy segédmunkás,és ugyancsak kvalifikált szakmunkásnak kellett lennie annak, akinek tizenegy schilling órabért fizettek. Jó tisztviselői fizetésnek számított havi 1800–2000 schilling.

Csakhogy a tisztesség fogalmát nem mindig lehet pénzzel mérni. S ha szabad most, utólag egy tapasztalatokban gazdag élet következtetését levonnom, bátran mondhatom, hogy kint a magas jövedelem ritkán a tisztességes munka eredménye. Herzog bácsi ajánlata közönséges kémkedésre vonatkozott.

Első ízben kerültem olyan helyzetbe, amelyben nem kérhettem ki Budapest véleményét, hanem egyedül kellett döntenem. Bár később sokszor, ennél sokkalta fontosabb, nemzetközi jelentőségű kérdésekben kellett gyorsan, határozottan, saját felelősségemre cselekednem, mégis ez az első jelentéktelennek tűnő ügy bizonyult a legnehezebbnek.

Mérlegelésre alig maradt időm. Ha elvállalom – mit szólnak majd hozzá az otthoniak. Ha elutasítom, két kérdéssel is számot kell vetnem: azzal, hogy megismétlik-e valaha ezt az ajánlatot, de azzal is, milyen következtetést vonnak le belőle Herzog bácsin kívül mindazok, akik feltehetően patikamérlegre teszik minden szavamat. Az ellenséges elhárításra gondoltam, s arra, lehetséges, hogy az ajánlat az ő provokációjuk; fogalmazhatnék úgy is, hogy tesztjük, amellyel azt vizsgálják, miként reagálok az ajánlatra.

– Köszönöm, Herzog bácsi, hogy rám gondolt. Amikor idejöttem, nem hittem volna, hogy a szabad világbeli első állandó jövedelem hullik az ölembe.

KAPCSOLAT CIA-ÜGYNÖKÖKKEL

Herczog bácsi az öregek bölcsességével fogalmazott, amikor az üstököst emlegette. Azonban nem mondta ki az igazság másik felét: azt, hogy az üstökös maga is elléghet, megsemmisülhet száguldása közben.

Gyorsnak bizonyult a rohanásom. Néhány héttel korábban még azt sem tudták, hogy létezem, hogy élek. Meglepően rövid idő alatt az osztrák közélet több ismert személyiségével kerültem összeköttetésbe, miközben a Ledigenheimben laktam. Magától értetődően az osztrák biztonsági szerveket is meghökkentette mindez.

Az otthoniak – amikor kikértem a tanácsukat a szokott módon létesített kapcsolat szűk keretei között – figyelmeztettek erre a veszélyre. Ők, magától értetődően, hosszú távú beépülésemmel számoltak. Úgy vélekedtek, kár sietni. Engem azonban elragadott a fiatalos hév. A magam mentségére fel kell hoznom, hogy enélkül is felgyorsultak az események. Minden arra intett, hogy ésszerűen kell számot vetnem az idővel; előbb akarva, később akaratlanul is alakultak a jó kapcsolataim.

Az események úgy sodortak magukkal, mint a folyómederben forrva-sisteregve tovarohanó áradat a törékeny kenut. Ha szándékomban állt volna, sem szállhattam ki belőle. Egyet tehettem: fokozottan vigyáztam arra, hogy fel ne boruljak.

Nem lepett meg, amikor újfent idézést hozott a postás. Ezúttal a bécsi rendőrigazgatóság sedlitzgassei állambiztonsági osztályára invitáltak.

Kísérővel mentem. A derék Ernst Guth jött velem, aki mint az osztrák nemzetgyűlés tagja, előjogaival élve azonnal besietett az osztály vezetőjéhez tiltakozni. Akkor már az Osztrák Néppárt vezetőinél „persona grata" voltam, így a rendőrségi aktust a maguk sérelmének is tekintették.

Mindez természetesen alapvetően befolyásolta a kihallgatás menetét. Rendkívül előzékenyen tettek fel kényes kérdéseket. A bécsi állambiztonsági tisztek diplomáciai készsége elragadónak bizonyult. Ám a rafinált fogalmazás mögött minden eddiginél veszélyesebb csapdák rejtőztek. Ugyancsak össze kellett szednem magam ahhoz, hogy a feketekávés-konyakos „beszélgetés" során, a kígyó simaságával körém tekeredő kíváncsiskodás gyűrűi közé ne szoruljak. Pedig – hiába fogyasztottuk el a kitűnő zamatú mokkát – a feketeleves még hátravolt.

Túljutottam a kihallgatás nehezén. Legalábbis számításaim szerint – hiszen a hírszerző agya ilyenkor komputerként működik – sok kérdésük már nem maradhatott. Ekkor csöngött a telefon, majd felkértek, fáradjak át a főnökükhöz, aki szeretne megismerkedni velem.

Oly buzgó, bár udvarias gyorsasággal tereltek át, hogy szinte lélegzetvételnyi időm sem maradt.

A főnöknél ott ült a derék Guth papa. Kedélyesen söröztek. Szinte barátian invitáltak engem is, valósággal rám tukmálva a kitűnő italt. Egyetlen kérdés sem hangzott el az ott töltött mintegy negyedóra alatt.

De miért nem? Mire jó mindez? Mi rejlik emögött? – engem ez foglalkoztatott.

Amikor az elbúcsúzás után visszakísértek a felöltőmért, táskámért, megtaláltam a választ: a táskám nem azon a helyen feküdt, ahol hagytam, s láthatóan kinyitották, átkutatták.

Ravasznak szánt, de primitív próbálkozás volt. Az osztrák elhárítók az amerikaiak rámenős módszertárából kölcsönözték a trükköt. Nagyon silány kiképzésben részesültem volna itthon, ha bedőlök a naivan durva próbálkozásnak. Hiszen első pillantásra kitetszett a szándék: a reagálásomra kíváncsiak. Arra, hogy észreveszem-e, mi történt? Hogy szakszerűen mérem-e fel kutatásuk jellegét és méretét? Szó nélkül hagyom-e, s ha nem, miként, milyen mértékben, hogyan tiltakozom?

Úgy vettem magamra a kabátomat, mintha a világon a legtermészetesebb volna, hogy rendetlenül, egyik holmimat itt, a másikat amott találom. Táskám fogantyúját is magától értetődően markoltam meg, hiszen életkorom nem indokolt túlzott pedantériát, polgár voltom pedig az apró változások iránti érzékenységet. Ám, amikor észrevettem, hogy egy papírlap sarka becsípődött a táska

cipzárjának fogai közé, mindjárt megváltoztattam a magatartásomat.

Visszatettem táskámat a székre. Kinyitottam, és alaposan, egyre ingerültebben átvizsgáltam.

– Valami baj van, képviselő úr? – lépett mellém dr. Herzele rendőrkapitány, a kihallgatásomat vezető állambiztonsági tiszt.

Emelt hangon válaszoltam:

– Átkutatták a táskámat!

– Ugyan – csitított –, kizárt dolog.

Jól játszott, de – úgy hiszem – én sem rosszabbul. Egyetlen mozdulattal felé tártam a táska belsejét.

– Nézze meg! Összevissza van benne minden.

– Őszintén sajnáljuk, nem akartuk felizgatni a képviselő urat – labdázott tovább a kapitány. – Véletlenül meglöktük a széket és kiborult a tartalma.

Úgy ordítottam, hogy Guth képviselő úr is átrohant a főnökkel együtt.

– Kikérem magamnak ezt az eljárást! A táskát mindig csukva tartom. Hogyan merészelnek így bánni egy menekült politikussal?

A főnök dr. Herzelére nézett, alig észrevehetően bólintott.

– Mi az ön érdekét is védjük, amikor bizalmatlanok vagyunk – a kapitány ekkor már mentegetőzött. – Mindenkit ellenőriznünk kell, ezért nem neheztelhet ránk.

– A leghatározottabban tiltakozom a gyanúsításuk és a megszégyenítő módszerük ellen!

A derék, egyszerű, jóindulatú Guth papa őszintén felháborodott. Úgy gesztikulált a főnök arca előtt, hogy csodaszámba ment, hogy nem találta el az orrát.

– Felháborító, amit az embereid művelnek. Vedd tudomásul, kérlek, hogy interpellálok a belügyminiszternél.

Alig tudták megbékíteni. Én is duzzogtam még egy darabig, majd engedtem meggyőzni magam arról, hogy ez az akció a „Szabad Világ" védelmét szolgálta.

Időközben az események arra ösztökélték az otthoniakat, hogy sürgetni kezdjék tőlem az információkat. Túl nagy eredményt nem vártak, ehhez a beépülési idő túlságosan rövid volt még. Különben is, a távlati tervek megvalósulása érdekében, de egyébként is, megkövetelték, hogy fokozottan vigyázzak a biztonságomra. A hírszerző munkája azonban sokszor hasonlít a mozaikművészére:

hangyaszorgalommal összegyűjtött hírek százait rendszerezi, illesztgeti egymáshoz, keresi az összefüggéseket mindaddig, amíg összeáll a kép. Az én információim is egy-egy kockáját adhatták a keresett képnek.

A disszidensek ekkorra már szinte rendszeres segélyekhez jutottak általam. Élelmiszert az International Rescue Comitteétől, ruhaneműt az Osztrák Vöröskereszttől szereztem számukra. Ez volt az első eset kinti életük során, amikor nem kellett megalázkodva kilincselniük a segélyszervezeteknél, hanem helybe hozták a segítséget, és mindegyikük válogathatott a ruhák, cipők között. A tekintélyem rendkívüli mértékben megnőtt előttük, és sikerült elnyernem a többség bizalmát is.

Ennek pedig a jelentősége napról napra nőtt. Végül is Ausztria a politikai és katonai emigráció, valamint a nyugati hírszerzés szempontjából – mai közhasználatú kifejezéssel élve – frontországnak számított. S mire észbe kaptak, ennek a frontnak valamennyi ütőerén rajta tartottam a kezemet.

Pontosan tudtam, kik azok a fiatalemberek, akik egyszeriben eltűnnek a lágerből, hogy vagy visszatérjenek néhány hét után, éppoly váratlanul, ahogyan elmentek, vagy eltűnjenek végleg. Az sem volt már titok előttem – tehát a magyar hírszerzés és elhárítás előtt sem –, hogy hová, milyen céllal mennek és ki válogatja ki, utaztatja el őket.

Lassacskán kirajzolódtak előttem a különböző mozgási irányok. Világossá lett, hogy a disszidensek köré többszörös kört vontak – látszólag egymástól független, többnyire egymás ellen dolgozó, mégis egyetlen központi akarattól vezérelt – szervezetek és személyek.

A Szabad Európa Rádió munkatársai, az úgynevezett Magyar Nemzeti Bizottmány Nagy Mihály ezredes vezette Magyar Irodája, a Vécsey-féle hírügynökség, a westbahnstrassei amerikai újságíró csupán értesüléseket, katonai és ipari titkokat, okmányokat, hazai ruházatot vásároltak.

Gróf Pálffy József földbirtokos, Lengyel Béla altábornagy, Kesthelyi Sándor repülő őrnagy magukért az emberekért adták a pénzt. A kiválasztottakat a salzburgi Schiller–Rechtennirth nevű fogadóban gyűjtötték össze, figyelték meg – sőt figyeltették meg egymással is –, hogy útjuk onnan tovább, a berchtesgadeni CIA-központba vezessen.

Takács Elek főhadnagy úr a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége – Zákó András nyilas tábornok – megbízásából gyűjtött információkat és embereket egyaránt. A magát hol Karl Köplernek, hol Michaelnek nevező Miklódy István előbb az angolok, majd a nyugatnémet Gehlen-szervezet javára tette ugyanezt.

A kirajzolódó körök minden pontjáról azonban – mint a pókhálót a központtal összekötő szálak – egyazon pont felé vezettek az utak: a CIA-hoz.

Beigazolódott tehát, hogy az ellenünk folyó ellenséges tevékenységet egyetlen akarat tervezi meg.

A Salzburgból, majd Berchtesgadenből visszatérő fiataloktól pedig viszonylag konnyen megismertem számukra kalandosnak tetsző történetük részleteit.

Nyilvánvalóvá lett, hogy ellenségeink hármas célt tűztek ki maguk elé: 1. Minél több és megbízhatóbb adatot óhajtanak összegyűjteni hazánk katonai erejéről és hadiüzemi, hadiszállítási potenciáljáról; 2. Ügynökök tucatjait kívánják a Magyar Népköztársaságba juttatni; 3. A közülük legalkalmasabbakat diverzánsfeladatok teljesítésére is kiképzik.

Természetesen, bővülő ismereteink növelték a megválaszolandó kérdések körét is. Budapest egyre több részletet kívánt.

A hozzám legközelebbi ellenséges góc – Ábrányi Aurél – maradt a legfelderítetlenebb. Ezt egy praktikus és egy érzelmi indokkal tudom megmagyarázni.

Relli teljes egészében barátságába fogadott. Nemcsak rendszeresen meghívott magához, hanem néha a lakását is rendelkezésemre bocsátotta, hogy legyen hol írnom. Nehezen hihettük el, hogy az amerikaiak kiválóan képzett embere angyali naivsággal bízzék bennem. A minden józan logikát meghaladó bizalom mögött valamilyen csapdát kellett gyanítanunk. Másfelől rendkívül jó barátnak bizonyult, amikor a szükség úgy hozta.

Egy alkalommal élelmiszert osztottam a lágerban. Az adományozó azt kívánta, hogy az ellenőrzést mindvégig személyesen végezzem. Éjfélre járt, mire befejeztük. Akkor még a legényotthonban laktam, Bécs túlsó szélén. A közúti járművek már nem közlekedtek, taxira még nem futotta. Nem maradt más hátra, mint gyalog nekivágni a sok kilométeres távnak.

Bécsben azon a télen mínusz tizenöt-húsz fok körüli hőmérsékletet mértek, s én még alig hevertem ki a decemberi fürdőzés kö-

vetkezményeit. Az eredmény matematikailag kiszámítható pontossággal következett be: belázasodtam, vesegyulladás gyanújával kórházba kerültem. Az egyetlen ember, aki meglátogatott, költségeimre kéretlenül, szelíd erőszakkal pénzt adott, Ábrányi volt. S mi több, amikor felgyógyulásom után az irodába mentem kifizetni a számlát, kiderült, hogy Relli már azt is rendezte.

Ezzel furcsa, ellentmondásos helyzetbe kerültem: lehet-e egy hírszerző szentimentális? Feltámadhat-e benne rokonszenv vagy a barátság bármilyenfajta érzése egy ellenséges személy iránt?

Ha azt mondanám, hogy könnyű feladvány volt, egyszerűen hazudnék. Sokat, nagyon sokat töprengtem, tépelődtem. Ez a feladat szembeállított önmagammal. Az utcára menekültem a vívódásommal. Addig is szokásommá lett járni a város bel- és külterületeit, ismerkedni minden sikátorral, zuggal, átjáróházzal, mindennel, ami adott esetben a menekülést jelentheti. Akkor azonban önmagammal kellett szembenéznem.

Napokon át nem jutottam túl a krízisen; átkutatni egy olyan ember otthonát, aki barátsággal fogadott és önmaga hagyott egyedül.

Amikor idáig jutottam gyötrődésemben, hirtelen, mintha villámcsapás ért volna, felvillant bennem az első számú kétség: mi van akkor, ha ez a magamrahagyás valamiféle próba? Ha Relli nem is bízik bennem annyira, mint vélem?

Innen már egyenes út vezetett a következő kérdéshez: mit tenne Ábrányi Aurél, ha megtudná, hogy én a másik oldalon állok és a szocialista Magyarország hírszerzője vagyok?

Nyilvánvalóan azonnal jelentené amerikai gazdáinak. Nem lenne, de nem is lehetne tekintettel a kialakult barátságra.

Amikor idáig jutottam gondolatban, megkönnyebbültem. A megoldás önmagától adódott: Rellit továbbra is barátnak tekintem mint embert, de egyszersmind okos, szívós ellenfélnek is.

A következő alkalommal, amikor egyedül hagyott, elhatároztam, hogy még egyszer gondosan végigkutatom a lakást, rejtett kamerákat, mikrofonokat és egyéb érzékelő műszereket keresve.

Nem találtam. Kissé értetlenül álltam; nem akartam hinni a szememnek. A kutatás ugyanarra az eredményre vezetett, mint először. Sőt! Az íróasztal fiókjait is bezáratlanul találtam. Ekkor fogtam csak föl, hogy barátom nyugodt lelkiismerettel hagyhatott bárkit a lakásában; iratait máshol őrizte.

De hol? Ez lett az immár még izgatóbb kérdés. Mégis, hónapoknak kellett még eltelni ahhoz, hogy a titok nyomára jussak, amely egy cím volt: Wien, Plötzleinsdorferstrasse 68. és egy név: Göcze.

Az ismert embercsempész villájában rendezte be Ábrányi Aurél titkos irattárát éppúgy, mint laboratóriumait.

Ám némi eredményt már az első hetek után hozott a kapcsolatunk. Egy délután Relli olyan kérdést tett föl, amelytől sebesebben kezdett dobogni a szívem.

– Mondd, Miklós, van feltétlenül megbízható barátod Budapesten?

– Mit értesz megbízhatóság alatt? – kérdeztem vissza óvatosan.

– Politikai hozzánk tartozást és bátorságot.

– Ilyen van – válaszoltam némi tűnődés után.

– Hírekre van szükségem. Többre, mint eddig és új forrásból származókra is. Természetesen honorálnánk barátaid fáradozásait.

– Nézd, Aurél. Akire én gondolok, az nemzeti érzésből vállal efféle megbízást. Pénzzel amúgy sem lehetne a kockázatot megfizetni.

Mosolygott. Ő jobban tudta, mire képesek néhányan a pénzért. De okosan, diplomatikusan tovább magyarázott:

– Arról van szó, hogy aki bennünket segít, annak jobban kell élnie azoknál, akik mit se tesznek. Én a barátaidnak, ha rendszeresen küldenek információkat, havi kétezer forintot fizetek.

Kis híján füttyentettem. Kétezer forint szép pénz volt akkoriban. Az a műszerész, aki az ötödik kategóriába soroltan 170%-ot teljesített, mintegy ezerkétszáz forintot vihetett haza.

Egyszeriben nagyon éber lettem. Ha havi kétezer forintot kínálnak valakinek, akkor jó és fejlődő üzlet a kémkedés. Vajon milyen információkat kérnek cserébe? S miként jut el a hír ide, a pénz oda?

Nem sokáig kellett várnom. Miután én három személyt neveztem meg, Aurél rávett, írjak nekik egy-egy bécsi képeslapot. A szövegben szerepelnie kellett az említett dotációnak – serkentésül –, meg annak, hogy a jövőben, postai úton, a megadott címre küldött leveleikben a sorok közé, a megbízottam által átadott láthatatlan vegytintával írják titkos üzeneteiket.

Ekkor megmakacsoltam magam.

– Nem írom alá! – jelentettem ki barátom legnagyobb megdöbbenésére.

– De hiszen beleegyeztél! – fakadt ki.

– Ez az egész oly nagyon bizonytalan. Nem tehetem ki őket veszélynek.

– Az isten szerelmére! – határozottan dühös lett. – Csak a magadfajta jámbor polgár tarthatja annak. Bizalmi emberem viszi a leveleidet meg a többit.

Éreztem, szüksége van a címeimre. Ismertem a Szabad Európánál dúló belső harcokat; azt is, hogy ádáz ellentét van egyfelől Ábrányi Aurél, másfelől a SZER hivatalos bécsi irodájának vezetője, Mr. Hill utóda, a befolyásos Mr. Gedye között. Minden idegszálammal tudtam: ha most nem csikarok ki engedményt Relliből, később aligha lesz alkalmam rá.

– És ha az otthoniaknak is dolgozik?

– Évek óta a munkatársam. Miatta soha senki nem bukott le.

– Elfoghatják. A levél – bizonyíték. A vegytinta is. Akinek küldik, akasztófára kerülhet miatta.

Aurél sóhajtott, az órájára nézett.

– Jó – mondta beletörődve a helyzetbe –, maradj még fél órát. Megismertetlek vele. A találkozásotok majd meggyőz.

Magam sem értem, miként lehet, hogy a tapasztalt ügynök bedőlt az egyszerű trükknek. Hogy kész volt létrehozni egy találkozót, amellyel kiszolgáltatta az emberét.

Az első ok talán az irántam érzett bizalma lehetett; a kisgazdapárti múltam és Nagy Ferenchez kötődő barátságom. A második a kényszerhelyzet, amelyet helyesen éreztem meg; Ábrányi csak mennyiségi és minőségi többlettel tarthatta magát Mr. Gedye hatalmaskodásával szemben. Az engedékenységet a kettejük közötti éles kenyérharcban hozott taktikai áldozatnak lehet tekinteni.

Valóban, fél óra múltán csöngettek. Aurél kisietett és magas, jóvágású, középkorú férfival tért vissza, aki a MAHART hosszújáratú kapitányi egyenruháját viselte...

– Na, mutatkozzatok be! – ismertetett össze bennünket egymással Relli.

Aztán hozzám fordult:

– Elhiszed végre, hogy vámmentesen célhoz ér a küldeményed?

Elhittem, memóriámban rögzítettem a hajóstiszt vonásait. Elhárításunk tudta, mit kezdjen vele.

TÖPLI ÚR A HADÜGYBŐL

Ábrányi Aurélnak köszönhettem egy másik ismeretséget is. Az úr, akivel kölcsönösen bemutatott minket egymásnak, osztrák volt. Magyarul kitűnően beszélő osztrák. Fél lábát a háborúban hagyta. Ez nem akadályozta meg abban, hogy életvidám legyen és jókedélyű. Szeretett vitorlázni, sőt a csodaszép Duna-ágon megkísérelte velem is megkedveltetni ezt a sportot.

Tudtam róla, hogy katonatiszt, az újjászerveződő osztrák véderő tagja, de azt, hogy a hadügyminisztérium hírszerző őrnagya, csak kis vitorlás kirándulásaink egyikén mondotta el.

Érthető okokból nem írom ide az igazi nevét; nem akarom megzavarni békés öregségét, ha él még. Ő, amíg jobban össze nem barátkoztunk, Stephan Töplinek nevezte magát, maradjunk hát emellett.

– Kössünk szövetséget – ajánlotta egy verőfényes napon, miközben a hajó csendesen ringott alattunk. – Tájékoztassuk egymást kölcsönösen.

– Miként érti ezt?

– Hiszen tudja, milyen nagyszabású információ-vadászat folyik. Az állambiztonsági rendőrségünk egyes vezetői minden jegyzőkönyvet azonnal átadnak az amerikaiaknak. Hozzánk, a hadügyminisztériumba csak késve jutnak el a hírek.

– Még mindig nem értem.

Igazított a vitorlán. Gondosan csomót kötött a kötélen, csak azután felelt.

– Ön tájékoztat engem az első kézből való híreiről, én viszonzásul megismertetem a rendőrségi jegyzőkönyvekkel. Így mindkettőnk ismerete teljes lesz.

– Mire jó ez nekem, barátom?

Türelmetlen mozdulatot tett.

– Ej, gondolkozzék, kérem! Egy politikusnak mindig előny, ha többet tud a társainál.

– Egy hírszerzőnek nem kevésbé.

Mosolyogtunk egyetértően mindketten. Ő úgy vélte: rá értem, amit mondtam. Pedig magamra gondoltam. Arra, milyen nagy jelentőségű lehet megismernem a titkosan kezelt jegyzőkönyveket.

– Rendben. Megegyeztünk.

Tüstént a part felé fordította a hajó orrát.

– Ezt megünnepeljük! Sörrel!

Töpli úr bizonyosra vette, hogy jó vásárt csinált. Ismerte, nagyon is jól ismerte a disszidensek viszonyát és ragaszkodását hozzám; azt a tényt, hogy Graz és körzete kivételével minden Ausztriába érkező disszidens szinte azonnal az én védőszárnyaim alá kerül. Ez pedig nemcsak emigrációs-politikai, hanem katonai szempontból is súlyt, felmérhetetlen értéket jelentett.

Természetesen Töpli úr – akárcsak Herzog bácsi – annyit kapott meg az információimból, amennyi amúgy is eljutott volna hozzá – csak valamivel később. Ily módon alkalmunk adódott néhány megtévesztő adat becsempészésére is. A tőle viszonzásul kezembe jutó anyag egyrészt tájékoztatott minket az osztrák állambiztonsági rendőrség kihallgatási módszereiről, azonkívül arról, hogy mely országrészek, katonai és ipari objektumok iránt tanúsítanak érdeklődést, valamint a disszidensek vallomásairól.

Az egyik hír vonzotta a másikat, és minden kapcsolat újabb kapcsolatokat teremtett. A fontosnak minősülő értesüléseket haza továbbítottam, hogy gondos értékelés után a szükséges intézkedéseket megtegyék.

Sok időm, munkám hiábavalónak bizonyult. Mégis, néhány eredmény kárpótolt a haszontalanul elfecsérelt időért.

Egyik nap a ma Svédországban élő, akkor 17 éves Takáts Jóska szólított meg:

– Tud-e arról, Miklós bátyám, hogy egy magyarul tökéletesen beszélő fiatalember jár be a lágerbe és pénzért „nyelveket" keres?

Nem lepett meg a hír. Addigra már meglehetősen sok olyan ügynököt sikerült azonosítani, akik a bécsi Flüchtlingslágerek nyomorúságos helyzetben élő magyar, cseh, jugoszláv disszidenseitől vásároltak hazai információkat és válogattak közülük átdobandó ügynököket.

Miért mondod ezt éppen nekem? – kérdeztem a fiútól.

Némi gondolkodás után így válaszolt:

– Annyiféle ember jár be mostanában hozzánk a simmeringi lágerba. Ki tudja, mennyi közülük a hazulról jött provokátor vagy besúgó? Aztán... végül is Miklós bátyám a mi vezetőnk... Hát kinek szóljak?

Én is töprengtem rövid ideig, majd azt feleltem:

– Figyelj, Jóska, amikor feltűnik az a fiatalember a magyarok között, mondd meg neki, én üzenem, keressen fel a lakásomon. Saját érdekében.

– S ha azt mondja erre, hogy nem megy?

– Közöld vele, hogy kommunista ágensnek vélem. Ha nem igazolja az ellenkezőjét, feljelentést teszek ellene a bécsi rendőrségen.

Biztosra vettem üzenetem sikerét. Azokban az években nem különösebben tartottak a fiatal osztrák rendőrségtől a nyugati kémek, mégis, inkognitójuk felfedése korlátozta a lehetőségeiket.

Néhány nappal a beszélgetés után csöngettek lakásom ajtaján. Magas, kisportolt alakú, jóképű fiatalember állt előttem, amikor kinyitottam.

– Ugyebár, ön Szabó Miklós képviselő úr?! – inkább állította, mint kérdezte.

– Igen. Kihez van szerencsém?

– Ön üzent nekem. Ezért kerestem fel.

Behívtam a dolgozószobámba. Leültettem, konyakkal kínáltam. Közben lopva figyeltem majdnem gyerekes arcát, értelmes, magas homlokát, hidegen csillogó kék szemét. Akkor még fogalmam sem volt arról, milyen kitűnő kapcsolatra tettem szert. Ez csak jóval később derült ki.

Mindenesetre ügyeltem arra, hogy ne legyek mohó. A sietség az ilyen esetekben többnyire elriasztja a másikat, de legalábbis felébresztheti gyanakvását, és ébersége készteti. Emiatt csak a természetes kérdéseket tettem fel neki. Azokat, amelyeket feltenni pártfogoltjaim védelmében, tisztemnél fogva kötelességem volt.

– Ön bejár a simmeringi lágerba és ott embereket toboroz azzal a céllal, hogy valahol kihallgassák őket. Tudnom kell, kinek dolgozik.

Megszívta angol pipáját, azután szólt csak szinte flegmán:

– És miért?

Tisztában voltam azzal, hogy határozott fellépésemnek két fontos következménye lehet: először is megbízói annak fogadnak

el, akinek látszani akarok, és hogy kérdéseimre értékelhető feleletet kapjak. Természetesen, az ellenkező hatást is elérhettem; meg kellett hát fontolnom minden szavamat és gesztusomat.

– Bizonyára tudja, hogy volt nemzetgyűlési képviselő vagyok. Politikus, aki a magam őrhelyén a „Szabad Világot" védem. Ön akár az ÁVH ügynöke is lehet...

Amíg beszéltem, bodor füstöt eregetve szívta pipáját, s változatlan nyugalommal közbeszólt:

– Mi lenne ezzel a célom?

– Például megtudni, milyen ismeretanyagot hoztak magukkal Magyarországról. Kifürkészni a kapcsolataikat. Megzsarolni őket otthoni hozzátartozóikkal. Esetleg – hatásszünetet tartottam – a fontosabbakat visszahurcolni vagy megölni!

Ma talán komikusnak, teátrálisnak tűnhet mindez. Ám akkor, 1956 nyarán Bécsben ilyen rágalmakkal uszítottak ellenünk az agitátorok, s rémisztették egymást és önmagukat a disszidensek. Szavaimat tehát komolyan kellett vennie. Azonkívül azt, hogy ki a vendégem és kiknek dolgozik, csak akkor tudhattam meg, ha reálissá tudom tenni számára annak veszélyét, hogy csakugyan rászabadítom az osztrák nyomozókat.

Emberem kivette a szájából a pipát. Komótosan kiverte a hamut, csak ezután szólalt meg:

– Nézze, képviselő úr, voltaképpen igaza van. Tessék, itt az útlevelem. Németh Miklósnak hívnak és Pálffy József gróf úrnak dolgozom.

Most már helyben voltunk! Tudtam én jól, hogy gróf Pálffy a CIA egyik legügyesebb embere Ausztriában. Igaz, ettől még nem lett bizonyos, hogy Németh úr csakugyan Pálffy embere, de az igen, hogy összeköttetésben áll a CIA-val. Az a kérdés maradt még nyitott, hogy milyen szinten, milyen feladat- és hatáskörben.

Nem siettem el a kérdezősködést. Csupán addig mentem el, ameddig a józan ész diktálta. Bíztam abban, hogy lesz holnap is. És lett.

Németh Miklós gyakran meglátogatott ezután. Bizonyos fajta rokonszenv alakult ki köztünk, szívesen jött fel hozzám egy-egy pohárka konyakra meg pipaszóra.

Így ment ez hosszabb időn át, és én nem jutottam előbbre egyetlen lépéssel sem. Aztán egy napon a türelmem meghozta gyümölcsét.

Akkoriban már volt titkárom is. Titkárom egy délután azzal fogadott, hogy a dolgozószobámban az a fiatalember vár rám, aki tele szokta füstölni pipájával a szobát.

Fiatal barátom, amikor beléptem, felállt. Feltűnt, hogy a flegma nyugalma mintha odalett volna. Mindenesetre tartottam magam a kialakult játékszabályokhoz: nem kérdeztem semmit.

A második pohárka konyak közepén tartottunk, amikor váratlanul feltette a kérdést:

– Képviselő úr! Ha menedéket kérnék öntől, megadná?

Kis híján kiesett ujjaim közül a pohár. S közben ilyen gondolatok cikáztak át az agyamon:

– Mi ez, csapda? Vagy a nagy véletlen? De ha igen, hogyan, miként?

Bármennyire nehezemre esett, én is flegmának tettettem magam.

– Abban az esetben, ha elfogadhatóan megindokolná, igen.

– Mit ért elfogadható indok alatt?

– Bármit, ami nem embertelen.

Úgy tetszett, megkonnyebbült az álláspontom hallatán.

– Kérem, hallgasson meg. Elmondok mindent.

– Ha úgy látja helyesnek, én hallgatom.

– Tizenot éves koromban szoktem meg hazulról. Nem részletezem az okokat, lényeg, hogy hamarosan a CIA ugynokeinek kezébe kerultem. Kiképeztek. Kémkedtem a szovjet zónában katonai objektumok korul, de nemegyszer hajtottam végre diverzánsfeladatot orosz repulótereken, laktanyákban. Kinek tűnt volna fel egy tizenot éves gyerek? Ez volt az előnyom. Meg a tizenot évesek vakmerősége. Tetszett is, amit csinálnom kellett. Feletteseim felfigyeltek rám, kiképzőiskolába küldtek. Tisztként kerultem vissza a berchtesgadeni kozpontba. Szép karriert futottam be, és még szebb állt előttem, amikor osszekulonboztem a főnokommel. Egy nő miatt. Előbb csak rosszabb beosztásba helyezett, ezért ismerkedhettunk meg a lágerral kapcsolatban Most azonban feltette a koronát a disznóságaira. Átkuldott Magyarországra, de az osztrák csendőrok már lesben álltak. Pontosan ott, ahol a kijelolt utam vezetett. Csakis a rutinomnak koszonhetem, hogy leráztam őket. Azt viszont nem volt nehéz felmérnem, hogy az információt csakis a főnokomtől kaphatták. Talán odaát a magyar határőrok is... Nyilvánvaló, hogy az életemre tor...

Lázas gyorsasággal igyekeztem feldolgozni a hallottakat. Fel kellett mérnem, vajon nem valamiféle beugratási kísérlettel állok-e szemben? Vagy hogy, milyen következményekkel járhat feladatom teljesítése szempontjából, ha segítséget nyújtok ennek a fiatalembernek, aki ilyen vagy olyan okból, de végül is dezertálni készül. Nehéz, nagyon nehéz volt annak eldöntése, vajon igazat mond-e Németh Miklós, vagy hazudik. Vajon magam ellen hangolhatom-e a CIA-t? Mit nyerhetünk mi, a magyar hírszerzés a kockázatvállalással? Nem sok időm volt latolgatni – döntenem kellett.

Vendégem ott ült előttem, pipázott. Arra gondoltam, hogy kilencesztendős CIA-múlt, teljes kiképzés, tiszti rendfokozat, hatalmas ismeretanyag van mögötte, s mindez a szobámban, elérhető közelben. Egy kicsit sajnáltam is a 24 évével, na meg az is csábítóan hatott rám, hogy borsot törhetek a mindenható amerikai titkosszolgálat orra alá.

Németh Miklós mintegy három hetet „dekkolt" a lakásomon. S esténként konyak és pöfékelés közben mesélt. Az élményeiről, az emlékeiről – mindenről. Az első napok tartózkodása után teljesen feloldódott. Elegendő volt megfelelően irányítani a beszélgetéseinket és amikorra – segítségemmel – egy csendes-óceáni szigetországba kivándorolt, nagyon sok értékes adatot tudtunk a CIA egyes nyugat-európai bázisairól, fontosabb ügynökségeiről, kiképzési és bevetési módszereiről.

Időrendben a Németh Miklóssal való találkozás korszakára esik a Szincsák-ügy is. A debreceni születésű Szincsák Ferenc a néphadsereg tisztjeként szökött ki hazánkból. Természetesen, az ő útja is a haidestrassei lágerba vezetett. Mulatozásaival, féktelen természetével rövidesen hírhedtté vált. Társat is szerzett magának: a nála hárrom évvel fiatalabb Bakonyi Tibor mintegy főnökének ismerte el.

Az első jelzések, amelyek költekező életmódjukról hozzám érkeztek, arról tanúskodtak, hogy nyugati kémszervezetek ügynökeivé lettek.

Kezdetben igazolványokat vásároltak sorstársaiktól. Olyan dokumentumokat, amelyek alkalmasak egy-egy, a határunkon átdobott ügynök hamis személyazonosságának igazolására. Alig valamivel később már magukat az embereket vásárolták meg. Ötven–száz schillingekkel lefizetett „riportokat" készíttettek ezekkel az emberekkel, akik – többnyire a nyomorúság kényszerétől hajtva

– beszámoltak kihallgatóiknak mindenről, amit Magyarországgal kapcsolatban tudtak.

Természetesen, ezeknek az adatoknak jó része értéktelennek, jelentéktelennek tűnt. Csakhogy egy katonai csapatszállító jármű rendszámából az egyetlen központba befutó információkat elemezve következtetni lehet a szóban forgó alakulat mozgására. Hasonló, aprólékos módszerekkel akár seregtestek átcsoportosításáról, akár új fegyverzetek elhelyezéséről meglehetősen pontos térképek készíthetők.

Komoly energiát fektettem abba, hogy a Szincsákék mögött álló erőt felderítsem. Sikertelenül. A „nyelveket" minden alkalommal más-más helyre vitték, többnyire kávéházakba, kisvendéglőkbe.

Amikor már-már kétségbeestem a tehetetlenségem miatt, a véletlen szerencse sietett a segítségemre.

Időközben a wurlitzergassei legényotthonból az előkelő belvárosi Stelzhammergasséra, kitűnő háromszobás lakásba költöztem. Ide kísérte fel a láger tolmácsa a kisírt szemű Csekő Matildot. A fiatal lány alig tudta panaszát elmondani; a fel-feltörő sírás többször elbeszélése félbehagyására kényszerítette. Nemcsak a keserűség fojtogatta, hanem megaláztatásának szégyene és dühe is.

– Bejöttek a szobámba. Szincsák azt mondta, hogy Dusán, a jugoszláv fiú, akivel járok, kommunista kém, és én is gyanús lettem. Szabályszerű házkutatást tartottak. Még a szennyes ruháimat is kiborították és átnézték.

– Miért nem kiáltott segítségért?

– Hogy megverjenek?

– Mi történt ezután?

Ismét felcsukló zokogás közben hüppögte el a választ:

– Kevéske dollárom volt, a kivándorlásra tartogattam. Azt elvitték. Úgy mondták, bűnjelnek.

Megnyugtattam a leányt és azt tanácsoltam, ne menjen vissza csak délután. Magam pedig kiutaztam a lágerba.

Biztosan tudtam, éreztem az idegsejtjeimben, hogy elérkezett a várt pillanat.

Az izgága, kötekedő természetű emberek ritkán bátrak. A látszólagos ellentmondásnak nagyon is reális alapja van: amíg önmaguknál gyengébbel találkoznak, önbizalmuk határtalan, ám az erősebb akarat előtt meghunyászkodnak. Sokszor tapasztaltam ezt

életem során. Ehhez szabtam magatartásomat, amikor benyitottam a két „úriemberhez".

Valószínűleg arra számítottak, hogy magamhoz rendelem őket a lágerirodába vagy valamelyik szobába, amelyikben hozzám ragaszkodó, keménykötésű fiúk laknak. Arra azonban, hogy minden kíséret nélkül benyitok hozzájuk, nem gondoltak.

Arcvonásaikról világosan leolvashattam megrökönyödésüket. Félelmetes hírük legendája kártyavárként omlott össze.

A szerzett előnyt tovább növeltem azzal, hogy kertelés nélkül gorombán felelősségre vontam őket:

– Maguk tegnap erőszakosan és jogtalanul behatoltak Csekő Matildhoz és törvénytelen házkutatást tartottak...

Szincsák szólni akart, de nem hagytam, sőt, felemeltem a hangomat:

– ... Hatósági közegnek adták ki magukat. Emiatt bíróság elé kerülnek!

– De kérem...

Bakonyi volt a gyengébb idegzetű, ő csak hebegett. Szincsáknak azonban megjött a mersze.

– Mi jogon üti az orrát mindenbe? Majd egyszer rákoppintanak!

Lenyeltem a kikívánkozó választ. Ezekkel nem szabad szócsatába bocsátkoznom; a köztünk levő távolságot tartanom kell! Ezért elhatároztam magam a megsemmisítő erejű támadásra.

– Pénzt loptak el. Schillinget, kanadai és USA-dollárt. Maguk ketten közönséges tolvajok!

Így még soha, senki nem mert beszélni velük. Különösen egyedül, védtelenül nem. Éppen ezért kialakulhatott bennük az a meggyőződés, hogy erő rejlik a magabiztosságom mögött. Erő, amelyet nem ismernek, tehát félelmetes.

– Csak fecsegés. – Szincsák válasza már a bizonytalanságot tükrözte. Védekezésre kényszerült.

– Értelmesebbnek véltem magukat. Különösen magát, Szincsák. Hiszen azzal a schillinggel fizettek tegnap este a Pipp-kocsmában, amelyet a lánytól raboltak el!

Blöfföltem. Feltettem mindent egy lapra, de nem indokolatlanul. Ismerve a két ember életmódját, joggal feltételeztem, hogy így történt. Mégis, nagy kő esett le a szívemről, amikor némi – ugyancsak hosszúnak tetsző – hallgatás után Szincsák csendesen, meghunyászkodva megszólalt:

– Nem tudja bizonyítani.

Ebben a pillanatban lett világossá előttem, hogy az ütközetet megnyertem. Ha nem hibázok, eljuthatok a két fenegyerek megbízóihoz.

Ha már egyszer segített a blöff, miért ne segíthetne másodszor is? Elővettem irattárcámat, amelyben a papírpénzemet tartottam. Fogtam jobb kezem két ujja között és sokatmondóan ütögettem vele a bal tenyeremet.

Szincsák nem volt buta. Elértette a mozdulatot. Szemmel láthatóan ideges lett.

– Téved – adtam meg a kegyelemdöfést –, a lány feljegyezte a bankók számát. Én pedig visszaváltottam Pipptől azokat, amelyekkel maguk fizettek az este.

– Mit akar tenni? – kérdezte Bakonyi az izgalomtól rekedt hangon.

– Átadom a rendőrségnek. Öt évet kaphatnak az ügyért.

– Nem teheti! – Szincsák valósággal kiáltott.

– Ez a kötelességem.

– Értse meg, hogy mi az egyik titkosszolgálat megbízásából jártunk el.

– Nevetséges.

Teljesen összeroppantak. Alig került erőfeszítésembe, hogy megtudjam tőlük: a Gehlen-szervezetnek dolgoznak. S amikor újra meg újra kétségbe vontam szavaikat, szinte rimánkodva kértek huszonnégy órát a bizonyításra.

Látszólag nehezen álltam kötélnek. A valóságban alig vártam, hogy teljesíthessem a kérést.

Másnap, bármennyire szerettem volna, nem ülhettem egész nap otthon. De állandóan foglalkoztatott: vajon a Szincsák-ügynek lesz-e fejleménye? Amikor a titkárom azzal fogadott, hogy egy ismeretlen és magát megnevezni nem akaró hölgy keresett telefonon, úgy éreztem: sikerült. Persze, bizonyos csak akkor lehettem, amikor délután öt óra tájt ismét jelentkezett a női hang.

– Kedves képviselő úr, a Szincsák Feri miatt szeretnék beszélni önnel.

– Kihez van szerencsém?

– Engedje meg, hogy ezt személyesen mondjam el. Amennyiben nem fél egy nővel találkozni.

– Félnem kellene?

Kellemes alt hangon nevetett.

– Annyi minden megeshet az emberrel. De, hogy bizalma legyen, a Cafe Stadtparkot ajánlom, a Ringen. Nincs messze öntől.

– Ezt is tudja? – adtam a naiv ámuldozót. Holott nyilvánvaló volt, hogy – ha máshonnan nem – a fiúktól megkapta a címemet.

– Óh, sokkal többet is – s a dallamos nevetés megint felcsendült a telefonban. Úgy látszik, szeretett nevetni. – Eljön?

– Udvariatlanság lenne, ha nem tenném.

– Meg a kíváncsiság is vonzza, nem igaz?

– Mit tagadjam? – ismertem be a lehető legbűntudatosabban.

Szóval aznap, 1956. július 20-án este, 21 óra 15 perckor a Stadtpark kávéházban találkoztam Frau Kraüséval.

Középkorú, ápolt, a fiatalság látszatát megőrizni akaró asszony várt. Nyakán, ujjain, csuklóin vastag arany ékszerek. Egész ékszerüzletre való. Lehet, hogy nagyon kedvelte a cicomát, bár az sem kizárt, hogy engem akart elkápráztatni velük. A pincér, aki asztalunknál felszolgált, láthatóan jól ismerte.

Rövid bemutatkozás után egyenesen a tárgyra tért:

– A Gehlen-szervezet munkatársa vagyok. Szincsák és Bakonyi a mi emberünk. Miért háborgatja őket?

Hasonló harcmodort választottam én is.

– Attól, hogy valaki tetőtől talpig aranyba öltözik, még lehet kommunista ügynök.

– Felháborító feltételezés, de voltaképpen igaza van. Győződjön meg tehát.

Igazolványt tartott elém. Az ő fényképe és az ő neve állt benne. Gehlenék adták ki, kétséget kizáróan. Mégis, ha már benne voltunk a bizonyítási eljárásban, megkíséreltem messzebbre jutni. Természetesen hazárdjátékot játszottam, amelynek tétje az életem is lehetett, de hát ez együtt jár a mesterséggel.

– Ennek az igazolványnak mindenképpen van egy szépséghibája...

– Ugyan?!

– ... Annyi dokumentumot vásárolnak össze és hamisítanak, hogy a magamfajta laikust kétségek fogják el. Magyarán, bizonytalan vagyok az eredetiségében.

Megint kitört belőle a dallamos, szép csengésű kacagás. Mégis ez alkalommal mintha ideges mellékzöngét kapott volna.

– Nahát – mondta végül –, a maga bizalmatlansága elképesztő.

Erélyesebb stílusra váltott át.

– Végül is, nem kötelez bennünket semmi a tárgyalásra.

– Akkor miért jött el?

Egyszerű, logikus kérdésem azonnal célba talált. Frau Kraüse alkudozni próbált.

– Garanciát akar? – kérdezte kurtán.

– Igen. Megfelelőt.

– A Szabad Európa Rádió jó lesz?

– Tökéletes.

– Holnap megkapja. Legyen nyugodt, meggyőző módon. Viszont most választ kell adnia, miért kötött bele Szincsákékba. Mi a célja ezzel?

– Először is, a kérdést, ebben a megfogalmazásban visszautasítom. S ha megengedi, kérdéssel válaszolok: mióta alkalmaznak Gehlenék közönséges tolvajokat?

Frau Kraüse, bármennyire harcedzett volt is, elpirult. Azt nem állapíthattam meg, hogy a visszafojtott dühtől vagy a szégyenkezéstől-e.

– Megtévedtek a fiúk – nyögte ki végül –, a fiatalok könnyen botlanak. Ettől eltekintve, politikailag teljesen megbízhatók, jól használható emberekké akarjuk nevelni őket.

Őszinte megértésemről biztosítottam. Arról is, hogy Szincsákék „botlását" az eltulajdonított pénz visszafizetése után elfelejtem.

Mindenki jól járt tehát. Csekő Matild visszakapta a pénzét. Gehlenék megtarthatták két „derék" ügynöküket; megjegyzem, később Szincsák karriert csinált az emigrációban. Hozzám pedig másnap beállított Tormay Gábor, egykori földbirtokos, a Szabad Európa Rádió bécsi irodájának legtörtetőbb és leggátlástalanabb munkatársa, hogy hivatalosan igazolja Frau Kraüsét.

Ilyen „kicsi" és szövevényes volt a nyugati kémszervezetek világa.

Ettől fogva a magyar hírszerzés rajta tartotta a szemét az egész társaságon, amely meglehetősen sok információhoz és tapasztalathoz juttatott minket.

SZEMÉLYI TESTŐRÖK

Szokásos – és úgy hiszem, nem árulok el titkot – a hírszerzőszervet „Cég"-nek nevezni. Nos, mint az előbbiekből már kitetszik, a nagy Cégen belül, bécsi központtal létrehoztam a magam kis boltját.

Ez, szerencsénkre meglepően rövid idő alatt virágzásnak indult, olyannyira, hogy munkatársakról kellett gondoskodnom.

A különleges helyzetben rezidentúra létesítése szóba sem jöhetett. Magyarán: amit rám bíztak, az személyemre szabott volt, más hírszerzők mellém telepítése a kockázatot növelte volna. Különben sem a hírszerzői munka okozott gondot nekem, hanem az emigráns politikusi, amely viszont az előbbi bázisát adta. Ezen túlmenően számolnunk kellett emberrablási kísérlettel mind a nyugati elhárítás, mind a katonai emigráció részéről, ha gyanú merülne fel ellenem.

Szándékosan írtam emberrablást a merénylet helyett. Ugyanis élve, megfelelő helyre szállítva többet értem volna számukra, mint holtan. Hogy milyen sors várt volna rám ebben az esetben? Azt hiszem, könnyen kitalálható.

Ezért, e valóságos veszély elhárítására amolyan testőrségfélét kellett létrehoznom.

Könnyebben sikerült, mint reméltem volna. Egész hírszerzői pályafutásom során mindig az emigrációban meglevő ellentéteket használtam fel ügyünk védelmében, hazánk javára. Olyan disszidenseket emeltem magam mellé, akik a személyi kultusz elől menekülve, azzal nem rokonszenvezve elhagyták ugyan szülőföldjüket, de határozottan elítélték a kinti reakciót.

Kiszemelt munkatársaim személyi anyagát a vezető elvtársak megvizsgálták. Figyelembe vették természetesen lépésem várható kihatását is. Az elhárítóknak vérükben van a bizalmatlanság. Mér-

legelték azt is, hogy talán éppen a kiválasztott emberek egyike vagy a kiválasztottak összetétele tesz gyanússá. Elég, ha az eset miatt jobban rám terelődik a figyelem. Ki tudja, hányféle változattal kell ilyenkor számolni? Mégis, az előnyök többet ígértek a kockázatnál. Megkaptam a hozzájárulást.

Ezután olyan légkört kellett teremtenem, amelyben ezek az emberek meggyőződéssel hitték, hogy az általam képviselt polgári demokratikus irányzatért dolgozunk, s hogy engem védeniük kell a magyar állambiztonságiak esetleges támadásától éppúgy, mint a reakciós, jobboldali, fasiszta szervezetek provokációitól vagy merényleteitől. Ez lett a kis csoport létezésének alapja.

Titkárul Rákóczi Jánost vettem magam mellé. A hédervári születésű, érettségizett parasztfiút értelmes, jóravaló, dolgos emberként ismertem meg. Azon kevesek közé tartozott, aki válogatás nélkül keresett és talált munkát magának. Dolgozott például Kása Ferenc autószerelő és kereskedő műhelyében; a sors úgy hozta magával, hogy később hasznos információkhoz juttatott ez a véletlen körülmény.

A lágerban, ahol lakott, bajtársias jó viszonyt tartott fenn mindenkivel, habár nem ivott, nem duhajkodott velük. És eljutott ő is, Keszthelyi Sándor repülő őrnagy jóvoltából a berchtesgadeni CIA-központba. Élményeiről sokat és szenvedélyesen mesélt. Társainak is negatívan nyilatkozott az ott tapasztaltakról, s amit mondott, őszintének hatott. Ami óvatosságra késztetett, az öreg szociáldemokrata barátom, Herzog bácsi ajánlása volt.

– Kitűnően választott, barátom – dicsért meg az öregúr, amikor értesült szándékomról. – Az a fiatalember megérdemli, hogy kikerüljön a lágerből. Meggyőződésem, hogy hűséges, hasznos munkatársa lesz.

Kedveltem Herzog bácsit. Mégsem feledhettem el, hogy az első állandó jövedelmemet miért kaptam tőle. Talán fölösleges mondanom, hogy soha, senkit nem fogadhattam annyira bizalmamba, hogy akár a legcsekélyebb mértékben tudomást szerezhessen igazi munkámról.

Ahogyan az elhárítóknak vérükben van a bizalmatlanság, úgy a hírszerzőnél százszorosan így kell lennie. Kétkedés nélkül életem fabatkát sem ért volna, s ma aligha írhatnám le e sorokat. Ennek ellenére meglepett, ami történt.

Rákóczi János jó három hónapja lakott már nálam. Fogadta, eligazította a látogatóimat. Átvette a telefonüzeneteket. Nyilvántartotta a fontosabb eseményeket, találkozókat. Az apróbb ügyekben, amilyenek gyakran felvetődtek a disszidensek között, valamint a segélyek szétosztásában önállóan is intézkedett. Ideális titkár lett s jóbarát.

Egy nap bekopogott hozzám és megkérdezte, hogy lenne-e néhány percem a számára.

Értetlenül néztem rá.

– Mi ütött ebbe a fiúba? Itt lakik nálam. Ő nyit be hozzám reggelente az első jó reggelttel. Igaz, kevés időm marad a beszélgetésre, de a napi tennivalókat mindig megtárgyaljuk, az eseményekről beszámol. Most pedig ilyen szertartásosan...?

Elmenni készültem, de láttam, hogy fontos és kényes közlendője van. Látszott rajta, valami számomra akkor még érthetetlen, szégyenkezéssel vegyes zavartság.

– Foglalj helyet. Hallgatlak...

Éppen csak a fotel szélére ült. Pontosan úgy, mint aki gyorsan távozni, esetleg felugrani készül. A zavara pedig pillanatról pillanatra fokozódott.

– Kezdd el – biztattam, némi várakozás után.

– Lehet, hogy gazembernek tartasz majd – szólt a megbánás hangján –, de muszáj megmondanom neked.

Igazán kíváncsivá tett. S bár a váratlan események fogadása lecke volt kiképzésem során, ugyancsak meglepődtem a folytatástól:

– Engem a CIA megbízott azzal, hogy téged figyeljelek és mindent jelentsek, ami körülötted történik.

Bevallom, néhány másodpercig letaglózottan, kábán ültem a helyemen. A lebukás szele ekkor érintett meg először ennyire közvetlenül.

Mély lélegzetet vettem. Ritkán ittam és mindig keveset. Önkéntelenül álltam fel, vettem elő a Hennessys üveget és töltöttem két pohárkával az erős konyakból.

– Egészségedre!

Amikor János elé tartottam a tálcát, már újra ura voltam önmagamnak.

– Hát nem dobsz ki? – nézett rám csodálkozva.

Kérdéssel válaszoltam.

– Miért mondtad el?

Általában ő sem ivott. Akkor egyetlen hajtásra kiitta az italt.

– Hónapok óta figyellek. Látom, mennyit teszel a honfitársainkért. Mások ellopnak a kevésből, amit szét kellene osztaniuk köztük, és nagy fizetéseket vesznek fel ezért. Te még a saját jövedelmedből is adsz. Hát miként hallgathattam volna?

Mire befejezte, teljesen visszanyertem a lélekjelenlétemet. Újra töltöttem a poharakat.

– Köszönöm az őszinteségedet és barátságodat – emeltem koccintásra a magamét. – Kérhetek egy szívességet tőled?

– Természetesen!

Valósággal kiáltotta a választ, s ha jól emlékszem, ennyi idő távolából, úgy elérzékenyült, hogy kék szeme könnybelábadt.

– Felejtsd el ezt a beszélgetésünket. Megbízóidnak számolj be mindenről, amit nálam látsz vagy hallasz. Sem hivatalos, sem magánéletem ne legyen titok előttük.

– De hát... – okos arca abban a pillanatban értetlenségről, döbbenetről árulkodott.

– Ők a Szabad Világot, a mi világunkat védik. A bizalmatlanságuk, ha fáj is, de helyénvaló. Megnyugtatóbb, mintha vigyázatlanok lennének.

Rákóczi volt az első emberem. Vető Gyula, a második, berepülőpilóta volt azelőtt. Előbb a ruha- és élelmiszerosztásokban segédkezett. Szorosabb kapcsolat érdekes módon akkor alakult ki közöttünk, amikor földrajzilag távolabb került és nem szorult már rá a támogatásomra. Eleinte pingpongozni jártunk együtt vele és a nagyon rokonszenves szolid, csöndes természetű Tomán Lászlóval. Hatalmas csatákat vívtunk kikapcsolódás gyanánt a Café Bürgertheater különtermében.

Vető Gyulánál vakmerőbb, bátrabb embert keveset ismertem életemben. Adódott alkalmam a későbbiekben tapasztalni, hogy a szó szoros értelmében nem ismeri a félelmet. Így testőrségemnek ő lett a legfontosabb tagja. A sovány, magas, keskeny arcú és hegyes orrú Tomán Laci pedig állandó, hűséges kísérőnk mindenhová, veszélyhelyzetben is.

Három mérnök egészítette ki a kis csoportot; ők nem olyan szorosan kötődtek hozzám, mint Vetőék. Mégis ott voltak, ha hívtam őket; hat ember, illetve velem együtt hét, sokat tehet, ha összetart.

Belőlük állt tehát a „boltom" személyzete. S ha már ezt a megnevezést használtam, hadd fogalmazzak stílszerűen úgy, hogy maga az üzlet hamarosan túlságosan is föllendült.

Az első figyelmeztető találkozás a véletlen műve volt. Kismartonban töltöttem a húsvéti ünnepeket. Hétfő délelőtt bogárhátú Volkswagen kapaszkodott fel a hegyi úton a Gloriette-hez. Vezetőjének bravúrja keltette fel a kíváncsiságom, ahogy átvágva az utolsó kanyart, a meredek lejtőn toronyiránt fölfelé érkezett meg az épülethez.

Különösen akkor lepődtem meg, amikor láttam, hogy nem egy fiatal titán, hanem ugyancsak koros úr kászálódik ki a volán mellől.

Hárman jöttek. Két férfi – mint kiderült testvérek – és egy asszony. Németes akcentussal ugyan, de magyarul beszéltek.

Valahonnan ismertem a magasabb termetű férfit. Ismertem, de bárhogyan is erőltettem az agyamat, nem jöttem rá, honnan. Egy jellegzetes mozdulat árulta el kilétét: hiszen ez Kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy, egykori főcserkész, majd 1944. október 15-e után Szálasi evakuálási kormánybiztosa. Ekkor már eszembe jutott a legfontosabb adat is, amelyet a kiképzésem során tanultam róla: ő a NATO kelet-európai katonai tanácsadója.

Vajon miért jöttek? Amikor megtudtam, hogy voltaképpen szülővárosuk Kismarton, nem érdekeltek tovább.

Csakhogy nem sokkal később Bécsbe érkezett Nagy Ferenc. S csodák csodája, leghőbb kívánságaként jelentette be, hogy szeretne Burgenlandba látogatni és megtekinteni a magyar határt.

Engem arra tanítottak, hogy ne higgyek véletlenekben. Nagy Ferencről emigrációszerte beszélték, hogy évek óta nem járt Ausztriában. Most pedig egyszer csak felbukkannak: előbb Kisbarnaki, aztán Nagy Ferenc... Miért?

A kérdés nem hagyott nyugodni. Leutaztam tehát Kismartonba. Nem került különösebb fáradságomba megtudni, hogy az altábornagy urat sem látták eddig szülővárosának a környékén sem.

– Mi késztethet két neves emigránst, egy politikust és egy katonát arra, hogy szinte egy időben a határvidékre jöjjenek? – ez a kérdés kínozott sokáig.

Pedig a prominens személyiségek búcsújárásának ez még csak a kezdetét jelentette.

Bakách-Bessenyei, a Magyar Nemzeti Bizottmány külügyi titkára volt a következő látogató.

Őt gróf Hadik Béla követte. Hadik kétszeresen is figyelmet érdemelt: mint a dollármilliárdos áruházkonszern-tulajdonos Vanderbilt Gladys veje, s mint a Habsburg-ház restaurációját kívánó legitimista tábor egyik vezéralakja.

A klerikálisokat Közi Horváth József – a koalíciós időkben a Demokrata (Keresztény) Néppárt feje – képviselte az érkezők között. Eckhardt Tibor, a kisgazdapárt egykori vezére, a CIA fizetett ügynöke a leányát küldte Grazba hűséges famulusához, Lengyel altábornagyhoz, a hírhedt kémhez.

Peyer Károly, a Tanácsköztársaság leverését követő ellenforradalmi korszak „munkáspárti" minisztere, akit még az emigráns szociáldemokraták is munkásárulónak tartottak, szintén Bécsbe érkezett. Ő a jobboldali szociáldemokratákkal tárgyalt. A Nemzeti Bizottmánynak teljesen kiszolgáltatott öregember a Kayserin Elisabeth szállóbeli lakosztályán fogadott engem is. Néhány barátságos szó elég volt ahhoz, hogy megnyíljon. A megkeseredett öregember nyilatkozataival sok, számomra érdekes adatot elárult.

A hírszerző munka ugyanis nemegyszer a régészéhez hasonlatos. Rábukkan néhány cserépdarabra, összegyűjti, aprólékos munkával egymáshoz próbálja illeszteni a részeket. Ha rossz úton jár, kezdi elölről. S türelemmel, szerencsével, tárgyismerettel előbb-utóbb rekonstruálhat egy szép amforát, egy régen elpusztult várost vagy egy nép őstörténetét. A hírszerző is rekonstruál; türelemmel, szerencsével, tárgyismerettel. Csakhogy nem a múlt, hanem a jelen történelmét vallatja.

Mi is ezt tettük. Az állam biztonságáért felelős szervek vezetői Budapesten, én Bécsben. Arra a kérdésre kerestük a választ: mi késztette ezeket az embereket, hogy ilyen nagy érdeklődést tanúsítsanak országunk határvidéke iránt?

Újabb események figyelmeztettek a kérdés megválaszolásának fontosságára.

Tudomásomra jutott, hogy Zákó tábornok, a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége nevében (a továbbiakban MHBK) úgynevezett együttműködési konferenciára hívta meg a politikai emigráció több vezetőjét. Informátorom tájékoztatása szerint értékelték a szocialista országok felé irányuló fellazítási tevékenység eredményeit. Úgy ítélték meg, hogy fokozni kell az agitációs, a propaganda, valamint a hírszerző tevékenységet – ez utóbbit még több átdo-

bandó ügynök révén – a Magyar Népköztársaságban. A konferencián részt vevők reményteljesnek nevezték a fellazítási akciókat.

Ám amiről Ábrányi Aurél tájékoztatott, az első hallásra mesének tetszett.

– Említette neked Feri, milyen nagyszabású tervet hozott magával?

– Sok mindenről beszéltünk – feleltem óvatosan, vigyázva, észre ne vegye, hogy fogalmam sincs róla, mire gondol.

– A fegyvergyárról is?

– Futólag említette.

Reméltem, Relli bővebb beszámolót tart, de ehelyett begombolkozott. Néhány nap múltán vitorlázás közben Töpli őrnagy előtt szóba hoztam a dolgot.

– Mit szól a fegyvergyár tervéhez?

Úgy kérdeztem, mintha mindennel tisztában lennék. Gondoltam, ha semmit se tud, vagy úgy tesz, mintha nem tudna, követem Relli példáját, és begombolkozom magam is.

Nagy Ferenchez fűződő kapcsolatom oly közismert volt már, hogy a tapasztalt elhárító gyanútlanul lépre ment.

– Maga is ezzel a maszlaggal jön? – bosszankodott. – Még hogy fegyvergyár! Magazin. Raktár. Depó. Otromba elképzelés. Ausztriának meg kell őriznie semleges státusát.

Egy ötletem támadt. Ha már bevált a blöff, miért ne próbálkoznék még eggyel?

– Csak azt nem értem, mi köze mindehhez Mandl úrnak?

Mandl, régebbi nevén Mandula úr Nagy Ferenc bizalmas barátai közé tartozott, akinek bázeli házában megszállt minden svájci útja alkalmával. Töpli csodálkozva meredt rám.

– Maga nem tudja, ki az a Mandl?

– Csak névről. Sosem találkoztam vele.

– Hallott valaha Zacharovról?

Most rajtam volt a csodálkozás sora, de válaszoltam készségesen. Hiszen olyan jól belelendültünk a témába!

– Természetesen. Az első világháborús időszak leghírhedtebb fegyverkereskedője volt.

Töpli bólintott.

– Stimmel. Akárcsak Herr Mandl a második világháború alatt és után.

Világos lett tehát, hogy Nagy Ferenc egy fegyvergyár vagy fegy-

verraktár ügyében járt itt-tartózkodása alatt. Persze, számottevő különbség van egy üzem meg egy depó között. Az előbbit létesíthetik akár afrikai, ázsiai vagy dél-amerikai országoknak szánt fegyverek készítésére. Az utóbbit, a raktárt csak akkor célszerű Ausztriába telepíteni, ha a felhalmozódó katonai eszközök végcélja a szomszédos ország. Azaz hazánk, a Magyar Népköztársaság.

Számtalan gyötrő kérdés vetődött fel. Minden logikus válasz a poznańi felkelésből indult ki. A példátlan eset, az, hogy a szocialista Lengyelországban egy felizgatott tömeg az államrend ellen lázadt, a hidegháború stratégáiban – és természetesen az emigránsokban is – annak reményét keltette, hogy az eset megismétlődhet másutt is.

A nyugati kémszervezetek érdeklődési körének elemzése pedig mind világosabban arra utalt, hogy a Magyar Népköztársaság a lázadás szításának következő célpontja.

Ebben az összefüggésben világosan lehetett tudni, miért gyűjtenek információkat hazánk katonai és hadiipari objektumairól, a katonák és a parancsnokaik viszonyáról, a lő- és robbanószerek raktárairól, a mindezek környékén levő, repülést gátló akadályokról és így tovább.

Nem tudom, hogy az államvédelmi szervek kinek, mikor adtak jelentést minderről. Úgy vélem, jelentéseiknek nem tulajdonítottak akkora figyelmet, mint amekkorát megérdemeltek volna. Meggyőződésem, hogy az ország vezetői nem tudtak, nem akartak vagy nem mertek kitekinteni saját szemellenzőjük mögül.

A KÜLSŐ ELLENFORRADALOM

Az elmondottak ellenére váratlanul ért az ellenforradalom. Talán meglepő és hihetetlennek tetsző kijelentés ez részemről, de megfelel az igazságnak. Ugyanis más tudni, hogy hatalmas eszközökkel rendelkező apparátusok dolgoznak azért, hogy legyen, és megint más tapasztalni, hogy a szocialista államhatalom gyengének bizonyult elhárítására.

Ha valakinek, hát nekem elhihető, hogy nem a Rákosi-klikk bukását sajnáltam. Különben is ez a bukás történelmileg már bekövetkezett. A személyi kultusz napjai utóvédharca ellenére megszámláltattak. A magyar népet az elkövetett hibák sem térítették el a szocializmus útjáról. Mai világunk nem szükségszerűen született vérben. A békés kibontakozás közelebb állt hozzá.

Az imperializmus érdeke azonban azt kívánta, hogy valamelyik szocialista országban – adott esetben Magyarországon – fegyveres ellenforradalom törjön ki. Nem a lokális harcra volt szükségük, hanem annak következményeire és várható politikai s erkölcsi kihatásaira. A harmadik világot akarták elriasztani a Szovjetuniótól, amelytől azok támogatást kaptak függetlenségi harcaikhoz és a szocializmustól, amelyet növekvő mértékben követendő példának tekintettek.

A CIA lélektani hadviselés osztályának legkiválóbb elméi dolgozták ki a terveket. Minden lehetőségre volt stratégiájuk és taktikájuk. Fellazításról beszéltek, de fegyveres harcot, véres polgárháborút értettek alatta. Csak ilyen esemény hozhatta meg a kívánt hatást.

Nem csoda, ha az ellenforradalom kitörését mérhetetlen ujjongás fogadta Nyugaton a hivatalos, állami szintű politika részéről éppúgy, mint az emigráció oldaláról.

Én még rendelkeztem a kapcsolattartás lehetőségével, de senki

nem tudott magyarázatot adni arra, hogy mi történik otthon valójában. Illetéktelen vagyok a kimondására, tehát csakis a saját véleményemre, benyomásaimra támaszkodhatok. Mégis, azt hiszem, nem járok messze az igazságtól, ha úgy vélem, a hírszerzésünk vezetői maguk is tanácstalanul álltak az eseményekkel szemben. A könyörtelenségig keménykezűnek ismert Rákosi-klikk vezetői hitványnak bizonyultak, amikor államférfiként kellett volna viselkedniük.

Az emigráció tombolt. Bécsben egyre újabb csoportok bukkantak fel. Többnyire a Német Szövetségi Köztársaságból érkeztek és Magyarországra tartottak. Enyhe kifejezés, ha vegyes összetételűnek nevezem őket; leginkább az egykori szélsőségesen nacionalista Rongyos Gárdára emlékeztettek. Polgári ruhákban érkeztek, de a határt már fegyveresen lépték át. Legnagyobb számban Bajorországból, Münchenből és környékéről, az MHBK kiképző központjaiból jöttek. Őket a nyilasok követték, akik fasiszta rendszerük visszaállításának vélték elérkezni az idejét.

Külön-külön Rákóczi is, Vető is tájékoztattak aról, hogy Kása Ferenc autókereskedő valamennyi gépkocsiját kibérelték. Egyrészt Keszthelyi Sándor repülő őrnagy, a CIA közismert ügynöke, másrészt a Szabad Európa Rádió a bérlők. Szervezett egységeket, fegyvereket és lőszert szállítanak rajtuk Magyarországra.

Az MHBK – Zákó tábornokék – már Győrbe telepítették részlegüket. Eredményes tárgyalások útján megállapodásra jutottak a győri, úgynevezett Nemzeti Tanáccsal. Ennek lényegét hallva összeszorult a szívem; Győr vállalja, hogy a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége bázisterületévé válik, cserébe a páncélöklökért?

Nem kevésbé félelmetes volt a másik hír, amelyről Ábrányi Aurél tájékoztatott.

– Hallottad-e – kérdezi tőlem a maga sajátos, mindig flegmának tetsző modorában –, hogy Kuci (Konkoly Kálmán, a Szabad Európa Rádió müncheni szerkesztője, az Új Hungária című ugyancsak müncheni jobboldali emigráns lap egyik kiadója) Tormayval együtt Győrben tárgyalt?

– Nem hiszem, hogy értelme volt. Zákóék már mindent learattak.

Bevallom, szándékosan provokáltam a válaszommal. Bár Ábrányi elővigyázatosságát és óriási szakmai rutinját ismerve, sok sikerre nem számíthattam. De hát egyetlen lehetőséget sem szabad elmu-

lasztani, a hírszerzőnek újra meg újra fáradhatatlanul próbálkoznia kell.

Ez alkalommal „bejött" a kísérlet. Úgy látszik, Relli sem tudta teljesen kivonni magát az általános lelkesedésből. Csakis ennek tudom be, hogy a szokásosnál jóval közlékenyebbnek mutatkozott.

– Alaposan tévedsz. A Szabad Európa Bizottság (a Szabad Európa Rádió fenntartója, látszólag amerikai társadalmi szervezet, a valóságban a CIA egyik vállalkozása) óriási tervet dolgozott ki. Létrehoznak egy Dunántúli Parlamentet, amely kimondja a Dunántúl Köztársaság megalakulását és Magyarországtól történő elszakadását.

Egyszerűen megnémultam. A hír letaglózott. Bár az első pillanatokban – bevallom – fel sem fogtam a valóságos értelmét, megsejtettem, hogy sátáni ötlet megvalósításáról lehet szó.

– Mi van veled, megkukultál? – Ábrányi megszokta már a gyors reflexióimat és felfigyelt hirtelen elhallgatásomra.

Nehezen vettem erőt magamon. Két fontos feladat előtt álltam: eloszlatni a gyanakvást, amelyet a hír rám gyakorolt hatása Relliben kiválthatott, és minél több részletet megismerni az ügyből.

– Lehet, hogy fáradt vagyok, de nem értem, amit mondtál.

– Mit nem értesz?

– A terv logikáját. Mire jó?

Aurél elmosolyodott, barátságos lett ismét.

– Bizonyos tapasztalatok hiánya okozza ezt nálad. Hát ide figyelj!

És elmagyarázta, hogy a nyugati hatalmak mindenképpen kerülni kívánják a konfrontációt a Szovjetunióval. Az európai rendezésről szóló jaltai, majd potsdami megállapodással kialakított status quót erőszakkal megváltoztatni nem lehet, hiszen annak megkísérlése a harmadik világháború kirobbanását jelentené. Ám, ha Magyarországon a belháború folyamán egy országrész – a Dunántúl – elszakad és önálló államiságot hirdet, akkor megváltozhat a helyzet. Egy új koreai formula alakulhat ki, amelybe beavatkoznak az ENSZ-csapatok. Az ENSZ-ben akkor nyomasztó volt a nyugati fölény.

Azon a napon tanultam meg, mit jelent a CIA szótárában ez a fogalom: piszkos háború.

Megrémített a terv zsenialitása és gonoszsága. A fiatalabb korosztály aligha tud valamit az ötvenes évek rettenetes helyi háború-

járól, a koreairól, de ismeri a sokban hasonló vietnami háború történetét. A vegyszeres lombtalanítást. A napalmbombákkal felégetett városokat, ahol még az utcák aszfaltja is lángolt. A megkínzott, majd legyilkolt hazafiak újságképeit.

Korea, majd később Vietnam tragédiája is megrázott. De 1956 októberében a felismerés, hogy hazámnak ilyen sorsot szántak, szinte elviselhetetlen volt.

Még fennállt a kapcsolatom a központtal. Siettem továbbadni a vészhírt, hogy tehessenek ellene, amíg lehet.

Hosszú ideig ez maradt az utolsó érintkezésem a budapestiekkel. Az ellenforradalom vihara szétzilálta az államhatalmat, illegalitásba kényszerítette az otthon maradt hírszerzőket és elhárítókat. Azután pedig legfőbb gondjuk az ellenforradalom felszámolása, a belső helyzet stabilizálása lett.

Én pedig kint maradtam magányos hírszerzőként. Nem hagyatkozhattam másra, mint önmagam emberségére, eszére, felelősségtudatára.

Otthon, Magyarországon sokan meginogtak. A kishitűek mentették a bőrüket. A gyávák árulókká váltak. Az ellenforradalom győzelmének látszata kétségeket, sőt kétségbeesést keltett jó néhány párttagban, funkcionáriusban is.

Bécsből nézve sokkal riasztóbb és félelmetesebb volt a kép. Hallani a hazulról jövő híreket: lábuknál fogva felakasztott, kivégzett kommunistákról; halálra hajszolt államvédelmisekről, rendőrökről; a tömeghisztériáról, amely bulldózerrel ásatta a Köztársaság teret, nem létező föld alatti börtönöket kutatva! Találkozni a haza igyekvő szabadcsapatosokkal, akik közül sokan szemléletesen adták elő, mit tesznek majd a rendszer kezükbe kerülő híveivel! Látni az alig álcázott nyugati készülődéseket, amelyekkel voltaképpen csak a kellő pillanatra vártak!

Saját helyzetemet mérlegelve vajmi kevés esélyt adhattam magamnak a túlélésre. Arra még kevésbé, hogy bármit is tehessek egyedül az áradat ellen. Úgy látszott, történelmi változás előtt áll Magyarország és vele együtt Európa is.

Hogy felvetődött-e bennem a gondolat: elmenekülni? Keresni egy zugot a világban, ahol biztonságot, nyugalmat találok?

Őszinte, hazugság nélküli könyvet akarok írni. Nem írhatok le mást tehát, mint az igazat. Igenis, úrrá lett rajtam a rettegés. Elfogott a menekülés vágya is. Lehetőségem és pénzem is volt rá.

Amellett, voltaképpen nem vagyok bátor ember; félelem nélküli bizonyosan nem.

Miért maradtam mégis? Miért győztem le a dezertálásra biztató – s az akkori körülmények között józannak tetsző – meg-megismétlődő belső hangot?

E kérdésekre azok a tulajdonságaim adnak választ, amelyek miatt a feladatom elvégzésére a szocialista magyar hírszerzés vezetői kiválasztottak, maguk közé fogadtak és megbíztak bennem. A konokságig makacs vagyok; soha nem adom fel a harcot. Szeretem hazámat, amelyben a hozzátartozóim is éltek; hittem, hogy a valóban szocialista út mindnyájunk boldogulása felé vezet.

Mindezek együttesen hatottak döntésemre – amely, mit tagadjam, keserves vajúdás árán született: helyemen maradok, s megteszek minden tőlem telhetőt.

Azt kérdezik most, hogy ugyan miben bíztam. Hogy miféle naiv elképzelés vagy önteltség vezetett, amikor azt képzeltem magamról, hogy bármit is tehetek? Magamban, egy ellenséges világban?

Természetesen, nem tudtam előre, hogy mi vár rám. Aminthogy annak megítélésére is képtelen voltam, hogy egyáltalán tehetek-e valami hasznosat. De valóban bíztam önmagamban, gyors helyzetfelismerő és ítélőképességemben, tapasztalataimban. Végül is a hírszerzés világában nem a szuperembereké a siker. De hát mit is lehetett volna kezdeni puszta ököllel, fegyverrel olyan erők ellen, amelyek egy államhatalmat – ha átmenetileg is – képesek voltak szétzilálni? Az agyammal vettem fel a harcot. A szívósságom meg az akaraterőm voltak a segítőtársaim, s a tudat, hogy bár reménytelennek látszó helyzetben, de igaz ügyet szolgálok.

Az első alkalom akkor következett el, amikor meghívást kaptam a bécsi magyar arisztokrácia doyenjétől, herceg Esterházy Lászlótól. A Frölich kávéházba invitált megbeszélésre.

Gondolkodóba ejtett a meghívás. A kávéház a dzsentrik egyik gyülekezési helyeként vált közismertté. Közel egy esztendős kinnlétem során sosem jártam ott.

– Vajon mit akarnak? – töprengtem.

A kíváncsiság vitt el. Meg az a megérzés, hogy fontos okának kell lenni egy abba a társaságba szóló meghívásnak.

Nem kevesebbről esett szó, mint arról, hogy a bécsi magyar emigrációnak kifejezésre kell juttatnia együttérzését a magyarországi felkeléssel.

– Tüntetünk! – jelentette be kész tényként egy lefelé konyuló bajuszú, magyarkodó báró, akinek ősei alighanem a Habsburgoktól kapták a kutyabőrt. Feltehetően éppen a magyar nép elárulásáért.

– Tüntetünk! Tüntetünk!

A kékvérűek alighanem egykori egyetemi csínyjeikre emlékezve lelkesedtek.

– Nos, uraim – fordult a konya bajszos a vendégek, többnyire régebben letelepedett tisztviselők, kereskedők, iparosok felé –, holnap megmutatjuk erőinket a bankgassei bolsiknak. Remélem, csatlakoznak!

– Az egységet kell demonstrálnunk, uraim. Az a fontos!

Megszavaztuk a tüntetést. Indulni készültem, azzal a tudattal, hogy elfecséreltem az időmet amikor váratlanul mellém lépett és belém karolt a finom eleganciával öltözködő, csendes, halk szavú, kihangsúlyozottan szerény úr, herceg Esterházy László.

– Tisztelje meg szűk baráti körünket, képviselő úr – és szelíd erőszakkal irányított egy kis különterembe.

Mindössze néhány urat találtam odabent. A kölcsönös bemutatkozások után egyikük, fehér hajú idős ember, a felvidékiekre jellemző akcentussal, régies pátosszal egyenesen hozzám szólott:

– Tisztelt képviselő uram, kedves öcsém! Mi valamennyien tudjuk, közted és közöttünk világnézeti különbségek állnak fenn. Most azonban édes hazánk ügyében minden jó magyarnak egy akaraton kell lennie. A magunk fajtájával meg a középosztálybeliekkel szót értünk, de a lágerbeliekkel neked kell boldogulnod.

– Már megbocsáss, kedves bátyám – vettem át a stílust –, de nem teljesen világos. A tüntetés dolgában már egyetértettünk...

– A tüntetés csak ürügy, kedves képviselő öcsém. Meg kell szállnunk a követséget.

– Megszállni? – azt hiszem, csak hebegni tudtam.

– Úgy van – vette át a beszéd fonalát a herceg. – A sajtót, a filmhíradót, a televíziót már értesítettük. Bécs példáját bizonyára követik majd a többi európai fővárosban is.

– Nagyszerű politikai demonstráció lesz – helyeselt a fehér hajú.

– A követség titkos iratairól nem is beszélve – lelkendezett egy másik.

– A táborbeli honfitársaink hazafias mozgósítását öntől várjuk – nyújtott kezet a herceg.

Amikor kiléptem a kávéház ajtaján, nekivágtam a mellékutcáknak. Teljesen tanácstalannak éreztem magam. Minél tovább mérlegeltem a hallottakat, annál élesebben bontakozott ki előttem az akció veszélyessége. Az, hogy a példa nyomán csakugyan a terrorcselekmények sorozata zúdulhat a nyugati külképviseleteinkre.

Valamit tennem kell. Ám a kapcsolat minden formája megszűnt. Tehetetlen voltam.

Negyedórás bolyongás után megérlelődött bennem az elhatározás: cselekednem kell. Egyetlen mód maradt erre: az, amelyet minden előírás a leghatározottabban tiltott. A kényszerítő helyzetben mégis úgy döntöttem, hogy vállalnom kell a kockázatot.

Addig céltalanul róttam az utcákat. Elhatározásom megszületése után felötlöttek bennem a biztonsági intézkedések. Mindenekelőtt meggyőződtem róla, hogy nem követnek-e. Azután egy elhagyatott, félhomályos téren álló telefonfülkéből feltárcsáztam a magyar nagykövetséget.

Amikor a telefonosnő beleszólt a készülékbe, zsebkendőt tartottam a szám elé, elváltoztattam a hangomat és a beszédstílusomat, hogy a lehallgatókat megtévesszem.

– Kapcsolja, kérem, az elhárítótisztet.

– Ilyen nincs nálunk, kérem.

– Akkor Puja elvtársat kérem.

– Sajnálom, a nagykövet úr nem tartózkodik az épületben.

Számítottam rá, hogy csak úgy, szó szerint az utcáról telefonálva nem kötnek össze a nagykövetség egyetlen felelős munkatársával sem. De meg kellett kísérelnem. Végső megoldásként a lehető legrosszabb, mégis immár egyetlen lehetőséggel éltem.

– Mondja meg, kérem, akár az egyiknek, akár a másiknak, hogy – bemondtam a fedőnevemet – üzenem: holnap tüntetés örve alatt megtámadják magukat. Cél: a nagykövetség elfoglalása.

A női hang döbbenetről árulkodott:

– Mit beszél?

– Értse meg végre: megtámadják magukat!

Helyére akasztottam a kagylót és elsiettem a fülke közeléből.

Tele voltam kétségekkel. Egyetlen azonosítható hang, beszédjellegzetesség, tónus – és elvesztem. Vajon megérte-e a kockázatot?

Végtelenül jóleső megkönnyebbülés vett rajtam erőt, amikor másnap a tüntető menetet, soraik között a mindenre elszánt terrorista különítménnyel, erős rendőrkordon fogadta a követség körül.

Zákó András tábornokkal való találkozásom másfajta, de szintén felejthetetlen „élménnyel" szolgált.

Ügyködött az idő tájt Bécsben egy disszidens mérnök, Bólya Tibor. Az I. Zelinkagasse 12. I. 3. szám alatti lakásban lakott. Tevékenységére már korábban felfigyeltem. Nyüzsgött, szervezett, kapcsolatokat létesített és tartott fenn az emigráció legkülönbözőbb színárnyalatú szervezeteivel. Különösebben nem foglalkoztatott a személye, ahhoz jelentéktelennek tartottam. Ennek ellenére kíváncsivá tett: mi a titka, hogy az egymással szemben álló személyek és csoportok egyaránt elfogadják tárgyalópartnerül?

Ez a Bólya állított be hozzám egy délután.

– Az az alak keres – jelentette be Rákóczi János, aki ki nem állhatta Bólyát.

Bólyának hallania kellett a szöveget, aminek már a hangsúlya felért a becsületsértéssel. Nem törődött vele. Sikamlós volt, mint a kígyó.

– Miklós, ne haragudj, de feltétlenül bizalmasan kívánok beszélni veled – ezzel lépett a szobámba.

Lehet, hogy Rákóczi ellenszenve hatott rám, de szokásomtól eltérően kötekedően válaszoltam.

– Annyira bizalmasan, hogy a barátaim se hallhatják?

Bólya értelmes ember volt. Azonnal átlátta a helyzetet. Halkan, mégis nagyon nyomatékosan megismételte:

– Négyszemközt, Miklós. Ha kérhetlek...

Nem tehettem mást, de már a kíváncsiság is hajtott, kinyitottam előtte a másik szoba ajtaját.

– Parancsolj. Foglalj helyet.

Elhárította magától a kínálást. Úgy viselkedett, mint mindig, abszolút szürke, fontos emberként.

– Köszönöm, de nem szeretnélek túlságosan igénybe venni. Meg az időnk is kevés.

Azt hiszem, tényleg bambán meredtem rá.

– Kevés? Mire?

Addig is szorosan előttem állt, ámbár aligha titkoltam viszoly-

gásom, amiért az arcomba beszél. Mégis, hátrapillantott az ajtó felé és közelebb hajolt.

– Vár téged. Az emigráció legnagyobb vállalkozásáról van szó.

– Vár? Ki? Miről beszélsz egyáltalán?

Izgatott lett. Hirtelen megértettem, hogy kimondhatatlanul fontos számára az ügy.

– Korlátozva vagyok abban, mit mondhatok el és mit nem. Majd megtudod tőle...

Ekkorra sikerült az érdeklődésemet felcsigáznia. Tettetett ingerültséggel szóltam rá:

– Kitől? Leszel szíves világosabban beszélni?

Jelentőségteljes szünetet tartott, majd kimondott egy nevet, amelytől szaporábban kezdett verni a szívem.

– Bandi bácsi vár!... Zákó!...

Hallgattam. Egyrészt a meglepődéstől, másrészt taktikából.

Türelmetlenül kérdezte:

– Nos?

Gondolatok cikáztak agyamban:

– Mit akarhat tőlem Zákó? Csak nem tudott meg valamit rólam? Nem, nem lehet, akkor nem hívna, hanem elvitetne. Hátha kelepce? Egyáltalán: mit keres itt? Hogyan került ide az NSZK-ból?

– Nos? – ismételte meg Bólya.

– Mit akar tőlem?

– Csak ő mondhatja meg. De vár ötre.

Az órájára nézett.

– Indulnunk kell.

Úgy vélem, a bizonytalanság és a félelem kelt birokra bennem a hírszerző kíváncsiságával és kötelességérzetével. Talán ettől lett ingerült a hangom.

- Nem tűröm, hogy utasítgassanak!

Bólya döbbent csodálkozással nézett rám. Majd valósággal meghunyászkodva kérlelni kezdett.

– Félreérted. Csak kér, hogy gyere el. Nagyon fontos.

Ha az adott helyzetben, melyben minden magyar emigráns összefogásáról írtak, szónokoltak, kitérek a találkozó elől, gyanússá válhatok. Meg aztán, félelem ide, félelem oda, már nem akartam kitérni. Izgatott a kérdés: mit keres Zákó Bécsben?

– Menjünk.

Kinyitottam előtte az ajtót, magam elé tessékeltem, majd amikor Vetőékhez ért, visszaléptem.

– Elnézést. Rögtön jövök.

Éjjeliszekrényem fiókjából elővettem és csőre töltöttem a pisztolyomat.

– Megbeszélésre hívtak – fordultam Vetőhöz –, Gyuszikám, ugye elviszel minket?

Vető rám nézett. Tüstént elértette a mozdulatomat, amint tenyeremmel, mintha a zakóm fazonját igazgatnám, megérintettem a mellemet ott, ahol belső zsebemben a pisztoly lapult. Bólintott.

– Természetesen. Menjetek csak előre, amíg a másik öltönyömből kiveszem a slusszkulcsot.

Kacskaringós úton, ahogyan Bólya diktálta az irányt, jutottunk el egy útkereszteződésig, ahol megállította a kocsit.

– Majdnem helyben vagyunk – szólt útikalauzom és hozzáfűzte: – Jobb lesz innen gyalog mennünk.

Útközben Vető gondoskodott róla, hogy a visszapillantó tükrön át lássam a taxit, amely a fiúkkal követett bennünket. Így magabiztosabban adtam beleegyezésemet.

Mintegy három-négy perces séta után a Hotel Kayserhofhoz értünk.

– Parancsolj! Megérkeztünk – udvariaskodott lakájhoz illően kísérőm.

Amikor a meghívás elfogadása mellett döntöttem, voltaképpen mindenre elszántam magam. Ennek ellenére szó szerint meghökkentett a látvány.

A hallban, közvetlenül a bejárati ajtó két oldalán, régimódi, masszív bőrfotelekben két tagbaszakadt férfi ült. A tiszti lovaglónadrág, a bilgericsizmás lábak első látásra elárulták, hogy kifélék, mifélék. A hall félhomályában, majd végig egy hosszú folyosón, a múlt kísértett. Azok az alakok..., a légkör... A polgárváros kis szállodájában váratlanul az egykori prónaysta és vannaysta különítményesek félelmetes bandájába kerültem.

Oly valóságszerűvé lett az emlék, annyira élő és fenyegető, hogy megborzongtam tőle.

A szoba, amelybe benyitottunk, az 1944. őszi Kaplony utcai főhadiszállásra emlékeztetett.

Magamon éreztem a bilgerisek fürkésző tekintetét. Önkéntele-

nül a bikacsök, a böllérkés és a bokszer jutott az eszembe, amellyel ezek az alakok vagy a hozzájuk hasonlók egykor a rémségeiket elkövették. Mondhatom, pocsékul éreztem magam.

– Hová a fenébe cipeltél? – szóltam Bólyához őszinte ingerültséggel.

– Most már megmondhatom: az MHBK főhadiszállására. De hiszen mondtam, hogy Bandi bácsi akar veled beszélni!?

– Csak azt nem mondtad, hogy egész hadsereggel vár!

E pillanatban az egyik ajtóban negyvenes, katonás megjelenésű és tartású férfi lépett ki. Megállt előttem, kurtán fejet hajtott.

– Már vártuk önt. Adonyi-Narody Ferenc vezérkari százados vagyok, a tábornok úr segédtisztje.

Legyűrtem idegességemet. Még mosolyra is futotta az erőmből.

– És a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének vezérkari főnöke. Üdvözlöm, százados úr.

Adonyi-Narody arcán – bármennyire fegyelmezte magát – megrezdült egy aprócska ránc.

– Tehát ismer engem...

Megnyitotta az ajtót és befelé intett.

– ...Fáradjon be.

Odabent idős, markáns arcú férfi emelkedett fel íróasztala mellől. Elém jött, kezet nyújtott.

– Zákó vezérőrnagy.

– Szabó Miklós.

A segédtiszt különös nyomatékkal mondta:

– A képviselő úr ismer engem.

– Csakugyan? – a tábornok érdeklődve kapta fel a fejét.

– Természetesen. Az emigráns politikusnak tudnia kell az emigráns katonákról.

– És fordítva. ...Tud-e arról, hogy csapataink Magyarországon harcolnak?

Nem válaszoltam rögtön. Azon kezdtem tűnődni, mit jelenthet a bemutatkozás közben e váratlan közlés, amikor következő mondatai csapásként zúdultak rám.

– Célkitűzéseink legfontosabb részét máris teljesítettük. Győrött és Budapesten kezünkbe kerültek az állambiztonsági iratok.

Fürkészve nézett rám.

– Mit szól hozzá?

Ha én azt megmondhattam volna, hogy mit szólok hozzá, aligha-nem ott a helyszínen elevenen megnyúznak. Összeszorult a gyomrom és állandóan azon járt az eszem: vajon rólam tudnak-e?

– Ha minden kiderült, aligha folyna most ez a beszélgetés?! – próbáltam megnyugtatni magam. – Milyen hangsúlyozottan közölte a hírt. Ez nem lehet szándéktalan – a következő gondolatomat megint a bizonytalanság és kétség szülte.

Nagy önuralommal sikerült egy elfogadható mondatot kipréselnem magamból.

– Meglepett, tábornok úr, de jó hírnek tartom.

– Már akinek az! – Adonyi-Narody rosszindulatú közbeszólása, minek tagadjam, megrémített.

E pillanatban halk, ütemes kopogtatás hallatszott. Elkészültem rá, hogy jönnek értem a pribékek. Lehet, hogy mindezt elolvasva, ma groteszknek tűnik a félelmem, de az vesse rám az első követ, akinek hasonló helyzetben a szeme se rebbent volna.

A segédtiszt az ajtóhoz sietett és félig kihajolva rajta, suttogva tárgyalt valakivel. Aztán sietve visszajött. Homlokán gondterhelten futottak össze a ráncok.

– Képviselő úr – fordult egyenesen hozzám –, egyedül érkezett?

Az aggályaimat mintha elfújta volna valami jótékony szellő. Ott voltam az oroszlánbarlangban, mégis szertelen jókedv vett erőt rajtam. Kedvem támadt ugratni őket.

– Dehogy, százados úr. Bólya mérnökkel.

Adonyi-Narody kifejezetten idegesnek látszott.

– Kérem, a szálló körül gyanús mozgást észlelt elhárításunk.

– Nyugodjék meg, százados úr. Azok az emberek engem biztosítanak.

Zákó szemében elismerés csillant.

– Brávó! Ön nagyot nőtt előttem.

Ismét nyugodt voltam, bár a veszély még nem múlt el.

– Köszönöm, az emigráció legjobb katonájától ez jóleső elismerés...

Magamban közben ezt hajtogattam: – Bizonyosságot kell szerezned! Minden áron! – Fennhangon így folytattam:

– ...De, ha megengedi, tábornok úr, most már szeretném, ha megmagyarázná a százados úr előbbi szavait.

– Előbb foglaljon helyet – mutatott egy kis tárgyalósarok felé.

Miután leültünk, a segédtiszt szólalt meg.

– Világosan beszéltem, képviselő úr. Azok az iratok sok kommunista ügynök nevét tartalmazzák. Hát azoknak nem jó!

Még mindig a tűz korül keringtünk. Még nem tudhattam: megperzsel-e a lángja. Elhatároztam, hogy döntésre viszem a dolgot. Nagyon udvariasan, de nagyon kimérten megkérdeztem:

– Ezt óhajtották közolni velem?

Zákó hangosan felnevetett, majd komoly lett ismét. Bámulatosan tudta fegyelmezni magát.

– Amiatt nem fárasztottuk volna ide, hanem értesüléseim szerint on Nagy Ferenc miniszterelnök úr bizalmát élvezi.

Nagy kő esett le a szívemről. Könnyűnek, felszabadultnak éreztem magam.

– Így van.

– Lenne egy ajánlatunk a miniszterelnok úr számára.

– Hallgatom, tábornok úr.

– Nézze, kérem, otthon folyik a fegyveres küzdelem a bolsevistákkal. Csapataink, mint mondottam, már részt vesznek a harcokban. Más lenne azonban a helyzetünk, ha nem szabadcsapatként, hanem reguláris hadseregként léphetnénk fol.

Ha eddig önmagamért izgultam, a hallottaktól az otthoniakért ontött el a forróság. Azonnal átláttam a terv veszélyességét.

– Bocsásson meg, de nem tudom kovetni.

Rám meredt hitetlenül. Aztán észbe kapott.

– Persze, hiszen nem katona. Szóval, kérem, ha Nagy Ferenc mint a Nyugat által elismert utolsó torvényes kormány elnoke kijelentené, hogy mi, a Magyar Harcosok Bajtársi Közossége a torvényes magyar kormány hadserege vagyunk, akkor egyrészt hozzájuthatnánk a szükséges fegyverhez és lőszerhez, másrészt a magyarországi harc már nem felkelés lenne, hanem háború a torvényes magyar kormány csapatai, valamint az oroszok és csatlósaik között.

– Most már értem.

– Nos mit szól hozzá?

Adonyi-Narody fürkészve nézett rám, de már nem sokat törődtem vele. Kizárólag Zákónak címeztem a mondanivalómat.

– Tábornok úr, mint tudja, önök között meg köztünk világnézeti különbségek vannak...

– Ezt félretehetnénk. A nemzeti érdek ebben a történelmi helyzetben az összefogásunkat követeli meg. Azonkívül – kis szünetet tartott, bizonyára a nagyobb hatás kedvéért – ha győztünk, mi is támogatnánk Nagy Ferencet – otthon.

Természetesen, biztosítottam Zákót az egyetértésemről. Megígértem, beszámolok Nagy Ferencnek, és latba vetem a befolyásomat nála a „nemzetmentő" terv megvalósulása érdekében.

UTASÍTÁS A CIA-TÓL

Amikor kiléptem a Kayserhof Szálló ajtaján, mélyet lélegeztem a benzingőzös, a bentihez képest mégis tiszta levegőből.

Kettős öröm töltött el. Megszabadultam a veszélytől. Ezenkívül tudtam, hogy kezemben tartom Zákó terveinek a sorsát.

Jókedvem azonban alábbhagyott, amint körülnéztem, és sehol nem láttam Vetőéket. Se ember, se kocsi sehol. Előbb nyugtattam magam, hogy valahol távolabb várnak. Hiába mentem azonban gyalogszerrel a Ringig.

– Szépen vigyáznak rám! – morfondíroztam dühösen.

Aztán aggódni kezdtem. Eszembe jutott, hogy az MHBK elhárítása felfedezte ottlétüket.

– Csak nem történt bajuk?

Megállítottam egy taxit, siettem haza. Ha rövidesen nem kerülnek elő, tennem kell valamit értük. A zárban volt még a kulcsom, amikor hallottam a telefont csöngeni. Kitartóan csöngött.

– Halló! – emeltem fel a kagylót.

Amikor megszólalt Rákóczi János hangja, nem tudtam, nevessek-e vagy bosszankodjak.

– Szépen vigyáztatok rám!

– Jaj, csakhogy megvagy! – lelkendezett oly őszintén, hogy eltűnt a rosszkedvem egyszeriben.

– Az anyag nem vész el, csak átalakul – tréfálkoztam.

Ő azonban komolyan válaszolt.

– Éppen ettől féltettünk!

Többet csak hazaérkezésük után mondtak, izgatottan egymás szavába vágva.

– Tudod, várakoztunk, ahogy tanítottad. Jancsi kirakatokat bámult. Laci kapualjba húzódott. Én a volánnál járatva a motort.

– Egyszer csak kijött az épületből négy férfi. Hárman ugyancsak közrefogták a negyediket. Úristen, milyen rossz érzésem támadt!

– Ott parkolt az Opeljük. Abba tuszkolták azt az embert. Távol voltunk egymástól, mégis mindhárman ugyanarra a következtetésre jutottunk: téged hurcolnak el! Nosza, ugrottunk a kocsiba! Gyuszi már adta is a gázt! Utána amazoknak!

– Amikor rájöttünk, hogy nem téged visznek, csak örömet éreztünk. Ha láttad volna, milyen brigantikülsejű volt az a három alak!

Megünnepeltük az estét. Megérdemeltük. Ők is, én is.

Felhívtam Nagy Ferencet herndoni (Virginia) otthonában. Arról, hogy az MHBK ajánlatát elhallgassam, szó sem lehetett. Számolnom kellett ugyanis azzal, hogy más csatornát is igénybe vesznek. Beszámolóm végén azonban józan érveket felsorolva figyelmeztettem a veszélyre, amely politikai integritását fenyegetné, ha együtt említenék a nevét a fasiszta bandával.

Meggyőztem. Viszont azt kérte tőlem, hogy utazzak Budapestre és nevében vegyem föl a kapcsolatot az újjászervezett kisgazdapárt vezetőivel. Elsősorban Kovács Bélával, a párt egykori főtitkárával való találkozásomat szorgalmazta.

– Magyarázd meg nekik, hogy szükségük van rám. Az én itteni kapcsolataimmal nagy szolgálatot tehetek. Különösen jól képviselhetném az ügyet az ENSZ-ben.

– Fel kell készülnöm az útra. Itteni kötelezettségeim is vannak.

Igyekeztem kitérni a megbízatás alól. Fontosabbnak éreztem a jelenlétemet Ausztriában. Az adott helyzetben nem lelkesedtem a hazatérés gondolatáért. Damoklesz kardjaként függött fölöttem a leleplezés veszélye. S ez a veszély valóságosabb volt otthon, ahol olyan sokan ismertek, s ahol – a hírekből ítélve – a titkos irattárak az ellenforradalmárok kezébe jutottak.

Feri barátomat nem tudtam szándékától eltéríteni.

– Küldetésed, természetesen, nem érinti az anyagi helyzetedet. Költségeid és a kieső jövedelmed pótlásáról már intézkedtem. Két napon belül megkeres egyik amerikai barátom, aki mindent elintéz.

Mentem volna a szeretteimhez, maradtam volna a biztonságom miatt. De hát mindent eldöntöttek már nélkülem. Ha visszautasítom a felkérést, csorba esik nimbuszomon. Akkor más megy helyet-

tem, s ki tudja, milyen információs anyagtól esem el, vagy, hogy mire lesz – esetleg – jó az utazás.

Meditációm különben is teljesen hiábavalónak bizonyult; pontosan a Nagy Ferenccel folytatott telefonbeszélgetésem utáni második napon meghívást kaptam Mr. Haseltinhez, az előkelő Hotel Bellevue-be.

Jimmy – Mr. Haseltin – a Szabad Európa Bizottság munkatársának mondta magát. Számomra az első mondatok után nyilvánvalóvá lett, hogy a CIA embere. Megjegyzem, később személyét sikerült azonosítani.

Részletes utasításokkal látott el. Átadott tízezer osztrák schillinget is, ami hihetetlen nagy pénznek számított akkoriban.

Bekövetkezett hát az a furcsa és kusza helyzet, hogy Szabó Miklós, Nyugaton élő emigráns politikus, a szocialista Magyar Népköztársaság hírszerzője Nagy Ferenc, volt miniszterelnök nevében, de a CIA költségén útnak indult az ellenforradalom dúlta Magyarországra.

Azonban még indulásom előtt fontos találkozásokra került sor. Öreg barátom, Herzog bácsi jelentkezett. A Szociáldemokrata Párt székházában találkoztunk. Számomra szerencsés körülmények között, mivel összeismertetett pártelnökükkel, Pittermann alkancellárral, akivel néhány szót váltottunk a legizgalmasabb kérdésről, a magyarországi fejleményekről. Kicseréltük információinkat és véleményünket. Amikor meghallotta Herzog bácsitól, hogy haza készülök, s miért, még érdeklődőbb lett.

– Vakmerő vállalkozás, de bátraké a szerencse – tréfálkozott.

– Kegyes lesz hozzám a szerencse, ha épségben visszajuttat Ausztriába – feleltem hasonló hangnemben, de komolyan gondoltam. Ő is ekként vélekedhetett, mert kezet nyújtva így búcsúzott:

– Amint újra Bécsbe ér, keressen fel, kérem.

– Nagy újság van – magyarázta Herzog bácsi, amikor az alkancellár eltávozott. – A Szociáldemokrata Internacionálé ülését, amelyet eredetileg Londonba hívtak össze, Bécsbe helyezték át, hogy Kéthly Anna jelen lehessen. Szélig már itt is van, és szeretne találkozni magával.

Másnap, pontosan november 2-án, a Café Landesmannban együtt reggeliztünk hárman.

Szélig Imre, az emigráns Szociáldemokrata Párt főtitkára szintén küszöbönálló utam felől érdeklődött. Egyre inkább elégedett

lettem magammal, amiért vállalkoztam a feladatra. Ha a külföldi államférfiakat meg az emigráns politikusokat ennyire foglalkoztatja az ügy – a CIA-ról nem is szólva –, akkor annak jelentősége van, vagy lehet. Igaz, fogalmam sem volt róla, használhatok-e mindezzel hazámnak, de a hajótörött kétségbeesett hitével bíztam abban, hogy igen.

November 3-án indultam útnak Vető Gyula és Tomán László kíséretében. Nem minden kaland nélkül érkeztünk Budapestre, öreg, megbízható Standard gépkocsinkkal.

A Béke Szállóban szálltunk meg. Gyors mosakodás; pihenésre nem jutott idő. Siettem a Semmelweis utca egybe, ahol az újjászervezkedő kisgazdapárt első emberével, Kovács Bélával kívántam – megbízásomnak megfelelően – találkozni.

Úgyszólván ismeretlen emberek nyüzsögtek mindenütt az épületben.

– Kovács Béla? – álmélkodott egy fiatalabb férfi. – Ki az?

– Talán a Parlamentben. Tildy is ott található – ez a felvilágosítás reálisnak látszott.

Mentem tehát a Parlamenthez.

A kapuban őrség; látszólag rend volt. Kovács Béláról azonban ott sem tudtak semmit. Kértem Tildy Zoltánt, kiderült, hogy beteg. Nem lepődtem meg, hiszen köztudott volt róla, hogy fontos események idején a meghozandó döntések miatti felelősséget mindig ilyen ürüggyel hárította el magától. „Ha nem döntök, nem felelek" – ezt a politikai ars poeticát vallotta.

Bognár József nevének hallatán bólintottak: ő elérhető. Feltelefonáltak. Pillanatokon belül érkezett valaki, aki a belkereskedelmi miniszterhez vezetett.

Régi barátok voltunk. Ha találkozásunkat jellemezni akarom, így fogalmazhatom meg: kimért barátsággal fogadott. Kovács Béláról nem tudott semmit ő sem. Beszélgetésünk alkalmazkodott a pillanatnyi helyzethez: egyikünk sem ismerhette meg a másik valódi érzelmeit.

Kovács Bélát meg kellett találnom. Erre szólt a megbízásom – lényegében a CIA-tól. S hadd valljam be, hogy nagyon furdalt a kíváncsiság, vajon mint vélekedik az egykori földművelésügyi miniszter, a kisgazdapárt volt főtitkára, aki többévcs börtön után csak nemrég lett újra szabad.

A Semmelweis utcában mi sem változott az eltelt másfél óra

alatt. Nyüzsgő, fontoskodó, ismeretlen emberek az egész épületben. Kérdéseimre ugyanazt a semmitmondó választ kaptam, mint korábban.

Tétován álldogáltam Vetőékkel a sotét utcában. Ekkor alacsony emberke lépett mellém és ízes hevesi magyarsággal megszólított.

– Már font felfigyeltem rád, Miklós ocsém. Csak nem akartam azok előtt szólni – bokott hüvelykujjával folfelé.

A mozdulat és a hangsúly onmagáért beszélt. Bizalmatlanságot ennél szabatosabban aligha lehet kifejezni.

– Szóval Bélát keresed? Mi okból?

Nyilvánvalóvá lett előttem, hogy ő az egyetlen, aki Kovács Bélához elvezethet. A gyér világításnál is felismertem emberemet, Adorján József gyongyöspatai szőlősgazda, egykori nemzetgyűlési képviselő volt.

– Örulok, hogy megszólítottál, Jóska. Ott font senki ismerősre nem találtam.

– Pedig én ott láttalak meg. Megosmertelek rogton. Gondoltam, majd az utcán rád kiabálok.

– Valóban Bélát keresem. Bécsből jottem...

– Kitaláltam – szólt közbe.

– ...Nagy Feri megbízottjaként.

– Hát akkor menjünk. Bélánál éppen pártvezetőségi értekezletet tartunk. Oda igyekszem magam is.

Sotét, kihalt belvárosi utcákon át jutottunk el a házig, amelyben Kovács Béla lakott. A lakás halljában együtt találtam mindazokat, akiket hiányoltam a Semmelweis utcában. Azaz, mégsem mindenkit. Tobben hiányoztak a régi vezetők kozul, holott tudtam, hogy élnek. Kővágó József, Budapest volt főpolgármestere, Vidovics Ferenc, egykori Somogy megyei főispán, Kiss Sándor és Horváth János, a Parasztszovetség igazgatói. B. Rácz István, a kisgazdapárti ifjúsági mozgalom koalíciós időkbeli elnoke és mások azonban ott zsibongtak. A hangos, lelkes üdvozlések pillanatai után Kovács Béla belém karolt és átvitt a dolgozószobájába.

Amikor becsukódott mögottunk az ajtó, szembefordult velem és megolelt. Néztük egymást némán, mint két jó barát, akik egymás szeméből kiolvassák a kimondatlan szavakat.

– Tudod, nem bízom ezekben – mondta végre a maga halk modorában és helyet mutatott.

– Biztosan okod van rá.

– Kővágó máris kinevezte magát a párt főtitkárának. Vidovics pedig legszívesebben szobrot emelne magának. Mintha más nem is szenvedett volna rajtuk kívül.

– Úgy véled, a helyedre törnek?

Kérdéssel válaszolt.

– Te kint élsz, ugye? Régóta?

– Egy éve.

– Addig?

– Itthon.

– Vác?

– Márianosztra.

– Recsk?

– Kistarcsa. Gyulai Lacival együtt.

– Laci nem jött el. Ugyanaz a véleménye a dolgokról meg ezekről az emberekről, mint nekem. Nem, nem törnek a helyemre. Inkább mögém akarnak húzódni.

– Engem Feri küldött hozzád. Felajánlja a szolgálatait. Úgy véli, hasznotokra lehetne az ENSZ-ben.

– Tehát fennáll a barátságotok?!

– Amennyire két ember között lehet, akik közül az egyik börtönben ült, amíg a másik Amerikában az év embere lett és farmot vásárolt Virginiában.

Rám nézett. Ekkor vettem csak észre, mennyire megváltozott. A szeméből belső nyugalom és mélyről, nagyon mélyről fakadó bölcsesség sugárzott.

– Tudod, halálraítélt vagyok. Kétszázhetvenes vérnyomással, sok egyébbel... nincs mitől félnem... Ezek itt, a másik szobában kapacitálnak, vállaljak tárcát Nagy Imre kormányában, vagy legyek államminiszter. Azt hiszem, nem ez a járható út. Ami Ferit illeti...

Elhallgatott, gondolataiba merült.

– ...Nos, add át ölelésemet. Ő valóban hasznára válhatna a magyar népnek, csak meg kellene találni a módját, hogyan.

Fáradtnak, gondterheltnek látszott.

Felállt. Kezet nyújtott, majd mint akit ki nem mondott gondolat vezérel, magához vont, megölelt ismét.

– Jó éjszakát!

A kettőnk közötti beszélgetés tanúk nélkül folyt le. Mégis, Ko-

vács Béla egy Leslie B. Bain nevű amerikai újságírónak adott nyilatkozatával bizonyítékát adta annak, hogy szavait nem hamisítottam meg.

„Megértem Amerika buzgóságát – mondotta nyilatkozatában –, amellyel a kommunisták ellen harcolt, de amíg magyar feudálisokkal és fasisztákkal is kapcsolatot tart fenn, minket meggátol abban, hogy kapcsolatokat keressünk vele. Mondja meg Amerika népének, hogy legyen segítségünkre a demokrácia, nem pedig a reakció számára megnyerni a magyarokat."

Ilyen volt, amikor a jó éjszakát-jával, ölelésével elbúcsúzott.

Valóban jó éjszakánk volt. A nagy és kalandos utat megtettek egészséges álmát aludtuk hajnalig. Akkor egyre erősödő dübörgésre ébredtünk.

Először, álmosan, azt hittem, az ég zeng. Csakhogy a dübörgés egy pillanatra sem szünetelt. A falak remegtek.

Ébreszteni akartam Vetőéket, de már mindketten ültek ágyaikban.

– Harckocsik – bólogatott Vető.

Ekkor már magamhoz tértem annyira, hogy igazat adjak neki.

– Most mi legyen? – tettem föl a kérdést.

– Reggelizzünk – jelentette ki teljes nyugalommal Vető.

A szállóban minden úgy zajlott, mint máskor. Udvariasan, fennakadás nélkül kiszolgáltak bennünket.

Megpróbáltunk kinézni a körútra. A hotel bejáratához lapultunk, mégis odasoroztak géppisztollyal.

Rádió útján értesültünk arról, hogy Kádár János vezetésével Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány alakult, és az ellenforradalom leverésére szovjet segítséget kért. Olyanná lettem a hírektől, mint a mesebeli király: egyik szemem nevetett, a másik sírt. Biztos lehettem már abban, hogy a Magyar Népköztársaság létét nem fenyegeti veszély. Ám afelől sem voltak kétségeim, hogy odakint nem adják fel ilyen könnyen. A hidegháborús stratégák előtt felvillant a fegyveres győzelem reménye. Gondolhattak rá, hogy az eszkaláció megbonthatja a szocialista országok egységét. Az álom szertefoszlásával minden valószínűség szerint az eredeti célhoz térnek vissza: rontani a Szovjetunió és a szocializmus hitelét a fejlődő országokban, meggyengíteni a világméretekben előretörő kommunista mozgalmat.

Ebből következett a saját konfliktusom. Mit tegyek? Számomra

a legkedvezőbbnek az látszott, ha itthon maradok. Egyszerű, kényelmes megoldás. Figyelembe véve az átélt izgalmakat, aligha róhat meg bárki is, ha ezt választom.

– Vajon maradt-e odakint hűséges embere a hírszerzésnek? S ha igen, akad-e egy is, aki oly kedvező pozíciót vívott ki magának, mint te? De hiszen, itthon élnek szeretteid... Rájuk gondolj! Szükségük van rád! Éppen miattuk kell visszamenned. Az ő biztonságuk, az ő jobb életük nem választható el az országétól, a magyar népétől. Kint, csakis kint tehetsz értük valamit. Azt – talán –, amit más nem tehet.

Vívódtam önmagammal. Fogalmam sem volt persze arról, mit tehetek majd Nyugaton. De mégis, okom volt azt hinni, hogy feltétlenül többet, mint Budapesten.

A katona félhet – joga van hozzá. Rejtőzhet, álcázhatja és fedezheti magát. De a harcmezőt – és ezen belül őrhelyét – parancs nélkül nem hagyhatja el. Döntöttem tehát: vissza kell jutnom Ausztriába!

Nem maradhattunk tovább a Béke Szállóban. Előbb-utóbb nyilvánvalóan igazoltatják az itt tartózkodó külföldieket. Ebben az esetben vagy felfedem titkomat, vagy ellenségként bántak volna velem, jogosan. Hiszen hírszerzésünkkel a kapcsolatom az események miatt megszűnt, és az adott körülmények között nem is állt módomban helyreállítani. Ismét illegalitásba kellett tehát vonulnom saját hazámban, immár annak a szocialista rendszernek a hatóságai elől, amelynek harcosa voltam.

A nehéz elhatározások órái voltak ezek. De egyre világosabbá vált előttem, amint végiggondoltam mindent, hogy ez az egyetlen út számomra. Elküldtem hát Vető Gyulát meg Tománt egy felderítő útra, hogy új, a szállodánál biztonságosabb helyet keressenek. Akkor már november 5-ét írt a naptár.

Délután jöttek vissza. Sikerrel jártak. A Rókus Kórházban szereztek szállást, ki tudná megmondani, milyen trükkel.

Az odajutás némileg különbözött a sétától. Falhoz lapulva, szökellve, kaputól kapuig haladtunk. A legnehezebb szakasznak a Dob utca és a Rákóczi út bizonyult. Az előbbi azért, mert orvlövészek fészkelték be magukat az egyik házba egy villámgéppuskával és lőttek mindenre, ami mozgott. A Rákóczi út pedig nyílt csatatér volt. Persze Vetőék háromszor tették meg ezt az utat, én pedig egyszer; szó ami szó, ők vállalták a nagyobb kockázatot.

A Rókus kórházi tartózkodást, amíg élek, nem felejtem el. Ma is csodálom az orvosokat és nővéreket, akik fajra, felekezetre való hovatartozás nélkül a nap minden percében a sebesültekért éltek.

Egy alkalommal – november 7-e volt, s bizonyára nem véletlen – ellenforradalmár csoport hatolt be a sebészet folyosójára.

– Hol vannak a ruszkik? – követelték egyre fenyegetőbben.

– Nálunk csak sebesültek fekszenek. Értik, kérem? Sebesült emberek, akiknek a nacionáléja lényegtelen. – Kubányi professzor, aki odasietett a lármára, gumikesztyűsen, véresen, ahogyan a műtőből nagy sebesen kihívták, megpróbálta jobb belátásra bírni a fegyvereseket.

– A komcsik meg a ruszkik nem emberek! – jelentette ki a csoport vezetője, egy bőrzakós, borostás, feltűnően erős állú, középkorú férfi.

Géppisztolyának csövével a professzor hasát bökdöste. Ujját a ravaszon billegtette. Valamennyien tudtuk, hogy Kubányi professzor élete hajszálon múlik. Meg a szovjet katonáké is természetesen. Hiszen, ha a nekivadult csürhe rázúdul a kórtermekre...?! Ott gyilkolnak le minden sebesültet, aki nem magyar.

Valamit tenni kellett. Méghozzá azonnal.

– Ide figyeljen, barátom – léptem az erős állúhoz, s a szeme elé tartottam osztrák útlevelemet. – Amint látja, osztrák újságíró vagyok. Itt áll, olvassa el: journalist. A társaim is azok, méghozzá nem magyar származásúak, mint én, hanem németek. Jó az maguknak, ha majd a lapjaikban azt írják, hogy nem szép és tiszta a maguk forradalma, hanem vérengző és kegyetlen?

Az ember gyanakvóan nézett rám. Fegyvere csövét a professzor hasáról az én hasamra irányította. Az ajka rángatózott az idegességtől vagy a dühtől. Azt hittem, elérkezett a vég. Aztán kitépte a kezemből az útlevelet és alaposan megvizsgálta. Szerencsémre láthatott benne néhány nyugatnémet, svájci, francia és más vízumot. Láthatólag meggyőzte a dokumentum. A föld felé fordította a géppisztolycsövet és így dünnyögött:

– A ruszkik nem emberek. De hát rosszat ne írjanak rólunk. Majd visszajövünk máskor.

– Sajnos, a harcok végéig kényszerülünk itt maradni – mondtam sietve.

– Sebaj – legyintett –, úgyis győzünk.

Amikor elmentek, valamennyien megkönnyebbültünk. Nem tu-

dom, Kubányi tanár úr mint érzett, én elfáradtam, nagyon elfáradtam.

A fővárosra rászabadult ellenforradalmárok szabadon garázdálkodtak, gyilkoltak és fosztogattak. Már az első reggel meggyőzött bennünket erről, amikor kilesve a kórház Corvin Áruházra néző ablakán, néhány alakot láttunk, amint hullákat húztak oda a falhoz. Pontosan a műtő ablaka alá. Polgári ruhások éppúgy feküdtek ott, mint szovjet katonák. Véresen, néhányuk testén ütések, s feltehetően rúgások nyomaival, fájdalomba torzult vonásokkal az arcukon.

– Kik teszik ezt? – igyekeztem kipuhatolni.

Nem mintha megakadályozhattam volna bármilyen embertelenséget. Inkább elővigyázatosságból, önmagam védelmében. Aki kétszeresen is a tilosban jár, két malomkő között őrlődik, mint én azokban a napokban, annak résen kell lennie.

– Dudásék a Szabad Nép székházból.

Végigfutott hátamon a hideg.

Dudás Jóska! A németek elleni fegyveres harcban felső kapcsolatom és fegyvertársam! Az első fegyverszüneti delegáció tagja! Aki a felszabadulás után elsőként állított üzembe és irányított gyárat! A jó barát!

Micsoda döbbenetes fintora a sorsnak?! Vajon miként és hogyan tud ennyire mélyre süllyedni egy ember?

Mindenképpen kerülni akartam a vele való találkozást. A Budapestre jövetelemmel, a kisgazdapártiakkal való találkozásommal is vállaltam kockázatot, de ez eltörpült a Dudással való találkozás kockázata mellett. A megszállott, a terrorista Dudás; a könyörtelenségekre, gyilkosságokra parancsot adó Dudás; a cezaromániás, gátlástalan Dudás több lett számomra az életveszélynél. A kínhalállal válhatott egyenlővé a találkozásunk. Ha valakihez, hozzá kerülhettek titkos iratok. Ha valaki, ő felismer, amint meglát.

Ettől kezdve valósággal bujkáltam.

November 8-ára elcsitultak a harcok. Eljött az alkalom a visszaindulásra. Megint Vető volt az, aki elhozta a kocsit a Béke Szálló garázsából, és máris nekivágtunk az útnak. A Bródy Sándor utca és Szentkirályi utca kereszteződésében szovjet harckocsi állt. Nyilvánvalóan a Rádiót védte, a Kádár-kormány fontos tömegkommunikációs eszközét. Az egyetlent, amelynek révén e zaklatott napokban az ország lakosságával kapcsolatot lehetett teremteni.

A harckocsitól magától még elfértünk volna, csak az ágyúcsöve zárta el az utat. Mintha acélból öntött sorompó lett volna előttünk.

Vajon hogyan jutunk tovább? Vető most is feltalálta magát; kinyitotta a kocsi ajtaját, félig kihajolt és karjával integetve magyarázta, hogy mit szeretne. A szovjet katonák előbb csodálkozva bámultak ránk, vagy talán az osztrák zászlóval feldíszített autónkra, majd magasba emelték az ágyú csövét, hogy kényelmesen elférjünk alatta.

A tragikus időknek is megvannak a maguk kedélyes epizódjaik. Esetünk a szovjet harckocsizókkal ezek közé tartozott. A másik is ide sorolható volna, ha nem rejtené mélyebb, kétségbeejtőn őszinte okát a történteknek.

Már november 3-án, jövetelünkkor, Dorog térségében valahol találtunk egy honvéd géppuskás őrhelyet. Megállítottak, cigarettát kértek. Nos, visszafelé ugyanott állomásoztak. Ugyanott, ugyanúgy. A parancsnokuk egy hadnagy, most információért faggatott.

– Uram, mi itt vagyunk, s fogalmunk sincs róla, miért. Hol harckocsioszlopok vonulnak, hol nemzetiszínű zászlókkal fellobogózott gépkocsik robognak Győr felé. Mit tegyünk? Lőjünk, vagy ne lőjünk? És ha igen, akkor kire?

Nem emlékszem már, mit feleltem osztrák állampolgári mivoltomban. De szívem szerint megmondtam volna neki, kire, hová kellett volna lőniük, s nem akkor, hanem már két héttel hamarabb. Így csak megőriztem a jelenet képét magamban tanulság és mementó gyanánt.

Sötétedett, mire Mosonmagyaróvárra értünk. Rövidesen kiderült, hogy innen tovább a szovjet katonai parancsnok külön engedélye nélkül nem mehetünk.

Előzékenyen fogadott bennünket, „osztrák újságírókat".

– Sajnálom, uraim, a városban kell éjszakázniuk. A kijárási tilalmat önök sem szeghetik meg.

A város régi szállójában jó vacsorát, kényelmes szobát kaptunk. Valami azért nyugtalanított. A rutin okozta nyilván, amely kalandos életem során a veszélyjelzés rendszerét fejlesztette ki az agysejtjeimben.

Nem oktalanul. Vacsora közben hozzánk csapódott egy fiatalember, Molnár Ferenc. Már néhány mondat meg egy-két pohárka bor után összebarátkozott Vetőékkel, s kereken megkérdezte:

– Ha kimennék utánatok Bécsbe, támogatnátok-e a beilleszkedésben?

Vető, Tomán meg én összenéztünk. Mindhárman felismertük, hogy a kérdés mögött valamilyen szándék húzódik meg.

– Magától értetődő – feleltem. – Hiszen jóbarátságot kötöttünk.

– Akkor menjetek föl a szobátokba. Hozok valakit magammal, aki segíthet.

Jó félóra múltával tért vissza. Idős, zömök testalkatú férfi jött vele.

– A nevemet ne kérdezzék. Rendőrtiszt vagyok. Jelenleg a szovjet katonai parancsnoksághoz beosztva. Feri mondta, hogy bajban vannak.

Csendesen, higgadtan beszélt. Mintha az időjárásról adna tájékoztatót.

– Még ma éjjel el kell menniük – folytatta. – A parancsnok csak az időt húzza, amíg megkapja a feletteseitől az utasítást a maguk személyét illetően.

Újra kellemetlen kényszerű helyzetbe csöppentem. Kivárni mi történik, vagy menni?

– Engedély nélkül ötszáz méternyire sem jutunk.

– Igaz – bólintott és papírlapot nyújtott át. – Hoztam nyomtatványt. Töltsék ki, kíséreljék meg így.

Hajnalban, számos igazoltatás után, megérkeztünk Hegyeshalomra. Bizony hevesebben dobogott a szívem, s bizonyára társaimé is, amikor lefékeztünk a határőrség épülete előtt. Nem a személyes sorsom függött attól, hogy megelőztük-e hírünket. Legfeljebb átmeneti kényelmetlenség után igazolódik kilétem és otthon maradok. Percről percre, gondolatról gondolatra tisztábban felismertem, hogy rám odakint feladatok várnak. Bizonyos lehettem abban, hogy veszélyes út áll előttem. Nem láthattam a jövőbe, nem ismerhettem tehát buktatóit. Féltem és bíztam.

Erre gondoltam, amikor tüzetes irattanulmányozás meg egy üveg megmaradt barackpálinka közös kóstolgatása után az őrsparancsnok felhúzatta előttünk a határsorompót.

AZ EMIGRÁCIÓ MEGOSZTÁSA

Útlevelem tanúsítja, hogy 1956. november 9-én Nickelsdorfnál léptem ismét Ausztria földjére.

Volt időm gondolkodni a Rókusban töltött napok alatt és az út során. Latolgattam a jövőt – benne az ország és a saját magam sorsát. Mérlegelnem kellett az ellenség várható lépéseit. Csak ennek ismeretében számíthattam arra, hogy megúszom az előttem álló veszélyes heteket, hónapokat és közben eredményt érek el.

Vaknak és ostobának kellett volna lennem ahhoz, hogy az előzményeket ismerve ne tudjam: elképesztő méretű agitációs, politikai és diplomáciai össztűz zúdul majd a Magyar Népköztársaság új kormányára és a Szovjetunióra.

Ehhez az amerikaiaknak – gondolok itt az akkori kormányzati szervekre és a piszkos ügyek vegrehajtójára, a CIA-ra – szükségük lesz a politikai emigránsok nagyszabású, egységes fellépésére.

A miértre egyszerűen találtam meg a választ. A nyugati világ október végétől egyre fokozódó „magyarlázban" égett. A tömegkommunikációs eszközök óriási tömegű írásos és képes híranyaggal, valamint kommentárokkal árasztották el az egész világot. Már november 3-a előtt kibontakoztak a félelmetes méretű agymosás körvonalai; százmilliók gondolkodásmódját, érzelmeit manipulálni a szocializmus ellen.

Minél többet töprengtem, annál világosabban és egyértelműbben ismertem fel az összefüggéseket. Ami korábban jelentéktelennek vagy érthetetlennek látszott, a helyére került tépelődéseim során.

Természetesen, számolnom kellett saját lehetőségeim és képességeim határaival. De számításba kellett vennem előre nem látható eseményeket és a nyugati elhárító-hírszerző ügynökségek nem lebecsülhető tevékenységét is. Tudomásul kellett vennem, hogy a

magyar szervekkel való újbóli kapcsolatfelvétel időpontja az adott körülmények között bizonytalan. Önmagamra hagyatkozhattam csupán. Ez súlyosbította helyzetemet, csökkentette esélyeimet – az összmunka, a hazai információk és konzultációk hiánya nagy teherként nehezedett rám, ugyanakkor növelte felelősségemet.

Tudtam, hogy mit kell tennem. Arról azonban, hogy miként, fogalmam sem lehetett; azt csakis az események forgatagában dönthettem el.

Az osztrák határon hírekre éhes riporterek hada várakozott. Úgy rohamoztak meg bennünket, mint egy farkascsorda. Én azonban nem adtam nyilatkozatot; munkatársaimnak is idejében megtiltottam. Nyomós ok késztetett erre: személyemben politikus szólal meg a nyugati közvélemény előtt. Az, hogy melyik tömegkommunikációs orgánumnak s miként nyilatkozom, meghatározhatta elkövetkező rangomat, súlyomat mindenben, ami a magyarkérdéssel összefügg. Nem hanyagolhattam el azt a körülményt sem, hogy magyarországi utammal megváltozott emigráns politikusi státusom is; a november 4-től 9-ig Magyarországon eltöltött idő feljogosított arra, hogy a „forradalom" résztvevőjének tüntessem fel magam.

Mindinkább körvonalazódó tervemben ennek különös fontossága lett. Megkíséreltem beleképzelni magam a régi emigráns vezetők helyzetébe. Az eltelt hét-tíz év alatt megteremtették a maguk képzelt birodalmát, árnyékkormánnyal: Magyar Nemzeti Bizottmány, hadsereggel: MHBK és hírközlő orgánummal: Szabad Európa Rádió. Mindez bizonyos tekintélyt adott nekik. A kelet-európai országokkal, kivált a magyar néppel kapcsolatos koncepciók kialakításakor meghallgatták a véleményüket. Rendelkeztek a fontosság érzetével. Mindezen túl kitűnően dotálták tevékenységüket.

Ugyanakkor az ellenforradalom leverésének logikus következményeként az eljövendő napokban meg kell jelenniük az új emigránsoknak. Várhatóan valamennyi újjáalakult politikai párt és mozgalom szervezői és hangadói igyekeznek majd elhagyni hazánkat, hiszen magatartásuk következményeit aligha óhajtják vállalni. S ők lesznek azok, akiket Nyugat – érdekeinek, saját hírverésének megfelelően – hősként fog ünnepelni.

A régieknek nyilvánvalóan osztozniuk kell tehát az újakkal.

És ez – az eddigi pozíció- és jövedelem-éhségüket, marakodásaikat figyelembe véve – keserű pirula lesz a számukra.

Itt, ezen a ponton találtam meg a lehetőséget arra, hogy tehessek valamit. Ha a szocializmus ellen irányuló várható ideológiai háborúban a CIA Piszkos Hadműveletek Osztályának szüksége lesz az emigráció egységére, akkor nekem viszályt kell szítanom. A régi és az új politikai és katonai emigránsok találkozásakor az érdekellentétekre kell irányítanom a figyelmüket.

Ehhez mindenekelőtt a magam pozícióját kellett megerősítenem.

Az interjút kérő tömegkommunikációs szervezetek ajánlatai közül tehát azt fogadtam el, amely a fenti célt leginkább szolgálta. A világhírű UPI nemzetközi hírügynökség televízióis kamerái elé ültem le és meséltem el magyarországi tapasztalataimat.

Amit mondtam, az természetesen a „forradalmi" emigráns politikus megfogalmazásában hangzott el. Ez volt a szerepem, ennek megfelelően játszottam. Mellesleg, előadásom „értékét" az interjúért kapott honorárium nagysága is jelzi: ezer dollárt fizettek a tízperces közvetítésért.

Az ezer dollár 1956 őszén mintegy huszonhatezer osztrák schillinget ért; egész kis vagyont. S egy olyan világban, amelyben mindennek az értékrendjét a pénz szabja meg, e tiszteletdíj nagysága sokatmondó

Nagy Ferenccel azonnal fölvettem a kapcsolatot. Csak annyit írtam neki, amennyi szükségesnek látszott.

Szinte postafordultával megérkezett a rádiógramja:

„Küldjed jelentésedet biztosított légipostán. Boldog vagyok, hogy visszaérkeztél."

Szükségtelennek bizonyult a posta igénybevétele. Váratlanul megjelent Bécsben Mr. Haseltin, és Nagy Ferenc nevében elkérte, magával vitte jelentésemet, amely azonban további két hét elteltével jutott csak a címzetthez. Jimmy, a „jó barát", a CIA vezető munkatársa előbb tanulmányozta, átvilágíttatta, desifrírozta, vegyvizsgálta és – főleg – szavanként elemezte írásom minden mondatát.

Gondosan megszerkesztett jelentést küldtem el általa. Magam is százszor megrágtam minden szavát, mielőtt végleg papírra vetettem volna. Ki kellett állnia a legrafináltabb próbát is. Leírtam neki a Kovács Bélával való találkozásom történetét. Annyiban tértem el csupán az igazságtól, amennyiben nem adtam hangot Béla aggá-

lyainak és nem éreztettem meg, hogy sok tekintetben új, az őt cserbenhagyó barátoktól már eltávolodott, a szocialista demokrácia felé hajló emberrel folytattam őszinte beszélgetést. Igyekeztem Nagy Ferenc alá lovat adni. Megerősíteni őt a mindenki előtt vitathatatlan tekintélyű Kovács Béla olyan – a valóságban el nem hangzott – nyilatkozatával, amely Nagy Ferencnek kedvezett és őt az emigrációs politikai élet legmagasabb szférájába emelte.

Ennek a manőveremnek a sikerét tanúsította jóval később, 1957. május 8-i levelében Pfeiffer Zoltán egykori igazságügyi államtitkár, a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja, amikor így írt e kérdésről: „Sajnos, Nagy Ferenc oktalan mennybemenetelének legerősebb luftballonjait te nyomtad a kezébe."

Joggal vetődik fel a kérdés, miért tettem ezt. Mindenekelőtt azért, mert személy szerint vele álltam a legközelebbi kapcsolatban. Az ő – Pfeiffer fogalmazásával élve – „mennybemenetele" egyúttal a magam erősödését is jelentette. Azonkívül addig az úgynevezett Nemzeti Bizottmányban Varga Béla, a kisgazdapárt volt elnöke, a felszabadulás utáni első választott nemzetgyűlés elnöke játszotta a prímet. Nagy Ferenc bizonyos értelemben háttérbe szorult. Segítségemmel egy csapásra felülkerekedett, ami várhatóan feszültséget idézett elő. S végül, de nem utolsósorban, számíthattam rá, hogy Nagy Ferencet a kiérkező parasztszövetségiek vezérükként pajzsra emelik, és ekkor talán sikerül egy ellenbizottmányt létrehozni. A kitűnő amerikai kapcsolatokkal rendelkező Nagy Ferenc sokat segíthetett, amint segített is ebben.

Megalkottam tehát a magam stratégiáját.

Ennek a stratégiának jegyében, első hadművelet gyanánt már 1956. november 12-én – mindössze három nappal Bécsbe való visszaérkezésem után – megkezdtem Nagy Ferenc felkészítését a Magyar Nemzeti Bizottmánnyal történő szakításra. Ma, évtizedek távlatából is taktikusan megfogalmazottnak és jól időzítettnek tartom a hozzá írott levelemet:

„Arról van szó, hogy szerintem a Nemzeti Bizottmány elvesztette egyfelől erkölcsi alapjait, másfelől értelmét. Előttünk nyilvánvaló tény, hogy ez a szervezet eddig is teljesen a feudális reakció kezében volt, és hiába voltál te alelnök és Varga Béla elnök, a valóságban mindig kisebbségben voltatok.

Nem lebecsülendő szempont, hogy az országban lezajló forradalom demokratikus. Senki nem óhajtja vissza a régi rendet, ez

ma nyilvánvalóbb, mint valaha. A jövő a kisgazdapárté és a Parasztszövetségé lesz. Nekünk, de különösen neked a bizottmányban való részvételed – az én megítélésem szerint – súlyos tehertétel egyrészt összetételénél, másrészt a tehetetlenségénél fogva, amely az események kapcsán nyilvánvalóan kiderült és otthon is így regisztrálják.

Emellett a magyar kérdés ma annyira világjelentőségű, hogy feltételezem, nem lenne nehéz a te személyednek jelentős anyagi alapot teremteni a Magyar Parasztszövetség tényleges feltámasztásához...

... Nagy Ferenc a lejáratott és megvetett Nemzeti Bizottmány alelnökeként nem jelent annyit, mint Nagy Ferenc az újjászülető, egységes, nemzetközi háttérrel rendelkező Magyar Parasztszövetség elnöke."

Elképzelésem később némiképpen módosult. De hát ez természetes, hiszen az események folyamatos alkalmazkodásra kényszerítettek.

Ha a hidegháború éveit a szüntelen földrengések korszakaként jellemezném, akkor 1956 ősze és tele az elemi erejű vulkáni kitörés időszakává vált. Politikai és diplomáciai értelemben. A bekövetkezett valóság messze túlszárnyalta sejtéseimet. Elképesztett és megdöbbentett méreteivel.

Bécs ostromállapotban levő várossá változott. A vártnál sokkal, de sokkal nagyobb tömegben érkeztek a disszidensek. Nem csupán politikaiak, hanem álmokat kergető kisemberek tízezrei és mind a két rétegbe beágyazottan, szép számban közönséges bűnözők.

Szerencsémre a legerősebb, leggazdagabb emigránsszervezet, a CIA alkotta Magyar Nemzeti Bizottmány érdektelenként, tétlenül szemlélte az eseményeket. A tétlenség nem politikai vagy propagandisztikus téren jelentkezett; abban rákapcsoltak. Nyilatkoztak, cikkeztek, memorandumokat nyújtottak át gazdáik kívánságának megfelelően. A kiérkezettek iránt azonban teljes közönyt tanúsítottak. Túlságosan magabiztosan ültek bevehetetlennek tartott elefántcsonttornyukban. Nekem ezzel sokat segítettek.

Viszont bámulatosan elszaporodtak a segélyszervezetek. Önmagában ez nem lett volna baj. De nem kerülhette el a figyelmemet az, hogy valamennyi, hirtelen meggazdagodott ilyen organizáció kikhez és hogyan kapcsolódott. A tények magukért beszéltek: irodát nyitott

a „Free Europe Citizen Service", amelynek vezetőjévé előbb Nagy Mihály ezredest, majd Taubinger László CIA-ügynököt nevezték ki. Ugyancsak jótékonysági intézménynek álcázta magát és gyanúsan tevékennyé vált a közismert s hírhedt amerikai kém, Lengyel Béla tábornok. Újdonsült „jótékonysági" irodájának a „First Aid for Hungary" – Elsősegélyt Magyarországnak – nevet adta. Már az ellenforradalmat megelőző időszakban tudomásunkra jutott, hogy a határainkon átdobott ügynökök jelentős része vele állt kapcsolatban. Ugyancsak ismertük Lengyel felső kapcsolatának, Eckhardt Tibornak a CIA-hoz, sőt, annak jogelődjéhez fűződő ügynöki viszonyát.

Megjelent a színen a meglepően serénnyé vált herceg Esterházy László szervezésében (gróf Pálffy László közreműködésével) a „Nationalkomitée für Ungarn". Az első hetekben azzal okozott gondot, hogy ismert osztrák közéleti személyiségek is nevüket adták a tevékenységéhez. Csak később tisztázódott, hogy mögöttük Habsburg Ottó főherceg, „trónörökös" – jelenleg Franz Jozef Strauss mezében Európa-képviselő – áll. A „királyfit" pedig már akkor is szoros szálak fűzték mind a bajor jobboldalhoz, mind Gehlen tábornokhoz, a róla elnevezett kémszervezet főnökéhez.

Folytathatnám még a felsorolást. Úgy hiszem, ennyi is elegendő a helyzet bonyolultságának jellemzésére.

E jótékonysági szervezetek szociális tevékenysége mögött korántsem emberbaráti érzések húzódtak meg. A kapcsolat-létesítés, a szelektálás és az ideológiai háború céljaira használták fel őket.

Így történt, hogy bámulatos gyorsasággal jutottak ki egyesek, sőt csoportok dél-amerikai és ázsiai országokba. Többnyire sejtelmük sem volt arról, hogy a valóságban imperialista érdekek szolgálatába szegődtek, és a fizetésüket, bárminek nevezték is, közvetve bár, de a CIA folyósítja.

Íme, egy Costa Rica-i hírügynökségi tudósítás:

„Magyar szabadságharcosok innen indultak latin-amerikai körútjukra, miután Costa Rica elnöke nagylelkűen állampolgárságot adott nekik, hogy a többi ország vízumát haladéktalanul megkaphassák. A körutat a Labour Research Institute, illetve két magyar tagja, Gábor Róbert és Pisky Frigyes készítette lő. A csoport tagjai a következők: Pesti József, Faludy György,... A január 11. és február 20. közt lezajló előadókörút Mexikót, Kubát, Perut, Chilét,

Argentínát, Bolíviát, Uruguayt, Brazíliát, továbbá Puerto Ricót, Jamaicát s Port of Spaint érintette."

A New Leader című egyesült államokbeli folyóirat 1957. február 18-i számában már az „eredményről" ír:

„A magyar forradalom éreztetni kezdi hatását latin-amerikai társutasok és kommunista szimpatizánsok közt... Magyar szabadságharcosok egy csoportjának körútja Latin-Amerika országaiban nagymértékben járult hozzá a fejlődéshez."

A körutazást megszervező intézményről nem hallottam addig. Annál többet az említett két magyar tagjáról, Gábor Róbertről és Pisky-Schmidt Frigyesről, mindketten a CIA ügynökei voltak. Állításomnál nem feltevésre hivatkozom. Pisky-Schmidtet már Magyarországon emiatt ítélték el. Tevékenységével, majd külföldre szökésével az ötvenes években behatóan foglalkozott a sajtó is. Azonkívül 1957 elején konkrét ajánlatot tett arra, hogy az emigránsok közötti tekintélyemet kamatoztatva lépjek a CIA ügynökei közé.

Úgy érzem, itt meg kell állni kissé. Magyarázat nélkül több minden érthetetlen lenne az olvasó előtt. A hírszerzésben nem ismeretlen a kettős játszma. Tehát élhettem volna – és vannak helyzetek, amikor egyenesen kívánatos – a felkínált lehetőséggel, azért, hogy bővítsük információink körét és hogy gondosan megtervezett félrevezető adatokat juttassunk el az ellenséghez. Ilyen horderejű ügyben azonban egymagam nem dönthettem. Elöljáróim hozzájárulása híján nem kezdhettem ilyen vállalkozásba. Erre pedig az adott időszakban a már említett okok miatt egyszerűen nem volt lehetőségem.

A játszmától várható haszon az én esetemben nem állott arányban az elért pozíciómból fakadó előnyök kockáztatásával.

Könnyű szívvel utasítottam vissza Pisky-Schmidt felkérését.

Természetesen, nemcsak Latin-Amerika esett a CIA-stratégia érdekterébe. Más magyarok, egyes esetekben csoportok az arab országokat járták be. Megint mások Ázsiát. A tevékenység kiterjedésének nagyságát jól jelzi a címemre Japánból küldött lap és levél szövege:

„Miklós kedves, eddig naponta két-három előadás és meeting (nagygyűlés) volt. A következő két hónap is rendkívül zsúfolt. Majd minden nagyobb városban voltam már. Az újságcikkek és

fényképek egy bőröndöt töltenek meg. Most még két hétig előadókörúton vagyok, utána térek vissza Tokióba, van meghívásom Tajvanra, egy hónap múlva megyek Hokkaido szigetére... Harmadmagammal egy könyvet is írtam a forradalomról, két hét múlva jelenik meg japánra fordítva."

„Kedves Miklós! Az elmúlt hetek eseményeiből itt küldök két újságkivágást, közvetve kiderül belőlük, hogy mivel voltam elfoglalva. Két társam jelenleg Tajvanon időzik, onnan Manilába mennek tovább..."

Az idézett újságközlemények és levelek már folyamatban levő vagy befejezett eseményekről szóltak. A taktikai utaztatások azonban, mint mondtam, már az ellenforradalom leverését, az első, politikailag felhasználható disszidensek nyugatra érkezését követően azonnal megkezdődtek.

A lélektani hadviselés szakértői külön foglalkoztak a Nagy Imre-frakcióhoz tartozó, a magukat kommunistának valló disszidensekkel. Nyilvánvalóan egy polgári beállítottságú politikus, író, művész nem hathatott az eszmeileg szilárd olasz és francia kommunistákra. Márpedig az erős pártokat bomlasztani csakis ideológiai eszközökkel lehetett. Megkeresték hát és felhasználták az erre alkalmas embereket. A drámai körülmények, a tömegkommunikációs eszközök ügyes felhasználása, a jól kiválasztott agitátorok még nagy műveltségű személyiségeket is a Szovjetunió és a szocialista tábor ellen fordítottak.

Albert Camus – az európai írók nevében – nem kevesebbet követelt az Egyesült Nemzetek Szervezetétől, mint hogy nemzetközi rendőrcsapatokat küldjön Magyarországra.

Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir és Aragon – az utóbbi a Francia Kommunista Párt régi harcosa – a párizsi France Observateurben kiáltványt bocsátottak közre a Szovjetunió ellen.

Picasso, kilenc nagy hírű művésszel közösen arra szólította fel a Francia Kommunista Párt vezetőségét, hogy hívják össze a rendkívüli kongresszust a „lelkiismereti problémák" megvitatására.

Yves Montand visszaküldte a párttagsági könyvét.

Alberto Moravia egyenesen hadjáratot indított a Szovjetunió és a szocialista országok lejáratására.

A humán művészetek és kultúra kiváló elméit magyar „kommunista" emigránsok felhasználásával hangolták ellenünk a lélektani hadviselés irányítói.

Ilyen volt a légkör 1956 telén a nyugati és a harmadik világban. Alkalmat teremtett arra is, hogy a Kádár-kormány mandátumát az ENSZ-ben felfüggesszék. A CIA Piszkos Hadműveletek Osztálya tagadhatatlanul eredményesen működött.

Pedig ezek csak egyénekre felépített akciók voltak. Azért vetettem hát latba ügyességemet és befolyásomat, hogy a politikai emigráció össze ne fogjon, hogy egységes fellépésre alkalmatlanná váljon.

Két dolog növelte az esélyeimet. A segítőkészségem híre, valamint az a szeretet és bizalom, amellyel az emlékezetes november 3-i találkozásunkkor Kovács Béla fogadott.

Aki prominens kisgazdapárti politikus Ausztriába érkezett, valamennyi a velem való kapcsolatot kereste. A régi emigránsok, kivált a Nemzeti Bizottmány közönye az újonnan érkezők szociális problémái iránt az én malmomra hajtotta a vizet. Minden lehetőséget felhasználtam arra, hogy gondjaikat, sőt családjuk gondjait enyhítsem.

A disszidensek között akadtak néhányan, akikhez régi barátság fűzött és akiket tévedéseik, szocialista államrendünkkel szemben ellenséges magatartásuk ellenére szerettem. Alapjában véve becsületes embereknek tartottam őket, és reménykedtem, hogy egyszer kijózanodva, a múló évekkel bölcsebbé válva, másként ítélik meg a történteket. Bíztam abban – csak néhány emberről és családjaikról beszélek –, hogy a kellő időben lesz bátorságuk elismerni és jóvátenni tévedésüket.

Ez azonban 1956 telén csak elképzelés volt részemről, afféle jövőre vonatkozó álom. Akkor az ország érdeke parancsolt, s emellett az egyéni sorsok eltörpültek.

Lényegében az Ábrányi-jelenség ismétlődött meg: bárkivel szemben védenem kellett ügyünket, bárkit fel kellett használnom erre a célra.

A hírszerző nem lehet érzelgős. Annál inkább sem, mivel legfőbb kritikusa önmaga. Vagy számíthattam-e barátságra, nagylelkűségre bárki részéről is, ha lebukom?

Lakásom egyidejűleg töltötte be a gyülekezőhely, a segélyszerv, a vita- és a politikai fórum szerepét. Kiss Sándor és Horváth János a Parasztszövetség igazgatói, volt nemzetgyűlési képviselők, Nyeste Zoltán és dr. Benkő Zoltán az úgynevezett Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága vezetői, dr. Jónás Pál a Petőfi-kör elnöke,

B. Rácz István a Független Ifjúsági Szövetség egykori főtitkára, a november 3-ával kapcsolatban már említett Adorján József volt gyöngyösi nemzetgyűlési képviselő és sokan az egykor ismert nagyságok közül szinte letáboroztak nálam.

A jövőt valamennyien a régi emigrációval – csupa egykori jó barátjukkal – közösen képzelték el.

Vitatkoztam velük. Elmondtam volt barátaiknak az ellenforradalmat megelőzően érkezett disszidensekkel szembeni magatartását. Utaltam arra, hogy milyen nagyfokú közönyt tanúsítottak éveken át velünk, otthon bebörtönzöttekkel és családjainkkal szemben.

– Mit tehettek volna? – vágott vissza egyikük.

– Nem hallottak az IKKA-ról? – kérdeztem.

A személyi kultusz éveiben ugyanis adódott mód és lehetőség arra, hogy külföldi rokon, hozzátartozó, barát devizáért az IKKÁnak elnevezett kereskedelmi vállalat útján ruhaneműt, kávét, kakaót, kubai rumot küldjön annak, akit támogatni kívánt. Az itthon maradt arisztokraták, dzsentrik, nagy- és kiskapitalisták, a régi rend kegyelmes, méltóságos urai és asszonyai többnyire ezekből a csomagokból éltek. S jobban, mint az országos átlag. Erre hivatkoztam vitánkban.

– Jó vicceid vannak! Mit csináltak volna velünk, ha Nyugatról kapunk csomagokat?

– Miért? A méltóságosékkal mit csináltak? Az államnak kellett a deviza, lenyelték hát a békát!

– A mi esetünk más volt. Mint politikaiak...

Elfutott a méreg.

– Hát nem akarjátok észrevenni, hogy nem a mi védelmünk miatt maradt el a segítség? Hogy a biztonságban és kényelemben élők cserbenhagytak a bajban mindnyájunkat?

– Szenvedélyes vagy...

– Mert Kovács Bélának sem jutott gyógyszer a kétszázhetvenes vérnyomására...

– Kétszer is kapott!

Tulajdonképpen erre a kijelentésre tudtam a legcsattanósabb válasszal felelni.

– Tőlem! Én küldtem a Serpasilt!

Valóban így volt. Ábrányi hajóskapitánya vitte magával és juttatta el a mecsekaljai címre. Barátságból tettem, nem számítva

arra, hogy valaha is nyomós érvként használhatom föl a valóban önző és lelketlen régi emigránsokkal szemben.

Kijelentésem megdobbentette a jelenlevőket. Elhozta a kellő lélektani pillanatot. Varga Béla és társai tisztességének nimbuszán e hír ütötte az első rést.

– Haragszol rájuk – ha jól emlékszem, ezt Kiss Sándor jegyezte meg.

– Csakhogy nem személyes okból – replikáztam. – Az istenért! Lássatok végre tisztán! Hiszen ők már nem a barátaitok. Más életmódot vettek fel. Polgári eszményeikhez hűtlenné váltak. Nagy Ferencet háttérbe szorították. Saláta Kálmánt kiűzték a Nemzeti Bizottmányból, Kállay Miklós, gróf Hadik Béla meg a tobbi reakciós miatt!

Éjszakákba nyúló vitákban alakult-formálódott a véleményuk. De a dontést, hiába óhajtottam annyira, még nem sikerult kierőszakolnom.

A megoldást a véletlen hozta meg.

– Holnap csak délután jovunk – kozolte egy éjszakába nyúló beszélgetés után a búcsúzáskor Kiss Sándor.

Tulajdonképpen rám fért a pihenés. Viszont hozzászoktam már, hogy minden után érdeklődjek. Megtanultam, nagvon is megtanultam, mekkora jelentősége lehet a legapróbb részletnek is.

– Családi program?

– Bizonyos értelemben Szukségunk van néhány holmira a gyerekek számára. Felkeressuk Taubingeréket.

Az első pillanatban tényleg megbántódtam.

– Hiszen eddig is megszereztem mindent – mondtam sértődotten.

Horváth János tustént Sándor segítségére sietett

– Éppen ezért, Miklós – békített. – Nem élőskodhetunk folyton rajtad.

– S végul is a Magyar Iroda a Bizottmányé. Annak Varga Béla az elnoke, nekünk jó barátunk.

Talán igyekszem eltéríteni őket szándékuktól, amelyet árulásként is felfoghattam, de pokoli otletem támadt.

– Ahogy jónak látjátok – vontam vállat. – Tehát délután.

Másnap reggel az első dolgom volt telefonálni a Magyar Irodába. Dolgozott ott egy jó emberem. Őt hívtam.

– Megkérlek egy szívességre. Ma délelőtt felkeres benneteket

Kiss Sándor és Horváth János. Képviselőtársaim mindketten. Fontos lenne a számomra, hogy bejussanak Taubingerhez és segítséget kapjanak. Mellesleg Nagy Ferenc barátai is.

Bízhattam abban, hogy akitől a szívességet kérem, nem tagadja meg ezt tőlem. A legjobb szándéktól vezérelve előadja a főnökének mindazt, amit tőlem hallott. Ő nem sejthette, amit én tudtam: a legitimista érzelmű CIA-ügynök, Taubinger László gyűlöl engem, mint ahogyan gyűlöli Nagy Ferencet és minden Habsburg-ellenes „bugris parasztot", ahogyan baráti körében, bizalmasan nevezett minket. Ajánlásom tehát úgy hat majd rá, mint bikára a vörös posztó.

Jól számítottam. A délutáni találkozóra megalázottan, vérig sértetten, felbőszülten érkeztek meg Kiss Sándorék.

Hosszú, szenvedélyes viták és mérlegelések után még aznap késő este megszületett a legújabb emigráns politikai szervezet dekrétuma:

„A Magyar Forradalmi Bizottmány megalakulását – tekintettel a magyarországi helyzetre – szükségesnek, elengedhetetlennek, fontosnak tartjuk. Célkitűzéseivel, deklarációjával és akcióprogramjával egyetértünk és alapításában részt veszünk.

Elhatároztuk, hogy a Magyar Forradalmi Bizottmány tevékenységének színhelyéül Európa valamely nem semleges államát jelöljük ki.

Európa, 1956. november 19-én.

Az alábbi szervezetek részéről:

a Forradalmi Független Kisgazdapárt; a Magyar Paraszt Szövetség; a volt Politikai Üldözöttek Szövetsége; a Forradalmi MEFÉSZ; a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága; a Kiliánlaktanya harcosai."

Aznap éjjel fáradtan, de jólesően hajtottam álomra a fejem. Nem kételkedtem abban, hogy hosszú, keserves harc áll még előttem, de az első, a döntő lépés megtörtént. Az emigrációs egységről már szó sem lehetett. A CIA terve már a kezdet kezdetén megbukott.

A RETTEGÉS KORA

Akik fiatalok vagy felnőttek voltak 1956-ban, az ellenforradalom idején, emlékezhetnek a borzalmakra. Csak rámutattak valakire, hogy ávéhás és meglincselték a helyszínen. A Köztársaság téren napokon át dolgozott egy markológép; rejtett kazamatákat kerestek nem létező rabokkal.

A boszorkányüldözés korszaka tért vissza.

Csakhogy ennek a boszorkányüldözésnek a gyökerei a mccarthyzmus talajába nyúltak. Ebből az következett, hogy kint, Nyugat-Európában nem kevésbé volt gyűlölködéstől terhes a hangulat. Különösen az emigráns katonai szervezetek és a kiáramló disszidensek egy része szította az ellenszenvet.

Az emberi lét furcsaságai közé tartozik, hogy amikor rossz rosszra halmozódik, általában bekövetkezik valami jó. Valami, ami átsegít a nehézségeken, vagy legalábbis enyhíti, elviselhetővé teszi a helyzetet. Természetesen, ennek a fonákja is igaz. Életem során gyakran tapasztaltam, hogy amikor a legjobban megy minden, amikor az ember sikert ér el és legszívesebben diadalt ülne, akkor zúdul rá a hidegzuhany. Így történt ez most is.

Értesültem arról, hogy a Szabad Európa Rádió munkatársai, a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége nevű fasiszta katonai szervezet és mások hozzájutottak állambiztonsági iratokhoz. A hazai kapcsolat hiányában nem állt módomban meggyőződni e hírek valódiságáról. Budapesti személyes tapasztalataim alapján nem zárhattam ki azt a lehetőséget, hogy ezek a hírek igazak. Számolnom kellett tehát azzal, hogy egy napon beállítanak hozzám és ezt mondják: mindent tudunk rólad! Nem lehetett kétségem afelől, hogy ez fizikai megsemmisülésem jelentené.

S egy napon csöngettek lakásom ajtaján.

Titkárom nyitott ajtót, majd beszólt:

– Budapestről érkezett egy úr. Azt mondja, régi ismerősöd, feltétlenül beszélni kíván veled.

Azonnal fölötlött bennem, hátha a központból kerestek meg így, mivel másként nem lehetett. Képtelenség. De akkor ki lehet a látogató? Essünk át rajta!

– Engedd be, kérlek.

Őszintén meglepődtem, amikor csakugyan régi ismerős, dr. Binder Jenő orvos tűnt fel az ajtóban.

– Mindent tudok rólad! – szólt minden átmenet nélkül.

Úgy éreztem, összedől a ház és én zuhanok a mélybe. – Tehát mindennek vége – gondoltam.

Egyetlen másodpercbe seregnyi kérdés és válasz képes belezsúfolódni.

– Mit tudok erről a Binderről? A második világháború alatt Kolozsvárott élt és mint cserkészvezető szoros kapcsolatot tartott fenn Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredessel, az egykori főcserkésszel...

...Kisbarnaki Farkas! Az Árpád-vonal építője és „védője". Szálasi kormánybiztosa, akire a polgári lakosság evakulását bízták. A Magyar Szabadság Mozgalom elnevezésű fasiszta emigráns katonai szervezet alapító vezetője. A NATO kelet-európai katonai tanácsadója...

...Ha ez a Binder csakugyan tud valamit rólam, elvesztem!

Elhatároztam, hogy ebben az esetben lelövöm. Tanú nem lesz a szobában, majd azt vallom: rám támadt. Még mindig jobb a bíróság előtt eséllyel védekezni, mint esélytelenül, az önvédelem legcsekélyebb reménye nélkül elbukni.

– Foglalj helyet és bocsáss meg. Azonnal jövök!

Átmentem a hálószobámba és csőre töltöttem a pisztolyomat. Elszántam magam a végsőkre is.

Nem ültem le, hanem megálltam előtte. A hangom bizonyára barátságtalanul csengett:

– Nos, beszélj! Mit tudsz rólam?

Binder Jenő fölnézett rám. Szeméből, arcvonásaiból nagy, őszinte csodálkozás áradt.

– Mitől vagy ilyen haragos, hiszen nem bántottalak meg?! Csak megtréfáltalak – hebegte. – Egyébként tényleg mindent tu-

dok rólad. Már a határon azzal fogadtak, hogy ha politikai személyiség vagyok, jöjjek hozzád.

Felállt, megölelt.

– Nagy ember vagy barátom! Nagy ember!

Máskor undort kaptam volna a hízelkedésétől, akkor azonban nagy kő esett le a szívemről.

A legjobb konyakomat vettem elő és kínáltam, kínáltam, kínáltam vendégemet.

Megtettem a szükséges intézkedést a Céggel való kapcsolatom helyreállítására. A rendkívüli eseményekre – bár nem az ellenforradalomra – gondolva még telepítésem előtt kidolgozták ennek a rendszerét. Csakhogy igyekezetem hiábavaló volt. Megértettem, hiszen a legmegbízhatóbb erőknek a hazai helyzetre kellett összpontosítaniuk. Először otthon kellett megszilárdítani a közbiztonságot. Ami kint folyt, az átmenetileg másodlagossá vált a hazai tennivalók mellett.

Megértettem, de ez nem segített a gyötrelmeimen. Ellenséges világban kellett élnem, és a veszélyérzetem minden nappal fokozódott.

Binder Jenő felbukkanásának napján egy öregember is becsöngetett lakásom ajtaján. Velem óhajtott találkozni. Csakis velem.

– Dömötör ezredes vagyok.

A bemutatkozás után várakozón nézett rám. Mintha kutyakötelességem volna tudni, hogy ki ő, miféle nagyság?

– Nem ismer, fiatalember? Ugye nem hallott még rólam?

Kérdése nem hangzott udvariatlanul, mégis barátságtalanul recsegett, mint egy rozsdás katonatrombita.

– Bevallom, ezredes úr...

Félbeszakított.

– Pedig magának, fiatalember tudnia kellene rólam.

Szünetet tartott, fürkészőn tekintett rám. Rossz érzésem támadt.

– A kémelhárítást tanítottam egykor a Hadiakadémián. Király Béla a tanítványaim közé tartozott.

Önkéntelenül nagyot nyeltem.

Éber figyelmét nem kerülte el ez sem.

– Mi az, fiatalember? Magára jött a csuklás?

Kis híján igaza lett.

A kémelhárítás tanárának váratlan felbukkanása nem érintett valami kellemesen.

Mindenesetre elhatároztam: döntésre viszem a dolgot. Ezért kimérten, szinte szárazon rákérdeztem:

– Mit óhajt tőlem, ezredes úr? Kevés az időm.

Azonnal hangot váltott.

– Ej, bocsássa meg kérem egy öreg katona nyerseségét. Közös barátunk végett kerestem fel önt.

– Beszélne világosabban, ezredes úr?

– Nagy Ferencről van szó. Földiek vagyunk. Egy faluból valók.

– Ó, hát ez egészen más! – őszinte megkönnyebbüléssel kiáltottam fel. – Akkor ön kedves vendég nálam.

– Módjában áll önnek azonnal kapcsolatba lépni Nagy Ferenccel?

– Igen.

– Kérem, közölje vele, hogy találkoznunk kell. Repüljön ide.

– Aligha hiszem...

Ingerülten szakított félbe.

– Szervezett egységeim maradtak otthon. Valamennyi élén a fiaim állnak. Mind az öt fiam Ludovikát végzett. Képzett tisztek. Fegyverekre, lőszerre van szükségünk a gerillaháborúhoz.

Alig találtam szavakat.

– Ezredes úr, ez valóban nagy horderejű ügy. De Ferenc napközben elérhetetlen. Este felhívom.

– Utána telefonáljon nekem. És köszönöm. A haza nevében!

Amikor magamra maradtam, utasítottam munkatársaimat, hogy senkit ne engedjenek be, amíg nem szólok. Időre volt szükségem, hogy megemésszem a hallottakat.

Milyen fontos lett volna az élő kapcsolat az otthoniakkal. De hát – nem létezett. Magamra voltam utalva.

Fogalmam sem volt róla, komolyan vegyem-e a furcsa öregembert és gerillaharcosait. Volt valami, ami óvatosságra késztetett. Az ösztönöm, azt súgta: „Ne becsüld le!"

Egyetlen kapaszkodót találtam, a tőle kapott telefonszámot. Ezen a vékonyka fonálon indultam el. Amikor megállapítottam, hogy a telefon a Bécs, II. kerület, Ennsgasse 3. szám alatt lakó vitéz Takács Elek „magyar királyi főhadnagy" tulajdona, mindjárt más szemmel néztem Dömötör ezredes úrra. Takács Elek, bár addig sosem találkoztam vele személyesen, nem volt ismeretlen előttem. Az MHBK hírszerzésének ausztriai rezidense sok gondot

okozott már. Többek között ő biztatta fel Molnár Imre disszidens határőr alhadnagyot, hogy az ellenforradalom kitörése után Magyarországra jöjjön illegálisan és kapcsolatot keressen egykori parancsnokával. A tét meglehetősen nagy volt: utat nyitni nagy mennyiségű páncéltörő és páncélelhárító fegyvernek, lőszernek, amelyet az ellenforradalmároknak szántak.

Molnár nem teljesíthette feladatát. Megbízójának neve azonban komoly figyelmeztetés volt nekem: a nála megszállt Dömötör ezredest komolyan, nagyon komolyan kell vennem.

Hosszas tépelődés után úgy határoztam, nem értesítem Nagy Ferencet. Saját biztosításom miatt meghívtam ugyan telefonon – hiszen a bejelentés megtörténését a tapasztalt Dömötör és Takács könnyen ellenőrizhették –, de a kapcsolat létrejöttekor megszakítottam a vonalat. Az interurbán központ kérdésére pedig azt a magyarázatot adtam, hogy nyilván vonalhiba akadályozza a beszélgetést.

Dömötör bandája ettől még nem szűnt meg létezni. Feltehetően sok gaztett terheli lelkiismeretüket, de mit tehettem, a kapcsolat hiánya tehetetlenségre kárhoztatott. Mégis, annyit sikerült elérnem, hogy nem részesült az általa óhajtott támogatásban. Igaz, a gyanakvását felkeltettem, amint erről jóval később alkalmam nyílott meggyőződni.

Ebben a légkörben folytattam tovább az új szervezet – végleges nevén: Magyar Forradalmi Tanács – szervezését. Egyik legfontosabb feladattá vált a szociáldemokraták megnyerése az ügynek.

Ekkor kezdett igazán kamatozni a Herzog bácsihoz fűződő baráti kapcsolatom. Bárki más hozakodik elő az új szervezethez csatlakozás javaslatával, holtbiztosan kudarcot vall. A szociáldemokraták egyrészt nem feledték el, mennyi jogos bizalmatlanságra késztették őket a polgáriak, másrészt függetlenségüket biztosította a Szocialista Internacionálé elvi-erkölcsi-anyagi támogatása.

– Minek nekünk egy új szervezet? – kérdezte inkább udvariasságból, mint érdeklődéssel Szélig Imre.

– A forradalom egységének demonstrálására.

Szánalmas érveim hallatán Szélig gúnyosan elnevette magát.

– Tréfál? Legalább olyan jól tudja, mint én, hogy ezt az egységet a stabilizálódás egyszeriben elsöpri. Emlékezzen a koalíciós időkre! Csak egy kicsit legyenek szelídebb idők, és egy voksért megöljük egymást!

Az igazat mondta. Más, célhoz vezetőbb érveket kellett felsorakoztatnom.

– Varga Béláék mindenképp bevonják a forradalmi vezetőket a Nemzeti Bizottmányukba. Ez létérdekük. A vérfrissítés a korszerűség látszatát kölcsönözné nekik és további évtizedre hegemóniát az emigrációban.

– Mit akar ezzel mondani? – kapta fel a fejét, mint katonaló a kürtszóra.

– Csupán annyit, hogy a forradalmasított Nemzeti Bizottmányban a reakciósok mellett Peyer Károly szociáldemokratái kapnának helyet.

– Peyer szociáláruló! – dünnyögte megvetően.

Ezután elhallgatott. Vele Herzog bácsi is, aki ránk hagyta a beszélgetést.

Vártam türelmesen. Körülbelül úgy, mint a pók a hálója közepén a zsákmányra lesve. Tudtam jól, hogy Szélig legérzékenyebb pontjára találtam Peyer említésével. Szóval vártam, majd még hozzáfűztem:

– Ha nem alakítunk új organizációt, akkor a most kimenekült és még érkező politikusok zömét előbb-utóbb megvásárolják. A nyomorúság nagy úr. A legtisztább embert is prostitúcióra kényszerítheti, ha családja van. És akkor a Varga–Peyer páros erősödik!

– Az ördög vigye el magát! – fakadt ki Szélig indulatosan, de mindjárt hozzátette megengesztelődve: – De igaza van. Bocsásson meg, kérem.

– Tehát?

– Elvileg benne vagyunk. Persze Kéthly Annussal meg kell beszélnem.

Néhány nappal később Szélig magával vitt egy kis hotelbe, a Mariahilferstrasse közelében. Ott ismertetett össze dr. Benjámin Olivérrel, Budapest egykori rendőrfőkapitány-helyettesével. Már útközben figyelmeztetett, hogy Olivér Kéthly kedvence és bizalmasa, akit a kiöregedő magyar szociáldemokrata vezetők utódának tekint.

Benjámin hallott már rólam. Nyilván Herzog bácsi meg Szélig jellemeztek. A fogadtatás, amelyben részesültem, jó hangulatú volt és kedvező. Röpke negyed óra múltán úgy beszéltünk egymással, mint két régi meghitt barát. Meghívásomat is elfogadta és tüstént velem tartott lakásomra.

Kiss Sándorék, akik a kialakult szokás szerint nálam fogadták

a csatlakozni szándékozókat és vitatták a tennivalókat, meglepődtek, amikor Olivérrel kettesben beállítottunk. Később elmesélték, hogy Benjámint, akit jól ismertek, mindig nehéz fiúnak tartották. Nehezen meggyőzhetőnek, akadékoskodónak, konoknak. Később tapasztaltam, hogy alig tévedtek. Mindenesetre attól a naptól fogva a kisgazdapártiak és a polgáriak szociáldemokrata-szakértőnek kiáltottak ki, és minden olyan esetben hozzám fordultak, amikor rá akarták valamire venni Kéthlyéket. Egyébként volt igazság ebben. A szociáldemokraták Kéthly Annától Széligen át Benjámin Olivérig – az alacsonyabb rangú pártmunkásokról nem is szólva – a polgári emigráció vezetői közül senkiben nem bíztak meg rajtam kívül.

Ezt a Herzog bácsival való együttműködésemnek és barátságunknak köszönhettem és sok hasznát láttam a későbbi, diplomáciailag ugyancsak nehéz, válságos időkben.

Alakult hát szervezetem – az ellenség soraiban kiépített előretolt védelmi állásunk: a Magyar Forradalmi Tanács. Hírére Párizsból hozzám érkezett Raksányi Árpád, a Kereszténydemokrata Unió – afféle keresztény politikai internacionálé – tagja, Adenauer nyugatnémet kancellárnak és de Gasperri olasz miniszterelnöknek a bizalmasa. Az ő belépésével rengeteget nyertem. Pillanatokon belül megszerezte az Európa Tanács, a mai Európa Parlament elődjének teljes támogatását, beleértve az anyagiakat is.

A Nemzeti Bizottmány csak ekkor kapott észbe. Túl későn. A szociáldemokraták csatlakozásával és Raksányi belépésével széles skálájú, vitathatatlan súlyú politikai testület született. Nagy Ferenc és köre, Kovács Imre és vele a parasztpártiak, de Közi-Horváth kereszténydemokrata frakciója is bejelentette kilépését a Nemzeti Bizottmányból. A CIA-nál valóságos földrengést idézett mindez elő; felelőst kerestek, fejek hullottak jelképesen a porba, amiért legnagyvonalúbb terveiket számukra váratlanul és hihetetlenül egyszerűen elsöpörtük.

Persze, egy ilyen nagy múltú, kiválóan képzett gárdával és korlátlan eszközökkel rendelkező szervezet könnyen nem adja fel a harcot. Minden azon múlott – az én személyes sorsom szempontjából, de akcióm sikere szempontjából is –, sikerül-e meggyőzően elhitetnem, hogy a Forradalmi Tanács megalakulása történelmi szükségszerűség volt; a magyarországi „felkelésnek" természetes folyamata a nyugati „Szabad Világ"-ban.

Az események bizonyítják: ezt sikerült elérnem. Mindenesetre, amikor Nagy Ferenc jóvoltából megérkezett az Egyesült Államok szenátusának meghívása, habozás nélkül – megköszönve bár – elutasítottam.

Több nyomós érv késztetett erre a lépésre:

1. Hiányzott a magyar hírszerzés vezetőinek hozzájárulása.

2. Megítélésem szerint európai pozícióm szilárd volt és kulcsfontosságú.

3. A szükséges adminisztráció lebonyolításával – távirati úton – Major Congert, az USA bécsi nagykövetségének katonai attaséját, valamint Mr. Hornyákot, a kémelhárításuk tisztjét bízták meg.

Bizonyosra vehettem, hogy minden elképzelhető adatot felkutatnak rólam, mielőtt a szenátus vendégeként Amerika földjére léphetek. S még mindig nem tudtam, nem kerültek-e titkos állambiztonsági iratok illetéktelen kézbe, és nem bukkan-e elő rám nézve ieleplező vagy terhelő bizonyíték.

Emberi gyengeség csupán, mégis több esélyt adtam magamnak hazám határaihoz közelebb, mintha egy óceán választana el tőle.

KÜZDELEM AZ ENSZ-MANDÁTUMÉRT

Kiss Sándor kapta először a hírt, hogy Kővágó József Bécsbe érkezett. Az Osztrák Néppárt, a testvérpártnak tekintett kisgazdapárt „forradalmi" főtitkárát vendégházában helyezte el.

Mivel Kiss Sándor és Horváth János elfogadták a szenátusi meghívást – velem együtt összesen négy politikust ért ez a megtiszteltetés. Kővágó istápolását rám bízták. Különösen a politikai törődést tartottuk lényegesnek, mivel bizonytalankodott, hová álljon, hol lesz előnyösebb.

Gúnyosnak szánt megjegyzésemet a későbbi események igazolták. Kővágó a szegény barátait hamarosan felcserélte gazdagabbakra. Az igazsághoz, a politikai emigrációról kialakult képhez, de a munkánkhoz is, amelyet az a körülmény egyszerre tett könnyebbé és nehezebbé, ez feltétlen hozzátartozik.

Kővágó mindenekelőtt a saját pozíciója szempontjából mérlegelte az esélyeket. Szinte azonnal megalakította a „Forradalmi Kisgazdapárt" emigráns szervezetét. Ezzel tulajdonképpen a saját főtitkári pozícióját szentesíttette az Intéző Bizottsággal. Számomra mégis fontossá és hasznossá lett a becsvágya, mivel az Intéző Bizottság titkárává engem választottak.

Már ebben a minőségemben vettem részt azon a díszebéden, amelyet a néppárt vezetősége adott a kisgazdapárt főtitkára tiszteletére. Alkalmam nyílott ismét találkozni Alfréd Malétával, a néppárt főtitkárával, Josef Lentschcsel, a burgenlandi Tartományi Gyűlés elnökével, dr. Günther Gollerrel, az országos pártvezetőség tagjával, Franz Strobl nemzetgyűlési képviselővel és sok ismerőssel.

– El kell ismernie, képviselő úr, hogy mi az első pillanattól kezdve bíztunk önben – üdvözölt kedvesen Maléta.

– Való igaz, főtitkár úr. Az önök erkölcsi támogatása sokat segített nekem.

A kis közjáték nem érdemelne említést, ha nem jelképezné mindinkább erősödő pozíciómat. A kisgazdapárti funkcionáriusok idővel szinte kötelességüknek tartották, hogy valamennyi fontos vagy kevésbé fontos eseményről nekem beszámoljanak és velem konzultáljanak.

Esemény pedig adódott bőven. Tucatjával alakultak otthon sosem létezett szövetségek, szervezetek, pártok emigráns változatai. Fárasztó, alig elviselhető terhet rótt rám, hogy mindenre figyelnem kellett, mindenkin rajta kellett tartsam a szemem. Sosem tudhattam előre, hogy miből mi lesz, a legártatlanabbnak látszó szervezkedésből is robbanásra alkalmas puskaporos hordó válhatott. Íme egy példa a sok közül:

– Ismered Kiss Danit? – tette fel a kérdést minden előzmény nélkül egy este B. Rácz István.

– Hírét sem hallottam.

– Jó bajtársunk volt a recski internáló táborban. Amellett keménykötésű srác, és irtó jó feje van!

– Ismertem B. Rácz stílusát, tudtam, hogy oka van lelkendezésének.

– Ha ilyen, akkor sajnálom, hogy nem találkoztam vele.

– De hiszen ez pótolható – bújt ki a szög a zsákból.

Ismertem emberemet. Rákérdeztem hát:

– Bökd ki! Mit kívánsz tőlem?

– Talán jobb, ha én mondom el.

Jónás Pál avatkozott közbe. Magyarázott és agitált a maga okos, szenvtelen módján.

– Dani elhatározta, hogy megalakítja a Politikai Üldözöttek Világszövetségét. Pompás a terv és nagyvonalú. Úgy véli, összefoghatjuk, illetve képviselhetjük mindazokat, akiket a kommunista rendszer bebörtönzött. A szövetség létrehozna egy menekült világbankot, amely hozzájárulna a kintlevők beilleszkedéséhez és segélyezné az otthon maradottakat. Már képes hetilapunk is van.

– Hetilapunk? Hogy érted ezt?

Jónás némileg zavarba jött. Aztán bevallotta, hogy a szövetség voltaképpen már funkcionál.

– Éppen azért szóltunk, hogy meghívjunk a tisztikart megválasztó közgyűlésre.

– Palikám, úgy beszélsz erről, mint befejezett dologról. És a pártfegyelem?

Szinte örvendezve közölte:

– Kővágó Jóska egyetért velünk. Már az alapítóokmányt is aláírta.

Addig nem különösebben érdekelt az ügy. E pillanattól fogva azonban éber lettem. Nagyon éber.

– Aláírta? Vezetőségi határozat nélkül?

Jónás is, B. Rácz is úgy néztek rám, mintha a Holdról csöppentem volna közéjük.

– Mit akadékoskodsz? – fakadt ki Jónás. – Becsületes magyar ügyről van szó. Most mentek Két helyhez is aláíratni.

Nagy önuralmamba került, hogy föl ne ugorjak.

– Kéthlyhez? Mikor?

Órámra néztem. Háromnegyed négyet mutatott.

Gyors fejszámolást végeztem. Ha villamossal meg busszal indult, legfeljebb néhány perce érkezhetett Kéthly szálláshelyére.

Mehetett autóval is – ötlött fel bennem.

Magam sem tudtam miért, megérzés volt csupán, de rossz szájízem lett. Egy újabb gondolattól aztán megkönnyebbültem.

Nem tudhatják Annus néni címét. Azt féltve őrzik a szocdemek.

Fogtam a telefont, és Jónásék hangos méltatlankodásával mit sem törődve feltárcsáztam Benjámin Olivér szállodáját.

– Ismered Kiss Dánielt? – észre sem vettem, de önkéntelenül a korábban nekem feltett kérdést ismételtem meg szó szerint.

– Itt van nálam.

– Ismered a szándékát is?

– Most már igen.

– Olivér, nekem valami nem tetszik ebben az ügyben. Minden túl gyorsan, túl simán történt. Az emigrációban ez teljesen szokatlan. Ráadásul a hátunk mögött.

– Egyetértek – Benjámin sosem beszélt sokat, de mindig lényegretörően.

– Javaslom, ne írjatok semmilyen okmányt alá, amíg meg nem vizsgáljuk a hátteret.

Felnevetett. Nem jókedvűen, inkább dühösen.

– Ismerhetnél már annyira, hogy nem ugrunk be olyan könnyen, mint – mondjuk – Kővágó!?

– Tehát tudod?

– Hát persze. Kiss úr ezzel kezdte. Ez volt a csalétek.

Nyugodtabb lettem a telefonbeszélgetés után. Nem úgy B. Rácz meg Jónás, akik heves szemrehányásokkal halmoztak el.

– Ehhez nem volt jogod! – közölte ingerülten B. Rácz.

– Jobb, ha erről hallgatsz. Beugrattátok Kővágó Jóskát is – vágtam vissza.

Jónás Pál diplomatikusan közelítette meg a témát.

– Ítélkezel, ahelyett, hogy meggyőződnél. Gondolod, hogy a Világbank alapos kontroll nélkül ajánlott meg Daninak egymillió dollárt?

Azt hittem, rosszul hallok.

– Igenis, egymillió dollárt – ismételte meg. – Ha akarod, győződj meg magad róla.

De még mennyire akartam! Semmit érő hírszerző lettem volna, ha nem érdekel, hogy ki és milyen célra folyósít ilyen hatalmas összeget. Negyed órával később az előkelő Hotel Bristol egyik reprezentatív lakosztályában egy asztalnál ültem báró Ullmann Györggyel, a Hitelbank egykori mindenható főrészvényes-elnök-igazgatójának fiával.

– Gyurikám – fordult hozzá Jónás –, légy szíves győzd meg ezt a makacs embert.

– Daniról van szó? – az ifjabb Ullmann kétségtelen eszességére vall, hogy azonnal átlátta a helyzetet.

– Igen, róla. Nem kevesebb, mint egymillió dolláros adományról regélnek Paliék – vágtam a közepébe.

– Megtudhatnám, miért érdekel téged? – Ullmann, közös barátainkra való tekintettel minden további nélkül letegezett.

– Több indokot is felsorolhatok. Pro primo: mint a Kisgazdapárt Intéző Bizottságának titkára tudnom kell, pártunkat mibe vonják bele. Pro secundo: a Magyar Forradalmi Tanács Ideiglenes Intéző Bizottságának tagjaként érdekelt vagyok ugyanígy. Pro tertio: az emigrációban nem szokás dobálózni a pénzzel; ennél sokkal kisebb összegnek is ára van.

– Az okot tehát tisztáztuk. Marad az okozat: mi érdekel?

A pénzfejedelem fiával határozottan élvezetesen lehetett tárgyalni. Gyors felfogóképessége ugyanakkor fokozott óvatosságra intett.

– Ezt az egymilliót segélyezésre kapnák?

Gondolkodás nélkül, őszintén és egyben diplomatikusan felelt.

– Arra is, természetesen.

Több kérdésem nem volt. Úgy tettem, mint akit kielégít és megnyugtat a válasz.

Amire kíváncsi voltam, azt megtudtam. Ullmann nem hagyott kétséget az iránt, hogy az egymillió dolláros adomány a segélyezésen kívül más célra is szolgál.

Gyanúm hamarosan beigazolódott. Báró Ullmannon kívül a Kiss Dániel-féle szervezkedés támogatására Bécsbe érkezett Mauthner János és Kállay Kristóf is. Előbbi az egykori nemzetkozi hírű vetőmag-termeltető és-forgalmazó nagyvállalat dúsgazdag tulajdonosának, utóbbi Kállay Miklósnak, Horthy miniszterelnökének a fia.

Ezek után elfogadtam B. Rácz és Benkő Zoltán meghívását a már említett tisztikart választó kozgyűlésre.

Amikor beléptem a Hotel Kayserhof kapuján, megrohantak a kozelmúlt emlékei. Pár héttel korábban Zákó tábornok főhadiszállása volt ez a hely. Bejáratait különítményes terrorlegények ellenőrizték. Vajon véletlen-e, hogy Kissék éppen itt tartják összejovetelüket?

Hallgattam az előadót, és az igazi szándékon töprengtem. Mert hogy nem jótékonysági intézményről van szó, az egyre világosabb lett előttem. Egyetlen logikus magyarázatot találtam arra, ami ott és a színfalak mogott történt: jól álcázottan bár, de itt a Magyar Népkoztársaság elleni akciót szándékoznak beindítani, illetve finanszírozni.

Keresni kezdtem és megtaláltam a támadható pontokat. Amikor úgy látszott, minden sínre került, felálltam, szót kértem.

– Két észrevételt és egy bejelentést kívánok tenni – mondtam.

– Halljuk, halljuk!

Annyira magabiztosak voltak, hogy elképzelni sem tudták, hogy ellenük fordulok.

– Végighallgattam türelmesen minden szónokot. Figyelmesen kovettem Kiss Dániel bajtársunk előterjesztését. Megállapítottam, hogy a Politikai Foglyok Világszövetsége egyenlőségi jelet óhajt tenni az egykori háborús bűnosok és a volt ellenállók között...

– Hiszen mindnyájan a kommunisták bortoneiben ültünk! – kiáltott közbe valaki.

– Én kaptam szót, hát ne zavarjanak! – nagyon határozottan léptem fel, hogy elejét vegyem a további közbeszólásnak.

Megvártam, amíg csend lett, csak akkor folytattam.

– A magam részéről nem vállalom a sorskozösséget Hitler kiszolgálóival.Ez Bajcsy-Zsilinszkynek és mártírtársainak elárulása lenne. Továbbá felismertem, hogy itt olyan politikai fórum megteremté-

sén fáradoznak, amely voltaképpen a Magyar Forradalmi Tanács csal kíván konkurrálni. Hogy kiknek az érdekében, az teljesen nyilvánvaló. Ezért, mint a Forradalmi Kisgazdapárt Intéző Bizottságának titkára pártunk valamennyi tagja által megadott aláírást visszavontnak jelentem ki. A Politikai Foglyok Világszovetségét a jelenlegi konstrukcióban nem támogatjuk.

A légy zummogését is meg lehetett volna hallani, olyan halálos csond volt, amikor elhallgattam. Aztán, minden átmenet nélkul, elementáris erővel kitort a vihar. Kizárólag hű embereimnek meg a korém csoportosuló kisgazdapártiaknak koszonhettem, hogy ép bőrrel kijuthattam a szállóból.

– Ezt jól megcsináltad! – dohogott Benkő.

– Magam részéről igazat adok Miklósnak. Fasisztákkal ne csereszny ézzunk egy tálból! – Egri Gyorgy egyértelműen mellém állt utcai vitánkban.

– Ami esett, megesett – vélekedett Jónás. – Mindenesetre Dani tervének lőttek. Legalábbis egyelőre.

Sürgősen összehívtam az Intéző Bizottságot. Az egész, előttem tulajdonképpen ismeretlen elképzelés mogott – az összeg nagyságából kovetkezően – Ullmannékon kívul hatalmas erőt sejtettem. Szukségét éreztem annak, hogy lefedezzem, biztosítsam magam. A heves összecsapásokkal tarkított értekezleten sikerult Kővágót meggyőznom az igazamról.

– A politikai integritásunkat veszélyeztette ez az ugy – összegeztem a véleményemet. – Kozos platformra lépni nyilasokkal, háborús bűnosokkel olyan hiba, amelyet aligha magyarázhattunk volna meg az otthoniaknak.

Kővágó elvorosodott az indulattól. Azt hittem, rám haragudott meg; koztudottan nem szívelte a kritikát. De mégsem. B. Ráczékat szidta ossze.

– Ti ugyan szépen belerántottatok engem ebbe a disznóságba! – fakadt ki. – Leshetitek, hogy még egyszer rátok bízom magam!

Hozzám fordult.

– Koszonom. Intézkedésed helyes volt, a párt érdekének megfelelő.

Azt hittem, ezután nyugalmam lesz. Legalábbis annyira, hogy a kozeledő strassburgi konferenciával annyit foglalkozhassak, amennyit az előkészuletek megkívánnak. Nem feledhettem el, hogy Strassburg sorsdontő csatatér lesz.

Tévedtem.

Alig múlt el néhány nap a Kiss Dániel-ügy óta, amikor Kővágó telefonált.

– Van időd? – kérdezte.

– A te számodra mindig – felelhettem-e mást?

– Gyere értem. Mikor indulsz?

– Tíz percen belul.

Idegesnek és bosszúsnak látszott. Sovány arca elkínzott volt.

– Rossz hír? – kérdeztem rá a kolcsonos udvözlés után.

Kicsit mintha felengedett volna. Még egy fakó mosolyt is kicsalogatott az ajka szegletére.

– Kísérj el. Útkozben elmondok mindent.

Lépkedtem mellette a havas Tivoligassén. Bőrunket pirosra csípte a Schneeberg felől érkező szél.

Az első utcasarokig némán mentunk. Ő hallgatott, én pedig nem akartam megtorni a csendet. Amikor átértunk az úttesten, megkérdezte:

– Ismered Potoczkyt?

– Hogyne ismerném ezt az orokké nyuzsgő, ármánykodó intrikust.

Kővágó bólintott. Megjegyezte, hogy a jellemzésem pontos. Azután tájékoztatott arról, hogy a kozeli kávéházban hárman várakoznak ránk: Király Béla tábornok, a nemzetőrség főparancsnoka, Heltai Gyorgy, Nagy Imre kulügyi államtitkára és Potoczky.

Ismét szótlanul tettünk meg néhány lépést. Az járt a fejemben: vajon mi sül ki ebből? Király nevét ismertem. Nemcsak mint az ellenforradalom katonai vezetőjét, hanem Domotor ezredes tanítványaként is. Tudtam róla, hogy a Horthy-rendszer alatt Gombos lányt vett feleségül, majd a felszabadulás után elvált.* Ez onző, karrierista jellemre vallott. Heltaival sosem találkozam addig. Potoczkyval annál tobbet. Semmi jót nem várhattam tőle.

A szolidan elegáns kávéházban alig néhányan tartózkodtak. Kora délelőtt volt, olyan időpont, amelyben legfeljebb késői reggelire vagy újságolvasásra tér be a vendég.

Az asztalnál, amelyhez Kővágó lépett, hárman ültek. A magas

* Az elso kiadas az emigracióban szarnyra kelt híresztelés alapján téves adatot kozolt. Kiraly Béla a felszabadulas utan vette feleségul Gombos Saroltat

termetű Király kihúzta magát, lehetetlen volt megítélnem, hogy a hadseregnél megszokott tartása-e ez, avagy felvett póz. Az utóbbit tette valószínűbbé, hogy arckifejezésével és magatartásával egyaránt de Gaulle-t látszott utánozni. Heltai, mintha az ellentéte lett volna. Természetes szerénységével valósággal beleolvadt a boksz párnázott falába. Ám amikor megszólaltak, azonnal kitűnt a két férfi közötti színvonalkülönbség.

– Egyedül téged vártunk – fogadta Kővágót a tábornok.

– Szabó Miklós pártunk vezetőségi tagja. Tárgyalóképes partner.

– És a strassburgi kezdeményezés elindítója – tette hozzá Potoczky.

A nyilvánvalóan rosszindulatú megjegyzésre Király megvetően morogta:

– Méghogy Forradalmi Tanács. A fegyvert kellett volna megfogni az üres beszéd helyett.

Mérlegeltem, válasz nélkül hagyjam-e, de úgy döntöttem, egyszer és mindenkorra helyére teszem a kettőnk dolgát. Felpaprikázódtam-e vagy ösztönösen határoztam-e el magam a visszavágásra? Nem tudom. Mindenesetre lecsaptam keményen.

– Értesüléseim szerint haltak meg a budai hegyvidéken néhányan a harcosaid közül, amikor te már itt Bécsben élvezted a biztonságot!

A tábornok arca bíborpirosra gyulladt. Azt hittem, felugrik és rám borítja az asztalt, vagy megüti a guta.

– Ne marakodjatok össze. Fontos ügy hozott ide bennünket – Potoczky rájött, hogy inrikájával túllőtt a célon, ezért játszotta most a békebíró szerepét.

Kővágó, akit hiúságában sértett, hogy a magával vitt barátját és munkatársát így megtámadták, kategorikusan és hűvösen kijelentette:

– Vagy Miklóssal közösen tárgyalok, vagy sehogy!

Érdeklődéssel figyeltem, mint vesz erőt magán és higgad le Király Béla. A Potoczky arcán megjelenő kétségbeesés is felért egy tanulmánnyal. Csak Heltai ült egykedvűen, mintha kívülálló lenne.

– Térjünk a tárgyra – mormogta Király. – Kálmán összefoglalja a témát.

Potoczky ivott egy kortyot, majd belekezdett mondókájába.

– Mint valamennyien tudjuk, az Egyesült Nemzetek Szervezete megtagadta a bizalmat Kádáréktól. A kommunista kormány man-

dátumát a közgyűlésig felfüggesztették. A világszervezet tagjainak túlnyomó többsége Nagy Imrét tekinti a törvényes kormányfőnek és kormányát az államhatalom jogos birtokosának. Nos, nyugati, szabad földön él ennek a kabinetnek négy tagja...

Félbeszakította beszédét és jelentőségteljesen Kővágóra nézett.

– ...ugyanis Budapest polgármesterét is kormánytagnak tekintjük...

– Ügyes húzás! – állapítottam meg magamban, hiszen ismertem Kővágó hiúságát és becsvágyát. Kezdtem mindjobban odafigyelni.

– ... Szóval adott Király tábornok úr mint honvédelmi miniszter, Heltai úr mint külügyi államtitkár, a székesfőváros polgármestere, valamint Kéthly Anna államminiszter. Javaslatom, létesüljön egy kormánybizottság, amely teljes joggal és felhatalmazással képviselje a katonai erővel elmozdított és fogságba ejtett Nagy Imre kormányát.

– A terv érdekes – bólogatott Kővágó –, de csak akkor, ha a többség *de jure* elismeri ezt a szervet.

– Ezt már letárgyaltuk Amerikában – jelentette ki, mintegy kinyilatkoztatást Király.

– Kik tárgyalták le? – kérdeztem meg.

Király előbb végigmért, azután felelt.

– Akiknek erre lehetőséget adtak. Én ott voltam.

– Már elnézést kérek, de ha jól értettem, az imént Kálmán előadásában együttműködési ajánlat hangzott el Kővágó József felé.

– Mindannyiunk felé. – Heltai első alkalommal szólalt meg.

– Lehetetlennek tartom, hogy titkolózás közepette tárgyaljunk.

Meglepetésemre Kővágó ez esetben nem állt mellém.

– Elképzelhető olyan szituáció, amelyben a titoktartás indokolt, sőt követelmény. Viszont biztosítékra szükség van.

Potoczkyt fellelkesítette Kővágó álláspontja.

– Természetesen, gondoltunk erre – készségeskedett. – Amennyiben a kormánybizottság megalakítása reálissá válik, megfelelő szinten megfelelő biztosítékot fognak nyújtani.

– Ismeretlen tényezők tehát úgy döntöttek, hogy a forradalmat mindössze négy személy képviselje, elfogadható háttér nélkül? – szögeztem következő kérdésemet Potoczkynak.

A terv teljesen világos volt és egyértelmű. Kiszorítani Kádár János kormányát az ENSZ-ből, megbélyegezni és elszigetelni. Meglehetősen esélytelennek látszott, hogy bármit tehessek ellene,

ugyanakkor nyilvánvalóan mindent el kellett követnem, ami erőmből csak tellett. Ismét kockázatvállalásra kényszerültem, de a tét óriási volt. Ezért lettem minden addiginál rámenősebb.

Király ingerülten válaszolt.

– Értsd már meg, hogy ez a négy személy – ahogyan te nevezed – egy valóságos kormány. A hinterlandja pedig maga az eltaposott ország.

– Csakhogy a Szabad Világban léteznek a forradalmat létrehozó szervezetek. A pártok. A Petőfi-kör. A Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa. És a többi. Róluk lehetetlen nélkülük dönteni. Mindegyikük jelentős népréteget képvisel. Legtöbben harcoltak is. És valamennyien tudják, hogy mit akarnak.

– Mint a strassburgiak? – kiáltott közbe gúnyosan Potoczky.

Ám ezzel az én malmomra hajtotta a vizet.

– Úgy van. Létrehoztuk már a forradalmi szervezetek képviseletét, a Forradalmi Tanácsot. A terv, amely itt elhangzott, nem az egységet szolgálja, hanem a széthúzást.

Onnan kaptam támogatást, ahonnan a legkevésbé vártam. Heltai másodszor szólalt meg.

– Elgondolkoztató érvek ezek, barátaim. Azt tanácsolom, ne hamarkodjunk el semmit.

Potoczky utolsó, kétségbeesett kísérletet tett.

– Az idő sürget! Az ENSZ-beli képviseletet kockáztatjátok!

Neki a gyorsaság volt a fontos, nekem az időhúzás.

– Éppen a kérdés hordereje miatt nem dönthetünk felelőtlenül. A napokban alkalmunk volt meggyőződni az előzetes megfontolás szükségességéről.

Kővágó tüstént elértette, hogy a Kis Dániel-ügyre gondoltam. Hirtelen hangot váltott, határozott lett.

– Két nap múlva, javaslom, ugyanitt találkozzunk. Annyi idő elegendő lesz.

Siettem Benjáminhoz. De előbb elküldtem Vetőt, nézzen körül Potoczky mémergassei lakása környékén.

– A strassburgi konferenciát akarják megakadályozni. Minden információnak jelentősége lehet – magyaráztam.

Bejnámin Olivér magától értetődően fogadta híremet. Őt már Kéthly tájékoztatta.

– Nem értem, miért vagy ellene. Gondold el, mit jelentene számunkra az ENSZ-képviselet joga!

– Felmértem. De te, Olivér, számoltál-e azzal, hogy kik gyakorolnák ezt a jogot? Heltai higgadtnak látszik, de ez lehet taktika is. Láttunk már ilyet: ember a hatalom előtt, és hatalmon. Tudod-e milyen lesz? Kővágó hiú, nagyratörő és önfejű. Maga fölött senkit nem tűr meg. Király Béla pedig...

Félbeszakított.

– Király az amerikaiaké. Szőröstül-bőröstül.

Felcsillant bennem a remény: Benjámin másként beszélne, úgy, mint az előbb, ha nem hatottak volna rá az érveim.

Hallgattunk. Arról, hogy milyen gondolatok motoszkálnak a fejében, sejtelmem sem volt. Pedig de jó lett volna tudni! Én a magam töprengésébe merültem. Latolgattam: az elhintett önzés apró csíráiból kikel-e vajon Benjáminban a hatalomféltés virága? Tehetek-e még valamit, ésszerű-e tovább feszítenem a húrt?

Ő törte meg a csendet.

– Azt hiszem, igazad van. Annus néni egyedül maradna velük szemben.

Amikor a Kővágó által javasolt időpontban ismét találkoztunk a kis schönbrunni kávéházban, sokkal okosabb voltam. Potoczkyról sok adat állt a rendelkezésemre. Király Béláról pedig tudtam, hogy régóta a MIC (az amerikai katonai hírszerzés) ügyuöke és kiérkezése óta, feltehetően a CIA-é is. Kővágó szabadkőműves volta sem maradt titok előttem. Egyedül Heltai Györgyről nem jutott el hozzám semmi hír; csak a benyomásom maradt meg róla, az, hogy kevés szavú, nagyon értelmes. Megint együtt, gyalogosan sétáltunk Kővágóval a találkozó színhelyére. Idegesnek látszott. Valami bántotta. Megtettük már a fél utat, amikor rászánta magát, hogy elmondja.

– Képzeld, ma reggel, éppen csak fölkeltem, megcsörrent a telefon. A néppárt belügyminisztériumi államtitkára hívott fel. Kérte, sürgősen fogadjam. Természetesen, nem utasíthattam el. Tudod, miért jött? Felkért, ne foglalkozzunk a kormányképviselet szervezésével. Legalábbis Ausztriában ne, mivel a jelenlegi körülmények között sérthetné országa érdekeit.

A belügyminisztérium élén az idő tájt a szociáldemokrata Helmer állt. Kővágó leintését okkal hihettem a Benjámin Olivérrel folytatott beszélgetésünk következményének.

Mindenesetre a kormányképviselet és az ENSZ-mandátum megszerzésének ügye akkor zátonyra futott.

A STRASSBURGI KONFERENCIA

Mintha a sors különösen kegyes akart volna lenni hozzám, tervem kezdett valósággá válni. Hiába fogott össze – korábbi kenyérharcait, érdekellentéteit feledve – a régi emigráció a Magyar Nemzeti Bizottmánytól a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségén át a nyilaskeresztesekig. Hiába kértek, fenyegettek, kísérleteztek embervásárlással a State Department (az USA külügyminisztériuma), a CIA és az általa fenntartott fedőszervek, intézmények, köztük a Szabad Európa Bizottság és Rádiója. A Magyar Forradalmi Tanács létezett, kongresszusa 1957. január 5-én a hangulatos, szép Strassburg városában megkezdődött.

Az Európa Tanács kinyilvánította, hogy egyedül szervezetünket ismeri el. Ezzel a döntéssel nemcsak a magyar politikai emigráció hullott szét véglegesen, hanem, talán első ízben a második világháború befejezése óta, a nyugat-európai államok az amerikaiakkal ellentétes álláspontra helyezkedtek.

Ez a tény önmagában elegendőnek bizonyult a sajtó, a televízió, a rádió, a hírügynökségek olyan méretű jelenlétére, amely csak fontos nemzetközi eseményeknek jár ki.

Hogy mekkora tét forgott kockán az amerikai politika és a CIA szempontjából, mi sem jellemzőbb, mint hogy Mr. Griffiths személyében a Szabad Európa Rádió igazgatója is Strassburgba érkezett.

A szervezet tehát állt és funkcionált. Nekem azonban ez nemcsak elégedettséget s némi büszkeséget jelentett, hanem nagyon sok gondot, munkát és felelősséget. Meggyőződésem volt, hogy ha már megakadályozni nem sikerült, mindent elkövetnek majd három cél érdekében: ha lehet megbuktatni a konferenciát; megakadályozni bármilyen – különösen az amerikai magatartást és tevékenységet – elítélő határozatot; beépülni és átvenni az új organizáció vezetését.

A magam személyes dolgaiban hajlamos vagyok a döntést az események alakulására bízni.

Ám az új, nemzetközi jelentőségű emigráns szervezet dolgában semmit sem bízhattam a véletlenre. Megkíséreltem számításba venni valamennyi bekövetkezhető fordulatot és ellenséges lépést. Persze, nagyképűség volna részemről azt állítani, hogy ez maradéktalanul sikerült, és nem is mondanék igazat. Értek meglepetések. Mégsem érzem megalázónak, sem vereségnek a történteket, hiszen a másik oldalon is jól képzett emberek dolgoztak.

Igyekeztem óvintézkedéseket tenni. Mivel a szervezet alapítójaként döntési jogom volt a résztvevők kiválasztásában, iparkodtam hozzám ragaszkodó személyeket meghívni. Így sikerült mindenről tájékozódnom a kongresszus alatt.

Mégis, már Strassburgba érkezésem első perceiben súlyos kudarc ért. Király Bélával találkoztam össze a szálló halljában. Tárgyalt, fontoskodott, fényképeztette magát. Pontosan úgy viselkedett, mintha minden őérette történne.

Idegesség fogott el. Felmentem a szobámba. Lemostam magamról a hosszú út porát, ezután leültem – gondolkozni. Amint logikailag sorba vettem Király felbukkanásának következményeit, el kellett ismernem, hogy a mi kis sakktáblánkon az amerikaiak első lépése egyszerűen zseniális. Ugyanis, ha nem fogadjuk el Király Bélát, akkor lényegében az ellenforradalom katonai főparancsnokát zárjuk ki sorainkból. Ilyen lépés magával hozná a „szabadságharcosok" és más „forradalmárok" szembefordulását velünk, következésképp csatlakozásukat a Magyar Nemzeti Bizottmányhoz. Ha viszont tudomásul vesszük a tábornok jelenlétét és csatlakozási szándékát, az ellenforradalomban betöltött pozíciójánál fogva feltétlenül a szervezet elnökségébe kerül.

Az első játszmát tehát elvesztettem. A látszat kedvéért rendeztem egy kis tűzijátékot, tiltakoztam, még kivonulással is fenyegetőztem, de ez csak komédia volt. A keserű pirulát le kellett nyelnem, pedig bizonyos lehettem abban, hogy láncreakciószerű következményei lesznek. Az új szervezet létezését ugyanis semmiképpen nem kockáztathattam. Nem dolgozhattam saját elképzeléseim ellen, hiszen az emigráció megosztása volt a célom.

Három bizottság alakult. A politikai Raksányi Árpád, a kulturális és tájékoztatási dr. Jónás Pál, a menekültügyi és gazdasági az én elnökletemmel. Ekkor minden erőfeszítésemet arra irányítot-

tam, hogy csapást mérjek a Szabad Európa Rádióra, amely egyértelműen a CIA agitációs szerve és egyben egyik hírszerző központja volt.

Felhasználhattam a keserűséget, amely a résztvevők többségében élt. Becsapottnak érezték magukat, amiért a Rádió által ígért álomvilág szertefoszlott. Ugyanakkor kezdték felismerni kiszolgáltatottságukat is. A kétkedés parazsa ott izzott a gondolataik mélyén, csak egy szikra kellett, hogy lángra lobbantsa.

Ugyanakkor az ellentábor is felsorakozott. Mr. Griffiths-szel számos magyar származású munkatársat is Strassburgba vezényeltek. Olyanokat, akiket egykor személyes szálak fűztek a Forradalmi Tanács vezetőihez. Megkezdődött a konferencia résztvevőinek meggyőzése, sőt felvásárlása. Hamarosan bizonyítékok jutottak a birtokomba arról, hogy egyeseket – mint például Jónás Pált és B. Ráczot – sikerült anyagi eszközökkel vagy a kedvező jövő ígéretével a maguk oldalára állítaniuk. A CIA pontosan tudta, mi készül a Szabad Európa Rádió ellen és azt is, hogy én vagyok ennek a kezdeményezője. Ezt lehetetlen volt eltitkolnom. Arra összpontosítottam tehát, hogy támadásomat elkeseredésnek, a kiábrándultság következményének tartsák.

Az általam vezetett bizottság olyan javaslatot terjesztett a plénum elé, amely keményen elítélte a Szabad Európa Rádió tevékenységét.

Az előterjesztés során bebizonyosodott, hogy Király Bélát nem véletlenül küldték Strassburgba. Kéthly és Kővágó távollétében ő lett a konferencia elnöke. Ebben a minőségében azonnal megvonta tőlem a szót, amint a kritikai részhez értem.

Összecsaptunk.

– Tiltakozom az elnök önkénye ellen! – kiáltottam.

– Az érintett téma nem tartozik a Menekültügyi és Gazdasági Bizottság illetékességének körébe – érvelt a tábornok.

– Igenis összefügg azzal. Közel kétszázezer magyar hagyta el a hazáját a SZER adásainak hitelességében bízva.

– Én másként látom...

Nem hagytam, hogy befejezze. Támadásba lendültem.

– A vezérőrnagy úr akkor is másként látta, amikor Bécsben engem arra agitált, hogy halasszuk el a jelen konferenciát!

Király arcvonásain tanulmányrajzra méltó érzelemkifejezések hullámzottak át. Azt hittem, kirobban, de megfékezte indulatait.

– A szóban forgó kérdést politikainak minősítem – közölte szárazon.

Ekkor szólásra jelentkezett Raksányi Árpád, akivel korábban már egyeztettük álláspontunkat.

Király bizonyosra vette, hogy a régóta Franciaországban élő Raksányitól támogatást kap.

– Tessék – adta meg a szót.

– Bejelentem, hogy a Politikai Bizottság teljes mértékben csatlakozik a Menekültügyi és Gazdasági Bizottság előterjesztéséhez a Szabad Európa Rádió ügyében.

A teremben súlyos csönd támadt. Közhelynek tűnik, de a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani.

Király Béla gyorsan a pohárért nyúlt és ivott néhány korty vizet. Úgy látszott, tüstént gutaütést kap. Ám tehetetlen volt, a javaslatot szavazásra kellett bocsátania, amit a konferencián részt vevők – tekintettel a két bizottsági álláspontra – nagy többséggel elfogadtak.

Részlet az állásfoglalásból:

„Az az érzésünk, hogy a propaganda sok esetben felszínes megfogalmazásban került sugárzásra. Ebből következett a Szabad Európa Rádió nem túlságosan szerencsés szerepe a forradalom döntő időszakában. A Szabad Európa Rádió már az első napokban ellentmondásokba keveredett, a magyarság helyzetét és az erőviszonyokat számításon kívül hagyva, irreális terveket is javasolt vagy vizsgált."

A világ nagy hírügynökségei még aznap széjjelröpítették a szenzációs hírt: a magyar forradalmárok megbélyegezték a Szabad Európa Rádiót felelőtlen, uszító adásaiért.

A Scotsman című angol újság fogalmazta meg a legvilágosabban a nyilatkozatunk után kialakult helyzetet:

„A vád az, hogy a Szabad Európa Rádió propagandájával tényleg lángra lobbantotta a zendülést, és tovább szította a lángot az amerikai segítségről szóló nyilatkozatokkal."

Súlyos erkölcsi csapást jelentett ez az Egyesült Államok vezető köreire, különösen kormányára és a politikáját végrehajtó szervekre és szervezetekre. A nemzetközi hírű tömegkommunikációs eszközök tudósítói az aznapi sajtókonferencián valósággal megostromoltak kérdéseikkel minket: Raksányit, Jónást és engem.

– Mit értenek azalatt, hogy a Radio Free Europe (Szabad Európa Rádió) felelőtlennek bizonyult?

– Azt értjük, hogy olyan műsorokat sugárzott, amelyekkel fegyveres felkelésre, majd annak folytatására biztatta a magyar népet.

– Van erre vonatkozó bizonyítékuk?

– A Rádió müncheni központjában minden adást rögzítettek. Hallgassák vissza a hangszalagokat.

– Az önök vádját cáfolja Eisenhower elnök november 14-én tett nyilatkozata.

– Melyik részletre gondol?

– Mr. Eisenhower szerint sohasem szólítottak fel egyetlen népet sem arra, hogy felkeljen egy kíméletlen, katonai hatalom ellen. Az elnök szó szerint ezt mondta.

– Mi viszont hadd emlékeztessük a sajtó itt megjelent igen tisztelt képviselőit Nixon alelnök úr október 29-i nyilatkozatára, amelyben a közép-európai fejleményeket az amerikai felszabadítási álláspont helyességét alátámasztó bizonyítéknak nevezte. Ezt a *felszabadítási koncepciót* fogalmazta meg és hirdette felénk, magyarok felé is a Szabad Európa Rádió. Nem tartják furcsának, hogy felkelésre ösztönöznek egy népet, majd amikor elbukik, kijelentsék, hogy sosem bátorították erre? Mi ezt felelőtlenségnek tartjuk. Ezért marasztaltuk el a Szabad Európa Rádiót.

A határozat következményeként a Német Szövetségi Köztársaság kormánya bizottságot küldött ki a müncheni amerikai rádió hangszalagjainak meghallgatására, tevékenységének felülvizsgálatára. Ez – a szocialista közösség javára – erkölcsi győzelemként könyvelhető el.

Elképzelhető, hogy túlértékelem ezt az eredményt. Mégis, azt hiszem, olyan időszakban, amikor a világszervezet tagállamainak döntő többsége az USA kormányának befolyása alatt állt és igen határozottan szembefordult velünk, az Európa Tanács székhelyén, Strassburgban kimondott vélemény jókor érkezett. Végül is Nyugaton első esetben fordult elő az ellenforradalom után, hogy a Szovjetunióval és a Magyar Népköztársasággal szemben a vádló szerepében tetszelgő amerikai kormányzat vádlottá változott és magyarázkodásra kényszerült.

Biztosra vettem, hogy a CIA ellentámadása hamarosan bekövetkezik. Nem gondoltam fizikai erőszakra, hanem politikaira és erkölcsire. Ez utóbbinál valamiféle kompromittálási manőver épp-

úgy szóba jöhetett, mint egy megvesztegetési kísérlet. Másra nem számíthattam, hiszen ha az adott időszakban a tényleges hovatartozásomról adataik lettek volna, a CIA holtbiztosan nem engedi az eseményeket addig fejlődni, hanem lecsapott volna rám. Biztonságérzetemet Strassburgban – amellett, hogy bármelyik pillanatban előkerülhetett volna egy engem eláruló adat – éppen az amerikaiak tehetetlensége erősítette meg.

Egyik munkatársamtól, aki később az Intéző Bizottság tagja lett, kaptam az első jelzést.

– Királyék valamire készülnek ellened.

– Királyon kívül kikre gondolsz?

– Jónás Pali meg B. Rácz Pista mellett Kiss Sanyiék is benne vannak a dologban.

– Miben? Azt mondd meg, hogy miben!

– Az a furcsa, hogy nem tudom. Együtt ülnek, tárgyalnak és amikor benyitok, elhallgatnak. A te nevedet azonban így is hallottam a beszélgetésükből.

Néhány órán belül tapasztaltam, miről folyt oly titokzatosan a szó. Az Intéző Bizottságot a felszabadulás utáni koalíció szellemében és arányában hozták létre, és abból engem, az alapítót kihagytak. Bosszantott a visszavágás, egyben megkönnyebbülést is szerzett. Nyilvánvalóan mint az említett határozat értelmi szerzőjét és mint potenciális bajkeverőt kihagytak a Forradalmi Tanács legmagasabb szintű vezetőségéből. Ám ez a lépés arról is meggyőzött, hogy nincs kézzelfogható gyanújuk ellenem.

Gondosan elemeztem a helyzetet. Meg kellett terveznem a céljainknak leginkább megfelelő magatartásomat. Amikor eldöntöttem, mit és hogyan tegyek, rátértem a gyakorlati megvalósításra.

Kővágó nem volt jelen Strassburgban; teljhatalmú megbízottjává engem nevezett ki még a konferencia előtt. Így kétszeres súllyal esett a latban, amikor Kiss Sándorral és Horváth Jánossal közöltem:

– A kisgazdapártból kilépek. És elhagyom a Forradalmi Tanácsot is.

– Mit érsz vele? – Horváth János logikusnak látszó kérdése amolyan „mit bánom én" felfogást tükrözött.

– Megőrültél? – Kiss Sándor őszintén megdöbbent. Ő azonnal átlátta lépésem veszélyeit.

– Ezt a szervezetet én hoztam létre, amikor ti még azt sem tud-

tátok, mihez fogjatok. Most viszont ellenem fordultatok, mindhárman tudjuk, miért.

– Mire gondolsz? – próbálkozott erőtlenül Kiss Sándor.

– Amire te!

Észrevettem, hogy megrezdültek arcán a ráncok. Válaszom vaktában kilőtt nyílként találta. Nem állíthatom, hogy ő már akkor a CIA zsoldjába szegődött volna, sőt, nem is hiszem. De a mellette, körülötte, felette álló, rá nagy hatást gyakorló személyek annál inkább. Nem véletlen, hogy Jónás Pál és B. Rácz hamarosan beutazhatták egész Európát, egész kis vagyont verve el a kaszinókban, mulatóhelyeken. Aminthogy az sem véletlen, hogy ugyanők hamarosan az Egyesült Államok legkiválóbb intenzív nyelvtanfolyamán tanultak angolul. S micsoda véletlen: ezt a nyelvkurzust éppen a CIA finanszírozta. Mert a korrupciós botrányok csak a közelmúltban rázkódtatták meg a hatalmas kémszervezetet, pedig a korrumpálást mint módszert, már évtizedekkel korábban alkalmazták. Alkalmazták attól kezdve, amikor valamennyi kelet-európai emigráns szervezetet és annak minden jelentősebb politikusát megvásárolták és a maguk céljaira felhasználták. Az ötvenhatos magyar emigránsok sem kerülhették el ezt a sorsot, ha megélni vagy az átlagnál jobban élni akartak.

– Nem léphetsz ki! – Kiss Sándorból valósággal kirobbant a felkiáltás.

Ekkor éreztem meg, hogy jó úton járok. Ekkor oszlottak el addig kínzó kétségeim.

– Miért ne? – kérdeztem.

– Mert ártanál vele a Forradalmi Tanácsnak. Ezt nem teheted. Éppen te nem!

– Nem hatsz meg, Sándor. Semmi kedvem figyelemmel lenni arra, amire éppen ti nem voltatok tekintettel. Ne várjatok érzelgősséget tőlem. Sőt! Vegyétek tudomásul, hogy a sajtónak átadom a bizalmas tárgyalásokról szóló valamennyi dokumentumot.

– Ez tisztességtelen lenne! – csaknem egyszerre kiáltottak fel, s mindketten, szinte szó szerint ugyanazt mondták.

– Csak méltó válasz a ti inkorrektségetekre!

Felálltam és sértődötten faképnél hagytam őket.

Egy ideig a szobámban üldögéltem, tépelődve azon, ami történt, meg azon is, mi várható. Rettentő idegesség feszült bennem. Magamba kellett fojtanom, nem volt kivel megosztanom a terhet.

Szerencsémre az események sodra nem hagyta, hogy töprengéseimbe merüljek. Csöngött a telefon és – őszinte meglepődésemre – Pfeiffer Zoltán hangja szólalt meg a készülékben.

– Hajlandó vagy találkozni velem?

Pfeiffer az első pillanattól kezdve a helyszínen tartózkodott. Mint a Nemzeti Bizottmány tagjának példátlan lelki vesszőfutásban volt része. Minek tagadjam, ezt én is támogattam.

Az egykori igazságügyi államtitkár váratlan felbukkanása új lehetőségeket villantott fel.

Úgy véltem, egyetlen indoka lehet csak Pfeiffernek arra, hogy egyéni sérelmeit feledve éppen velem keressen kapcsolatot: szövetséget akar felajánlani.

Nem csalódtam. Mégis meglepett a nyíltság látszatába burkolt sunyi taktikája. Rémusz bácsi meséjének ravasz rókájára emlékeztetett, aki szép szóval, hízelgéssel, jó barátságot színlelve udvarolja körül a nyulat, amelyet szőröstül-bőröstül fel akar falni.

– Ugyancsak csúnyán bántak el veled! – kezdte, majd tüstént átkapcsolt a saját, ellenük felhasznált érveimre. – Nincs csodálkoznivaló ezen. Nagy Feri áll a dolog mögött. Ő pedig valamenynyiünket cserbenhagyott, ahányszor csak baj támadt.

Elhallgatott. Én sem szóltam. Vártam, mi sül ki ebből. Amikor már szinte kínossá vált a hallgatásunk, megszólalt ismét.

– Kiss Sanyiék képtelenek rá, hogy önállóan, Nagy Feri nélkül döntsenek. Mihelyt a közelébe kerülnek, mintha valami érthetetlen varázslat befolyása alá kerülnének. Biztos lehetsz abban, hogy a te mellőzésed is Feri döntésén múlott.

– Kinek van haszna belőle? – kérdeztem halkan.

– Tessék? – Pfeiffer hamarjában nem fogta fel a kérdés értelmét.

– Te, Zoltán, jogász vagy. Tudnod kell tehát, hogy minden esemény mögött azt kell keresni, kinek származik haszna a dologból.

– Ez logikusan hangzik – mondta. Aztán hirtelen megkérdezte. – Szerinted, kinek állt érdekében?

Úgy tettem, mintha belesétáltam volna a csapdába.

– Szabadeurópáéknak, a régi emigrációnak, a Nemzeti Bizottmánynak.

– Tehát mindazoknak, akikhez Feri tartozik.

– Éppen ez az, Zoltán! Csak tartozott.

– Te azt hiszed, Nagy Ferenc szembefordul Varga Bélával?

Gondolod, felrúgja a kapcsolatait amerikai barátaival? Hogy megtagadja önmagát?

– Azt hiszem, most tér vissza önmagához. Végre szakíthat a reakciós ballaszttal, amit eddig alelnökként vállalnia kellett.

Valósággal felhevült, úgy beleélte magát az érvelésbe. S közben ő sétált bele a saját csapdájába.

– Rosszul ismered! – kiáltott fel. – Kállay Miklós sosem került volna a Bizottmányba, ha Feri nem támogatja. Ezt bebizonyítom neked, mihelyt hazaértem New Yorkba.

– Addig engedd, hogy kételkedjem benne.

Töprengve nézett maga elé.

– Nem értem, miért fordulsz ennyire élesen a Bizottmány ellen. A pénzt elfogadtad tőlünk...

Őszinte ámulattal bámultam rá.

– Milyen pénzről beszélsz?

– Havonta háromszáz dollárt kaptál tőlünk...

– Tévedsz, Zoltán. Soha, egyetlen fillért sem.

– Én úgy tudom. És jól is élsz.

– A Bizottmánytól sem közvetlenül, sem közvetve nem kaptam pénzt. Feritől sem. Ha jól élek, azt az újságírói munkámnak köszönhetem. Bárkinek elszámolhatok.

Rádöbbent, hogy túllőtt a célon. Hevesen tiltakozni kezdett.

– Nem, dehogy! Félreértettél! Viszont ez esetben felajánlhatom, hogy visszamenőleg folyósítjuk az elmaradt illetményedet. Ötvenhat január elsejétől számítva, az közel négyezer dollár!

– Ötvenöt december elején érkeztem.

Szórakoztatott a játék. Ebben a politikailag izgalmas helyzetben sem voltam képes ellenállni annak a csábításnak, hogy Pfeiffert emberkereskedői minőségében ugrathatom.

Legyintett.

– Tehát tizenhárom hónapi fizetés. Megkapod.

Engem akkor már az érdekelt, honnan érkezik voltaképpen az ajánlat. Provokáltam tehát.

– Csakhogy nekem nem kell amerikai pénz.

Fürkészve vizsgálta az arcomat, mielőtt válaszolt.

– Te túlságosan értelmes vagy ahhoz, hogy ne mérted volna még fel: bármilyen összeg, ami politikai emigráns kezébe juthat, a jó öreg Uncle Samtől származik. Mit gondolsz, Kiss Sanyiék útiköltségeit kik fedezik?

– A Nemzetközi Paraszt Unió.

– Ugyan! Az Unió ugyanonnan húz sápot, ahonnan a Bizottmány. Itt egy zseb van és egy kéz, amelyik fizet. Tőlünk azonban három napon belül megkaphatod a pénzedet. A strassburgiaktól, amennyiben az illetékes amerikaiak bizalmát el nem nyerik, talán soha.

Elérkezettnek láttam az időt előállni a legizgalmasabb kérdéssel.

– Mit gondolsz, Feri miért fordult ellenem?

Mielőtt válaszolt volna, homlokát ráncolva töprengett.

– Azt szeretném, ha szövetségesem lennél. Tehát őszinte leszek. Feri csak azt tette, amit kívántak tőle.

– De hát ki parancsolhat Nagy Ferencnek?

Egyenesen a szemembe nézett, mintha olvasni akarna belőle. Aztán megvonta a vállát.

– Ennyire nem lehetsz naiv.

Valóban. Kérdezősködéssel nem juthattam messzebbre. Olyan kaliberű emberrel, mint Pfeiffer, így is túl sokat kockáztattam már. Viszont megbizonyosodtam mindarról, amit eddig csak sejtettem.

Azzal váltunk el, hogy ő megküldi nekem a Nemzeti Bizottmány jegyzőkönyvét Kállay Miklós felvételéről. Én pedig átgondolom az ajánlatát.

Mire visszaértem a szállodámba, üzenet várt Nagy Ferenctől. Kérte, keressem föl.

Mielőtt hozzá indultam volna, meglátogattam Benjámin Olivért, majd együtt indultunk Bede Bélához. Velük könnyű volt a dolgom. A szociáldemokraták engesztelhetetlenül bizalmatlanok voltak a polgári pártok vezetőivel szemben. Ugyanakkor engem kipróbált szövetségesüknek tartottak. Miután közösen értékeltük a helyzetet, Benjámin javaslattal állt elő:

– Miklóst mind erkölcsi, mind politikai értelemben kárpótolni kell.

– Mi, sajnos, nem változtathatjuk meg a kisgazdák döntését – vélte Bede.

– Nekem van elképzelésem – jegyeztem meg, mert már pontosan tudtam, mire van szükségem.

– Akkor add elő – förmedt rám szelíd gorombasággal Benjámin.

– Eddig is Ausztriában tevékenykedtem. A Forradalmi Tanács is Bécsben született, a lakásomon. Ausztria – frontállam. Szükség lenne ott egy megfelelő hatáskörrel felruházott megbízottra.

– Afféle nagykövetre – csillant fel a szeme Bedének.

Miután elgondolásom egyetértésre talált, kidolgoztuk a taktikánkat. Benjámin még azt is megállapította, hogy a tervem azért is jó, mivel előbb-utóbb amúgy is felvetődött volna a szükségessége, és akkor esetleg a szocdemeknek kevésbé tetsző személy kaphatná ezt a posztot.

Ilyen előkészület után látogattam meg Nagy Ferencet.

Minden addiginál nagyobb barátsággal fogadott. Szemrehányásaim elől kiváló érzékkel és a diplomata gyakorlatával igyekezett kitérni. Én viszont szorongattam mind hevesebben.

Amikor a telefon megcsörrent, mindketten fellélegeztünk. Ő azért, mert úgy hitte, időt nyer. Én pedig, mivel tudtam, ki hívja és miért.

Fiatalosan, frissen sietett az asztalkához, amelyen a készülék állott. Amint beszélt, mindinkább vörössé vált barna arca. Érdekes volt megfigyelnem, hogy válaszait ebben a helyzetben is úgy fogalmazta meg, hogy én ne tudjak következtetni a párbeszéd tartalmára.

– Hol hagytuk abba? – ült vissza a helyére, mintha mi sem történt volna.

Bennem, mint annyiszor, felgyülemlett a feszültség.

– Most mi van? – kérdeztem magamtól. – Bevált a cselem, vagy kudarcot vallott?

Nagyon nagy erőfeszítésembe került úgy tennem, mintha mit sem tudnék és nem is érdekelne milyen érzelmeket, milyen döntést váltott ki belőle Bede közlése.

– Ott, hogy az egész B. Rácz elhamarkodott egyéni akciója volt – válaszoltam. – Csakhogy én kétlem ezt.

– Miért? – lepődött meg.

– Mert az aprószentek[12] közül egyik sem tesz semmit a te ellenedre.

– Nézd, Miklós – válaszolta Nagy Ferenc –, én téged fiamként szeretlek. Ami történt, megtörtént. Azon változtatni már nem lehet. Mégis találtam megoldást: kinevezünk a Forradalmi Tanács ausztriai meghatalmazottjának. Ez több, mint egy szimpla intézőbizottsági tagság.

[12] Aprószenteknek hívták egykor a kisgazdapárti képviselőcsoport úgynevezett magyar közösségi frakcióját, amelynek egyaránt tagjai közé tartozott Kiss Sándor, Horváth János és B. Rácz. Különösen a Nagy Ferenc iránti, lényegében kritikátlan ragaszkodásukkal tűntek ki.

Mintha mázsás szikla esett volna le a szívemről. Kérettem magam egy kicsit, aztán beleegyeztem. Titokban csodáltam politikusi készségét, de arcátlanságát is, amellyel tervemet sajátjaként adta elő nekem. Igaz, nem tudhatta, hogy az elgondolás tőlem származik.

Még aznap délután az Intéző Bizottság hivatalosan megbízott az ausztriai képviselete megszervezésével és vezetésével. Ezt azonnal bejelentették az Európa Tanács elnökénél is, ahol tudomásul vették kinevezésemet.

Sok évvel később Sulyok Dezső emigráns politikus, a Magyar Nemzeti Bank felszabadulás utáni elnöke, majd a nevével jelzett jobboldali polgári párt alapító vezére, „A Magyar Emigráció Szerencsétlensége" című, 1962-ben New Yorkban megjelent művében így írt erről:

„S az új alakulást a legfontosabb ponton, az osztrák–magyar határon az ő személyében egy kommunista ügynök képviselte."

Valóban. A CIA – Sulyok által megfogalmazva – 1962-ben rátapintott az igazságra. Ez azonban mit sem változtatott azon a tényen, hogy az 1957. évben a nyugati politika szempontjából is legfontosabb emigrációs kulcspozíciót általam a szocialista magyar hírszerzés tartotta a kezében.

„MÁRCIUSBAN ÚJRA KEZDJÜK – MUK"

A nyugat-európai kormányok és intézmények által elismert új pozícióm már megszületése perceiben hasznosnak bizonyult állambiztonsági szempontból.

A strassburgi konferencia a végéhez közeledett. Szállónk, a Hotel Pax – micsoda iróniája a véletlennek, hogy éppen a „béké"-ről nevezték el – halljában és szalonjában nyüzsgő élet lüktetett. Vitázó, beszélgető csoportok, nyugati újságírók, riporterek mindenütt. Kis társaságban beszélgettünk, amikor hozzám lépett a Forradalmi Tanács egy, az elmúlt napokban szinte meg sem szólaló, általam alig ismert résztvevője, Jankovich István egyetemi adjunktus.

– Komoly beszédem van veled, Miklós.

– Állok rendelkezésedre – feleltem udvariasan, miközben el sem tudtam képzelni, mit akarhat tőlem.

– De menjünk el innen, itt nem lehet értelmesen szót váltani.

Őszintén meglepődtem. Legszívesebben elutasítottam volna. Sajnáltam a drága időt. Aztán eszembe jutott az aranyszabály: minden hír, bármilyen információ, a legértéktelenebbnek látszó beszélgetés is hasznos lehet, tartogathat meglepetést.

– Mi az, amit ezen a helyen ne beszélhetnénk meg? – kötekedtem.

– Túl fontos ahhoz, hogy ennyi szemfüles újságíró meg ki tudja hová tartozó ember jelenlétében mondjam el. Hidd el nekem.

Nicsak – gondoltam –, ez kezd érdekessé válni.

– Kíváncsivá tettél, Pista. Menjünk hát.

A város csöndes, néptelen utcáin át vezetett. Közben fecsegett mindenféléről. Furdalt a kíváncsiság, mitől lett ennyire bőbeszédű ez a hallgatag ember. Amikor egy szűk sikátorba készült befordulni, megálltam és nekiszegeztem a kérdést:

– Ide figyelj, barátom. Elhívtál. Cipelsz összevissza, cél nélkül. Most vagy kirukkolsz vele, mi a szándékod, vagy ég áldjon.

Bólintott.

– Igazad van. Ez a hely megfelel a célnak.

Felrémlett bennem a gondolat: „Mire felel meg ez az elhagyatott rosszul világított zuga a városnak?" – de ahogyan folytatta a mondanivalóját, tüstént eloszlott az aggodalmam. Sőt! Éber lettem. Nagyon is éber!

– Úgy fordulok hozzád, mint a Forradalmi Tanács ausztriai megbízottjához. Mint olyan fegyvertársunkhoz, aki közülünk a legnagyobb személyi és helyi ismeretekkel rendelkezel Ausztriában. Különösen a nekünk oly fontos Burgenlandban.

– Nem értelek.

– Mindjárt... mindjárt...

Kezét kissé megemelte, és felém fordított nyitott tenyerével nyugalomra intett.

– ...Tudnod kell, hogy a harc nem szűnt meg, csak a jellege és a módszere változott.

– Hogy érted ezt?

Szenvedély nélkül válaszolt, mint aki előtt teljesen közömbös az emberi szenvedés, csak egy célt lát maga előtt, és matematikai kiszámítottsággal halad afelé.

– Folytatjuk. Egyelőre a föld alatt, gerillamódszerekkel, amíg el nem jön a kedvező idő egy új fölkelésre.

– Ez ábránd, Pista.

Megszorította a karomat, oly erősen, hogy kis híján felszisszentem.

– Ez valóság, Miklós. Adottak hozzá az eszközeink.

Mit is mondhattam volna? Csak álltam megrendülten, és alig találtam szavakat.

– Ne haragudj – ellenkeztem –, de nem hiszem.

– Miben kételkedsz? A forradalomban?

– Nyugatban. Novemberben is cserbenhagyott minket.

Hangtalanul nevetett. Máskor jovialisnak tetsző arca e pillanatokban leginkább egy Hitchcock-figurára hasonlított.

– Hát embert nem fog áldozni értünk, az igaz. De pénzt és fegyvert annyit, amennyi csak kell!

Megrázta a karomat, mintha aludnék és fel akarna ébreszteni.

– ...Értsd meg: itt az alkalom, hogy a szabadságharcot újra kezdjük!

Akaratlanul kiestem a szerepemből.

– Ismét feláldoznátok tíz- meg tízezer magyart?

Valósággal kitört belőle, észre sem vette az általam elkövetett hibát.

– Miért ne? A világ látni akarja, hogy képesek vagyunk, ha kell, meghalni a szabadságunkért és az emberiség szabadságáért!

Kijózanodtam. Lehiggadtam.

– Túl nagy a felelősség – feleltem. – Te vállalod ezt?

– Természetesen. És mások is.

– Kik? Garanciákra van szükségem.

Felsóhajtott, megkönnyebbülten. A mozdulata arról árulkodott, hogy fontos volt számára a megnyerésem.

– Egyetlen név is elég lesz. Király Béla. Kérdezd meg bátran...

Kis szünetet tartott, majd hozzátette:

– ...Halálosan komoly dolog ez. Hidd el végre!...

Megvárta, amíg egy váratlanul előbukkant szerelmespár csókolózva elhalad mellettünk.

– ...Tudod, mekkora hatalom áll mögöttünk? A CIA. Maga Allan Dulles ígérte meg!

Rosszullét környékezett. Össze kellett szednem magam, hogy tovább faggathassam.

– Neked? – kérdeztem.

– Király Bélának. Meg Pongrácz Gergelynek; a Corvin közieknek.

– Mit vártok tőlem?

Úgy látszik, teljesen elégedetté tettem, mert átölelte a vállamat.

– Ez a beszéd, barátom!

– Tehát?

– Jelenleg két dolog áll előttünk: megteremteni az új felkelés törzsét és ugyanakkor ébren tartani az otthoniakban a lángot...

Cigarettára gyújtott.

– ...Segíts kiválasztani a még odaátról érkezők közül a legalkalmasabbakat, és irányítsd őket a németországi meg olaszországi kiképzőtáborainkba. Mindenekelőtt segíts határkapukat nyitni, amelyen át embereink simán átjuthatnak Magyarországra és átvihetik majd a fegyverszállítmányokat is.

Ha a gondolataimba belelát, aligha éltem volna sokáig. „Nyitok én nektek határkapukat, hogy attól koldultok, csak sikerüljön helyreállítani a kapcsolatomat az otthoniakkal!" – ez járt az eszemben. Belefájdult a fejem, ahogyan egyidejűleg kétfelé koncentráltam: Jankovichra meg arra, miként érjem el nagyon gyorsan a magyar hírszerzés vezetőit.

– Miként tartjuk a kapcsolatot, Pista?

Lezárt borítékot nyújtott át.

– Több címet és telefonszámot találsz benne. A bécsi embereinké valamennyi. Megbízhatsz bennük. Segíts nekik, kérlek.

Így kerültem szoros kapcsolatba Jankovich sógorával, dr. Szentkuti Józseffel, aki akkor a seillergassei Neuer Markt penzióban lakott, Sipos Lajossal, a „Rella" építési vállalat mérnökével, Kovács Lászlóval (Richtergasse 8.) és Kocsis Gáborral, aki a Szabadföldön Élő Magyar Forradalmi Ifjúság (később: Október 23. Egyesület) nevű szervezet egyik vezetője volt a Werdertorgasse 9. szám alatt, s egyben a Nemzetőr című jobboldali emigráns újság szerkesztője.

Igaz is! A werdertorgassei fiúk!

Immár kettős szál vezetett hozzájuk. Az egyik az imént említett Király Béla–Jankovich-vonal volt. A másikat Herzog bácsinak köszönhettem. A csoportot ugyanis a szociáldemokraták támogatták. Ám szervezésük körülményeit, módját, szándékait vizsgálva utólag megállapíthatom, hogy leginkább a mai terrorista szervezetek korai előfutárának tekinthetők. Legalábbis ebbe az irányba haladtak. Voltaképpen ezt mérte fel az Osztrák Szociáldemokrata Párt is, amikor néhány hónapi működésük után megvonta tőlük bizalmát.

Addig azonban sok minden történt.

Bejáratos lettem hozzájuk. Az ellenforradalmat követően újonnan kialakuló emigráció egyik neuralgikus pontjának tartottam őket, igyekeztem hát rajtuk tartani a szemem.

Látszólag úgy folyt náluk az egyesületi élet, mint mindenütt a hasonló körülmények között létrehozott politikai csoportosulásokban. Irodát tartottak fenn. Tagnyilvántartást vezettek, segélyeket osztottak – ez önmagában is bizonyos vonzást jelentett. Klubjukban sikerült elég sok fiatalt összegyűjteniük, volt tehát bázisuk a válogatáshoz. Mert a werdertorgasseieknek messzemenő terveik voltak, mint hamarosan módomban állott megállapítani.

Persze, a felszínen mi se látszott a titkos terveikből.

Kattogott az írógép, raktárukban osztották a ruhaneműt, a klubhelyiségben szenvedélyes, de a társadalmi keretek között mozgó vitákat rendeztek.

Egy napon megütötte a fülemet néhány szófoszlány. Elegendő ahhoz, hogy a beszélgetőkhöz, a szervezet néhány vezetőjéhez lépjek.

– Miről van szó, fiúk?

Nagy tekintéllyel rendelkeztem az emigrációban, magyarázták hát szívesen.

– Tudod, nyomozócsoportot szerveztünk.

– Nyomozócsoportot? Minek? – adtam az értetlent.

– De hiszen te is tudod, mennyi ávós lehet a menekültek között. A legjobb alkalom rá, hogy simán beépüljenek az emigrációba.

– Ugyan! – ellenkeztem. – Hiszen odahaza sincs biztonságban még a puszta életük sem. Aligha ez a legfőbb gondjuk.

– Máris elfogtunk két ávóst az egyik grazi lágerban. Ha láttad volna, mennyire begyulladtak! Volt is rá okuk. A tömeg – akárcsak Pesten – pillanatok alatt körülvette őket. Csak úgy záporoztak rájuk az ütések és a rúgások!

Elszoruló szívvel hallgattam a lelkendező beszámolót. Három okom is volt az aggodalomra: ha oktalanul bántalmaznak embereket, akiknek közük sincs semmihez, az borzasztó; ha csakugyan állambiztonságiakat lepleztek le, sorsuk nem lehet közömbös; végül aggódtam magamért is: vajon tudnak-e, beszélnek-e rólam?

– Mit szól mindehhez Kornél? – tettem fel a kérdést.

Vadász Kornél a Szociáldemokrata Párt által a fiatalok mellé adott instruktor volt. Politikai és szellemi irányítójuk.

Meghökkentett a válasz.

– Kornél szervezte és vezeti a nyomozócsoportot.

A sietség látszatának elkerülésével indultam felkeresni a derék férfiút.

Jókedvűen fogadott.

– Hallottad, mi újság? Remek fogást csináltunk.

– Már amennyire az agyonvert embert annak lehet nevezni.

Felháborodott.

– Csak nem gondolsz annyira kezdőnek, hogy hullákat gyűjtök? Amikor már kellően halálra rémültek, kiszabadítottuk őket a tömeg karmai közül. Olyanok lettek, mint a kezesbárányok! Úgy rettegtek a meglincseléstől, hogy inkább bevallottak mindent.

Száraznak és cserepesnek éreztem a számat. Alig tudtam megszólalni.

– Mi lett velük?

– A vallomás egy példányával együtt átadtuk őket a rendőrségnek. S ne félj, előbb-utóbb rábukkanunk olyanokra is, akik elvezetnek minket a „Szabad Világ"-ban működő embereikhez.

Ez az eshetőség csöppet sem lelkesített. Viszont tehetetlenül kellett szemlélnem azt az embervadászatot, ami kezdetét vette. Egyszerűen olyan közhangulatot teremtettek, amelyben minden, bármilyen óvatosan megfogalmazott tiltakozás vagy ellenvélemény azonnal gyanússá válhatott.

Nem tehettem mást, mint hogy éberen figyeltem a történtekre. Gyötrelmes hetek következtek.

Közben mind szorosabbra fonódtak a kapcsolataim Jankovich vezérkarával. Kikérték tanácsaimat a lehetséges határkapuk nyitásáról, véleményemet egyes disszidensekről. Mindinkább kirajzolódtak előttem a tervezett diverziós munka körvonalai. Döbbenten, kétségbeesetten kellett belátnom, hogy Jankovich nem hazudott: erőltetett ütemben folytak egy új felkelés előkészületei.

Alkalmam nyílott találkozni a Bázelből érkezett Széll Kálmánnal, akit a Studentenhilfe nevű ifjúsági szervezet titkárának mondottak. Néhány jól elhelyezett kérdés Szentkutinál, Siposnál, Kocsis Gábornál, Széllnél – és a válaszokból, mint apró mozaikkockákból összeállt a kép: a Piszkos Hadműveletek Osztálya tanult az ellenforradalom kudarcából. A március idusára tervezett lázadás résztvevőit a legmodernebb fegyverzettel kívánták ellátni. Az agytröszt a CIA-nál székelt. A bázis és egyben fedőszerv a Studentenhilfe volt. A végrehajtás Király Bélára, Jankovichékra, a Corvin köziekre várt.

Már azt is sikerült megtudnom, hogy az első otthoni kapcsolatok felvételére, a szervezkedés beindítására a werdertorgasseiek egyik titkárát Kovács – valódi nevén Renner – Pétert szemelték ki.

Bizonytalanságom nőtt. Élő kapcsolatom a központtal nem létezett. A Magyar Népköztársaság állambiztonsága szempontjából létfontosságú információkat lehetetlen volt továbbítanom. Két bejelentkezésem is eredménytelen maradt, pedig nagy gondossággal követtem a rendkívüli helyzetre kidolgozott előírásokat.

– Semmiképpen sem maradhatsz tétlen! – biztattam önmagamat.

Elhatároztam, amennyiben a harmadik kísérletemre sem kapok választ, hazajövök. Igaz, fogalmam sem volt arról, hogy a több mint egy évvel korábban számomra kijelölt határkapuk léteznek-e még. Számolnom kellett egy új, előttem merőben ismeretlen határvédelmi rendszerrel is. Annak az okát is hiába találgattam, miért nem felel a központ. Döntenem kellett, és úgy ítéltem meg, a veszély annyira jelentős, hogy a kockázatot vállalnom kell.

Mérhetetlenül megkönnyebbültem, amikor a harmadik bejelentkezésem – végre! – eredménnyel járt. Szemközt ültem hírszerzésünk vezetőjével és – néhány percen át egyikünk sem tudott szólni. Néztük egymást. Szótlanul, mosolyogva. Két ember, aki válságos idők után újra találkozik. Azután elkomorult, s csak ennyit mondott:

– Sokan meghaltak közülünk.

Amikor meghallgatta a jelentésemet, megint csak hosszasan hallgatott. Nem zavartam. Tudtam, hogy ilyenkor a lehetőségeket latolgatja.

– Biztos abban, amit jelentett?

Nem sértődtem meg. A kérdést annak ellenére fel kellett tennie, hogy tudván tudta, minden addigi információm hitelesnek bizonyult. A hír, hogy a levert ellenforradalom feltámasztása egyáltalán szóba jöhet, valóban hihetetlennek látszott.

– Nevekkel, adatokkal rendelkezem.

Sóhajtott. Hirtelen öregebbé vált az arca, testtartása megváltozott. Néztem, és az járt az eszemben, vajon mennyi veszélyen, megpróbáltatáson mehetett át ez az ember. Mekkora felelősséget és kockázatot kellett vállalnia?

Szégyenérzet fogott el, amiért az elmúlt hetekben féltem s néha, mit tagadjam, rettegtem is. Úgy elmerültem gondolataimban, hogy nem vettem észre, fürkészve nézeget. Összerezzentem, amikor megszólított.

– A maga helyzete sem volt veszélytelenebb a miénknél. Ugye ezen gondolkozott?

– Nem egészen – s beszéltem neki félelmeimről.

– Nem a félelemnélküliség a bátorság – nagyon halkan beszélt, erőltetnem kellett a hallásomat, hogy megértsem. – Azt hiszem, rettegve végigcsinálni ilyesmit, nagyobb dolog. Azonkívül magára itt, Nyugaton még sok veszély leselkedik. Nem kérdem: vállalja-e, hiszen a bejelentkezése, a végzett munkája önmagáért beszél. Egyetlen könnyítést tudok adni: biztosíthatom, semmilyen iratunk nem

került illetéktelen kézbe, s bár a mi szervünk munkatársai közül többen meghaltak, áruló nem lett egy sem.

Örömmel fogadtam a hírt. S talán megbocsátható az önzésem, de nyugalommal töltött el a tudat, hogy az egyre dühödtebb, mindenre elszánt fejvadászok között élve legalább a hátamat nem kell védenem. S ez nem kis dolog!

– Térjünk vissza a MUK-hoz. Így nevezik, ugye?

– Igen. A Márciusban Újra Kezdjük „beceneve" ez.

– Szóval gépkarabélyok, páncélöklök, hangtompítós pisztolyok?

Inkább ismételte, csak úgy tépelődőn, mint kérdezte. Mégis, befejezésül csattant a kérdés.

– Mikor indítják azt a Rennert?

– Napra pontosan nem tudom, de egy héten belül.

– Hát csak jöjjön! Majd várjuk!

A TÁBORNOK JELLEMRAJZA

Részlet a Magyarországon őrizetbe vett Renner (Kovács) Péter vallomásából:

„A Magyarországon végrehajtandó feladataimat 1957. január 10. után folyamatosan részben saját, részben Szentkuti lakásán ketten beszéltük meg. A megbeszélés lényege az volt, hogy az ország területén illegális szervezkedéseket, csoportokat hozunk létre, melyek feladata általunk folyamatosan küldendő ellenforradalmi röplapok terjesztése és propaganda kifejtése, továbbá általunk beküldendő nagyobb mennyiségű fegyver tárolása és a fegyverek alkalmas időpontban történő felhasználása."

A MUK – Márciusban Újra Kezdjük –, a tervezett ellenforradalmi felkelés az őrizetbe vételek következtében összeomlott.

Maradtak azonban a werdertorgasseiek. Veszélyt jelentettek bármilyen ellenséges tevékenység bázisaként és fejvadászokként egyaránt. A központ arra utasított, valamilyen módon számoljam fel ezt a csoportot.

Gondot okozott ez a feladat. Semmilyen elképzelésem sem volt, miként hajtsam végre anélkül, hogy saját biztonságomat feláldozzam. Számolnom kellett azzal, hogy Renner lebukásának hírére fokozott ellenőrzés alá vonják mindazokat, akiket a szervezet ellenségeinek tarthatnak.

Mint annyiszor, a véletlen meg a kiépített jó kapcsolataim jöttek segítségemre. Ez alkalommal is az emberek bizalma adta kezembe a megoldás kulcsát.

Solymosi Kálmán koreográfus, a Magyar Állami Operaház volt művésze, egy emigráns balettcsoport szervezője állított be hozzám felháborodottan.

– Ismered a werdertorgassei ifjúsági szövetséget? – kérdezte.

Akkor már több hete segélyeztem, támogattam őket, mint aho-

gyan Juhász Józsefet, Ferrari Violettát és színésztársaikat is. Solymosit fiatal kora ellenére higgadt, megfontolt embernek ismertem. Meglepett tehát a szenvedélyessége.

– Természetesen – válaszoltam. – Politikailag megbízható, lelkes gárda.

– Politikailag megbízhatók lehetnek, de emberileg semmiképp!

Ilyen súlyos kijelentést nem vártam tőle. Ráadásul olyan szervezetet marasztalt el, amelynek likvidálására lázasan kerestem az eszközöket. Fokozódó érdeklődéssel hallgattam hát.

– Megmagyaráznád?

– Viki felment hozzájuk. Segélyért. Kapott egy utalványt, amelyet a raktárban át kellett adnia egy Gebey nevű kopaszodó, öreg kéjencnek.

– Mit beszélsz?

– Kopaszodó, öreg kéjenc! Azt mondta Vikinek, ha lefekszik vele, akár bundát is kaphat.

Úgy éreztem – ahogyan mondani szokás –, megfogtam az isten lábát. Megéreztem, hogy itt a nagy pillanat, amikor bezárhatom a werdertorgasseiek ajtaját.

Viki a tánccsoport legfiatalabb és rendkívül csinos leánytagja volt. Az, hogy segélyért ment bárhová is, nem érdekelt és meg sem lepett. Szokás lett a disszidensek között minden lehetséges helyről ruhaneműt, élelmet, pénzt kérni; az otthontalanságban a nincstelenség jelentette számukra a legfőbb gondot.

Magam is kifaggattam a kislányt, majd munkatársaimmal együtt lázas nyomozásba kezdtünk. Az indok, természetesen az emigráció tisztasága volt.

Amikor bőséges bizonyíték állott már a rendelkezésemre, felkerestem öreg barátomat, Herzog bácsit.

Az öregúr filozofikus nyugalommal hallgatott meg.

– Már hallottam róla – mondta –, de azt reméltem, véget vethetek botrány nélkül.

– Még nincs botrány – feleltem –, de az a körülmény, hogy a panaszok eljutottak hozzám, jelzi, csak idő kérdése, hogy a kereszténydemokrata sajtó megszellőztesse az ügyet.

Nem véletlenül hivatkoztam a kereszténydemokrata sajtóra. Tudtam jól, hogy a kiélezett pártharcokban, a választókért vívott csatában nem mindegy, milyen adu jut a másik fél birtokába.

Herzog bácsit elhagyta a nyugalma. Korát meghazudtolva úgy pattant föl, mint egy ifi.

– Még csak az hiányzik! – kiáltotta.

Kicsit töprengett, aztán hozzám fordult.

– Maga mit gondol?

– Meg kellene fontolni, szükséges-e ez a púp a Szociáldemokrata Párt hátán?

Az öregúr rám meredt. Nézett, mintha akkor látott volna először. Aztán felnevetett harsányan, vidáman.

– Fenomenális! – ütött az asztalra, amikor kikacagta magát. – Mondja, honnan tud arról, hogy bennünket foglalkoztat ez a kérdés?

Nem is sejtettem, de úgy tettem, mintha mindenről tájékozott lennék.

– Logikusnak találtam, hogy a szociáldemokrácia nem vállalhatja a fehérterrort alkalmazó különítmény patronálását.

Elkomorodott.

– Igaza van – mondta –, megszüntetjük ezt az ificsoportot. Vadász Kornélt elküldjük Svédországba, hadd hűljön le egy kicsit. A többieket pedig szélnek eresztjük.

Így is lett. Az embervadász werdertorgassei csoport hamarosan feloszlott.

Körülbelül ugyanebben az időben rendkívül érdekes találkozást tartogatott a sors a számomra.

A korábbi hetekben kapcsolatba kerültem dr. Sáhy Zoltán orvossal. Érdekes embernek találtam. Zárkózottnak és egyben gyerekesen nyíltnak. A kitűnően műszerezett orvosi táskának, amit kérésemre az International Rescue Commitee vett neki, úgy örvendezett, akár egy gyerek.

Ez a Sáhy Zoltán doktor hívott fel, kérve, engedjem meg, hogy egy bajban levő embert hozhasson fel hozzám.

– Két hete érkezett. Érdemes megismerned – ennyivel jellemezte.

A vállas, kisportolt alakú, markáns vonású férfi, akivel beállított, attól kezdve, hogy kinyitotta a száját, felkeltette az érdeklődésemet.

– Bánkuti Gézának hívnak – mondotta –, motorversenyző vagyok.

Látva, hogy semmit sem jelent számomra a neve, hozzátette:

– Gál Ferenccel együtt nyolcszoros magyar bajnok.

– Elismerésre méltó eredmény. De ugye nem emiatt van itt?

Ostobán válaszoltam, de nem jutott jobb az eszembe.

– Király Béla miatt vagyok itt. Meg az ő felelőtlen szervezkedése miatt.

Erre már felfigyeltem.

– Miről beszél?

– Hát nem hallott a Renner-ügyről?

– A világon semmit. Tájékoztatna?

Mindenképpen ügyelnem kellett arra, hogy ne adjam ki magam. A titoktartás nemcsak azért volt fontos, mert nem vonhattam meg pontosan a határt: meddig ismerhetem a történetet anélkül, hogy az ellenséges elhárítás figyelmét magamra irányítanám, hanem Királyék–Jankovichék miatt is. A Forradalmi Tanács ausztriai meghatalmazottjának őriznie kellett a szervezkedés titkait. Ha ezt a szabályt nem tartom be, vagy alkalmatlanná válok a pozícióm betöltésére, vagy – ami megint csak egyértelmű a bukással – megbízhatatlanná válok számukra.

Nyilván felvetődik az olvasóban a kérdés: miként tehettem úgy, mintha a Renner név mit se mondana nekem. Egyszerűen válaszolhatok. Renner nem használta a valódi nevét, hanem – néhány bizalmasán és felsőbb kapcsolatán kívül – Kovács Péterként ismerték mindenütt.

– Tudnia kell, hogy novemberben Szabó bácsi Széna téri fegyveres csoportjához tartoztam. Szerencsém volt: nem ismert fel, nem árult el senki. Így a tömeges disszidálás idején otthon maradtam feleségem meg két gyermekem mellett.

– Miként lehetséges, hogy senki nem ismert fel egy nyolcszoros magyar bajnokot?

– Afféle futár meg felderítő tevékenységet végeztem. Így Szabó bácsin meg Bajuszékon kívül (a Corvin közi ellenforradalmárok vezetőjét, Pongrácz Gergelyt hívták társai „Bajusz"-nak – *A szerző*) alig tudott valaki rólam. S mint a Budapesti Honvéd Sportegyesület tagja – mellesleg tiszti rangot viseltem – gyanú felett álltam.

– Folytassa, kérem.

– Egyszóval nem gyanúsított, nem bántott senki. Amilyen mértékben az ország élete visszatért a rendes kerékvágásba, úgy éreztem mind nagyobb biztonságban magam. A fizetésemet folyósították, s már arról is szó esett, hogy újra kezdjük az edzéseket. Egy február eleji napon csöngettek lakásom ajtaján. Összeszorult a szí-

vem; elképzelheti, mit érez ilyenkor az én helyzetemben az ember. Az ajtóban azonban nem nyomozók álltak, hanem két fiatalember. Az egyikük vonásaira valahonnan emlékeztem, de abban a pillanatban képtelen voltam rájönni, hol találkoztam már vele. Sokáig nem hagyott kétséget bennem.

– Nem ismersz meg? – kérdezte súgva. – A Corvin köziektől vagyok. Engedj be!

– Magam sem tudom, valamilyen remény támadt-e fel bennem, vagy az attól való félelem irányított-e, hogy leleplezhetnek, ha nem engedelmeskedem, de bevezettem őket a szobába. Ott az ismerős arcú egy névjegyet nyújtott át. A Bajuszé volt. Hátoldalára saját kezűleg írt néhány sort.

– Mi állt benne? – kérdeztem kíváncsian.

– Megmutathatom.

Belső zsebéből irattárcát vett elő és némi keresgélés után átnyújtotta az ominózus névkártyát. Többször is elolvastam, hogy a szöveget kívülről is megtanuljam.

„Kedves Barátom! Én, mint a Corvin köz parancsnoka, felkérlek, hogy barátainkat fogadd bizalommal és segítsd őket!"

– Tehát a látogatót Rennernek hívták?

– Dehogy! Nem ilyen egyszerű. A magyart, aki a névjeggyel jelentkezett, Uhlay doktornak hívták. A másik egy svájci diák, ha igaz, Menzil nevű. Lehallgatáshoz használatos híradástechnikai eszközöket, fegyvereket, pénzt, sok pénzt ígértek egy új felkelés céljára.

– A magyar valószínűleg álnevet használt.

– Bármilyen furcsa, de a valódit. Bizalmatlan lettem, felkerestem hát a megadott lakáscímén.

– Elképesztő naivság!

– Hiszen éppen ez okozta a bajt. Két nappal később a megbeszélt jelszóra való hivatkozással megjelent a lakásomon egy újabb összekötő. Kovács Péternek mondotta magát. Attól kezdve észrevettem, hogy figyelik a lakásomat.

– Tehát ez a Kovács áruló volt!?

– Azonnal elhagytam az országot. Itt kint tudtam meg, hogy igazában Renner Péter a neve, és Király Béla bizalmas munkatársa volt. Ő bukott le! Őt követve jutottak hozzám a nyomozók.

Átérzik-e a helyzet fonákságát? Szemközt ültem egy emberrel, annak az államellenes szervezkedésnek a résztvevőjével, amely jó-

részt az én hírszerzői munkám eredményeként hiúsult meg. Jelenlétét, disszidálását, sikerem kézzelfogható bizonyságaként könyvelhettem el. Ez elégedetté tett. Ugyanakkor sajnáltam is, hiszen megállapíthattam – magatartása, beszédkaraktere mind erre vallott –, hogy a ténylegesen ellenséges tevékenységre valójában nem ellenséges érzület, hanem csupán naiv és hamis idealizmusa vitte. Más szóval: bedőlt a nála rafináltabb kalandorok szólamainak. Ugyanakkor mérlegelnem kellett, miként hasznosíthatnám személyét államunk javára, ha már a sors utamba vezette.

Ilyen összetett, bonyolult ez a szakma. A hírszerzőnek nemcsak a halállal kell együtt élnie, amely minden percben leselkedik rá; nemcsak feladata megoldásán kell állandóan munkálkodnia, olykor bizony nehéz logikai feladványok megfejtése árán, hanem szembe kell néznie önmagával, leküzdeni emberi gyengeségeit és mások iránti vonzalmát vagy szánalmát.

Bánkutinak persze nem származott hátránya abból, hogy – a központ teljes egyetértésével és hozzájárulásával – céljaink érdekében felhasználtam. Sőt. Magam mellé vettem. Munkatársi-baráti körömnek tagja lett és egyben gépkocsim vezetője is. Később, a segítségemmel megszervezett „Magyar Menekült Sportolók Világszövetségének" Puskás Öcsi elnöksége mellett – javaslatomra – ügyvezető elnöke lett. Az adott körülmények között azonban eszköz arra, hogy erkölcsi csapást mérhessünk Király Bélára, az általa életre hívott úgynevezett Szabadságharcos Szövetségre és – végső fokon – megbízójukra, az USA Központi Hírszerző Ügynökségére.

Budapesttel egyeztetve, az alábbi levelet intéztem Király Bélához:

„Kedves Béla!

Mindenekelőtt köszönöm, hogy az UNO (ENSZ) bizottsággal kapcsolatosan reám is gondoltál. Mindjárt közlöm is Veled, hogy a Bizottság itteni tevékenysége körül olyan szimptómák voltak, hogy nem vállalhattam a tevékenykedést, mert az a későbbi jövőben esetleg kellemetlen látszatot eredményezhetett volna. Pontosabban, arról van szó, hogy a Bizottság körül tevékenykedők egy részéről feltételezhető volt, hogy adatok veszélyesen kiszivároghatnak..."

E pontnál megszakítom a levél közlésének folyamatosságát. Mint látják, bevezető soraimmal már az ENSZ „Magyar Ügyet Kivizsgáló – közismertebben: Ötös Bizottság"-ának felállítására és euró-

pai tanúkihallgatására utaltam. Hírszerzésünk vezetői – előrelátva a jövőt – célszerűnek ítélték, hogy már akkor leszögezzem: a tanúkihallgatások kétes értékűek. Szándékosan került a levélbe az utalás az adatok esetleges kiszivárgásának veszélyéről. A gyanút hárítottam el magamról, eleve számolva a lehetőséggel, hogy kormányunk a diplomáciai háború során rákényszerül tőlem származó titkos információk nyilvános felhasználására. Mindezt úgy helyeztük el a levélben, hogy – tényleges tartalmához képest – csak mellékmondatnak hasson, mégis benne legyen. Ha egyszer, még a kintlétem során az ellenség elhárítása elemzi soraimat, fedezzen engem.

Visszatérve a Renner-, illetve Bánkuti-ügyhöz, így folytattam a levelet:

„...E pillanatban szobámban ül Bánkuti Géza, akivel otthon a svájciak felvették a kapcsolatot mint ellenállási vezetővel, és a továbbiakban sorozatosan elküldték hozzá ezt a Rennert. Bánkuti Géza, aki élsportoló motorversenyző volt, és a Széna téri csoportban mindenki ismeri a nevét – családját, mindenét otthonhagyva, az utolsó percben menekült.

...Kedves Béla! Te, aki katona vagy, biztosan felméred, nálam jobban, hogy milyen szörnyű az, amikor hanyagságból és felelőtlenségből kockáztatnak, sőt áldozatul dobnak emberéleteket és sorsokat. A háborúk veszteséggel járnak, de ez nem jelenti azt, hogy oktalanul kell áldozni... Nem a harcot kifogásolom tehát, amelyben szívesen részt veszek, hanem a módot. Azt, hogy biztonságban élő emberek a szükséges ellenőrzés és gondosság nélkül veszélybe hozzák mások életét. Mindezt pedig azért írom meg neked, mert ez az egész ügy itt a Te nevedhez kapcsolódik.

...Ne haragudj, de mint a Tanács itteni megbízottja, kötelességemből kifolyóan ezt a levelet másolatban megküldtem Kiss Sándor főtitkárunknak is."

A válasz, amely úgyszólván postafordultával érkezett, fontos beismerés bizonyítékát adta kezünkbe:

„Kedves Barátom!

Megkaptam április 19-i leveledet, megértem aggodalmadat, de mindemellett semmi szükségét nem találom annak, hogy ilyen problémákkal kapcsolatban, mint amelyet leveledben megírsz, az erre vonatkozó intézkedések végrehajtására bárki is figyelmeztessen. Az ügyet, amelyet megemlítettél, természetesen ismerem. De

ezen alkalommal is tudomásodra kell hoznom, hogy sem Renner, sem más személyekkel kapcsolatban a Szabadságharcos Szövetség illegális dolgok végrehajtására nem adta hivatalosan jóváhagyását.

...Soraidért még egyszer köszönetet mondva üdvözöl

Király Béla vezérőrnagy."

Bizonyára felfigyeltek a válasz legkifejezőbb kitételére: nem adták hivatalosan jóváhagyásukat a MUK-hoz. A szervezkedést azonban már csírájában elfojtottuk. A história – amelyet Király levele kétségtelenül igazolt – politikai és erkölcsi fegyverré vált az új ellenforradalmi szervezkedés kiagyalói ellen.

VESZÉLYES LÁTOGATÓ

Említést tettem már Dömotor ezredesről, a Horthy-hadsereg egykori hírszerzés- és kémelhárítás-tanáráról. Úgy érzem, bővebben számot kell adnom megismerkedésünk körülményeiről.

1957 januárjában meglepő cikk jelent meg a Bécsi Magyar Híradó című emigráns lapban. Arról adott hírt, hogy a Dominikai Köztársaság húszezer magyar disszidenst hajlandó befogadni, utaztatásukat vállalni, nekik földet, házat, munkaeszközöket biztosítani.

Túl szép ajánlat volt ez ahhoz, hogy fel ne figyeljek rá. Hamarosan kiderült, hogy a toborzást a Bécsbe érkezett dominikai vezérkari főnök, Kovács Sándor tábornok – egykori debreceni sikkasztó banktisztviselő – irányítja. Gazdája pedig az a Trujillo tábornok, a „Haza atyja és a jótevője", aki Dominikát félelmetes diktatúra és terror földjévé tette.

Egyetlen eszköz állott rendelkezésemre ahhoz, hogy húszezer hiszékeny, szerencsétlen magyart megmentsek: leleplező cikkeket írtam az emigráns és a nyugati sajtóban a kivándoroltatás ellen.

A cikkek megjelenését követően, titkárom katonás tartású férfit vezetett be hozzám.

– Szabó Miklós képviselő úr?

– Kihez van szerencsém?

Kihúzta magát. Még a cipősarkát is összecsattogtatta.

– Vitéz Takács Elek, magyar királyi főhadnagy, a szolgálatára.

Tehát az MHBK ausztriai rezidense állt előttem. Úgy tettem, mintha a világon semmit sem mondott volna számomra a neve.

– Foglaljon helyet, főhadnagy úr. Mivel foglalkozik, mi járatban van nálam?

A foglalkozására vonatkozó naiv kérdésemet elengedte a fule

mellett, majd elővette egyik megjelent cikkemet és az asztalra helyezte.

– Ön írta ezt?

– Miért? Kifogása van ellene a főhadnagy úrnak?

Hevesen tiltakozott.

– Dehogyis, kérem. Éppen ellenkezőleg. Felajánlom önnek ebben az ügyben a szolgálataimat.

Hamarosan megtudtam, mi késztette a főhadnagy urat e nemes gesztus megtételére. A történet szálai a közelmúltba nyúltak vissza.

Még az ötvenes évek elején egy korszerű, kiváló műszaki tulajdonságú géppisztoly terveivel együtt disszidált Király Pál mérnök, a Danuvia gyár ismert fegyverkonstruktőre. A találmányt Kovács tábornok vásárolta meg – Trujillo diktátor számára. Félmillió dollár volt az ár, s egy feltétel: Királynak részt kellett vennie a géppisztolya gyártására létesülő üzem munkájának a megszervezésében is.

– Félmillió dollár szép pénz – mondtam elismerően.

– Csakhogy Király soha nem kapta meg.

– Miért nem perelt?

– A halottnak erre nincs módja. A mérnököt megölték. Kovács tette, Trujillo utasítására.

Súlyos csend ereszkedett közénk. Hamarjában nem tudtam, mit kezdjek a hírrel. Provokációt gyanítottam a háttérben; végül is egy államfőt illettek gyilkosság vádjával.

– Miért mondta el ezt éppen nekem, főhadnagy úr?

– Nézze, képviselő úr, Király Pál sosem jutott volna ki Magyarországról az én közreműködésem nélkül. Tíz százalékban állapodtunk meg. Kovácsék tehát engem is megraboltak ötvenezer dollár erejéig.

– Értem. Önt bosszúvágy fűti. De van-e bizonyítéka?

Bólintott. Egy rejtett zsebből fakult levelet vett elő. Király Pál írta és csempésztette ki Dominikából. Elegendő adatot tartalmazott ahhoz, hogy Kovács tábornok úr pánikszerű gyorsasággal elhagyja a bösendorferstrassei konzulátusukat és mindössze hatszázhatvan, boldogtalan magyar disszidenssel – a remélt húszezer helyett – visszahajózzon diktátorához.

Így ismerkedtem meg vitéz Takács Elekkel. A történetet lakója, Dömötör ezredes nálam tett újabb látogatásának emléke idézte fel bennem.

Valahonnan későn, éjszaka tértem haza. Az otthoniakkal történt kapcsolatfelvétel miatt maradtam el. A jelentések eljuttatásának, az utasítások és információk átvételének volt olyan módja is, amelyre csakis ebben a késői órában kerülhetett sor.

Megbeszélt helyen Rákóczi János várt rám. Úgy szerveztem meg a „testőrségemet", hogy legalább egyikük bármikor elérhető legyen és rendelkezésemre álljon.

A lakásom a bécsi belváros egyik csendes, elegáns kis utcájában, a Stelzhammergassén volt. Mielőtt a sarkon befordultunk volna, szép vonalú, hatalmas méretű Lancia luxusautó mellett haladtunk el. Aligha lennék képes megindokolni, milyen ösztönös megérzés irányította rá a figyelmemet. Talán az útszéli lámpákról ráhulló fénynyalábok csillogása? Esetleg az első ülésen hanyatt fekvő sofőr éber nyugalma?

A belső megérzésen kívül más nemigen jelezte, hogy valami közöm lehet a Lanciához.

Akkor vált csak minden világossá, amikor a sötét kapualj alól testes férfi lépett elénk.

– Jó éjszakát, uram – köszönt rám.

– Jó éjt – feleltem, és nyitni akartam a kaput.

– Nem ismer meg? Dömötör vagyok. Dömötör Ferenc ezredes.

Éjfél körül járt az idő. Csodálkozni való-e, ha lázasan törtem a fejem: mi az ördögöt keres itt ez a vénember ilyenkor?

– Bocsásson meg, de valóban nem ismertem fel. Engem vár?

– Igen, már tíz óra óta!

Ezt olyan jelentőségteljesen mondta, hogy gyorsan utánagondoltam: merre jártam, nem követtem-e el hibát? Különösen a hazaiakkal való kapcsolattartáskor a legapróbb mozzanatnak is jelentőséget tulajdonítottam; a legkisebb hiba beláthatatlan következményekkel járhatott. A hírszerző sosincs biztonságban.

– Hibáztam volna? S ha igen, hol?

Ezt a két mondatot számtalanszor feltettem magamnak a néhány, rendelkezésemre álló másodperc alatt. Ugyanakkor eldöntöttem, hogy ellentámadásba lendülök.

– Ejnye, ezredes úr! Csak nem akarja számon kérni a saját időmet?

– Szó sincs róla. De a magamfajta öregembernek nem könnyű már az ilyen hosszú várakozás.

– Bizonyára nyomós ok késztette rá.

– Valóban! Fontos kérdésre kell választ kapnom.

A sötétség oltalmában zsebembe nyúltam, megtapogattam pisztolyomat. Az acél hűvös érintése megnyugtatott. Testőrömre – biztos voltam benne – nem számíthatok. Ha hibát követtem el, és ennek következményeként Dömötör leleplez mint szocialista hírszerző, nem élvezem tovább azt a védelmet, amelyet mint emigráns politikusnak halálukig megadnának munkatársaim.

Nemcsak az ezredessel és a feltétlenül mellé álló Rákóczival kellett tehát számolnom, hanem Dömötör embereivel is. A Lancia láttán feltámadt gyanúm igazolva látszott; lehetetlen, hogy az öreg róka biztosítás nélkül jött az általa megtervezett találkozóra.

– Tegye fel azt a kérdést!

Keményen, szinte durván szóltam rá. Korántsem taktikai megfontolásból. Önkéntelenül, a belső feszültség hatására lett ilyen a hangom; lázas izgalommal kutattam gondolataimban a kiutat, de nem találtam.

– Felelősségre vonom önt azért, amit és ahogyan tett.

Ettől még nem lettem okosabb.

Hová akar ez az öregember kilyukadni? Meg kellett tudnom mindenképpen. Ismeretlen veszély ellen védekezni esélytelen vállalkozás. Az ismert ellen segíthet egy jó ötlet, az elszántság, a vak véletlen.

– Milyen jogon?

– A hazáért való aggódás jogán!

Még így is túl homályos. A patetikus szöveg hallatán mégis megkönnyebbültem, nincs tehát konkrétum ellenem.

Higgadt lettem és nyugodt.

– A hazáért én is aggódom annyira, mint bárki! – jelentettem ki határozottan és vártam a folytatást.

– A jelek mást mutatnak.

– Ezredes úr! – felcsattantam. – Meggondolta ön, hogy mit mond?

– Én meg. A képviselő úr nemzeti harcunk legkiválóbbját támadta meg.

– Ki légyen az?

Tényleg, abban a pillanatban eszembe sem jutott a kézenfekvő válasz, annyi önjelölt akadt erre a titulusra.

– Király Béla tábornok.

Mennyire furcsa és meglepő mechanizmusok működnek az em-

ber agyában. A csöppet sem alkalmas pillanatban az jutott az eszembe: – Nicsak, milyen véletlen! Dömötörékhez két Király kapcsol egyszerre: Pál, a meggyilkolt fegyverkonstruktőr meg Béla, az áruló tábornok.

– Ön téved, ezredes úr. Király Bélát én meg nem támadtam, csupán felelősségre vontam, mint ön engem. Nekem azonban volt okom is, jogom is rá.

– Milyen címen?

A veszély elmúltával jókedvem támadt. Úgy éreztem, megengedhetek magamnak némi iróniát.

– A hazáért való aggódás jogán – adtam vissza a saját szavait; s hozzátettem: – Azonkívül a Forradalmi Tanács megbízottjaként. Amelynek a tábornok úr az alelnöke!

– Ez a körülmény még inkább kötelezi őt, uram!

Dömötör szótlanul fürkészett. Szemem hozzászokott a sötétséghez, észrevettem tehát. Azt hitteni, meg sem szólal, olyan sokáig hallgatott. Én is vártam. Lélektani hatást várt a hallgatástól, én hasonlóképpen.

Végül ő törte meg a csendet.

– Túl messzire megy a képviselő úr a következtetéseiben meg a cselekedeteiben. Túl messzire!

– Maga pedig, ezredes úr, egy katonai klikk képviseletében lép fel. Még csak nem is a teljes katonai emigráció nevében...

– Egyelőre! – vágott közbe dühösen.

Abban a feszült pillanatban nem tűnt fel nekem az elszólása. Később, amikor felidéztem magamban a történteket és kielemeztem szócsatánk minden apró részletét, felfigyeltem erre a szóra. Újra meg újra visszatértem ehhez a részlethez. Egyszeriben megvilágosodott előttem, hogy fontos események érlelődnek. De erről később.

– ...Mi, emigráns politikusok, helytelenítjük az önök meggondolatlan egyéni akcióit.

– Ha volna tapasztalata, tudná, hogy ilyesmit nem lehetséges egyéni akcióként véghezvinni – dörmögte. – Ön uram, magasabb érdeket sért, mint gondolná. Túl messzire ment, csak annyit mondhatok. Túl messzire!

Ezzel köszönés nélkül otthagyott.

– Eredj, nézz utána – utasítottam Rákóczit, aki eddig némán állt mellettem.

Nem kellett biztatnom. Alighanem ugyanarra a következtetésre jutott, mint én, mert már indult is az öreg kémfőnök után.

– Jól gondoltad – tért vissza a saroktól –, a Lanciába ült és már száguldottak is! Honnan van ennek ilyen drága autója?

Voltaképpen én is ezen töprengtem. Nekem persze könnyebb volt a választ megtalálnom, hiszen az a szervezet, amelyik a Dömötör-féléket pénzelte, nem volt ismeretlen előttem, sem a szocialista hírszerzés előtt.

Kinyitottam a kaput, bekapcsoltam a villanyt. Rákóczit azonban, aki a lift felé indult, visszatartottam.

– Várj még. Kíváncsi vagyok valamire.

Nem értette, de szót fogadott. Amikor az automata kikapcsolt, a sötétség oltalma alatt kihúzódtunk az utcára.

Rövid ideig kellett csak várakoznunk. Nagy fekete túraautó jelent meg. Ezt a járművet jól ismertem: vitéz Takács Elek főhadnagy úrnak, az MHBK ausztriai rezidensének tulajdonát képezte, s mint híresztelte, valamikor a fasiszta diktátort, Mussolinit hordozta. Nem mindennapi autó volt, s nem akármilyen gazdát szolgált; meg kellett tehát jegyeznem a formáját idejekorán.

A nagy kocsi a sarkon felvett két embert. Lassan elgördült a házunk előtt, majd az utca végén ismét elnyelt két fürge mozgású fickót.

– Hát ez meg mi a csuda? – kérdezte ámulva Rákóczi.

– Dömötör barátunk biztosította magát.

Indultam immár ténylegesen befelé, amikor Rákóczi erős szorítása a karomon megállásra késztetett. Meglepődve láttam, hogy a szemközti kapu sötét boltozata alól két alak válik ki, és átvágva az úttesten, felénk tartanak. A zsebembe süllyesztettem a kezem és éreztem, úgy tesz titkárom is. Aztán szinte a mozdulatával egyidejűleg halkan felkiáltott:

– Hiszen ezek Gézáék!

Csakugyan, Bánkuti Géza és Sáhy Zoltán doktor volt.

– Szép akció volt – ezzel a mondattal üdvözölt a doktor, akinek hidegvéréről volt már némi tapasztalatom.

– Ti mikor kerültetek ide?

Bánkuti mesélte el, hogy hazafelé jövet figyeltek fel a nagy Fiatra, amint a háztömböt megszálló fogdmegeket kirakta. Attól tartottak, merénylet készül ellenem. Ezért beavatkozásra készen a túloldali ház kapujához lapultak, várva, mi történik.

– A vénember a lakásban is járt! – tette hozzá Sáhy, miközben kiürítette fegyvere csövét.

Rettenetesen izgatott, mit keresett fönt Dömötör. Attól, hogy bármit talált, ami ellenem szólhat, nem tartottam. Egészen rendkívüli eseteket kivéve – amikor olyan dokumentációkról kellett másolatot készíteni, amelyeket csak néhány óráig tarthattam magamnál – semmilyen áruló anyagot nem tűrtem a környezetemben. Azok számára más, biztonságos helyet találtam. Az azért mégis izgatott, hogy mi után kutatott Dömötör.

Kétségkívül, a kutatás módja szakszerűségre vallott. Különösen a magánlevelezésemet vizsgálta át nagy érdeklődéssel. Tehát a hazai, a magyarországi kapcsolataimra volt kíváncsi. Ennek több oka lehetett. A gyanakvás vagy az a remény, hogy leveleimben rejtjeles üzeneteket találhat. De nem lehetett azt sem kizárni, hogy hozzátartozóimon akarnak bosszút állni, vagy ezzel akarnak megzsarolni. Oly korszakban, amelyben a MUK nem tartozott az abszolút képtelenségek közé, amikor Renneréket hangtompítós fegyverekkel is ellátták, ilyen akciókat számításba kellett venni. Ezért – attól kezdve – elhárításunk biztosította családom védelmét itthon, Budapesten.

Bosszantott Dömötor arcátlansága. Elhatároztam, hogy megleckéztetem. Tudtam, nemrég áttelepült Mödlingbe, a Goldene Stiege 10. számú villába. Felhívtam telefonon.

Ismeretlen férfihang jelentkezett.

– Dömötör ezredes urat kérem.

– Ki keresi?

– Azt csak neki mondom meg. Fontos, bizalmas.

Eléggé hosszú várakozás után meghallottam a vénember hangját.

– Ki az? Mit óhajt?

– Szabó Miklós vagyok, ezredes uram.

Minden tapasztaltsága, szakmai rutinja ellenére képtelen volt meglepődését eltitkolni. Eltelt néhány másodperc, mire megszólalt.

– Honnan tudja ezt a telefonszámot?

– Úgy látom, mindkettőnknek vannak titkai. Én is megőrzöm az enyémeket.

Megkeményítettem a hangomat.

– Azt azonban egyszer és mindenkorra a tudtára kívánom adni,

amennyiben még egyszer körbeveszi a lakóhelyemet a gorilláival és még egyszer behatol a lakásomba, feljelentem. Garantálom, hogy huszonnégy órán belül kiutasítják Ausztriából!

Köszönés nélkül letettem a kagylót. Biztosra vettem, hogy fenyegetésem hatásos lesz, hiszen Kéthly Annáékkal való jó kapcsolatom közismert volt, és Helmer belügyminisztert a Szociáldemokrata Párt delegálta a kormányba.

Megjegyzem, hogy a Központ utólag nem értett egyet e lépésemmel. Úgy ítélték meg, hogy felesleges kockázatot vállaltam, mivel Dömötörékben szakszerű eljárásom gyanút kelthetett. Szerencsére, az események nem igazolták borúlátásukat, bár, el kell ismernem, félelmük nem volt alaptalan.

Sokkal gyorsabban és meglepőbb formában találkoztam azonban az ezredes úr látogatásának következményével.

Másnap, vasárnap lévén, munkatársaim hozzájárulásommal kirándultak a kocsimmal. Szívesen beleegyeztem. Szükségem volt ilyen szabad, magányos napokra, amelyeken háborítatlanul végezhettem bizalmas és titkos iratok tanulmányozását, értékelését, másolását.

Bőséges reggelivel kezdtem a napot; ha az ember mindössze harmincnégy éves, farkasétvágya természetes. Odakint ragyogóan sütött a nap, a korai óra ellenére beragyogta az utcát, a szemközti házat, amelynek ablakairól sugarai beköszöntek a hálószobámba. Szinte hívogattak a szabadba.

Sóhajtva fordultam el az ablaktól, hogy a szabadba-vágyakozásomat leküzdve munkához lássak.

Indultam szekrényem rejtekhelyéhez, ahol az idegen szem elé nem kívánkozó dokumentumokat őriztem, amikor váratlanul heves rosszullét fogott el. Megszédültem. Ha ösztönös mozdulattal meg nem fogom a vitrin tetejét, bizonyosan elesem.

Megrémültem. Reszketés és rettegés uralkodott el rajtam, amilyent még sosem éreztem. Sokszor éltem át életveszélyt, sokszor féltem, de az igazi halálfélelmet akkor ismertem meg.

Éreztem, erőm rohamosan elhagy. Kétségbeesett erőfeszítéssel vonszoltam magam a telefonig. Tárcsáztam. Fehérvári Árpádot hívtam, majd Ábrányi Aurélt. Nem találtam őket otthon. Harmadik szám hívására már nem jutott időm. Először életemben összeestem, szemem előtt színes karikák vibráltak. Eszméletem elborult, minden ködössé, homályossá vált körülöttem.

Ebben az állapotban tisztán és élesen hatolt a tudatomig a csöngetés. Lakásom ajtaján csöngettek. Hallottam, hogy a csöngetés hosszan és kitartóan ismétlődik.

– Valaki áll az ajtóm előtt, aki megmenthetne! – nyilallott belém. Az életösztön, úgy látszik, nem hagyott cserben. Ám képtelen voltam megmozdulni.

Aztán nyílott szobám ajtaja. Egy férfi lépett be; körvonalai, arcvonásai elmosódtak.

Amikor újra magamhoz tértem, az ágyamon feküdtem. Mellettem Sáhy doktor ült. Jobbjában még szorongatta a hegyével fölfelé tartott fecskendőt. Bal kezének ujjaival a pulzusomat mérte.

– Mi történt? – azt hittem, kiabálok, pedig alig hallotta meg.

– Maradj nyugodtan. Feküdj mozdulatlanul – szólt rám, majd megnyugtatott. – Szerencsére már semmi.

Elaludtam. Amikor felébredtem, már nem sütött be a nap, bár világos volt még. A doktoron kívül ott ült a szobámban Bánkuti Géza meg Rákóczi János is.

– Mi történt? – kérdeztem ismét.

– Szerencséd volt – felelte Sáhy doktor. – Ági nem jöhetett, így én sem mentem el Gézáékkal. Gondoltam, veled ebédelek. Miután hiába hívtalak, a telefon állandóan foglaltat jelzett, feljöttem. A csengetésre sem nyitottál ajtót. Rossz érzésem támadt. A telefonod foglalt, mégsem lennél otthon? Még a múltkorában adtál kulcsot, hogy a lakásodon rendelhessek. Bejöttem és itt találtalak félholtan.

– Mi történt? – úgy látszik, ezen az egy mondaton kívül képtelen voltam mást kérdezni.

– Laboratóriumvizsgálat nélkül nehéz megállapítani, de azt hiszem, mérgezés. Minden tünet arra vall.

Három napba tellett, amíg talpra állhattam ismét. Én sem állíthatom csalhatatlanul, hogy az eset, amely kis híján tragédiával végződött, összefüggött Dömötör ezredes úr előző éjszakai látogatásával. Mindenesetre többé nem fogyasztottam olyan ételt, amelyet nem magam vásároltam és vittem haza.

A CIA KORONATANÚJA

Néhány évvel ezelőtt a Magyarország című politikai hetilapunk egész oldalas cikkben számolt be egyik idegenbe szakadt hazánkfiának nagystílű tettéről. Arról adott hírt a lap – a francia sajtó nyomán –, hogy a szóban forgó magyar feltalált valamilyen csodálatos karburátort, amelyet azonban sehogy sem akartak megvásárolni tőle az autógyárak. Ekkor odaállt furgonjával az Elysée-palota elé és bejelentette: felrobbantja magát az épülettel és a Francia Köztársaság elnökével együtt, ha Giscard d'Estaing nem fogadja őt.

A terrorizmushoz közel álló esemény főszereplőjét Fónagy Dezsőnek hívták. Akkor senki nem említette meg, hogy személyében az ellenforradalom utáni időszak egyik leghírhedtebb politikai kalandora bukkant fel ismét a süllyesztőből.

Ezerkilencszázötvenhét tavaszán, amikor a CIA Piszkos Hadműveletek Osztálya lázasan kereste a világközvélemény befolyásolására alkalmas tanúkat, üstökösként tűnt fel az emigráció egén Fónagy. Honnan, hogyan szedték elő? – kideríthetetlen maradt. Egyszer csak felröppent a neve mint „a forradalmat szervező és irányító Földalatti Parlament" képviselőjének. Mire észbe kaptunk, már az Egyesült Államokban járt városról városra, gyűlésről gyűlésre.

– Az egész ellenforradalmi bandában nincs hasonló nevű szervezet. Fónagy tanulatlan ember, gépkocsivezetőként dolgozott. Még abban sem vagyunk bizonyosak, egyáltalán részt vett-e bármilyen fegyveres akcióban – a központ mindössze ennyit közölt. S egy utasítást:

– Figyelemmel kísérni. Megtudni róla, a környezetéről minél többet, és ha lehet, erkölcsileg likvidálni!

Gondolom, nem egyedül én kaptam ilyen parancsot. Minden-

esetre kevés lehetőségét láttam, hogy bármit is tehetnék az ügyben: Fónagy Amerikát járta, engem kifejezetten Ausztriához kötött akkoriban a feladatom.

Amennyit tehettem, megtettem azért. Sikerült kinyomoznom, hogy Fónagy Kállay Kristóf – Kállay Miklós fia – társaságában tűnt fel először, majd hamarosan Pisky-Schmidt Frigyes vette védőszárnyai alá.

Pisky-Schmidt tevékenységét ismertük. Többek között a már említett kommunistaellenes utaztatási kampányok szervezőjeként is nyilvántartottuk.

Fónaggyal másképpen bántak, mint ügynökeikkel általában szoktak: kiváló szakértők vették kezelésbe, képezték ki intenzív módszerekkel és faragtak a voltaképpen primitív emberből nagystílű hazudozót. A sosem volt „Földalatti Parlament"-et a „nemzeti ellenállás" csúcsszervének kiáltották ki, magát Fónagyot pedig afféle meghatalmazott nagykovetnek.

Végigutaztatták Észak-, Közép- és Dél-Amerikán. Államfők fogadták, kormányokkal tárgyalt. Tomeggyűléseken „az elnyomott magyar nép" nevében uszított a Magyar Népkoztársaság, a Szovjetunió, a szocialista tábor ellen. Egyik napról a másikra az ellenünk irányuló ideológiai hadjárat kulcsfigurájává avatták. Beszámolót tartott az USA szenátusában, és koronatanúként léptették fel az ENSZ úgynevezett Magyar Ügyet Vizsgáló Ötös Bizottsága előtt.

Tehetetlenek voltunk. Fónagy szerepeltetése kétségtelenül a CIA ügyes sakkhúzásai közé tartozott.

A megoldás váratlanul hullott az ölünkbe.

Meglehetősen gyakran megfordultam a Nemzetőr című emigráns újság szerkesztőségében. A lapot az egykori csendőrtisztből költővé avanzsált Tollas-Kecskés Tibor alapította. Munkatársainak zöme „baráti" körömhöz tartozott. Így módomban állott bizonyos mértékig szemmel tartani a Király Béla-féle „Magyar Szabadságharcos Szövetség"-hez tartozó orgánumot.

Egyik alkalommal, beszélgetésünk végén így szólt Kelemen Iván, a lap igazgatója:

– Apropó, Miklós, majdnem elfelejtettem mondani. Érdekes vendégünk van.

Kíváncsiságom leplezve kérdeztem:

– Igazán?

– Hallottál már Fónagyról.

Fogalmam sem volt arról, hogy a „sztár" Bécsbe érkezett. Addig, a világ más országaiba történő érkezését címszalagokon hozták a manipulált hírügynökségek és újságok. Köztük tekintélyes nemzetközi hírű lapok is.

Először nem tulajdonítottam jelentőséget csendes jövetelének. Úgy véltem, Ausztria semleges státusza miatt nem verték dobra. Véleményemet pedig – amelynek súlya volt az emigrációban – addig sem rejtettem véka alá. Az emigráns politikusi tisztesség nevében háborogtam Fónaggyal és meséjével szemben. Azt a véleményt hangoztattam, hogy többet árt a „magyar forradalom ügyének", mint használ.

Most is ilyen hangnemben nyilatkoztam.

– Ti szóba álltok ezzel a szélhámossal?

A jelenlevő páter Végvári Vazul, akit a Széna téri csoport tábori lelkészeként afféle „Budát védő modern Kapisztránnak"neveztek hívei, és aki maga is szívesen tetszelgett ebben a szerepben, rám szólt.

– Aki a hitéért harcol, akkor sem szélhámos, ha hazudik.

Kocsis Gábor, korábban a werdertorgasseiek egyik vezetője, látva, hogy heves vita kerekedik, sürgősen közbeavatkozott.

– Erősen ítéled meg őt – mondta békítőn. – Dezső nem rosszindulatú ember, csak beugratták. Többet kívántak tőle, hát többet adott.

– Ismerkedj meg vele. Érdekes lesz – ajánlotta Kelemen Iván.

– Rendben? – kérdezte Kocsis.

– Rendben – adtam beleegyezésemet rövid töprengés után.

Az igazat megvallva kíváncsi voltam arra az emberre, akire a CIA ennyi pénzt és energiát költött, és aki – mi tagadás – megszolgálta a zsoldját.

Kelemen hívására jól öltözött fiatalember lépett a szobába. A szemem sarkából néztem. Mindennapi arc.

Kocsis mutatott be bennünket egymásnak.

– Sokat hallottam rólad. Még Amerikában is – Fónagy hangjából nem annyira elismerést, mint inkább hízelgést éreztem ki.

Vajon mi a célja? Eddigi megnyilatkozásai magabiztosak és nagyképűek voltak.

Ez a kérdés izgatott. Éreztem, hogy valami történt, amiről még nem tudok, ami – talán – politikailag hasznunkra válhat.

– Szóval te vagy a „Földalatti Parlament" képviselője? – kérdeztem kétkedő hangsúllyal. Fónagy válasza sokkal inkább önironikusan, mint támadóan hangzott:

– Miért? Nem hiszed?

– Nem!

Ezt azért nem várta. Arcába szökött a vér. Támadásba lendült.

– A szenátus elhitte. Az ENSZ Ötös Bizottsága elhitte. Államfők elhitték. Csak pont te nem?

– Én nem. És félek, hogy diadalmeneted még visszaüt ránk, az egész magyar politikai emigrációra.

Kelemen Iván vetette közbe magát, szép, sötét szakállát simogatva idegességében.

– Ne civakodjatok, az isten szerelmére! Legalább itt ne!

Fónagy még kitátotta a száját, felelni akart harciasan, aztán csak legyintett.

– Eh! Különben mindegy. Már vége.

– Vége? Hogy érted ezt?

– Csakugyan hagyjátok abba. Dezső jóhiszemű volt és ez a fontos – Kocsis Gábor csillapította volna le a kedélyeket.

A vas azonban már izzott. Ott szikrázott a szemem előtt, balgaságot követek el, ha hagyom kihűlni. Tudnom kellett, mit rejtenek a „Földalatti Parlament" képviselőjének keserű szavai.

– Ezt hogy képzelitek? – fordultam felelősségre vonón Kocsisék felé. – Valami fontos, mindnyájunk sorsát érintő esemény történt, amit elhallgattok előttem?!

– Neked mindent tudnod kell? – támadott a kis páter élesen.

– Mindent. A forradalmi emigrációt én képviselem ebben az országban.

– Dezsőt menesztették – mondta halkan Kelemen Iván.

– Menesztették? Kik? – adtam az értetlent.

– Az amerikaiak.

– Ez igaz? – fordultam hitetlenkedve Fónagyhoz.

Alig hallottam a hangját, olyan halkan, letörten felelt.

– Igaz. Megköszönték eddigi szolgálataimat és búcsút vettek tőlem.

Két nappal e beszélgetés után, éjjel a telefonom éles csöngésére riadtam föl.

– Kit esz a fene ilyenkor? – bosszankodtam.

Későn feküdtem le, s az órám, ahogy a felkattantott lámpa világosságában egy pillantást vetettem rá, hajnali fél ötöt mutatott.

– Halló? – emeltem fel a kagylót, miután valamennyire elszállt kábultságom.

– Na végre! Már attól féltem, nem talállak otthon.

A hang ismerősnek tetszett, de nem jöttem rá, hogy kié.

– Ki az ördög vagy ilyenkor?

– Pali. Szőllősy Pali, a bécsi Magyar Híradótól. Hallottad már, mi történt?

– Azt sem tudom, hogy történt valami. Aludtam, amíg föl nem keltettél – zsémbeltem.

Bezzeg attól, amit ezután hallottam, tüstént éber lettem.

– Fónagyot az éjjel lelőtték!

– Mit beszélsz?... Ki?... Hol?

– Graztól nem messze. És kirabolták! A reggeli lapokban már megjelenik a hír.

Kétszer is rám szólt, hogy: – Halló!... Halló? – amire megemésztettem a hírt.

– Pali, mondd, lejönnél velem Grazba?

– Tudod, hogy nincs kocsim. Ezért hívtalak.

– Érted megyek.

Mielőtt felébresztettem volna Bánkuti Gézát, aki a kocsimat vezette, át- meg átgondoltam a hír minden szavát. Kerestem a történtek miértjét.

– Ki lőhette le ezt a kalandort? A mieink? Talán. A hírszerzésben minden előfordulhat. Mégis, ez nem a mi módszerünk. És mit vehettek volna el tőle? Iratokat? Hiszen Fónagy maga mondotta a Nemzetőr szerkesztőségében, hogy mindennek vége; ejtették. Iratok nem lehettek nála. Pénzt? Ez esetben csakis közönséges rablásról lehet szó.

Eszembe jutottak Kelemen Ivánnak a búcsúzáskor mondott szavai: „Ne haragudj Dezsőre, van elég baja. Olyan szegényen érkezett vissza, hogy mi adtunk neki kölcsön."

– De hát akkor mit raboltak tőle? Lehet, hogy bosszú? Esetleg addigi pártfogói akartak szabadulni a kényelmetlen kolonctól?

Amikor Budapest Fónagy erkölcsi likvidálására utasított, nem adódott alkalmam rá. Hátha most? Ha hitelét veszti, legendája összeomlik, mint a kártyavár.

A hosszú úton természetesen sokat beszélgettünk. Igaz, Szőllősy

alig tudott többet annál, amit telefonhívásakor már közölt. Újdonságot mindössze egy újabb hírügynökségi jelentés tartalmazott. Eszerint a merénylet során elrabolták Fónagy fontos iratokkal tömött diplomatatáskáját.

Fáradtan, törődötten értünk Grazba.

A rendőrség épületébe könnyen bejutottunk, a bűnügyi felügyelő szobájába nehezebben. A rendőrtiszt mogorván fogadott minket.

– Nincs időm! Forduljanak az ügyeleteshez.

Szőllősy elővette és az orra alá tartotta igazolványát.

– Bécsi újságíró vagyok, Herr Inspektor.

Valamivel barátságosabban ismételte meg:

– Sajnálom, szerkesztő úr, de akkor sincs.

Gondolom, közben a pokolba kívánt bennünket. Ráadásul egy vérbeli újságírót nem olyan könnyű lerázni.

– Ez az úr itt mellettem volt magyar nemzetgyűlési képviselő. Maléta főtitkár úr és Pittermann, alkancellár úr akceptálják őt – mutatott rám Szőllősy Pál. – A Fónagy-ügyben jött.

Az Osztrák Néppárt főtitkárának a neve hatott-e, vagy a Szociáldemokrata Párt elnökéé, esetleg mindkettőé, nem tudom. Mindenesetre a fogás bevált. A rendőrtiszt egyszeriben készségessé vált.

– Parancsoljanak az urak. Foglaljanak helyet. Miben állhatok szolgálatukra?... De a sajtónak egyelőre semmit!

Rajtam volt a sor.

– Erről kezeskedem, felügyelő úr. Herr Szőllősy a bécsi Magyar Híradó főszerkesztője, de most mint a magyar politikai emigráció egyik prominens tagja kísért el engem.

– Így már más. Tessék!

– A hírügynökségi jelentésekből szereztünk tudomást arról, hogy Fónagy Dezső úr ellen merényletet követtek el.

A nyomozótiszt mappát emelt ki a fiókjából. Fényképeket terített elénk. A Fónagyról készült bűnügyi felvételek nyomasztóak voltak; a sebesült hatalmas vértócsában feküdt.

– Sok vért veszíthetett – jegyeztem meg.

– Megtámadták és rálőttek. Három golyó hatolt a testébe. Kettő a mellkasba...

– Súlyos?

– Igen, de nem életveszélyes. Már a kihallgatását is engedélyezték.

– És a táska? – szólt közbe izgatottan Szőllősy.

– Herr Fónagy csakugyan sok vért vesztett. Nagyon gyenge. Annyit mégis elmondott, hogy futártáskájában fontos, az ENSZ-bizottság tanúival kapcsolatos iratok, valamint magyar emigráns szervezetek névsorai voltak. A bolsevista ügynökök nyilván hosszabb idő óta lestek rá, követték és itt, Grazban lecsaptak...

A rendőrtiszt sajnálkozva széttárta a kezét.

– ...Sajnos, közel a magyar határ. Félő, hogy a fontos és titkos iratok már odaát vannak.

– Rettenetes! – kiáltott fel Szőllősy kétségbeesve.

– Kérem, uraim, mi mindent megteszünk, de hát...

A nyomozó valósággal szabadkozott. Elérkezettnek láttam az időt arra, hogy megvigasztaljam és egyben kétségbeejtsem őket.

– Szeretném megnyugtatni, Herr Inspektor. Fónagy úrnál nem voltak sem bizalmas, sem titkos iratok.

Kísérőm úgy pattant fel, mintha kígyó marta volna meg. Szinte egyszerre kiáltottak fel a rendőrtiszttel; ez magyarul, amaz németül.

– Nem?

A felügyelő edzett ember volt. Amint jött az ámulata, oly gyorsan el is tűnt.

– Kérem, képviselő úr, megmagyarázná?

– Főleg azért jöttem. Ugyanis, mint a strassburgi Magyar Forradalmi Tanács megbízottjának, rendkívül fontos volt megtudnom, milyen iratok juthattak a kommunisták kezébe. Ezért mielőtt elindultunk, felhívtam New Yorkot...

– Nem is mondtad! – Szőllősy arcán szemrehányás tükröződött.

– ...Biztosítottak – folytattam –, hogy Fónagy úr, miután befejezte amerikai szereplését, magánemberként indult vissza Európába...

Kis szünetet tartottam, hogy magukhoz térjenek a meglepetéstől. Aztán kimondtam a döntő mondatot:

– ...Sajnálatos azonban a mások vesztesége.

A nyomozótiszt kíváncsian fürkészte az arcomat.

– A másoké? Mit ért ezalatt?

– Fónagy úr több Amerikában élő emigránstól pénzt vett át azzal, hogy illegális úton Magyarországra, a címzettekhez juttassa. A táskával együtt nyilván ez veszett el.

A nyomozó kis szünetet tartott, „ízlelgette" a kapott információt.

– Ismeri képviselő úr az összeget is?

– Igen. Mintegy ötvenezer dollárról van szó.

– Ötvenezer dollár?... Fantasztikus! – Szőllősy képtelen volt uralkodni az izgalmán.

A rendőrtiszt töprengve kártyázgatott a bűnügy fényképeivel.

– Ez mindenesetre új megvilágításba helyezi az ügyet... Már megbocsássanak az urak, ha egy bizalmas információt kérek... Lássák be, kérem, hogy a megváltozott helyzetben rendkívül fontos tisztán látnunk...

– Természetesen, rendelkezésére állunk – Szőllősy készséges volt és korrekt.

– Kérdezzen, felügyelő úr – bátorítottam én is.

Ismételten kérem... Nehogy félreértsék...

Dehogy! – biztattam, hiszen alig vártam a kérdését.

– Megbízható emberük volt ez a Fónagy?

– Hát persze, Herr Inspektor! – jelentette ki Szőllősy azonnal.

– Feltétlenül, ... azt hiszem – mondottam én.

A nyomozótiszt valósággal lecsapott válaszomra.

– Azt hiszi? A képviselő úrnak tehát kétségei vannak?

– Nézze kérem, csakugyan bizalmasan szólva... a nyomozás érdekében. A kérdés meglehetősen bonyolult. A magyar emigráció ugyanúgy nem egységes, mint ahogy bármelyik ország belpolitikai arculata sem az. Fónagy úrról sokan azt állították, hogy a Magyarországon egzisztáló Földalatti Parlament tagja. Mások viszont ebben nem teljesen bizonyosak.

– Értem. – A rendőrtiszt próbálta megemészteni a hallottakat. – Köszönöm, uraim, az értékes segítséget.

– Mi is köszönjük a felvilágosítást. És... engedjen meg, kérem, egy személyes kérést.

– Parancsoljon, képviselő úr. Ha rajtam áll...

– Kérem, kövessenek el mindent, hogy a pénz előkerüljön. Fónagy úr kolduszegény és nagyon kínos lenne a megbízóinak, ha nem tudna elszámolni az átvett összegekkel.

Ezt már Szőllősy idegei sem bírták tovább.

– Tévedés! – kiáltotta. – Fónagy óriási tiszteletdíjakat kapott.

– Amelyeket azonmód szétszórt. Grazi útjához a Nemzetőr szerkesztőségében kért és kapott kölcsön néhány schillinget.

Közlésem merőben új fordulatot adott az ügynek.

A világsajtó, amely az első hírek alapján még ilyen és hasonló főcímekkel adott tájékoztatást a közvéleménynek: „Politikai merénylet egy magyar szabadságharcos ellen", kényszerült az igazság közlésére. Arról kellett beszámolnia, amit a nyomozás ezután bizonyított: Fónagy elsikkasztotta az ötvenezer dollárt, saját magára lőtt rá, tehát önrablást követett el.

Ezzel, természetesen, összeomlott a „Földalatti Parlament" létezésének mítosza is. Fónagy lelepleződése folytán értéktelenné váltak a világ számos országában elmondott szónoklatai, sajtótájékoztatói és – ami a legfontosabb volt számunkra – az ENSZ-ben koronatanúként megtett vallomása.

A CIA vereséget szenvedett. S ez volt az első alkalom, amikor a diplomáciailag és politikailag egyaránt szorongatott Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány szilárd bizonyítékokkal megkérdőjelezhette az Ötös Bizottság módszereit és tevékenységét.

Az ideológiai háborúban, amelyet ellenünk s a szocialista világ ellen folytattak, ez a kis epizód – a MUK szétverése mellett – a második jelentős győzelme lett hírszerzésünknek.

ÚJ TÁMADÁST TERVEZNEK

Sokan úgy képzelik, hogy a hírszerző élete csupa ökölharc, karatés küzdelem, pisztolypárbaj és – természetesen – győzelem.

Bizonyára van ilyen is. A magam részéről szét kell rombolnom ezt az illúziót; egyetlen alkalommal sem vívtam közelharcot. A pisztolyomat sokszor csőre töltöttem ugyan, hogy megvédjem vagy megöljem magam, ha a helyzet úgy alakul, de erre sem került sor.

A memóriám, a logikai készségem és a kiképzésem során elsajátított tulajdonságok domináltak hírszerzői munkámban.

Időnként különösen szükségessé vált, hogy magamra maradjak, átgondoljam a végbement eseményeket, igyekezzem elemezni az ellenség lépéseit és abból a várható szándékát. Segítséget kaptam hazulról. Értékes, pótolhatatlan információkat, irányelveket, utasításokat. Nem is lehetett másként eredményre jutni a nyugati világ hatalmas szellemi kapacitással, technikai eszközökkel rendelkező kém- és elhárító szervezeteivel szemben.

Még ez év elején Ausztriába érkezett Vidovics Ferenc, Somogy megye felszabadulás utáni főispánja. Kővágó gondjaimra bízta őt és a kettőnk közötti „barátság", a nyilvánvaló különbségek ellenére, hosszú időn át megmaradt – mert meg kellett maradnia.

Vidovicsot mindenképpen érdekes, figyelemre és ellenőrzésre méltó figurának tartottam. Részben, mivel a harmincas években Eckhardt Tibornak, a kisgazdapárt akkori vezérének személyi titkáraként ügyködött. Részben, mert az emigrációban kiépített kapcsolatai az első perctől fogva felkeltették gyanakvásomat.

Eckhardt régóta a CIA szolgálatába szegődött. A kémtevékenységéről hírhedt Lengyel Béla tábornokhoz fűződő kapcsolata a magyar hírszerzés előtt ismert volt. Az ellenforradalmat követően létrehozta a CIA ausztriai fiókját, szemérmetlen nyíltsággal elke-

resztelvén azt „First Aid for Hungary" (Elsősegélyt Magyarországért) jótékonysági szervezetnek.

Bécsben tehát megkezdte működését az Eckhardt–Lengyel-féle „jótékonysági társaság". Vidovics megérkezését követően hamarosan jelentkezett volt gazdájánál. Ekkoriban kezdtek az amerikai szervek serényen munkálkodni azon, hogy egységbe forrasszák az emigráció politikai és katonai erőit.

Az utóbbi kulcsfigurája Vidovics lett. Az ő személye köré csoportosult a Nemzetőr című lap gárdája is. Az Eckhardt által Innsbruckban megrendezett „vezetői találkozón" szinte teljhatalommal ruházták fel. Ebben a minőségben vett részt az MHBK ausztriai leányvállalata, a „Szent László Bajtársi Szövetség" salzburgi nagygyűlésén, Zákó András tárgyalópartnereként. A katonai emigráció tömörítése küszöbön állt és ebben Vidovics vállalta a főszerepet.

Csakhogy mögötte Eckhardt, Eckhardt mögött a CIA árnyéka sötétlett. Hírszerzésünk vezetőit érthetően foglalkoztatta a kérdés: mi készül?

A MUK példája fokozott éberségre intett. Ahol emigráns katonák mozgolódtak és a háttérben az USA titkosszolgálatát fedeztük fel, ott a szocialista országok elleni akciókat kellett feltételezni.

Utasítást kaptam, hogy kíséreljem meg felderíteni az ellenség szándékát. Segítőtársként egy disszidenst ajánlottak, Keszkenyős Sándort, aki a Somogy megyei Kálmáncsáról származott. Feleséget, három gyermeket hagyott otthon, akikhez ragaszkodott. A központ úgy ítélte meg, hogy Keszkenyős okos legendával felhasználható a feladat elvégzésére.

Könnyen ment Keszkenyőssel találkozót létrehoznom. Néhány beszélgetés után rátértem a tárgyra.

– Ide figyeljen, Keszkenyős. Maga otthon hagyta a családját, kijött ide, mert boldogulni akart. Csakhogy nem jut egyről kettőre, igaz?

– Pontosan – bólintott helyeslően. – Ezért bátorkodtam Szabó úrhoz fordulni.

– Beszéljünk nyíltan. Állást tudok szerezni magának. Jobban élhet, mint eddig, de meggazdagodni nem fog. Gondolom, nem azért hagyta el a faluját.

– Nem hát. Pénzt akarok keresni és hazaküldeni.

– Hazaküldeni? – csodálkoztam. – Mások kihozatják a családjukat.

– Ugyan, Szabó úr! – fakadt ki. – Biztassam bokorugrásra az asszonyt meg a három gyereket? Nem vagyok én felelőtlen gazember!

– Ha tehát megszedné magát, hazamenne?

– Lehet, hogy a Szabó úr elzavar, de akkor is megmondom kereken: haza.

– Nézze, Keszkenyős, nekem valójában figyelmeztetnem kellene a segélyszerveket, hisz maga nem politikai menekült.

Összerezzent. Tudatára ébredt, hogy őszinteségével bajba sodorta magát.

– Csak nem tesz ilyet? – kérdezte aggodalom és reménység közt vergődve.

– Van egy ajánlatom.

– Ajánlata? – csodálkozott el.

– Maga őszintén beszélt velem, én is őszinte leszek. Hallotta már a Vidovics nevet?

– Hát hogyne hallottam volna. A főispánunk volt.

– Most itt él ő is, de a forradalmi emigráció ellen dolgozik. Olyan emberekkel paktál, akiket mi fasisztáknak tartunk. Mi a polgári demokráciáért harcolunk, ő a királyt akarja visszahozni.

– Az Ottót?

– Azt.

Gondolkozott. Fürge esze gyorsan felfogta az összefüggést. Hagytam, hogy megemésszе a hallottakat.

– Mi az ajánlat?

– Összehozom Vidoviccsal. Mint földijét, talán bizalmába fogadja. Tudni szeretném, kikkel érintkezik, mit csinál?

– Ha megteszem, az a Szabó úrnak jó. Hát nekem?

– Beajánlom az ENSZ Menekültügyi Főbizottságán önállósítási segélyre. Kap ötvenezer schillinget és betársulhat az autószerelőhöz.

Gondolkodás nélkül rávágta:

– Megegyeztünk. Jómagam sem kedvelem a fasisztákat, s ha még hasznom is lesz belőle...

Másnap, mert mindenképpen biztosítani akartam magamat, felkerestem Kéthly Annát, és beszámoltam neki a történtekről.

– Miért mondta el nekem? – nézett rám érdeklődve.

– Annus néni tudja, nem szokásom effajta módszerrel élni. Szükségem van az egyetértésére.

– A felelősség miatt?

– Inkább lelkiismereti okokból.

Hosszasan hallgatott, már azt hittem, elbóbiskolt. Váratlanul szólalt meg.

– Mi, akik kettős fronton küzdünk: otthon a kommunisták, az emigrációban pedig a jobboldaliak ellen, bizonyos esetekben nem lehetünk finnyásak. Helyesen járt el. Tájékoztasson majd engem is.

Akciómhoz elnyertem tehát a szociáldemokraták támogatását. Bármi történjék is ez ügyben, Ausztriában szociáldemokrata volt a belügyminiszter; fedezve voltam.

Néhány hét telt el csupán a Keszkenyőssel való megállapodásom óta, amikor feldúltan beállított a lakásomra.

– Milyen jól látta a helyzetet, Szabó úr! De milyen jól!

– Beszéljen! Mi történt?

Izgalom fogott el. Ennek az embernek a felindultsága olyan feszültségről árulkodott, amelyről fontos mondanivalóra következtettem. Mégis váratlanul ért, ami ezután következett.

– Ismer a Szabó úr egy idős, parasztos ábrázatú katonát?

Első pillanatban nem sokat mondott a szűkszavú jellemzés.

– Zömök, pirospozsgás. Vastag bajszú. Olyan, mint egy kulák. Pedig ezredes volt.

A kép kiegészült.

– Dömötör! – kiáltottam fel akaratlanul.

– Szóval ösmeri – állapította meg tárgyilagosan.

– Mondja tovább!

– Vidovics Feri bácsi elvitt ehhez a Dömötörhöz. Mödlingben lakik.

– Goldene Stiege?

– Tíz szám. Lám, hogy a Szabó úr is tudja. Ezért küldött, ugye?

– Dömötört ismerem. De csak futólag. Arról fogalmam sem volt, hogy kapcsolatban áll Vidoviccsal.

– De hiszen a Feri bácsi az igazi parancsnok. És tudja, Szabó úr, hogy mit akarnak? Menjek haza kémkedni.

Egyetlen kérdés izgatott. Rákérdeztem, csodálkozón.

– Elképesztő! Maga? Kiképzetlenül hogy boldogulna?

– De hiszen kiképeznének. Először is, Mödlingben, azután Marokkóban. Van ott egy táboruk.

Őszintén megdöbbentem. Aztán úgy feleltem, ahogyan lehetséges volt ebben a helyzetben.

– Végül is, hazafias feladat.

– De nem egy háromgyerekes családapának!

Felcsattant, aztán elhallgatott. Ekkor tudatosodott benne, mit is mondtam. Gyanakodva méregetett, majd megszólalt óvatosan.

– Szabó úr azért küldött a Feri bácsihoz, mert aggályosnak tartotta a kapcsolatait. Most pedig hazafias feladatnak nevezte ezt a disznóságot.

Keszkenyős a maga józan parasztlogikájával felismerte az ellentmondásokat. Visszakoznom kellett.

– Nézze, Keszkenyős. A feladat valóban hazafias, ha hazafiak végzik...

– Csakhogy ezek pénzért csinálják! Egyik jobban él, mint a másik! – vágott közbe.

– Látja, ezért aggályoskodtam. És maga bebizonyította, hogy joggal. Elég sok embert elítéltek már otthon kémkedésért, míg a küldőik meggazdagodtak rajtuk...

Nagyon fontos információt kaptam tőle, de valami még hiányzott. A két lényeges kérdés közül: kik és mit, a másodikra is meg kellett kapnom a választ.

– ...Azonkívül mit akarnak? Hiszen ma nincs is Magyarországon kommunista hadsereg.

– Hát ez az, Szabó úr. A szovjet katonaság után kellene koslatnom. Hol vannak? Milyen létszámmal? Milyen fegyverekkel? Megtudni az alakulatuk számát, jelzését. Kérdezzem meg az Iántól, hogy hová tartozik? Kiszolgáltatott fiataloktól, akik vagy vállalkoznak erre az esélytelen feladatra, vagy visszamennek a lágerbe, a nyomorúságba, a reménytelenségbe, ilyent követelni, ezt tartom disznóságnak.

Szenvedélyesen beszélt. Bizonyos értelemben meggondolatlanul. Maga is rájött erre, mert amikor befejezte és lehiggadt, megkérdezte:

– Ezek után mit tesz velem? Kommunistának tart? Feljelent? De hiszen maga küldött oda!

– Örülök, hogy odaküldtem. Köszönöm a segítségét. Megértem az indulatait is. Amit a Goldene Stiege 10-ben tapasztalt, azt én sem tartom másnak szennyes és önző üzleti vállalkozásnál. Ne szóljon róla senkinek, nehogy üldözni kezdjék. Ha lemondja simán,

beletörődnek. Ha ellenségükké teszi őket, ki tudja, mire képesek? Hallgasson.

– És az önállósítási kölcsön?

– Megígértem, megkapja.

Rendelkeztem hát a bizonyítékokkal:

Dömötör ezredes az MHBK-s Takáccsal kezdte. Azután a Gehlen-rezidens Miklódyval közös főhadiszállást létesítettek. Kémkiképző táborokat tartottak font Marokkóban. Vidovics pedig, a tulajdonképpeni főnök, feltehetően nem a szakértelme miatt, hanem, mivel rajta keresztül érkezik a pénz. A pénz, amely Eckhardté, tehát a CIA-é. Dömötör Király Béla embere és Király is a CIA-é. A kör bezárult.

Az ellenforradalom leverése óta fél év telt el. Ezalatt meghiúsítottuk a MUK ellenforradalmi szervezkedést. Ám a Washington Post 1957. május 31-i szalagcíme ugyancsak éberségre intett: „Vonja ki csapatait Magyarországról vagy készüljön fel újabb felkelésre, figyelmezteti a Szovjetuniót az ENSZ-jelentés." Íme, egy új ellenforradalmi góc vezérkara került figyelmünk központjába.

Utasítást kaptam, hogy kíséreljem meg Vidovics erkölcsi likvidálását az emigráns társadalomban.

Komoly terhet raktak a vállamra. Napokon át töprengtem. Átmeg átvizsgáltam minden adatot, amelyet Vidovicsról emlékezetemben őriztem.

Hallottam már olyat, hogy egy „szentet" lerángattak az égből. De csak ha már megunták vagy felismerték, hogy vannak vétkei, bűnei, hogy pontosan olyan gyarló ember, mint akik addig imádták. Arra azonban nem akadt példa, hogy mártíromsága teljes dicsfényében tündöklő szentet taszítsanak le hívei a piedesztálról.

Vidovics afféle mártíromságot szenvedett politikai szentnek számított akkoriban. Ez a szerep tetszett neki, beleélte magát és szívesen viselte. Később Amerikában alaposan megtépázódott a nimbusza. Csak példaként: Bondor Vilmos, Mikó Zoltán helyettese, az 1944-es Ellenállási Mozgalomban a hírhedt Radó csendőr százados által csúnyán megkínzott antifasiszta harcos nyilvánosan felpofozta embertelen viselkedése miatt.

Érdemes – a főszereplő jellemének tisztázása végett – kissé előreszaladnunk az időben. A New York-i „Az Ember" című, jellegzetesen nagypolgári és szocializmusellenes emigráns újság 1958. augusztus 16-i számából idézek:

„Megérkezése óta az amerikai nyilaspatkány társaságnak Vidovics lett a szemefénye és minden reménysége, ami annál érthetőbb, mert egymás után foglalta el az amerikai magyar közélet legfelső pozícióit, ismeretlen forrásból eredő hatalmas pénzösszeg felett rendelkezett és bekerült a Magyar Bizottságba is, amely a Magyar Nemzeti Bizottmánynak ez idő szerinti folytatása és ahonnét havonta csaknem ötszáz dollár munkanélküli herejövedelemre tett szert a Free Europe naivitásából és elnéző kegyéből."

„Vidovics már két alkalommal szerepelt »Az Ember« első oldalán. Először, amikor ismertettük azt a példátlan cinizmust és lelkiismeretlenséget, amellyel a náci ganget be akarta csempészni az amerikai életbe. Másodszor pedig, amikor megírtuk, hogy egy Bondor Vilmos nevű igazi szabadságharcos arra kényszerült, hogy csaknem félholtra pofozza saját hivatali helyiségében..."

„...Most harmadszor vagyunk kénytelenek foglalkozni Vidovics Ferenccel.

...Követeljük, hogy: a Free Europe vezetői azonnal szakítsanak meg Vidovics Ferenccel minden kapcsolatot!

Követeljük az USA hatóságaitól, hogy az itt feltárt adatok alapján indítsa meg Vidovics ellen a vizsgálatot!..."

Ez azonban már 1958-ban történt; 1957 tavaszán lehetetlennek látszott hozzányúlni.

Végre, ki tudja hányadik nekirugaszkodás után, amikor szinte szavanként, betűnként szedtem ízekre a Vidovics-sztorit, megtaláltam a támadására alkalmas pontot.

Vidovics családja – felesége és gyermekei – otthon maradtak Magyarországon. Amíg családja sorsa az egyszerű kálmáncsai parasztember, Keszkenyős egész magatartását meghatározta, Vidovicsot semmiben sem korlátozta. Ő – és még annyian az ellenünk fegyverrel szervezkedők közül – számítottak a Magyar Népköztársaság nagylelkűségére; tudták, hogy szeretteiket nem érheti bántódás az ő bűneik miatt. Ettől függetlenül megkísérelte nyugatra csempésztetésüket; vagy azért, mert valóban hiányoztak neki, vagy – s ez a valószínűbb – politikai számításból.

Vidovics Amerikába készült. Számolnia kellett az Egyesült Államok társadalmának hagyományaival, szokásaival. Így azzal is, hogy a szép családi életet élő közéleti embereknek van csak jövőjük; nem véletlenül igyekeznek még a megválasztott elnökök is fitogtatni az esetleg nem is létező családi harmóniát.

Szóval, minden előkészület megtörtént a Vidovics família Nyugatra szöktetésére. Felelősséggel kijelenthetem, hogy nem a magyar állambiztonsági szervek akadályozták meg ezt, jóllehet tudtunk róla, hanem kizárólag Vidovics maga. Mindenekelőtt azzal, hogy boldog-boldogtalannak újságolta az egyébként csöndet, titoktartást kívánó eseményt. Ráadásul egy mindenre elszánt és mindenre képes gazfickót bízott meg az akció lebonyolításával.

Ez adta kezembe a kulcsot feladatom megoldásához.

Korábban már említést tettem Ábrányi Aurél munkatársáról, a Bécs, XV. Plötzleinsdorferstrasse 6. szám alatt lakó Göczéről, aki tapasztalt kém és embercsempész volt. Ő vállalkozott az egykori főispán családjának kicsempészésére. Tudtam arról, hogy többen, különösen maga Ábrányi igyekezett lebeszélni Vidovicsot a Göczének adandó megbízásról. Hiába.

Amikor Vidovics nekem is elkeseregte a bánatát, ezt mondtam neki:

– Csak magadat okolhatod a történtekért. Kizárólag magadat.

Megdöbbenten nézett rám. Ilyen keményen senki nem vágta az arcába az igazságot.

– Te megbolondultál! – nyögte ki végre.

– A tényekkel mindenképpen szembe kell nézned. Te bíztad szeretteidet olyan valakire, akitől mindenki óvott.

– Gödze szakember.

– Ettől még lehet csirkefogó.

– Hogy érted ezt?

Hangsúlyából éreztem, hogy elszállt a magabiztossága. Vigyáznom kellett azonban, hogyan fogalmazok, meddig megyek el.

– Többféleképpen.

– Például?

– Első változat: túlzottan sok volt a szóbeszéd. Második változat: Gödze előre felvette a pénzt, érdektelenné vált a feladat elvégzésében. Harmadik változat: megbízhatatlan munkatársakkal dolgozott...

– Van több is?

– Egy negyedik: talán Gödze két irányban is elkötelezett.

– Ezt hogyan érted?

– Pontosan úgy, ahogyan értelmezted. Tőled felvette a munkabérét, az ÁVH-tól pedig a vérdíjat. Vidovics Ferenc családja megérhetett néhány tízezer forintot.

Hosszan elgondolkodott. Sovány arcán mindinkább összegyűrődtek a ráncok, tekintete egyre komorabbá vált.

Alig tudtam palástolni izgatottságomat. Vagy célt érek, vagy magam ellen zúdítom Vidovicsot és bandáját. Számoltam azzal, hogy előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik az összecsapás, de még korai lett volna.

– Súlyos vád! – szólalt meg végre.

– Csak feltevés. Négy lehetőség közül az egyik igaz lehet.

Ismét töprengésbe merült.

– Nem bizonyítja semmi.

– Semmi. Az viszont tény, hogy a családodat Gözce emberei vezették a határig, ahol elfogták őket.

– Te mit tennél a helyemben?

– Tanácsot könnyű adni. A kibicnek semmi sem drága...

– Mégis?

– Számot vetnék a valósággal. Ha a családomon nem segíthetnék – mint ahogyan te sem segíthetsz –, igyekeznék kideríteni az igazságot. A rendőrséghez fordulnék.

A beszélgetés végső következményeként, hosszú vajúdás, feltehetően másokkal való konzultálás után, Vidovics feljelentést tett Gözce ellen a bécsi rendőrprefektúrán. A nyomozás, pontosabban a házkutatás során lefoglalták az ellenforradalom idején oly jelentős szerepet játszott 32 lámpás adó-vevő készüléket, továbbá a feldolgozás alatt álló magyarországi kémjelentéseket.

Az eset után több oldalról támadás indult Vidovics ellen. Gözce a Szabad Európának, azaz a CIA-nak dolgozott. Vidovics nehezen lemosható fekete pontot szerzett a nyilvántartási lapjára; több hónapi huzavona után, tekintélyes lobbysták protekciójával alig engedték be az Egyesült Államokba.

Ahogyan mondani szokták: két legyet ütöttünk egy csapásra.

KIS ÉS NAGY SAKÁLOK

Nagyon lényeges vonása volt hírszerzésünknek, hogy hiányzott belőle a támadó szándék. Nem irányult egyetlen akciója sem bármely más hatalom vagy rendszer megdöntésére. Voltaképpen a magyar elhárítás célja külföldön az ellenünk irányuló kém-, diverziós, majd az ideológiai-diplomáciai hadviselés felderítése és megakadályozása volt.

Hírszerzésünk vezetői mérlegelve a kialakult helyzetet, úgy döntöttek, hogy a politikai emigráció esetében oly jól bevált módszert a katonai emigrációval szemben is alkalmaznunk kell. Jobb két vagy több egymással rivalizáló emigráns katonai szervezet, mint az egységes egy. Ennek jegyében készültem fel Király Béla bécsi „szabadságharcos" nagygyűlésére. A feladat: megingatni a tábornok iránti bizalmat, leszűkíteni híveinek táborát, megteremteni Dálnoki Veress Lajos volt horthysta vezérezredes számára az új ellenlábas „szabadságharcos" szövetség zászlóbontásának feltételeit.

A richtergassei Kiss-féle vendéglő különtermébe elegáns polgári ruhába öltözött, snájdig tisztként, magabiztosan, ünnepelt hősként lépett be Király Béla. Szeme megrebbent, amikor meglátott; nyílt titok volt, hogy nem kedvelem és ennek okául a strassburgi konferenciával való kezdeti szembenállását, valamint a MUK-ügyben tanúsított felelőtlenségét hangoztattam.

Lesírt róla, nem érti, miért mentem oda. Egy pillanatra meghökkent, de végignézve hívei lelkes táborán, rossz érzése szemmel láthatóan szertefoszlott.

Nagy expozét tartott. Vázolta a Szabadságharcos és Nemzetőr Szövetség helyzetét. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy hatalmas jelentőségük van a nyugati világban. Nem említette önmagát, de úgy forgatta a szót, hogy senkinek nem lehetett kétsége afelől:

„korunk kossuthi tetteket és vezetőket követel". E meghatározást Király Béla Király Bélára értette. Végül bejelentette, hogy szervezetük mindenkitől független. Ezután megadta a szót a hallgatóságnak.

Megdöbbent, amikor elsőként jelentkeztem. Vonásain rángás futott végig, de nem tagadhatta meg a szólás jogát tőlem sem.

– Uraim! – kezdtem előre megtervezett támadásomat. – Meghallgattuk Király Béla tábornokot, a „Szabadságharcos Szövetség" elnökét. Én most, mint a Magyar Forradalmi Tanács ausztriai meghatalmazottja tőle, mint a tanács alelnökétől kérdezem: a Forradalmi Tanács platformján van-e vagy sem?

– Visszautasítom a kérdést! – harsogta Király, de nem tudta belém fojtani a szót.

– Ugyanis a tábornok úr New Yorkban arról biztosította főtitkárunkat, hogy a szabadságharcos szervezet a Magyar Forradalmi Tanács részeként jön létre. Ezt megerősítette itt, Bécsben, Kéthly Anna előtt is. Mégis, egyidejűleg elkötelezte magát Eckhardt Tibornak, s a Magyar Nemzeti Bizottmánynak is. Itt pedig független szervezetről szónokolt. Melyik az igaz?

Azt hittem, azonnal meglincselnek. Munkatársaim szorosan mellém húzódtak, hogy közösen védekezzünk, ha tettlegességre kerülne sor.

– Provokáció! – a tábornok vérvörös arccal magasodott a tömeg fölé és üvöltött. – Hagyd el a termet! Azonnal hagyd el!

Szegény Király Béla! Honnan sejthette volna, hogy mindez csak a kezdete a vesszőfutásának. Amikor a legnagyobb volt a hangzavar és legközelebb a verekedés kirobbanásának pillanata, felállt egy másik magas, nagy termetű, katonás testtartású férfi, Nyirádi Szabó Imre volt repülő főhadnagy.

– Én pedig azt kérdezem, milyen megfontolásból akadályozta meg a tábornok úr, hogy a légierő a nemzetőrség oldalán beavatkozzon a harcokba? Százhuszonöt darab repülőgép került a kezünkre. A hajózószemélyzet rendelkezésre állt. Miért tette ezt?

– Ostobaság lett volna!

Király alig tudott uralkodni magán. Semmilyen támadásra nem számított. Ráadásul észre kellett vennie, hogy saját emberei is felfigyeltek a kérdésre, s gondolkodóba estek. Pedig a java még ezután következett.

Szennik György grafikusművész emelkedett szólásra. Hangja úgy harsant, hogy a teremben csönd támadt tőle.

– Tábornok úr! Igaz-e, hogy a Horthy-érában Gömbös lányt vett feleségül? Igaz-e, hogy a háború után azonnal elvált tőle és belépett a kommunista pártba? A vezérőrnagyi rangját nem Rákositól kapta-e? Megfelel-e a valóságnak az a hír, hogy a tábornok úr már a bécsi utcákat rótta, amikor a nagykovácsi erdőkben még visszavárták főhadiszállásának tagjai?

Szennik Györgyöt köztudottan háborús és népellenes grafikáiért ítélte el a Népbíróság a felszabadulás után; őt nem illethette senki a „kommunista ügynök" váddal. Legkevésbé a valóban párttagságot szerzett Király Béla, aki sápadtan tiltakozott.

– Soha nem hagytam cserben senkit.

– Engem ismer-e, tábornok úr? – adta meg a kegyelemdöfést Bánkuti Géza. – A Széna téri csoport harcosa voltam. Februárban az ön nevében keresett fel Budapesten Renner Péter. Most földönfutó vagyok. Írtam önnek, de egyetlen levelemre sem válaszolt. Meri-e megismételni, hogy soha nem hagyott cserben senkit?

A jelenlevő Vidovics avatkozott közbe. Belém karolt, kérlelt, hogy hagyjuk abba.

– A botrány nemzeti ügyünknek árt – mondogatta.

Érvelését, természetesen, elfogadtam. Különben is a magam elé tűzött célt elértem.

– Elragadott a szenvedély! – mentegetőztem, s hozzátettem még nyomatékul: – Hányan haltak emiatt? Hányan!

A történtek híre hamar szétfutott az emigrációban. Hozzájárult ahhoz, hogy Dálnoki Veress Lajos horthysta vezérezredes irányításával új, párhuzamos – nyugodtan nevezhetem így: konkurrens – „szabadságharcos" szövetség jöjjön létre. Király és társai egyeduralma megtört, mielőtt kialakult volna. Ugyanakkor jólesően állapíthattam meg, hogy sikerült fellépésemet teljesen „nemzeti" és „forradalmi" ihletésűnek mutatnom. Ezt bizonyította – további lehetőségek ajtóit hagyva nyitva –, hogy Király Béla legodaadóbb hívei sem szakítottak velem, hanem örömest fenntartották a kapcsolatunkat. Ezt tanúsítja az alábbi levelezőlap is, amelyet páter Végvári Vazul, „a budai Kapisztrán" küldött – a Széna téri ellenforradalmár fegyveres csoport papja – jóval az előbbi összecsapás után.

„1957. július 22.
Kedves Miklós!
Ha időd engedi, szívesen találkoznék Veled utolsó búcsúvételre hétfőn (22-én) du. 5-fél 6 között a IX., Berg g. 35/a alatt (Szentegyedi ház). Üdvözöl:

Vazul."

Nemcsak a kis ferencessel, de a „Nemzetőr" szerkesztő gárdájával is megmaradt a „baráti" egyetértés, a véleménycsere, és sikerült megőriznem – hazatérésemig – a tiszteletüket. Annyit jelentett ez, hogy a további jó információk egyik fontos forrása számunkra nyitva maradt.

Példákkal illusztráltam, hogy hírszerzésünk csakugyan és kimondottan defenzív, azaz elhárító jellegű volt. Fontosnak tartom, hogy állításom minden kétséget kizáróan bizonyítsam. Ebből a szempontból az alábbi történetet érdekesnek, jellemzőnek tartom. Beszéljen önmagáért.

Ha jól emlékszem, 1956 nyarán nem szökve, hanem az akkor igencsak újdonságszámba menő magyar turizmus résztvevőiként érkezett Bécsbe a Szállítóberendezések Gyára két tűzoltótisztje. Úgy viselkedtek, akár a vándormadarak; Ausztriát csupán átmeneti pihenőhelynek tekintették. A nyugatnémet gazdasági csoda vonzotta őket. Hamarosan útnak indultak hát és eljutottak – a walkai menekülttáborba. A hírhedt környezetből – mint oly sok esetben s oly sokak számára – a CIA München környéki kihallgató és kiképző központjához rövid, egyenes, viszonylag gyors út vezetett.

Egyikükkel, Katona Istvánnal, az ellenforradalom első óráiban találkoztam Bécsben. Megszegve a szakma szabályait, bizonyosfajta nosztalgiától vezérelve felkeresett lakásomon. Magyarországra készült egy ügynökcsoport tagjaként. Novemberben őrizetbe vették a magyar hatóságok.

Társával, a vékony termetű, ideges alkatú, bőbeszédű Rimóczy Ervinnel 1957 nyarán hozott újra össze a véletlen. Katona elbeszélte még októberben a történetüket, sorsukat, így tisztában voltam azzal, hogy Rimóczy személyében a CIA újabb ügynökét üdvözölhetem otthonomban.

Valósággal beóvakodott hozzám. Úgy adódott, hogy magam nyitottam ajtót. Nem kerülte el figyelmemet, hogy mielőtt belépne, loppal hátranézzen. A lépcsőházat leste, követte-e valaki.

A fotel szélére úgy ült le, kicsit félszegen, kicsit felugrásra készen, mint aki minden rosszra felkészült. A szituáció sok tekintetben Németh Miklósra emlékeztetett, sok minőségi különbséggel. Németh profi volt: okos, higgadt, számító, rettegés nélküli éber. Rimóczy reszketett a félelemtől. Miközben jó erős kávét főztem neki, azon tűnődtem: miként választhattak ügynökükké ilyen gyenge ideggzetű és adottságú embert egy mindenképpen jelentős szakmai hozzáértéssel rendelkező szervezet illetékesei? Beszélgetésünk során ennek titkát igyekeztem felderíteni. A kérdéseimre kapott válaszokból lassan kiszűrhettem, hogy Rimóczyt otthoni személyes kapcsolatai tették – nem alkalmassá – szükségessé arra, hogy gyengeségei ellenére felhasználják. S végül is, nem kockáztattak egyebet, mint az ő szabadságát, esetleg az életét.

Úgy tettem, mintha mit sem vettem volna észre.

– Régen láttam, barátom. Mi van magával?

Kicsit köntörfalazott, végül mégis kinyögte.

– Szabó úr mindig jó volt hozzám... Nagy bajban vagyok.

Eltűnődtem az élet furcsaságán. Alig egy éven belül Rimóczy a CIA második olyan embereként ült a szobámban, aki segítségemet kérte. Bár nem tudtam még, mi ennek a begyulladt, ijedt embernek a problémája, de sejtettem, hogy a feladatával függ össze.

– Tehát tanácsot vagy segítséget kíván tőlem.

– Segítséget. Mondom, nagy bajba jutottam.

– Hallgatom.

– Szabó úr bizonyára találkozott az ősszel Pistával, említette, hogy okvetlenül meglátogatja önt...

Várt kicsit, mit válaszolok. Nem szóltam. Képtelen voltam ugyanis eldönteni, ismerjem-e el, hogy az otthon őrizetbe vett barátjával csakugyan találkoztam. Nem mérhettem fel a rövid előzményből, hová akar kilyukadni, célszerűbbnek véltem a bölcs hallgatást.

Mivel választ nem kapott, folytatta.

– ...Feltételezem, tudja, hogy minket odaát, az NSZK-ban beszerveztek. Megkaptuk a kiképzést...

– Mire?

– A határon való átjutásra. Fegyverismeretre, hogy biztonsággal felismerjük a fegyverek tartozékait. Oktattak bennünket térképolvasásra, rádiózásra és fényképezésre is. Háromszor jártam már odaát.

– Szép teljesítmény. Ne haragudjon meg, nem néztem ki magából.

Erre kifakadt.

– Szabó úr! Úgy féltem, mint a kutya! Utolsó utamon felfedeztek a határőrök. Életemben nem futottam úgy!

– Hál' istennek, szerencsével.

– Elvesztettem közben a Minoxot. Anélkül nem jöhettem vissza. Amikor véget ért a tűzijáték, visszalopóztam, hogy megkeressem a gépet. Magam sem tudom, mitől rettegtem jobban: a magyar határőröktől-e, vagy attól, hogy üres kézzel kell visszatérnem az amikhoz?

– Megtalálta?

– Igen. Pokoli szerencsém volt. Amikor átadtam a felvételeket, megdicsértek. Kaptam ötszáz dollárt külön. De azt kívánták, induljak negyedszer is vissza.

– Most már van gyakorlata.

Fürkészve nézett rám. Nem tudta eldönteni, cinikusnak vagy tréfásnak tekintse-e a megjegyzésemet. Együttérző arcot vágtam. Folytatta.

– Csak merszem nincs! Szabó úrra lőttek már?

– Előfordult.

– Nem mertem nekivágni az útnak. Húztam az időt. A Minoxot zálogba csaptam, abból éltem.

– Nagy hiba!

– Ráadásul rám találtak. Kimagyarázkodtam betegséggel, egyébbel, de jelentkeznem kell.

– Tehát pénzre van szüksége, hogy kiváltsa a gépet?

– Rosszabb. Már a zálogcédulát is eladtam.

Dühbe gurultam. Egy gyáva hazaáruló, kalandor állt előttem. Mégis mérsékeltem magam. Gondoltam, még hasznomra lehet ez a beijedt alak. Rákiáltottam.

– Kinek?

– Nem tudom. Megkérdeztem egy férfit, akit neppernek véltem, a Dorotheum előtt (ez a bécsi zálogház neve – *Sz. M.*) és megkötöttük az üzletet. Most mi lesz?

Ezt olyan kétségbeesetten kérdezte, hogy szinte megsajnáltam.

– Semmilyen adata nincs?

– A zálogcédula számát ösztönösen felírtam.

– Adja ide. Van lakása?

– Egy nő befogadott. Rendőr, nála nem keresnek talán.

Amikor Rimóczy elment, felhívtam telefonon Töpli urat. Vele az utóbbi időben szorosabbra fűződtek a kapcsolataink, a barátiak és az „üzletiek" is. Tartottuk magunkat ahhoz a korábbi megállapodásunkhoz, hogy én rendelkezésére bocsátom a friss politikai információimat – amelyek tőlem függetlenül amúgy is a „piacra" kerülnek –, ő pedig cserébe tájékoztat az új disszidenseknek az osztrák nyomozó szervek előtt tett vallomásairól.

– Szeretnék találkozni magával, Pista barátom. Sürgős!

– Hol?

– Régen vitorláztunk.

Azonnal megértette, hogy tanúk és elektronikus „fülek" nélkül kívánok beszélni vele. Jó félóra múlva már az Alte Donau tiszta, szép kék vizén dagasztotta a szél vitorlánkat.

Hamar megegyeztünk.

Miként csinálta, az ő titka; mindenesetre három nap múlva kezembe nyomta a kétszeresen elzálogosított Minoxot. Vagy az eredetit, vagy ügyesen átjavítottat; hiszen a gyártási számnak egyeznie kellett az amerikaiak nyilvántartásával.

Rimóczyt válaszút elé állítottam.

– Nézze, barátom. Összeköttetéseim útján visszaszereztem a fényképezőgépét...

– Igazán? – örvendezett.

– Várjon a lelkendezéssel. Ára van.

– Magyarországra nem megyek át!

– Másról van szó. A gép jelenleg egy másik nyugati kémszervezeté. Mondhatnám úgy is: a konkurrenciáé.

– Értem.

– Annál jobb. Tudni akarják, mi volt a feladata? Mire kíváncsiak a CIA-nál?

Sok választása nem maradt, lelkiismeret-furdalása nem volt. S persze, megbízott bennem is. Így könnyen ráállt arra, hogy saját kezűleg írja le, mi érdekli az adott időszakban az amerikai titkosszolgálatot. Íme:

„Slágerek:

1. Josif Stalin 4. Médiumtank. Maga a harckocsi 50 000 dollár. Szabvány leírás vagy javítási, kezelési kézikönyv 5000–50 000 dollárig.

2. Értelmes szovjet tiszt vagy tiszthelyettes (akit árulásra kell bírni vagy elrabolni – *Sz. M.*) 5000–20 000 dollár.

3. Szovjet felvonulási dokumentációk 500 dollártól.

4. Stecskin markolat lőfegyver, 5000 dollár.

5. „Metol" géppisztoly 5–10 000. (Elsütőberendezés.)

6. Gázálarc szűrőbetét 500–5000 dollár.

7. Minden a szovjet hadsereg által használatos üzemanyagminta, lőszer, robbantó szerelések, atomvédő eszközök, műszerek (egyedi elbírálás alapján díjazva – *Sz. M.*).

8. Bármilyen adat az ő (a szovjet és a magyar szervekről van szó – *Sz. M.*) hírszolgálatukról és elhárításukról.

Kaszárnyák – Objektumok – Táborok:

1. Helyszínvázlat: égtáj, utak, tájékozódási pontok, megközelítési lehetőségek, megfigyelési pont.

2. Alaprajz: bejáratok, kerítés, behatolási helyek, sebezhető, bénítható pontok, pl. üzemanyag- és robbanóanyag-raktárak.

3. Részletrajzok kényes raktárakról és irodákról.

4. Lakók: katonákról, polgári alkalmazottakról mindent. Kantin stb.

5. Egységek: szervezetük, létszámuk, elosztásuk, felsőbb parancsnokságuk. Névsor. Különösképpen tisztek nevei és szolgálati, valamint magánéletük, szokásaik.

6. Tűzerő-ütőképesség: mindent!

7. Kiképzés: mindent!"

Töpli barátom, természetesen, megkapta az egyik példányt. A másik azonban hazakerült Budapestre.

TÁMOGATÁS A MAGYAR SAJTÓTÓL

A helyzet azt kívánta, hogy nyíltan támadjak meg népszerű „szabadságharcos" vezetőket és félelmetes befolyással rendelkező emigráns politikusokat, sőt szervezeteket. Hírszerzésünk vezetőit ez arra kényszerítette, hogy lépéseket tegyenek politikai megerősítésem érdekében.

A Népszabadság 1957. május 25-i száma Szabó László tollából súlyos vádakat tartalmazó cikket közölt ellenem.

Az emigrációban leírhatatlan hatást váltott ki az ellenem irányuló éles támadás. Igaz, hogy később – hazahívásom után – a kényszerű hallgatás húsz évén át izzott homlokomon a párt napilapja által reám sütött „hazaáruló" bélyeg, de akkor, 1957 tavaszán–nyarán sokat segített rajtam. Jelentős mértékben növelte tekintélyemet, fokozta akcióképességemet és egyúttal csökkentette a sebezhetőségemet.

A Munkás-Paraszt Kormány által kibocsátott, az „Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben" címet viselő, de közhasználatúan Fehér Könyvnek nevezett kiadvány harmadik kötetében ismét foglalkoztak személyemmel.

„JEGYZŐKÖNYV
Molnár Imre kihallgatásáról

Budapest, 1957. január 8-án

Kérdés: Milyen nyugati hírszerző szervekkel állt kapcsolatban Ausztriában?

Molnár: Bécsben a IX. kerületi lágerben megismerkedtem Baranyai magyar menekülttel, aki egy angol őrnagy ügynöke volt és az újonnan érkező disszidenseket kihallgatásra vitte az őrnagy-

hoz. Baranyai közölte, hogy az angol őrnagy tud rólam, és beszélni akar velem. Baranyai még azt is mondta, hogy ott pénzt lehet keresni. 1956 augusztus közepe felé a találkozás létrejött. Baranyai és én a Ringen találkoztunk az őrnagy segédtisztjével, aki elvezetett az őrnagyhoz. A segédtiszt egyben az őrnagy tolmácsa is volt. A beszélgetés során az őrnagy megkért, hogy írjam le az ÁVH szervezeti felépítését, a győri tisztek neveit, s mindazt, amit a határőrség munkájáról tudok, továbbá soroljam fel a megbízható emberek neveit, akiket Magyarországon ismerek. A felszólításnak eleget tettem...

Tudomásom van róla, hogy Szabó Miklós, a Szabad Európa Bizottság munkatársa október 28-a és november 2-a között Nagy Ferenc utasítására Győrben és Mosonmagyaróváron járt. Feladata az volt, hogy Magyarországon előkészítse Nagy Ferenc tárgyalását egy hivatalos magyar forradalmi bizottsággal. Szabó pénzt is kapott arra, hogy szükség esetén lepénzelje az illetékeseket. Nagy Ferenc azt tervezte, hogy ő lesz a magyar kormány ENSZ-küldötte."

Molnár Imre további vallomásában foglalkozik magyar emigráns szervezetek szerepével is. Ausztriában felkereste őt Takács István, a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége megbízottja... ...megkért – vallotta Molnár –, hogy hozzam össze őt volt parancsnokaimmal, szeretné velük felvenni a kapcsolatot, mert fegyvereket akarnak átküldeni a felkelő magyarok részére. Főleg olyan fegyvereket – mondotta Takács –, amire most Magyarországon nagy szükség van. Páncélöklöket és egyéb olyan fegyvereket, amelyekkel eredményesen lehet harcolni harckocsik ellen. Közölte Takács, hogy szükség esetén nagyobb mennyiségű fegyverrel és emberanyaggal is tudnák támogatni a magyarországi felkelést. Megjegyzem, Takácsnak azt a kérését, hogy volt parancsnokaimmal összehozzam, nem teljesítettem, ugyanis akkor még nem mertem Magyarországra jönni. Feltételezem, hogy a fegyvereket más úton Magyarországra juttatták.

„A későbbiek folyamán Molnár Imre is járt Magyarországon, Nagy Ferenc érdekében. A már említett Szabó Miklós, a Szabad Európa Bizottság munkatársa küldte őt és Iglódi István volt horthysta főhadnagyot erre az útra. Feladatuk volt, hogy kapcsolatot teremtsenek a Győri Forradalmi Bizottsággal és előkészítsék egy Nagy Ferenc-féle ideiglenes kormány megalakulását."

Ha szabad katonai meghatározást használnom, jókor, a legjobbkor jött a „tüzérségi támogatás". Már Európába érkezett az ENSZ Magyar Ügyet Vizsgáló, úgynevezett Ötös Bizottsága, azzal a határozott céllal, hogy terhelő adatokat gyűjtsön Kádár János Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánya, a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió ellen. Mivel őszre összehívták a világszervezet rendkívüli közgyűlését, láthatóan nagy offenzívát szerveztek ellenünk. Ebből következően rendkívüli erőfeszítéseket követelt a helyzet a magyar hírszerzés minden tagjától; különösen tőlem, aki pozíciómnál fogva sokat tehettem.

Nem elégedhettem meg azzal, hogy otthon megjelent, de a nyugati illetékeseknek szánt közleményekkel erősítették helyzetemet. Ahhoz, hogy élvonalban maradjak, hogy szavamnak, tetteimnek súlya legyen, magamnak is hozzá kellett járulnom.

Létrehoztam két újabb szervezetet. Az apró termetű, higanymozgású, eleven észjárású kereszténypárti politikus, Paraczky István szállította hozzá az Osztrák Néppárt ifjúsági mozgalmának támogatását. Főtitkáruk, a Néppárt nagy reménysége, az egyébként rokonszenves Karl Heider helyiséget, pénzt, vadonatúj bútort, mindent megszerzett nekünk. A szociáldemokraták eleinte prüszköltek, de végül is sikerült Herzog bácsit meggyőznöm. Így Peter Strasser nemzetgyűlési képviselő – a későbbi belügyi államtitkár –, akkor az egyik szociáldemokrata irányítás alatt álló nagybank igazgatósági tagja szintén nyújtott támogatást. Megalakult hát a „Menekült Magyarok Kultúrintézete". Elnöke Paraczky lett, főtitkára pedig én.

Egyidejűleg Bánkutiék is kedvet kaptak, hogy valamilyen érdekképviseletet teremtsenek a világba kicsődült neves és kevésbé neves sportolóknak. Magától értetődően ehhez az én segítségemet kérték. Rövid szervező munka után megalakult a „Menekült Magyar Sportolók Világszövetsége". A Bécs, XII. Assmayergasse 5/7 alatt megszerzett helyiségükben tartott első közgyűlésen díszelnökké az általam felkért Otto Moldent, a Die Presse lapok társtulajdonosát választották. Elnök Puskás Öcsi, társelnök Szabó Miklós, ügyvezető elnök Bánkuti Géza, főtitkár pedig Ábrahám Dezső lett.

A két jelentős szervezet és az azokban betöltött tisztségeim bizonyos függetlenséget biztosítottak nekem az emigrációs belharcokban. Befolyásomat pedig mérhetetlenül megnövelték. Addig is, de

azután még inkább hívtak értekezletekre, vitákra. Állásfoglalásomat, véleményemet egyes kérdésekben döntő jelentőségűnek tartották és kikérték. Hozzám küldtek meg minden olyan levelet, cikket, anyagot, amelyet az emigrációs politika szemszögéből vizsgálni, értékelni kellett, s rám bízták ezekben a döntést. Igényt tartottak politikai elemző cikkeimre is. Ezek tovább erősítették pozíciómat.

EMIGRÁNS KORMÁNY SZERVEZŐDIK

Nehéz, sőt szinte lehetetlen az 1957 nyarán bekövetkezett eseményeket időrendileg elkülöníteni egymástól. Az a tény, hogy az amerikai szavazógépezet – 1957-ben a 81 tagállamból a tíz szocialista országon kívül csak kilenc afrikai és ázsiai állam volt az amerikai diplomáciai és egyéb ráhatástól független – kierőszakolta a „magyar ügyben" a világszervezet rendkívüli közgyűlésének összehívását, egyúttal elérte az ideológiai-politikai-tömegkommunikációs nyomás fokozódását. Fogalmazhatnék úgy is: megkezdődött az általános offenzívát megelőző tüzérségi előkészítés. Az események valóban pergőtűzszerűen zúdultak ránk – és a világra.

A tényleges helyzetet pontosan, szabatosan rögzítette a Szabad Európa Rádió 1957. szeptember 8-i adása, amely „Az Egyesült Nemzetek magyar vitájának háttere és kilátásai" címet viselte.

„Még egy nap, és szeptember 10-én összeül az Egyesült Nemzetek rendkívüli közgyűlése. Napirendjén egyetlen pont, az ENSZ Ötös Bizottsága jelentésének tárgyalása szerepel.

Nem volt még példa az ENSZ történetében, hogy pár nappal a rendes őszi közgyűlés előtt rendkívüli közgyűlést hívtak volna össze (Kiemelés tőlem – *Sz. M.*). Nem volt még példa rá, hogy öt világrész fájó, elintézetlen vitái közül egyetlenegyet emeljenek a világközvélemény reflektorfényébe. Az ENSZ rendkívüli közgyűlésének összehívása már magában hangsúlyozza, hogy *világpolitikai jelentőségű* kérdésről van szó. A szovjet agresszió, a magyar felkelés véres leverése alapjaiban érintette az Egyesült Nemzeteket és azt a legfőbb értéket, amelynek megőrzése az ENSZ feladata: a világbékét."

Negyed évszázad távolából is érdemes, sőt szükséges felidézni a Szabad Európa Rádió adásszövegét. Az a tény, hogy „öt világrész fájó, elintézetlen vitái közül" egyetlenegyet emeltek a „világközvé-

lemény reflektorfényébe", világossá teszi, hogy a választás célzatos volt, hogy az Egyesült Államok uralkodó körei a „Magyar Ügyet" a szocializmus elleni általános támadás ürügyéül és egyben eszközéül használták.

1956-ban, a magyar ügy világpolitikai jelentőségű volt. Azt a történelmi folyamatot akarták megállítani, amely napjainkra valósággá lett, és megváltoztatta az amerikai fölényt jelentő status quót az ENSZ-ben. Az afrikai és ázsiai népeket kívánták elriasztani a szocialista típusú fejlődéstől, de legalább attól, hogy rokonszenvezzenek a szocialista országokkal.

Egyidejűleg több területen kezdődtek látszólag egymástól független, a valóságban kitűnően összehangolt hadműveletek. Már az első is jócskán meglepett.

– Hallotta már, hogy Annus holnap megérkezik? – kérdezte a Caffé Neuban márványasztala mellett öreg barátom, Herzog bácsi egy júniusi reggelen.

– Most, öntől. Legalább találkozom vele.

– Magát mindig szívesen látja, de ezúttal, azt hiszem, kevés idejük lesz beszélgetni.

Sikerült felcsigáznia az érdeklődésemet. Kéthly Anna úgyis, mint a Nagy Imre-kormány volt államminisztere, de különösen, mint a Szocialista Internacionálé alelnöke, tekintélyes személyiség volt ahhoz, hogy érdekeljen: miféle fontos és minden idejét igénybe vevő elfoglaltsága lesz Bécsben.

Ismertem öreg barátomat annyira, hogy tudjam, semmit nem mond el magától, de ha rákérdezek, válaszol. Bízott bennem. Érdeklődésemnek azonban összhangban kellett állnia helyzetemmel és szerepemmel.

– Annus néni ide mindig pihenni jön. Elüldögél a kertben, csak néhány közvetlen munkatársát, jó barátját fogadja.

– Ez most más. Ide figyeljen – suttogta a fülembe –, a maga barátai is jönnek.

– Igen, igen – mosolygott meglepődésemen. – Helmer (az akkori belügyminiszter – *Sz. M.*) már kiadatta a vízumokat Nagy Ferencnek, Kővágónak, Barankovicsnak, Varga Bélának és természetesen, a maga kedvencének.

– Királynak?

– Annak. És jön Szélig is Londonból.

Lehet-e bármi, ami az akkori történelmi körülmények közt oly mértékben felkelthette egy hírszerző érdeklődését, mint az ilyen hír? Valósággal fizikailag éreztem, amint az izgalom elárasztotta az idegpályáimat. Csak hallatlan önfegyelemmel tudtam uralkodni magamon.

– Tehát nagy paláver lesz – állapítottam meg, majd hozzátettem rezignáltan: – Furcsa, hogy nem tájékoztattak.

– Ne sértődjön meg. Teljes a titoktartás. Ha nem a mi segítségünket kérik a beutazási vízumok gyors elintézéséhez, én sem tudok róla.

Amint elváltam Herzog bácsitól, utam tüstént a másik „illetékeshez", Ábrányi doktorhoz vezetett.

– Érdekes újságot közlök – tértem egyenest a tárgyra, és vártam a hatást.

Relli nem lepődött meg. Egyetlen arcizma sem rándult, csak értelmes szeme mélyén csillant meg egy huncut, szinte csibészes mosoly.

– Feri megtelefonálta Bázelből, mikor érkezik. Neked nem szóltam, hiszen haragban vagytok.

Valóban, a strassburgi konferencián, a kibuktatásomra szőtt összeesküvés után, amelyből Nagy Ferenc is részt vállalt, nem álltam szóba vele. Igaz, hogy ennek elsősorban nem személyi, hanem taktikai oka volt – az akkor ellene fellobbant haragom rég elmúlt. Varga Béla és Pfeiffer Zoltán különösen erőltették kapcsolataink helyreállítását, illetve az utóbbi a fenntartását, amióta úgy vélte: szövetségesük lehetek Nagy Ferenccel szemben. A szociáldemokratákhoz továbbra is felhőtlen volt a viszonyom. A strassburgiak tevékenységét, a baráti szálakon kívül, pozíciómnál fogva is aprólékosan ismertem.

Amint azt említettem, Strassburg óta Pfeifferék szívósan igyekeztek azon, hogy maguk mellé állítsanak. Ennek érdekében számos bizalmas információt juttattak el hozzám. Talán nem felesleges ezt néhány példával alátámasztanom.

„New York, 1957. január 24.

Kedves Barátom!

Elküldtem, amit kértél, ha akarod, még hangszalagot is kaphatsz róla. (A Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottsága egy fon-

tos jegyzőkönyvéről volt szó – *Sz. M.*) Várom az ígért értesítésedet és annak a platformnak a körülrajzolását, amelynek keretében őszintén és fenntartás nélkül együttműködhetünk.

Szívélyesen üdvözöl
Pfeiffer Zoltán."

„New York, 1957. május 8.

Kedves Miklós!

Az emigrációban tudomásul kell venni a tényeket. És különösen azt, hogy vannak dinamikus egyéniségek, akik ebben a zűrzavaros állapotban sok jót, de sok rosszat is tudnak produkálni. Ezek közé sorollak téged is. Bár működésed erősen korlátozza azokat a szempontokat, amelyeknek én úgy otthon, mint az emigrációban alávetettem magamat, mégis azért, mert jóhiszeműségedről meg vagyok győződve, változatlanul él bennem a remény, hogy aktivitásodat helyes irányba terelhetem. Az elmúlt hónapok eredményei azt hiszem, meggyőztek téged arról, hogy okosabban és hathatósabban lehetett volna rendezni az emigrációs kérdéseket. Az új politikai emigráció a maga súlyával és lendületével nem hozta rendbe, hanem összezilálta a magyar ügy szénáját...

...Sajnos, Nagy Ferenc oktalan mennybemenetelének legerősebb luftballonjait te nyomtad a kezébe és most mindnyájan rossz néven veszitek, hogy kényszerűségből, kénytelenek vagyunk a luftballonokat elpufogtatni, hogy ezáltal őt a valóság földjére kényszerítsük.

Amint a jelenlegi helyzet mutatja, már csak arról lehet szó, hogy Kéthly Anna vagy Király Béla kezébe kerül az irányítás, ha az ügyek menetét továbbra is tétlenül nézzük...

Baráti üdvözlettel
Pfeiffer Zoltán."

Még mielőtt az olvasó meghatódna Pfeiffer Zoltán jellembeli nagyságától, amellyel „úgy otthon, mint az emigrációban" erkölcsi normát állított fel, amelyet soha át nem hágott, hadd közöljem, kicsit előreszaladva az időben, az utolsó hozzám írott levelének néhány részletét.

„Miként ismeretes, az Egyesült Nemzetek Közgyűlését 1957. szeptember 7-re vagy 9-re külön ülésre fogják egybehívni a magyar ügy megvizsgálására kiküldött különbizottság jelentésének megtárgyalása céljából.

A magyar ügyben érdekelt számos személyiség nézete szerint az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének tárgyalásaira nyilvánvalóan nagy hatással volna, ha a Különbizottságnak csupán a forradalmi időszakra kiterjedő jelentése egy további jelentéssel volna kiegészíthető, amely a magyarországi folytatólagos szovjet beavatkozás bizonyítékait tárná fel 1957.január–júliusi időszakra kiterjedőleg...

...Levelünkhöz egy kérdőívet csatolunk, amely irányításul szolgál tanúságtételéhez mindama adatokat illetőleg, amelyeket a Bizottság felhasználhat..."

A kérdőív:

„1. Szovjet csapatok jelenléte Magyarországon 1957. január 1. óta?

a) Létszám;

b) Csapategységek megjelölése és elhelyezése;

c) Csapatmozdulatok az ország belsejében, valamint csapatoknak Magyarországba való belépése és onnan való eltávozása;

d) Barakkok építése vagy egyéb, a szovjet berendezkedéssel kapcsolatos ténykedés;

e) A szovjet csapatok elhelyezkedésével kapcsolatban katonai kulcspontok (kaszárnyák, repülőterek, vasúti állomások stb.) kézbevétele és ellenőrzése;

f) Szovjet csapatösszevonások a magyar határ mentén (főleg Romániában)."

1957 nyarán az emigráció valamennyi jelentős rétege – a nyilasok kivételével – és a legfontosabb vezetők kapcsolatban álltak velem, és ezt ők óhajtották fenntartani. Hozzájuk azonban a Nagy Ferenccel való, először szándéktalan, majd tudatos szakítással nyílt meg az út.

Erre hivatkozott Ábrányi Aurél, amikor közölte, hogy Nagy Ferenc érkezésének időpontjáról miért nem tájékoztatott.

Nyilvánvalóvá vált, hogy Bécsben a legnagyobb titokban afféle emigráns csúcsértekezlet készül.

A Központot azonnal értesítettem a rendkívül sürgős esetekre fenntartott módon. Válaszukból kitűnt, hogy a hír rájuk is olyan nagy hatást gyakorolt, mint énrám. Az esemény összefüggése kétségtelennek látszott az ellenünk megindult általános támadással, illetve az ENSZ őszi rendkívüli közgyűlésével.

– Megtudni mindent, bármi áron – így szólt az utasítás, ami válaszként érkezett.

„Beilleszkedésem" óta az első alkalommal fordult elő, hogy tanácstalanul néztem a jövő elé. Úgy látszott, hogy a „legnagyobbak" tanácskozásából teljesen kimaradok, és örülhetek, ha másodkézből tudomást szerezhetek a történtekről. Nem mintha lebecsültem volna ezek értékét; gyakran éppen a másodlagos információk vezettek nyomra, vagy hívták fel a figyelmemet lényeges dologra. A csúcsértekezlet 1957 júniusában azonban mindennél többet ígért. Kifinomult érzékszerveim felfogták a közeledő veszélyt; Bécs fortyogó boszorkánykonyhává vált számomra.

Most vettem csak igazán hasznát az emigrációban kivívott pozíciómnak. Nagy gonddal megszerzett személyes tekintélyem miatt szó sem lehetett mellőzésemről.

Kővágó jelentkezett elsőként. Találkozót kért tőlem. Amerikába utazása előtt is adott a külsejére. Jóvoltomból a segélyszervezettől kapott öltönye kifogástalanul feszült rajta. Az Osztrák Néppárt elismerése pedig magabiztosságot adott neki még akkor is, ha vendégszeretetüket terhesnek, kicsit fogságszerűnek találta. Annyira így volt ez, hogy az én révemen jutott egy jó kis penzióhoz, amely teljes függetlenséget biztosított számára.

Az a Kővágó azonban, aki a Café Kremserben szemben ült velem, nagyon sokban eltért a régitől.

Arca napbarnított volt és soványságában is gömbölydedebb, mint korábban. Elegánsan, választékosan öltözött. Mégis, nem ezek a változások voltak legszembetűnőbbek, hanem a magatartásbeliek. Ha addig magabiztosnak ismertem, immár fölényes lett. Az ellentmondást alig viselte el, és cezaromániás hajlam lett úrrá rajta.

– Megleckéztettem a barátodat! – ezzel fogadott, amikor beléptem, s mindjárt rám förmedt: – Késtél.

„Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten", én is hasonló agresszivitással válaszoltam.

– Engem kötnek az előre megbeszélt terminusok. Én nem jutalomutazáson vagyok Ausztriában.

Meghökkentette a válasz. Az utóbbi időben úgyszólván minden tervét megvalósíthatta, Budapest menekülésre kényszerített főpolgármestereként fogadták mindenütt. Elszokott az ellentmondástól. Mindenesetre erélyességem célt ért, jóval szelídebben folytatta.

– Nagy Feriről beszéltem. Gondoltam, örülsz a hírnek.

– Nem tudom, miről van szó.

– Képzeld, odaát, Amerikában összehívott egy kisgazdapárti értekezletet. Volt bátorsága pártvezérként aláírni a meghívókat. Hol van már az az idő, amikor ő pártvezér volt! Ez a pozíció csakis engem illet!

– Tehát összevesztetek.

– Miért, ti nem?

Megint tüskés lett. Kötekedő modorát nem tudta sokáig palástolni.

– Nem a hatalomért.

Gúnyosan felnevetett.

– A te pozíciód miatt? Mellesleg Strassburgban én igazat adtam neked. Most viszonozhatnád.

Meglepett, hogy a számlát ilyen kerekperec nyújtja be. Tüstént felvillant bennem, hogy az addigi beszélgetésünket csak előjátéknak kell tekintenem. Ha Kővágó az erkölcsi zsarolás eszközéhez folyamodik, annak nyomós okának kell lennie.

– Nem kértem, hogy mellém állj, bár jólesett.

Tudtára adtam, hogy nem vagyok lekötelezettje. Egyelőre fogalmam sem volt arról, mire akar rávenni.

– Úgy hírlik, csatlakoztál a szociáldemokratákhoz...

Folytatni akarta a mondatot, de ingerülten közbevágtam:

– Jogom lenne hozzá! Mégsem igaz.

– Azt beszélik, mindenben együttműködtök.

– Valóban. Mindenben, amiben egyetértünk.

Csönd ereszkedett közénk. Megittuk az újabb kávénkat, amit a pincér elénk tett. Ekkor folytatta csak halkan, megcsendesedve Kővágó:

– Szükségünk van a segítségedre. Tudnod kell, hogy az amerikaiak megelégelték a széthúzást. Ultimátumot intéztek a Nemzeti Bizottmányhoz és a Forradalmi Tanácshoz. Ennek lényege, hogy senkinek, semmilyen címen nem fizetnek többé egyetlen centet sem, amíg egységes, erős emigráns csúcsszervezetet nem hozunk létre.

– Végre egy bölcs lépés! – nyugtáztam a hírt.

– Csakhogy ez nem megy simán; Kéthlyék nincsenek rászorulva az amerikai pénzre. Róluk gondoskodik a szociáldemokrácia. Felismerve a mi kényszerhelyzetünket, a maguk pecsenyéjét akarják megsütni. A nemzet sorsa nem érdekli őket.

Megkérdezhettem volna, vajon őt és barátait a nemzet sorsa felett érzett aggódás vezérli-e, vagy a saját jólétük érdekében akarják megszolgálni az amerikai zsoldot. Természetesen, nem tettem. Hagytam, hadd beszéljen. A sok kimondott szóból többet szűrhettem ki; lehet-e helyzet kedvezőbb a hírszerző számára? Amit hallottam addig, érdekes volt, de sejtettem, a java még ezután következik.

– Itt segíthetsz te – avatkozott a beszélgetésbe az időközben megérkezett Vidovics. – Benned megbízik a vénasszony. Győzd meg az egység szükségességéről.

Legszívesebben megkérdeztem volna, vajon miért szövetkeznének Kéthlyvel, ha annyira megvetik. A szorult helyzetben teljes jellemtelenségük lelepleződött, nyüszítettek, mint a patkányok. Tovább tapogatóztam a sötétben, amely körülvett.

– Nehéz lesz – mondtam. – Mit mondjak Kéthlynek?

– Óriási terv van kibontakozóban – magyarázta Kővágó. – Teljesen kidolgoztuk. Ehhez hasonlót még egyetlen emigráció sem produkált. Létrehozunk egy szabad parlamentet. A Szabad Világban élő valamennyi nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő tagja lesz. Alakítunk egy exilium kormányt, amely jogfolytonosságát a Nagy Imre-kormánytól származtatja. Tehát számíthat a nyugati hatalmak elismerésére és az ENSZ-tagságra.

– Csakhogy ezt a jogfolytonosságot egyedül Kéthly jelenti – szóltam közbe. – Nagy Imre kormányának más minisztere nem jutott szabad földre.

– Ezért van szükségünk rád. Természetesen, a strassburgi eset nem ismétlődik meg, ezt garantáljuk.

– Nos? – kérdezte türelmetlenül Vidovics.

– Olivérrel beszéltetek már?

Benjámin nevének hallatán Vidovics arca valósággal eltorzult. Két sötét szemöldöke összehúzódott, olyan lett, mint egy hosszú, komor fogkefe.

– Azzal a selyemfiúval nem tárgyalunk! – jelentette ki dühösen, s hozzátette: – Úgy látszik, csakugyan hozzájuk csatlakoztál, hogy ilyen ötleteket adsz.

Szerintem nincs olyan hírszerző, aki minden lépést előre, csalhatatlanul képes kiszámítani. Meglehetősen sokszor bíztam magam az ösztönös megérzéseimre. Alighanem az illegalitásban eltöltött évek tapasztalata irányította ilyenkor a tudatomat. Emlékezetem

szerint ilyenkor mindig helyesen cselekedtem. Vidovics arcátlan megjegyzésének hallatán, gondolkodás nélkül felpattantam.

– Ha így állsz a kérdéshez, nincs miről tárgyalnunk!

Sosem mulasztottam el, hogy valamely esemény után kielemezzem a történteket. Ilyenkor számba vettem elkövetett hibáimat és kijelöltem magamnak a jövőbeni teendőket, valamint a követendő magatartási formát. Így tettem a Kővágó–Vidovics-beszélgetés után is, és megállapítottam, hogy rettentő kockázatot vállaltam a „begurulásommal". Ha akkor elengednek, leszűkül információs bázisom, és cselekvőképességemet én magam korlátozom.

Szerencsére, most is, „bejött" a trükköm.

– Ugyan, ne érzékenykedj – húzott vissza az ülésre Kővágó.

– Te meg türtőztesd magad – intette le Vidovicsot.

A sötét szempárban gonosz fény villant, de tüstént ki is hunyt. Vidovics barátságos lett, szinte nyájas, amint hozzám fordult:

– Ne haragudj. Tudod, hogy heves vagyok.

– Felejtsük el – legyintettem. – De megismétlem: Benjámin nélkül Kéthly nem bevehető.

Ezúttal Kővágó engedett meg magának egy gúnyos megjegyzést.

– Talán szeretőt tart a vénasszony?

– Ugyan! – csillapítottam. – Politikai örökösének tekinti.

– Benjámin számunkra nem partner. Kérlek, győzd meg Kéthlyt, hogy nélküle tárgyaljon velünk.

– Félrevezetnélek, ha megígérném. Reménytelen.

Azok ketten összenéztek, majd ismét Kővágó szólalt meg:

– Össze tudod hozni Ferit az öregasszonnyal?

– Olivér nélkül?

– Természetesen. Négyszemközti, bizalmas tárgyalásra.

– Megkísérelem.

Kéthly, amikor másnap reggel felhívtam, élénken tiltakozott.

– Sem Vidoviccsal, sem Kővágóval nincs személyes tárgyalnivalóm.

– De Annus néni – kérleltem –, bizonyára összefügg a közeli napok témájával.

Hallgatott. Valószínűleg meglepte, hogy tudok arról, amit a „hat nagy" titkaként kezeltek.

– Nem – mondta végre lakonikusan.

– Kérem rá... A kedvemért.

Megint hallgatott egy sort. Aztán sóhajtott.

– Hát hozza ki, ha annyira akarja.

A megbeszélt időpontra saját kocsimmal vittem el Vidovicsot a szép kobenzli villába, amelyben akkor Kéthly lakott. Feri „barátom" meglepően jókedvűnek mutatkozott, beszélt, beszélt az egész úton.

A kertben, egy árnyas öreg fa alatt ülve várt minket Kéthly Anna.

– Foglaljanak helyet.

Már leülni készültem, amikor Vidovics az előzményeket figyelembe véve ugyancsak meglepő kívánsággal fordult hozzám.

– Miklós, megkérhetlek, hogy hagyj magunkra?

Elképzelhető, mit éreztem. De nem tehettem mást, hátramentem a tágas kert távoli zugába sétálni és – füstölögni.

– Miért tette ezt Vidovics? – bevallom, dühöngtem.

Aztán megpróbáltam kitalálni, miről beszélhetnek azok ketten. Hamar feladtam. Beláttam, hogy reménytelen. Ehelyett, hogy múljon az idő, megfejthetőbb talányon kezdtem töprengeni. Azon a reggelen küldte meg Csicsery-Rónay András a Kanadában megjelenő, általában jól tájékozott – és éppen ezért figyelmet érdemlő – lapjának, a „Hírünk a világban"-nak új számát. Hasznos információs tartalma miatt mindig átfutottam; azon a reggelen is. A hír, amelyet közreadott, felzaklatta kedélyemet.

„A Magyar Forradalmi Tanács 1957. III. 14-én átalakult, s a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselete nevet vette fel. Rövidesen Szabad Magyar Parlamentet hívnak össze negyvenötös, negyvenhetes képviselőkből, a forradalmi tanácsok és a szabadságharcosok képviselőiből, valamint tudósokból, művészekből, írókból, diplomatákból és egyházi férfiakból."

Amióta a hírt olvastam, az a kérdés foglalkoztatott: miért jelent meg? Csicsery-Rónay, az egykori diplomata, nem követhetett el ekkora hibát. Tehát szándékos kiszivárogtatásról van szó.

– Miként egyeztethető ez össze a nagy titoktartással? – töprengtem.

– Egyetlen logikus magyarázat, hogy nyomást kívánnak gyakorolni a szociáldemokratákra, míg a tárgyalások tényleges tartalmát gondosan titokban tartják.

Eddig a következtetésig jutottam, amikor Kéthly hívó szavát meghallottam.

Megint meglepetés ért. Egyedül találtam. A sokat tapasztalt oregek egyfajta kifürkészhetetlen bölcsessége bujkált tekintetében, ahogyan rám pillantott. Közönyösséget színlelt, de megéreztem, hogy a felszín alatt szenvedélyek és indulatok izzanak.

– Ezt az embert tobbé ne hozza ide.

– Azt hittem, mindegy. A találkozót vele nem kerülheti el.

– Kígyóval is osszeakad az ember, ha erdőben jár. De nem önszántamból és nem szívesen.

– Értettem, Annus néni.

Furcsán nézett rám. Valósággal mustrálgatott. Kényelmetlenül éreztem magam.

– Tudja, miért jott ez az ember?

– Fogalmam sincs róla

– Azt elhiszem.

Először mosolyodott el azon a reggelen, de szomorúság bujkált a mosolyában.

– Azt kérte tőlem, hogy vonjam meg a bizalmamat magától.

– Tőlem? De miért? – őszintén megdöbbentem.

– Mert ávós ügynok.

Megint olyan helyzetbe kerultem, amelyben minden lélekjelenlétemtől függott.

A pillanat tortrésze alatt átvillant az agyamon, hogy nagy baj nem lehet, hiszen Kéthly akkor nem közölné ezt velem. Nem így ülnénk most egymással szemben a csondes, szelíd szépségű kertben.

– Nem, ez aligha más, mint a politikai emigrációban mindennapos, egymás elleni rágalmazások, acsarkodások egyike – zakatolt a fejemben.

Megnyugodtam, bár apró feszültség maradt bennem.

– Érdekli, mit válaszoltam neki?

De még mennyire érdekelt! Csakhogy nem mutathattam. Sőt!

– Annus nénire bízom, elmondja-e...

– Ide figyeljen, Vidovics! Maga olyan ember protekciójával jott hozzám, akit ávós ügynöknek nevez. Mivel magyarázza ezt?

– Mit válaszolt?

– Azt, hogy minden jel erre utal.

Magamhoz tértem, a meglepetés okozta zavar elmúlt. S elérkezett az én időm.

– Tudja Annus néni, milyen jelekről beszélt? Arról...

Közbeszólt.

– Arról, hogy maga az emigrációban velünk tart együtt. Azt hiszi, nem láttam át azonnal? Kidobtam. Óvakodjon tőle.

– Meg a többitől is – elbeszéltem neki az előzményeket. Megmutattam a „Hírünk a világban" ominózus számát is.

– Tulajdonképpen értékes reggel ez a mai – mondta. – Az ember öregségére is tanul. A tárgyalásokat, sajnos meg kell tartanunk. Egy politikus alá kell rendelje személyes érzelmeit a nagyobb cél érdekének. De Szélig és Benjámin nélkül nem megyek közéjük.

A HÁTTÉRBEN, DE KIKERÜLHETETLENÜL

Elemezve a történteket, feltűnt, hogy a „nagyok" csúcsértekezletére nem jött el Kiss Sándor. Benjámin Olivér távoltartásának okát már ismertem, de Kiss Sándor...?

Akárhogyan, bármelyik oldalról vizsgáltam is a kérdést, mindig ugyanoda lyukadtam ki: őt sem hívták. Akkor pedig ez a helyzet kulcsa.

Még aznap éjjel felhívtam telefonon Kiss Sándort. Az időeltolódás miatt New Yorkban akkor volt este, reméltem, otthon találom. Az összeköttetés kitűnőnek bizonyult. Hangjában megkönnyebbülést éreztem.

– Már nem tudom, kiben bízhatunk, kiben nem – mondta.

– Kételkedtél bennem?

Előbb bizonytalankodva válaszolt, majd kitárulkozott.

– De-hogy... Őszintén szólva, igen.

– Mi folyik itt, Sándor? A hat vezér összeült, s mindegyik magát akarja pajzsra emeltetni.

– Nekünk nem szóltak. Mire észbe kaptunk, már odaát voltak mindnyájan...

Valósággal rimánkodni kezdett.

– ...Miklós, csak te tehetsz bármit is. Kővágó és Király hazudozik. A Bizottmány lényegében megbukott.

– De hát parlamentről van szó, meg kormányról?!

– Persze. Csakhogy erre itt van a Szabad Magyarország Nemzeti Képviselete (a Forradalmi Tanács neve tavasz óta – *Sz. M.*). Kővágót és Királyt megvásárolták. Teljes egységet akarnak Varga Bélával, Kállay Miklóssal és Bakách-Bessenyeivel. Ne engedd, hogy Annus nénit bármibe belevigyék!

– Erről kezeskedem! – válaszoltam a lehető legőszintébben.

Valóban, minden szándékom, törekvésem, célom ez volt az adott körülmények között.

– Csak addig tartsd a frontot, amíg János oda érkezik (Horváth János, a Parasztszövetség egykori igazgatója – *Sz. M.*). Holnap indul repülőgéppel.

– Mikor érkezik?

– Először Svájcba megy. Ott várja meg az osztrák vízumot.

– Rendben.

Másnap jelentést tettem a Központnak. Vázoltam a kialakult helyzetet. Közöltem, hogy siker esetén az új emigráns politikai képződmény a nyugati hatalmak és az ENSZ-tagállamok többségének elismerésére számíthat. Beszámoltam az általam tett intézkedésekről, ellenlépésekről is.

– Cselekedjen továbbra is a helyzetnek megfelelően, saját megítélése szerint. Az emigráns parlament és kormány létrejöttét mindenáron akadályozza meg! – Ez volt Budapest utasításának a lényege.

Igaz, személyes helyzetem, kapcsolataim, tekintélyem bárki másnál inkább alkalmassá tettek e feladat végrehajtására. S egyszer már, a kezdet kezdetén – talán emlékeznek még a Potoczky–Királyféle „kormányképviselet" tervére – sikerült hasonlót megakadályoznom. Csakhogy az gyerekjáték volt ehhez képest! Az őszi, rendkívüli ENSZ-közgyűlés miatt megmozdult a CIA hatalmas apparátusa. Az emigráns politikusok és katonák jó részét csakugyan megvásárolták; kit évekkel korábban, kit a közeli hetekben. A „függetlenekre" pedig hatott a nyers valóság: amíg az egység nem teremtődik meg, nincs pénz. S valóban. Annyit folyósítottak csak mindenkinek, amennyi a puszta létfenntartáshoz elég.

Évekkel később, 1962-ben, „A Magyar Emigráció szerencsétlensége" című, New Yorkban kiadott brosúrájában Sulyok Dezső, a Magyar Nemzeti Bank felszabadulás utáni elnöke, a jobboldali, úgynevezett „Sulyok Párt" vezére, a „Magyar Nemzeti Bizottmány" alapító tagja így jellemezte a helyzetet:

„Noha a Bizottmány formálisan sohasem bukott meg, mert akkor elveszett volna az a határozottan nagy összeg, amit a Crusade for Freedom nevű amerikai mozgalom (Keresztes Hadjárat a Szabadságért, a Szabad Európa Bizottság és Rádió, valamint az emigrációk finanszírozására létrehozott CIA-szervezet – *Sz. M.*) bele-

invesztált, helyzete 1957 második felében ténylegesen tarthatatlanná vált.

Kellett valami kiutat találni az impasszból, amibe az alapításától fogva beteg és hivatása betöltésére alkalmatlan Bizottmány saját szerencsétlen magatartása miatt került. A gyertyák csonkig égtek, a meglevő helyzetet nem lehetett tovább tartani, a politikai és erkölcsi csőd nyilvánvalóvá lett.

...Mindenki menekült, aki azt hitte, hogy máshol befogadásra talál, és aki menekülésével alibit akart igazolni. Csak azok maradtak, akik senki másnak nem kellettek és ezeknek lett igazuk. Mert a Free Europe nem engedte teljesen felbomlani a Bizottmány törzsét. Hónapokig tartotta és fizette azt élőhalott állapotában és abban a biztos tudatban, hogy a pénz vissza fogja hozni a lázongókat és be fogja annak öblébe terelni a Szabó Miklós-féle strassburgi népfrontos alakulás álkurucait is. Így is lett: aki a pénz erejére számít, az legtöbb esetben jól számít."

Így álltak akkor a dolgok 1957 nyarán. Ehhez jött ráadásként – amiről Sulyok New Yorkban természetesen nem szólt – az a bizonyos őszi, rendkívüli ENSZ-közgyűlés. Arra készült az „Ötös Bizottság" több száz oldalas jelentése. Arra kellett, hangulatkeltő demonstrációként a „kommunizmus ellen harcoló magyar nép szabad parlamentje és kormánya". Azt a közgyűlést a szocializmus erkölcsi vérpadjának szánták!

Ismételtem tehát önmagamat. Szítottam a viszályt az egyezségre törekvők között. A feladat könnyű is meg nehéz is volt egyszerre.

Könnyű, mivel az ellentétek, az egymás iránti féltékenység és ellenszenv mélyen beivódott a „vezérek" tudatába.

Nehéz, nagyon nehéz, hiszen nem az elvakult viaskodókra kellett minden pillanatban gondolnom, hanem azokra, akik a szakma rutinjával buzgólkodtak a sikerért és őrködtek a tárgyalók és tárgyalások felett. A CIA „szakemberei" mindnyájunkat ellenőriztek. Lehallgatták a beszélgetéseinket. Vizsgálták a magánéletünket – viccnek hangzik, pedig nem az –, feltehetően belenéztek még az éjjeliedényeinkbe is. A kimondott szavainkat szakértők és gépek elemezték, vizsgálták, forgatták – mindenben keresték a velük, terveikkel ellenséges gondolatot. Ilyen közegben kellett eredményre jutnom.

A Kiss Sándorral lefolytatott telefonbeszélgetést követően felkerestem Benjámin Olivért.

Úgy okoskodtam: ha megnyerem a „Forradalmi Tanács" amerikai és európai főtitkárát, akkor tevékenységem, állásfoglalásom már nem minősülhet a Nyugattal szemben ellenségesnek, hanem az emigrációban szokásos belviszálynak tudható be. Azt természetesen előre nem mérhettem fel, milyen messzire kell elmennem a megoldás érdekében, és azt sem, hogy a nyugati elhárítás tűrőképességének hol a határa. Magyarán: hol az a képzeletbeli vonal, ameddig belviszálynak, azon túl pedig ellenségesnek tekintik cselekedeteimet.

A kockázatot csak csökkenteni tudtam, megszüntetni, plánc kizárni lehetetlen volt.

– Mit szólsz a tervhez? – Benjámin Olivér ezzel a kérdéssel fogadott, amikor beléptem kedvenc hotelje, a Bavária szobájának ajtaján.

– Azt, hogy egyiktek sem tartotta fontosnak előzőleg velem is megbeszélni.

– Mit érzékenykedsz! – A modora kicsit pattogós, lekezelő volt. Azért mindenki elmondta neked. Vagy nem.

– El. És vannak aggályaim.

– Kinek nincsenek?

– Igazad van. – Ezzel elhallgattam.

Rövid ideig tartó csönd ereszkedett közénk. Aztán ellépett a szekrénytől, amelyből ruhát vett elő és a vállamra tette a kezét.

– Ne marháskodj. Mondd!

– Ebből nem egység lesz, hanem összeugrás.

– Az új mindig vitákban születik.

– De nem mocsokban.

– Néha abban is.

Fürkészve nézett rám.

– Te tudsz valamit!

– Ne menj el a megbeszélésre.

Benjámin nem volt buta. Azonnal megértette, hogy őt akarom óvni. Abbahagyta a készülődést és leült velem szembe.

– Most aztán ki vele!

– Számolj Kővágó, Vidovics és Király rosszindulatával. Kikezdenek, ha elmégy.

– Mivel?

– Mint főkapitány-helyettes, kegyetlenkedtél az internáltakkal. Legyintett.

– Lejárt lemez.

– Sikkasztottál, hogy a nőidnek villákat vehess.

– Nem kellett venni. Volt negyvenötben ingyen is.

Elvörösödött. Aztán valósággal szederjes lett az arca; azt hittem, gutaütést kap.

Néhány mély lélegzetet vett, amitől magához tért.

– Elmegyek – jelentette ki.

Szája keskenyre húzódott. Mindig gondtalannak látszó, bohém szeme kivörösödött.

– Annust nem engedem magában ilyen csirkefogók közé!

Azután utam Kővágóhoz vezetett, a Grand Hotelbe. Nem várt, meglepődött.

– Történt valami?

– Még nem.

– S ezután?

– Benjámintól jövök. Vidovics-komplexusa van. Tajtékzik a dühtől.

Kővágó meg sem rezzent.

– Feri indulatos, és képtelen tartani a száját.

Kapva kaptam az alkalmon, amelyet a véletlen kínált.

– Sajnos, eljutott a szocdemekhez is. Nehéz tárgyalásotok lesz.

– Kéthly sem sebezhetetlen. A szalámi-politika kezdetén ő is megszavazta több képviselőtársunk mandátumának érvénytelenítését. Akkor Rákosiékhoz húzott!

Még én kezdtem csitítani.

– Így zsákutcába juttok. Valamit engedjetek...

Mintha olajat öntöttem volna a tűzre. Szenvedélyesen kiáltott.

– Nem! – Kéthlynek kell engednie, vagy mindent kitálalunk.

Ilyen előzmények után és ilyen baljós előjelek közepette ült össze Nagy Ferenc, Varga Béla, Kővágó József, Király Béla, Vidovics Ferenc és Kéthly Anna. Ő azonban, természetesen, magával vitte bizalmasát, Benjámin Olivért.

Alkalmam nyílott az eseményt – Király kivételével – mindenkitől, egyéni felfogásában hallanom. A legjelentősebbet és egyben a valamennyit magában foglalót Nagy Ferenctől hallanom.

Ő ugyanis, Ábrányi Aurélon keresztül mégiscsak rávett egy találkozásra. A strassburgi konferencia óta nem találkoztunk.

– Ugye, nem haragszol már? – ölelt magához a Grand Hotel halljában, ahol ő is lakott és ahol várt rám. Az osztrák hatóságok

nem felejtették el a burgenlandi fegyvergyár-fegyverraktár ügyet, és a nemzetközi bonyodalmak elkerülésére mindössze huszonnégy órára engedték be az országba. A hátralevő kevés időt kívánta velem beszélgetve eltölteni:

– Elfeledtem, Feri bátyám.

– Lásd, Miklóskám, ilyen a politika. Ám ami veled történt Strassburgban, semmi ahhoz, amit Bécsben én éltem ma át.

– Megbántottak?

– Engem nem. De annyit mondhatok, hogy életemben soha, de soha úgy még nem szégyenkeztem, mint a mai megbeszélésen.

– Gorongyos volt?

– Kátyúkkal meg sárral teli. Úristen, miket vágtak egymás fejéhez?!

– Kik?

– Legfőképpen Vidovics meg Benjámin. Képzelheted, hogy zajlott ez a mi egységtárgyalásunk, ha Teddy a közepetáján elmenekult!

Teddy – Nagy Ferenc amerikai barátja, hivatalosan a Szabad Európa Bizottság munkatársa, a valóságban a CIA embere – tanácsadó-megfigyelőként volt jelen.

– De hiszen nem ért magyarul! – kiáltottam fel csodálkozva.

– Nem volt szuksége rá – legyintett keserűn Nagy Ferenc –, a hangzavar, az arcok mimikája és a mozdulatok indulata mindent elárult.

Másnap délben Varga Béla látott vendégül szállásán, a Hotel Reginában. A hatalmas uvegablak a kéttornyú, szép Wotiw-templomra, a Ringre és a Kreditanstalt Bankvereinnek a Ring sarkán álló impozáns épületére nézett.

Varga Béla alig változott valamit az eltelt évek alatt. A homloka lett magasabb és jellegzetesen érzéketlen savó szeme még semmitmondóbb. Engem az egész ember mindig is egy óriás halra emlékeztetett.

Tulajdonképpen ott folytatta, ahol Pfeiffer abbahagyta.

– Szükségünk van rád. Minden járandóságodat megkapod visszamenőlegesen.

– Mit kell tennem érte?

A kérdésemet beleegyezésnek vélte.

– A Bizottmánynak friss vérre van szüksége.

– S az enyém éppen jó lenne?

Kérdésemben az iróniát tréfaként fogta fel.

Hangtalanul nevetett. Saját kezűleg töltött a ruszti borból, amely hosszú nyakú, kecses palackban az asztalon állott.

– Istenvelünk, Miklós!

– Istenvelünk, Béla!

Koccintottunk. Ittunk. Amikor letette maga elé a szép metszésű talpas kristálypoharat, így szólt:

– Tehát elfelejtettük Boglárt?

Arra az 1947-es találkozásunkra célzott, amikor szénásszekéren utaztam hozzá, és beszélgetésünk végén letagadta, hogy egyáltalán ismer.

– Már nem emlékeztem rá.

Kapásból feleltem, miközben az motoszkált a fejemben, hogy: – Nicsak? Hát mégis megismert 1947 zimankós telén?

– Te, mint hírlik, jóban vagy Kéthlyvel. Mi a véleményed?

– Furcsa emberek vagytok, Béla. Nagyvonalúan terveztek. Titkos tárgyalásokat folytattok, amelybe senkit nem vontok be. S azután mindegyiktek megkeres, véleményemet tudakoljátok, segítségemet kéritek a többiekkel szemben. Olyan kérdésben, amelyről úgyszólván mit sem tudok.

A „hal" mosolygott. Keskenyre összezárt szájjal, hidegen, de mosolygott.

– Nem vagy annyira tájékozatlan – állapította meg. – Magad mondtad: mindegyikünk megkeres. Akkor pedig beszélünk is.

– Persze. Egymásnak is ellentmondva. Olyan az egész, mint egy darabjaira hullott cserép. Ezt illesszem én össze.

– Értem – bólintott. – Mire vagy kíváncsi?

– Nem kíváncsi, hanem felelős. Annyira, mint mindannyian.

– Mindegy. A lényeget kérdezd.

– Parlamentet, kormányt akartok. Tudom, a pénzt adja a Szabad Európa Bizottság. De az elismerést? A politikai és diplomáciai hátteret?

Töltött. Koccintottunk. Ő éppen csak megnedvesítette a borral az ajkát.

– Az amerikai kormány mögöttünk áll. A kongresszus és a szenátus többsége ugyancsak. Az Európa Tanács támogatását Raksányiék hozzák. A NATO-államoknak érdekükben áll, amit teszünk. A többiek?... Nos, a többiek Amerika zsebében vannak. Kell-e biztosabb hinterland?

– Vajon a pénzzel, amit elfogadnánk, nem adnánk-e fel a függetlenségünket?

– Naiv kérdés, már megbocsáss. A kis nemzetek mindig függenek valakitől. S ha már választani kell, a dollárt meg Sam bácsit szívesebben vállalom a rubelnél és Ivánnál.

– Tételezzük fel, hogy megegyeztek az alapelvben. Maradnak a gyakorlati problémák: ki lesz a szervezet elnöke? A parlamenté? A kormányé? A tárcák elosztásáról nem is szólva!?

– Először is, tudnod kell, hogy a parlament maga lesz a csúcsszervezet, amely reprezentálja a Szabad Világban a magyar nemzetet. A kormányt az államiság jelképeként és – bár egyelőre korlátozottan – az állami jogok gyakorlása végett hozzuk létre. Maguknál e szerveknél a képviseleti arányok meghatározása és egymás közti elosztása az egyik probléma. Ebben lehetséges alkudozás. Abból azonban jottányit sem engedhetünk, hogy alkotmányos jogfolytonosságunk forrása én vagyok, mint az utolsó szabadon választott népképviselet, a magyar nemzetgyűlés elnoke.

– Csakhogy a te jogfolytonosságod azonos tőből fakad a Nagy Feriével.

– Úgy van. Neki járna a miniszterelnokség.

– Viszont Kéthly is jogfolytonosságra hivatkozik mint a Nagy Imre-kormány államminisztere. Márpedig, ha Kádárékat kirekesztik az ENSZ-ből, csakis a Nagy Imre-féle kormány képviselőjét ültethetik a helyükre. Az Ötös Bizottság koncepciója erre épül.

A savószínű szempárban fény csillant. Varga Béla érdeklődve nézett rám.

– Sokat fejlődtél. Mégis, azt ajánlom, tanulmányozd Machiavellit. Államiságunk jogfolytonossága az 1945. évi szabad választásokból származik, kormányzásunk joga pedig a forradalomból. Ezért mondottam, hogy Ferinek járna a miniszterelnökség, de Kéthly kapja meg.

Nagy Ferenc visszarepült Bázelbe kivárni, mi történik Bécsben. Ábrányi útján üzentem meg neki – erre végül is a barátság kötelezett –, mire számíthat Varga Béla részéről. A szálak összekuszálódtak, az érdekek élesen egymásnak feszültek, mire Horváth János megérkezett.

Meglepően sok munkát adott számomra a beutazó vízumának megszerzése. A belügyminiszteri székben ugyan a szociáldemokrata Helmer ült, de az állambiztonsági osztály vezetője, Pammer fő-

tanácsos úr az Osztrák Néppárthoz tartozott. Varga Bélának igaza volt; valóban Machiavelli minden fortélyosságát latba vetve kellett Kéthlyn és Herzog bácsin keresztül a minisztert noszogatni, míg dr. Karl Haider, az ÖVP (Néppárt) Ifjúsági Mozgalmának befolyásos főtitkára által sikerült Pammer főtanácsos urat rávenni a vízum kiadására. S mindezt úgy, hogy egyik fél se jöjjön rá, hogy a másik is azt akarja, amit ő.

Horváthtal egy időben jött meg Londonból Szélig Imre is, Kéthly után a legtekintélyesebb szociáldemokrata politikus az emigrációban. Ő már régóta kint élt. Tisztában volt az iszapbirkózással, amelyre számítaniuk kellett. Hasznos tanácsokat adhatott a kinti mocsárban járatlan Kéthlynek.

Horváth Jánost eleinte kemény tüzérségi tűz fogadta. Aztán meglepetésemre szelídült a harci zaj, sőt, ő is hamarosan beállt a sorba Varga Béláék mellé.

– Jé – tűnődtem el –, tehát János meg Sándor csak addig ellenségeskedtek Varga Béláékkal, amíg kihagyták őket az üzletből?

Figyelemre méltónak ítéltem Horváth János színe változását. Részben azért, mert jóval több tartást, nagyobb erkölcsi szilárdságot feltételeztem náluk. Azt hittem, meggyőződéses emberek. Esetük olyan tudományos kísérletre emlékeztetett, amelyben a hosszú idejű élettani folyamatokat rövid tenyészidejű növényekkel vagy rövid életű állatfajokkal helyettesítik. Ennek eredményeként a folyamatokat felgyorsultan tanulmányozhatják. Nos, Horváth János és – általa – Kiss Sándor, megdöbbenésemre, kísérleti fehéregerekké változtak; megmutatták, miként alakítja át a dollár hatalma az addig becsületes embert is elveit feladó, dróton rángatható bábbá. A CIA bábjává.

Gondjaimat 1957 nyarán mindenesetre fokozta, hogy Horváth János – és befolyása alatt Kiss Sándor is – nem az általam remélt irányba haladt.

Megérkezéséig én kértem Kéthlyéket: várjanak rá, nélküle ne döntsenek. Amikor bámulatosan hamar egy követ kezdett fújni Varga Bélával, Kővágóval, Királlyal, a szociáldemokraták még mindig megbíztak benne. Tőle az egység végleges szétzilálását vártam. Ehelyett kitűnő diplomáciai érzékkel kompromisszumokba vitte bele Kéthlyéket.

Kezdtek körvonalazódni az új szervezet alapjai. A legszomorúbb az volt, hogy Horváth János politikai hitelét mindaddig

én garantáltam a szociáldemokraták előtt. Nem állhattam oda azzal, hogy tévedtem, ne hallgassanak rá, nem kell az egység.

Kis híján kétségbeestem. Hírszerzői pályafutásom legnagyobb kudarca fenyegetett. Olyan kudarc, amelynek következményeit a nemzetközi küzdőtéren végső fokon a Magyar Népköztársaságnak kellett volna viselnie.

Az előbb Kiss Sándorékat kísérleti fehéregerekhez hasonlítottam. Nos, jómagam vadászó macskává váltam. Éjjel-nappal ugrásra készen lestem a pillanatot, amelynek el kellett jönnie és amelyet nem szalaszthattam el. Tikkasztó hőség telepedett Bécsre. A kövek ontották a meleget. Az aszfalt megolvadt, olyan volt, mintha gumiszőnyegen járt volna az ember.

Már csak az utolsó simítások maradtak hátra. A „mű", az emigráns parlament és kormány – úgy, ahogyan azt valahol Amerikában elképzelték – voltaképpen elkészült. A végső simítások, apró nézeteltérések, személyi ügyek eldöntésére a holt Duna-ág, az Alte Donau szép strandjára mentünk hármasban: Szélig Imre, Horváth János meg én. Rám ezért volt szüksége a Horváth János–Varga Béla-féle csoportnak, hogy a még hátramaradt problémák megoldását Szélig meggyőzésével elősegítsem – javukra.

Éreztem, hogy itt az utolsó alkalom.

Úsztunk, napoztunk. Úsztunk, napoztunk. Közben meglehetősen éles vita folyt, főleg személyi kérdésekben. A vezető pozíciók elosztása miatt folyt a csatározás.

Szerencsémre Széligben kiolthatatlanul izzott a bizalmatlanság az emigráns polgári politikusok iránt. Ezt az elmúlt évekből hozta magával, amikor a Nemzeti Bizottmány Peyer Károlyt és híveit ölelte keblére, mint szociáldemokratát, Széliget és munkatársait pedig denunciálták, ahol csak lehetett. Késhegyre menő harc dúlt a részvételi arányokért és egyes személyek miatt.

Közben, majdnem végzetes szerencsétlenség történt. Ismét úsztunk. Mindenkitől távol tempóztunk egymás mellett és folytattuk a vitát. Hirtelen Horváth János nagyot, éleset kiáltott és elmerült. Mire utána kaptunk, már mélyen a felszín alá süllyedt.

A víz tiszta volt, átlátszó és mély. Sem Szélig, sem én nem voltunk annyira jó úszók, hogy igazán segíthettünk volna. Kétségbeesetten próbáltuk a fejét a víz fölött tartani. Szerencsére a bajban, Horváth János sikoltásszerű kiáltását meghallották a távoli stégen napozók és többen is ugrottak, tempóztak felénk.

Kimentették. Az ijedtségen meg némi víz lenyelésén kívül nagyobb baja nem esett, de azért bevitték a strand orvosához.

– Ezt szó szerint megúsztuk – jegyezte meg Szélig Imre.

– Ezt meg. Csak a másikat nem.

Fürkészőn tekintett rám.

– Mire gondolsz?

– Az új nemzeti képviseletre.

– Pontosabban?

– A Forradalmi Tanácsban mintegy húsz százalékos a részvételi arányotok. És Kéthly az elnök. Az új szervezetben, amelybe a Nemzeti Bizottmány jelentős részét is át kell vennünk, ez az arány romlik. S nemcsak Királlyal, Kővágóval kell számolni, de Varga Bélával, Közi-Horváthtal, Barankoviccsal, Pfeifferrel és a többivel is. Most vert had. Erőtlenek. Az új szervezet által magukhoz térnek – mi állítjuk talpra őket.

– Miért mondod ezt?

– Félek, Imre. Azoktól az erőktől, amelyek a múltban kirekesztettek téged és minden haladó gondolkodású emigránst a hatalomból. Félek a jobbratolódástól, amelyet éppúgy nem tudtok megállítani, mint ahogy az 1947 óta sem sikerült.

Elgondolkozott. Ahhoz még túl elevenek voltak sebei, hogy elfeledkezhessen róluk. Személyes sérelmeire és keserűségére, kitaszítottságára apelláltam és az hatott rá.

– Az egység nemzeti érdek. Milyen alternatívát állítanál a parlament helyébe?

– A parlament és kormány tervét helyeslem. Ám nincs szükségünk új szervezetre. Az új szervezetnek új tisztikara lesz; erről vitatkoztok napok óta. A Forradalmi Tanács mint nemzeti reprezentáció hónapok óta létező testület. Azt kell elismertetni Vargáékkal. Lépjenek be, csatlakozzanak. Varga Béla lehetne harmadik alelnök is, ha annyira akarja a titulust. De a vezetést és annak arányait én nem változtatnám meg.

Szélig a körültekintően gondolkodó politikusok közé tartozott. Mire Horváth János visszatért, merőben megváltozott helyzetet talált.

A bécsi megbeszélések kudarca után a tanácskozást Párizsban folytatták. Így Nagy Ferenc is bekapcsolódhatott ismét, meg Kéthlyt is Brüsszelbe hívta a Szocialista Internacionálé. A vég-

eredményen azonban már senki és semmi nem változtathatott. Kifejezi ezt a párizsi tárgyalásokon már részt vevő Kiss Sándor hozzám és más emigráns vezetőkhöz eljuttatott bizalmas összefoglalója:

„Összefoglaló jelentés
1957. július 23.
1. Bécsi tárgyalások

A tárgyalások célja a demokratikus emigráció egységének a megteremtése. Mindjárt a kiindulópontnál két álláspont ütközött össze. Az egyik szerint mind a Nemzeti Bizottmányt, mind pedig a Szabad Magyarország Nemzeti Képviseletet oszlassa fel a szervezet elnöke és hozzanak létre egy új Nemzeti Képviseletet Kővágó József terve szerint. Ennek deklarálására a legnagyobb magyar emigrációs politikusok (Kéthly Anna, Kővágó József, Király Béla, Vidovics Ferenc, Nagy Ferenc, Varga Béla, Barankovics István) adjanak ki egy közös nyilatkozatot.

...A háromhetes tárgyalások teljes eredménytelenséggel végződtek. Utolsó napon a Szociáldemokrata Párt a következő bejelentést tette: a Szabad Magyarország Nemzeti Képviseletének alapján áll. Hajlandó mindenféle konstrukcionális változásba belemenni, de csak olyanba, amelyik a meglevőn épül fel. Ha az SZMNK intéző bizottsága másképpen döntene, a párt abban nem venne részt, illetve megfontolás tárgyává tenné, hogy részt vegyen-e benne. Nyilatkozatot azonban csak akkor hajlandó aláírni, ha a konstrukcionális átalakítások terve is kész van. Július 6-án, szombaton, Kővágó József tett egy kísérletet egy olyan nyilatkozat aláírására, melyet az SZMNK elnöksége adott volna ki, ez azonban a volt Nemzeti Bizottmányosok álláspontja és egyéb külső körülmények miatt megbukott. A tárgyalók nagy része július 7-én és 8-án elhagyta Bécset és megérkezett Párizsba.

2. Párizsi tárgyalások

...10-én megérkezett Benjámin Olivér az SZDP képviseletében. Ezen a fontos tárgyaláson lényegileg minden elvi kérdésben megegyeztünk. Elfogadtuk a hármas tagozódású Nemzeti Képviseletet. (Parlament vagy Nagytanács, Politikai Bizottság és Intéző Bizottság.) Neve: Szabad Magyarország Nemzeti Képviselete. Elvileg mindegyik szervnek a szerepe is körvonalazódott. Ezzel lehetővé

vált az egység deklarálása. Egy ilyen nyilatkozat aláírásától azonban a Szociáldemokrata Párt elzárkózott azzal, hogy csak a részletek megtárgyalása után tud aláírni egy deklarációt, valamint annak a határozott kijelentésnek a kíséretével, hogy a létrehozott szervezet nem új, hanem régi. Barankovics István, Varga Béla képviseletében azt kívánta, hogy határozottan jelentsük ki, hogy új szervezetről van szó. Ők nem tudnak belépni egy olyan Nemzeti Képviseletbe, amely a Forradalmi Tanács alapján épül fel. Az értekezlet résztvevőinek többi része feleslegesnek tartotta az új és régi vitáját addig, amíg meg nem állapítjuk, hogy mit akarunk létrehozni.

...13-án, szombaton tárgyaltunk Brüsszelben Kéthlyvel. Kifejtettük a helyzetet, az átalakulás sürgősségét, a nyilatkozat fontosságát az emigráció felé, másrészt az e téren támogatók részéről megnyilvánuló kívánság teljesítését. Kéthly álláspontja szerint nyilatkozatra nincs szükség addig, ameddig a szervezetet meg nem alkottuk, utána lehet kiadni annyit, amennyit csak szükségesnek tartunk. Különben teljes jogú megbízottja Benjámin Olivér.

...A Szabad Magyarország Nemzeti Képviseletének Intéző Bizottságát Párizsba, augusztus 2. és 5. között kellett volna összehívni. Ennek költségeit azonban a tárgyalásokat elősegítő szerv (Szabad Európa) nem vállalta, mivel az eddigi tárgyalások alapján nem lát biztosítékot arra, hogy az óhajtott egység létrejön.

...Kérem jelentésemnek az intéző bizottsággal való sürgős ismertetését.

Kiss Sándor."

A tárgyalások tehát kudarccal végződtek. Az emigráció megosztottsága teljessé vált. Ezt jelzik – és egyben, akaratlanul is hírszerzői munkámat értékelik – Pfeiffer Zoltán 1957. július 10-én nekem írt alábbi sorai:

„Kedves Barátom,

ahogy eddigi tevékenységedet ismerem, el sem tudom képzelni, hogy a bécsi tárgyalások során energiáidat nem a leghatékonyabban vetetted latba és kora hajnali órától késő estig nem rángattad a szálakat. Bár nem vagyunk egy fronton, mégis hozzád fordulok, hogy a bécsi eseményekről adjál képet...

...Ezen a zűrzavaron már csak az őszinteség segít, és a helyzet nyílt feltárásával talán még valamilyen rendet lehet teremteni. Most, amikor én erre vállalkozom, nem titkot, pikantériát igénylek tőled, de magyarázatát politikai koncepciódnak...

...Sürgősen válaszoljál, nehogy a valótlanságok mezejére tévedjek.

Szívélyesen üdvözöl *Pfeiffer Zoltán.*"

AZ ENSZ ÖTÖS BIZOTTSÁGA

Az eddig történtek előkészítői voltak az 1957 őszére összehívott rendkívüli ENSZ-közgyűlésnek. A cél, amelyet a politikusok kitűztek, s amelynek megtervezésén és megvalósításán a CIA legjobb koponyái fáradoztak: a Magyar Népköztársaság kormányának kizárása a világszervezetből, a Szovjetunió megbélyegzése és – legfőbb okként – a szocializmus vonzerejének csökkentése volt.

Nézzük, mit ír erről a tekintélyes francia „Le Monde" hasábjain Schreiber Tamás, a neves publicista (1957. szeptember 9.):

„Az Ötös Bizottság jelentése súlyosan terhelő a Kádár-kormányra.

...Horváth Imre, a Kádár-kormány külügyminisztere személyesen vesz részt a közgyűlésen, hogy itt, *egy már előre elvesztett ügyet* védjen." (Kiemelés tőlem – *Sz. M.)*

Az Ötös Bizottság volt tehát a legfőbb fegyver, amelyet ellenünk felhasználtak. Ez az ENSZ-képződmény valamennyi közül a legsúlyosabb gondot okozta nekünk hónapok óta. Elnökéül a dán Alsing Andersent választották, aki a Szocialista Internacionálé Tanácsának tagjaként közel állt Kéthlyhez. Ugyancsak dán lett a bizottság titkárságának vezetője; a Bang-Jensen-ügyről később még esik szó.

Az egy ceyloni küldöttet kivéve, a „Magyar Ügyet Kivizsgáló Bizottság"-ot nem illethette az elfogulatatlanság vádja. Tudták, mit akarnak és azt is, miként szerezzék meg. Szándékaikra mi sem jellemzőbb, mint meglepően gyorsan és folyamatosan levont következtetéseik, amelyeket a tömegkommunikáció minden eszközével a világ közvéleménye elé tártak. Én most kettőt elevenítek fel, az „Új Hungária" című müncheni emigráns lap nyomán:

1957. március 1.: „Az Ötös Bizottság első jelentése: Kádárt nem ismerik el."

1957. június 28.: „Az ENSZ Ötös Bizottság jelentése szerint Kádárék nem képviselik a magyar nemzetet."

Tekintettel arra, hogy e bizottság az év januárjának közepén alakult meg és több mint 300 oldalas, százötvenezer szóból álló jelentését augusztus végére készítette el, annak elkészülte előtt elmarasztalóan állást foglalni tisztességgel nem tudhatott.

Nincs adat a birtokomban arról, hogy a szocialista magyar hírszerzésnek sikerült-e valamilyen ellenőrzést gyakorolni e bizottság amerikai és nyugat-európai tevékenysége fölött. Nekem akkor nyílott meg a lehetőségem erre, amikor 1957 folyamán a legnagyobb emigránsközpontot, Ausztriát választották tevékenységük színteréül.

„Saját" szervezetem, a „Szabad Magyarország Nemzeti Képviselete (Forradalmi Tanács)" levélben kért fel engem, s néhány prominens emigránst arra, hogy az Ötös Bizottságot munkájában – pontosabban: célkitűzésében – támogassuk. Kívülem Vidovics Ferencet, Havas Gábort (a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége tisztségviselője), Iklódy-Szabó Ervin egykori repülő főhadnagyot és Sípos Lajos mérnököt szólították csatasorba. Így:

„Kedves Barátom!

Az Egyesült Nemzetek közgyűlése által január 10-én életrehívott, a magyarországi helyzettel foglalkozó különleges bizottság munkáját Európában folytatja, március első napjaitól kezdődően. Az Ötös Bizottság a Magyarország elleni szovjet beavatkozás tényét, körülményeit kívánja megállapítani, szemtanúk vallomása alapján. Székhelye előreláthatóan Genfben lesz, és elmegy Ausztriába is.

Ezúttal megkérünk arra, hogy ennek a munkának minél eredményesebb és minél sikeresebb lefolytatása céljából legyél szíves segítségünkre lenni.

Kéthly Anna
elnök
Király Béla
alelnök."

Az ENSZ-bizottság hatalmas technikai apparátussal, fényűzően berendezkedett az osztrák kormány által rendelkezésére bocsátott palotában. Felfogadták a magyar személyzetet is: titkárokat, tolmá-

csokat, szakértőket. A három magyar titkár között volt dr. Pásztor Tamás volt országgyűlési képviselő, régi párttársam, gróf Széchenyi György, akivel egy zárkában töltöttünk néhány hónapot a kistarcsai internálótáborban, valamint Pásztor Tibor, aki lekötelezettem volt. Disszidálása után tőlem kapott segítséget. A szakértők közé került Bereczky László építészmérnök, az általam életre hívott Magyar Menekültek Kultúr Intézete alapító tagja, egyben titkára.

Azonnal összeköttetésbe léptem a Központtal. A konzultáció során egyetértettünk abban, hogy: 1. megnyílt a lehetőség a bizottság ellenőrzésére; 2. kísérletet kell tennünk arra, hogy soraiban kételyt, de legalábbis zavart keltsünk; 3. mindenáron, akár az életem kockáztatása árán is meg kell szerezzem azokat a bizonyítékokat, amelyekkel a bizottság jelentésének hitelessége megkérdőjelezhetővé válik.

Még így, utólag elmondva is sok és nehéz feladat. Ám a tét óriási volt. Vállalni kellett.

Rövidesen megkaptam Budapestről a bizonyítékokat arról, hogy Pásztor Tamás és Széchenyi György gróf közönséges besúgók voltak Kistarcsán. A Központ, elemezve a körülményeket, úgy döntött, hogy a két férfi közül csak az egyiket kompromittáljuk. A választás Pásztor Tamásra esett; őt tartottuk eszesebbnek és veszélyesebbnek.

Felvetődhet a kérdés: miként tárhattam a nyilvánosság elé a leleplező iratokat? A választ az a körülmény adja meg, amely annyi izgalmat, álmatlan éjszakát és gyötrelmet okozott nekem. Zákó tábornok, a „szabadeurópások" és a nyugati elhárítás kezébe került belügyi iratokról van szó. Sorozatban jelentek meg az ilyen hangzatos című írások: „Az operatív osztály titkai. Egy szabadságharcos Piros László minisztériumában." (Új Hungária, 1957. március 15.) Nyugodtan állíthattam, hogy ismeretlen magyar menekült hozta fel a lakásomra a szóban forgó iratokat.

Nem volt könnyű a feladat teljesítése. Pásztor Tamás jó barátjának tartott, leveleztünk, külföldi utazásairól nem mulasztotta el üdvözlőlapokat küldeni.

Aztán eszembe jutott, hogy Pásztor Tamás mennyire nem csinált lelkiismereti problémát abból, hogy a jobb falat reményében sorban elárulja sorstársait. Mint ahogyan elárulta azokat is, akiknek a besúgójává szegődött. Mihelyt ezeket felmértem, sokkal könnyebb, egyszerűbb lett minden.

A kapott utasítás értelmében kivártam azt az időt, amikorra a tanúkihallgatásoknak a felén túljutottak. Ez lényeges volt a jövőre nézve.

Meghívtam a lakásomra Pásztort és vele együtt Kelemen Iványt, a „Nemzetőr" című „szabadságharcos" újság igazgatóját és Kocsis Gábort – az egykori werdertorgasseit –, a „Nemzetőr" főmunkatársát is.

Pásztor Tamás vidáman, mosolygósan állított be. Jól mentek akkoriban az ügyei. A börtönélményeiről írt könyve – gondolom besúgásait elfelejtette papírra vetni – megjelenés előtt állott a párizsi Gloria Mundi kiadónál. Az ENSZ-bizottság titkáraként szép fizetésre, jelentős ismeretségre tett szert.

Kelemenék kis híján elrontották a rendezésemet. Őket valamivel korábbi időpontra hívtam, s tájékoztattam az összejövetelünk célja felől. Az asszisztálásukra feltétlenül szükségem volt egy ilyen kényes akciónál.

Ez a biztonsági intézkedés majdnem meghiúsította a tervemet. Korántsem azért, mintha Kelemenék kímélni akarták volna az egykori besúgót; éppen ellenkezőleg. Feltámadt bennük a szenvedélyesség. A rendőrségnek akarták átadni Pásztort. Sőt, néhány másodpercre még a werdertorgassei embervadászat kísértete is visszatért.

– Adjuk át az árulót a lágerbelieknek!

Már nem emlékszem rá, a vita hevében nem figyeltem pontosan, melyikük mondta ezt. Azt gondolom, inkább Kocsis Gábor lehetett, mivel Kelemen Iványt általában higgadt, nyugalmából nehezen kimozdítható férfinak ismertem meg.

Végül megértették és elfogadták elgondolásomat. Ennek ellenére a belépő Pásztort oly hűvösen, oly feltűnő tartózkodással fogadták, hogy annak arcáról azonnal lehervadt a gondtalan jókedv.

– Mi ütött belétek? – kérdezte.

– Csak rosszkedvűek. Néha rosszul mennek a dolgok.

Közbeavatkoztam, hogy megnyugtassam Pásztor Tamást, és kifaggathassam az Ötös Bizottság munkájáról.

– Úgy van – bólintott rá Kelemen diplomatikusan.

– Üljetek már le! – szóltam rájuk tréfás szigorral és poharat tettem elébük, kitöltöttem a konyakot.

A merev, kínossá vált hangulat feloldódott.

– Pedig jókedvetek lehetne! – Pásztor maga elé tette az üres poharat. – Andersenék remekül dolgoznak.

– Sok tanút hallgattatok ki ma?

– Hármat. Többet hívtunk be, de a ceyloni küldött belekötött mindenbe.

– Hogy értsem ezt? – a hír nem volt közömbös számomra.

– Nem elégszik meg a vallomással. Kérdez. Sőt, keresztkérdéseket tesz fel...

– Ezt nevezed te remek munkának? – szólt közbe ingerülten Kocsis.

Pásztor arcán csodálkozással vegyes zavar tükröződött. Láthatólag nem tudta eldönteni, megsértődjön-e vagy sem. Intelligens ember lévén úgy tett, mintha Kocsis rossz hangulatának tudná be a nyers hangot.

– A többiekről van szó. Alsing Andersen kiváló elnök. Nem engedi kicsúszni a kezéből az irányítást. Ma például többször is, udvariasan, de nagyon határozottan közbeavatkozott. Valósággal segített a vallomástevőnek a ceyloni kukacoskodásával szemben.

Azonnal elhatároztam, hogy a ceyloni küldött magatartásáról tájékoztatom a Központot.

Töltöttem még egy-egy pohárkával, egészségükre kívántam. Ittunk.

– Most pedig arra kérlek, Tamás, írd fel nekünk az eddig kihallgatott tanúk nevét. Valamennyiét, akit ismersz!

Kívánságom meglepte. Nem tudta okát, de azonnal rájött, hogy „gáz van". Lehet, az első pillanatban eszébe villant a gondolat, hogy az ellenség kezére került; számára a szocialista magyar állambiztonsági szervek – amelyeknek korábban besúgójaként tényked ett – már ellenségnek számítottak. Éles esze azonban ezt a feltevést, amint felötlött benne, nyilvánvalóan elutasította. Sem rólam, sem a „Nemzetőr" két vezető munkatársáról nem tételezhette fel, hogy a magyar állambiztonsághoz tartozunk; hármunkról együtt pedig semmiképpen.

– Ezt hogyan képzeled? – kérdezte és a hangjában bizonytalanság és félelem bujkált.

– Leírod!

Dörrentem rá, éreztetve vele, hogy ellentmondásnak nincs helye.

– A névsor titok...

Próbált ellenkezni, miközben segélykérőn körbejártatta rajtunk tekintetét.

Elhatároztam, véget vetek a játéknak. Szükségem volt a névsorra.

Kivettem az íróasztalon előkészített mappából a tulajdon besúgójelentéseinek eredeti példányát meg a fényképes kartotékját. Elébe tettem.

Egészséges, napbarnított bőre fakósápadtra változott. Tekintete is fénytelen lett és zavaros. Úgy nézett rám, majd sorban mindegyikünkre, mint a vágóhídra terelt borjú; reménytelenül és bambán, mint aki semmit sem ért abból, ami vele történik.

– Honnan... honnan szerezted? – nyögte ki végre.

– Egy szabadságharcos fiú hozta el nekem. „Emlék a Belügyminisztériumból" mondta.

– De miért... Éppen most...?

– Ne törd a fejed hiába. Megszerezte, de nem tudott vele mit kezdeni. Őrizte, hátha egyszer megtalálja azt az embert. A besúgót. Készült tanúvallomást tenni az ENSZ-bizottságnál, de felismert téged és sarkon fordult.

Kocsis Gábor nem bírta tovább cérnával.

– Te nyomorult! – rivallt rá. – Hány becsületes hazafi családját juttattad az ÁVH kezére?

S hogy Pásztor nem válaszolt, csak ült magába roskadtan, falfehéren, erőt vett rajta az indulat. Felugrott, megmarkolta erősen a besúgó vállát és megrázta.

– Beszélj! Beszélj, az anyád istenit!

Pásztornak a védekezéshez sem maradt ereje. Megsemmisült.

– Egyet sem. Itt kint senkit. Valóban emigráltam.

Suta, félbemaradt mozdulattal széttárta a karját.

– Higgyetek nekem. Kérlek...

– Nem esik bántódásod, de ott nem maradhatsz. És a névsorra szükségünk van, hogy figyelmeztethessük az érintetteket.

– Megölnek, pedig...

Azt akarta mondani, hogy nem tett semmit, de félbeszakítottam.

– Kapsz még egy lehetőséget. Nem adunk ki név szerint. De a névsort akarjuk. Most és azonnal!

Sok gondolkodás után leírt harmincnégy nevet.

– Ahol tudtam az adataikat, mellé írtam, hogy rájuk találjatok – készségeskedett.

– Jó. Írj még egy nyilatkozatot, melyben elismered a bűnödet, s kijelented, hogy az ENSZ-bizottságnál betöltött állásodból önként, a holnapi napon kilépsz.

– De...

– Ne szakíts félbe! Kiegészíted a nyilatkozatot azzal, hogy az eddig megismert nevekért és titkokért teljes büntetőjogi felelősséggel tartozol.

Aláírta, majd félszeg „szervusztokkal" elköszönve kisompolygott.

A megszerzett harmincnégy név hamarosan kiegészült. De nem ez volt a lényeges. Kormányzatunknak eszébe sem jutott bosszút állni a vétlen hozzátartozókon. A névsor alapján megtalálhattunk, kifaggathattunk egy-egy tanút. Többheti kemény munka eredményeként megismertük az Ötös Bizottság módszerét, kérdéscsoportjait. Bizonyítékokat szereztünk arra, hogy a kihallgatásra jelentkezők közül első válogatás után a magyar, a második után a hivatalos nemzetközi titkárság csak azokat engedi a bizottság elé, akiktől a Kádár-kormány és a szovjet kormány elleni nyilatkozat várható. Arról is értesültünk, hogy a „megfelelő" tanúknak pénzt adtak. Az összeg viszonylagos nagysága sok szerencsétlent késztetett arra, hogy igyekezzen megszolgálni a keresetet. A nyomorúság nagy volt, és sok az olyan ember, aki pénzért bármire vagy éppen mindenre vállalkozott. Ezt pedig megvesztegetésnek hívják szerte a világon.

Mint mondottam, kemény, szorgalmas munka és idő, temérdek idő hozta ezt az eredményt. S bármennyire óvatos voltam, a lebukás veszélye állandóan fokozódott, annak arányában, ahogy mind több tisztségviselővel, alkalmazottal, fizetett vagy önkéntes tanúval beszéltem az ügyről. Egyetlen elhibázott szó, vagy egyetlen, az elkövetett hibára felfigyelő ember és... Rossz rágondolni is. Az elmúlott évtizedek sem feledtethetik az állandó feszültséget és veszélyt.

Közben az ügyek haladtak tovább a maguk megszabott rendje szerint.

A Magyar Népköztársaság kormánya lehetőségéhez képest küzdött az ENSZ-bizottság jelentésének elfogadása ellen. Ehhez felhasználta a megszerzett bizonyítékokat. Így kerülhetett rá sor, hogy a „Times" colombói munkatársa erről tudósíthatta lapját:

1957. augusztus 30.

„Megbízható forrásból értesültem, hogy Ceylon tartózkodik majd a szavazástól az ENSZ Magyarországra vonatkozó jelentése ügyében, noha állandó ENSZ-megbízottja aláírta a jelentést mint az Ötös Bizottság egyik tagja."

1957. augusztus 31.

„Ha Ceylon tartózkodni fog a szavazástól a közgyűlésben, akkor az a ceyloni kommunista párt és a magyar politikai küldöttség erőfeszítéseinek eredménye lesz. Megbízható értesülések szerint a magyar küldöttség, amely a múlt héten Colombóban járt, rendkívül erős érveket hozott fel a jelentés elfogadása ellen."

Az USA kormánya és szövetségesei a diplomáciai harcmezőn előkészített döntő csata előtt a közvélemény megdolgozására a végsőkig fokozták az ideológiai, propagandisztikus pergőtüzet.

A hajsza a hisztériáig fokozódott ellenünk.

Londoni rádió

1957. augusztus 31.

„A Kádár-rezsim úgy érzi, hogy a magyar nép figyelme ismét az Egyesült Nemzetek szeptemberi közgyűlése felé fordul, amikor is tárgyalni fogják a magyar ügyben kiküldött Ötös Bizottság jelentését, amely tökéletesen elmarasztalja úgy a fegyveres beavatkozót, mint az általa hatalomba ültetett bábkormányt. Rossz előérzetük van, mert a magyar forradalom óta ülésező első ilyen nemzetközi fórum, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal kirekesztette soraiból az idegen beavatkozók által hatalomba ültetett kormány szakszervezeti köntösbe öltöztetett ügynökeit és attól tartanak, hogy ez lesz a sorsa az ENSZ-beli delegációnak is."

MTI

Bécs, 1957. szept. 4.

„Az »Arbeiterzeitung«, az Osztrák Szocialista Párt központi lapja szerdai számában főszerkesztőjének, Oskar Polaknak »Magyarország és az ENSZ« című vezércikkét közli. A cikk így hangzik:

– A jövő héten összeül az ENSZ rendkívüli közgyűlése, hogy még a rendes közgyűlés előtt állást foglaljon azzal a jelentéssel kapcsolatban, amelyet az Ötös Bizottság a dán Andersen vezetésével dolgozott ki a magyarországi eseményekről. A rendkívüli közgyűlés

összehívását hosszabb diplomáciai tárgyalások előzték meg. Az érdekeltek sokat tárgyaltak arról, hogy tulajdonképpen mi történjék az Ötös Bizottság jelentésével.

Most felvetődik a kérdés, hogy mi lesz, mi lehet a rendkívüli közgyűlés eredménye? Az Ötös Bizottság jelentését több nyelven kinyomtatták. A jelentés minden tekintetben nagyszabású, fontos dokumentum.

A jelentés, amely számos tanúvallomásra és dokumentumra épül, egy hatalmas vádirat a Szovjetunió véres fegyveres intervenciója ellen.

...A jelentésben nagy szerepet játszik az a kérdés, hogyan került sor Magyarországon az orosz csapatok beavatkozására. Hazugságnak bizonyult az a kommunista állítás, hogy a szovjet csapatokat Nagy Imre hívta segítségül. Ugyancsak nem bizonyult igaznak, hogy Kádár november 3-án vagy 4-én ilyen lépéshez folyamodott volna, mint ahogy azt ő állítja."

Álljunk meg egy pillanatra ennél a vádpontnál. A történelmi hűség kívánja ezt. Oskar Polak állítása ugyanis alapvetően hamis volt 1957. szeptember 4-én. A valóságot az alábbi hiteles nyilatkozat tartalmazza:

„Alulírottak: Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-én megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat, kiléptünk a kormányból és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakítását.

Erre a felelős lépésre annak felismerése késztetett, hogy a reakció nyomása alá került és tehetetlenné vált Nagy Imre kormányán belül nem volt többé semmi módunk cselekvésre a népköztársaságunkat, a munkás-paraszt hatalmat, szocialista vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető, mind nagyobb erővel jelentkező ellenforradalmi veszéllyel szemben.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány népünk, munkásosztályunk és hazánk érdekében azzal a kéréssel fordult a szovjet hadsereg parancsnokságához: segítsen népünknek a reakció sötét erőinek szétverésében és abban, hogy helyreállíthassuk a rendet és a nyugalmat hazánkban."

Az így megalakult Kádár-kormányt elismerte a Magyar Népköztársaság Alkotmánya alapján az államfői jogkört gyakorló El-

nöki Tanács és annak elnöke, valamint a legfőbb államhatalmi szerv, az Országgyűlés elnöke is.

Ezek után nézzük tovább a nyugati véleményeket:

„Neue Illustrierte Wochenschau"
Bécs, 1957. IX. 6.

„Az ENSZ rendkívüli közgyűlésen tárgyalja a Magyar Bizottság jelentését.

A Bizottság 111 tanú vallomása alapján megállapította: 1956 novemberében a szovjet hadsereg az egész magyar népet felölelő felkelést vert le.

A magyar nép *törvényes kormányának képviselője, Kéthly Anna* részt vesz az ENSZ-közgyűlésen." (Kiemelés tőlem – *Sz. M.*)

MTI
Párizs, 1957. IX. 7.

„A Franc-Tireur »Törvénytelen a Kádár-kormány« címmel ismerteti a jogászok nemzetközi bizottságának nyilatkozatát, amelyet e bizottság francia szekciója az ENSZ elé terjeszt."

Szabad Európa Rádió
1957. szeptember 7.

„Kéthly Anna, a Nagy Imre-kormány egyetlen szabad földön élő tagja, New Yorkban sajtóértekezletet tartott. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete minden törvényesen rendelkezésére álló eszközt igénybe vesz a közgyűlés által a magyar kérdésben hozott határozatok végrehajtása érdekében.

...Az ENSZ-nek arra kell kényszerítenie a Szovjetuniót, hogy Nagy Imre kormányával tárgyaljon. Kéthly hangoztatta, hogy *az Ötös Bizottság által kiadott jelentés alapján* ma is Nagy Imre forradalmi kabinetje a törvényes kormány Magyarországon." (Kiemelés tőlem – *Sz. M.*)

Szabad Európa Rádió
1957. szeptember 8.

„Még egy nap, és szeptember 10-én összeül az Egyesült Nemzetek rendkívüli közgyűlése. Napirendjén egyetlen pont, az ENSZ Ötös Bizottsága jelentésének tárgyalása szerepel."

„Le Monde"
Párizs, 1957. szeptember 9.
„A különbizottság tényeket tartalmazó iratcsomót terjeszt be, amely szabályszerű vádiratot jelent Kádár János és a magyar rendszer más vezetői ellen.
A nyugati küldöttek feladata nem nehéz, mert a különbizottság jelentése bőséges dokumentumot nyújt."

Úgy látszott, kormányuk megbízásából a CIA stratégái kiváló munkát végeztek. Minden jel arra mutatott, hogy az Ötös Bizottság nagy műgonddal összeállított jelentése eléri célját. A világközvéleményt valósággal sokkolták. Az ENSZ-ben folytatandó diplomáciai csata megnyerése hatalmas ideológiai győzelemmel kecsegtetett. A Szabad Európa Rádió 1957. szeptember 8-i adásában kiterítette a nyugati világ kártyáit:
„A Szovjetunió, amely a sztálini korszak elszigeteltségéből ki akart törni, minden előzőnél nagyobb elszigeteltségbe jutott. A nyugati nemzetek a magyar események után elvesztették bizalmukat a békés együttélés lehetőségében, sőt még a kulturális kapcsolatok tervezett kiépítésétől is visszariadtak. A Szovjetunió jelenlegi vezetőit rendkívül kínosan érinti ez az elszigeteltség. Nem elég, hogy a szovjet rendszer ideológiai alapja és dogmatikája a magyar forradalommal jóvátehetetlen sebeket kapott, gyakorlati vonatkozásokban is napról napra érzik a veszteséget. Gyengülnek a szabad országokban kiépített kommunista pártok, a világkommunizmus előretolt hídfőállásai. Az afrikai és ázsiai országokban elért propagandasikereken is súlyos csorba esett. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a Szovjetunió a legutóbbi hónapokban újra nagy erőfeszítéseket tett politikai és erkölcsi elszigeteltségének megszüntetésére...
Mindent megtett, hogy elszigetelődésének alapokától, a magyar agresszió tehertételétől megszabaduljon és a magyar ügyet levetesse a nemzetközi politika napirendjéről."
A helyzet valóban nehéz volt. Nem kevesebb forgott kockán, mint az, miként ítélik meg a jövőben a szocializmust a gyarmati sorból felszabaduló fejlődő országok.
Nyilvánvalóvá vált, hogy az Ötös Bizottság jelentésének megcáfolása és e cáfolat dokumentálása több volt, mint magyar érdek.

Kormányunk vezetői ekkor határoztak hazarendelésemről. A döntésnek több komoly indoka is volt:

1. Kint tartózkodásom idején nem hozhatták nyilvánosságra azokat a bizonyítékokat, amelyek tőlem származtak. Ez egyértelműen a lebukásomat, esetleg a halálomat okozta volna.

2. Egy, az emigrációban vezető szerepet játszó személy megszólalása, a bizonyítékoknak személyes tapasztalataival való kiegészítése hatásosabbnak tűnt, mint a tények egyszerű felsorolása, iratok bemutatása.

3. A hónapok óta a tömegkommunikációs eszközökkel sokkolt világközvéleményt csak egy ellenkező előjelű sokkhatással lehetett meghökkenteni és állásfoglalásra késztetni. Egy vezető emigráns politikus hazatérése a „Szabad Világ"-ból az „elnyomott", „eltiport" Magyar Népköztársaságba, előidézhetett ilyen hatást.

A döntés értelmében szeptember 9-én hazatértem.

Másnap a Magyar Népköztársaság kormánya nyilatkozatban utasította vissza és ítélte el az ENSZ Ötös Bizottságának jelentését, mivel a tényeket elferdítette és valótlanságokat állított.

Nyugaton még nem sejtették, hogy ez a nyilatkozat több, mint erőtlen védekezés és több, mint propagandafogás. Az Andersen-bizottság jelentését a nyugati hírközlő szervek azonnal védelmükbe vették.

Reuter
New York, 1957. szeptember 10.

„Az ENSZ rendkívüli közgyűlésének vitájából: az elnök után Keith Shann, az ENSZ magyarországi különmegbízottjának előadója szólalt fel és védelmébe vette a jelentést a kommunista bírálatokkal szemben és kijelentette, hogy a 150 000 szavas okmány *ki fogja állni a jövő vizsgálatának próbáját.*" (Kiemelés tőlem – *Sz. M.*)

A magyar kormány igazságának és erejének tudatában várakozott. Közben a világszervezetben folyt a már beindult és megállíthatatlan támadás.

Washingtoni Rádió
1957. szeptember 14.

„Az ENSZ rendkívüli közgyűlése megszavazta a 37-hatalmi határozatot a magyar ügyben. A határozat felhívja a szovjet kor-

mányt és a Kádár-rezsimet, hogy szüntessék be a magyar néppel szemben alkalmazott megtorló intézkedéseket. A közgyűlés által elfogadott javaslat megbízza Van Vaithajakon herceget, hogy igyekezzék kieszközölni a szovjet csapatok kivonását Magyarországról."

„Arbeiter Zeitung"
1957. IX. 15.
„Oroszország és Kádár bűnösségét kimondták.
Az Egyesült Nemzetek háromnegyedes többséggel megszavazták a magyar-határozatot."

Londoni Rádió
1957. szeptember 14.
„Az Egyesült Nemzetek közgyűlése pénteken éjjel óriási többséggel megszavazta azt a határozati javaslatot, amely elítéli a Szovjetuniót fegyveres magyarországi támadásáért.
Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1950 óta, amikor Észak-Koreát agresszornak bélyegezte, tegnap este hozta legelmarasztalóbb ítéletét. A Szovjetuniót elítélő határozati javaslat mellett 60 ország, ellene 10 szavazott és 10 nemzet tartózkodott a szavazástól.
Az ENSZ Ötös Bizottságának jelentését jóváhagyta a világ közvéleményét képviselő legnagyobb erkölcsi súllyal rendelkező világszervezet, az Egyesült Nemzetek közgyűlése."

A hadjárat kitervelői és irányítói győzelmi mámorban ünnepeltek. Az amerikai szavazógép által meghozott határozat után Cabot Lodge, az Egyesült Államok ENSZ-delegátusa beszédet mondott. Ennek a beszédnek volt egy számunkra, az ügy szempontjából rendkívül fontos mondata:
„Ha csupán a magyaroknak egymás közötti küzdelme volna, nem lenne jogunk itt foglalkozni vele. De az Ötös Bizottság tárgyilagos jelentése megállapítja, hogy ez a harc az egész magyar nemzet és a szovjet között tört ki."
Ekkor már itthon, Budapesten teljes erővel dolgoztunk az általam hazajuttatott és hazahozott iratok, dokumentációk rendszerezésén. Készült az alaposan átgondolt ellencsapás. Kormányunk

abba a helyzetbe jutott, hogy delegátusa, Mód Péter által kimondhatta:

„Az ellenforradalmi felkelést nyugati imperialista körök készítették elő, azok kezdeményezték és hajtották végre.

...A Magyarországra akkreditált nyugati diplomaták egy része ugyancsak kémkedett.

...Az ellenforradalmárok egy része az országból való szökése után jelenleg is fegyverben áll, Ausztriából és Németországból folytatja a magyar nép ellen irányuló kém- és romboló tevékenységet."

Kormányunk ekkor találta elérkezettnek az időt arra, hogy az Ötös Bizottság jelentésének hitelét alapvetően megrendítse, és a látszólagos erkölcsi veszteség helyett erkölcsi s politikai győzelmet arasson.

Október 4-én sajtókonferenciát tartottam, s bemutattam bizonyítékaimat a külföldi és a magyar tudósítóknak. A már ismertetett okból „hazatért emigráns politikusként" szerepeltem.

A bizonyítékok ereje arra kényszerítette Dag Hammarskjöldöt, az ENSZ főtitkárát, hogy vizsgálatot indítson az Ötös Bizottság egész tevékenységére kiterjedően. Az eredményről a „Nemzetőr" 1958. augusztus 1-i számában így számolt be:

„Levél Bang Jensenhez.

Igen tisztelt Uram!

Az elmúlt év decemberében fegyelmi vizsgálat indult Ön ellen, mert felettesének utasítása ellenére sem volt hajlandó kezéből kiadni azoknak a magyar menekülteknek a névsorát, akik Ön előtt mint az Egyesült Nemzetek Titkárságának tisztviselője előtt a szovjet véres magyarországi terrorcselekményeiről vallomást tettek.

Időközben aztán nem állt módunkban, hogy e tragikusan szimbolikus ügynek minden fejezetét nyomon követhessük, de a Titkárság január 15-i jelentése alapján megnyugvással vettük tudomásul, hogy az illetékes szakértők nem csak az Ön által javasolt gyakorlati megoldást tették magukévá, hanem az Ön által képviselt lelkiismeretes óvatosságnak elvét is: »Megoldásul javasoljuk, hogy Bang Jensen utasítást kapjon a névjegyzéknek egy UNO biztonsági tisztviselő jelenlétében történő megsemmisítésére. Kívánatos, hogy Bang Jensen biztosítékot adjon, hogy nem rendelkezik további másolatokkal és hogy ilyen másolatok nem is léteznek.«

Az egész világ előtt ismételten ragyogó igazolást nyert az Ön álláspontjának helyessége azokban a sajtóriportokban, amelyek a névjegyzékek megsemmisítéséről számoltak be. A megrajzolt kép nem igényel további kommentárt: Ön a Titkárság felhőkarcolójának tetején a lángokba veti a három leragasztott, lepecsételt borítékot, egyik főnökének – egy kommunista állàm magas UNO-tisztséget viselő diplomatájának – jelenlétében.

És mindezek után Önt elbocsátották hivatalából..."

Talán jelez valamit az esemény előzményeiről és a vizsgálat megállapításairól, hogy Bang Jensent, az ENSZ-titkárság addig bizalmi állásban levő tisztviselőjét rendőrökkel vezettették ki a világszervezet New York-i palotájából.

A tény azonban tény marad. Nem a névsorok megsemmisítését tartották fontosnak, hiszen tudták, hogy azok szinte hiánytalanul a kezünkben vannak. A lényeges azoknak az iratoknak a megsemmisítése volt, amelyekkel bizonyítani lehetett, hogy az Ötös Bizottság több mint 300 oldalas, 150 000 szóból álló jelentése – koholmány.

A dokumentációt elégették és hamvait a szélnek szórták. Látványos akció lehetett.

A nagy hadművelet, amelyhez az egész nemzetközi sajtót, televíziós hálózatokat, rádiókat, de magát az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlését is felhasználták ellenünk, s amelyről azt hitték már, hogy teljes sikerrel járt – összeomlott.

Ha stílszerű akarnék lenni, mondhatnám úgy is: hamvába holt.

A HAZATÉRÉS NEMZETKÖZI VISSZHANGJA

Hátra van még, hogy emlékiratom – nem túlzás, ha azt mondom: létfontosságú történelmi korszakot felölelő visszaemlékezéseim – végén lezárjam mondanivalómat.

Talán megbocsátható, ha ezt a munkát rendhagyó módon rábízom azokra, akik ezt különböző indítékból elvégezték.

Az alább következő idézetekből sem el nem vettem, sem hozzá nem tettem. Meggyőződésem, hogy összességükben korrajzot tárnak az olvasó elé, s bizonyítékát is adják annak, hogy amit elmondtam – igaz.

Ha felfigyelnek a hangnem és az állítások változásaira, amint múlott az idő, az ellentmondásokra, arra, hogy a kezdeti tanácstalanságot és zavart mint követte a kétségbeesés, majd a pánik és a gyűlölködés, mindent megértenek.

Kommentárként csak annyit fűzök az idézetekhez, amennyit szükségesnek vélek ahhoz, hogy eligazodjanak a negyedszázada történtekben.

„Die Presse"
1957. szeptember 10.
„Elmebeteg menekült eltűnése
Az »emigráns-kór« újabb szomorú példáját szolgáltatja a Szabó Miklós nevű volt magyar állami tisztségviselő eltűnése bécsi lakásáról. Szabó Miklós, a »Kisgazdapárt« volt képviselője, Nagy Ferenc volt magyar miniszterelnök legközelebbi munkatársa, már két évvel ezelőtt elmenekült Magyarországról.

Az utóbbi hetekben Szabón elmebetegség jelei mutatkoztak. Kényszerképzetekkel küszködött, üldözési mánia kínozta, s azzal vádolta honfitársait, hogy összeesküvést szőttek ellene. Kijelen-

tette, hogy amennyiben összeesküsznek ellene, úgy nem fog sikerülnie »Magyarországot még egyszer megmenteni«.

Az utóbbi hetekben Szabó orvosi kezelés alatt állott: orvosa szerint Szabón a tudathasadás és az üldözési mánia klasszikus példája mutatkozott meg, ami az emigráns-lét bizonytalan jövőjére vezethető vissza. Szabó Miklós a Bécsben élő magyar menekültek közül a huszonnyolcadik volt, akinek elmeállapota nem tudott a tavalyi lelki megrázkódtatásokkal megbirkózni. A rendőrség megkezdte az eltűnt felkutatását."

MTI
Párizs, 1957. szeptember 12.

„A Le Monde, valamint a Figaro közli az AFP jelentését a bécsi Bildtelegraf híre alapján arról, hogy Szabó Miklós eltűnt lakásáról. Bécsben attól tartanak, hogy visszatért Magyarországra, magával víve azoknak a személyeknek a listáját, akiket az ENSZ különbizottsága kihallgatott."

Reuter
Bécs, 1957. szeptember 11.

„Bécsben élő neves magyar menekültek kedden levelet kaptak Szabó Miklóstól, a Magyar Forradalmi Tanács egyik alapítójától, aki bejelenti, hogy visszatér Magyarországra. Szabó, a magyar kisgazdapárt volt képviselője, körülbelül két évvel ezelőtt menekült Ausztriába, miután hat évet kommunista börtönökben és koncentrációs táborokban töltött. A magyar felkelésnek tavaly novemberben történt leverése után Szabó Kéthly Annával együtt megalapította a strassburgi Magyar Forradalmi Tanácsot.

Sofőrje elmondta, hogy a múlt héten összecsomagolt és néhány okmányt is magával vitt. Bécsi magyar menekült körökben aggodalmat okoz az a tény, hogy Szabó szoros kapcsolatban volt a magyar forradalmi vezetőkkel, akik jelenleg Nyugaton élnek, és hogy okmányokat vitt magával."

„Amerikai Magyar Népszava"
1957. szeptember 16.

„Emberrablás

Bécs. – A Magyar Forradalmi Tanács vezére, a 35 éves Szabó Miklós, aki annak idején a vörösök elől menekült Ausztriába, el-

tűnt. Hozzátartozói szerint vörös emberrablók hurcolták vissza Magyarországba."

„Arbeiter Zeitung"
Bécs, 1957. szeptember 13.
„Az utóbbi időben Bécsből négy magyar menekült tűnt el, akik honfitársaik körében állítólag bizonyos politikai szerepet játszottak. Közülük a legismertebb Szabó Miklós, a kisgazdapárt volt képviselője.
...Szabó lakásáról állítólag okmányok tűntek el, köztük azon személyek teljes névsora, akik az Egyesült Nemzetek Magyar Bizottsága előtt tanúskodtak.
...Szabót 1949-ben az oroszok Magyarországon letartóztatták, 1955-ig börtönben ült anélkül, hogy bírósági tárgyalást folytattak volna ellene. 1956 novemberében Ausztriába menekült. Bécsben egy magyar segélyszervezet titkára volt.
Egyáltalán nem lehetetlen, hogy Szabó valamilyen honvágypszichózis hatása alatt, olyan csalogatások vagy ígéretek alapján tért vissza Magyarországra, hogy ott bocsánatot fog nyerni. Gyenge vagy kétes jellemekkel már más emigrációkban is előfordultak hasonló esetek, melyek azonban legtöbbször azzal végződtek hogy a hazatérővel országában az ottani gyilkos rendszer először visszaélt, majd – újból börtönbe vetette."

„New York Times"
1957. szeptember 15.
„A Reuter jelenti Budapestről:
Szabó Miklós, egy prominens magyar menekült Bécsből visszatért Magyarországra, amint azt egy külügyminisztériumi szóvivő bejelentette.
A szóvivő nem ad további információt Mr. Szabóról, aki egyik alapítója volt a strassburgi Magyar Forradalmi Tanácsnak.
... Szerdán Bécsben közölték, hogy a magyar menekülteket megzavarta, hogy Mr. Szabó iratokat vitt magával."

Mint látható, Bécsből való „eltűnésem" csakugyan zavart idézett elő magyar emigráns és nyugati politikai körökben. Pánikhangulat támadt, amikor bebizonyosodott, hogy nem üres kézzel távoztam, hanem fontos iratok, dokumentumok birtokában.

Ennek története van. Rövid idő állott rendelkezésemre ahhoz, hogy a dolgozószobámban felhalmozódott temérdek irat, levél, kérelem közül kiválogassam a legfontosabbakat. Egyedül nem boldogultam volna.

– Fiúk – kértem tehát munkatársaimat: Bánkúti Gézát, dr. Sáhy Zoltánt, Ábrahám Dezsőt –, rendet kell teremteni. Válogassátok külön a politikai iratokat a magán jellegűektől és kérvényektől.

Két napon át egyébbel sem foglalkoztak. Így nem volt más dolgom, mint a tartalmas dossziék hazajutásáról gondoskodnom.

Ez lett köztudottá és okozta a pánikot.

„Die Presse"
Bécs, 1957. szeptember 18.
„Cáfolat a Szabó-esethez

Mint az APA a strassburgi Magyar Forradalmi Tanács egyik vezető személyiségétől értesült, nem felel meg a tényeknek az a hír, hogy a nemrég Magyarországra visszatért Szabó Miklós politikus magával vitte volna ama menekültek névsorát is, akik az UNO magyar bizottsága előtt tanúskodtak. Szabó a hivatalos névsort soha nem látta, s a legcsekélyebb dolga sem volt az UNO-bizottsággal."

Az „Arbeiter Zeitung" 1957. szeptember 18-i száma és más nyugati lapok szintén átvették ezt a hírügynökségi jelentést.

„Szabadság"
New York, 1957. október 1.
„Pfeiffer Zoltán írja:

A két, tízéves megszakítással sorompóba lépő nemzeti ellenállás között nem alakult ki az az egészséges kapcsolat, melynek minden politikai, erkölcsi, sőt logikai előfeltétele megvolt.

Ma már tudjuk, hogy a strassburgi forradalmi együttes mozdonyát milyen kezek és érdekek siklatták ki, és miért nem tudott kezet szorítani egymással a régi és az új emigráció.

Remélhetőleg a Szabó-ügy kivizsgálásával megtisztul az emigráció légköre, és azok, akik hibáztak és tévedtek, elégtételt nyújtanak az indokolatlanul mellőzötteknek és proskribáltaknak.

Szabó 7-én indult el Bécsből, de gondoskodott róla, hogy az előzetesen kézbesített nagyobb rakományú postáját és csomagjait továbbítsa."

Az olvasóban joggal vetődik fel a kérdés: ha annyira jó viszonyba kerültem Pfeiffer Zoltánnal, miért éppen ő intézte a legélesebb támadásokat ellenem a New York-i lapok hasábjain? A válaszadást Sulyok Dezsőre, a közismert emigráns politikusra bízom:

„Szabó Miklós Nagy Ferenc után a legtöbb sikert Pfeiffer Zoltán kompromittálásával érte el. Pfeiffer 1957 első napjaiban, a Strassburgi Konferencián találkozott Szabóval, és a volt államtitkárt rendkívül irritálta, hogy a kalandor szemmel láthatóan nem sokba vette őt. Ő közelítette meg az ágenst és hamarosan olyan meghitt baráti viszony fejlődött ki közöttük, hogy Pfeiffer szinte Szabó kezébe tette le saját további politikai karrierjét."

Pfeiffer tehát nem tett mást, mint igyekezett elébe menni a várható eseményeknek. Mondhatnám úgy is: igyekezett kifogni a szelet a vitorlából.

Ilyen előzmények után került sor 1957. október 3-án Budapesten a nemzetközi sajtókonferenciára, amelyet „hazatért emigráns politikusként" tartottam, és amely Nyugaton nem maradt visszhang nélkül.

„New York Times"
1957. X. 3.

„A magyar hatóságok ma megkezdték annak az anyagnak az ismertetését, amelyet Mr. Szabó, a Bécsből három héttel ezelőtt eltűnt magyar emigráns politikus mutatott be Budapesten.

A televízió által is közvetített sajtókonferenciára öt nyugati tudósítót is meghívtak. Mr. Szabó, aki a strassburgi Magyar Nemzeti Forradalmi Tanács ausztriai reprezentánsa volt, keserűen beszélt arról, amit Nyugaton tapasztalt.

Ebből kiindulva megerősítette a Kádár-kormánynak azt az állítását, mely szerint a nyugati intervenció idézte elő a múlt októberi eseményeket.

A szóvivő Mr. Szabót burzsoá politikusnak mondotta, aki nem kommunista, hanem kiábrándult Nyugatból. Az egykori kisgazdapárti képviselőt a Rákosi-rendszerben bebörtönözték, egészen 1953-ig. 1955-ben távozott Nyugatra."

Londoni Rádió
1957. október 3.

„Ma éppen három hete kulminált az ENSZ-közgyűlés vitája

az Ötös Bizottság magyarországi rendkívüli jelentéséről. Ha fontosságban nem is vetekedett, de mindenesetre egybeesett vele egy rövid hír, amely szerint Szabó Miklós volt kisgazdapárti képviselő, aki Bécsben emigrációban élt, váratlanul elhatározta, hogy visszatér Magyarországra. Csütörtökön a budapesti Újságíró Szövetségben ugyanez a Szabó Miklós sajtókonferenciát tartott.

Szabó kijelentette, hogy a szovjet beavatkozást és a jelenlegi magyarországi kommunista uralmat elítélő ENSZ-akció nem szolgálja a magyarok érdekét és csak újabb katasztrófához vezet. Így tehát a magyar és a világsajtó összegyűlt képviselői egy olyan kétségbevonhatatlan tekintély szájából, mint Szabó Miklós, hallhatták, hogy íme: bármilyen kínosan rostálta is meg értesüléseit az ENSZ, mindvégig rossz nyomon járt, működésével csak ártott a magyar népnek és határozatai csupán egy újabb katasztrófához vezetnének."

MTI

London, 1957. október 4.

„A »Manchester Guardian« október 4-i számában kommentálja Szabó Miklós volt menekült-vezetőnek október 3-án Budapesten elhangzott nyilatkozatát.

A nyilatkozat »olyan részleteket tartalmazott, amelyek éppoly fantasztikusak, mint azok a vallomások, amelyeket a Sztálin-korabeli orosz állami pereken ismertek be«".

DPA

Róma, 1957. október 4.

„Az olasz külügyminisztérium pénteken »képtelenségnek, teljesen hazugnak és alaptalannak« nevezte Szabó Miklós, Budapestre visszatért neves magyar menekült jelentését, amely szerint Olaszország tavaly támogatta a Magyarország kettéosztására irányuló tervet és 1957 elején egy második magyar felkelést."

Római Rádió

1957. október 4.

„Olaszország bécsi követe egy sajtókonferencia keretében kijelentette, hogy minden alapot nélkülöznek azok a vádak, amelyeket Szabó Miklós állítólagos menekült magyar forradalmár Magyarországra való visszatérése után felhozott ellene.

Szabó Miklós koholt vádjaiból egy szó sem igaz – mondotta az olasz követ –, mivel a forradalom alatt és az azt követő hónapokban Olaszország csak az osztrák kormány segélyprogramján keresztül segítette a magyar menekülteket. Soha nem kaptam semmiféle levelet vagy iratot Szabótól, akinek minden egyes állítása szemen szedett hazugság."

A bizonytalanság tehát tartott Nyugaton. Egyetlen, ami iránt nem lehetett többé kétségünk: a nagyszabású tervek kudarcot vallottak, tervezőik, kivitelezőik végleges vereséget szenvedtek. Kezdetét vette a mentegetőzés, a felelősség áthárítása, a kialakult helyzet elemzése és új, reménytelen kísérletek sora a kuszává vált ügyek tisztázására.

Hadak Útján:
München, 1957. november 10.
„Hazatérők" – Zákó András cikke:
„A kétségtelenül jó képességű – de még ennél is nagyravágyóbb és törtetőbb – ember számára politikus barátai különböző nyugati demokratikus intézményeknél egyben megnyitották a kapukat; így Szabó Miklós bejáratos lett mindenhova. Bizalmi embere és bécsi megbízottja lett az ún. »Magyar Nemzeti Bizottmány«-nak – az IRC amerikai segélyszervezet pedig az októberi események után erre a »kipróbált demokratára« bízta az odaérkezett ruha- és élelmiszer szállítmányok kiosztását. Ő ki is használta a jó összeköttetések révén szerzett lehetőségeket és alapos munkát végzett. Csupán havi telefonszámlája meghaladta a 2–3000 osztrák schillinget (egy osztrák törvényszéki tanácselnök fizetésének felel meg). No de a »határsávban« töltött »hétvégi üdülései« is pénzbe kerültek, amit szerencsére ugyancsak politikai barátai és az említett jótékonysági szerv fedezett. – Ami a legszomorúbb, senkinek eszébe nem jutott, hogy a körmére nézzen ennek a feddhetetlen életű demokratának!

»Kinek Krisztus a barátja, könnyen üdvözül« – mondja egy közmondás –, és ez az emigrációs életben különösen fogékony talajba hull. Ezért Szabó Miklósra is felfigyeltek, barátságát keresték és megbíztak benne azok a sorstársai, akik az ő barátságától és jó összeköttetéseitől várták az előbbre jutást. Így eltűnése előtt könnyen rávehette őket, hogy bizalmas irataik megőrzése végett bérel-

jenek vele közös páncélfiókot. Mondani sem kell, hogy ennek tartalmát azután magával vitte Magyarországra. A hatalmas névjegyzék mellett azoknak a titokban tartott neveit is elvitte, akik a múlt év október–novemberi magyar eseményeket kivizsgáló UNO-bizottság előtt tanúvallomásokat tettek."

„Népszabadság"
1957. október 23.

„A »Volksstimme« megerősíti Szabó Miklós leleplezéseit

A »Volksstimme« című bécsi kommunista lap riportere bejárta azokat a helyeket, amelyekről Szabó Miklós budapesti sajtóértekezletén mint a Magyar Népköztársaság elleni diverziós és kémtevékenység ausztriai központjairól emlékezett meg.

A lap most beszámol róla, hogy a mödlingi »Golden Stiege« villanegyed 10-es számú épületében Demeter Ferenc volt horthysta vezérkari ezredes és több más magyar emigráns, köztük egy volt őrnagy lakik. Ebből a központból irányítják a Magyarország elleni kártevő munkát.

A »Volksstimme« a helyszínen folytatott vizsgálódásai alapján megerősíti Szabó Miklós közlését, hogy a magyarországi ellenforradalom napjaiban a bécsi Kaiserhof szállóban valóságos haditanácsokat tartottak Zákó nyilaskeresztes tábornok elnökletével. Megerősíti a »Volksstimme« munkatársa Szabó Miklós azon kijelentését is, hogy Király Béla a bécsi Richtergasse 7. szám alatti vendéglő különtermébe 1957 júniusában összehívta a »szabadságharcosok nagygyűlését«."

Nemcsak a „Volksstimme" bizonyított. Bár időrendileg nem most következne, de logikailag – a beismeréssel egyenértékű tartalma miatt – ide kívánkozik Kovács Imrének, a Nemzeti Parasztpárt egykori főtitkárának, a Szabad Európa Bizottság kelet-európai szakértőjének az „Új Látóhatár" című emigráns folyóiratban 1959 márciusában megjelent írásának néhány sora:

„A hozzáírt levelek eredetiségében nincs okunk kételkedni, mert mindegyik alatt ott az aláírás és legtöbbjén a feladó címe.

...Egy másik fejezet a hírhedt Fónagy-ügyet tárgyalja, azt a példátlan politikai lottót, ami annak demonstrálására hozható fel, hogy egyesek a demokrácia iránti gyűlöletükben vagy hatalmi el-

fogultságból akaratlanul (vagy szándékosan) hogyan vezették félre vagy segítették félrevezetni a nyugati világot és nagy tekintélyű fórumokat, a magyarok iránt barátságos érzelmű tényezőket. 1957-ben egy Fónagy Dezső nevű kalandor tűnt fel Amerikában, aki a magyarországi »Földalatti Parlament« kiküldöttének jelentette ki magát. Volt, aki elhitte és elvitte az amerikai szenátusba meg az ENSZ-be, ahol ez a szélhámos »földalatti képviselő« fantasztikus történeteket adott elő.

Szabó Miklós ezt az esetet kéjelegve tárgyalja, belekompromittálva bizony »nagy« neveket is, s miután eddig még cáfolat nem hangzott el, a történet hitelesnek tűnik."

Egyedül a fentiek ismeretében válik érthetővé az az esemény, amely – úgy érzem – hírszerzői pályafutásom eredményességének és jelentőségének egyik legfényesebb bizonyítéka:

„Szabadság"
New York, 1957. október 22.
„A Szenátus is vizsgálja Szabó Miklós ügyét
Szabó Miklós ügye egyre szélesebb hullámokat ver a magyar emigráció életében. Mint ismeretes, az amerikai Szenátus vizsgálóbizottsága, az Eastland Committee is foglalkozik a Szabó Miklós-rejtéllyel."

Az amerikai szenátus tehát még mindig rejtélyként foglalkozott az üggyel. Nyilvánvaló, hogy ekkor már a CIA is teljes erővel dolgozott a felderítésén. A legaprólékosabb részletek felkutatásával, az eseményeknek mozaikként történő összerakásával és a szakma számos logikai és technikai eszközével bizonyára valószínűsíteni tudták, hogy az események ilyen módszeres alakítása nem amatőr munka. Amikor Sulyok Dezső, a koalíciós idők egyik dezignált miniszterelnöke, az Amerikában élő politikai emigráció egyik vezéralakja 1962-ben, New Yorkban megjelentette 32 oldalas brosúráját – amelynek mintegy négy oldalát személyemnek szentelte –, már továbbjutott a feltételezésnél. A CIA-vizsgálatának eredménye is benne van „A Magyar Emigráció Szerencsétlensége" című írásában.

„A második csapást, amely normális körülmények között feltétlenül halálos lett volna a Free Europe által támogatott, irányí-

tott, sőt kézbentartott emigrációs alakulásra, a Szabó Miklós-féle súlyos politikai botrány jelentette.

...Ezt a kalandort a forradalom Bécsben találta és csak 1957. szeptember 7-én tért vissza végleg Budapestre, miután teljes sikerrel befejezte kommunista kormányától időközben kapott megbízatását. Ez több ágú volt: azt a feladatot kapta, hogy korrumpálja és járassa le az 1956-os politikai emigrációt; kompromittálja a Free Europe-féle magyar emigráció vezetőit, szerezzen be annyi adatot a Free Europe helytelen tevékenységének bizonyítására, amennyit csak tud és vigyen haza olyan adathalmazt, amely az otthoni néppel megutáltatja az emigrációt, vagy legalábbis annak azt a törekedését, amely hazafelé a Free Europe rádiója révén hangot kap és amelyet azért otthon legjobban ismernek.

Feladatát tökéletesen oldotta meg. 1. Az 1956. évi forradalom emigrációját olyan szervezet felállításába vitte bele, amely csak felháborodást és elkeseredést válthat ki minden hazája sorsáért aggódó magyarból, és ezzel ideiglenesen paralizálta azt a nagy történelemformáló erőt, amit ez a forradalom jelent. 2. Olyan adatokat szedett össze a magyar katonai emigráció kémtevékenységéről, de különösen a magyar menekültek életét teljes lelkiismeretlenséggel, pénzért áruba bocsátó, hazaárulók működéséről, amelyek kitűnően alkalmasak arra, hogy megutáltassák ezt a csoportot az otthoni magyarokkal. 3. Végül olyan mélységesen kompromittáló helyzetbe hozta a magyar emigrációs Free Europe-féle frakciójának két vezetőjét, amely politikai integritásuk visszaállítását úgyszólván lehetetlenné teszi.

...És az új alakulást a legfontosabb ponton, az osztrák–magyar határon az ő személyében egy kommunista ügynök képviselte. Ez is a magyar tragédia egyik szomorú fejezete.

...Itt meg is állhatunk. Szabó Miklós természetesen nem fogadta el az amerikai szenátus meghívását és sohasem jött Amerikába, mert a budapesti kormánytól vett utasítása akként szólt, hogy dolgát elvégezve térjen haza és ott egy adatokra felépített könyvben tegye tönkre a magyar emigráció renoméját az otthoniak előtt. Idekint elföldelte a forradalmi emigráció politikai jövőjét egy vörös, népfrontos koalícióval, otthon pedig valóban abba a helyzetbe került, hogy csak 30 százalékot kellett hazudnia, a többi 70 százalékot tényként szolgáltatták könyve számára Nagy Ferenc és társai.

A forradalmi emigráció politikai jövője most van újra feltámadóban, és az emigráció reputációja érdekében most indult meg a munka. Öt év elveszett – ez igaz."

„Öt év elveszett" – állapította meg Sulyok.

Valóban elveszett – ellenségeink számára.

Ez alatt az öt év alatt azonban a magyarországi viszonyok konszolidálódtak, és népünk, országunk megindult az egészséges fejlődés, a tagadhatatlan jólét, politikai téren pedig a nemzetközi elismerés útján.

Kádár János ezt mondotta a Központi Bizottság beszámolójában 1962-ben az MSZMP VIII. kongresszusán: „A Magyar Népköztársaság megbecsülése és tekintélye határainkon túl, barátaink szemében tovább növekedett, de még a velünk szemben álló erők is kénytelenek voltak elismerni eredményeinket, országunk megerősödését... Az ellenforradalmi emigráció restaurációs ábrándjai szertefoszlanak, az imperialista zsoldba lépett »vezérek« pedig a történelem szemétdombjára kerülnek."

EPILÓGUS

1958 decemberében, az úgynevezett „magyarkérdés" záróvitájában V. A. Zorin, a Szovjetunió ENSZ-küldöttségének vezetője többek között a következőket mondta:

„Okmányszerűen bebizonyosodott, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás előkészítésében és megszervezésében az amerikai és más nyugati hírszerző szolgálatoknak jelentős szerepük volt.

... Ha valakinek mégis valami kétsége lenne, csak azt ajánlhatom, tanulmányozza Szabó Miklós sajtóértekezleten elhangzott nyilatkozatának teljes szövegét, s abban megtalálhatja a Magyarország és a többi szocialista ország ellen tevékenykedő nyugati felderítő központok pontos címét, valamint azoknak a személyeknek a nevét, akik a szervezői ennek a béke ügyére oly veszélyes tevékenységnek."

Az ENSZ égisze alatt megszervezett, és a világ közvéleménye előtt „magyar ügyként" ismert, diplomáciai és ideológiai hadjárat összeomlott. A Magyar Népköztársaság kormánya, Kádár János kormánya erkölcsi győztesként került ki a hecckampányból, és az elkövetkező közel harminc év alatt jelentős nemzetközi tekintélyt vívott ki magának.

Szolgálatom a Zorin-beszédben említett sajtóértekezlettel lényegében véget ért. Legalábbis az aktív hírszerzői szolgálatom. Megmaradt azonban passzív feladatként az államtitok megőrzésének terhe.

A hírszerző, amikor erre a pályára lép, nem pusztán feladatának legjobb tudása szerinti teljesítésére kötelezi el magát, hanem arra is, hogy hazája érdekében minden áldozatot vállal. Azért él, hogy eredményt érjen el, de meghal, ha úgy hozza a sors. Ám feladatának sikeres teljesítése esetén is, a szerencsés hazatérés után is hosszan, többnyire végleg elkíséri a hallgatás parancsa. Ugyan-

akkor a hírszerző általában barátságos környezetbe tér haza. Igazi hovatartozása többé nem kétséges, és beilleszkedése vagy eleve biztosított, vagy nem megoldhatatlan feladat.

Nekem másképpen alakult az életem sora, mivel nyomós politikai érdekek úgy kívánták, hogy hazatérésem ne csendben, a mindennapiságba veszően menjen végbe, hanem a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt. Nem a feladatát sikeresen teljesített hírszerzőként kellett megnyilatkoznom, hanem – lényegében – bűnbánó élvonalbeli emigráns politikusként. Olyan politikusként, aki szoros kapcsolatban állt nyugati kémszervezetekkel, valamilyen, még a napi politikával foglalkozók előtt is homályos összefüggésben a MUK ellenforradalmi szervezkedéssel, aki létrehozója volt a strassburgi Magyar Forradalmi Tanács elnevezésű emigráns politikai szervezetnek, és aki külhoni politikusi tevékenysége során nyilvánvalóan – s a hazai sajtó által is publikáltan – vezető részese volt a Magyar Népköztársaság elleni ellenséges tevékenységek jó részének.

E minőségemben tehát az állami vezetés részéről és a társadalom részéről elnézésre számíthattam, de megbocsátásra, vagy pláne befogadásra aligha. Csak államunk vezetői közül néhányan és a Belügyminisztérium néhány illetékese – legfeljebb tucatnyian a tízmilliós országban – volt tisztában a tényleges helyzettel, de nekem és családomnak azokkal kellett napról napra találkoznunk, akik a nyilvánosságra jutott információk alapján ismerték és ítélték meg tevékenységemet.

A sajtókonferenciát követően újságíróként kezdtem dolgozni. Könyveket írtam – politikai dokumentumműveket és kalandos, de valóságon alapuló regényeket – valamint egy játékfilmet, amely „Fény a redőny mögött" címmel a legsikeresebb magyar bűnügyi filmek egyike lett. Csakhogy, amíg az első köteteim könnyedén megjelentek, hiszen azokat más aligha írhatta volna meg, addig a továbbiak elfogadtatása egyre nehezebbé, végül lehetetlenné vált. Még azt sem mondhatom, hogy nem álltak szóba velem; kaptam kiadási, megfilmesítési ígéreteket, biztatást arra, hogy írjam meg a művet, sőt, még szerződéseket is, de semmi sem realizálódott ezekből többé. Lehet, persze, hogy azért történt ez így, mert egyszerűen tehetségtelennek találtak. Mégis, az addig megjelent könyveim minden példányát – közel félmilliót – megvásárolták, a film, amelynek több mint kétmillió hazai nézője volt, ennek

ellentmondani látszik. Sokkal valószínűbb, hogy bekövetkezett az az állapot, amelyben két malomkő közé sodródtam: a szocialista rendhez hű vezetők és emberek növekvő mértékben elzárkóztak tőlem, azok pedig – s fel kell tételeznem, hogy voltak ilyenek is –, akik titokban nem kísérték rokonszenvvel a szocialista konszolidációt, renegátnak tartottak, és úgy vélhették, hogy a maguk posztjáról, a maguk lehetősége szerint büntetniük kell. Talán furcsán hangzik, de a társadalmi szemlélet helyes irányba fordulása következtében egyre lehetetlenebb helyzetbe kerültem. Az egyik szemem nevetett, a másikkal sírnom kellett. A fejlődés, amely az emberek gondolkodásmódjában, a szocializmushoz való viszonyukban az ellenforradalom után a kádári politika eredményeként végbement, engem és hozzátartozóimat – teljesen magától értetődően – a perifériára sodort.

Ezért határozott úgy az állami vezetés, hogy az államtitok elévülését követően – szakítva az e szakmára érvényes hagyományokkal – hírszerzői legendámat ugyanolyan széles nyilvánosság előtt oszlatja szét, amilyent 1957 őszén, hazahívásomkor emigráns politikusi minőségben kaptam.

Az ország lakossága 1978 őszén a televízió „Csendes háború" című dokumentumműsorából megismerte az igazat. Hazatérésem óta közel három évtized telt el. Volt tehát időm újra átgondolni a múltat.

Noha közben családommal együtt nehéz esztendőket éltem át, emlékiratom megírására korántsem az indított, hogy személyem iránt szánalmat vagy rokonszenvet keltsek. Egyetlen cél lebegett előttem: igazat írni.

Bírálóim szememre vetették kéziratom szenvedélyes hangját, s hogy a kelleténél nagyobb gondot fordítottam mondanivalóm fordulataira. Kifogásolták, hogy munkál bennem az önigazolás kényszere. Meglehet. Húsz év hallgatás és türelem felgyülemlett indulata és kétsége bizonyára nem múlt el nyomtalanul. Az emberi természet szerencséjére azonban a múló idő rostáján többnyire a jó akad fenn, a rossz pedig kihullik.

TARTALOM

ELŐSZÓ 5
NYITÁNY A SORSHOZ 17
EGY EMLÉKMŰ SZÉTROMBOLÁSA 21
TERRORLEGÉNYEK KÖZÖTT 26
AKCIÓBAN A BILGERISEK 39
EGY VÁLSÁGOS ÉJSZAKA 47
A HÁBORÚ UTOLSÓ ÓRÁI 56
A KISGAZDAPÁRTBAN 67
A VÁLASZTÁS ANATÓMIÁJA 76
NÉVVÁLTOZTATÁS 88
IRÁNY: RÓMA 103
KESERVES, SZÉP ÉVEK 114
A CSAPDA 127
AZ ÁVH ŐRIZETÉBEN 139
BÖRTÖN ÉS KIÁBRÁNDULÁS 157
SORSDÖNTŐ AJÁNLAT 166
HÍRSZERZŐK KÖZÖTT 179
NYUGATRA TELEPÍTENEK 187
TALÁLKOZÁS AZ ELHÁRÍTÓKKAL 197
A BEÉPÜLÉS TAKTIKÁJA 203
KEZDŐDIK A JÁTSZMA 210
KAPCSOLAT CIA-ÜGYNÖKÖKKEL 218
TÖPLI ÚR A HADÜGYBŐL 226
SZEMÉLYI TESTŐRÖK 237
A KÜLSŐ ELLENFORRADALOM 245
UTASÍTÁS A CIA-TÓL 259
AZ EMIGRÁCIÓ MEGOSZTÁSA 271
A RETTEGÉS KORA 283
KÜZDELEM AZ ENSZ-MANDÁTUMÉRT 291
A STRASSBURGI KONFERENCIA 302
„MÁRCIUSBAN ÚJRA KEZDJÜK – MUK" 314
A TÁBORNOK JELLEMRAJZA 322
VESZÉLYES LÁTOGATÓ 330
A CIA KORONATANÚJA 339
ÚJ TÁMADÁST TERVEZNEK 348
KIS ÉS NAGY SAKÁLOK 357
TÁMOGATÁS A MAGYAR SAJTÓTÓL 365
EMIGRÁNS KORMÁNY SZERVEZŐDIK 369
A HÁTTÉRBEN, DE KIKERÜLHETETLENÜL 381
AZ ENSZ ÖTÖS BIZOTTSÁGA 395
A HAZATÉRÉS NEMZETKÖZI VISSZHANGJA 410
EPILÓGUS 421

Szabó Miklós

Csendes háború

Ezerkilencszázötvenhét őszén Szabó Miklós emigráns politikus hazatért Nyugatról. A nyugati sajtó, az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió heteken át hideglelősen írt és beszélt Szabó Miklós hirtelen és titokzatos eltűnéséről.
Akkor még idehaza is kevesen tudták, hogy a Magyar Népköztársaság egyik legsikeresebb hírszerzőjének kinti szolgálata fejeződött be.
A Csendes háború a közelmúltban ország-világ előtt ismertté vált hírszerző nagyon fordulatosan megírt, az olvasót lebilincselő emlékirata.
A könyv írója életének 1942–1957 közötti szakaszát mutatja be, tehát a magyar ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenységét, majd az állambiztonsági szerveknek végzett munkáját. Ennek során az olvasó előtt felvonulnak a kor – különböző oldalon álló – pozitív és negatív személyei; hírszerzők és elhárítók izgalmas összecsapásainak lehet tanúja – s mindez szinte krimiszerű cselekményességgel megírva.
Ritka eset, hogy a hírszerző a nagyközönség elé lép. Szabó Miklósnak is több mint húsz évig kellett várnia arra, hogy igazi arcát megmutathassa.

60,– Ft